

COMENTARII de D. VATAMANIUC

1877

[„«ROMÂNUL CONTINUĂ ȘI ACUM...»]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 248, 2 noiembrie 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*).

Polemica dintre „Românul” și „Presa” are ca punct de plecare o corespondență, *Rezbelul. Corespondență particulară a „Presei”. Grivița, 13 octombrie 1877*, publicată în ziarul din urmă în 29 octombrie 1877, și în care se strecurară câteva erori cu privire la cifra celor căzuți în lupte ¹. „Românul” se folosește de aceste erori și susține într-un articol, [*„Sunt ziare ...”*], publicat în 30—31 octombrie 1877, că „Presa” se afundase „în tina celor mai politice neadevăruri”². „Presa” atrage atenția în alt articol, [*n Românul» din 30 și 31 octombrie .. .”*], asupra erorilor din corespondența sa de pe front ³, însă „Românul” considera necesar să se ocupe de această problemă și în editorialul *București, 1/13 brumar* din 2 noiembrie 1877*.

Partidul liberal se folosește de orice prilej să atace Partidul Centru, dizidență a „partidei conservatoare” (v. *supra*, p. 13).

Asupra atacului întreprins de colonelul Gheorghe Anghelescu insistăm mai departe (v. *intra*, p. 461).

Paternitatea eminesciană a articolului este demonstrată stilistic („întoarcere de cuvinte”, „marginile frazelor”, „doctrina paralogismelor”).

Eminescu își începe activitatea la cotidianul bucureștean cu articole succinte, în spiritul celor de la foaia ieșeană. Unele din aceste articole nu oferă suficiente elemente certe pentru paternitatea eminesciană.

Perpessicius se întreabă în studiul său *Întâia cronică dramatică și întâia polemică a lui Eminescu la „Timpul”*, din 1940, dacă nu cumva notița *Basarabia și Bucovina* din 28 octombrie 1877 ⁵ aparține lui Eminescu întrucât „se schițează o comparație” între cele două provincii (47). Notița este reprodusă în „România liberă”⁶ și în „Curierul de Iași”⁷ și aparține lui I. Slavici. Prozatorul numește provinciile românești în scrierile sale : „țări” și se întâlnesc expresii străine scrisului eminescian („populațiunea e mai îndesată”, „aerul e mai îngroșat de miasme”), însă în spiritul scrisului slavician.

¹ PRESA, X (1877), nr. 223, 29 oct., p. 1-2.

² ROM, XXI (1877), 30-31, oct, p. 969.

³ PRESA, X (1877), nr. 225, 1 nov., p. 1.

⁴ ROM, XXI (1877), 2 nov., p. 977.

⁵ T, II (1877), nr. 244, 28 oct, p. 2 (*Cronica*).

⁶ RL, I (1877), nr. 138, 30 oct, p. 3 (*Varietăți*).

⁷ CI, X (1877), nr. 119, 2 nov., p. 3 (*Diverse*).

CONSPIRAȚIILE DIN CONSTANTINOPOL

Se tipărește în „Timpul”, II, nr. 250, 4 noiembrie 1877, p. 3.

Sultanul Abdul Hamid al II-lea (1852—1918) vine la conducerea Imperiului otoman în septembrie 1876, când îl detronează pe Murad al V-lea (1840—1904), „sultanul de-o vară”. Midhat Pașa (1825—1884), mare vizir, este înlocuit cu Abdul Hamid în februarie 1877 și trimis în exil.

Aceste schimbări la conducerea Imperiului otoman sunt comentate de Eminescu în mai multe articole publicate în „Curierul de Iași” în 1876—1877.

Abdul Hamid este numit de contemporanii săi „sultanul sângheros” și va fi detronat de „junii turci” în 1909.

Mahmut Celalettin Damat Pașa sau Mahmud Djalal Al-Din Damad Pașa, cumnatul sultanului și ministru de război, trecea ca persoana cea mai influentă de la Poartă. Este degradat, pentru incapacitate, în războiul din 1877. Va fi condamnat la moarte în 1881, pentru complicitate la asasinarea sultanului Abdul Azis în 1876 (OPERE, IX, 548). Este grațiat și trimis în exil în Arabia, unde moare în 1884.

Evenimentele din Constantinopol stau și în atenția ziarului vienez „Die Presse” într-o corespondență, *Murad und Mahmud-Damal. (Orig-Corr. d. „Presse”). Pera, 7. November*, publicată în 5/17 noiembrie 1877 ¹, reprodusă în „Telegraful”

din București ² și în „Telegraful român” din Sibiu ³. „Timpul” publică și manifestul lui Mahmud Damat în care cere asasinarea sultanului*.

Articolul este semnalat de Perpessicius în 1940. „Aproape sigur — scrie marele editor — că articulașul *Conspirațiile din Constantinopol*, de la 4 noiembrie, îi aparține (47). Paternitatea eminesciană poate fi demonstrată cu certitudine. Am invoca totuși preocupările poetului de la „Curierul de Iași” privind situația din Imperiul otoman și o expresie („chiamă din noaptea vremilor”) ce ne îndrumă spre poezie.

¹ DPR, XXX (1877), nr. 317, /5/17 nov., p. 1-2.

² TEL, VII (1877), nr. 1676, 12 nov., p. 2 (*Murad și Mahmud Damat*).

³ TELR, XXV (1877), nr. 91, 17/29 nov., p. 365.

⁴ T, II (1877), ur. 259, 16 nov., p. 3 (*Contra lui Mahmud Damat*).

ARBOROASA

[„ÎN «NEUE FREIE PRESSE» NE-A ÎNTÂMPINAT...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 255, 11 noiembrie 1877, p. 2—3.

Societatea „Arboroasa” este înființată de studenții români de la Universitatea din Cernăuți în 1875. Meritul acestei inițiative îi revine lui T. V. Stefanelli, care îi întocmește statutele și exoperează aprobarea lor din partea guvernului austriac. Coleg cu Eminescu în anii studiilor liceale și universitare, T. V. Stefanelli se călăuzește în inițiativa sa după exemplul „României june”, societatea studenților români din Viena¹. Primul președinte al societății este Gherasim Buliga, funcție ocupată apoi de Ciprian Porumbescu.

Înființarea Universității din Cernăuți stă în atenția lui Eminescu și consacră acestui eveniment două articole în „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 208, 216-217).

Eminescu ia cunoștință de ancheta deschisă de autoritățile austriece în legătură cu activitatea „Arboroasei” dintr-o corespondență, *Czernowitz, 28. November. (Orig-Corr). (Berhaftungen im griechisch-orientalische Priesterseminar)*, publicată în „Neue freie Presse” în 20 noiembrie/2 decembrie 1877 ². Sunt arestați studenții Ciprian Porumbescu, Zaharia Voronca, Constantin Moraru, Orest Popescu și Eugen Siriteanu pentru faptul de-a fi trimis o telegramă Primăriei din Iași cu prilejul comemorării morții lui Grigore Ghica. Telegrama se publică în „Curierul. Foaia intereselor generale”, în 2 octombrie 1877 și de aici ia cunoștință de ea și stăpânirea austriacă ³. Personalitatea lui Grigore Ghica este evocată de Eminescu într-un articol memorabil publicat în „Curierul de Iași” în octombrie 1876. (OPERE, IX, 217—220).

Eminescu comentează cu multă prudență informațiile din „Neue freie Presse”, cum procedează și cu alte prilejuri când este vorba de acest ziar, și caută să-și explice motivele care determină autoritățile austriece să ia asemenea măsuri represive. Poetul face vinovată Curtea din Viena că nesocotea unitatea poporului român, realitate istorică, geografică și demografică.

Eminescu notează pe ultima filă a cronicii dramatice *Junețea lui Mirabeau*, din manuscrisul 2254, 309v; „Gerichtskommiss[on] Priesterseminar 4 Zöglinge aufgelöst waren Arboroasa Papiere u[nd] Wege versprarem”.

Perpessicius semnalează articolul într-o notă la studiul său din 1940. „Și poate că la fel de sigur îi aparțin și cele două articole în legătură cu incidentele societății bucovinene « Arboroasa » (51, p. 310).

Perpessicius îi mai atribuie lui Eminescu articolele *Știri de pace* și *Probe de stil* din 6 noiembrie 1877, asupra paternității cărora nu ne putem pronunța cu certitudine (v. infra, p. 438).

Eminescu reia discuția cu privire la arestarea studenților cernăuțeni și desființarea societății lor câteva

zile mai târziu (v. *supra*, p. 11—12).

¹ Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române „Junimea” din Cernăuți. Partea întâia „Arboroasa” (1875—1877)*, București, Editura Societății, 1930, p. 10-12. ² NFP, (1877), nr. 4767, [20 nov.] 2 dec., p. 4. ³ CFG, V (1877), nr. 76, 2 oct, p. 5.

VISUL DOCHIEI, POEM ÎNTR-UN ACT. — *OȘTENII NOȘTRI, COMEDIE (?) ÎN TREI ACTE*

Se publică în „*Timpul*”, II, nr. 256, 12 noiembrie 1877, p. 3 (*Teatru Național*). Se tipărește în volum, prima dată, în *Perpessicius, Jurnal de lector completat cu Eminesciana*, [București], Casa Școalelor, [1944], p. 312—315.

Premiera spectacolului cu piesele lui Frederic Dame are loc în 8 noiembrie 1877, iar a doua reprezentație se dă în 10 noiembrie 1877 ¹. Acestea sunt spectacolele la care asistă Eminescu înainte de publicarea cronicii sale dramatice.

„Precuvântarea” care se extinde pe jumătate din spațiul cronicii nu aduce idei noi și le întâlnim în alt text eminescian destinat „*Curierului de Iași*”, și rămas în manuscrise. Ne referim anume la cronica consacrată de Eminescu dramei lui Antonin Roques, *Moartea lui Constantin Brâncoveanu*, reprezentată pe scena Teatrului Național din Iași în 31 octombrie 1874 (OPERE IX, 461—463). Eminescu ia atitudine față de cei doi intelectuali francezi care, neputându-se afirma în țara lor, căutau ca prin mijloace reprobabile să-și facă drum în literatura română.

Metodele de lucru ale lui Fr. Dame sunt puse în legătură cu practicile lui V. Alexandrescu-Urechia (1834—1901), istoric și om politic liberal, cunoscut ca autor al unor lucrări de sinteză privind istoria românilor și a învățământului.

Eminescu laudă producția sa dramatică în articolul *Repertoriul nostru teatral*, publicat în „*Familia*” în 1870 (OPERE, IX, 85), ca să-l satirizeze în *Scrisoarea II* (OPERE, II, 249—250). V. Alexandrescu-Urechia se numără printre oamenii politici liberali criticați de poet în publicistica sa (OPERE, IX, 751).

Frédéric Damé (1849—1907), publicist francez stabilit în România în 1872, face critică teatrală în presa noastră și aduce o contribuție importantă la popularizarea spectacolelor de pe scenele bucureștene. „Deși înapoiat ca mentalitate și concepții estetice, Frederic Dame a contribuit în mod eficace și într-un spirit ce depășea propriile prejudecăți, la cultura teatrală a vremii” (69, p. 23).

Eminescu respinge *de plano* cele două piese și-l învinovățește pe Fr. Dame că s-a pretat la o negustorie condamnată cu faptele de arme ale ostașilor români care se întorceau de pe fronturile din Balcani. Traducerea bună aparține lui Dimitrie C. Ollanescu-Ascanio (1849—1908), autor și el de încercări dramatice și unul din istoricii teatrului românesc.

Spectacolul este criticat și de „*Presa*” în termeni asemănători. „Scene de-o lungime grozavă — scrie ziarul despre *Oștenii noștri* —, fără nici un interes, ieșiri nemotivate, situațiuni imposibile și o interpretațiune și mai imposibilă.”²

Fr. Dame răspunde la aceste critici în cronica teatrală, *Săptămâna teatrelor*, publicată în „*Românul*” în 16 noiembrie 1877 ³. Dramaturgul se prevalează de o scrisoare pe care i-o adresează V. Alecsandri, după lectura *Visului Dochiei*, și în care îi recunoaște mari merite literare. „Critica onestă și serioasă s-a pronunțat — scrie Fr. Damé —, nu mai avem drept de apel. Știu bine că un mare poet, care poate se pricepe și el în lucrurile de teatru, a zis despre această poemă dramatică : *Visul Dochiei* este produsul unei mărețe și frumoase inspirațiuni și conține adevăruri istorice de care românii au dreptul d-a fi mândri». Dar ce valorează opinia lui Vasile Alecsandri pe lângă opiniunea criticului nepărtinitor de la «*Timpul*» care declară sus și tare că piesa nu este decât < o tarara lungă ». Deși respinge public criteriile lui Eminescu, dramaturgul găsește potrivit să adreseze poetului și un protest personal (v. *infra*, p. 439).

Paternitatea eminesciană este stabilită de Perpessicius care invocă textul și ca punct de reper indiscutabil în fixarea debutului poetului în paginile cotidianului bucureștean (47). De fapt, cu numele poetului ne întâlnim în coloanele ziarului încă în septembrie 1877, când I. Slavici îi reproduce din „*Curierul de Iași*” articolul *Observații critice*, pe care îl tipărește și cu semnătura poetului⁴. Două cronici dramatice anterioare : [„*Astăzi când fiecare ...*”], publicată în 3 noiembrie 1877 ⁵, atribuită lui Eminescu (9, I, p. 220—222) și [„*Faut-il le dira. Indiferența ce s-a manifestat ...*”] din 6 noiembrie 1877 ⁶ nu-i aparțin. Cronicile sunt întocmite de I. Slavici (9, p. 41—42), care face oficiul de cronicar dramatic de la intrarea sa în redacția „*Timpul*” în ianuarie 1877. Se explică astfel și faptul că se relatează aici despre întâmplări anterioare venirii lui Eminescu la București.

¹ ROM, XXI (1877), 8 nov., p. 999, 9-10 nov., p. 1003.

² PRESA, X (1877), nr. 235, 13 nov., p. 2-3 (*Cronica teatrală*).

³ ROM, XXI (1877), 16 nov., p. 1022-1023.

⁴ T, II (1877), nr. 203, 6 sept., p. 2; nr. 204, 7 sept., p. 2-3.

⁵ *Idem*, nr. 246, 3 nov., p. 3 (*Teatru*).

⁶ *Idem*, nr. 252, 6 nov., p. 3 (*Teatru*).

[„«ROMÂNUL» DEAPĂNĂ DIN NOU..."]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 259, 16 noiembrie 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 116—118.

Conservatorii dizidenți, în frunte cu Vasile Boerescu și Dimitrie Ghica, după ce părăsesc coaliția conservatoare de la guvern, prezidată de Lascăr Catargiu, se constituie în martie 1876 în „Partid-Centru” sau Partid Conservator Liberal Democrat și „Presă”, ziar zilnic încă de la 16 februarie 1869, se declară (cu numărul 60 din 1876) organul său de presă. Intenția lui V. Boerescu și a lui D. Ghica era de a reuni elementele moderate din rândurile conservatorilor. În jurul lor erau între alții : C. Boerescu, N. Blaremburg, I. Lahovari, G. G. Meitani, Gr. G. Păulescu, Al. Orăscu, Ion Zalomit. Partidul Centru își inaugurează clubul său politic la 1/25 martie 1878 în palatul „Societății de asigurare Dacia”, fondată de V. Boerescu ¹. După iulie 1879 se va destrăma treptat în rândurile Partidului Național Liberal, cu a cărui orientare politică era de altfel înrudit chiar de la început. Acest „partid” a fost o creație efemeră. El n-a justificat decât ambițiile politice ale lui V. Boerescu și D. Ghica.

Eminescu și Slavici se situează adesea, în campania lor împotriva guvernării liberale, pe poziții apropiate de cele ale „Centrului”. Apărarea ce-o ia Eminescu „confraților” de la „Presă” se înscrie în acest context politic.

Orientarea lui V. Boerescu spre liberali și intrarea sa în guvernul prezidat de I. C. Brătianu va determina, cum vom arăta mai departe, o campanie de presă dintre cele mai violente, susținută de „Timpul” împotriva „Centrului”. Poetul va recurge, adesea, la mijloace „caragialești” în această polemică cu „marele om de stat”.

Comentariul lui Eminescu se referă la editorialul *București 14/26 brumar* [„Partida care se numește acum centru „.”], publicat în „Românul” în 15 noiembrie 1877². Oficiosul guvernului liberal critică aici două editoriale *București, 5 noembrie* și *București, 7 noembrie*, publicate de „Presă” în 6 și 8 noiembrie 1877³.

Explicația ce-o dă Eminescu pentru venirea liberalilor la conducerea țării este interesantă, nu însă și adevărată. Conservatorii sunt siliți să părăsească guvernul din cauza însemnatelor lor neînțelegeri. Ei nu mai puteau da țării un guvern omogen, tocmai când nevoia unei astfel de guvernări se impunea dată fiind situația externă, respectiv redeschiderea „chestiunii orientale”.

¹ Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între unire și independență*. București Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 4 6—427.

² ROM, XXI (1877), 15 nov., p. 1017.

³ PRESA, X (1877), nr. 230, 6 nov., p. 1; nr. 231, 8 nov., p. 1.

[„«PRESA» ARATĂ DEOSEBIREA..."]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 259, 16 noiembrie 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 118.

Organul conservatorilor de „centru” caracterizează politica Partidului liberal în editorialul *București, 14 noembrie*, publicat în 15 noiembrie 1877¹.

Proverbul citat în text se găsește și în manuscrisul 2264, 213, într-o transcriere apropiată : „Tânărul spune câte face, bătrânul câte a făcut, nebunul câte are de gând să facă”. Proverbul îl întâlnim și în manuscrisul 2307, 26v în altă transcriere : „Cei tineri grăiesc ceea ce fac, cei bătrâni povestesc ce au făcut iar cei nebuni ceea ce vor să facă” însemnările aparțin epocii ieșene.

Prezența acestui proverb din manuscrise pledează pentru paternitatea eminesciană.

¹ PRESA, X (1877), nr. 236, 15 nov., p. 1.

[„«ROMÂNIA LIBERĂ» VORBEȘTE DESPRE

POLITICA INTERNĂ..."]

publică în „Timpul”, II, nr. 259, 16 noiembrie 1877, p. 3 (*Revista ziarelor*).

Politica internă a Franței este comentată de „România liberă” în editorialul *București, 14 noiembrie*, publicat în 15 noiembrie 1877¹, și în aceeași zi răspunde și „Timpului” în legătură cu criticile aduse guvernului privind tranzacțiile încheiate cu M. Kogălniceanu, ministrul de externe. „Noi credem — scrie „România liberă” — că legea nu e călcată, confrății de la «Timpul» cred contrariul; cei de la Presa spun că ar fi mai de preferit, în interesul chiar al arendașului, ca noua tranzacțiune să se facă prin lege, și nu mai vorbesc despre alineatul art. 20.

Iacă trei păreri. Cu cine va fi dreptatea? Dacă cestiunea va veni înaintea Corpurilor legiuitoare, pentru interpretare, vom vedea cum se pronunță singura autoritate în asemenea cazuri”.

Eminescu folosește și aici termenul *predmet*, pentru *afacere*, întâlnit în vechile documente românești.

¹ RI, I (1877), nr. 150, 15 nov., p. 1-2.

SITUAȚIA DIN FRANȚA

Se publică în „Timpul”, II, nr. 261, 18 noiembrie 1877, p. 2.

Eminescu prezintă situația din Franța în lumina concepției lui Henry Charles Carey (1793—1897), care acordă mare atenție integrării tuturor categoriilor sociale în munca productivă. Lucrarea sa, *Principles of Political Economy*, în trei volume, tipărită în 1837—1840, este menționată de Eminescu în manuscrisul 2291, 9 și găsim o însemnare și în

manuscrisul 2264, 319v din care se vede că își propunea să întocmească un dicționar axat pe noțiunea : „producțiune” (65). Din alt articol, publicat în „Timpul” în 30 octombrie 1881, se vede că se folosea de ediția germană din 1863 (OPERE, XII, 386, 387), Poetul își face dintr-o altă lucrare a lui Carey, *Principles of Social Science*, numeroase extrase păstrate în manuscrise și tipărite în ediția de față (OPERE, XIII, 574-575; XIV, 930, 931, 936, 938, 941, 942, 944, 946, 947, 948, 949, 956, 958, 959, 965-970, 972, 977).

Din articolul lui Eminescu luăm cunoștință de reprezentanții vieții politice din Franța și de criza de putere din această țară. Asupra acestor aspecte insistă și în articolele din „Curierul de Iași” din 1876—1877. Informațiile sunt extrase și acum, desigur, tot din presa germană.

Acest tablou asupra vieții politice din Franța este caracterizat de Perpessicius în 1940 : „un judicios articol, sunând ca pentru azi” (51, p. 310).

Economistul și sociologul american are în vedere în tratatul său situația din țările capitaliste, cu o industrie relativ dezvoltată. Acesta este și motivul pentru care Eminescu restrânge observațiile sale la categoriile sociale neîncadrate în munca din orașe, și care formau, atât în Franța, cât și la noi, clientela partidelor politice.

ARBOROASA [„PE CÂND AM REPRODUS...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 261, 18 noiembrie 1877, p. 2.

Eminescu reia problema arestării studenților de la Universitatea din Cernăuți și a desființării societății lor pe baza unui material documentar mai bogat. Reproduce pentru informarea cititorilor editorialul din „Curierul. Foaia intereselor generale”, *Iași, 12 noiembrie 1877*, publicat în 13 noiembrie 1877¹, și pune la contribuție și o corespondență, *Czernowitz, 15. November*, publicată în „Die Presse” în 9/21 noiembrie 1877². Măsurile autorităților austriece împotriva studenților români sunt prezentate și în două corespondențe, *Din Bucovina 14/26 noiembrie 1877* și *Din Bucovina, 6 decembrie n.*, publicate în „Telegraful român” din Sibiu³. În „Curierul. Foaia intereselor generale” se comentează, într-un articol — *Arboroasa* — , și ordinul guvernatorului Bucovinei, prin care se desființează societatea studenților români⁴. O corespondență, *Cernăuți, 18 noiembrie 1877*, publică și „Timpul” în 26 noiembrie 1877⁵.

Eminescu analizează cu pătrundere învinuirile pe care se întemeia trimiterea studenților români în judecată pentru „înalță trădare” și susține că ele erau neîntemeiate. Aceasta va fi și concluzia Tribunalului din Cernăuți, care judecă procesul în februarie 1878 și hotărăște achitarea studenților români.

¹ CFGI, V (1877). nr. 88, 13 nov., p. 2.

² DPR, XXX (1877). nr. 321, [9] 21 nov., p. 4.

³ TELR, XXV (1877), nr. 92, 20 nov./2 dec., p. 369-370; nr. 93, 24 nov./4 dec., p. 373; nr. 95, 1/13 dec., p. 380-381.

⁴ CFGI, IV [V] (1877), nr. 97, 15 dec., p. 2.

⁵ T, II (1877), nr. 267, 26 nov., p. 2—3.

FRANȚA [„CA ȘI CONFRAȚII LOR...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 263, 20 noiembrie 1877, p. 2 (*Din afară*).

Eminescu examinează situația din Franța și îndeosebi orientarea politică a „radicalilor”¹ în funcție de concepția sa organicistă despre stat.

Poetul insistă asupra situației grele a generalului Edme Patrice Maurice Mac-Mahon (1808—1892), care, ca președinte al Republicii, avea de înfruntat personalități ca Numa Baragnon (1835—1892), reprezentant al majorității monarhiste, unul din cei mai mari oratori ai acestei grupări politice, Emile Deshayes de Marcere (1828—1918), ministru de interne (1876—1879), deputat de centru, Charles Floquet (1828—1896), reprezentant de seamă al republicanilor. Mac-Mahon îl însărcinează pe generalul Gaetan de Grimandet de Rochebouet (1813—1899), cum arată și Eminescu, să formeze un guvern extraparlamentar și el începe să funcționeze la 11/23 noiembrie 1877.

Exemplul lui Menenius Agrippa, consulul roman care mediază între patricieni și plebei, face obiectul unei însemnări din manuscrisul 2267, 163v.

Editorialul din acest număr [„*De mult încă am arătat...*”], inclus în edițiile anterioare (71, I, p. 118—120), aparține lui Slavici, cum arată examenul stilistic. Se întâlnesc expresii tipice scrisului său („iau parte la viața politică”, „lasă țara în îndoială”, „abuz de puterea cuvântului”, „sunt nedumeriți”). Se întâlnesc și repetările de cuvinte în aceleași unități sintactice („fapta mai vrednică de osândă”, „fapta vrednică de osândă”).

[„«Românul» ÎȘI FACE OBICEIUL...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 265, 24 noiembrie 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*).

Oficiosul liberal critică „Presa” în editorialul *București, 22 brumar/4 undrea*, publicat în 22—23 noiembrie 1877¹. Acuzațiile aduse ziarului conservatorilor de „centru” potrivit cărora în lupta lor politică se situau pe pozițiile unor puteri străine se întemeiază pe un articol publicat în „Die Presse” în 17/29 noiembrie 1877.

Expresia latină o întâlnim și în manuscrisul 2257, 230r într-un context polemic („*ips[s]ima verba!*” ale d-lui Ioniță Bumbac”) (OPERE. IX, 456).

Eminescu extrage din oficiosul liberal numai tezele principale.

¹ ROM, XXI (1877), 22-23 nov., p. 1041.

[„«ROMÂNIA LIBERĂ» VORBEȘTE...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 265, 24 noiembrie 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*).

Parlamentul se deschide la 15/27 noiembrie 1877. În fiecare an își începea lucrările la această dată, în sesiune ordinară. Deschiderea a fost emoționantă. Mesajul domnitorului, probabil scris de M. Kogălniceanu, avea o încărcătură patriotică viu resimțită: „În fața rezelului ce ne-a fost făcut înalta Poartă, d-voastră, în sesiunea din aprilie, ați declarat rupte legămintele noastre cu Imperiul Otoman, ați rostit sus și tare că de acum înainte țara noastră este de sine stătătoare ! Independența României, proclamată de d-voastră, soldații noștri au, afirmat-o pe câmpurile de bătaie din Bulgaria... Ei, prin vitejia lor, au îmbogățit anele noastre militare, înscriind pe paginile acestora numele luptelor de la Rahova și de la Grivița, alături cu numele glorioaselor bătălii de la Racova și de la Călugăreni...” Mesajul era semnat de Carol I și de membrii guvernului: I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, G. Chițu, I. Câmpineanu, E. Stătescu, P. S. Aurelian¹.

Deschiderea lucrărilor Adunării deputaților și Senatului este comentată de „România liberă” în editorialul *București, 22 noembrie*, publicat în 23 noiembrie 1877². Aici se menționează și numele deputaților Niculici și Teodor Boldur-Lațescu, al căror mandat este invalidat.

Eminescu îl numește, ironic, Lope de Vega al României pe Vasile A. Urechia (1834—1901), una din victimele sale, încă din epoca gazetăriei ieșene (OPERE, IX, 213), și care are o contribuție la redactarea răspunsului la mesajul tronului din noiembrie 1877.

¹ MO, (1877), nr. 256, 12/27 nov., p. 6455-6456.

² RL, 1 (1877), nr. 156, 23 nov., p. 2.

UNDE DAI ȘI UNDE CRAPĂ

Se publică în „Timpul”, II, nr. 266, 25 noiembrie 1877, p. 3 (*Cronica*).

Garda civică, în condițiile mobilizării pe front a armatei permanente, a corpului dorobanților și milițiilor, asigura paza orașelor. Parada ei se ține în 21 noiembrie 1877 și „Românul” consacră acestui eveniment un lung articol, *Prezentarea legiunei a V-a a Gardei civice din București* în care insistă asupra banchetului organizat după paradă și asupra cuvântărilor rostite și în care se aduc laude guvernului liberal¹.

Colonelul Călinescu, inspectorul persiflat de Eminescu, era deputat și senator liberal. Constantin Nacu (1844—1920 profesor universitar și jurist, scos cu forța la paradă, va fi, din 1881, deputat liberal și mai târziu ministru de justiție și de finanțe.

Eminescu exemplifică o situație politică cu Sir John Falstaff, eroul lui Shakespeare din *Henric al IV-lea* și în articolul Turcia [„*Diplomația cu mersul de culbec...*”], publicat în „Curierul de Iași” în 1 septembrie 1876 (OPERE IX, 195). Este o mărturie indiscutabilă privind paternitatea eminesciană.

În manuscrisul 2255 se găsesc vreo 24 de *Citațiuni* ale Consiliului de disciplină al Gărzii civice (393—416), iar în manuscrisul 2257, alte două (247, 416). Se precizează în ele că dacă „nu va fi următor se va condamna în lipsă”. Poetul face pe aceste citații însemnări cu aplicații ale matematicii la științele sociale.

Articolul este reprodus în *Caietele Mihai Eminescu* împreună cu alte câteva publicate în „Timpul” între 29 octombrie și 8 decembrie 1877 (73, I, p. 215-233). Dintre acestea numai *O lămurire [„O foiță fabricată...”]* și [„«*Țara întreagă cunoaște...*»”] (v. *supra*, p. 15—16) pot fi atribuite poetului.

Garda civică este criticată și de „Presa” într-un articol, *Revista gardei cetățenești*, publicat cu o zi mai înainte². Eminescu se întâlnește din nou cu conservatorii de „centru” în campania sa de presă împotriva guvernului liberal.

¹ ROM, XXI (1877), 20 nov., p. 1038-1039. ³ PRESA, X (1877), nr. 243, 24 nov., p. 2.

O LĂMURIRE [„O FOIȚĂ FABRICATĂ...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 268, 27 noiembrie 1877, p. 3 (*Cronica*). Se republică în nr. 270, 30 noiembrie 1877, p. 3 (*Cronica*).

Eminescu răspunde la un articol, *Garda cetățenească și înstrăinații noștri*, publicat în „Dorobanțul” în 26 noiembrie 1877 ¹, în care i se aduc critici pentru modul în care prezintă manifestația gărzii civice din 21 noiembrie 1877 (v. *supra*, p. 14—15). „La citirea acestor insulte surugiești — scrie „Dorobanțul” — , făcute de organul marelui boier telegrafist din Golăsești, ne-am indignat din adâncul inimei noastre, nu pentru obiceiul ce are acel ziar de-a înjura, ci pentru cutezarea ce-o au conservatorii d-lui Catargi de-a se numi pe sine *români* și *români care luptă pentru fericirea țării românești*”. „Românul” ia și el atitudine într-un articol, *Garda națională*², împotriva celor care cereau desființarea ei. Aceștia nu voiau — arată oficiosul liberal — „ca națiunea lor să fie liberă și să-și conducă ea însăși afacerile și destinările ei”.

Garda civică era o creație a liberalilor (legea colonelului G. Adrian din 17/29 iulie 1868). În cadrul ei intrau, cetățeni ai orașului în vârstă de 30—50 de ani. Fusese concepută ca o componentă a armatei, după modelul prusian, ca una din cele cinci formațiuni ale sale (celelalte erau armata permanentă cu rezerva ei, corpul dorobanților și grănicerilor, milițiile și gloatele la sate). Instituție nouă, garda civică nu-și stabilise prea bine un rost practic. Deocamdată părea mai curând o parodie. De aceea s-a și bucurat de atenția ironică a multor contemporani (vezi, de pildă, I. L. Caragiale în *O noapte furtunoasă*). T. Maiorescu, care se simțea chinuit și șicanat la exasperare de chemările gărzii la „exirciț”, a păstrat în arhiva sa, aflată la Academie, toate citațiile și memoriile sale repetate legate de această instituție pe care el o găsea desuetă.

Articolul este reprodus în *Caietele Mihai Eminescu* în 1972 (I, p. 232—233).

¹ DOR, 1 (1877), nr. 12, 26 nov., p. 3-4.

² ROM, XXI (1877), 30 nov., p. 1066.

[„«ȚARA ÎNTREAGĂ CUNOAȘTE...»"]

Se publică în „*Timpul*”, II, nr. 276, 8 decembrie 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*).

Eminescu se situează, în comentarea editorialului din „*Românul*”, *București*, 5/27 *undrea*¹, pe poziția țărănimii „de la munte și de la șes” și critică „orășenii”, prin care înțelege clientela Partidului Național Liberal, neocupată în munca productivă.

Întâlnirea de la Mazar Pașa, la care se referă Eminescu, este ședința liberalilor din casa boierească din strada Enei proprietatea maiorului englez Lakeman, stabilit definitiv în România și cunoscut sub numele de Mazar Pașa, ședințe care pune bazele Partidului Național Liberal. Primul guvern al coaliției liberale se constituie la 27 aprilie 1876, condus de Manolache Costache Epureanu, un guvern de scurtă durată (până la 23 iulie 1876).

Poetul se ocupă de I. C. Fundescu (1836—1904), cunoscutul folclorist, și într-o însemnare din manuscrisul 2257, 162. Într-o altă însemnare din manuscrisul 2291, 55v, datând din epoca studiilor la Viena, trece „*Telegraful*”, ziarul său, între publicațiile „neinteligente” și care nu posedau „posibilitatea de-a vedea obiectiv” (OPERE, IX, p. 461).

Articolul este reprodus în „*Caietele Mihai Eminescu*” (I, p. 235—236), urmat de alte două, publicate în „*Timpul*” la aceeași rubrică. Dintre acestea [„*Presa*» *zice...*”] este o reproducere din acest ziar, iar al doilea [„«*România liberă*» *spune..* .”], nu cuprinde elemente pentru paternitatea eminesciană.

Somația ce-o adresează Partidului Național Liberal să-i arate reprezentanții țărănimii în Adunarea deputaților și în Senat nu putea primi un răspuns afirmativ. Situația nu se schimbă și dacă o adresa Partidului conservator, cum se va vedea și din articolele sale de mai târziu.

¹ ROM, XXI (1877), 6 dec., p. 1085.

["DRUMURILE S-AU TROIENTIT..."]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 279, 11 decembrie 1877, p. 1. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura „Cultura Românească” S.A.R., 1939, p. 158—160.

Eminescu descrie calamitățile iernii din 1877/1878, cum fac aproape toate ziarele românești, însă nu se oprește aici. Poetul se folosește și de acest prilej să facă considerații cu privire la așezarea geografică a României și implicațiile acestui fapt în istoria poporului român.

Articolul stă în atenția „României libere”, care insistă asupra propozițiilor critice mai importante¹. Reproducem această prezentare pentru studiul comparativ. „Timpul» descrie relele climatice și etnografice ale locului în care ne-a așezat Traian. Clima e sălbatică, iar țara servă de gard vecinilor când se ceartă.

În aceste circumstanțe, națiunea formează un stat cu instituțiuni cosmopolite, prin care țara a devenit o a

doua Americă pentru superfluența populației din Occident, căreia îi convine teoria de « om și om ».

Apoi arată direcțiunea greșită a instrucției. Copiii învață tot felul de lucruri nefolositoare, afară de ceea ce ar trebui: « economie și muncă ». Și fiindcă tinerii în viața publică nu pot trăi cu ceea ce-au învățat, aleargă la intrigi și umiliri. Din această direcțiune greșită a culturii rezultă că avem instituțiuni franceze, industrie austriacă și comerț jidovesc.

Între plăgile țării, « Timpul » numără și pe liberali, despre care zice că trăiesc din exploatarea ideilor politice.

El încheie arătând că, dacă am fi pe locul Spaniei sau al Angliei, ne-am putea bate în cap fără rizic, pe când așa, din certele noastre, nu profită decât dușmanii noștri.¹

Eminescu pune aici o problemă de o însemnătate aparte pentru poporul român, aceea a așezării sale geografice, strâns împletită cu altele: prudența seculară a românilor, neîncrederea lor în nou până ce acesta nu s-a verificat practic ș.a. Sunt probleme ce vor fi amplu dezbătute de cultura română : C. Rădulescu-Motru, A. C. Popovici, D. Drăghicescu, G. Ibrăileanu, M. Ralea, L. Blaga, G. Călinescu, Athanase Joja, C. Noica, R. Vulcănescu ș.a. Totul în încercarea de a stabili un profil psihologic al neamului românesc în conjunctura geopolitică ce i-a fost dată. Concluzia ce se impune este că poporul român a păstrat mereu un echilibru între o deschidere și o închidere la fel de necesare „între grija de a nu pierde și aceea de a nu se pierde”. În stadiul acela de așezare a modernității în România, lui Eminescu — și, de fapt, celor mai mulți oameni de cultură ai vremii sale — i se pare că „deschiderea” a fost prea mare, adică formele noi, burgheze, veniseră ca o invazie. Timpul când scrie Eminescu este tocmai acela când societatea românească apare disarmonică în multe din laturile sale, când vechile așezări economice, morale și politice intraseră pe povârnișul unor prefaceri repezi și contraste și situații nepotrivite se întâlnesc pretutindeni. Era plină epocă de tranziție, de impact între formele noi și fondul local. Scrisul lui Eminescu evidențiază cum nu se poate mai limpede acest impact și dă măsura în care o perioadă istorică se putea judeca responsabil pe ea însăși.

Viziunea asupra Câmpiei dunărene în vreme de iarnă amintește *Pastelurile* lui V. Alecsandri, publicate în „Convorbiri literare” în 1868 și o reîntâlnim în poezia lui B. P. Hașdeu *Alb și negru*, din 1888.

¹ RL, 1 (1877), nr. 172, 13 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

ICOANE VECHI ȘI ICOANE NOUĂ

I. ACTUALITATEA. II. PARALELE ECONOMICE. III. BĂTRÂNII ȘI TINERII. IV. ILUSTRAȚII ADMINISTRATIVE. V. DIN ABECEDARUL ECONOMIC. VI. FRAZĂ ȘI ADEVĂR

Se publică în „Timpul”, II, nr. 279, 11 decembrie 1877, p. 2-3, nr. 280, 13 decembrie 1877, p. 2—3, nr. 281, 14 decembrie 1877, p. 2-3, nr. 285, 18 decembrie 1877, p. 2-3, nr. 287, 21 decembrie 1877, p. 2—3, nr. 289, 23 decembrie 1877, p. 1—2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Icoane vechi și icoane nouă*, Văleni de Munte, Tipografia „Neamul românesc”, 1909, p. 5—47. În „Timpul” se modifică titlul, cu începere din nr. 285, în ; *Icoane vechi și icoane noi*.

Eminescu sintetizează în acest studiu idei întâlnite și în activitatea sa ziaristică anterioară, precum și în însemnările din manuscrise. Problema fundamentală pusă în discuție o formează primatul muncii atât în viața individului cât și a societății. Munca stă la baza ridicării intelectuale a individului și a progresului civilizației și culturii. Cauza tuturor relelor din lume o constituie, după Eminescu, nesocotirea acestei condiții a existenței umane.

Critica formelor fără fond întreprinsă de Eminescu cu o exemplificare largă, neîntâlnită în articolele sale anterioare, se impune să fie judecată în funcție de teza sa cu privire la primatul muncii. Stadiul de civilizație și cultură al unei țări reprezintă expresia muncii depusă de poporul respectiv în cursul veacurilor. Structurile economice, sociale și politice, cu alte cuvinte „formele”, transferate la țări în alt stadiu de civilizație și cultură, reprezintă o primejdie pentru dezvoltarea acestora. Eminescu, demonstrează că introducerea structurilor preluate de la țări cu un stadiu mai înaintat de civilizație și cultură a favorizat fuga de munca productivă. Critica lui Eminescu privind formele fără fond a fost interpretată, adesea, ca o situație a poetului pe poziții înapoiate și chiar reacționare. G. Călinescu se pronunță împotriva acestei interpretări a orientării politice a poetului încă acum trei decenii. „Maiorescu, Eminescu sunt niște conservatori progresiști — scrie G. Călinescu, în 1946 — , niște «materialiști», admitând mișcarea reală, refuzând doar saltul verbal peste fapte. Teoria compatibilității între fond și formă nu înseamnă decât înaintare științifică” (52, p. 147).

Eminescu invocă numele lui Claude Henri Saint-Simon (1760—1820) și al lui Charles Darwin (1809—1880) și nu este greu de observat că adoptă o atitudine diferențiată față de ei. Poetul ia atitudine împotriva lui Saint-Simon pentru faptul că nu împărtășea opiniile socialistului utopic francez cu privire la stat. „Liberalismul lui Saint-Simon — scrie G. Călinescu — , cât și ideea unei colectivități universale, negau statul natural, etnic, al poetului, erau într-un cuvânt semnul celui mai rău cosmopolitism" (41, 13, p. 197). Nu poate fi însă pierdut din vedere și un alt aspect. Anume că Eminescu se întâlnește cu Saint-Simon în recunoașterea primatului muncii în viața individului și a societății.

Poetul vorbește despre Darwin în mai multe rânduri și întotdeauna cu respect pentru aportul său la dezvoltarea științei. Teoria evoluționistă a savantului englez este menționată și într-o poezie din manuscrisul 2259, 224: „Zice Darwin după tine / Cum că omul e-o maimuță". Atitudinea lui Eminescu față de Darwin trebuie pusă și în legătură cu interesul său pentru științele naturii, care formează una din preocupările sale importante în epoca gazetăriei bucureștene. „Poetul, ieșit de la universitate — scrie G. Călinescu — , citea desigur ce era mai de seamă și impresia noastră este că se punea în curent cu noua școală transformistă a lui Darwin și Lamarck, pe care îi citează des în ultima vreme sănătoasă a vieții sale, cât și în genere cu monismul materialist științific, pe care îl respingea din punct de vedere metafizic, dar a cărui curiozitate investigatoare, pozitivistă, îl atrăgea, precum dovedesc însemnările sale « fiziografice ». El însă avea noțiuni integrale de istoria problemelor și doctrinelor filozofice și aceasta concordă și cu tendința sa generală de-a epuiza școlărește o disciplină, cât și cu liniștita limepiziciune cu care se mișcă în câmpul ideilor" (40 12, p. 351—352). G. Călinescu are în vedere, când se referă la însemnările „fiziografice", manuscrisele 2267 și 2270, un adevărat tratat de fizică, cu implicații și în alte discipline ale științelor naturii.

Eminescu apelează în demonstrațiile sale la statistici, însă acest fapt nu constituie o noutate în activitatea sa ziaristică. Buna gospodărire bătrânească este ilustrată cu aceleași date statistice extrase din „Curierul românesc" din 1840 și în articolele din „Curierul de Iași", cu un an mai înainte (OPERE IX, p. 146—147). Să mai notăm că în ziarul ieșean reproduce integral tabelele statistice (p. 576—577).

Datoriile României, la care se referă Eminescu, se cifrau 1876 la suma de 581.731.475 lei, din care 539.193.893 lei capital neamortizat. 64/20% din aceste datorii (373.553.812 lei) erau productive: căile ferate București—Giurgiu; București—Buzău—Brăila—Galați—Roman; Pitești—Vârciorova; Roman—Iasi—Botoșani; Iasi—Ungheni; Ploiești—Predeal¹. Interpretarea legiurilor lui C. Mavrocordat de desființare a iobăgiei în Țara Românească (5/16 august 1746) și în Moldova (6/17 aprilie 1749) este într-o oarecare măsură unilaterală, dar ea este în totul conformă cu ceea ce urmărea domnitorul fanariot cu introducerea acestor reforme : o asuprire fiscală și mai mare a țărănimii.

Multe din problemele puse în discuție aici le întâlnim și în însemnările din manuscrise. Sociologia este definită, ca știință, într-o însemnare din manuscrisul 2264, 337. Caracterizarea codicelor lui Matei Basarab și Vasile Lupu o găsim în manuscrisul 2257, 420 (12, p. 563). Interdependența dintre studiu și manuscrise nu se mărginește la situații ca cele de mai sus. Poetul operează și transferuri ale unor însemnări din manuscrise pe care le integrează în studiu. Citatul din August Bebel este transcris din manuscrisul 2237, 227 (v. *supra*, p. 422). Eminescu integrează în studiu, cum procedează și în alte articole, proverbe și ziceri populare. Unele dintre ele le găsim și în manuscrise. Proverbul cu câinele, pisica și șoarecele, prin care se ilustrează modul de îndeplinire a dispozițiilor administrative, este transcris din manuscrisul 2307, 2. „A poruncit cânelui și cânele pisicii și pisica șoarecelui, iar șoarecele de coadă și-a atârnat porunca." Proverbul se întâlnește și în manuscrisul 2264, 213, într-o transcriere în care este schimbat numai finalul, „... iar șoarecele și-a atârnat porunca de coadă". Proverbul este inclus aici dintr-un raport către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice din 1876.

Transferurile din manuscrise în articole, indiferent de forma sub care se operează, constituie argumente decisive în stabilirea paternității eminesciene.

Studiul se impune atenției și prin onomastică, care ne relevă opțiunile lui Eminescu, și

constituie, în mare parte, și o anticipație la publicistica ulterioară. Ne vom reîntâlni, astfel, cu Kalidasa, Homer și Shakespeare, în opinia sa cel mai mare geniu în literatură, cu Rafael și Palestrina, la care îl va alătura și pe Beethoven, cel mai mare geniu, tot după opinia sa, în muzică. Galeria personalităților istorice, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab și Vasile Lupu, va fi completată cu Alexandru cel Bun. Portretul memorabil rămâne însă cel al lui Ștefan cel Mare, făcut aici cu date din cronica lui Grigore Ureche. Cronicarul este prețuit în mod deosebit, alături de Miron Costin care plătește

cu viața dragostea de țară. Ne întâlnim și în publicistica ulterioară cu .Gh. Asachi, C. Bălăcescu, I. Heliade Rădulescu, V. Alecsandri, C. Negruzzi, N. Bălcescu. Poetul completează aici, prin invocarea numelui lui Bălcescu, una din omisiunile importante din *Epigonii*, pentru care se mai cer explicații. întâlnim și oameni politici, C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, Eugen Carada, Emil Costinescu, I. C. Fundescu, Al. Candiano-Popescu, Gr. Serrurie, V. A. Urechia, care ocupă un loc central în publicistica eminesciană. Surprinde omiterea lui I. C. Brătianu, căruia îi va rezerva însă un loc important în galeria oamenilor politici din țara noastră. Sunt liberalii învinuiți de poet, cu puține excepții, de „apucături demagogice”.

Studiul este comentat de Junimea încă înainte de terminarea publicării lui. „Să venim la « Timpul » — îi scrie I. Negruzzi lui I. Slavici în 18 decembrie 1877 — . El e foarte mult cetit la noi. Articolele *Icoane vechi și nouă* au fost găsite minunat scrise și minunat cugetate. S-a recunoscut în Junimea de îndată pana lui Eminescu. Săraca Junimea ! Cât de bine rezumă un băiet cu talent diversele sale discuții” (36, III, p. 202). Interesant de observat, că și redactorii de la unele ziare liberale, cum era „România liberă”, fac mărturisirea că citeau articolele din „Timpul”, „cu multă plăcere, mai ales pentru limba în care sunt scrise”².

Studiul stă în atenția comentatorilor operei lui Eminescu și figurează în toate edițiile mai cuprinzătoare din scrierile sale. G. Călinescu caracterizează pe baza lui atât ideile social-politice ale poetului, cât și arta publicisticii sale. „Scheletul articolului eminescian — scrie G. Călinescu — e mai cu seamă ideologic, el făcând parte dintr-un sistem politic ce se desfășură mereu, iar ceea ce, în el apare pamflet este critică, mănuită cu o mare plastică verbală. Valoarea literară a acestor articole stă întâi de toate în chipul sfătos de a traduce fără multe neologisme, într-o limbă la îndemâna tuturor, marile abstracții. Darul acesta îl avea Maiorescu. Însă Eminescu îl depășește în partea formală cu mult. El coboară până la vorba sătească și la proverb, scoate pilde, face figuri cu o siguranță uimitoare. Niciodată nu s-au exprimat la noi idei generale cititorului de gazetă într-un chip care să dea fiecăruia iluzia că pricepe” (41, 13, p. 558). Și mai departe: „Teoriile sunt înșirate pe ață băbește, sunt desfăcute în pilduri, prefăcute în teatru monologic, spuse în serios și în luare-n răs, cu o invenție verbală, cu o proverbialitate neasemuite în care e ceva și din Creangă și din Anton Pann, dar subtilizat, adus la complexitatea gândirii culte. Toate acestea sunt în fond mijloace lirice de a concretiza ideea (41, 13, p. 563).

M. Manoilescu în lucrarea sa *Rostul și destinul burgheziei românești* se oprește și el asupra acestui studiu constatând „străduința și neliniștea” cu care Eminescu urmărește ideea compensării între sacrificiile și foloasele pe care le aducea burghezia țării. „În toate articolele sale economice — scrie M. Manoilescu — el proclama imperativul ca burghezia să furnizeze în fiecare clipă colectivității un folos *echivalent* cu sacrificiile pe care aceasta le consimte pentru dânsa.” (49, p. 149), M. Manoilescu citează mai multe pasaje *Din abecedarul economic*, pe care le comentează cu pătrundere. „Cu darul tuturor oamenilor de geniu, Eminescu strânge într-o minunată formă populară gândurile lui despre cheltuieli și risipă; « *Banii sunt munca cuiva* ».” Marele poet nu se ferește să citeze cifrele statistice pe care le utilizează cu multă justete și oportunitate, invocând cu dreptate faimoasele cuvinte ale tovarășului său întru spiritualitate, Goethe : « *Dacă cifrele nu guvernează lumea ele arată cel puțin cum este guvernată* » (49, p. 149—150).

Studiul ocupă în publicistica lui Eminescu un loc asemănător cu *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, publicat cu un an mai înainte. Poetul oferă în ele o privire panoramică asupra tezelor sale social-politice — în primul la începutul activității la „Curierul de Iași”, în al

doilea la începutul activității de la „Timpul” — , pe care le reia apoi, în numeroase articole din epoca ieșeană și din cea bucureșteană a gazetăriei sale.

¹ Th. C. Aslan. *Finanțele, României de la Regulamentul organic până astăzi. 1831— 1905*. București, Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl”. 1905, p. 148-149.

² RL, I (1877), nr. 150, 15 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„MULTE AM AVUT DE ZIS...”]

Se publică în „Timpul”, nr. 283, 16 decembrie 1877, p. 1. Editorial; *București, 15/27 decembrie*.

Eminescu insistă, cum face și în alte articole, asupra garanțiilor pe care trebuia să se întemeieze guvernul liberal în politica externă.

Paternitatea eminesciană se confirmă prin integrarea în articol a unor proverbe din colecția sa păstrată în manuscrise. Transcriem câteva din ele, pentru studiul comparativ: *Tocmeală dușmănească și plată frățască; Minte de bătrân, putere de tânăr și îndrăzneală de nebun la război se cere; Cel nevoiaș, norocul lui când nu întâlnește nici un dușman pe drum, iar cel voinic, norocul dușmanilor când nu-l întâlnesc pe dânsul; Decât un an cioară, mai bine o zi șoim* (OPERE, VI, 378, 381).

Modificările operate în textul proverbelor sunt dictate de integrarea lor în discursul critic.

HORAȚ JIDAN

Se publică în „Timpul”, II, nr. 283, 16 decembrie 1877, p. 3 (*Varietăți*).

Anexarea oamenilor mari poate fi explicată la un popor ca cel evreiesc, care nu avea în secolul trecut un stat național. Judecate din această perspectivă, astfel de încercări apar ca o legitimare a dreptului la existență națională.

Identificarea acestei notițe se face pe baza însemnării din manuscrisul 2275 II,82(OPERE,XIII,370—371),

DOROBANȚII

Se publică în „Timpul”, II, nr. 293, 30 decembrie 1877, p. 2. Este reprodus în „Românul”, XXII, 1 ianuarie 1878, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 207—209.

Eminescu își desfășoară activitatea la cotidianul bucureștean în primele săptămâni în limitele fixate de conducerea conservatorilor, cum arată și Slavici în scrisoarea sa către I. Negruzzi din 14 decembrie 1877 (35, p. 285). Polemica cu presa liberală și îndeosebi cu „Românul” se duce, în general, în chestiuni de politică internă. După căderea Plevnei, când se decide victoria armatei ruse și române din Balcani, cei doi redactori nu mai țin seama de recomandările de prudență ale conducerii conservatorilor, care nu voiau să creeze greutăți guvernului liberal în situația în care se găsea țara.

Mărturia mai evidentă a intrării ziarului în altă etapă o vedem în atitudinea lui Eminescu care dă curs liber revoltei sale împotriva guvernării liberale și nu-și cenzurează limbajul polemic (v. *infra*, p. 474).

După Eminescu scrie și Slavici, în editorialul *Sărmanii viteji de la Plevna*, din numărul următor, că cei care au înfruntat gloanțele pe fronturile de luptă „nu vor mai tăgădui exploatarea prin fraze a unor venetici, advocați încurcă lume și cârciumari politici”¹.

„România liberă” atrage atenția asupra modului cum descrie „Timpul” întoarcerea dorobanților de pe câmpul de luptă².

Presa liberală guvernamentală protestează atât împotriva articolului lui Eminescu, cât și al lui Slavici, și-i învinuiește de violențe în limbaj (v. *infra*, p. 474—475).

Două cronici dramatice [„*Fadette*» *franțuzește...*”] și „*Două orfeline*”, dramă în 5 acte, publicate în „Timpul”, prima în 25 decembrie 1877³, a doua în 31 decembrie 1877⁴, atribuite lui Eminescu (9, p. 216—233), nu aparțin poetului. În cea dintâi se face o aplicare a filozofiei lui Schopenhauer la viața teatrală, care nu este în spiritul lui Eminescu; în cea de-a doua se emit opinii defavorabile cu privire la o piesă pe care Eminescu o laudă în „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 226). Asemenea deplasări în aprecierile estetice nu sunt caracteristice publicisticii eminesciene. Se pot invoca și unele forme ortografice neîntâlnite în articolele a căror paternitate nu poate fi pusă la îndoială.

¹ T, II (1877), nr. 294, 31 dec., p. 1.

² RL, II (1878), nr. 187, 1 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ T, II (1877), nr. 291, 25 dec., p. 3 (*Revista teatrală*).

⁴ *Idem*, nr. 294, 31 dec., p. 3 (*Revista teatrală*).

1878

[„«PRESA» REPRODUCE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 2, 3 ianuarie 1878, p. 1—2. Editorial: *București 2/13 ianuarie*.

Organul de presă al dizidenței din Partidul Conservator, din martie 1876, reproduce sub titlul *Revista retrospectivă asupra independenței*, publicat în 1870, din care rezultă că discuta la acea dată această problemă în coloanele sale¹.

Nu se poate susține că inițiativa ideii de independență aparține exclusiv conservatorilor. După cum nu se poate susține nici că ar aparține în exclusivitate liberalilor. Independența o visau toți, deopotrivă popor și clasă conducătoare. Ziarul „Țara” scrie la 3 octombrie 1868 că între conservatori și liberalii radicali existau deosebiri în ce privește independența și unitatea națională „numai asupra mijloacelor prin care trebuie să ajungem într-o zi la această țintă finală a întregii națiuni”². Conservatorii credeau că în condițiile internaționale de atunci era mai bine „a păși încet dar sigur decât a se arunca nebunește în întâmplări cu pericolul de a compromite viitorul nostru. Faptele necugetate, când e vorba de naționalitate sunt niște crime... România, având în vedere politica actuală a Europei, în starea de dezorganizare în care se află ea, când nu poate dispune decât de puține mijloace, ar fi mai bine să încerce a fi o putere de atracțiune decât de revărsare”³. Liberalii radicali scontau pe izbucnirea unor mișcări revoluționare în sud-estul Europei și centrul ei. De aici politica lor din anii 1867—1868 de cooperare cu statele și popoarele mici antiotomane din sud-estul european ; de aici „sacra coaliție” încheiată de C. A. Rosetti în mai 1866 cu revoluționarii bulgari și sprijinirea acestora în anii următori. După 1870 raportul de forțe pe plan european se schimbă, ceea ce lăsa să se întrevadă și schimbarea statutului juridic internațional al României. Importante hotărâri ale Congresului de la Paris din 1856 sunt anulate. Rusia denunță la 19/31 octombrie 1870 clauza referitoare la neutralizarea Mării Negre. În condițiile revenirii Rusiei în chestiunea orientală slăbirea Imperiului Otoman și eventuala sa disoluție nu mai sunt privite cu aceiași ochi la București. Integritatea acestuia era „globul de sticlă ce apără o fragedă floare. El nu împiedică lumina soarelui ce dă viață, dar împiedică vântul rece de la nord ce aduce moartea”⁴. Teamă de Rusia și intențiile sale impune prudență și rezolvarea pe cale revoluționară a dezideratelor de independență națională nu mai era posibilă. Mijloacele diplomatice rămăneau singurele deocamdată. La ele recurge guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu. Câteva enumeră Eminescu. Altele au fost demersurile privind soluționarea

unor importante chestiuni; dreptul statului român de a încheia tratate și convenții, dreptul de a emite monedă proprie și fără restricții, recunoașterea titulaturii de România, desființarea jurisdicției consulare, dreptul domnitorului de a conferi decorații ș.a.⁵ în 1873 consiliul de miniștri discută un proiect de proclamare imediată a independenței, până la urmă considerat inoportun în acel context internațional.

Redeschiderea crizei orientale în 1875 schimbă din nou cadrul european și România va urma cursul noilor schimbări (circulara primului-ministru Lascăr Catargiu din ianuarie 1876 de neutralitate condiționată a țării). Guvernul liberal continuă orientarea politică a celui conservator (memoriile lui M. Kogălniceanu din 16/28 iunie și 20 iulie/ 1 august 1876) urmărind „frumoasa floare fără culoare și miros a neutralității”, cum numea Kogălniceanu politica momentană a României, la care în curând se va renunța.

Înviniurile aduse liberalilor de către Eminescu sunt, în cazul de față, nedrepte. Cuvântul I. C. Brătianu a făcut tot ce se putea face pentru a pune prezentul și viitorul țării la adăpost.

Paternitatea eminesciană poate fi demonstrată prin argumente ce se impun atenției de la prima vedere.

Editorialul vorbește în numele conservatorilor și adoptă, cum cerea situația, stilul neutru. Întâlnim și aici forme folosite de poet și în alte articole, ca : „*se demonstrează*”, în loc de „*se demonstrează*”, „*totdeauna*” pentru „*totdeauna*”, „*în fine*”, ultimele două folosite frecvent și în însemnările din manuscrise. Argumentul cel mai important îl constituie expresia : „*clica catilinară*”. Cuvântul din urmă este folosit de Eminescu, prima dată în publicistica sa în articolul [„*Se vorbește că în consiliul...*”], publicat în „Curierul de Iași” în 1876 (OPERE, IX, 255) în care caracterizează elementele venale și corupte: „*gunoi al catilinarismului*”. Nota de subsol a lui Eminescu se referă la N. T. Orășanu, devenit din antimonarhic susținător al monarhiei și distins cu Bene Merenti. Poetul va critica în mai multe rânduri această conduită în viața politică.

Presa remarcă articolul și face unele considerații pe marginea lui. „Organul conservatorilor susține — scrie „România liberă”— că dacă după sacrificiile făcute de țară va rezulta vreun bine, acesta nu se va datora guvernului”⁶. „Dorobanțul” nu împărtășește concluzia articolului⁷, fapt explicabil pentru un ziar afiliat „Românului”, oficiosul liberal.

¹ PRESA, X (1877), nr. 270, 29 dec., p. 1-2; nr. 271, 30 dec., p. 1; nr. 272, 31 dec., p. 1. Articolele reproduse sunt din 6, 7 și 18 nov. 1870.

² ȚARA₁, II (1868), nr. 177, 3 oct., p. 739.

³ *Idem*, nr. 6, 12 ian., p. 22.

⁴ *Idem*, nr. 229, 21 dec., p. 913.

⁵ *Independența României. Documente. IV. Documente Diplomatice*. București, Editura Academici R. S. România, 1978, p. 1—59; II, Partea I, *Corespondență diplomatică străină 1853—1877*. București, Editura Academiei R.S. România, 1977, p. 63-102.

⁶ RL, II (1878), nr. 189, 4 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁷ DOR, I (1878), nr. 48, 3 ian., p. 4 (*Ieri, astăzi, mâine*).

[„«ROMÂNUL» CONCEDE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 3, 4 ianuarie 1878, p. 1-2 (*Revista ziarelor*).

Eminescu critică, cum face și în alte multe articole ale sale, politica „inconsecventă” a Partidului Național Liberal și consecințele acesteia pentru țară. Poetul are în vedere editorialul *București 2/14 calendar*, publicat în 2—3 ianuarie 1878¹.

Despre Nicolae Ionescu a mai fost vorba în comentariile noastre (v. *infra*, p. 509). Generalul Gheorghe Slăniceanu (1835—1885) este ministru de război în guvernul liberal între 27 aprilie 1876—2 aprilie 1877 și 29 aprilie 1880 —9 iunie 1881. Întocmește și câteva manuale de

specialitate.

Expresia „cărarea hotărâtă de mai nainte” ne amintește de *Scrisoarea II*, versiunile din 1880 (OPERE, II, p. 264).

¹ ROM, XXIII (1878), 2-3 ian., p. 6.

PRO DOMO

[„IATĂ «SIMȚIMINTELE, IUBIREA DE ADEVĂR...»”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 4, 5 ianuarie 1878, p. 4 (*Cronica*)¹. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 209-211.

Eminescu și Slavici părăsesc după căderea Plevnei rezerva impusă de conducerea partidului conservator (vezi *supra*, p. 472—473) și deschid campania de presa împotriva guvernului liberal. Mărturia cea mai evidentă a schimbării intervenite în atitudinea celor doi redactori o constituie articolele *Dorobanțul*, publicat de Eminescu în 30 decembrie 1877, și *Sărmanii viteji de la Plevna*, publicat de Slavici în 31 decembrie 1877. Schimbarea la care ne referim este observată de presa liberală care ripostează violent. „Românul” critică articolul lui Eminescu pentru limbajul folosit (15) iar „Dorobanțul”, „foița care macină palavrele la moară”, oficiosului liberal consacră un editorial, *București, 31 decembre*, în care îi acopere pe redactorii „Timpului” cu epitete jignitoare. „Sunt la gazeta „Timpului » — scrie „Dorobanțul” — niște băieți pripășiți de prin Transilvania, niște oameni fără căpătâi, care s-au făcut slugile plecate ale ciocoimii din Iași și care, prin moralul ministru de culte al d-lui Catargiu i-a procopsit, i-a înțolțit, le-a dat slujbe grase, ș-acum

scoțându-i la iveală, i-a pus să înjure și să-și facă meseria de salahori” (14). După această introducere, din care am transcris numai o parte, „Dorobanțul” reproduce mai multe fragmente din articolul lui Slavici spre a ilustra, cum face și „Românul” în cazul lui Eminescu, limbajul folosit de redactorii ziarului conservator. „Și cine insultă astfel?— Întreabă „Dorobanțul” și tot el răspunde — . Niște lingăi pe cari Rosetti și aceia pe care îi batjocoresc și nu i-au lăsat să moară de foame, căroră le-au dat libertatea d-a se hrăni în această țară și d-a înjura cu impunitate; niște ungureni foști servitori și foști coriști sau sufleuri de teatru; niște venetici care nici românește nu știu să scrie sau să vorbească.”

Mărturisirea lui Eminescu privind apartenența sa și a lui Slavici la țărănime este un răspuns la aceste atacuri. Slavici publică și el un răspuns, *Un rămășag*, în care reproduce fragmente din articolul din „Dorobanțul”, pe care le însoțește cu note ironice. Prozatorul adresează redacției „Dorobanțului” și o scrisoare în care cere să-i comunice numele autorului articolului spre a-i da lămuriri suplimentare privind activitatea sa. Redacția nu răspunde la această invitație, însă Slavici îl indică drept autor al articolului pe Ioan G. Bibicescu (1848—1924), redactor la ziarele liberale. „Un radical cumsecade — scrie Slavici — nu știe ce-i rușinea ! El este obraznic, dar fricos.” I. G.

Bibicescu adresează „Timpului” o scrisoare în care arată că atacul la adresa celor doi redactori nu-i putea fi atribuit întrucât în scrisul său nu folosea asemenea termeni. „Timpul” face cunoscut conținutul scrisorii și își cere scuze pentru implicarea în această polemică ².

¹ Acest număr din „Timpul” cuprinde în pag. III reclame, contrar practicii urmate de ziar în repartizarea materiei.

² T, III (1878), nr. 10, 14 ian., p. 2. „Dorobanțul” se ocupă de răspunsul lui Slavici în mai multe numere (nr. 58, 13 ian., p. 1—2; nr. 59, 14 ian., p. 3; nr. 61, 10 ian., p. 3).

[„D-L CANDIANO POPESCU...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 5, 6 ianuarie 1878, p. 1.

Alegerea lui Al. Candiano Popescu pentru a înmâna ordinul „Steaua României” marelui duce Mihail nu era deloc întâmplătoare. El se distinsese în chip deosebit în războiul cu turcii, fiind citat pe întreaga armată „pentru eroica conduită ce a avut conducând Batalionul nr. 2 Vânători la asaltul redutei Grivița în două

rânduri consecutive și intrând în fine în redută cu oamenii ce mai rămăsese din batalionul ce comanda, o dată cu celelalte trupe care au luat reduta și în capul lor"¹. Generalul Al. Cernat l-a propus la gradul de locotenent-colonel la 3/15 septembrie 1877. Mai mult, el fusese decorat de țar cu ordinul Sf. Gheorghe clasa a IV-a pentru eroismul său de la 30 august/11 septembrie 1877. Candiano-Popescu era deci unul din cei mai distinși ofițeri români. Eminescu nu-i neagă vitejia în război, ci trecutul lui de revoluționar și mai ales „republica de la Ploiești” din august 1870, acțiune considerată în epocă — de conservatori înainte de toate — nu numai imprudentă dar și ridicolă. Carol I a considerat acțiunea lui o greșală de tinerețe și l-a luat în suita sa, dându-i grad de general.

Eminescu se ocupă de trecutul lui Alexandru Candiano Popescu (1841—1901), și în două însemnări din manuscrisele 2253, 417v și 2257, 420, în care îl condamnă pentru participarea la complotul împotriva lui Alexandru Ioan Cuza. Mai notăm și opiniile defavorabile ale lui Eminescu în legătură cu poeziile lui ².

¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, VI. București, Editura Academiei R. S. România, 1953, p. 42; vezi și cartea sa polemică : Al. Candiano-Popescu, *Războiul neatârării. Istorie critică. Asaltul și luarea Griviței*. București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Flacăra”, 1913.

² Alexandru Candiano [Popescu], *Când n-avem ce face*. Poezii. București, Tipografia Națională, 1866. Ediția a II-a, Craiova, Tipografia G. Chițiu și I. Theodorian, 1875.

O NOTIȚĂ STRĂINĂ RELATIVĂ LA LITERATURA ROMÂNĂ

Se publică în „Timpul”, III, nr. 8, 12 ianuarie 1878, p. 3 (*Cronica*).

Antologia întocmită de Mite Kremnitz, *Rumänische Skizzen*¹, se deschide cu o schiță asupra literaturii române, după care se dă un fragment din studiul lui Maiorescu, *În contra direcției de astăzi în cultura română*. Slavici este reprezentat cu nuvelele *La crucea din sat* și *Popa Tanda* și cu povestea *Doi feți cu stea în frunte*, Iacob Negruzzi cu *Cucoana Nastasica*, A. I. Odobescu cu *Mihnea Vodă cel Rău*, iar N. Gane cu *Șanta*.

Presa străină face o bună primire antologiei, cum se vede din studiul lui Maiorescu, *Literatura română și străinătatea*, din 1882².

Eminescu prezintă nuvelele lui I. Slavici în termeni asemănători la apariția lor în volum în 1881 (OPERE, XIII, 84- 86).

¹ *Rumänische Skizzen*. Eingeleitet und übersetzte von Mite Kremnitz. Bukarest, Verlag von Sotschek et Comp., 1877, XXII + 233 p.

² T. Maiorescu. *Critice*. 1866—1907. Ediție completă. Volumul III, Ediția a II-a. București, „Minerva” Institut de Arte Grafice și Editură, 1915, p. 12—15; *Opere*. II. Ediție, note, comentarii de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Note și comentarii de Alexandru George și Al. Săndulescu, București, Editura Minerva. 1984. p. 13-16, 9-38.

ORIGINEA ROMÂNILOR

Se publică în „Timpul”, III, nr. 9, 13 ianuarie 1878, p. 3.

Eminescu era bine informat asupra opiniilor cercetătorilor străini cu privire la originea poporului român. Poetul schițează un tablou asupra lor în recenzie la cartea lui J. Jung, *Die Anfänge der Rumänen*, publicată în „Convorbiri literare” în noiembrie 1876 (OPERE, IX, 244, 655-656).

G. Fligier este autorul mai multor lucrări, dintre care amintim : *Beiträge zur Ethnographie, Kleinasiens und der Balkanhalbinsel* (Breslau, 1875), *Beiträge vorhistorischen Völkerkunde Europas* (Cernăuți, 1876), *Zur Praehistorischen Ethnologie der Balkanhalbinsel* (Viena, 1877).

Conferința lui C. Fligier este prezentată într-un articol, *Die Abstammung der Rumänen*, publicat în „Fremden-Blatt” în 5/17 ianuarie 1878¹.

Poetul se situa pe poziții juste în respingerea tezei cercetătorului german. La nivelul cunoștințelor de atunci demonstrația sa este remarcabilă. Ulterior se va arăta că poporul român

nu moștenește etnic doar pe coloniștii romani stabiliți în Dacia, ci în formarea lui ramura dacică este una esențială, dar opinia lui Eminescu potrivit căreia într-o astfel de importantă problemă nu trebuie „să ne bălăbănim veșnic” căci până la urmă am ieși „chineji și turcomani și tot ce ar pofti cineva” este o opinie neconținut actuală.

¹ FREM, XXXII (1878), nr. 17, [5]17 ian., p. 3.

DIN VEACUL AL ZECELEA

Se publică în „Timpul”, III, nr. 15, 20 ianuarie 1878, p. 3.

Eminescu își face în caietele sale numeroase însemnări privind istoria popoarelor din jurul țării noastre și unele informații din ele se întâlnesc în articolul de față. „Nikephor — notează Eminescu în manuscrisul 2265, 75 — pornește contra bulgarilor. (Petru) luptă fără succes. Cere prăzi de război. Petru refuză. Alianța cu Sviatoslav. 971 — bătălia de la Silistra” (12, p. 584).

Informațiile sale istorice sunt exacte, cu excepția Ofensivei lui Ioan Tzimiskes, asediului și înfrângerii rușilor la Silistra, acțiune datată de poet în 972, (v. *supra*, p. 39) când de fapt ea a avut loc între 2 aprilie—24 iulie 971.

Un argument în favoarea paternității eminesciene îl constituie și teza hegeliană din final, potrivit căreia popoare necunoscute „dorm în sânul viitorului”. Asupra raporturilor lui Eminescu cu gândirea filozofului german am mai stăruit în comentariile noastre (OPERE, IX, p. 535).

Editorialul [*„Condițiunile de pace..”*], publicat în „Timpul” în 21 ianuarie 1878¹ și inclus în edițiile anterioare (7, p. 157—159) nu poate fi atribuit poetului. Expresia „vatra strămoșească” face parte din cele cu circulație largă în presa vremii. Editorialul aparține lui Slavici, cum se vede din construcțiile sintactice („Se vorbește și mereu se vorbește despre aceasta”) și din expresii („jigni drepturile”, „în nedormire”, „nedumerire zădarnică”).

¹ T, III (1878), nr. 16, 21 ian., p. 1. Editorial: *București, 20 ianuarie/ 1 februarie*.

[„ÎN SFÂRȘIT VEDEM LIMPEDE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 19, 25 ianuarie 1878, p. 1. Editorial : *București, 24 ianuarie/5 februarie*. Este reprodus în „Presa”, XI, nr. 21, 27 ianuarie 1878, p. 2—3 (*Revista ziarelor române*) ; „Telegraful român”, XXVI, nr. 12, 31 ianuarie 1878, p. 46. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 211—214.

Eminescu presupunea că se vor ivi conflicte între Imperiul austro-ungar și Imperiul țarist în chestiunea dunăreană. Presupunere nu fără temei. Armistițiul de la 31 ianuarie 1878 stabilea o extindere a teritoriului ocupat de armatele ruse. Diplomația europeană începe să se teamă că Rusia va ocupa Constantinopolul (Alexandru al II-lea a avut la un moment dat această intenție¹). Anglia își trimite flota în Marea Marmara, Austro-Ungaria anunță mobilizarea la 28 februarie. A renunțat însă s-o decreteze, cu toate că Anglia se oferă să-i pună la dispoziție mijloacele financiare necesare. Târguieli între marile puteri pe seama celor mici încep să se profileze la orizont ².

Articolul — excelentă pledoarie pentru drepturile unei țări mici — este remarcat de „Dorobanțul” în prezentarea presei românești ³.

¹ *Istorici diplomației, III*. Sub îngrijirea lui V. P. Potemkin. București, Editura Cartea Rusa, [1948]. p. 57.

² V. Cristian, *România și Congresul de pace de la Berlin* (1878). În *Românii în istoria universală*. Coordonatori , I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian. Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1986, p. 309.

³ DOR, I (1878), nr. 70, 25 ian., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

[„FĂRĂ A PREJUDECA HOTĂRĂRILE ADUNĂRILOR...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 22, 28 ianuarie 1878, p. 1. Editorial: *București 27 ianuarie/8 februarie*. Este reprodus în „Telegraful român”, XXVI, nr. 13, 2 februarie 1878, p. 50.

Adunarea Deputaților și Senatul se ocupă de cererea Imperiului țarist privind retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei în ședințele din 26 ianuarie 1878. V. Alexandrescu-Urechilă transformă interpelarea sa din Adunarea Deputaților într-o disertație istorică¹. *Moțiunea* este prezentată de G. Vernescu în numele său și al unui grup de deputați. Este votată atât de deputații liberali cât și de cei conservatori². Interpelarea din Senat este dezvoltată de Dimitrie Ghica, fără să întreprindă un excurs istoric³. Arată că „națiunea română nu vrea să traficeze pământul strămoșesc” și că România nu a intrat în război „pentru a face conchiste”. Se pronunță în sprijinul solidarității membrilor Senatului încât să urmeze „exemplul străbunilor lor, care niciodată n-au fost de deosebite opinii când era vorba de scumpa lor țară”. După Dimitrie Ghica ia cuvântul M. Kogălniceanu, ministrul de externe. Din expunerea sa aflăm că citește în Senat trei zile documentele oficiale ale guvernului român privind cererea Imperiului țarist de a i se retroceda cele trei județe din sudul Basarabiei. „Eram siguri de mai înainte că lucrăm românește — spune M. Kogălniceanu —, că eram interpretul glasului țarei, când ne-am mărginit a răspunde îndată cu un singur cuvânt: « Nu putem » și când am rostit acest cuvânt *nu putem*, am comptat pe dreptul nostru, am comptat pe convențiunea încheiată la 4/16 aprilie, convențiune care ne garantează integritatea teritoriului nostru, și pentru care am făcut atâtea în privința dispozițiilor ce a arătat guvernul rusc, d-a lua o parte din teritoriul României, în schimb cu pământuri de peste Dunăre.

Având în vedere că integritatea României este garantată de Marile Puteri europene,

Având în vedere că prin Convențiunea de la 4 aprilie 1877 Rusia în special a garantat din nou această integritate prin art. 2 în copriinderea următoare : «Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Imperatorul tutulor Rusiei se obligă a mănține și a facea a se respecta drepturile politice ale Statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tractatele existente, precum și a mănține și apăra integritatea actuală a României ».

Considerând că România și-a îndeplinit cu fidelitate obligațiunile ce decurg din acea convențiune, și este deplin convinsă de simțimintele de înaltă dreptate a[le] Majestății Sale Imperatorul Rusiei,

Considerând marile sacrificii și chiar sacrificii de sânge făcute de țară pentru păstrarea integrității și pentru consolidarea independenței sale,

Considerând că o Românie independentă și omogenă răspunde atât la interesele vecinilor săi cât și la acelea ale Europei întregi,

Senatul declară :

Că este hotărât a mănține integritatea teritoriului țarei și a nu admite o înstrăinare din pământul ei, sub nici o denumire și pentru nici o compensațiune teritorială sau desdăunare.

Moțiunea este votată în unanimitate atât de senatorii liberali cât și de cei conservatori.

„Dorobanțul” scrie că „Timpul” se pronunța în sensul *Moțiunii* din Senat⁴.

Eminescu pornește de la *Moțiunea* votată în Senat în angajarea „Timpului” în dezbaterile publice privind cererea guvernului țarist. Poetul face totuși observația asupra caracterului „individual” al prerogativelor „monarhului”. Obiecția sa avea în vedere apelul nejustificat, *captatio benevolentiae*, din cuvântările din Senat și din *Moțiune*, la „mărinimia” țarului. Marx arăta, în alt context politic, că nu s-a văzut ca „monarhii” să renunțe de bună voie la „privilegii”⁵. Această teză se va confirma în desfășurarea evenimentelor istorice.

¹ MO, (1878), nr. 21, 27 ian./8 febr., p. 447-450.

² *Idem*, p. 450—451.

³ *Idem*, p. 445-446.

⁴ DOR, I (1878), nr. 73, 28 ian., p. 2 (*Revista ziarelor*).

⁵ Karl Marx și Friedrich Engels. *Opere. Volumul 15*, București, Editura Politică, 1963, p. 199.

REPREZENTAȚIILE ROSSI

Se publică în „Timpul”, III, nr.22, 28 ianuarie 1878, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Despre cultură și artă*, [Iași], Editura Junimea, 1970, p. 195.

Programul reprezentațiilor lui Ernesto Rossi (1827—1896) este reprodus în „Timpul” în 13 ianuarie 1878. Îl transcriem spre a avea o imagine asupra repertoriului actorului italian. „Teatrul Național. Anunț prealabil. Comandatorul D-n Ernesto Rossi, celebru artist tragic italian va da 14 reprezentațiuni în cursul lunei ianuarie 1878. Repertoriul: Tragedii de Shakespeare: *Romeo și Julietta*, *Othello*, *Hamlet*, *Regele Lear*, *Richard III*, *Macbeth*. *Doi sergenți*, Dramă de Rotti. — *Kean*, Dramă de Dumas. — *Ludovic XI*, Tragedie de Delavigne. — *Francesca de Rimini*, Tragedie de Pellico. — *Amore și Cabala*, Tragedie de Schiller. — *Calomnia*, Comedie de Scribe. — *Moartea civilă*, Dramă de Giacometti. — *Ruy-Blas*, Dramă de V. Hugo. La întâia reprezentațiune se va da *Othello*. Tragedie în 5 acte tradusă de d. Carcauo. Domnul Rossi va reprezenta rolul lui Othello”¹. În continuare se indică prețul biletelor. Reprezentațiile sunt organizate de impresarul B. Franchetti. Anunțul este reluat în 13 și 18 ianuarie 1878. Prima reprezentație cu *Othello* are loc în 20 ianuarie 1878 și D. C. Ollănescu-Ascanio, cronicarul dramatic al „României libere”, publică o amplă dare de seamă, *Reprezentațiile Rossi în București. Othello*, în care aduce laude actorului italian și trupei sale teatrale². Ascanio, cum își semnează cronicile dramatice, salută prezența în sală a unor actori români și-și exprimă speranța că vor învăța din arta interpretativă a tragedianului italian.

Eminescu pune în discuție o problemă în concordanță cu opinia sa despre Shakespeare pe care îl considera cel mai mare creator din literatura universală (OPERE, VII, 344—345). Pentru acest motiv chiar și reprezentațiile lui Ernesto Rossi nu puteau fi, prin natura lucrurilor, la înălțimea artei „genialului brit”.

Cronica lui Eminescu, redusă la un singur aspect, adevărat important, însă prezentat critic, apărea insuficientă în contextul comentariilor din presă privind reprezentațiile artistului italian. D. C. Ollănescu-Ascanio publică în „România liberă” o amplă dare de seamă, *Reprezentațiile lui Rossi în București. Hamlet, principele Danemarcei*³, iar „Presa” scrie că constituia o adevărată fericire să asiste la spectacolele date de Rossi cu „tragediile lui Shakespeare, celui mai mare geniu din lume”⁴. Slavici caută ca „Timpul” să nu rămână mai prejos de celelalte ziare și întocmește și el un foileton. Rossi, pe care îl publică în 16 februarie 1878⁵ și în care declară că actorul italian întruchipa „îndeplinirea idealurilor artei dramatice”.

Spectacolele lui Rossi stârnesc o impresie profundă, cum se desprinde din cronicile dramatice din presă, precum și din corespondența lui Slavici și Eminescu cu I. Negruzzi. „Mă întreb de întrunirile literare din București — îi scrie I. Slavici în 8 februarie 1878 — . La începutul « sesiunii » erau minunate. De când a venit însă Rossi la București abia mai e chip de-a aduna oamenii. Despre Rossi nu vă scriu nimic, fiindcă am de gând să scriu o dare de seamă în «Timpul» și sperez că o veți ceti pe aceea. Deocamdată mă mărginesc a vă mărturisi, că eu unul mă simt fericit dea putea zice că am gustat în această viață trecătoare și arta lui Rossi — cu atâta viață îmi este mai bogată” (35, II, p. 288). Eminescu arată și el în ciorna unei scrisori din manuscrisul 2255, f 314, că ședințele Junimii nu se puteau ține din cauza reprezentațiilor lui Rossi. „Pân-la venirea acestui genial actor — notează Eminescu — țineam regulat ședința. De la venirea lui Rossi, serile toate ale săptămânii sunt prinse”.

Cronica lui Eminescu pune în discuție o problemă importantă privind arta interpretativă a dramaturgiei shakespeariene, însă nu reflectă și atmosfera de entuziasm în care se desfășoară spectacolele tragedianului italian. Să mai notăm că expresia „ochii sufletului” o întâlnim și în una din scrisorile deschise ale lui D. Brătianu, publicată în „Românul” și adresată organizatorilor serbării de la Putna din 1871 (OPERE, IX, 535—536).

¹ T, III (1878), nr. 9, 13 ian., p. 3.

² RL, II (1878), nr. 209, 28 ian., p. 1-2.

³ *Idem*, nr. 211, 1 febr., p. 2-3.

⁴ PRESA, XI (1878), nr. 20, 26 ian., p. 2-3.

⁵ T, III (1878), nr. 36, 16 febr., p. 2-3.

Se publică în „Timpul”, III, nr. 26, 4 februarie 1878, p. 2.

Procesul societății studențești „Arboroasa” se judeca la Cernăuți în 1—3 februarie 1878. Motivele arestării studenților implicați în proces sunt relatate de Eminescu în cele două articole anterioare, la care trimite (v. *supra*, p. 3—5, 11—12).

Studenții sunt ținuti în arest preventiv și supuși unei anchete demoralizatoare¹. Măsurile autorităților austriece lăsau să se întrevadă că se vor pronunța condamnări severe. Desfășurarea procesului este prezentată într-o amplă corespondență, *Procesul Arboroasei*, publicată în „Telegraful român” din Sibiu³.

Meritul obținerii verdictului de achitare revine în magistratului Dimitrie Bendella, președintele completului de judecată („senatului”) și asistenților săi: Izdor Zotta, judecător de instrucție, Leon Goian, asesor și Atanasie Pridic, grefier care propune și apărătorii, precum și lui Alexandru Vasilco, președintele Curții cu Jurați, care conduce cu iscusință deliberările acestora. Tot el pronunță și verdictul de achitare.

Pentru unii dintre ei consecințele implicării în acest proces sunt grave. Ciprian Porumbescu contractează în temniță o boală care îl va răpune în plină activitate creatoare, iar Constantin Morariu, Zaharia Voronca, Orest Popescu și Eugen Siriteanu sunt urmăriți în continuare de administrația austriacă a provinciei³.

¹ Ilie Dugan, *op. cit.*, p. 22—41,

² TELR, XXVII (1878), nr. 23, 25 febr., p. 90-91; nr. 24, 28 febr., p. 94-95; nr. 25, 2 mart., p. 99-100; nr. 26, 4 mart., p. 102—103; nr. 27, 7 mart., p. 106-107; nr. 36, 28 mart., p. 143-144; nr. 37, 30 mart., p. 147; nr. 39, 4 apr., p. 155; nr. 40, 6 apr., p. 159.

³ „Arborosenii” ocupă funcții modeste și se consacră activității culturale. Constantin Morariu (1854—1927) tipărește *Părți alese din istoria românilor bucovineni* (I—II, Cernăuți, 1893—1894), publică versuri originale și traduceri din Goethe, Schiller, Heine și alții scriitori germani (*Hermann și Dorothea*, Gherla, 1884, *Poezii germane*, Gherla, 1890, *Versuri originale și traduceri*, Cernăuți, 1924), evocă personalitatea lui Ciprian Porumbescu (*Ciprian Porumbescu*, Suceava, 1908) și lasă amintiri despre procesul societății studențești cernăuțene („Făt-Frumos”, V, nr. 5, sept.-oct. 1930, p. 159—163; nr. 6, nov.-dec. 1930, p. 196—203); Zaharia Voronca (1852—1939) tipărește *Reamintiri* (Cernăuți, 1901), Culegere de articole publicate în ziarele bucovinene; Orest Popescu dă la lumină documente istorice din anii 1418—1670. (*Câteva documente moldovene*, Cernăuți, 1895).

CONTESTAREA ALEGERII D-LUI MAIORESCU

Se publică în „Timpul”, III, nr. 29, 8 februarie 1878, p. 1—2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 215—223.

Colegiul I din Iași ține alegeri în 23 și 24 ianuarie 1878 și Maiorescu obține 39 de voturi, iar Constantin Corjescu, 31 de voturi. „Maiorescu conservatorul persecutat — scrie „Timpul” în 20 ianuarie 1878 —, Maiorescu ministru în cabinetul Catargi, Maiorescu cel pus sub acuzare și nejudecat de 2 ani, acel care a pledat pentru toți funcționarii conservatori prezentați și puși sub acuzare (toți au fost achitați), deputatul elocuent, cel care a înfierat mai bine cu logica sa și cu fondul talentului său pe clica pseudoliberalilor, a fost ales în a 2-a capitală a României, în colegiul 1 reprezentant în Camera Deputaților.

Semn bun; simptomă înbucurătoare; auroră care ne făgăduiește sosirea unor zile mai senine.

Felicităm deopotrivă și pe alegători și pe alesul¹.

Comisia de validare, sub președinția lui G. Vernescu (1830 — 1900), întocmește un raport favorabil. Ședința pentru validarea alegerii lui Maiorescu se ține în 6 februarie 1878 și stenograma ei se publică în „Monitorul Oficial” în 7/19 februarie 1878³. Este interesant de

observat că „Timpul” publică un rezumat, în care nu face mențiune de acuzația adusă lui Maiorescu că ținea de școală filozofică schopenhaueriană³.

Eminescu procedează la sistematizarea discuției din Adunarea deputaților, însă nu se depărtează de stenogramă, rezumând-o, Comentariul său se extinde, în schimb, în combaterea opiniei lui Alexandru D. Holban (1830 — 1917), deputat liberal, cu privire la filozofia lui Arthur Schopenhauer și Max Stirner. „Nu arunc banale alegațiuni — spune Holban în cuvântarea sa — v-am probat faptul cu acte autentice; voi acum să vă arăt bazele doctrinei. Max Stirner și Schopenhauer sunt stâlpii doctrinei ai cărei sectari în România sunt D-nii Carp și Maiorescu cu partidul d-lor: permiteți-mi o mică citațiune. „Dans le monde de l'homme comune dans le regne animal, ce qui regne c'est la force et non le droit: *le droit n'est que la mesure de la puissance* de chacun ... Que m'importe le droit? Je n'en ais pas besoin ; ce que je puis acquerrir *par le force, je le possède et j'en jouis*; ce dont je ne puis m'emparer je renonce, et je ne vais pas me pavaner, en maniere de consolation avec mon pretendu droit, *avec mon droit, droit imprescriptible*.

Iată doctrina”⁴

Schopenhauer este filozoful cu opera căruia Eminescu se familiarizează încă din anii studiilor universitare (OPERE, VII, 347—349) încât poetul nu întâmpină nici o dificultate în alegerea textelor ilustrative în demonstrația sa. Despre Max Stirner, pe adevăratul nume Johann Caspar Schmidt (1806—1856), vorbește aici pentru prima dată. Poetul trimite la lucrarea lui Stirner, *Der Einzige und sein Eigentum*, tipărită la Lipsca în 1845, însă i se poate reține și o altă lucrare, *Geschichte der Reaktion*, în două volume, tipărită la Berlin în 1852. Este posibil ca Eminescu să-și fi extras informațiile dintr-o enciclopedie tipărită înainte de 1856. S-ar explica de ce dă numai data nașterii lui Max Stirner și nu și cea a morții.

Aprecierile lui Eminescu privind poziția lui George G. Vernescu în Partidul Național Liberal și în Adunarea Deputaților sunt fără îndoială determinate de orientarea politică a acestuia. Câteva luni mai târziu el părăsește Partidul Național Liberal.

¹ T, III (1878), nr. 20, 26 ian., p. 1.

² MO, (1878), nr. 29, 7/19 febr., p. 702-712.

³ T, III (1878), nr. 29, 8 febr., p. 3. ⁴ MO, (1878), nr. 29, 7/19 febr., p. 705.

[À TOUT SEIGNEUR, TOUT HONNEUR!]

Se publică în „Timpul”, III. nr. 30, 9 februarie 1878, p. 1. Editorial : *București, 5/20 februarie* Semnat : Redacțiunea. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 91.

Notă introductivă la poezia lui V. Alecsandri, *Către generalul Florescu*.

„România liberă” remarcă faptul că „Timpul” publică poezia lui V. Alecsandri, „drept prim București”¹. O remarcă asemănătoare face și „Dorobanțul” cu o zi mai înainte².

Alecsandri se referă în poezia sa și la demagogia liberală, de care se ținea departe :

„Eu nedeprins cu tina, mă țin de ea departe

Ș-aștept să văd sub trăsnet hidroasă pocitură

Care-au sădit în țară invidie și ură”.

De aici preia Eminescu expresia „hidoasa pocitură”, cu care îl caracterizează pe C. A. Rosetti în articolele sale.

¹ RL. II (1878), nr. 218, 10 febr., p. 2 (*Arena ziarelor*).

² DOR, I (1878), nr. 84, 9 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„CESTIUNEA RETROCEDĂRII...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 31, 10 februarie 1878, p. 1. Editorial: *București, 9/21 februarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 223-225.

Eminescu expune poziția Partidului conservator, ca urmare a votării de către Parlamentul român a moțiunii din 2 ianuarie 1878 (vezi supra, p. 477—478).

Articolul este remarcat în „Dorobanțul” în comentariul său pe marginea presei românești¹. În discursul critic revin expresii pe care le întâlnim în formulări apropiate („*Azi e momentul ca să facem ...*”) în documentele serbării de la Putna din 1871 (OPERE, IX, 492).

¹ DOR, I (1878), nr. 85, 10 febr. p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„FIINDCĂ NOI SUNTEM ...”]

Se publică în „Timpul”, nr. 34, 14 februarie 1878, p. 1. Editorial : *București, 13/25 februarie*¹. Se reproduce în „Telegraful român”, XXVI, nr. 21, 21 februarie 1878, p. 81-82.

Eminescu respinge cu o excelență argumentație teza cu privire la granițele naturale, pusă în discuție de-o mare putere
pe motiv că în baza ei „s-ar putea cuceri universul întreg”

Imperiul austro-ungar pune în discuție problema formării de stat independente în jurul său, la care se referă „Gazeta St. Petersburg”, la întrevvedere de la Reichstadt, în Boemia, dintre Franz Joseph și Alexandru II, din 26 iunie/8 iulie 1876 (OPERE, IX, 568—569). Imperiul austro-ungar și Imperiul țarist căzură de acord să nu admită, în cazul prăbușirii Imperiului otoman, formarea unui mare stat slav în Balcani. Imperiul țarist urma să revină la frontierele cu România dinainte de 1856².

„România liberă” recomandă editorialul cititorilor săi pentru „considerațiuni a căror greutate nu poate fi în nici un mod răsturnată de orice argumentațiune întemeiată pe adevăr și pe logică”.³

Extrasul din „Gazeta St. Petersburg” este preluat, desigur, prin intermediul presei germane sau franceze.

¹ Colecția „Timpului” de la Biblioteca Academiei R. S. România este incompletă ; transcriem editorialul din colecția din Biblioteca Municipală din Piatra Neamț..

² Emil Diaconescu, *Acordul de la Reichstadt (1876) și Tratatul de la Budapesta (1877)*. București, Monitorul oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1943, p. 25—48, 68—69.

³ RL, II (1878), nr. 222, 15 febr., p. 1.

[„DE CÂTE ORI S-A FĂCUT ÎN PARLAMENTUL NOSTRU...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 35, 15 februarie 1878, p. 1—2. Al doilea editorial. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 225—228.

Convorbirile dintre lordul Derby și Șuvelov, ambasadorul rus la Londra, se desfășoară în două întâlniri. La 6 mai 1877 lordul Derby îi înmânează ambasadorului rus o notă precizându-i interesele engleze în Orient. Șuvelov pleacă la Petersburg și aduce răspunsul rus la 18 mai (nu știm de o întâlnire la 8 iulie, cum scrie Eminescu), în care se dau asigurări (menționate de poet în articolul său) și se subliniază și interesele Austro-Ungariei și, firește, ale Rusiei (cele menționate și

în articolul de față)¹. Convorbirile ruso-engleze se încadrează într-o acțiune diplomatică mai largă, provocată de redeschiderea crizei orientale. În cadrul aceleiași sunt și acordul de la Reichstadt (iulie 1876), convenția de la Budapesta (ianuarie 1877), tratativele anglo-austro-ungare pentru o comună punere de acord. Marile puteri căutau să-și asigure interesele pe seama popoarelor aflate sub stăpânirea sau suzeranitatea Porții otomane².

„România liberă” atrage atenția asupra articolului și subliniază că „Timpul” făcea „imputări aspre guvernului” pentru politica sa externă³.

Pentru generalul Nikolai Pavlovici Ignatiev, emisarul țarului Nicolae II, lumea începea, notează Eminescu ironic în 1812. „Ignatiev s-a manifestat în repetate rânduri — scrie V. I. Lenin — ca un demagog și un mincinos de cea mai crasă speță”⁴.

Un alt articol din acest număr, [„*Mai mare stupiditatea ...*”], publicat în continuare și atribuit lui Eminescu (6, p. 229—233), nu-i aparține. Întâlnim aici expresii care îl recomandă ca autor pe Slavici („lipsească de bunul cumpăt”, „păstrat bunul cumpăt”, „cu desăvârșire pacinică”), foarte activ în 1878.

¹ Serge Gorianow, *Le Bosphore et les Dardanelles*. Etude historique sur la question des détroits. Préface de H. Gabriel Hanotaux. Paris, Librairie Plon, 1910, p. 347—348.

² V. Cristian, *op. cit.*, p. 305—306.

³ RL, II (1878), nr. 223, 16 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ V. I. Lenin, *Opere complete, Vol. 5. Mai—decembrie 1901*. Ediția a doua. Editura politică, 1961, p. 45.

[„ÎN NUMĂRUL NOSTRU DE VINERI. ..”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 39, 19 februarie 1878, p. 1—2. Editorialul: *București, 18 februarie/2 martie*. Este reprodus în „Telegraful român”, XXVI, nr. 23, 25 februarie 1878, p. 89—90. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, 1, București, Cugetarea—Georgescu Delafras, 1941, p. 173-177.

Corespondența din București comentată de Eminescu, *La rétrocession de la Bessarabie*. *Bucharest, 14 fevrier*, se publică în „Le Nord”, ziarul panslavist din Bruxelles, în 10/22 februarie 1878¹. Este semnată : X și adresată directorului ziarului din Belgia. „Timpul” reproduce corespondența în 17 februarie 1878, cu o scurtă prezentare introductivă. „Asupra reanexării Basarabiei « Le Nord » primește din București următoarea scrisoare, cu data de 14 februarie”. Transcrie corespondența:

„Domnule director,

S-a făcut mare zgomot cu chestiunea *strâmtorilor*, care se consideră ca aceea a cărei soluțiune va înfățișa cele mai multe greutăți. Mie mi se pare că peste puțin vor avea a se dezbate alte chestiuni, cari nu înfățișază nici mai puțin interes, nici mai mică greutate. Pe lângă *strâmtori* vor ieși la lumină cererile grecilor, cretanilor și altor, și fiecare din aceste cereri va forma o *chestiune*, căci astfel este moda zilei a le numi. Va fi și chestiunea Basarabiei care nu va

întârzia a se ivi, mai ales după declarațiunea ministerului român. Și acest punct nu va fi unul din cei mai puțini încâlciți.

Ar fi însă foarte natural de a se înțelege în această privință și eu cred că o mică descriere prealabilă va putea lumina opiniunea publică.

În adevăr, de ce este vorba ! De a se întoarce Rusiei un teritoriu pe care ca a fost silită a-l ceda în urma războiului din Crimeea. Nu-mi pare că România ar putea să piarză ceva în această afacere, fiindcă, fără îndoială, i se vor da despăgubiri mai mult decât de ajuns; s-a vorbit de *Dobrogea* cu un port foarte bun și bine cunoscut de marinarii grecești, acel de la Kiustenge. Deci, acel ce pierde din o parte pentru a câștiga mai mult de cealaltă parte trebuie să mărturisească că

foarte adevărat este sistemul lui Euler numit sistemul compensațiilor.

Cu toate acestea nu mă voi opri pentru a proba că România ar avea interes a da o parte din teritoriul ei în schimbul unei alte părți a teritoriului turcesc, și mă voi ocupa numai cu istoria acestui petic de pământ, ce nu a fost smuls Rusiei prin puterea armelor, nici cucerit de România, dar pe care Rusia a trebuit să-l cedeze la sfârșitul unui congres, pentru cuvinte de care voi vorbi mai apoi.

Basarabia a fost cucerită la o epocă măreață și de niște generali cu renume popular, Roumiantsof, Soumarof, de la o populațiune musulmană-tătărească care locuia sub corturi și pe care o oglindește destul de bine în zilele noastre acei odioși cerchezi, urâți chiar de soldații regulari, după spusele ale însuși gazetelor turcești. Astfel cucerită dar de la acele populațiuni pe jumătate sălbatice, Basarabia din nici un punct de vedere n-a putut fi privită prin Tractatul de Paris ca restituită legitimilor ei proprietari. Austria, când a înscris această clauză la sfârșitul negociațiunilor din 1856, avea scopul de a ridica o stavilă în contra unui vecin pe care îl credea primejdios și de a depărta cât s-ar putea pe acest vecin de lângă populațiunile slave, care formează o parte însemnată a acestui întreg eterogen ce se cheamă monarhia austriacă.

Astăzi starea lucrurilor s-a schimbat mult: Valahia, rupând Tratatul de Paris, s-a unit cu Moldova, și sub un Domn neatârnat a întemeiat un mare stat de al doilea ordin, care aspiră a deveni o națiune. Nu este acum vremea pentru a discuta principiul naționalităților și pentru a cerceta dacă România, care nu datorește ființa sa decât unei sfâșieri a tractatelor, are dreptate sau nu când se încearcă a atrage spre dânsa triburile împrăștiate împrejurul Dunării; însă este iertat a se întreba cum ar înțelege România să păstreze aceea ce se cedase Moldovei.

Gândiți-vă că nu este vorba aici de o chestiune sofistică, nici de vr-o panglicărie dialectică; cu totul dimpotrivă: Moldova, putere de cel de pe urmă rând și de abia independentă, nu era băgată în seamă de Rusia și puțin îi păsa dacă avea în partea aceea o linie de hotar logică sau nu, serioasă sau nu. România, stat neatârnat, care aspiră a se preface în un regat, spre a deveni mai târziu o mare monarhie, coprinzând toate țările de la Dunărea de Jos, nu poate fi tractată de Rusia pe același picior ca umila sa mumă. Este foarte rațional ca Rusia, după ce toți au rupt tractatul de la 1856, să nu fie singura care să îndure povara lui.

Unul din motivele invocate atunci de Austria, adică trebuința de a împiedica pe Rusia de a avea puțința unei acțiuni asupra plutirei Dunărei, este astăzi cu totul înlăturată prin funcționarea regulată a unei comisiuni arbitrale europene, care veghează asupra intereselor plutirei.

Deși poate nu este încă vremea acum de a provoca discuțiunea, totuși mi se pare [că] nu este fără folos de a arăta puncturile ei principale. Nu vorbesc aici din punctul de vedere al Rusiei, însă ministeriul român, invocând tractatul din 1856 ca cheazășuitorul integrității teritoriului României, mi-a adus aminte un oarecare cuvânt rostit în consiliul bătrânilor (*des anciens*) la Paris, unde la fiecare perioadă se zicea: „*Constituțiunea ați violat-o înșivă la 18 fructidor, la 22 floreal, la 30 prairial*”. Trebuie dar să ne hotărâm sau de a ne întoarce la temelia Tractatului de Paris, sau de a privi ca stânse condițiunile ce mai există încă din acest nefericit tractat, al căruia singur rezultat a fost de a întreține în curs de 20 ani tulburări, omoruri, îngrijiri, bolire politică și de a grăbi căderea acelor pe cari era chemat a-i ocroti.

Trebuie să credem, cu toate aceste, că, în fața unei despăgubiri oferite de Rusia, românii se vor grăbi a da un teritoriu neînsemnat în schimbul unor foloase reale pe Marea Neagră și pe Dunăre. Știu prea bine că în acest moment domnesc friguri epidemice de neatârnat; însă aceste friguri sunt de mai multe soiuri, între cari unul destul de urăcios numit în popor: „nerecunoștința”, iar în politică : „neatârnatul inimei”.

Departate de mine este gândul de a aplica aceasta la români ; mă mărginesc numai a constata că ei se cam prea grăbesc a se folosi de libertatea de acțiune pe care au căpătat-o prin ajutorul Rusiei. Armatele române s-au purtat vitejește; prea bine!

Nu trebuie însă a uita că ele nu ar fi putut face nimic singure, și că Rusia a fost totdeauna cauza hotărâtoare a tot bunului de care se bucură astăzi foștii vasali ai Turciei².

Correspondentul ziarului panslavist introducea în discuția privind retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei argumente infirmate de stările reale de lucruri. Prezentarea lor ca nu ținut

pustiu, străbătut de triburi rătăcitoare nu avea nici o bază documentară. Nu se puteau aduce argumente nici în sprijinul opiniei după care România constituia o amenințare pentru Imperiul țarist. Poetul revine asupra corespondenței câteva zile mai târziu (v. *supra*, p. 49—51)

„Telegraful român” însoțește articolul cu o notă introductivă elogioasă în care arată că argumentele ziarului-panslavist sunt „înfrânte”. „România liberă” scrie că „Timpul” discuta corespondența „cu multă tărie de argumente și logică înaltă”³. Articolul este remarcat și de „Dorobanțul”⁴ și probabil și de alte ziare.

¹ LNO, XXIV (1878), nr. 53, /10/22 febr., p. 3.

² T, III (1878), n. 37, 17 febr., p. 1.

³ RL, II (1878), nr. 227, 21 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ DOR, I (1878), nr. 94, 19 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE CÂTEVA ZILE LIMBAGIUL ZIARELOR LIBERALE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 40, 21 februarie 1878, p. 1—2. Al doilea editorial. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea—Georgescu Delafras, 1941, p. 180—183.

Petiția de la Iași este întocmită de Grigore M. Ghica în 1871 și semnată de mai multe personalități din capitala Moldovei. Documentul prezenta stările de lucruri din țară și insista asupra lipsei de dreptate, amestecului unor oameni politici în afaceri care aduceau prejudicii statului, denunța crimele nepedepsite potrivit cu gravitatea lor și promovarea în funcții a unor oameni care participaseră la detronarea lui Al. I. Cuza. Documentul propunea modificarea Constituției cu privire la legea electorală. Maiorescu caracterizează *Petiția* ca fiind scrisă „în stil lapidar, strâns legată în idei, curajoasă în exprimarea lor” (28, p. 48). Documentul este prezentat guvernului lui Lascăr Catargiu, care îl depune în arhiva Parlamentului, fără ca să fie citit în Corpurile legiuitoare (28, p. 64).

Oamenii politici liberali atribuie Partidului conservator, pe nedrept, acest document și-l invocă des în atacurile împotriva conservatorilor. Poziția lui Eminescu față de *Petiția* de la Iași se înscrie în acest context social-politic.

Domnitorul nu avea intenția să abdice, cum se desprinde din documente. Nu este însă mai puțin adevărat că cererea Rusiei îl pune într-o situație foarte dificilă. Îi declara generalului Ignatiev în 19/31 ianuarie 1878: „Am sperat că atitudinea mea în cursul războiului m-a scutit de-o astfel de umilire; supușii mei nu-mi vor ierta niciodată că i-am dus în acest război pentru a ajunge la un rezultat atât de dureros care calcă Constituția pe care am depus jurământ și violează convențiunea încheiată cu Rusia”¹. În același sens îi scria țarului la 22 ianuarie/3 februarie 1878 și împăratului Germaniei la 28 ianuarie/9 februarie 1878. „Îndrăznesc și nădăjduiesc că M. V. nu-mi va refuza sprijinul său călduros în acest moment critic — îi scrie lui Wilhelm I — ; căci nu pot să ascund M. V. că surescitarea primită de pretențiunea Rusiei a atins un grad mare și că numai cu greu pot reține spiritele înfierbântate să nu se dedea la manifestațiuni și acte violente. Au și început să impute guvernului de a nu fi cerut din nou Rusiei, când cu trecerea Dunărei, a ne garanta integritatea teritoriului nostru. Mi se părea atunci mai cavaleresc a intra în acțiune fără condițiune și a nu mă folosi de momentul când norocul era de favorabil armatelor ruse, ca să Mă dedau la un asemenea târg”².

Îi scrie și lui Anton de Hohenzollern în 9/21 februarie 1878. „Cestia Basarabiei a produs aici o excitație foarte puternică; trebuie să evităm însă în protestele noastre tot ce ar putea ofensa pe Rusia. Cu toate acestea nu M-am putut reține să nu-i spun lui Ignatiev că intențiunea Rusiei de-a lua aliatului său o bucată din țara sa trebuie să-Mi pară stranie, și că compensația pusă în perspectivă face puțină impresiune asupra Mea; independența ne-am câștigat-o cu sângele nostru și deci ne-o datorim numai nouă”³. Domnitorul Carol nu se arată deloc optimist. „În privința

chestii noastre nu cred că ne putem face iluziuni. Rusia ne va lua, cu asentimentul tacit al Europei, cele trei județe basarabene; Eu însă voi încerca înainte de aceea toate mijloacele mai ales pe lângă împăratul Alexandru, care nu și-a spus încă ultimul cuvânt în această afacere. La Petersburg sunt iritați contra noastră, fiindcă acolo nu s-au așteptat la o rezistență așa de energică din partea României".

Un articol din acest număr, *Ateneul*, inclus în edițiile anterioare (8, p. 114—116) îi aparține lui I. Slavici și se tipărește în edițiile prozatorului ⁴. Nu-i aparțin poetului nici cele două notițe, *Teatrul italian* și „*Convorbiri literare*”, publicate în „*Timpul*” în 19 februarie 1878⁵ și atribuite, de asemenea, poetului (9, p. 92—93). Prima din ele aparține lui I. L. Caragiale⁶, a doua lui I. Slavici și este un răspuns, după toate probabilitățile, la obiecțiile lui I. Negruzzi, potrivit cărora „*Timpul*” nu făcea suficientă publicitate activității Junimii ieșene (72, p. 223).

¹ Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independența României în comerțul european (1875 - 1878)*. București, Editura Științifică și enciclopedică, 1977, p. 230.

² Regele Carol I al României, *Cuvântări și scrisori. II. 1875—1886*. București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1909, p. 186.

³ *Idem*, p. 188-189.

⁴ Ioan Slavici, *Opere X. Studii și articole literare și culturale*. Text ales și stabilit C. Mohanu. Note și indici D. Vatamaniuc. București, Editura Minerva, 1981, p. 129-131, 856.

⁵ T, III (1878), nr. 39, 19 febr., p. 3.

⁶ I. L. Caragiale, *Opere V. Articole politice și cronici dramatice*. Ediție îngrijită de Șerban Cioculescu. București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938, p. 468; *Opere 4. Publicistica*. Ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin. Cu o introducere de Silvan Iosifescu. [București], Editura pentru Literatură, 1965, p. 140.

[„VENIM ÎNCĂ O DATĂ ASUPRA SCRISORII..."]

Se publică în „*Timpul*”, ITI, nr. 41, 22 februarie 1878, p. 1. Editorial : *București, 20 februarie/4 martie*. Este reprodus în „*Telegraful român*”, XXVI, nr. 26, 4 martie. 1878, p. 101—102. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea—Georgescu Delafras, 1941, p. 177—180.

Eminescu întocmește în schiță, pe bază de documente istorice, cu privire la unitatea statală a Moldovei înainte de 1812. Poetul pune în lumină contradicțiile dintre tezele din corespondența din București (v. *supra*, p. 481—482) și

consemnarea evenimentelor în documente. Asupra acestei probleme insistă și „*Telegraful român*” în prezentarea introductivă cu care însoțește reproducerea articolului în foaia sibiană.

„România liberă”¹ și „*Dorobanțul*”² remarcă informația istorică.

Ghillebert de Lannoy (1386—1462) este autorul unor descrieri de călătorie, *Voyages et ambassades*, în care relatează și despre trecerea sa prin Basarabia în drum spre Constantinopol ⁸. Joachim Lelewel (1786—1861) este cunoscut ca istoric și editor de documente istorice. Eminescu trimite la cartea sa, *Géographie du Moyen Age*, pentru, harta lui Jacob Essler și Georgiu Ubelin, din 1513⁴. Călătoria ierodiaconului Zosima prin Basarabia în 1420 este prezentată de I. Sabaroff în cartea sa, *Скайцукние русского народа* tipărită la Petersburg în 1849. Poetul preia toată informația privind izvoarele străine și cea din documentele interne din lucrarea lui B.P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*.⁶ Aceste mărturii istorice le va utiliza și în studiul *Basarabia* și sunt invocate și de I. Alecsandri în polemica sa.

¹ RL, II (1878), nr. 229, 23 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² DOR, I (1878), nr. 97, 22 febr., p. 4 (*Revista ziarelor*).

³ *Œuvres de Gillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste*. Recueillies et publiées par Ch. Potvin. Avec des notes géographiques et une carte par J.-C. Houzeau. Louvain, Imprimerie de P. et J. Lefevre, 1878, p.58—61; Joachim Lelewel, *Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421*. Commentes en français et en polonais. Bruxelles, A. Vandale, Editeur, 1844, p.72—75; Alexandru Sadi-Ionescu, *[Bibliografia călătorilor străini în ținuturile românești*. București, fără editură și an], p. 18—22; Emil Diaconescu, *Călători străini în Țările Române. — Guillebert de Lannoy*. Iași, Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1940, p. 13—17; *Călători străini despre Țările Române*. Vol. I. Volum îngrijit de Maria Holban, București, Editura Științifică, 1968, p. 45—52.

⁴ Joachim Lelewel, *Géographie du Moyen Age*, II. Bruxelles, Chez V. et J. Pilliet, Libraires, Succres de P.-J. Voglet, 1852, p. 157—160. Prezentare a hărții lui Essler și Ubelin din 1513. Harta a fost sustrasă din ediția din Biblioteca Academiei Române. Este reprodușă de Marin Popescu-Spineni, *România în istoria cartografiei până la 1600*, II. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1938. Harta nr. 38.

⁵ *Arhiva istorică a României*. Tomul 1. — Partea 1. București, Imprimeria Statului, 1864—1865, p. 102—104, 116, 129-132, 178-179; Tomul II. București, Imprimeria Statului, 1865, p. 49.

[„ARGUMENTUL DE CĂPETENIE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 47, 1 martie 1878, p. 1—2. Editorial: *București, 28 februarie/12 martie*. se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 238-239.

Eminescu răspunde la atacurile ziarelor „Le Nord” și „Viedomosti” împotriva României. Ziarul din urmă scria că Imperiul țarist ar „putea s-o sfârșame dacă ar voi”.¹

Intrarea Moldovei sub suzeranitatea Porții Otomane (Eminescu îi spune „protecție”) are loc definitiv după 1538. Poetul face o limpede distincție între „stăpânire” otomană și „protecție” otomană, așa după cum face între „posesiune” și „proprietate”.

Într-adevăr, pentru Bucovina, Austria a cumpărat în 1775 pe Reis Effendi, Costache Moruzzi (dragomanul Porții), Tahir Aga (comisarul turc însărcinat cu marcarea frontierei), pe Iacovachi Rizo (capuchehaia domnului Moldovei la Constantinopol) ș.a. Generalul rus la care se referă Eminescu este Rumianțev, care se află cu trupele sale în Moldova, dar n-a schițat nici un gest de împotrivire la anexarea Bucovinei, cu toate cererile boierilor divanului și ale domnului Moldovei Grigore Ghica.²

Karl Marx susține că Turcia nu era în drept să transfere teritorii care nu-i aparțineau. „Turcia nu putea ceda — scrie Karl Marx — [ceea ce nu-i aparținea] pentru că ea este numai suzerană a țărilor române. Poarta singură a recunoscut acest lucru când, la Carlovitz, presată de polonezi să le cedeze Principatele moldo-valache, ea a răspuns că nu avea dreptul de-a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiunile nu-i conferă decât un drept de suzeranitate.”³ În aprecierea poziției țării noastre în raporturile cu Imperiul otoman Eminescu se întâlnea cu Karl Marx, fără să cunoască opinia întemeietorului socialismului științific.

„România liberă” scrie că „Timpul” purta discuția pe terenul „cesiunilor de drept și istorice”.⁴ Asupra acestui aspect insistă și „Dorobanțul” în prezentarea presei românești.⁵

Editorialul reprezintă o schiță a studiului *Basarabia*, pe care îl pregătea, cum anunță, pentru cotidianul bucureștean.

¹ T, III (1878), nr. 41, 22 febr., p. 1. „Ziarul rusesc «Viedomosti»...”.

² Veniamin Ciobanu, *Jurnal ieșean la sfârșit de veac*. Editura Junimea, Iași, 1980; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 190.

³ K. Marx, *Însemnări despre români* (Manuscrise inedite). Publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București-Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 89, 167.

⁴ RL, II (1878), nr. 235, 2 mart., p. 3 (*Arena ziarelor*). ^a DOR, I (1878), nr. 104, 1 mart., p. 4 (*Revista ziarelor*).

UN RĂSPUNS RUSESC

Se publică în „Timpul”, III, nr. 48, 2 martie 1878, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 217—218.

Comentarii introductive la scrisoarea deschisă semnată *Un rus* și publicată în „Le Nord” în 22 februarie/6 martie 1878¹. Eminescu o reproduce integral², cum face și „Presa”³, iar „Telegraful” se mărginește să atragă atenția asupra ei⁴.

Persoana care semna *Un rus* răspunde scrisorii lui I. Alecsandri, *Înălțimii Sale Principelui Gortschakoff, mare cancelar al Rusiei*, publicată în „Timpul” în 2 februarie 1878⁵. Este reprodușă în „Telegraful român” câteva zile mai târziu⁶. I. Alecsandri întocmește o replică, *Bucharest le 8/20 mars 1878*, pe care o publică în „Le Constitutionnel” în 12 martie 1878⁷, de unde este reprodușă în „Le Nord” în 16/28 martie 1878⁸. Scrisoarea este reprodușă în traducere, *Corespondentului „Nordului”, semnat Un rus*, în „Presa” în 15 martie 1878⁹.

„Publicăm cu multă plăcere — se arată în prezentarea introductivă — următorul răspuns ce domnul locotenent colonel Ioan Alecsandri a făcut corespondentului ziarului « Le Nord » din Bruxelles, în privirea scrisoarei relative la chestiunea Basarabiei.

Răspunsul în limba franceză l-a publicat domnul I. Alecsandri în jurnalul nostru francez « Le Constitutionnel » de duminică. Noi publicăm o traducțiune îngrijită și exactă.

Recomandăm tuturor citirea acestui răspuns al domnului Alecsandri. Putem zice că el este demn de scrisoarea, foarte importantă, a corespondentului rus din „Le Nord”. Este însemnat prin greutatea și seriozitatea ideilor ce conține, precum și prin forma aleasă a stilului. Este un adevărat act diplomatic. Aceste calități fac să reiasă cu atât mai mult dreptatea cauzei ce susține domnul Alecsandri.”

Din „Presa”, scrisoarea este reprodușă în „Timpul” în 17 și 18 martie 1878¹⁰, cu o prezentare introductivă.

„Publicăm, în traducțiunea « Presei », următorul răspuns, ce domnul locotenent-colonel Ioan Alecsandri a făcut corespondentului ziarului « Le Nord » din Bruxela, în privința scrisoarei relative la chestiunea Basarabiei.

Răspunsul în limba franceză l-a publicat d. I. Alecsandri în jurnalul francez « Le Constitutionnel » de duminică trecută.”

Prezentarea introductivă nu face aprecieri asupra conținutului scrisorii lui I. Alecsandri și se mărginește să indice numai datele bibliografice.

Transcriem cele trei scrisori deschise, pentru mai bună înțelegere a problemelor în discuție.

„Primim de la d. locotenent colonel Alecsandri următoarea scrisoare deschisă :

Înălțimii Sale Principelui Gortschakoff mare cancelar al Rusiei

București, 26 ian. (7 fev.)

Principe,

Două sentimente opuse au însemnat în mod nestrămutat natura raporturilor cari au existat între puternica Împărăție a Rusiei și modesta noastră țară. N-am uitat niciodată că glorioșilor străbuni ai împăratului Alexandru II le suntem datori în mare parte cu eliberarea noastră de sub dominațiunea otomană și recunoștința noastră ar fi neschimbată dacă anul 1812 n-ar fi lăsat în aducerile noastre aminte colțul unei neliniști, care, reînnoindu-se în fiecare război întreprins contra Turciei, turbură astăzi mai mult decât totdeauna siguranța noastră națională.

Pacea care va pune capăt războiului actual are să tragă după sine pentru noi pierderea Basarabiei.

Temerea noastră nu va rămânea nebăgată în seamă de către înălțimea Voastră dacă veți binevoi a observa că repetarea dezmembrării României are a se săvârși aproape în ajunul fericitei

zile în care, mulțumită concursului tuturilor puterilor mari, unitatea noastră națională a putut începe opera sa și statul nostru s-au putut constitui, adăogându-i-se un teritoriu ce ni se înapoiaze.

Supuindu-ne astăzi dislocațiunii ce ne amenință, vom avea, Principe, durerea adâncă de a vedea compromisă de la început opera unității noastre naționale și vom pierde astfel toată credința în viitorul individualității noastre ca stat.

Motivele ce împing pe guvernul rusesc să reclame retrocesiunea Basarabiei sunt desigur vrednice de tot respectul nostru. Înțelegem într-adevăr că nu este indiferent pentru Rusia de a nu repozeda gurile Dunării și ca vrea să-și păstreze pentru eventualități viitoare o cale în Orient, fără concursul teritoriului nostru sau a modestelor noastre puteri militare și prin urmare fără ca să mai intervie angajamente diplomatice cari ar naște, ca în momentul de față, greutăți internaționale. Aducem mai cu seamă omagiul nostru adânc sentimentului înalt care face pe Maiestatea Sa să voiască a șterge din analele Augustei Sale Case până și amintirea unicei dezmembrări ce a suferit-o Împărăția.

Dar respectul nostru, Principe, nu va putea înnăduși în noi sentimentul intereselor noastre celor mai vitale și, din cauza chiar a înaltelor prevederi ce voiesc să îmbrățișeze retrocesiunea Basarabiei, noi la rândul nostru avem datoria — Înălțimea Voastră să ne dea voie a I-o spune aceasta în mod loial — să ne îngrădim în contra unei schimbări, din nefericire posibile, în sentimentele personale ce le are împăratul și Rusia în privirea noastră și să dorim prin urmare de a rămâne stăpâni pe gurile Dunării și să invocăm — ivindu-se cazul — ajutor contra agresiunii Rusiei.

Teritoriul ce ni s-a dat îndărăt la 1856 are în sine însuși — economic vorbind — o importanță numai relativă; strategic însă are în ochii noștri o importanță foarte mare, căci tocmai din cauza gurilor Dunării el constituie o frontieră

din cele mai apreciable între cele două state, mai cu seamă dacă libertatea pentru toate puterile de a se folosi fie strâmtori ne lasă facultatea unui ajutor pentru ora supremă în care Rusia ar pune în pericol existența noastră.

Istoria alianțelor, Principe, este totodată istoria celor mai crunte desfaceri a chiar amicitiei celorlora pe cari ele pretindeau a le perpetua între națiuni. Aceasta experiență tristă ne spune îndestul că România e prea slabă pentru a pretinde să trăiască altfel decât veghind și protegiată.

Sentimentele personale ale Majestății Sale în privirea noastră ne sunt cunoscute și lealitatea angajamentelor Sale ;au fost pururea mai presus de orice bănuială, însă rațiunea de stat, Principe, este câteodată mai presus de voința împăraților și viața omenească are margini. Ilustrul istoric al Consulatului și al Imperiului amintește o convorbire interesantă între țarul Alexandru și împăratul Francisc la Congresul de Viena și care se rezumă în următoarele cuvinte:

„Alexandru, răspunzând aliatului său că cunoscuta și încercata lealitate a caracterului său ar trebui totuși să reasigure poporul austriac, — Da — răspunse împăratul Francisc — lealitatea principilor este desigur o garanție, însă un bun hotar plătește și mai mult”.

Ne veți permite dar, Principe, nouă, cari suntem atât de slabi, a urma față cu Rusia, care este atât de puternică, înaltul învățământ pe care l-am amintit și de a ruga pe Înălțimea Voastră să binevoiți de a mai examina dacă din punctul de vedere reciproc al intereselor de stat cauza noastră nu trebuie să triumfe asupra cauzei pe care guvernul imperial voiește a face să prevaleze astăzi. Almintrelea pe ce cale guvernul imperial ar voi oare să puie în executare acest straniu proiect de retrocesiune a Basarabiei?

Nu există decât două căi. Tratatul de pace care va interveni între Rusia și Turcia ar stipula că acea retrocesiune se va face direct de către această din urmă putere, prin urmare în disprețul dreptului și al sentimentului nostru și fără nici o adeziune din partea puterilor semnatare împreună cu Rusia și cu înalta Poartă ale Tratatului de Paris, în virtutea căruia am reintrat în posesiunea unei părți a Basarabiei. Cu toate astea Înălțimea Voastră va binevoi a băga de seamă că o stipulațiune de felul acesta ar implica în mod fatal cumcă, înaintea războiului și în momentul chiar a semnării păcii, noi nu am fi încetat de a face parte integrantă din imperiul otoman. Într-un asemenea caz, cutezăm a Vă întreba cu cine baronul Stuart, lucrând în numele guvernului

Imperial, au încheiat convenția din 4(16) aprilie?

Fără-ndoială cu, niște rebeli, precum înalta Poartă nu au încetat de a ne califica în notele sale circulare către agenții săi din străinătate. Și acesta este fără-ndoială — Înălțimea Voastră să ne permită a i-o zice — motivul secret pentru care guvernul imperial s-a abținut de a recunoaște chiar în ziua de 30 august, a căruia amintire Maiestatea Sa a binevoit a o perpetua prin înalta Sa bunăvoință, independența noastră atât de scump plătită de soldații noștri dinaintea Plevnei. Oricum, de această calificățiune de rebeli nu am fost scutiți deloc în străinătate și desigur că o vom fi meritat-o dacă guvernul imperial consimte a confirma că ea este nimerit aplicată primind din mâinile suzeranului un teritoriu care din voința Europei a fost una din odoarele coroanei suveranului nostru. Încheiat de un vasal în rebeliune contra suzeranului său, pactul din 4 (16) aprilie ar deveni din parte-ne un act de felonie de care de acum înainte în zadar ne-am încerca de a ne lepăda. Este de temut că, astfel interpretat, el să nu fie încă mai sever pus în sarcina conștiinței noastre ca învinovățire, căci lumea se va-ncerca a vedea într-însul un trist exemplu de urmat de către cutare provincie aparținând cutărei împărății și care prin mijlocul unui ajutor de dinafară ar căuta a rumpe legăturile ce le unesc cu acele împărății.

A doua cale de urmat ar consta în încheierea unui tractat pe care am avea onoarea a-l semna împreună cu Rusia. Am renunța astfel de bunăvoie la posesiunea unui pământ pe care împrejurările istorice ni l-au făcut mai scump decât pe oricare altul.

Astfel de sacrificii, Înălțime, nu se impun decât prin compensațiuni echivalente sau prin violență. Unii cred a putea afirma că negocierile pentru retrocedarea Basarabiei sunt anterioare semnării convențiunii din 4 (16) aprilie, ei merg până a pretinde că din-ea acestei provincii ar fi deja făgăduită guvernului imperial.

Demnitatea noastră nu ne permite să credem că miniștrii noștri să fi uitat până într-atâta datoriile lor. În politică neprevederea poate fi câteodată vecină cu incapacitatea — dar un guvern nu poate fi niciodată bănuț de sperjur. Neprevederea ar fi aci cu atât mai învederată cu cât Rusia n-avea, drept vorbind, nici o compensățiune ecuivalentă să ne dea pentru un sacrificiu atât de mare.

Este destul de a numi Dobrogea, teritoriul Vidinului sau oricare altă parte din Bulgaria pentru a dovedi deșertăciunea și am putea zice bătaia de joc a despăgubirii ce ni s-ar oferi.

Fiecare înțelege cum contele de Cavour a schimbat cu împăratul Napoleon III Savoia pentru regatul Lombardiei, Emilia, Toscana și pentru înălțarea unității italiene, ale cărei temelii acest mare suveran le-ntărise cu sângele soldaților săi.

Savoia era franceză, achizițiunile mari și nouă făcute de micul regat al Piemontului erau esențial italiene; în fine coborâtul contelui Humbert I de Savoia au devenit de acum nainte rege al Italiei. Cu toate acestea cuvântul trădare i-au fost aplicat până și acestui ilustru om de stat.

Memoria sa e de almintrelea atinsă astăzi prin asemănarea pe care o seamă de oameni cutează a o stabili între opera lui imensă și trista lor aventură.

Nu ni se cuvine, înălțime, de-a presimți aici atitudinea Europei față cu acest schimb de provincii, care ar atinge teritorial starea existentă a lucrurilor din Orient.

Dar e permis de-a ne preocupa de sentimentul ei, de vreme ce, cooperând de bunăvoie la un asemenea schimb și lăsând astfel un teritoriu care pe noi nu ne-a costat nici un sacrificiu, noi înșine am atenta asupra pactului european care au garantat existența noastră. Cineva se poate întreba — și nu fără oarecare cuvânt — dacă e absolut permis unui

minor de a se elibera de o tutelă atât de părintească ca aceea a Europei întregi și de a compromite prin prodigalitățile sale sau prin neinteligentă politică un patrimoniu din care Tratatul de Paris a judecat de cuviință și oportun de a face una din bazele păcii în Orient.

Deja prin participarea noastră la război, România s-ar fi espus observațiilor celor mai severe din partea cabinetelor dacă Europa n-ar fi crezut că trebuie să rămâie nepăsătoare dinaintea unui conflict a cărui colț, ea l-au văzut ivindu-se cu ochii ei proprii la conferențele de la Constantinopol. Blândețea acestui tratament față cu noi poate că și-au avut izvorul în aceleași considerații cari au lăsat și Rusiei întreaga libertate în mișcările sale în contra Turciei.

În toate cazurile pretinsele provocațiuni ale Porții și necesitatea pentru România de a scăpa de ruină, aruncându-se în lupta, care sub condeiul sleit al miniștrilor noștri devin cauzele hotărâtoare a intrării noastre în campanie, n-au putut amăgi cabinetele și mai puțin pe Înălțimea Voastră, care, relativ la mișcările noastre, sunteți atât de bine informat asupra originilor reale ale întreprinderii noastre.

Deci, dacă Europa a rămas pasivă față cu fantaziile noastre războinice, e învederat că nu va ști să admită ca să mai dăm de bunăvoie o a doua lovitură edificiului destinat a scuti propria noastră existență și de a prezerva în acelaș timp liniștea Europei în contra repetării unor convulsii ca acelea a căror martură este acum.

Precum vedeți, Principe, retrocesiunea voluntară a Basarabiei ar trage după sine pentru noi atât o dezmembrare lipsită de orice compensație acceptabilă, pe cât și punerea în pericol a unității noastre naționale și în fine dezafecțiunea Europei, cu retragerea garanțiilor pe care se întemeiază de douăzeci de ani existența noastră ca stat.

Scăzută în teritoriul ei, izolată de Europa occidentală și lăsată în voia sortilor mișcării care va agita viitoarele state din Orient, țara noastră s-ar vedea aruncată în strania necesitate de a solicita protecția exclusivă și reînnoită a Rusiei și de-a dezminți astfel singură atât aspirațiunile sale inofensive, însă legitime, precum și prevederile Europei, care au consacrat dreptatea și utilitatea acelor aspirațiuni prin Tratatul de Paris.

Toate aceste considerații n-au putut să scape privirii și inteligenței înalte a Înălțimei Voastre și, dacă ați stăruit a le opune conveniențele Rusiei, ați făcut fără îndoială fiind mai multă seamă de acestea decât de cele dintâi și ați avut puterea de a amuți în Înălțimea Voastră orice sentiment de bunăvoință în privirea noastră și mai cu seamă geniul de a face să triumfe rațiunea de stat în sufletul atât de mare și de generos al împăratului.

Într-o situație atât de critică pentru țara noastră, lăsați-ne să facem un ultim apel la pătrunderea, la sentimentul de dreptate a Înălțimei Voastre.

Rusia lui Alexandru al II-lea e prea puternică pentru a face din retrocesiunea Basarabiei un punct de onoare care ar deveni pentru România o lovitură de moarte.

Ca teritoriu e o simplă foaie căzută din arborul gigantic ce acoperă un continent.

Pentru noi însă acest teritoriu e patrie și binevoii a recunoaște, Principe, că această patrie, regăsită odată fără de cea mai mică osteneală, am răscumpărat-o azi îndeștut cu sângele nostru.

A o lua de la noi pe calea compensațiunei ne pare un lucru inadmisibil în toate cazurile și credem a o fi demonstrat aceasta. Altminteri Excelența Voastră ați făcut înșivă retrocedarea de bunăvoie a Basarabiei peste puțină : Excelența Voastră ne-ați oferit ruble ! Aceasta va să zică a merge cam departe cu disprețul genului uman. Fără îndoială veți fi uitat, Înălțime, că împăratul a onorat pieptul suveranului nostru și piepturile soldaților noștri cu cele mai nobile cruci ale Sale.

Nu va rămâne, Principe, decât sila pentru a relua de la noi ceea ce am recucerit.

O veți întrebuința contra aliaților voștri?

Se poate admite ca un general galic să fi aruncat străbunilor noștri neînduplecatul „Vae victis !” Însă aceasta s-a petrecut între biruitori și biruit și sunt de atunci 23 de secole.

Noi suntem creștini, Principe, avem aceeași lege ca poporul rusec, am luptat împreună pentru aceeași credință; noi suntem aliații voștri !

Acest din urmă cuvânt face orișice violență contra noastră peste puțină. Înaltul spirit al Excelenței Voastre nu va voi ca spusa „vai de învinși” să fie agravată prin acea de „vai de aliați”.

Alexandru al II și națiunea rusească nu vor permite-o niciodată.

Primiți vă rog, Înălțime, expresiunea sentimentelor mele celor mai respectoase.

Locotenent-colonel *Alecsandri*,

Fost agent diplomatic al României la Paris și la Londra”.

Aceste premise, lăsăm să urmeze răspunsul cititorului rus:

„Domnului Alexandri.

Domnule,

Ești poet, un poet eminent și patriot. Te fericesc pe d-ta și țara d-tale. Eu sunt om politic.

Politica și poezia sunt două ramuri egale ale vieții sociale, însă paralele, cari nu se vor confunda. Dați-mi voie ca, pentru a răspunde la scrisoarea elocentă și călduroasă ce ați publicat-o la adresa principelui Gorciacof, eu să rămân pe terenul ce-mi este familiar, pe acela al politicii practice. Nu e dat decât vulturilor să plutească în aer.

Voi lăsa la o parte, dacă binevoiți, marile idei ale naționalităților, cari se țin mai mult de regiunea sentimentului decât de aceea a politicii și cari vă inspiră accente elocente și entuziaste. Se poate că va veni o zi în care popoarele de

33 - c. 832

aceeași limbă să se împreune toate în state compacte și omogene. În acea zi Rusia nu va avea deloc a se plânge, pentru că numărul popoarelor de aceeași rasă i-ar asigura în acea lume din nou constituită o situațiune respectabilă. Cu toate acestea, binevoiți a lua seama la singularitatea logicei omeniești. Îndată ce Rusia arată cea mai mică simpatie pentru popoarele consângene, toți strigă „panslavism” și cheamă lumea spre apărare contra acestei fantasme. Dar când Italia și Germania au realizat unitatea lor națională, trecând peste corpul atâtor tratate, și când astăzi România, răzimată de aceleași strălucite exemple, invoacă același principiu al unității de rasă, atunci se găsește că lucrul e foarte natural. Există într-adevăr o școală istorică care protestă contra acestor farmece etnografice. Ea susține că geografia a însemnat cadrul fix în care popoarele au sfârșit a-și lua partea lor imutabilă în mijlocul migrațiunilor evului mediu ; că istoria n-a făcut decât să consfințească statul de posesiune normală a deosebitelor popoare și că, în fine, acolo unde geografia, netrăgând decât frontiere nesigure, a lăsat să subsiste populațiuni mixte, trebuie a se vedea un efect al marilor legi morale ce stăpânesc omenirea și cari vor ca între rasele deosebite din cari ea se compune să subsiste o legătură de tranziție, care să le apropie în loc de a le dezbină și să le împingă a se uni într-o zi pe calea unei civilizațiuni comune. Dar părăsesc acest vast subiect, care e mai mult de domeniul filozofiei sau al poeziei.

Revin iarăși pe terenul politicii practice, în marginile căreia vă cer permisiunea de a restrânge discuția.

Iată ce găsesc de drept și în faptă : — Rusia a cucerit toate provinciile sale de la amiază de la turci și de la tătari. Basarabia este din numărul acelor provincii. Această lucrare a costat-o două veacuri de lupte sângeroase și fiecare pas ce l-a împlinit în această cale e însemnat prin biruințe scump cumpărate, a căror nume glorioase sunt înscrise în analele sale și fac parte din zestrea sa națională. Kagul, Ismail etc. figurează asemenea cu strălucire printre aceste nume. Nu veți găsi că e rău ca să le și țină. Dacă a fost vreodată cuceriri legitime apoi desigur sunt legitime acelea ale unei mari națiuni, oprite în dezvoltarea sa rațională prin bariere ostile și silindu-se de a le răsturna pentru a-și ajunge frontierele sale naturale. Nu e un singur stat mare în Europa care să fie format altfel. Dar, urmărind această țință istorică, Rusia n-a uitat rasele congenere sau coreligionare puse sub dominațiunea inamicului comun al creștinătății.

Nu voi să mă arunc în sentiment, pentru că-l releg în domeniul poeziei. Constat numai simplu că-n luptele sale cu Turcia Rusia a găsit sentimentele sale în aceeași parte în care-i erau interesele. Islamul era adversarul comun. Pentru a-l slăbi, era o bună politică de a-l lovi la el însuși, venind în ajutorul raselor creștine cari aspirau să scuture jugul lui. Asta nu probează decât un lucru : strânsa solidaritate care unește pe Rusia cu Orientul creștin, solidaritate care s-a manifestat cu tărie în cursul celor două veacuri și care subsistă încă, deși e prea des nerecunoscută de acei care-i datoresc existența lor neatârnată. Oricum ar fi, e sigur că fiecare din luptele susținute de Rusia contra Turciei a fost însemnată prin avantaje cucerite cu vârful săbiei în folosul raselor creștine ale Orientului. Niciodată nu i-a fost dat Rusiei de a sfârși pe deplin această operă emancipătoare. Totdauna ea a trebuit să se oprească înaintea intervențiunilor geloase ale Europei, a acelei Europe spre care se îndreptează astăzi privirile mai mult-or popoare din Orient. Cu toate acestea, aceste popoare au câștigat foarte mult din biruințele Rusiei și e natural ca tocmai naționalitățile cele mai învecinate să fi secerat cele dintâi fructele puternicei sale protecțiuni. România, înainte de toate, îi datorește existența sa.

Fără Rusia ea ar fi încă astăzi despărțită în două provincii sub dominațiunea „directă” a Turciei, zdrobită sub administrațiunea turcească, ce se rezima pe forterețele turcești.

Nu voi să pronunț. cuvântul recunoștință. E un sentiment ce n-are trecere în politica. Poate că ar fi mai propriu ca d-voastră să-l invocați, pentru că nimic nu se potrivește mai bine cu elanurile poetice.

Dar să trecem înainte și să nu ieșim din drept și din interes. Mai cu seamă pentru că acestea sunt, de nu mă înșel, cele două faruri ce luminează drumul oamenilor d-voastră de stat. Ei ne-au dovedit-o aceasta când, abia ajunși la autonomia completă ce le-au fost asigurat-o armele Rusiei, n-au ezitat a se oferi puterilor occidentale ca avangardă a Europei contra Rusiei, cu scopul de a dobândi sprijinul cabinetelor în favoarea uniunii lor într-un stat. Aceste pretense abilități politice erau atunci la moda zilei. Napoleon III era modelul și făcuse școală. Nu voi cerceta unde l-au condus pe dânsul, nici ce consecuențe au avut pentru Austria capetele de operă a desterității contelui de Buol. Cu toate acestea s-ar putea face reflecțiuni utile și miniștrii d-voastră ar putea să tragă folos din ele. Dar ne-ar duce prea departe.

Statu-quo teritorial câștigat de Rusia a fost modificat la 1856, nu în puterea unei cuceriri. Acest petec de teritoriu basarabean, ce i-a fost răpit, nu era în cestiune și nu fusese teatrul niciunei operații de război. Ci în puterea unei clauze, ieșite în ultima oră din spiritul fecund al contelui de Buol, cesiunea aceasta a fost reclamată de marile puteri.

Scopul lor nu era deloc de a folosi pe România, ce nu exista încă, nici chiar pe Moldova, care nu luase parte la război și n-avea nici un titlu particular la sollicitudinea lor. Cugetarea care prezidase la acea combinațiune era înainte de toate austriacă și contele de Buol reușise a o face germană și europeană. Această cugetare consista întru a depărta pe Rusia de la Dunăre, acuzând-o că împiedecă libera navigațiune și interceptându-i drumul spre Turcia, a căreia accesione maritimă [î]i era asemenea închisă prin reducerea flotei sale de pe Marea Neagră. Nu voi să mă întind asupra meritului acestei stipulațiuni. Mă mărginesc numai a constata că nici România, al cărui nume chiar nu se pronunțase încă, nici Moldova nu intrau absolut pentru nimic. Puterile voiau simplu să ia acest teritoriu de la Rusia. Cui să i-l dea? L-a anexat Moldovei, ca vecina cea mai inofensivă, și această considerațiune a „înărâurit desigur și asupra consimțimentului Rusiei”. Ea era obicinuită a privi Moldova ca pe-o fiică născută din ea. Era o cesiune între rude, deci nu ieșea din familie și nu-i putea inspira Rusiei nici o bănuială. Acest punct e esențial și atrag atențiunea d-voastră asupra-i, căci niciodată Moldova n-ar fi putut visa să joace rolul ce s-atribuie României.

În fond această combinație era fructul politicei de neîncredere și animozitate care prezidase în tot războiul Crimeei. Se pasionau pentru ideea de-a reduce Rusia, de a sustrage Dunărea de la influența ei și pe Turcia de la agresiunile ei. Credeau tare c-au asigurat pentru totdeauna existența Imperiului otoman.

Faptele au pronunțat judecata lor asupra acestor iluziuni și monumentul ce le consacrase a avut soarta tuturor operelor omenești la cari pasiunile erau ascultate mai mult decât raționamentul și dreptatea.

În ceasul acesta, motivele ce le inspirase și le putea justifica nu mai există.

Libertatea navigațiunii gurilor Dunării a devenit un principiu internațional, pus sub garanția marilor puteri și sub controlul unei comisiuni europene, care veghează asupra aplicației ei. Nici o atingere nu i se poate face din partea oricui ar fi. Cât despre ideea de-a închide Rusiei orice drum spre teritoriul otoman, războiul actual a dovedit și Europa a trebuit s-o recunoască că o națiune mare nu se poate opri prin bariere artificiale când onoarea și interesele ei sunt în joc. În sfârșit, întru cât s-atinge de Imperiul otoman, sistemul inventat pentru a-l mântui a contribuit la pierderea lui, pentru c-au pus în mâna turcilor arme de care trebuiau să abuzeze.

Actul însuși care sancționase acel sistem politic a fost sfâșiat și, dați-mi voie de a v-o aduce aminte, cea dintâi atingere a primit-o chiar de mâna Moldovei, care s-a unit cu Valahia în contra tratatului de la 1856 și a protocoalelor diplomației. Principatele Unite i-au dat o nouă lovitură, chemând un prinț străin și constituind statul român, care astăzi sfârșește prin a distruge opera

efemeră a înțelepciunii cabinetelor, proclamându-se independent.

Veți conveni c-ar fi singular, domnul meu, ca unica bucată care ar trebui să rămână din acea șartă făcută bucăți să fie tocmai aceea care consacră o cestiune accidentală, care n-are astăzi nici motive, nici sancțiuni, și ca tocmai acia care au înfrânt șarta mai întâi să pretindă astăzi de-a beneficia de bucățile ei !

Daca voiți a revendica stipulațiunea ce a anexat Moldovei acest teritoriu basarabean începeți prin a pune la loc lucrurile în starea în care erau ele când i-a fost cedată; separe-se România în două principate deosebite, având fiecare hospodarul său ; împlinească Poarta din parte-și angajamentele ce a contractat față cu Europa pentru a fi admisă în concertul european.

Atunci veți putea invoca tratatul de la 1856, ba, dacă toate aceste condițiuni ar fi îndeplinite, războiul actual nu s-ar fi iscat și Rusia nici n-ar fi visat a turbura Moldova în bucurarea ei pacinică de această achizițiune gratuită.

Iată întru cât privește dreptul.

Cât despre interes, socot că nu-i de trebuință să mai dovedesc că Europa nu mai are nici unul pentru a cere mănținerea acestei stipulațiuni. Cred că tentativele d-voastră pe lângă cabinete vă vor fi convins despre aceasta. Rusia, din contra, are interes de-a cere abrogarea. Nu voi să mai vorbesc despre sentimentele naționale, cari au asemenea oarecare drept de-a fi ascultate. Le veți opune într-adevăr pe acele ale României. Dar binevoiți a băga de seamă că tocmai prin aceasta justificați pe ale Rusiei. Ce rezultă? Că-n una din cumpene atârnă dorințele a optzeci de milioane de oameni, în cealaltă cele a cinci milioane. Vă las să judecați de care parte trebuie să se închine cumpăna. Aceasta-i legea celui mai tare — veți zice? Nu ! este legea majorității. O admiteti asemenea în viața d-voastră constituțională. De ce să n-o recunoașteți în politică. Dar sunt mai multe decât un singur interes pozitiv, imperios pentru Rusia, întru revendicarea acestui teritoriu și trebuie s-adaog că atitudinea actuală a guvernului d-voastră continuă a da acestui interes o importanță capitală.

E clar că Rusia nu va putea permite ca opera, care a împlinit-o cu sacrificii atât de mari, care e complinirea, aș voi să pot zice coroana misiunii sale istorice seculare în Orient, să mai fie pusă încă o dată în cestiune. Ea trebuie să supravegheze siguranța acestei opere și să-i protejeze dezvoltarea. Ea prin urmare nu va putea să consimtă ca să se lase despărțită de Bulgaria prin obstacole materiale. Deci atitudinea actuală a guvernului român trebuie, din nefericire, s-o facă să prevadă că, în cazul unde ca ar fi obligată să vie să apere Bulgaria în contra pericolelor de dinafară, Rusia va risca de a găsi în România, nu un concurs amical, nici un drum deschis, ci un obstacol de sfârâmat. Îmi pare rău că am a semnala o asemenea eventualitate. Dar ea trebuie să se impuie previziunilor Rusiei și aceasta e pentru dânsa un motiv mai mult, voi zice chiar o datorie imperioasă, de a-și ținea un contact imediat prin propriul său teritoriu cu țara pe care a eliberat-o acum și pe care va fi poate în poziție de a o apăra.

Voi cuteza a zice ca și interesul României ar trebui să fie identic. Oamenii d-voastră de stat prea s-au lăsat ademeniți de axiomul că-n politică egoismul e datoria națiunilor. Acest axiom nu-i adevărat decât numai într-atâta Întru cât e vorba de un egoism bine înțeles. A fost o vreme în care Moldo-Valahia se confunda cu marea masă a popoarelor creștine din Orient, unite toate sub simbolul comun al legii creștine contra opresiunii Islamului. Aceea era vremea în care boierii d-voastră cei bogați lăsau prin testament averea lor Sfintelor Locuri, pentru a concurge la opera solidară a luptei contra păgânului. Liberalii d-voastră moderni au făcut *tabula rasa* cu aceste vechi tradițiuni. „Fiecare pentru sine și Dumnezeu pentru toți !” e deviza lor. Însă — aceasta-i mai mult decât o crimă — e o greșală. Un râu nu-și poate tăgădui fără pedeapsă izvorul său. El merge spre pericolul de a se usca ... În solidaritatea popoarelor creștine sub puternicul scut al Rusiei ar trebui să existați. N-ați avea dreptate s-o uitați aceasta, izolându-vă de celelalte rase creștine. Aduceți-vă aminte că dezbinările dintre aceste rase și lipsa lor de solidaritate a făcut cu puțință invaziunea musulmană înainte de patru sute de ani.

A trebuit veacuri pentru a o respinge și lucrul nu e gata încă. Cine vă asigură că, favorizați de disentiementul al cărui semnal îl dați d-voastră și-n mijlocul unei perturbațiuni europene oarecare, turcii nu vor căuta a recuceri ceea ce le-a răpit armele Rusiei și că-n asemenea caz dv. n-ați fi

espuși cei dentâi răzbunării lor?

Dar, chiar eschizând această eventualitate, nu vedeți că, izolându-vă de Rusia și de legătura de rase creștine, pe cari ea le-a chemat la viață, voi compromiteți viitorul întreg al Orientului ?

Turcii nu sunt cei mai cumpliți inamici de cari aveți a va teme¹. Discordiile intestinale și rivalitățile politice ale puterilor europene, cari caută și găsesc un aliment, pot împiedeca dezvoltarea sa mai mult decât jugul turcesc, care cel puțin le unea în unul și același sentiment de rezistență. Abia eliberat de opresiunea musulmană, Orientul poate

¹ Adevărat că nu. N. Red.

deveni o arenă sângeroasă de turburări și de război, în care tot viitorul său ar risca să fie înghițit. Mă-ndoiesc că ar fi acesta rolul care să convină României și că ar putea trage vrun folos dintr-însul Emancipată ea cea dintâi, protejată de Europa, inițiată în elementele civilizației, pentru cari a dovedit incontestabile aptitudini, România pare din contra că ar trebui să fie institutricea raselor oprimăte cari au să-și facă pasul cel dentâi pe căile libertății. Nefiind nici greacă, nici slavonă, ea ar putea fi un element ponderator, o legătură care ar uni toate rasele creștine într-o solidaritate fără de care destinele lor ar fi compromise. Acest rol ar asigura României amicitia Rusiei, o poziție precumpănitoare în noua lume creștină, care caută a se desface din haosul secular în care a vegetat; ea ar găsi desigur și elemente de prosperitate materială. Nu sânt astea mai bune decât politica de egoism ce samănă a voi s-o urmărească?

Știu că la d-voastră oamenii sunt ademiniți de exemplul neutralității belgice și curteniți Europa pentru a obține o asemenea garanție. Asta ar fi o eroare gravă. Ceea ce face neutralitatea Belgiei nu este garanția șartelor scrise. În zilele noastre aceste terfeloage de hârtii nu au într-adevăr nici o valoare practică. Englitera însăși a declarat, cu ocazia afacerii Luxemburgului, că garanțiile la care ea participă nu sunt obligatorii în ochii ei decât în măsura în care-i afectează interesele sale. Ceea ce face neutralitatea Belgiei este tocmai interesul vital ce-l are Englitera ca portul de Anvers să nu cadă niciodată în mâinile unei puteri mari. Neutralitatea voastră este *virtualiter* garantată prin faptul că nici unul din vecini nu poate consimți ca să cădeți sub stăpânirea celui alt. Nu căutați una mai bună și între vecinii voștri căutați a deosebi pe cea pe care vă puteți răzima cu mai multă siguranță.

Cred că am spus destule pentru a vă demonstra cât de mult interesele voastre bine înțelese sunt bazate pe cele ale Rusiei și ce greșală ați comite înstrăinându-vă bunăvoința unui vecin puternic. Mândria voastră națională să nu se alarmeze, principele Bismarck n-au ezitat a constata prețul ce Germania, în apogeul măririi și puterii sale militare, trebuie să-l dea pentru a păstra amicitia Rusiei. Este o datorie a înțelepciunii și slăbiciunea voastră nu vă scutește de ea.

Vin acum la un punct delicat. Nu v-ați mărginit a invoca principii generoase pentru a protesta contra restituțiunii ce vi se cere. V-ați făcut un titlu precis din convențiunea ce Rusia a încheiat-o cu voi și din partea activă și onorabilă ce ați luat-o la război.

Dați-mi voie să v-o spun franc că nici un argument nici cellalt n-are valoare practică. Pot servi cel mult ca bază pentru pledoaria unui avocat, dar nu pentru înaltele cuvinte ce trebuie să le consulte un om de stat.

Înainte de-a încheia convenția voastră cu Rusia, ați sondat mai întâi Europa, pentru a ști dacă ea n-ar consimți să vă garanteze neutralitatea. Lucrând astfel, ați luat inițiativa unei coalițiuni destinate de-a face războiul imposibil și închizând Rusiei trecerea spre teritoriul otoman.

Îmi place a crede că ținta acestei tentative a fost de-a vă pune în regulă vis-à-vis de puterile protectoare, și de puterea suzerană. Dar fie cum o fi, abia după ce n-ați izbutit pe lângă cabinele și după ce v-ați fost convinși că, în lipsa unei convenții de trecere, Rusia ar fi obligată de-a vă privi ca parte integrantă a Turciei și de-a vă trata ca beligeranți, abia după aceea v-ați hotărât a concurge la opera eliberării creștinilor, întreprinsă de Rusia. Rusia a primit acest concurs și l-a prețuit după dreptăta lui valoare. Clauza convențiunii prin care vă garantează integritatea teritorială, n-a avut niciodată alt înțeles decât de-a vă prezerva de consecvențele posibile ale cooperățiunii voastre, fie din partea turcilor, după cum puteau fi sorții războiului, fie din partea intervențiunilor străine ce

le-ar fi putut provoca. Într-un asemenea caz, Rusia s-ar fi crezut obligată de-a apăra integritatea voastră și desigur că nici n-ar fi lipsit de-a-și îndeplini această datorie. Dar niciodată Rusia n-a înțeles să vă asigure, posesiunea unui teritoriu, pe care-l consideră ca al său și care n-a fost împreunat cu Moldova decât numai accidental, pentru cuvinte care nu mai există. Proba că acesta era înțelesul acestui articol e că, în momentul în care era semnat, guvernul rus a comunicat condițiile eventuale pe care era dispus a le primi în caz dacă turcii ar cere pacea înainte de-a trece noi Balcanii. Aceste condiții au fost publicate de guvernul englez. Una din ele menționează expres restituțiunea părții de Basarabia, cedată la 1850. Nu ați putut rămâne neștiutori despre această clauză, care era cunoscută de toate cabinetele, și n-a putut să mai lase să subsiste nici o îndoială în spiritul guvernului vostru asupra naturii integrității teritoriale pe care Rusia înțelegea să v-o garanteze.

De altminterlea era imposibil ca guvernul rus să precizeze de mai înainte cestiunea, pentru că voia să procedeze pe calea unui schimb și pentru că eventualele compensațiuni ce vi se da erau subordonate sortilor războiului și nu puteau fi prejudicate.

Nu prețextați dar o surpriză care n-a putut exista. Ați trebuit să fiți pe deplin preparați la această restituțiune și, dacă v-ați făcut pentru un moment iluzii în această privire, cauza e ea, prea susceptibili pentru amorul propriu național al țării voastre, prea ușor nu voiți a recunoaște pe acel al altora.

Mi-ar plăcea mai bine să cred că, de ați fi prevăzut aceasta necesitate, voi ați fi resignat de mai înainte și n-ați fi stăruit câtuși de puțin în rezoluțiunea de a coopera la marea operă a Rusiei, în interesul comun al tuturor naționalităților creștine din Peninsula Balcanică. Credeți-mă, domnule, c-o atitudine atât de leală, fără gând ascuns, ar fi fost apreciată de națiunea rusească. Ea ar fi cimentat pentru totdeauna legăturile care o unesc pe ea cu voi și ar fi folosit în definitiv mai mult României decât calea pe care ați crezut că trebuie s-o urmați ridicând contra Rusiei reaua voință a Europei și asta într-un moment în care drumul armatelor rusești, departe de-a fi terminat, intră în periodul cel mai critic al lui. Astfel ați adaos picătura voastră de apă în valurile de animozități ce se încearcă a se împreuna pentru a șterge orice urmă a operei rusești, a acestei opere la care v-ați făcut o glorie de a concura.

Iertați-mă, dar nu pot decora o asemenea politică cu numele de „abilitate” și de „patriotism”.

Dacă chiar, din întâmplare, aceste manopere v-ar reuși și guvernul rusesc, dorind a evita să complice printr-un amănunt de puțină valoare marea țință pe care e hotărâtă de a o aduce la un bun capăt, ar consimți de a nu ridica

deloc cestiunea, succesul pe care-l veți fi obținut va fi o victorie à la Pyrrhus. Rusia, fiți siguri, nu va renunța la ceea ce consideră ca un drept al său și ca o cestiune de onoare. Ea o va rezerva și într-o zi va revendica acest drept, fără a se opri nici la menajamente, nici la compensațiuni la cari ca se credea obligată astăzi. Vă las să hotărâți dacă o asemenea situație ar fi profitabilă României.

Un amic vă scrie, d-le, un amic călduros și convins. În calitatea mea de rus, cred cu tărie că e „datoria tradițională” și interesul prezent și viitor al Rusiei de a fi pentru totdeauna protectoarea binevoitoare a României și de a asigura independința și prosperitatea ei ca pe, un interes esențial rusesc.

De aș fi român, aș considera-o asemenea ca o datorie și un interes vital pentru România de a menține intacte legăturile sale de recunoștință, de solidaritate și de amicitie către Rusia.

Pe această cale nu există divergențe, momentane sau accidentale, care să nu poată fi aplanate în interesul comun.

Aș voi să fac să treacă aceasta convingere în sufletul oamenilor d-voastră de stat. Spiritul lor înalt și inteligența lor nu-mi permit a mă îndoi că nu vor aprecia aceste adevăruri.

Voi totodată să vă previn contra unui pericol. Miniștrii voștri sunt ținta atacurilor unei opoziții crâncene, care aspiră a-i răsturna, pentru a se pune în locul lor. Orice opoziție caută de a prinde pe miniștrii de la putere asupra greșelii și a demonstra că ei nu cunosc sau trădează interesele țării.

Cestiunea pendentă acum oferă un teren favorabil la aceste atacuri; ea permite a se pasiona

masele, ducându-le în rătăcire.

În această situație, miniștrii voștri s-ar putea lăsa seduși prin speranța de a înlătura agresiunea printr-un succes diplomatic aparent. Aceasta-i singura explicație care o pot găsi, pentru atitudinea pe față ostilă pe care a adoptat-o, făcând apel la Europa într-o cestiune care ar fi trebuit să se trateze între noi.

Dacă e astfel, eu cred că a comis o mare greșală. Sunt momente în viața popoarelor în cari datoria oamenilor de stat, animați, nu de ambiție personală, ci de un patriotism sincer, e de a rezista cu tărie curentului partidelor și pasiunilor maselor ignorante, chiar cu rizicul de a pierde puterea. Conștiința de a servi țara lor și certitudinea că evenimentele le vor da dreptate trebuie să le fie de ajuns pentru a-i susține.

Eu cred că România este într-unul din aceste momente. Ea, probabil, va intra în familia europeană ca stat independent. Primii săi pași vor angaja viitorul său.

Credeți-mă că asta ar însemna a-și pune viitorul sub triste auspicii, înstrăinându-i pentru totdeauna bunavoința și afecțiunea unui mare imperiu, căruia-i datorește existența.

Primiți etc.

Un rus."

„București, 8 (20) martie 1878

Domnul meu,

Sunteți poet prin patriotism, și în zadar se încearcă talentul d-voastră de om politic a vă schimba cu mine în această privință. De aceea, cu destul de mare satisfacțiune vă văz întrebându-mă în contra mea atâtea arme frumoase dodată, ca să răspundeți la scrisoarea ce am avut onoarea a adresa la 26 ianuarie principelui Gortciacoff.

Această măreață pagină de elocuență este mai mult decât opera unui patriot, este aceea a unui bărbat autorizat; și pentru aceasta îmi place a vedea într-însa expresiunea cea mai leală, dacă nu și cea mai liniștitoare, a simțimentelor Rusiei în privirea țării mele.

Printr-o eroare destul de naturală, ați atribuit scrisoarea mea poetului Alecsandri, frate-meu. Permiteți să atribuiesc și eu acestei confuziuni, care vă asigur că-mi e foarte scumpă, cuvintele măgulitoare ce binevoiți a-mi adresa și cari, deși moderate în cântă prin calificări desigur binevoitoare, ar avea însă inconvenientul a așeza opera mea printre lucrările Parnasului.

Mărturisindu-vă aci gratitudinea mea pentru intențiunile cele bune ale d-voastră, doresc dar să renunț la niște calități cari ar deveni un defect capital într-o dezbateră ce vă siliți a o face esențialmente prozaică; și chiar așa voi avea destulă osteneală să urmez pe un scriitor de valoare d-voastră.

Mica cestiune a Basarabiei, pe care o numiți *un amănunt de puțină valoare*, a luat, fără voie-vă, sub pana d-voastră cea înaltă, proporțiunile unei dezbateri serioase; și în aceasta nu-mi rămâne decât să mă felicit de demersul meu pe lângă marele cancelar; deoarece, dezvoltându-ne importanța pe care Rusia crede că trebuie să i-o dea, justificați pe aceea pe care și noi i-am atribuit-o.

„Rusia, fiți sigur, ziceți d-voastră, nu va renunța la ceea ce consideră ea ca un drept și o cestiune de onoare. Ea o va rezerva, și într-o zi va revendica acest drept, fără să se oprească nici la menagiamentele, nici la compensațiunile la cari se crede ținută astăzi.”

Acest avertisment, pe atât de grav pe cât este de leal, are poate mai multă semnificare decât ați voit să-i acordați, deoarece, cu toate că-și la origina din dreptul istoric și din interesele Rusiei, dezvoltate cu atâta elocuență în scrisoarea dumneavoastră, aruncă o nouă lumină asupra acelu sistem deplorabil care, sub invocarea cam elastică a misiunilor istorice, duce d-a dreptul la mărirea celor tari și la nimicirea celor slabi. Recunoașteți aceasta implicit însuși d-voastră când, spre a legitima misiunea istorică a Rusiei, stabiliți că *statele cele mari ale Europei nu s-au format într-altfel*. Teoria

aglomerațiunilor mixte din evul mediu, atât de ademenitoare sub pana d-voastră, și, din nenorocire, atât de neliniștitoare pentru popoarele cele mici, condamnate pe tăcute de d-voastră a dispărea în rasele predominitoare, nu mi-ar lăsa deloc speranță pentru naționalitatea noastră

esențialmente compactă, dacă cu toate acestea *limitele naturale* ale puterii umane și superioritatea finală a dreptului asupra violenței nu m-ar asigura în câtva asupra viitorului nostru.

Nu voi deloc să vorbesc, aci, despre limitele naturale-fizice ale nemăsurabilei Rusii; căci întrevăd de pe acum Carpații noștri ca una din spițele sale spre realizarea acelui panslavism majestos, dar de îngrozit, a cărui existență încercați a o nega. Panslavismul și-a făcut cu toate acestea școala pretutindeni unde predomină elementul slav; el [î]și are biserica cea mare la Moscua, și nu este deloc o fantomă, — nu vă displacă aceasta — ci însuși acel colos al Nordului care, cu ajutorul unei mari și voinice armate, ține în deșteptare pe cei tari și face să tremure pe cei slabi. Nu făcu oare să se dărâme un vechi imperiu?

Îmi place să vă ascult, domnul meu, când vă mărginiți a ne arăta, în toată strălucirea sa, pârghia cea mare a Rusiei creștine în neîncetatele sale lupte contra islamismului. Regăsesc aci, sub pana voastră entuziastă, marea misiune religioasă, și liberătoare totodată, a Rusiei, sub scutul căreia România a putut trage beneficiuri din sacrificiele ce Rusia și-a impus, încă de la Petru cel Mare, pentru salutul populațiunilor creștine așezate sub dominațiune otomană, și chiar, după părerea d-voastră, numai de la data liberării noastre noi am fi început să plătim făcătorilor noștri de bine cu ingratitudine. Epoca aceea s-a întâmplat să fie tocmai epoca deșteptării noastre naționale, și dacă sentimentele de cucerire ale părinților noștri au fost schimbate de coborătorii lor cu sentimentul revendicațiunilor naționale, aceasta este fiindcă acești din urmă aveau o conștiință mai luminată și mai liberă despre rațiunea de a fi a națiunii noastre de rasă latină și despre pericolele neîncetate cu cari o amenința mișcarea rasei slave, a cărei călăuză și sprijin era Rusia. Tratatul din București de la 1812 era, oarecum, încă neexecutat (după cum o dovedește convențiunea din Akerman de la 1826) și Rusia, — ba spre a protege pe creștini ca în 1829, ba spre a restabili ordinea în principate ca în 1848, ba în fine, ca în 1853, când faimosul Sened al principelui Mencikoff era urmat de luarea în posesiune, ca emanet, a Moldovei și a Valahiei, — nu și dădea deloc repaos în executarea marei sale sarcine. Dar ea nu ne dă nici măcar timpul să respirăm și avertismentele ei *ad hominem* ne edificau, ca și ale d-voastră în privința Basarabiei, asupra fatalității unui program care, prin chiar mărimea și tenacitatea lui, trebuia să ne facă a ne păzi de solitudinea cam prea reînnoită, [î]mi permiteți să v-o spun aci, a imensei Rusii în privința micii Moldo-Valahiei.

Așadar, chiar constatând cu d-voastră că *recunoștința n-are preț în politică*, îmi place a crede că spiritul d-voastră înalt, deși mai *preocupat de interesele rusești decât de ale noastre*, nu înțelege a califica serios de ingratitudine ceea ce mi se pare că este numai îngrijirea legitimă despre existența noastră. Și-apoi, lăsând la o parte imputarea cam vagă *d-a fi urzit prin manoperile noastre coalitiuni* sau *d-a fi asmuțat reaua voință* a Europei contra Rusiei, în van caut în scrisoarea d-voastră menționarea unui singur act de ostilitate pozitivă oarecare din parte-ne în privința binefăcătorilor noștri; adevărul este că nu găsesc într-însa nici cea mai slabă mărturisire a serviciurilor modeste, dar costisitoare ce ne-a fost dat să le facem de vro doi secolii aproape.

Dacă cestiunea Basarabiei a devenit deodată, și aceasta în niște împrejurări destul de delicate, un subiect de amărăciune între aliații de ieri, noi românii nu putem decât s-o regretăm din adâncul nostru; însă aci, mai puțin decât oricând, domnul meu, ne puteți taxa de ingratitudine, și încă mai puțin a ne imputa că comitem un act de ostilitate către Rusia.

Cred că sunteți, împreună cu miniștrii noștri, prea în curent despre lucrurile ce s-au petrecut la Livadia, și mai în urmă; și chiar noi profanii suntem destul de bine informați acum, prin documentele din „Blue-Book”, ca să nu mai poată exista între noi cea mai mică neînțelegere asupra originilor conflictului care ne agită. Inițiativa retrocedării Basarabiei aparține exclusiv cabinetului din St. Petersburg și, dacă poate să ne incumbe o parte de solidaritate într-aceasta ea viind din confuziunea fatală care s-a putut face între neprevederile complăcătoare, ba chiar angajamentele prezumțioase, date fără voie-vă la lumină, ale guvernului nostru, cu sentimentul pozitiv și unanim al națiunii. Scuzați-mă, domnul meu, dacă fără voie-mi mă văz uneori obligat a degagia acest sentiment, care-și are aci importanța sa, de o politică aventuroasă, căreia îi datorim astăzi risimțământul guvernului imperial.

Însă, deoarece a venit momentul explicațiunilor, permiteți-mi, domnul meu, să fac și eu

instrucțiunea unui proces pe care, după acum, amenințați că-l vom pierde. Francheta, de care îmi dați un așa de frumos exemplu, este arma cea mai nobilă în politică. — „Cu dânsa, precum o ziceți atât de bine, nu este divergință momentană sau accidentală care să nu să poată aplană într-un interes comun.” Totuși, nu vă temeți de cuvântul proces; precum nu sunt poet, nu sunt nici om de legi : mă voi mărgini a face apel la bunul-simț, luându-mi în ajutor câteva noțiuni istorice pe cari le cred cu desăvârșire fundate; și, dacă voi avea fericirea să restabilesc ceea ce consider a fi adevărul asupra originilor și peripețiilor micului colț de pământ pe care ni-l disputăm, vom aborda împreună capitolul încă palpitând al situațiunei noastre reciproce, care rezultă din ceea ce voi cuteza să numesc cu modestie : colaborarea noastră la căderea Imperiului otoman.

Afirmările dv. în ceea ce se atinge de istoria Basarabiei se mărginesc a vorbi despre luptele victorioase ce au ilustrat armele rusești pe acest mic teritoriu; dar ele nu probează deloc posedarea acestui teritoriu de către Rusia, 1 și pentru un timp oarecare, ceea ce, veți mărturisi-o, n-ar putea să aibă, nici într-un caz, puterea d-a constitui un drept pozitiv. După noi, Basarabia n-a încetat niciodată, mai cu seamă de la primii ani din al 15-lea secoli să facă parte integrantă din Principatul Moldovei și, dacă ea s-a deslipit în anul 1812 de aceeași patrie spre a fi cedată Rusiei, aceasta s-a făcut numai prin cel mai violent abuz de o suzeranitate a cărei existență repauza, din timpul principelui Bogdan al II-lea, în 1513, pe un tractat de capitulațiune, care stipula, ca preț al vasalității noastre, obligațiunea pentru Turcia

d-a ne garanta integritatea teritoriului nostru. Binevoiți, domnul meu, a remarca în treacăt că acest cuvânt de *integritate* nu ne-a fost de nici un folos în nici o epocă.

Încă de la finele secolului al 14-lea, Basarabia se socotea între provinciile aparținând coroanei lui Mircea Basarab, numit cel Mare, al cărui nume glorios se da țării întregi. Sub Alexandru cel Bun, 1407, legămintele acestei provincii, esențialmente *moldavă*, sunt atestate prin convenții comerciale încheiate cu vecinii, și împărțirea Moldovei între fiii acestui Principe, adică Ștefan și Ilie, probează încă o dată suzeranitatea noastră asupra acestei provincii.

Vin apoi neîncetatele acte de autoritate suverană ale lui Alexandru, fiul principelui Iliș, și ale lui Ștefan cel Mare, ale cărui nenumărate victorii asupra turcilor atestă sus și fără întrerupere unirea deja secolară a Basarabiei cu Moldova.

Actul capitulațiunei menționată mai sus vine să mărturisească o dată, și în condițiuni solemne, despre posesiunea Basarabiei de către Moldova. De la această mare epocă până în 1812, cu toate peripețiile istoriei noastre și cu toată dominațiunea abuzivă a turcilor prin intermediul prinților fanarioți, Moldova n-a încetat niciodată de a fi stăpâna Basarabiei, și nu posesiunea de către turci a fortărețelor Kiliei, Akermanului, Brăilei și Giurgiului, au putut vreodată infirma această posesiune ori mântinerea drepturilor noastre.

Să vă mai vorbesc, domnul meu, de documentele lăsate de către ierodiaconul rus Zossima și de către cavalerul Guillebert de Lannoy, ambasadorul Franței și Engliterei, cari în 1421 atestă și el că Basarabia este țară moldavă? Unul dintr-însele cu toate acestea își are valoarea aci: este carta geografică și fizică a lui Essler și Georges Ubelin care încă la 1513 coprinde Basarabia printre provinciile moldave.

Rezultă din această scurtă schiță a trecutului că, după espresiunile publicistului citat mai sus : „Moldova cu Basarabia forma un stat distinct, cu legile și principele sau, și se aflau supuse numai în ceea ce diplomația a numit impropriu *suzeranitatea Porții otomane*. Basarabia fiind în aceeași situațiune în 1812, a fost, *prin actul oficial de cesiune, obținută de către Rusia de la Poarta otomană*, dar în realitate, răpită de la legitimul și adevăratul ei suveran, care era Moldova, și trecută de către cel ce n-avea dreptul a o ceda celui ce n-avea dreptul a o primi. În nici un caz, ea n-a fost *cucerită*, fiindcă Rusia, întoarsă din miersul ei de invaziunea napoleoniană, se retrăgea în grabă, și mai puțin încă cucerită de la populațiunea musulmană, tatară, locuind sub corturi.”

Nu o veți lua în de rău, d-nul meu, că nu voiesc să mă mai întinz asupra prezenței în Basarabia a acelor tatari și a acelor turci „în stare nomadă”, după chiar d-voastră, și care ar tinde a face să se conteste acestei provincii caracterul său esențialmente moldav; cu o asemenea teorie Francia ar putea să cam revendice posesiunea teritoriilor din Homburg și din Hanau, fiindcă câteva familii

franceze au venit să se stabilească într-însule în epoca edictului din Nantes.

Istoria Basarabiei este, credeți-mă, aceea a României însăși, și de aceea această provincie ne este mai scumpă decât oricare alta, precum am crezut că trebuie să spui în scrisoarea mea către principele Gorciacoff. Câțiva ani de posesiune de către Rusia n-au făcut deloc să ne pierdem drepturile de revendicațiune, cari altminteri au fost, din mare fericire, puse din nou în vigoare prin Tratatul de la Paris. Iată pentru istoric și pentru drepturile noastre istorice.

Cât pentru drepturile noastre actuale asupra Basarabiei, este oare așa sigur că, săvârșind unirea celor două Principate în 1859 și chemând în 1866 la tronul României un principe de dinastie străină, ne-am pierdut beneficiile Tratatului din Paris, și că astfel nu mai avem nici un drept în mănținerea clauzei ce stipulează într-însul întoarcerea Basarabiei la Moldova? Această argumentare ne-ar îmbarasa dacă loviturile date de noi acestei mari șarte europene care, binevoiiți a o remarca, este încă neabrogată, n-ar fi fost consacrate prin declarațiunile puternicilor ei semnatori, inclusiv Rusia, și mai în urmă investite cu formele cerute de suzeranitate prin mijlocul firmanului imperial din 1861 și a celei de investitură al lui Abdul-Aziz din 1866. Ce sunt dar atâtea acte solemne, emanând de la puterile garante, dacă nu atâtea modifițiuni legalmente aduse tratatului din 1856 ?

Permiteți-mi, d-nul meu, să vă amintesc și eu o ultimă sfâșiere, care n-a scăpat d-a face oarecare zgomot în lume, măcar că nu a comis-o România : voi să vorbesc de suprimarea articolului 13 al zisului tractat, reclamată cu atâta justetă și obținută de către Rusia. Cu toate acestea, acest tractat, zdruncinat astădată destul de tare, veți mărturisi că n-a încetat deloc a face parte din dreptul public pentru toată lumea, și în particular pentru noi, din minutul în care suntem puși în necesitate a-l invoca. Declarația noastră de independență este, o mărturisesc, cel din urmă culminant punct al spărturilor făcute de noi prevederilor dintr-însul cari ne privesc; însă remarcați, d-nul meu, că chiar mai înainte d-a fi primit consacrarea marilor puteri, ea a avut favoarea a se vedea înscrisă printre condițiile păcii încheiată la San-Stefano, de către Rusia, care, cu toate acestea, în aceeași oră, și după d-voastră, ar voi să facă dintr-însa un motiv de dezmoștenirea noastră de Basarabia.

Logica are uneori escese și devine imperioasă și întrenantă prin chiar talentul ce o susține. Cu modul acesta vă încercați să ne retrageți cea din urmă ancoră de scăpare ce ne mai rămânea, nimicind și Convențiunea din 4 (16) aprilie, după ce ne-ați adus în stare de orfelini ai tratatului din 1856 și ne-ați răpit orice recurs contra esigențelor Rusiei.

Ajunsă desbaterea în acest grad, vă voi cere, d-nul meu, să binevoiiți a vă dezarma, pentru un minut, de acel sistem al majorității strivitoare înaintea cărui chiar cele mai mari citadele ale dreptului public nu pot decât să capituleze. Legislațiunea aritmetică pe care ați voi s-o inaugurați în paguba noastră simplifică cam prea mult lucrările politicei internaționale, și acum încep a mă căi că am invocat suvenirul lui Brennus în scrisoarea mea către principele-cancelar. Dacă ați fi român, ceea ce nu vă urez să fiți în această oră, ați tremura ca mine văzând niște principie de justiție și de echitate, cari ar părea că sunt apanagiul civilizațiunii moderne, reduse la o seacă cestiune de cifre. Teoria d-voastră nu este cu totul scutită de reversuri; judecați dar ce inconveniente ar prezenta ea când fiii cei destul de numeroși ai Cerescului imperiu, bine pătrunși de preceptele d-voastră, ar veni într-o zi s-o pună în practică.

Egalitatea stabilită astfel între noi, dacă binevoiiți, voi începe prin a vă face să observați că Convențiunea din 4 (16) aprilie s-a născut în cele mai perfecte condițiuni de viabilitate; consultați pe cei dintâi doctori ai științei și vă vor aminti că acest act nu are nici unul din caracterele care ar autoriza invalidarea lui, ci, din contra, că, fiind încheiat de bună voie și cu bună-credință între părțile contractante, acestea nu s-ar putea sustrage de la dânsul sub nici un pretest, nici a-i altera prescripțiunile. Moralicește ar trebui să aibă cu atât mai mare valoare în ochii Rusiei cu cât zisa Convențiune s-a încheiat după cererea guvernului său și pentru trebuințe ce-i erau exclusiv și manifest personale, România neavând printr-însa alt avantajiu decât acela d-a rămâne riguros ceea ce era înainte de război. Art. 2 zice ceea ce urmează :

« Pentru ca să nu rezulte nici un inconvenient ori pericol pentru România din faptul trecerii

trupelor rusești pe teritoriul său, guvernul Majestății Sale Împăratul tutor Rusielor se angajiază să mențină și să facă a se respecta drepturile politice ale statului român, *astfel cum ele rezultă din legile interioare și tractatele existente, cum și a menține și apăra integritatea actuală a României.*

»

Este adevărat că binevoii a ne înștiința că „clauzele Convențiunii prin care Rusia ne-a garantat integritatea teritorială n-a avut niciodată alt înțeles decât să ne prezeve de urmările posibile ale cooperării noastre, fie din partea turcilor după șansele războiului, fie prin niscăi intervențiuni străine ce ea putea să aducă. Într-un asemenea caz, Rusia se credea ținută să ne apere integritatea și desigur că n-ar fi lipsit la această datorie. Dar niciodată n-a înțeles Rusia să ne asigure posedarea unui teritoriu pe care ca îl consideră al său și care numai printr-o întâmplare a fost dat Moldovei”.

Iată ceva foarte ciudat.

Victorioasă asupra Turciei și a intervențiilor străine, Rusia ne garanta numai contra unor adversari puși de dânsa în neputință d-a ne vătăma, impunându-ne totuși pentru acest serviciu dezmembrarea țării noastre. Cum oare ne-ar fi garantat contra inamicilor săi și ai noștri dacă, din nenorocire, ar fi fost învinsă de dânsii ? Departe de mine cugetarea d-a pune la îndoială bunavoință, sau rezoluțiunea Rusiei într-o întâmplare așa de funestă; însă v-aș întreba, domnul meu, dacă grija legitimă de interesele sale i-ar fi permis totdeauna să ne prezeve de toate consecvențele războiului.

Pentru ca să nu caut alte exemple, voi invoca aci nenorocirile ce a tras Saxonia și nefericitul ci rege, aliatul lui Napoleon I, după învingerea acestui mare suveran. Îmi va fi destul, ca să mă țin și mai în actualitate, să vă mai întreb : ce am fi devenit oare dacă, în loc d-a vă fi aliați, am[fi] voit, cu garanții altfel egali, să fim aliații Turciei? Eu cred că cel ce a semnat din parte-ne Convențiunea a fost, după cum trebuia, instruit despre intențiunile Rusiei, exprimate cu atâta lealitate de către d-ștră; dar, când cineva nu le-a cunoscut, rămâne uimit prin froncele d-voastră revelațiuni asupra acestor stipulațiuni, din fatalitate cu două tăisuri.

Obiectând că noi n-am subscris Convențiunea decât numai după ce solicitasem în van a obține de la Europa garanția neutralității noastre, recunoașteți implicit înșivă d-voastră, dacă nu mă înșel, că de nevoie și espunându-ne la oarecari pericole, dobândeam unele drepturi la menagierile d-voastră. Dar uitam că aveți o oroare cam exagerată de sentiment; continuu dar a sta pe terenul favorit pe care vă simțiți mai în voie când e vorba a prețui, după justa sa valoare, partea activă și onorabilă, ce am luat în război și a ne preveni de pericolul în care ne-am fi aflat d-a fi «tractați ca beligeranți », fără Convențiunea pe care o numiți *de passage*.

Cu toate acestea, mi-ar place să aflu de la d-voastră, dacă, cu toată Convențiunea ce am semnat la 4 (16) aprilu, România era considerată de cabinetul din St. Petersburg altfel decât ca *făcând parte integrantă din Turcia*, când, după opt zile, manifestul A.S.I. Marele Duce Nicolae ne anunța că armatele Majestății Sale Împăratul, intrând în România, treceau fruntariile Imperiului otoman.

Și iarăși pe terenul practic rămân, întrebându-vă dacă, când evocați datoria eventuală a Rusiei d-a-și complecta opera, alergând în ajutorul Bulgariei, pe care, cu toate acestea, îmi pare că nimic n-o mai poate amenința d-aci înainte, ați considerat de ajuns situațiunea geografică a acestei provincii în raport cu România, astfel cum ar rezulta ea din schimbul ce ni se propune?

Dobrogea ni s-ar oferi până la valul lui Traian, care se află așezat la o distanță de 140 kilometri de Basarabia, eventuala bază de operațiuni a voastră. Deci, fie oricât de prevăzătoare pentru bulgari solitudinea voastră, aceasta tot nu v-ar face să nu mai aveți trebuință a încheia o convențiune cu România, ca să ajungeți la dânsii prin Dobrogea, dacă ne-am propune să ne împopoțonăm cu cămașa lui Nessus. Câte încurcături noi ! Cu sprijinul unei majorități ca aceea de care dispuneți, mă mir, domnul meu, cum nu v-ați scutit de distracțiunile d-voastră geografice, emițând „dorința” unei „retrocedări” până la Călărași, care pentru moment ar fi o fruntarie și mai naturală decât a Prutului.

Însă toate aceste nuanțe trebuiesc să dispară înaintea marei d-voastră obiecțiuni: Nu trebuia, după d-voastră, să ignorăm intențiunile Rusiei în raport cu Basarabia, din minutul ce ele erau

cunoscute de toate cabinetele. — Datele au aci importanța lor. — Prima comunicare ce s-a făcut de către comitele Șuvaloff Foreign-Officiului nu este mai nainte de 8 iunie 1877; raportul colonelului Welley este din luna august. Deci Convențiunea este din 4(16) aprilie, adică cu mult înainte de aceste declarațiuni, și nu face cea mai ușoară mențiune de Basarabia; căci, ziceți d-voastră, „era imposibil guvernul rus să mai precizeze într-însa această cestiune; că el voia să procedă pe calea schimbului, și că compensațiunile eventuale ce era să ne dea, fiind subordonate șanselor războiului, nu puteau fi prejudecate”.

Vorbind «practic», oare nu credeți domnul meu că retrocedarea Basarabiei și-ar fi avut locul său convenabil alături cu stipulațiunea relativă la garantarea teritoriului nostru? Este adevărat că această ciudată asociere de idei ar fi putut da senatorilor și deputaților noștri pe aceea d-a respinge Convențiunea cu aceeași unanimitate cu care s-au rostit în privința retrocedării pe calea schimbului, măcar că atunci votul ar fi fost influențat oarecum prin intrarea precipitată a armatelor imperiale pe teritoriul României.

Rusia ne-ar fi „sfărâmat”, ziceți d-voastră, cam fără poezie, și o crez; dați-mi voie să vă spun, mai cu poezie, că aceasta ar fi prețuit mai mult poate decât a ne sfărâma cu propriile noastre mâni.

O dată stabilite datele, precum o făcui, dorința mea d-a ne înțelege este atât de mare ca voiesc să împărtășesc, fără nici o rezervă, convicțiunea d-voastră, când afirmați că proiectul Rusiei d-a repozeda Basarabia era cunoscut aici „Nu s-a putut, ziceți, să nu cunoașteți această clauză, pe care toate cabinetele o cunoșteau și care n-a putut lăsa să subziste nici o îndoială în spiritul guvernului vostru asupra felului de integritate teritorială ce Rusia înțelege a vă garanta”. Însă ceea ce vă rog și eu să credeți este că nimeni aici nu l-a luat în serios, și ca încrederea generală în simțimintele de bunăvoință și echitate ale guvernului imperial se măreau cu cât serviciile noastre erau mai serioase și mai aprete de Majestatea Sa Împăratul. Înaltele sale bunevoine pentru mica noastră armată și distincțiunile ce ea a binevoit a acorda suveranului nostru sunt atâtea mărturii nepieritoare cari vorbesc contra patriotismului d-voastră exclusiv. Chiar și astăzi, și cu toate interpretațiile ce se manifestă în Rusia în privința drepturilor noastre și al căror prea elocuent eco desigur ca sunteți d-voastră, avem speranțe că, sub augusta sa influență, cestiunea Basarabiei o să înceteze d-a ne mai divide.

Până atunci, noi n-am putea lăsa să se infirme, prin întrevorbiri, fie chiar anterioare semnărei Convențiunei, niște stipulațiuni limpezi și pozitive, consimțite în libertate între amândouă părțile și prea cu fidelitate observate de noi. Într-altfel, actele internaționale ar fi, după propriile d-voastră expresiuni, adevărate „petece de hârtie”, chiar până a nu fi subscrise, simplele întrevorbiri ar deveni angajamente de stat, și vechea maximă: « *scripta manent, verba volant*, ar fi cu desăvârșire răsturnată ».

Cu riscul d-a mai trece în ochii d-voastră drept poet, aș voi să vă spun iarăși aci că Rusia este îndestul de mare ca să nu măsoare dreptul celorlalți decât după slăbiciunea lor și ca să voiască a căuta succesul influenței sale aiurea decât în afecțiunea și în respectul popoarelor. Nu ca o amenințare, dar doresc ca Rusia să-și măntină aceste simțiminte seculare la români; ca ar găsi într-însele cea mai bună garanție contra vreunor înclinări din parte-le spre o politică ce i-ar fi, dacă nu tocmai ostilă, dar uneori jenantă, sau care, favorizată de niscai simpatii oferite la timp neliniștirilor lor, i-ar depărta de Rusia. Aș fi, domnul meu, bucuros de acord cu d-v. când îmi faceți onoarea mă asigura ca neutralitatea noastră este virtual garantată, prin faptul că nici unul din vecinii noștri nu pot consimți ca să suferim noi dominațiunea altuia. Din nenorocire, mărețul d-v. talent a interpreta drepturile și interesele reciproce ale statelor și introducerea de către d-voastră a oarecăror principie în dreptul ginților mă lasă în nedomirire asupra siguranței noastre. Această garanție cred că ar deveni mult mai eficace dacă ar lua forma mai pozitivă a unei neutralități garantată colectiv de către puterile, cele mari.

Esemplul egoismului politic al lordului Stanley, actualmente lord Derby, cu ocaziunea afacerii Luxemburgului, precum și acela al Belgiei, pe care credeți util a mi-l aminti, nu m-a făcut deloc să desperez de eficacitatea sistemului căruia aceste două țări i-au datorit, cu toate acestea,

tranchilitatea lor; și credința mea în siguranța aceluia pe care-l reclam pentru țara mea ar fi și mai profundă dacă guvernul imperial al Rusiei ar lua puternică inițiativă a unei măsuri atât de binefăcătoare în privința noastră. Cabinetul din St. Petersburg are o frumoasă ocaziune în aceasta spre a ne proba „ca, în realitate, nu este divergință momentană sau accidentală care să nu se poată aplană într-un interes comun” și spre a readuce în spiritul nostru credința în dezinteresarea și amicia atât de prețioasă a nației ruse.

Și, fiindcă vorbim de divergințe permiteți-mi a vă spune, domnul meu, că vă alarmați peste măsură de acelea cari divid societatea noastră politică română și de consecuențele funeste ce ar putea ele să aibă pentru existența cabinetului actual. Născuți sub auspiciile celor 80 milioane de sufragii ale voastre, *is fecit cui prodest*, solidari cu o politică pentru care am arătat aptitudini atât de utile, miniștrii noștri n-au nici o trebuință de încurajieri spre a rezista acelor *mese ignorante* din care am onoare a face parte. „Consecința că-și servesc țara și cestiunea că evenimentele le vor da dreptate sunt de ajuns spre a-i susține”. Crez că miniștrii noștri se vor mărgini a consulta *certitudinea* de care binevoiți a le vorbi.

Terminând, îmi place să crez că acest mic colț de pământ, care are privilegiul de necrezut d-a pasiona un mare imperiu, să nu devie obiectul unor dificultăți și mai serioase pentru pacea generală, decât această dezbateri inofensivă între doi oameni de bine. Dacă, aceea ce să nu dea Dumnezeu, s-ar întâmpla astfel, dacă niște nedrepte impaciențe ar trebui să facă din Basarabia piatra de încercare a potolirii Europei, s-ar putea foarte cu dreptate rezice, cu unul din scriitorii cei mai străluciți ai diplomației ruse : « După ce evenimentele actuale își vor lua loc în perspectivele istoriei la destulă distanță spre a fi aprepțiate în întregul lor și spre a se degagia de negurile contemporane, acela care va voi să le facă expunerea imparțială și rațională va constata ciudate aberațiuni ». (A. de Catacazy, *Politique anglaise en Orient*)

Să lăsăm cu hotărâre terenul acesta prea practic și să revenim, dacă vă place, nu la simțimânt, ci la bunele simțiminte de care, credeți-mă domnul meu, noi nu ne-am depărtat niciodată în privința Rusiei. În lipsa de recunoștință pe care ne-o contestați, simplul instinct al conservării noastre ne comandă să solicităm și să căutăm a mântui bunele dispozițiuni ale țarei voastre în privința alei noastre. Când o națiune ca Rusia are mijloacele d-a face bine, ca poate mai cu seamă să facă rău. Întoarce-vă-ți dar, domnul meu, voiniceștele d-voastră sfortări către dânsa, și întrebuițați, vă rog, frumoasa-vă elocuență, ca să o deturnați de la niște rezoluțiuni care, punând existența noastră legitimă în pericol, ar dezminți amicia ei seculară pentru România.

Acest patriotisin mai fecund decât poate cineva crede, pentru un popor mare, și mai demn de scumpa noastră civilizație, cată să placă înaltului d-voastră spirit; ar reconcilia în d-voastră poezia cu politica, iar eu v-aș fi recunoscător pentru țara mea.

Primiți vă rog, domnul meu, expresiunea simțimintelor mele celor mai distinse.

Locot-colonel: I. Alecsandri"

Locotenent colonelul I. Alecsandri, fratele poetului V. Alecsandri, agent diplomatic la Paris și Londra, discută problema raporturilor României cu Imperiul țarist din perspectiva unei țări mici, vecină cu o mare putere. Preopinentul său folosește un pseudonim și îl confundă pe Ion Alecsandri cu poetul V. Alecsandri, deși cel dintâi își declară explicit funcțiile. De fapt recurgea la acest procedeu anume ca să-i poată nega competența în discutarea problemelor privind viața politică. Susținătorul politicii țariste se întemeia, în demonstrația sa, pe mărimea populației. I. Alecsandri respinge acest argument întrucât ar da dreptul unor țări să domine lumea și să justifice „nimicirea celor slabi”. Eminescu observa că omul politic țarist adopta „un ton oarecum magistral” și în loc „să măsure argumente” se mărginea „să împartă învățăminte”.

Dialogul din scrisorile deschise, pornește de la stările de lucruri de după ocuparea Basarabiei de Imperiul țarist în 1812. Ion Alecsandri se oprește puțin la situația dinainte de această dată, iar preopinentul său evită să o aducă în discuție. Se cuvine observat și faptul că documentele istorice invocate de I. Alecsandri sunt utilizate și de Eminescu în studiul său mai înainte (v. *supra*, p. 53—54).

Scrisorile deschise se înfățișează ca un dialog protocolar, în cel mai ales stil în practica

cancelariilor diplomației europene din acea vreme. Dialogul protocolar nu ne poate împiedica totuși să vedem falsificarea realităților istorice. Susținătorul politicii țariste introduce în discuție un fals când declară că Basarabia a fost cucerită, cu armele, de la populații nomade. Basarabia aparținea, înainte de 1812, Moldovei, ca și Bucovina, anexată de Imperiul habsburgic în 1775. Documentele arată că trecerea celor două provincii românești în componența imperiilor vecine se face în baza unor aranjamente diplomatice între marile puteri, peste capul românilor. Să mai notăm și faptul că cei care mijlocesc aceste acte diplomatice plătesc cu capul pentru pierderile teritoriale ale Moldovei.

Correspondentul rus tratează ideea națională ca ținând „mai mult de regiunea sentimentului decât de aceea a politicii”, când în fapt ea stătea la baza constituirii tuturor statelor moderne. Era judecata tipică a unuia care nu avea alt argument pentru a susține un stat multinațional cum era Rusia. În locul ideii naționale correspondentul rus pune „dreptul” cuceritorului, pe care-l considera „legitim” pentru „o națiune mare” oprită în dezvoltarea ei „prin bariere ostile”. Firește această națiune mare nu cucerește consângeni, nu-și caută adică unitatea celor de un neam, cum făcuseră de curând germanii și italienii. Pentru susținătorul politicii țarismului expansionist nici acest fapt nu conta. Nu erau de același neam cei cucerți dar erau de aceeași religie (sic!) și correspondentul acuză Europa „geloasă” din cauza căreia „opera emancipatoare” (citește „cuceritoare”) nu s-a putut duce până la capăt, adică până la Constantinopol. România nu datora existența ei ca stat modern Rusiei, cum se spune în această corespondență. Dimpotrivă abia înlăturarea amestecului rus în Principate prin Războiul Crimeii și Tratatul de pace de la Paris creează cadru internațional prielnic înfăptuirii Unirii. Cu Rusia puternică la gurile Dunării, Unirea nu s-ar fi putut realiza, Principatele fiind mai ușor de stăpânit sau supus dez unite decât unite. De altfel și în această corespondență susținătorul politicii rusești consideră Unirea de la 1859 ca un act ostil hotărârilor diplomației europene. Independența statului român apare la fel. Dreptul legitim al unui popor de a se uni, sângele vărsat de armata română pe câmpurile de luptă din războiul abia încheiat n-aveau nici o importanță pentru el. După cum n-aveau nici tratatele internaționale: „În zilele noastre aceste terfeloage de hârtii nu au într-adevăr nici o valoare practică”.

Susținătorul politicii țariste prezintă revenirea Dobrogei la teritoriul nostru național ca un act de generozitate din partea imperiului vecin. Karl Marx arată încă în februarie 1878 motivele care determinau Imperiul țarist să procedez în felul acesta. „Nu încape nici o îndoială — îi scrie K. Marx lui Wilhelm Liebknecht în 4 februarie 1878 — că, de îndată ce se va ivi prilejul, Prusia va trebui să ceară o „compensație” pentru *succesele rușilor* care numai datorit ei au devenit posibile. Lucrul acesta reiese chiar din atitudinea rușilor față de guvernul român care i-a *salvat* pe aceiași ruși la Plevna înainte ca trupele de întărire să sosească de la Moscova. Drept mulțumire, Carol de Hohenzollern trebui acum să restituie partea din Basarabia pe care aceștia o cedaseră după războiul Crimeii. Cei din Petersburg știu foarte bine că Berlinul nu va tăgădui cu una cu două un asemenea act și de aceea se arată foarte dispuși să ofere despăgubiri generoase.”¹¹

În cele din urmă România este prezentată de susținătorul politicii țariste ca o creație a diplomației europene. Dar nici unirea Principatelor și nici proclamarea independenței, la care se referă el, nu reprezintă convenții anticipativ încheiate în cancelariile diplomației europene. Dimpotrivă, cancelariile diplomației europene nu fac decât să recunoască stări de lucruri ce nu puteau fi ignorate tocmai pentru că erau fapte împlinite. Aceste acte — și nu singurele — sunt expresia unui proces ireversibil din istoria atât de zbuciumată a poporului nostru, sunt mărturii ale voinței de determinare proprii ale acestui popor.

¹ LNO, XXIV (1878), nr. 65, [22 febr.]6 mart., p. 1—2.

² T, III (1878), nr. 48, 2 mart., p. 2—3.

³ PRESA, XI (1878), nr. 48, 2 mart, p. 1—2.

⁴ TEL, VIII (1878), nr. 1766, 4 mart., p. 1—2.

⁵ T, III (1878), nr. 25, 2 febr., p. 2.

⁶ TELR, XXVI (1878), nr. 15, 7 febr., p. 58—59.

⁷ Nu am văzut această publicație.

⁸ LNO, XXIV (1878), nr. 87.[16]28 mart., p. 3—4.

⁹ PRESA, XI (1878), nr. 59, 15 mart., p. 1—3.

¹⁰ T, III (1879), nr. 61, 17 mart., p. 1—2; nr. 62, 18 mart., p. 2—3.

¹¹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, volumul 34. București, Editura Politică, 1982, p. 277.

BASARABIA

I. NUMELE ȘI ÎNTINDEREA EI. II. VEACUL AL CINCISPREZECELEA. III. VEACUL AL ȘAISPREZECELEA. IV. VEACUL AL ȘAPTESPREZECELEA. V. VEACUL AL OPTSPREZECELEA. VI. VEACUL AL NOUĂSPREZECELEA. IZVOARE

Se publică în „Timpul”, III, nr. 49, 3 martie 1878, p. 1—2, nr. 50, 4 martie 1878, p. 2, nr. 52, 7 martie 1878, p. 2—3, nr. 53, 8 martie 1878, p. 1, nr. 55, 10 martie 1878, p. 2—3, nr. 58, 14 martie 1878, p. 2—3. Este reprodus în „România liberă”, II, nr. 243, 11 martie 1878, p. 2—3, nr. 244, 12 martie 1878, p. 3, nr. 245, 14 martie 1878, p. 2—3, nr. 246, 15 martie 1878, p. 3, nr. 247, 16 martie 1878, p. 2—3, nr. 248, 17 martie 1878, p. 2, nr. 250, 19 martie 1878, p. 3, nr. 251, 21 martie 1878, p. 2—3, nr. 252, 22 martie 1878, p. 2—3, nr. 253, 23 martie 1878, p. 2—3, nr. 254, 24 martie 1878, p. 3, nr. 255, 25 martie 1878, p. 2—3, nr. 257, 28 martie 1878, p. 2—3, nr. 258, 29 martie 1878, p. 3, nr. 259, 30 martie 1878, p. 3, nr. 260, 31 martie 1878, p. 2—3; „Telegraful român”, XXVI, nr. 31, 16 martie 1878, p. 121—122, nr. 32, 18 martie 1878, p. 125—126, nr. 33, 21 martie 1878, p. 130—131, nr. 34, 23 martie 1878, p. 133—134, nr. 35, 25 martie 1878, p. 137—139, nr. 36, 28 martie 1878, p. 142. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 245—288. În „Timpul” se publică în nr. 39 și 53 ca editoriale: *București 2/14 martie* și *București, 7/19 martie*; în nr. 55; *Veacul al șaptesprezecelea în loc de: Veacul al optsprezecelea*.

Eminescu răspunde la atacurile oamenilor politici și presei țariste îndreptate împotriva României în chestiunea retrocedării celor trei județe Cahul, Ismail și Bolgrad, din sudul Basarabiei, revenite la Moldova în 1856. Pentru aceștia istoria Basarabiei începea, cum s-a putut vedea din scrisorile deschise, o dată cu intrarea provinciei, pe căi diplomatice, în componența imperiului vecin în 1812. Istoria provinciei, demonstrează poetul, este mult mai veche și începe într-o epocă în care Imperiul țarist nu-și întinsese stăpânirea până la Nistru. Documentele pe care se întemeiază în demonstrația sa sunt folosite, în parte, și în articolele anterioare (v. *supra*, p. 53—55). Se aduc în discuție mărturiile unor călători și istorici străini, ale cronicarilor și istoricilor noștri, precum și un mare număr de documente interne întocmite în cancelariile domnitorilor români.

Eminescu se călăuzește în orientarea generală asupra istoriei naționale după tratatul lui Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, din care primul volum apare în 1878¹. Poetul începe, încă de pe acum, să-l traducă și îl tipărește în anul următor (OPERE, XIV, 75—209, 981—988). Argumente importante în susținerea tezei sale găsește și în colecția de documente a lui Eudoxiu de Hurmuzaki, care stă la baza istoriografiei noastre naționale. De aici sunt transcrise fragmentele din rapoartele lui Francisc Maria baron de Thugut (1739—1818) și se preiau informațiile cu privire la hațișeriful Porții din 1784².

Cronicarii sunt citați după ediția lui M. Kogălniceanu, *Cronicile României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, în trei volume, tipărită la București în 1872 și 1874³, iar D. Carttemir cu *Descriptio Moldaviae*, ediția academică din 1872⁴. Mare atenție acordă monografiei lui Melchisedec, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*, tipărită la București în 1869⁵. Problema Mitropoliei Proilavei, căreia i se închină aici un capitol special, va fi readusă de poet în discuție în mai multe rânduri în publicistica sa.

Mitropolia s-a înființat la sfârșitul secolului al XV-lea, ca o eparhie grecească sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice dar cu credincioși români⁶. Numele și l-a luat de la denumirea grecească a

orașului Brăila (turcii îi ziceau Ibrail sau, Ibraila). Cuprindea raiaua Brăilei (creată în 1542), cu teritoriul din jur, teritoriile raialelor Giurgiu și Turnu (înființate în 1417), și toată regiunea sudică a Basarabiei (Ismail, Chilia, Cetatea Albă). În secolul al XVII-lea a cuprins și unele regiuni din nordul Dobrogei, luate de la Mitropolia Dristrei. Reședința Mitropoliei era la Brăila. Uneori mitropolitul a stat însă și la Ismail, Reni, Galați sau satul Căușani, lângă Tighina. Mitropolia e desființată la 7 iulie 1828, bisericile sale trecând la Mitropolia Ungrovlahiei sau la eparhia Buzăului.

Eminescu are perfectă dreptate când consideră numele de Basarabia ca o extensiune a ariei de referință a unui termen până atunci atribuit doar părții sale sudice. Teritoriul dintre Prut și Nistru, cu o populație covârșitor românească, intrase în componența statului Moldova încă din 1392. (La 30 martie 1392 Roman I se intitula „Marele singur stăpânitorul Domn Io Roman Voevod al Țării Moldovei de la munți până la țărmul Mării”.). Partea de sud a acestui teritoriu va fi și ea cuprinsă în același stat încă înainte de campaniile lui Ștefan cel Mare, cum se știa în vremea lui Eminescu. Deja în 1426 nordul brațului dunărean al Chilie era încadrat Moldovei⁷. Chilia și Cetatea Albă sunt ocupate de turci în 1484, iar Tighina în 1538 (nu 1535) și transformată în centrul unei raiale turcești (Bender). Hotinul e ocupat în 1713 și transformat în raia în 1715. Articolul din Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, la care se referă Eminescu, este al XVI-lea.

Documentele cancelariilor domnitorilor români sunt citate după lucrarea lui B. P. Hasdeu, *Archiva istorică a României*⁸.

Eminescu reia discuția în legătură cu călătoria lui Guillebert de Lannoy întreprinsă în Basarabia în 1421 (v. *supra*, p. 53). Mărturiile lui Constantin Mihailovici de Ostrița (1435—după 1501), ostaș sârb în armata lui Mohamed

al II-lea, aduc informații prețioase cu privire la campania turcilor împotriva lui Vlad Țepeș în 1462. Face trimiteri la lucrarea *Sbior pisarzow polskich*, tipărită la Varșovia în 1828. Prizonier în armata ungară, Mihailovici se refugiază în Polonia, unde își scrie amintirile. Eminescu rezumă relatarea lui Mihailovici și reproduce textual numai aprecierile sultanului în legătură cu importanța strategică a Chilie și Cetății Albe".

Sunt aduse în discuție și lucrările unor cronicari și istorici străini spre a demonstra că Moldova și Basarabia formau o unitate statală cu secole înainte de 1812. Maciej Strzykowski (1548—1582 ?) se oprește, în *Kronika Polska*, din 1582, în mai multe rânduri, la istoria Moldovei. Eminescu reține informațiile privind situația Moldovei după moartea lui Alexandru cel Bun și o descriere a cetății Hotin în 1574¹⁰. György Fejer este cunoscut prin culegerea sa de documente *Codex diplomaticus ecclesiasticus ac civilis*, în 43 de volume, tipărită la Buda între 1829 și 1844. Diploma lui Carol Robert, în care consemnează înfrângerea sa la Posada („expeditione infausta”) în 1332, este tipărită de G. Fejer în colecția de documente¹¹. Eminescu împlinește informația cu date pe care le preia din arborele genealogic întocmit de B. P. Hașdeu pentru familia domnitoare a Basarabilor¹². Constantin Mouradgea baron d'Ohsson (1780—1855) se impune ca istoric cu tratatul *Histoire des Mongol's*, în două volume, tipărit în Olanda în 1834—1835. Eminescu reține informațiile privind invazia tătarilor în 1241¹³. Despre invazia tătarilor se vorbește și în *Annalen Polonorum vetustiores* din 1248—1282. Un istoric al acestei colecții de documente face B. P. Hașdeu în *Istoria critică a românilor*¹⁴. De aici și din *Arhiva istorică a României* își extrage poetul informațiile despre călătorii, cronicarii și istoricii străini care lasă mărturie privind Basarabia.

Eminescu precizează că asupra lui Amiras și Wilkinson îi atrage, atenția Al. Odobescu, dovada că se consultă în elaborarea studiului cu cei mai de seamă cărturari ai vremii. Din *Cronica Ghiculeștilor*, cum este cunoscută *Istoria Moldovei între anii 1095—1754*, ce se atribuia la acea dată lui Alexandru Amiras (sec. al XVIII-lea), reproduce zăpădăcitul dat de Grigore Ghica tătarilor. Pentru această cronică nu avea nevoie de recomandarea lui Al. Odobescu întrucât este tipărită și de M. Kogălniceanu în ediția sa¹⁵. Poetul reproduce documentul cu o ortografie modernizată. Lucrarea lui William Wilkinson, *An Account of the Principalities of Walachia and Moldavia*, se tipărește la Londra în 1820. Consul general al Angliei la București, Wilkinson prezintă rolul lui Dimitrie Moruzi în tratativele cu Imperiul țarist în chestiunea Basarabiei și uciderea sa pentru

trădare ¹⁶. Eminescu folosește ediția franceză, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, probabil cea din 1824¹⁷. O altă ediție din 1821 este o raritate bibliografică¹⁸.

Studiul stă în atenția presei din țara noastră și este comentat în termeni elogioși. Se relevă demonstrația susținută cu o bogată argumentare istorică. „România liberă” se ocupă de studiu în editorialul *București, 6 martie*, publicat în 7 martie 1878¹⁹. Ziarul adresa autorului, fără să-l numească, „mulțumirile de confrăți” pentru demonstrația „cu acte”. Asupra importanței studiului insistă și în prezentarea presei românești²⁰. „Dorobanțul” atrage și el atenția asupra demonstrației, pe bază de documente, însă își exprimă regretul că se îndreptau atacuri împotriva guvernului liberal ²¹. Este de presupus ca studiul să fie reprodus sau măcar comentat în ziarul „Le Nord” din Bruxelles. Nu am găsit însă nici o referire la el în numerele consultate ²².

Studiul se susține pe o bună armătură științifică și împlinește, ca o primă parte, un tablou în care se înfățișează evenimentele istorice începând din secolul al XIII-lea și până în 1878.

Acolo unde nu are la îndemână suficientă documentație suplinesește faptele cu o intuiție cu adevărat remarcabilă. Studii ulterioare asupra prezenței tătarilor în Bugeac, asupra intențiilor Rusiei țariste în problema orientală, asupra tratatelor de pace de la București din 1811—1812 și trădării lui Dumitrache Panaiot Moruzi ș.a. confirmă pe deplin ceea ce Eminescu la vremea lui bănuia sau știa prea puțin. Forța deducției și argumentației lui Eminescu se dovedește, o dată în plus, excepțională.

Poetul mută discuția de pe terenul demersurilor cancelariilor diplomatice și al disputelor oamenilor politici țariști pe cel al realităților istorice. În demonstrația sa cu privire la apartenența Basarabiei la Moldova se întâlnește cu istoricii și juriștii ruși. „Istoria Basarabiei nu mai necesită — scrie A. F. Veltman în 1828 — studii speciale : ea este legată de istoria Moldovei și a Țării Românești și de soarta voievozilor lor” ²³. „Jusqu'à son annexion à l'Empire russe en 1812 — scrie juristul A. N. Egunov în 1868 — , la Bessarabie était soumise au même régime de gouvernement que la Moldavie dont elle faisait partie integrante. Par suite, ni l'histoire, ni les documents historiques sur la Bessarabie ne peuvent se passer de parler de la Moldavie. Ainsi, il est impossible de parler de l'administration de la Bessarabie jusqu'à son annexion à la Russie sans parler du Divan de la Moldavie auquel la Bessarabie était soumise. En Bessarabie, il n'existe pas de domaine qui n'ait des documents émanant du Divan de Moldavie” ²⁴.

Problema aceasta stă și în atenția academicianului sovietic L. S. Berg în monografia sa *Basarabia*, tipărită la Petrograd în 1918.

Studiul lui Eminescu depășește tratarea jurnalistică a problemei și ia înfățișarea unei cercetări istorice și a unui memoriu politic. Eminescu avea în vedere și pregătirile pentru Congresul de la Berlin, la care România nu va fi însă admisă, deși participă la războiul din 1877—1878. Studiul trebuie judecat în contextul politic internațional al momentului respectiv și nu proiectat asupra altor epoci, al unui alt tip de relații internaționale și asupra altor rațiuni de stat. De altfel Eminescu însuși se orientează spre alte probleme după depășirea momentului respectiv, cum îi solicită gazetăria cotidiană ²⁵.

¹ Eudoxiu Freiherrn von Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*. Herausgegeben vom fürstlich rumänischen Cultus- und Unterrichtsministerium. Erster Band. București, Din stabilimentul în artele grafice : Socecu, Sander & Teclu, 1878.

² *Documente privitoare la istoria românilor* culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. Publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Volumul VII 1750—1818. București, [Din Stabilimentul în Artele Grafice Socecu, Sander & Teclu], 1876, p. 110, 235—219, 251—252, 420—425.

³ *Cronicele României sau Letopisețele Moldoviei și Valahiei*. A doua edițiune. Revăzută, înzestrată cu note, biografii și facsimile, cuprinzând mai multe cronice nepublicate încă; și, ca adaos : *Tablele istorice ale României de la 1766 până la 11 februarie 1866* de Michail Kogălniceanu. Tomu I—III. București, Imprimeria Națională C. N. Rădulescu, 1872, 1874, p. 167-

168, 170, 178, 303 (I), 492—497 (III).

⁴ *Operele principelui Demetriu Cantemir*. Tipărite de Societatea Academică Română. Tomu T. *Descriptio Moldaviae*. Cu o chartă geographică a Moldaviei și un fac-simile. București, Tipografia Curții (Lucrătorii Asociați), 1872, p. 19, 22, 23.

⁵ Melchisedek, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*. Dupre documentele Episcopiei și alte monumente ale țării. Scrisă de Episcopul Dunării de Jos. București, Tipographia C. A. Rosetti, 1869, p. 27, 188, 190, 191, 312—318 (*Cronica*), 152—170 (*Appendice*).

⁶ Pr. prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, vol II, p. 479—487; vezi și același, *Listele cronologice ale ierarhilor bisericii ortodoxe române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1975, p. 22—23.

⁷ Asupra începuturilor de viață românească din răsăritul Moldovei vezi C. C. Giurescu, *Vechimea așezărilor românești dintre Prut și Nistru*, în „Revista Fundațiilor Regale”, an VIII, nr. 8 —9, 1 august — 1 septembrie 1941, p. 307-319.

⁸ *Archiva istorică a României*. Tomul I.1. — Partea 1, p. 100, 102, 103, 129—132, 178.

⁹ *Sbior pisarzow polskich*. Secțiunea II. Tom. V. Warszawa, 1828, p. 182—183. Nu am văzut lucrarea. B.P.Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, Tom 1. — Partea 2, p. 8—11 ; Alexandru Sadi-Ionescu, *op. cit.*, p. 29—31 ; *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, p. 123—128.

¹⁰ *Klora przedlum nigdy swialla nie widziala Kronika Polska, Lilewska, Zmodska y wszystkich Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wolhinskiej... z rozmaitych Historikow y Autorow ...* Przez Macieia Osostewcusa Striykowskiego... napisana, ztozona yna pierwsze svatlo... wydzwigniona az do roku 1582. Drukowano w Krolewcu u Gerzego Osterberga, 1582, p. 584, 759; *Kronika polska litewska, zmodzka i wszystkich rusi*. Macieja Strykowskiego. II. Warszawa, Naklad Gustawa Leona Glücksberga Ksiegarza, 1846, p. 197, 399, 197 (II); B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României* Tom. II, p. 5, 10; Alexandru Sadi-Ionescu, *op. cit.*, p. 62—65; *Călători străini despre Țările Române*. Vol. II. Volum îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernavodeanu. București, Editura Științifică, 1970, p. 452, 454.

¹¹ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Studio et opera Georgii Fejer. Tom VIII. Volumen III. Ab anno Christi 1326—1334. Budae, Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1852, p. 625.

¹² B. P. Hasdeu, *Istria critică a românilor*, I, p. 136—137.

¹³ C. baron d'Ohsson, *Histoire des mongols, depuis Tchinguiz-Khan jusqu'a Timour Bey ou Tamerlan*. I—II. La Haye et Amsterdam, Les Freres van Cleef, 1834, p. XXXV (I), 627—628 (II); B. P. Hasdeu, *Istoria ertică a românilor*, I, p. 68, 110, 116.

¹⁴ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, I, p. 67.

¹⁵ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, III, p. 176-179; *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695— 1754*. Text grecesc însoțit de traducerea românească, cu prefață, introducere, glosar și indice. Ediție îngrijită de Nestor Camarino și Adriana Camarino-Cioran București Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 300-303 (Cronicile medievale ale României); *Cronica anonimă o Moldovei 1661—1729 (Pseudo-Amiras)*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, p. 150—155 (Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. Institutul de istorie „N. Iorga”. Cronicile medievale ale României, IX).

¹⁶ William Wilkinson, *An Account of the Principatites, of Wallachia and Moldavia: including various political observations relating to them*. London, Printed for Lonagman, Hurst, Orme and Brown, 1820, p. 116—121.

¹⁷ William Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Walachie*. Traduit de l'anglais par M. [Dezos] de la Roquette. Seconde edition. A Paris, Chez Anth Boucher, Imprimeur-Libraire, L. G. Michaud, Delaunay, 1824, p. 105- 110.

¹⁸ W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*. Traduit de l'anglais par M.***. A Paris, Chez Anth Boucher, Imprimeur-Libraire, 1821, p. 105—110.

¹⁹ RL, II (1878), nr. 239, 7 mart., p. 1—2.

²⁰ *Idem*, nr. 237, 4 mart., p. 3 ; nr. 241, 9 mart., p. 3.

²¹ DOR, I (1878), nr. 106, 3 mart., p. 3; nr. 111, 8 mart., p. 4; nr. 114, 11 mart., p. 1.

²² Colecția ziarului păstrată în depozitul din Versailles al Bibliotecii Naționale a Franței, consultată de noi, este incompletă.

²³ A. F. Veltmann, *Nacertanie drevnei istorii Bessarabii*, Moskova, 1828, p. 49; Mircea Mușat [și] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 398.

²⁴ *Les mémoires du comité de statistique de Bessarabie*. Vol. III. Kichinev, 1808, p. 34. Nu am văzut această publicație tipărită în rusă. Ion G. Pelivan, *Les droits des roumains sur la Bessarabie*. Paris, Imprimerie des Arts et des Sports, 1920, p. 6. O ediție și în engleză, la aceeași editură, tot în 1920; Mircea Mușat [și] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 398. Traducerea românească.

²⁵ Între timp, problema Basarabiei cu toate implicațiile sale a fost reluată și dezbătută în numeroase lucrări și studii apărute în România, în U.R.S.S. sau în diferite alte țări. Din istoriografia română cităm: N. Iorga, *Basarabia noastră*, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXIV, Vălenii de Munte, 1912; I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernauți, 1923; *Basarabia*, monografie sub îngrijirea lui Ștefan Ciobanu, Chișinău, 1926; Alexandru Boldur, *La Bessarabie et les relations russo-roumaines*, Paris, 1927; Același, *Istoria Basarabiei*, vol. I—II, Chișinău, 1938—1940; G. I. Brătianu, *La Bessarabie*, București, 1943 ; În alte multe studii semnate de Șt. Ciobanu, I. Nistor, C. C. Giurescu, V. Lungu ș.a. Mai non chestiunea a fost reluată într-o viziune mai amplă de Mircea Mușat [și] Ion Ardeleanu în *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983 și aceeași, *Viața politică în România 1918—1921*, Editura Politică, ed. II-a completată, București, 1976.

[„D. HASDEU NE TRIMITE O SCRISOARE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 51, 5 martie 1878, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 287.

Scrisoarea lui B. P. Hasdeu este adresată lui Eminescu după ce acesta publică primele două capitole din studiul său în care îi pune la contribuție lucrările istorice. Poetul își ține promisiunea de-a indica, în final, toate izvoarele de care se folosește (vezi *supra*, p. 70).

CONCESIUNI ECONOMICE

Se publică în „Timpul”, III, nr. 68, 25 martie 1878, p. 2—3. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria Românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 429—430,

I. C. Brătianu plecase la Viena la 16/28 martie cu scopul, după mărturisirea proprie¹, de a înfățișa contelui Andrassy starea de spirit din România cu privire la Basarabia și a consulta părerile cabinetului vienez față de evenimentele din Peninsula Balcanică. Un eventual sprijin al Austro-Ungariei urma, desigur, a fi plătit și Eminescu se temea ca această plată să nu însemneze o înrobire economică.

Eminescu se pronunța încă în articolele din „Curierul de Iași” pentru măsuri protecționiste prin care să fie apărute „clasele pozitive” împotriva concurenței capitaliste. Din această perspectivă privește și consecințele convențiilor comerciale cu Imperiul austro-ungar.

„Dorobanțul” acuză „Timpul” că dădea dovada de lipsă de logică².

¹ *Independența României*. vol. II, Partea a II-a. *Corespondență diplomatică străină 1877 mai — 1878 decembrie*, București, Editura Academiei R. S. România, 1977, p. 288.

² DOR, I (1878), nr. 128, 25 mart., p. 4 (*Revista ziarelor*).

[„NU DE MULT UN DOCTOR...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 76, 5 aprilie 1878, p. 1. Editorial: *București, 4/16 aprilie*.

Adunare Deputaților ține ședința de validare a mandatului lui T. Maiorescu, ales deputat de colegiul I din Iași (v. *supra*, p. 479), în 1 aprilie 1878 și stenograma ei se publică în „Monitorul oficial” în 2 aprilie 1878¹, de unde o reproduce și Eminescu, cu titlul *Alegerea-Maiorescu*, în continuarea editorialului său². Ședința este condusă de C. A. Rosetti președintele Adunării Deputaților, iar raportul privind validarea mandatului lui T. Maiorescu este prezentat de P. Ghica. Participă la discuții V. Maniu, a cărui activitate stă în atenția lui Eminescu și în articolele din „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 633), Alexandru D. Holban, despre care a mai fost vorba în comentariile noastre, și alți câțiva deputați.

„Dorobanțul” scrie că redactorii „Timpului” erau deprinși „cu necuviința” de vreme ce comparau Adunarea Deputaților cu o casă de nebuni³.

Eminescu folosește tonul publicațiilor satirice: *Le Charivari* și *Tintamarre*, prima apărută în 1832, a doua în 1843, cu mare răspândire în secolul trecut.

Poetul reia discuția în legătură cu validarea mandatului lui Maiorescu câteva zile mai târziu, când reproduce și o parte a stenogramei de la aceasta ședință.

¹ MO (1878), nr. 75, 2/14 apr., p. 2175—2180.

² T, III (1878), nr. 76, 5 apr., p. 1—3.

³ DOR, 1 (1878), nr. 139, 5 apr., p. 4 (*Revista ziarelor*).

TENDENȚE DE CUCERIRE

Se publică în „Timpul”, III, nr. 78, 7 aprilie 1878, p. 2—3. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrieri politice*, Craiova, Scrisul Românesc, [1931], p. 157—163.

Eminescu readuce în discuție politica Imperiului țarist așa cum o concepeau cercurile panslaviste. Poetul se ocupă de această orientare a diplomației țariste și în articolele din „Curierul de Iași”, când vorbește de Ivan Aksakov, unul din promotorii panslavismului (OPERE, IX, 377), Cuvântarea-sa, *Rede des Herrn Ivan Aksakov*, la care se referă Eminescu,

se publică în ziarul „Politik” din Praga în martie 1878¹ și este reprodusă în „Timpul” în aprilie 1878². V. I. Lenin critică sever această orientare politică³.

Multe din aspectele asupra cărora insistă Eminescu se explicau prin starea de război și agitația din țară pe marginea cedării Basarabiei. Aprecierile sale referitoare la unele popoare balcanice, cum de pildă la poporul bulgar, nu trebuie luate *tale-quale*, ci ca excese ale unui limbaj, adesea, nestăpânit.

Articolul ridică și o problemă importantă de datare în creația poetică. Versul: *Cerul deasupra-l schimb, nu sufletul, marea trecând-o* face parte din poezia lui Horațiu *Către Bullatius*, din ale cărei prime versiuni, păstrate în manuscrise, sunt datate de Perpessicius ca fiind din 1879 (OPERE, V, 428—429). Din articolul de față se vede că poetul începe să o traducă cu un an mai devreme.

¹ POLITIK, (1878), nr. 90, [21 mart.] 2 apr., p. 1 ; nr. 91, [22 mart.] 3 apr., p. 1—2.

² T, III (1878), nr. 75, 4 apr., p. 1 (*Un cuvânt al lui Aksakov*). Se reproduce din „Timpul” în „Stafeta”, I, nr. 76, 11 apr., 1878, p. 3.

³ V. I. Lenin, *Opere complete*. Ediția a doua, vol. 23. *Martie—septembrie 1913*, București, Editura Politică, 1964, p.194.

DOMNUL HOLBAN ȘI ARTHUR SCHOPENHAUER

Se publică în „Timpul”, III, nr. 80, 9 aprilie 1878, p. 2—3. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 300—304.

Eminescu transcrie din stenograma ședinței Adunării deputaților ținută în 1 aprilie 1878 (vezi *supra*, p. 500) cuvântarea lui Alexandru D. Holban, în care invocă drept argument în invalidarea alegerii lui T. Maiorescu adeziunea sa la filozofia lui Schopenhauer.

Tezele filozofice atribuite de A. D. Holban filozofului german sunt respinse de Eminescu în termeni energici și deputatul român este învinuit pe lângă ignoranță și de rea-credință. A. D. Holban rămâne fără replică și fără scuză.

Maiorescu se ocupă de dezbaterile privind validarea mandatului său de deputat în *Istoria contemporană a României* și menționează acest articol și cel din 8 februarie 1878. „În două articole publicate în « Timpul » de

la 8 februarie și 9 aprilie 1878, Eminescu — scrie T. Maiorescu — , redactorul ziarului, cu neîntrecută virulență a stilului său, caracterizează acea discuție a Camerei, precum și ignoranța celor ce falsificau pe idealistul Schopenhauer. De atunci încolo au dispărut din Parlamentul nostru doctrinele filozofice. Numai d. Dimitrie A. Sturdza mai continuă tradiția pe care însuși d. Holban a părăsit-o de mult și ne mai atacă (Ședința Senatului de la 22 decembrie 1895) pe tema «pesimismului» lui Schopenhauer" (28, p. 163).

A. D. Holban urmează în activitatea sa politică un drum sinuos, care duce de la liberali la junimiștii suspecți acum de pesimism schopenhauerian.

[„ÎN AFACEREA HOLBAN-SCHOPENHAUER..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 81, 11 aprilie 1878, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 598.

A. D. Holban nu era un ignorant, cum se desprinde din articolele lui Eminescu îndreptate împotriva sa. Nu avea cunoștințe de filozofie. Face studii serioase în Franța și obține titlul de inginer în agronomie. Publică mai multe lucrări de specialitate și este cel dintâi traducător la noi al operei lui N. Gogol *Scrisorile unui nebun* (93, p. 441).

Împărtășea opinii apropiate de cele ale poetului în privința acordării de drepturi politice purtătorilor de capital străin.

Cu acest număr se începe publicarea studiului *Bucovina și Basarabia*, în șapte părți, care se continuă până în 27 iunie 1878¹. Studiul este atribuit lui Eminescu, indus în edițiile sale de scrieri politice (7) și tipărit în volum separat în 1911. Studiul aparține lui I. Slavici, care edita documentele Hurmuzaki și precizează, încă din primele pagini, că acestea stau la baza prezentării evenimentelor istorice. „Vom face dar — scrie autorul — , mai ales după documentele istorice, adunate de răposatul Eudoxie Hurmuzaki, o dare de seamă asupra faptelor hotărâtoare ce s-au petrecut în țările din Orientul Europei de la anul 1700 până în zilele noastre.” Politica Imperiului austro-ungar față de țara noastră este înfățișată în termenii din broșura *Răpirea Bucovinei*, editată tot de Slavici în 1875. Grigore Ghica este pus într-o lumină nu tocmai favorabilă, care contravine opiniilor lui Eminescu despre acest domnitor moldovean. Este evidentă, fapt de asemenea important, atenția acordată românilor din ținutul natal al prozatorului. Studiul nu poate fi atribuit

lui Eminescu nici sub raport stilistic, Întâlnim într-un singur paragraf forme ca: „mereu stăruiau”, „mereu îndemnau”, „cerea mereu ajutor”, „mereu își da silința”. Exemplele de această natură se pot înmulți. „Mereu în luptă” — se arată în alt paragraf — , „să stea mereu sub arme”, „mereu se războia”, „mereu era răscolită”. Slaviciană este și o altă formă stilistică repetată în numeroase variante. Transcriem câteva din ele: „numai decât la începutul”, „numaidecât în anul”, „numaidecât la anul”, „numaidecât după ce”, „numai decât însă”, „numai decât negocierile”.

Studiul constituie un îndrumător prețios în identificarea și a altor articole atribuite lui Eminescu dar care aparțin, în realitate, prozatorului transilvănean.

¹ T, III (1878), nr. 80, 11 apr., p. 2—3; nr. 82; 12 apr., p. 2; nr. 83, 13 apr., p. 2—3; nr. 84, 14 apr., p. 2—3; nr. 85, 15 apr., p. 2—3; nr. 86, 16 apr., p. 2; nr. 87, 20 apr., p. 2; nr. 88, 21 apr., p. 1—2; nr. 89, 23 apr. p. 3; nr. 90, 25 apr., p. 1—2; nr. 92, 27 apr., p. 2—3; nr. 99, 6 mai, p. 1—2; nr. 118, 31 mai, p. 1—2; nr. 119, 1 iun., p. 1—2; nr. 120, 2 iun., p. 2—3; nr. 122, 4 iun., p. 1—2; nr. 125, 9 iun., p. 1—2; nr. 136, 22 iun., p. 1—2; nr. 138, 24 iun., p. 1—2; nr. 139, 27 iun., p. 2—3.

PAȘTELE

Se publică în „Timpul”, III, nr. 80, 16 aprilie 1878, p. 2—3. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Nuvele*, Iași, Editura Librăriei Școalelor Frații Șaraga, [1893], p. 144—151).

Evocarea se tipărește în volum, cu titlul *Christos a înviat*, și este reprodusă de I. L. Caragiale în „Moftul român” din 28 aprilie 1893. „Să nu se crează că acest articol — scrie I. L. Caragiale într-o notă explicativă — l-am căpătat acum de la Eminescu prin comunicare spiritistă; este un vechi articol a poetului, încă de acum cincisprezece ani, publicat pe cât ne putem aduce aminte în ziarul „Timpul”. Credem că facem plăcere cititorilor dând o dată măcar pentru această sărbătoare a Paștelui un articol serios și semnal de un nume atât de iubit”¹. I. L. Caragiale precizează că articolul este din 1877, fapt care dovedește că îl reproduce din ediția

ieșeană și nu din „Timpul”, cum s-ar putea crede (1, p. 144). De altfel, demonstrează acest lucru și faptul că îl tipărește cu titlul din aceeași ediție.

Lucrarea lui David Strauss, *Das Leben Jesu, kirtisch bearbeit*, cunoaște o largă circulație în secolul trecut. Eminescu invocă versul din *Faust* „Aud solia, dar îmi lipsește credința” și în editorialul [„*Astăzi patrusprezece ani ...*”] publicat în „Timpul” în 12 februarie 1880 (v. *supra*, p. 415).

Notița *Teatrul Național* publicată în „Timpul” în 13 aprilie 1878, atribuită poetului (8, p. 117), aparține, după toate probabilitățile lui I. L. Caragiale, care își apără drepturile de autor privind traducerea *Romei învinse* și reprezentarea ei pe scenă.

¹ MROM, I (1893), nr. 18, 28 apr., p. 2.

ZIAR NOU [„VINERI 14(26) APRILIE AU APĂRUT...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 86, 16 aprilie 1878, p. 3 (*Cronica*).

Eminescu comentează modul cum se reflectă politica internă în ziarul „Deutsche Orient-Zeitung” în primul său număr. Opiniile poetului în această problemă le cunoaștem și din alte articole ale sale.

Bibliotecile nu păstrează colecția acestui ziar și articolul lui Eminescu rămâne, până acum, un text de referință pentru istoria presei din țara noastră.

Editorialul [„*I. Brătianu ne-a făcut ...*”] din 16 aprilie 1878 ¹ atribuit lui Eminescu (7, p. 303-305) nu-i aparține, cum arată examenul stilistic.

¹ T, III (1878), nr. 86, 16 apr., p. 1. Editorial: *București, 15/27 aprilie*.

[„DE CÂTE ORI FĂCEAM OBSERVĂRILE NOASTRE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 91, 26 aprilie 1878, p. 1. Editorial; *București, 25 aprilie/7 mai*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 305-308.

România nu se putea să nu intre în război contra Turciei mai întâi că acesta i-a fost impus prin atacarea orașelor dunărene. Dacă nu ar fi trimis armata sa la Plevna, rușii ar fi fost, probabil, înfrânți la sud de Dunăre și războiul s-ar fi mutat la nord de marele fluviu, pe teritoriul țării, ceea ce ar fi fost o calamitate. Independența proclamată la 9 mai trebuia apărată și consolidată. Actele de energie sunt necesare în viața unui popor pentru a-i da tărie morală, căci soldații români luptă pentru o cauză dreaptă și sângele lor dă o valoare neprețuită actului independenței. Orice guvern s-ar fi aflat la conducerea țării în 1877 tot așa ar fi procedat. Conservatorii, aflați în opoziție, lăsau ziarele lor să critice hotărârile guvernului liberal, dar dacă ar fi fost ei la putere tot așa ar fi procedat.

Tratatul de alianță dintre Sigismund de Luxemburg și Mircea cel Mare se semnează la 7 martie 1395, în urma întrevederii de la Brașov.

Convenția ruso-română la care se referă Eminescu nu era decât un zvon. Toate demersurile diplomației române nu aveau alt scop în aceste luni decât să obțină sprijinul marilor puteri apusene împotriva unora din prevederile tratatului de la San Stefano, din 19 februarie/3 martie 1878. Pentru modificarea uneia din prevederi (art. 8, potrivit căruia armatele ruse puteau trece prin România atâta timp cât ele vor ocupa Bulgaria), diplomația română încearcă să ia contact și cu oficialitățile țariste¹. Alexandru al II-lea comunică însă generalului Ioan Ghica, ministrul României la Petersburg, prin intermediul cancelarului Gorciacov, că „dacă aveți intențiunea ... de-a vă împotrivi voinței sale, atunci [țarul] va ordona ocuparea României și dezarmarea armatei române”. M. Kogălniceanu răspunde la această amenințare că: „o armată care a luptat la Plevna în fața împăratului Alexandru al II-lea poate să se bată până va fi nimicită, dar nu se va lăsa să fie dezarmată”³. Carol I îi scrie și el principelui Carol-Anton de Hohenzollern în 29 martie/10 aprilie 1878. „Astăzi rușii au uitat bunele noastre servicii, care au fost hotărâtoare pentru operațiunile lor, ba ne-au amenințat în zilele din urmă chiar cu dezarmarea.”³.

Eminescu manifestă o mare admirație pentru Mircea cel Mare, cum se vede și din manuscrisele sale (12, p. 562), întrucât, prin priceperea sa, izbuti să se împotrivească cu o armată mică Imperiului otoman în culmea puterii sale expansioniste.

„Dorobanțul” remarca opiniile poetului cu privire la politica internațională⁴.

Poetul invocă numele eroului lui Shakespeare și în articolele din „Curierul de Iași” din 1877 (OPERE, IX, 195). Exemplifică, atât acolo cât și aici, situații politice din țara noastră.

¹ *Memoriile regelui Carol I al României* (De un martor ocular) XIII. București, Editura Stabilimentului Ziarului „Universul”, [f.a.], p. 79.

² *Correspondența Generalului Iancu Ghica. 2 aprilie 1877— 8 aprilie 1878*. Publicată cu o introducere și nota de Generalul R. Rosetti. București, Cartea Românească, 1930, p. 173; *Istoria infanteriei române*. I. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 379.

³ Regele Carol I al României. *Cuvântări și scrisori II. 1877-1886*, p. 200.

⁴ DOR, I (1878), nr. 158, 26 apr., p. 4 (*Revista ziarelor*).

[„DE CÂND GUVERNUL CONSERVATOR S-A RETRAS...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 95, 30 aprilie 1878, p. 1—2. Al doilea editorial. Se tipărește în volum prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 308-310.

Eminescu răspunde „Românului”, care acuză Partidul conservator de inconsecvență în orientarea politică. Poetul are în vedere editorialul *București, 25 priar/8 florar*, publicat în 27 aprilie 1878¹.

Poetul precizează că lui îi aparțineau articolele despre Basarabia pentru întocmirea cărora a „răsfoit cărți” și s-a folosit „de munca altora”. Precizarea din urmă trimite la B. P. Hasdeu, citat cu contribuțiile documentare (v. *supra*, p. 70).

¹ ROM, XII (1878), 27 apr., p. 399.

NOU A-B-C-DAR ROMÂNESC DE VASILE PETRI,

Sâbiu, 1878,

Tipografia lui Ios Drotleff & Comp., 1 vol. 8° — Prețul 25 cr. v. a.

Se publică în „Timpul”, III, nr. 93, 28 aprilie 1878, p. 2 (*Notiță bibliografică*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole șt traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 95—99.

Vasile Petri (1833—1905) face cursuri de pregătire a învățătorilor la Năsăud (1849—1850) și funcționează aici ca învățător (1851—1853). Studiază pedagogia la Praga (1853—1857) și este profesor la Preparandia din Năsăud și la Școala

Normală din Deva, unde predă pedagogia¹. Se face cunoscut și ca animator de publicații pedagogice. Scoate, în colaborare cu Cosma Anca și Maxim Pop, „Magazin pedagogic” (1867—1870), împreună cu Ion Candrea și apoi cu Maxim Pop, „Școala română” (1876—1891), și singur „Școala practică” (1882—1886), „magazin de lecțiuni și materii pentru instrucțiunea primară”. Eminescu prezintă „Școala română” (v. *supra*, p. 149—150).

Abecedarul lui V. Petri din 1878 se numără printre raritățile bibliografice. O descriere a manualului face Onisifor Ghibu, în lucrarea sa *Din istoria literaturii didactice românești*, tipărită în 1916 și retipărită în 1975. De aici aflăm că abecedarul separa învățatul scrisului de cel al cititului

și începea cu cel dintâi, cum nu se obișnuia în literatura didactică a vremii. Pe primele 50 de pagini se învăța „numai scrisul pe baza unor metode foarte frumoase—cele mai frumoase din întreaga noastră literatură didactică”. În partea a II-a se prezenta școala, casa părintească, omul, animalele domestice, grădina, satul și orașul, câmpul, pădurea, animalele sălbatice, pământul, aerul, timpul ². Pedagog cu studii la Praga, V. Petri se călăuzea după principiile lui Comenius.

Dintre lucrările sale mai sunt de anumit *Elementariu sau abecedar pentru școalele românești* (Sibiu, 1864), *Scriptologia sau modul de a învăța cetitul scriind* (Sibiu, 1872), *Sistemul metric* (Sibiu, 1875), *Legendar sau Carte de citire pentru școalele populare* (Sibiu, 1878).

Noul abecedar românesc se bucură de o bună primire și în Transilvania. D. Popovici-Barcianu îi consacră o prezentare elogioasă în „Telegraful român”, foaia sibiană ³.

Observațiile lui Gh. Barițiu cu privire la scrierea cu semne sunt cuprinse în articolul *Despre dicționarul academic al limbei române*, publicat în „Observatoriul” în 25 ianuarie/6 februarie 1878 ⁴.

Problemele puse în discuție stau în atenția lui Eminescu și cu alte prilejuri. Ferene Koos, inspectorul școlar de la Bistrița, este menționat și în articolele din „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 766).

¹ Iuliu Moisiș, *Pedagogul Vasile Petri*. Bistrița, Tipografia „Minerva” [1937].

² Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești. II. Abecedarele în Transilvania*. București, Librăriile Socec & Co., C. Sfetea, Pavel Suru, 1916, p. 41—44. Extras din „Analele Academiei Române” Seria II — Tom XXXVIII. *Memoriile Secțiunii literare*. [Ediția a II-a]. Ediție îngrijită de Octav Păun. Tabel cronologic, studiu introductiv, note și comentarii V. Popeangă, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 141—143.

³ TELR, XXVI (1878), nr. 44, 15 apr., p. 175—176.

⁴ OBS, I (1878), br. 8, 25 ian./6 febr., p. 4.

NECROLOG [*DIMITRIE PETRINO*]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 97, 4 mai 1878, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere V. Poezii postume*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 341.

Perpessicius reproduce necrologul fragmentar în comentariile la ciclul de poezii *Petri-Notae*, în care Eminescu îndreaptă atacuri violente împotriva poetului bucovinean (OPERE, V, 330—341). D. Petrino tipărește în 1869 broșura *Puține cuvinte despre corumperea limbei române în Bucovina*, pentru care este supus de Eminescu la un adevărat rechizitoriu (OPERE, IX, 79—84). Conflictul dintre cei doi poeți îmbracă forme noi, ne asigură istoricii literari, după ce D. Petrino ocupă postul lui Eminescu de la Biblioteca Universitară din Iași. Prezentarea biografiei intelectuale și morale a lui D. Petrino din necrolog contrastează cu versurile violente la adresa sa așternute pe hârtie în general, între 1876—1877 D. Petrino face în acești ani politică liberală și atacurile lui Eminescu la adresa sa își găsesc aici explicația. Eminescu apare în fața instanțelor judecătorești numai pentru două interogatorii, și procesul privind gestiunea bibliotecii este unul a „dosarelor”, care trec de la o instanță la alta ca să fie, în cele din urmă, clasate.

Perpessicius scrie că Eminescu îi închina lui D. Petrino „cavalerește, spada”, la moartea sa (OPERE, II, 232) Nu este însă numai vorba de-a uita vechi inimizități. Eminescu face portretul intelectual și moral al unui tovarăș de suferință, victimă a aceleiași „canalii liberale”. De aici și compasiunea pentru destinul tragic al poetului bucovinean.

O RECTIFICARE [„«RĂZBOIUL» ȘI DUPĂ DÂNSUL «PRESA»...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 99, 6 mai 1878, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 102-103.

Poezia lui Constantin Bălăcescu este publicată de „Războiul” cu titlul *Progresul roșu*, în 29 aprilie 1878 ¹ și este reprodusă de „Presa”, cu alt titlu, *Starea de astăzi*, în 4 mai 1878 ². Amândouă ziarele o atribuie lui I. Heliade Rădulescu, fără însă să o însoțească de comentarii.

Eminescu prezintă opera lui C. Bălăcescu în „Convorbiri literare” încă în 1874 (OPERE, IX, 99—106) încât nu-i veni greu să descopere eroarea de informație. Părerea sa că C. Bălăcescu ar fi un poet „cu mai mult talent” decât Heliade Rădulescu nu se confirmă.

Este ultimul articol ce se poate atribui lui Eminescu cu certitudine, înainte de plecarea sa la Florești, în Oltenia, unde traduce primul volum din tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor* (OPERE, XIV, 981—988). Poetul stă la Florești, cum se vede și din corespondența sa, toată vara. Editorialele [„*Trecerea rușilor ...*”] și [„*Pe când încă retrocedarea ...*”] din 4 și 8 aprilie 1878 ³ și recenzia .V. Scurtescu: „*Istoria românilor pentru clasele primare*” din 23 iulie 1878 ⁴, deși sunt incluse în ediții ale scrierilor sale (7, p. 310-317; 9, p. 172—174), nu aparțin poetului de vreme ce nu se află în redacție să comenteze evenimente cotidiene. De altfel, nici stilistic nu poate fi demonstrată paternitatea eminesciană.

¹ RESB, (1878), nr. 279, 29 apr., p. 4.

² PRESA, XI (1878), nr. 97, 4 mai, p. 2.

³ T, III (1878), nr. 144, 4 iul., p. 1. Editorial : *București, Luni*, 5/75 iulie ; nr. 148, 8 iul., p. 1. Editorial : *București, Vineri* 7 (19) iulie.

⁴ *Idem*, nr. 160, 23 iul., p. 2 (Foiletonul „*Timpului*”).

[„DE-O SEAMĂ DE VREME...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 168, 2 august 1878, p. 1—2. Editorial : *București. Marți, 1 (13) august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea — Georgescu Delatras, 1941, p. 317-321.

Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878 hotărăște, prin *Tratatul de pace*, ca Dobrogea, Delta Dunării și Insula Șerpilor să fie reintegrate în componența statului român. „Les îles formant le delta du Danube — se stipulează în *Article XLVI* —, ainsi que l'île des Serpents, le Sandjak de Toultscha comprenant les districts (Cazas) de Kilia, Soulina, Mahmoudie, Isaktscha, Toullscha, Malchin, Babadag, Hirsovo, Kustendje, Medjidie sont réunis à la Roumanie. Le Principaute recoit en outre le territoire situé au sud de la Dobroutscha jusqu'à une ligne ayant son point de départ à l'est de Silistre et aboutissant à l'est de la Mer Noire au sud de Mangalia.

Le tracé de la frontière sera fixé sur les lieux par la Commission européenne instituée pour la délimitation de la Bulgarie”¹.

Congresul de la Berlin stipulează în tratatul de pace că Dobrogea se reunește cu România („réunis à la Roumanie”) și nu ni se da, cum pretindea diplomația țaristă, cu titlu de compensație.

Moțiunea celor 46 de deputați liberali, mai ales moldoveni, era în fapt o protestare la anexarea celor trei județe basarabene la Rusia și, în aceeași ordine de idei împotriva schimbării acestor trei județe cu un teritoriu dobrogean (ideea compensației era ideea Rusiei). Însă argumentația acestei moțiuni era, într-adevăr, cu totul defectuoasă și, din punct de vedere politic, greșită, cum Eminescu o demonstrează cu mare limpezime. Idei din această Moțiune vor reveni în discuția parlamentului, după deschiderea acestuia la 15/27 septembrie 1878.

Un alt om politic al vremii, Nicolae Krețulescu, în broșura sa *Cugetări asupra retrocedării județelor din Basarabia*, București, 1878, venea să demonstreze avantajele economice ale

Dobrogei, această „veche provincie românească”, ca rod al unei politici de investiții inteligentă. N. Krețulescu se gândea și la un canal între Cernavodă-Kiustendge (Constanța), paralel cu calea ferată, și care ar fi o soluție „din cele mai avantajoase pentru comerțul țării” (p. 9).

Textele pentru cele cinci puncte comentate de poet sunt extrase din editorialul *București, 26 iulie*, publicat în „Presa” în 27 iulie 1878 ³. Pentru istoricul problemei trimite la tratatul lui Eudoxiu de Hurmuzaki, din care își extrage informațiile și în alte articole. Eminescu face loc în coloanele „Timpului”, cu începere din 6 septembrie 1878, și unei bibliografii, *Literatura privitoare la Dobrogea* ³. Sunt înregistrate, în general, lucrări care tratează despre Imperiul otoman și se face mențiune despre Dobrogea. Un interes aparte prezintă două lucrări consacrate acestei provincii. V. Vinke cercetează în *Das Karassu-Thal zwischen der Donau unterhalb Rassowa und dem Schwarzen Meere bei Künstendsche* (Berlin, 1840) proiectul canalului Dunărea — Marea Neagră și face observații asupra dificultăților întâmpinate în construirea sa. I. Ionescu de la Brad face în *Excursion dans la plaine de la Dobrodja* o descriere a provinciei sub raport geografic, economic și demografic, și consacră un capitol separat mocanilor ⁴. Lucrarea se tipărește și în românește și cuprinde informații utile și cercetătorului de azi ⁵.

Eminescu deschide cu acest editorial seria articolelor sale consacrate Dobrogei. Pentru o încadrare mai largă a subiectului dăm mai jos o scurtă privire istorică asupra Dobrogei din secolul al XIV-lea până la reunirea din 1878.

În evul mediu, în 1320—1322 Dobrogea este menționată documentar cu numele de „Țara Covarnei”, ca formațiune politică independentă (probabil că exista anterior). Statul dobrogean este recunoscut de Bizanț. În 1346 era condus de Balica. Acesta participă la războiul civil din Imperiul bizantin (1341—1347). După moartea lui Balica, în 1348 în fruntea statului dobrogean a venit Dobrotici, care se distinsese încă din 1346 în conflictul dintre Ioan al V-lea Paleologu,

și Ioan al VI-lea Cantacuzino. Dobrotici este recunoscut ca strateg, dar supus Bizanțului, de către Ioan Cantacuzino, împotriva căruia luptase. În 1366 despotul Dobrogei îl prinde pe împăratul I. Cantacuzino și-l închide la Varna. O încercare de eliberare a cruciaților conduși de Amedeo de Savoia eșuează. Împăratul este eliberat în schimbul recunoașterii independenței politice a Dobrogei. Dobrotici are bune relații cu Nicolae Alexandru Basarab domnitorul Țării Românești, (1342—1366), care stăpânea și nordul Dobrogei, și cu urmașul acestuia Vladislav Vlaicu (1364—1377). Afirmarea pe plan politic în Balcani a lui Dobrotici este consecința fărâmițării forțelor feudale bizantine, bulgărești și sârbești, care nu pot face front comun contra otomanilor, deveniți tot mai amenințători. Este, în același timp, urmarea directă a ascensiunii economice a Dobrogei, a afirmării centrelor economice de la Chilia, Licostorno, Vicina, sau, mai departe pe Dunăre, a Brăilei. Piuia Pietrei, Hârșovei ș.a., care atrăgeau negustori din toate părțile. Independența Dobrogei era însă foarte serios amenințată de otomani. Urmașul lui Dobrotici, Ivanco (1386—1388), este ucis de turci în 1388. Succesele otomanilor (între altele și cucerirea Silistrei) sunt anulate de intervenția lui Mircea cel Mare, domnitorul Țării Românești (1386—1418), care îndepărtează pericolul otoman prin forța armatei sale și unește într-o singură țară pe românii din Dobrogea cu cei din Țara Românească. În 1390 și 1393 Mircea cel Mare respinge încercările otomanilor de cucerire a Dobrogei. În 1396 el fortifică cetățile de la Isaccea și Enisala în nordul Dobrogei și de la Caliacra în sud. O nouă încercare a Porții din 1408 asupra Silistrei este respinsă. După moartea lui Mircea cel Mare, stăpânirea Dobrogei o au când otomanii când domnitorii Țării Românești, în funcție de victoriile sau înfrângerile militare, până între anii 1445—1462, când (nu se poate preciza anul) otomanii ajung singurii stăpânitori, transformând Dobrogea în provincie a imperiului lor, pentru aproape patru secole și jumătate. În 1484 otomanii cuceresc și Chilia, Licostomo și întreg ținutul înconjurător, Delta Dunării intrând și ea sub posesiune otomană. În cadrul Imperiului otoman Dobrogea este organizată ca udj (provincie), condusă de un bei (udj-bei). Inițial a fost inclusă în Sangeacul de Silistra din cadrul vilaietului Rumeliei. La sfârșitul secolului XVI s-a constituit un vilaiet (provincie mai mare) separat de cel al Rumeliei, cunoscut sub denumirile de Vilaietul de Silistra, Oceacov sau Babadag, în funcție de stabilirea reședinței guvernatorului său. Treptat Dobrogea devine o unitate administrativ-teritorială de sine stătătoare

în cadrul Imperiului otoman, expresie a individualității sale geografice și etnice. Pașa de Silistra deținea rangul de vizir cu trei tuiuri, ceea ce situa provincia între cele de importanță militară deosebită. În secolele XVII—XVIII, ne spune Dimitrie Cantemir în a sa *Istorie a Imperiului otoman*, reședința de fapt a pașalelor, care continuau să se numească „de Silistra”, a fost la Babadag, pentru că era mai aproape de Isaccea, vadul de trecere al trupelor otomane spre țările inamice (dar-ul-harb) cu care se războiau neconținut. În timpul stăpânirii otomane în Dobrogea principalele cazale (mici unități administrative) de pe teritoriul ei au fost: Tulcea, Hârșova, Isaccea, Babadag, Carasu (Medgidia), Mangalia, Silistra și Constanța. Dobrogea avea pentru otomani o mare importanță strategică. Ea asigura legătura permanentă pe uscat cu hanatul Crimeii, important furnizor de trupe auxiliare pentru armata otomană, menținea o bază permanentă și sigură de ofensivă împotriva Poloniei și statului rus, și, îndeosebi, supraveghea atitudinea țărilor române, Moldova, Țara Românească și Transilvania, aflate într-o continuă răzvrătire de sub suzeranitatea turcească. Armatele otomane distrug toate fortificațiile de pe litoralul maritim : Mangalia, Constanța, Kara-Harman, Enisala ș.a., care rămân total în părăsire sau adăpost al păstorilor de oi, cum scria cronicarul Evlia Celebi, pentru că n-aveau a se teme din această parte, ei fiind stăpânii Marii Negre. În schimb, întăresc puternic sistemul de cetăți de pe Dunăre: Nicopole, Silistra, Hârșova ș.a., de teama atacurilor din nord, mai ales ale românilor („necredincioșii valahi și moldoveni”). Căutând să întărească capacitatea combativă a noii provincii, Imperiul otoman a încurajat colonizarea ei cu elemente turce, mai ales nord-pontice (tătari), atrași în aceste locuri după dispariția Hoardei de Aur și în urma creșterii puterii Rusiei. Tătarii din Bugeac stabiliți în Dobrogea devin tot mai indispensabili otomanilor în expedițiile lor de represalii împotriva țărilor române și în campaniile împotriva Poloniei. În același timp, în târgurile și orașele Dobrogei se așează grupuri de supuși creștini și de alte credințe din Imperiul otoman : evrei, armeni, greci, ragusani și bulgari, pe care otomanii îi foloseau în aprovizionarea garnizoanelor militare și a Constantinopolului. Tabloul etnic al acestor așezări era, cum ne informează călătorii străini, foarte cosmopolit. Paolo Giorgio, la sfârșitul secolului XVI, după ce vizitează orașele Caramanchioi, Constanța, Mangalia, Tuzla, Babadag, scria că nici unul „nu este locuit numai de turci sau de creștini”, dar „în fiecare din orașe numărul creștinilor este mai mare decât al turcilor”. Fondul etnic românesc era întreținut constant de procesul de intermigrație a populației dintr-o parte într-alta a Dunării, cu atât mai mult cu cât orașe-porturi românești ca Chilia, Ismail, Brăila erau unități administrativ teritoriale aparținând Dobrogei. Sub ocupație otomană Dobrogea are o dezvoltare economică lentă, cum avea de altfel întreg Imperiul otoman. Viața orășenească în genere decade; porturile de pe litoralul Mării Negre, scoase cu totul în afara comerțului internațional (marea devenind un lac turcesc), nu mai au deloc înflorirea de dinaintea ocupației turcești. Otomanii, acești euro-asiatici, pe care un straniu destin îi făcuse stăpâni pe Orient și aproape pe întreaga Mediterană, s-au arătat până la urmă incapabili să se ridice deasupra mentalității lor inițiale de războinici exploatare. Comerțul a fost redus mai mult la un trafic local între localități, între care mai importante erau; Babadagul, Isaccea, Tulcea, Măcin, Carasu, Silistra (Dîrstor), Rasova, Cernavodă, Medgidia, Constanța, Mahmudia, Varna, Covarna, Balcic ș.a. Activitatea edilitară din aceste centre a fost foarte redusă. Nicăieri nu s-au construit edificii importante, în afara unor moschei și băi. Nici unul din aceste edificii nu se numără printre operele de oarecare valoare în arta musulmană. Viața Dobrogei sub otomani are un caracter vegetativ, întrerupt din când în când de incursiunile românilor din Muntenia sau Moldova sau de scurtele expediții ale cazacilor din stepile Ucrainei.

În secolul XVIII Dobrogea a devenit un teatru al operațiunilor militare care finalizau etapele succesive ale conflictului de lungă durată ruso-austro-turc, cunoscut în istorie sub numele de „criza orientală”. Dobrogea era în calea expansionismului imperialist al Rusiei în drumul ei spre stăpânirea Mării Negre și a Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele. O primă încercare a rușilor de a intra în Dobrogea este înfrântă în 1711 de turci, armata rusească a lui Petru cel Mare, coalizată cu aceea a Moldovei, condusă de Dimitrie Cantemir, fiind oprită pe Prut. În anii 1735-1739, anii războiului

ruso-austro-turc, în Dobrogea se desfășoară o intensă activitate militară și diplomatică, rușii încercând nu numai ocuparea ei dar și a celorlalte țări române, Moldova și Țara Românească, intenție în care se izbeau de țelurile asemănătoare ale Austriei. În 1770 otomanii pierd cetatea Chilia : anul următor rușii cuceresc Tulcea, Isaccea, Măcin și Hârșova, moscheile sunt mistuite de flăcări, fortificațiile distruse, așezările civile prădate, vase de război sunt scufundate, mii de prizonieri sunt duși în captivitate în Rusia. În 1772 otomanii revin, înfrângându-i pe ruși la Silistra. Războiul se termină în 1774 cu tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi prin care Rusia obține dreptul de liberă navigație pe Dunăre și Marea Neagră, ceea ce îi va îngădui ulterior să joace un rol însemnat în această regiune geografică. De pe urma acestui război, de la Isaccea până la Bazargic, Dobrogea era complet distrusă. Nici n-a apucat bine să se refacă și la 1 noiembrie 1790 trupele rusești o atacă din nou, intrând în Tulcea, de unde alungă pe turci și pe tătari, și cucerind Isaccea, unde capturează o mare cantitate de material de război. În 1791 rușii cuceresc Măcinul și pun capăt celui de-al patrulea război ruso-turc din secolul XV III, încheiat cu pacea de la Iași, care dădea Rusiei Crimeia și ținuturile tătărăști până la Nistru. În secolul următor crește interesul marilor puteri din Apusul Europei pentru soarta Imperiului otoman și, în genere, pentru răsăritul continentului. Între 1806—1812 se desfășoară un nou război ruso-turc. În vara lui 1809 armatele rusești trec Dunărea și ocupă mai multe orașe-porturi. Anul următor rușii, într-un mare număr, cca 125 000, trec din nou Dunărea, cucerind Hârșova, Ostrov și Silistra. Prin pacea de la București din 1812 partea Moldovei dintre Nistru și Prut este cotropită de Rusia. Brațul Chilia ajunge frontiera între ea și Turcia în 1817 Rusia revendică și brațul Sulina (intrând și în stăpânirea lui). Expansionismul teritorial rusesc ajunge astfel până în marginea Dobrogei și chiar dincolo de ea.

În secolele XVIII—XIX populația Dobrogei își păstrează aceleași trăsături etnice fundamentale. Elementul românesc continuă să domine. El este întărit prin retragerea de către turci a unei părți a populației din Delta la sud de Dunăre, în urma cedării către Rusia a părților de nord ale gurilor marelui fluviu ; este întărit mai ales prin așezarea în Dobrogea a mocanilor (păstorilor) din Transilvania (în 1850 Ion Ionescu de la Brad număra cca 6000 de transilvăneni stabiliți la începutul veacului XIX). Într-o statistică din 1849, care reda componența etnică a 53 de sate de-a lungul Dunării și din interiorul Dobrogei, 40 erau locuite numai de români. În această perioadă se stabilesc în Dobrogea (în regiunea gurilor Dunării, ale marilor lacuri și în unele locuri adăpostite de pe malul fluviului) lipovenii, ruși albi de credință ortodoxă veche (nekrosoviți), care fugeau din Rusia în urma persecuțiilor și a eșecului revoltei lui Bulavin pe Don (1707—1708). Stabiliți întâi în regiunea Kubanului, sub autoritatea hanului Crimeii, ei trec în Dobrogea, după cucerirea Crimeii de ruși. Aici au găsit un adăpost și au fost tratați cu toleranță. Ei au păstrat tot timpul, și păstrează în bună măsură și azi, obiceiurile, limba și prejudecățile lor religioase, dedându-se unor ocupații pașnice ; agricultura, viticultura, apicultura, și mai ales pescuitul. Otomanii i-au folosit în mai multe rânduri în războaiele lor contra rușilor. În Dobrogea s-au așezat și hoholi, care se trăgeau din cazacii ucraineni de la Nipru și fugiseră și ei din calea expansionismului cotropitor al Rusiei. Ei s-au stabilit inițial tot în Delta Dunării, de unde au încercat — și în unele părți au izbutit — să-i alunge pe lipoveni. Ocupațiile lor erau acelea de pescari și agricultori ; erau foarte buni constructori de bărci. Din 1841 vin în Dobrogea și colonii germani din Berezin, districtele din preajma Varșoviei, alungați de epidemii, recolte proaste sau stagnarea industriei și comerțului în acele părți ale Rusiei. Ei s-au așezat la Măcin și apoi în satul Acpunar. Alții, veniți după 1873 și după 1890, în urma unor măsuri represive din Rusia, s-au stabilit în sate din centrul și nordul Dobrogei. În Dobrogea mai locuiau greci, în orașe, ca peste tot buni comercianți, și ucraineni, veniți după 1864, când au încercat fără succes să se opună rușilor în Caucaz și Kuban. Locuiau, de asemenea, turci care erau de obicei demnitari — funcționari, clerici, armatori, negustori și cămătari. Numeric aceste populații erau reduse. De pildă, lipovenii erau, la mijlocul secolului XIX, 770 de familii, hoholii circa 1000 de familii ș.a. Comparativ numărul românilor a rămas tot timpul superior tuturor celorlalte neamuri care s-au așezat în Dobrogea. Potrivit statisticilor și rapoartelor călătorilor străini numărul lor era la mijlocul secolului XIX de circa 35000—40000 de oameni. După 1853, mai ales , în Dobrogea se așează și bulgari, dar nu veniți de la sud, ci de dincolo de Dunăre, din Basarabia, unde emigraseră cu miile după 1829. Ei participaseră la războiul contra Imperiului otoman din 1828—1829, nădăjduind eliberarea Bulgariei. Cum aceasta

nu s-a întâmplat, ei s-au refugiat din calea răzbunării turcești. Unii s-au stabilit în Țara Românească, unde totdeauna au găsit un refugiu, alții s-au dus în sudul Basarabiei. Dar stările de lucruri din Rusia feudală i-au făcut pe bulgari să regrete administrația otomanilor, mai indolentă, dar mult mai indulgentă. De aceea, după 1833 și mai ales după 1856 a început exodul invers, îndreptându-se către ținuturile lor de origine, fie către Țara Românească, fie către Dobrogea. Aici existau de mai înainte, în unele părți din jurul Mangaliei, Constanței, Hârșovei sau Babadagului păstori bulgari veniți din ținuturile bulgărești a căror pondere numerică a fost foarte redusă până în secolul al XIX-lea. Ca și în cazul tătarilor sau circazienilor, deplasarea dintr-odată a unui număr mai mare de bulgari a creat unor istorici, mai ales bulgari, posibilitatea de a formula concluzii care erau valabile numai pentru perioade scurte de timp, dar pe care ei le-au prezentat drept definitorii pentru perioade și epoci întregi. Lucrările lor profită și de faptul că astfel de frământări demografice, cu dramele care le însoțeau, au impresionat pe observatorii vremii, făcând să treacă pe un plan secundar, sub aspectul interesului, viața populației autohtone care se desfășura în limitele unor coordonate firești. Așezarea mării majorității a bulgarilor în Dobrogea a fost de dată recentă, cum rezultă din numeroase mărturii contemporane, din lucrări mai vechi ale istoricilor bulgari, din analizele etnografice și lingvistice. Bulgarii, dârji, căliți de asprimea vieții dusă sub stăpânire străină, harnici, au contribuit la ridicarea economică a pământului dobrogean.

Din punct de vedere economic în prima jumătate a secolului XIX Dobrogea se integrează tot mai mult circuitului economiei Principatelor române, în care de altfel rămăsese tot timpul mai mult sau mai puțin pronunțat. Integrarea s-a datorat dezvoltării producției agricole a Principatelor sub noul regim al libertății comerțului stipulat de Tratatul de la Adrianopol din 1829. Dobrogea asigura românii cale de deschidere la mare și deci posibilitatea de a avea acces liber

la comerțul european. Prin Constanța și Tulcea, nu numai prin Brăila și Galați, au început să se exporte tot mai mari cantități de grâne românești, Dobrogea legându-se efectiv de economia românească din Principate.

Din punct de vedere cultural majoritatea comunităților creștine și musulmane din Dobrogea și-au creat școli în limbă națională, mai ales după ordonanța sultanului din 1846. Românii aveau școli la Tulcea, Silistra, Rasova, Cernavodă, Turtucaia; chiar și în unele sate ca Topalu, Greci, Seimenii Mari, Dăieni ș.a. Bulgarii aveau școli la Tulcea și Babadag, germanii un gimnaziu la Tulcea ș.a. Puține la număr aceste școli au știut să fie niște focare de cultură, cum la fel au fost lăcașurile religioase. În 1878, de pildă, în județele Constanța și Tulcea au fost înregistrate 18 și respectiv 24 de biserici românești, rod al sacrificiilor făcute în vremuri de suferințe și frământări. Arse și reclădite toate aceste lăcașuri au făcut să dăinuie cultul creștin al autohtonilor și sentimentul lor național.

Dezvoltarea Dobrogei în secolul al XIX-lea ar fi fost mai mare fără războaiele care din nou i-au însângerat întinderea. În timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 toată partea de nord a Dobrogei a fost ocupată de trupele rusești. 18000 de turci, 200 de tunuri moderne, întreaga flotilă dunăreană a Turciei au căzut în mâinile rușilor. Cu acest prilej 65 de sate au fost rase de pe suprafața pământului. După 10 ani de la război Babadagul n-avea decât 500 de case, Isaccea 150 iar Constanța abia 68. Provincia era departe de a se fi refăcut, când, în 1853 a izbucnit războiul Crimeii. Dobrogea a fost iarăși una din principalele zone de operațiuni, înainte de transferarea lor în Crimeia.

Tratatul de la Paris din 1856 a avut o importanță deosebită pentru toate provinciile românești, inclusiv pentru Dobrogea. Amestecul direct și de atâtea ori brutal al Rusiei în această zonă a fost pentru moment îndepărtat. Legăturile Dobrogei cu Principatele s-au extins și întărit; instituirea protecției colective a celor șapte mari puteri a fost urmată de deschiderea unor consulate ale puterilor creștine a căror prezență a venit în sprijinul populației nemusulmane; în 1856 s-a creat Comisia Europeană a Dunării care a contribuit la înviorarea economiei Dobrogei, la creșterea importanței politice a acestei regiuni, unde au început să fie atrase capitalurile occidentale. În sfârșit, Congresul de pace de la Paris, făcând din problema țărilor române o chestiune de importanță europeană, a înlesnit crearea cadrului internațional favorabil unirii lor. Și după ce în 1859 s-au unit Moldova și Țara Românească, în condițiile create de războiul ruso-româno-turc din

1877—1878 s-a putut uni și Dobrogea. Victoriile ruso-române de pe câmpurile de luptă din Bulgaria au reclamat această unire, pe care tratatul de pace de la San Stefano din 3 martie 1878 și apoi Congresul de la Berlin dintre 13 iunie — 13 iulie 1878 au consfințit-o⁶. Din păcate, aceasta unire, din cauza Rusiei, a apărut ca un schimb de teritorii românești.

¹ *Documents diplomatiques. Affaires d'Orient. Congrès de Berlin 1878*. Paris, Imprimerie Nationale, 1878, p. 291. (Affaires étrangères).

² PRESA, XI (1878), nr. 16-1, 27 iul., p. 1.

³ T, III (1878), nr. 196, 6 sept., p. 2; nr. 197, 7 sept., p. 23; nr. 198, 8 sept., p. 1—2. Unele din lucrările de aici datorate lui Amie Boue, Ion Ionescu de la Brad, Karl F. Peters, F.A.B. Spratt și alți câțiva sunt consemnate și de S. Greavu-Dunăre în *Bibliografia Dobrogei, 425 o. Hr. — 1928 d. Hr.*, București, Cultura Națională, 1928, p. 15, 19, 24, 36, 52, 55, 56, 94, 95, 98, 116.

⁴ J. Jonesco. *Excursion dans la pleine de la Dobrodja*. Constantinople, Imprimerie du Journal de Constantinople, 1850, p. 116—124.

⁵ Ion Ionescu, *Excursiune agricolă în câmpia Dobrogei*. București, Tipariul Tribunei Române, 1879, p. 126—135; D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*. București, Monitorul Oficial și Imprimeria Statului. Imprimeria Națională, 1946, p. 15—43 (Institutul de Istorie Națională București).

⁶ Sinteza e întocmită prin folosirea îndeosebi a scrierilor: Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 15—290; volumul *La Dobroudja* București, 1938, întocmit de Academia Română, p. 385—403, 455—466, 553—560, 610-638 (studiile lui Radu Vulpe, Sabin Manuilă, Al. P. Arbore).

[„ȘTIM PREA BINE..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 170, 4 august 1878, p. 1. Editorial: *București, joi 3/15 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere, II*, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 319-325.

Eminescu completează informația istorică, cum promite în articolul anterior, și insistă asupra importanței pregătirii profesionale și integrității morale a funcționarilor din administrația de stat. Problema aceasta formează una din tezele principale ale publicisticii sale.

Concepția lui Eminescu asupra proprietății, în spiritul vederilor epocii în ceea ce îi privește originile, este de altfel aceea care va sta la baza legilor de împrumut în Dobrogea, unde pământ al statului n-a fost considerat decât acela care nu aparținea locuitorilor ei de până atunci.

Presa remarcă articolul pentru modul de-a pune problema organizării Dobrogei. „România liberă” arată că „Timpul” se pronunță „pentru realizarea unui progres real în viața juridică” a populației din Dobrogea¹.

¹ RL, II (1878), nr. 363, 5 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DIN PETERSBURG NE SOSEȘTE ȘTIREA..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 172, 6 august 1878, p. 1. Editorial: *București. Sâmbătă, 5/17 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere, II*, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 326-329.

Eminescu privea statul ca un organism cu părți constitutive, cu rol bine definit în funcționarea normală a mecanismului său. Poetul se pronunță împotriva mișcărilor anarhice și teroriste, cu care era omologat socialismul în multe cercuri politice din acea vreme. Clasele avute sunt recunoscute de poet numai în măsura în care păstrau și promovau valorile culturii naționale. Altfel vorbește de „clasele pozitive”, ce-și bazau existența pe muncă.

Eminescu invocă aici cunoscuta teză a lui Thomas Robert Malthus din considerente polemice. În manuscrisul 2264, 338 găsim o însemnare în care se infirmă această teză. (OPERE, XIV, 950). Însemnarea reprezintă un extras din tratatul lui Il. C. Carey, *Principles of social Science* (OPERE, XIII, 574—575). Eminescu își face acest extras desigur pentru faptul ca infirma teza lui Malthus cu argumente ce nu puteau fi ignorate.

„România liberă” pune la îndoială teza lui Eminescu după care se manifestă în Partidul liberal o tendință „socialistă”¹. Poetul folosea însă aceste termen, cum am văzut, într-o altă accepție.

Telegrama pe care o comentează Eminescu se publică în „Timpul” între-alte-știri ale agențiilor străine de presă². Să mai notăm că poetul se ocupă de mișcările agrare din Rusia și în perioada gazetăriei ieșene, când prevede izbucnirea revoluției din 1905-1907 (OPERE, IX, 470, 800).

Articolul *Sălăgeanu*, publicat în foiletonul „Timpului” în 8 august 1878³ și inclus în edițiile poetului (9, p. 104—106) nu-i aparține. Este o reproducere din „Presa”, unde apare cu o zi mai înainte⁴. Din „Românul” aflăm că Sălăgeanu era pictor român din Munții Abrudului⁵.

¹ RL, II (1878), nr. 365, 8 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² T, III (1878), nr. 172, 6 aug., p. 1.

³ *Idem*, nr. 173, 8 aug., p. 2 (*Foiletonul „Timpului”*).

⁴ PRESA, XI (1878), nr. 174, 7—8 aug., p. 2.

⁵ ROM, XXII (1878), 4 oct., p. 917.

[„«ROMÂNUL» REPETEAZĂ MEREU...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 174, 9 august. 1878, p. 1. Editorial : *București, Marți, 8/20 august*.

„Românul” expune teza pe care o combate poetul în editorialul *București, 5/17 august*, publicat în 6 august 1878¹. „România liberă” remarcă articolul în prezentarea presei românești². Finalul editorialului cuprinde expresii („cu *hulă*”, „ducem *pasul*”) întâlnite în *Glossa* și *Scrisoarea III*.

Prin prisma a ceea ce se știe astăzi, atacurile lui Eminescu la adresa guvernului liberal apar nedrepte. Cu atât mai mult cu cât ele sunt reluate în numeroase din articolele sale. Ele se justifică numai în măsura în care poetul nu cunoștea demersurile țării noastre. În acele luni însă toată presa opoziției critica guvernul I. C. Brătianu că n-a luat măsuri mai ferme pentru apărarea integrității teritoriale, în principal că n-a încheiat „un tratat în regulă la intrarea noastră în acțiune”. Probabil ca la această dată la București să fi fost știută telegrama trimisă de Ion Bălăceanu, reprezentantul României la Viena, la 23 iunie/5 iulie 1877, prin care făcea cunoscut că cercurile politice austriece credeau că Rusia are de gând să-i ofere României o bucată din Dobrogea și să-i ia județele din Basarabia³. Sunt de reținut și considerațiile domnitorului Carol pe marginea încheierii sau nu a unei alte convenții cu Rusia pe lângă cea de la Livadia (*supra*, p. 483).

Nicolae Ionescu (1820—1905), profesorul de istorie de la Universitatea din Iași, a fost ministru de externe în cabinetul liberal între 24 iulie 1876 — 24 martie 1877 și într-adevăr participarea sa la înțelegerea româno-rusă a fost pur formală, tratativele fiind purtate de I. C. Brătianu. De altfel până la numirea lui M. Kogălniceanu, la 3 aprilie 1877, la Ministerul de Externe era ad-interim Ion Câmpineanu (24 martie — 2 aprilie 1877).

¹ ROM, XXII (1878), 6 aug., p. 730.

² RL, II (1878), nr. 367, 10 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ *Memoriile regelui. Carol I al României*. Vol. X. București, Editura Stabilimentului ziarului „Universul”, [f.a.], P. 21.

[„DIN ISTORIA MĂNĂSTIRILOR ÎNCHINATE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 175, 10 august 1878, p. 3.

Cotidianul bucureștean trimite pentru biografia lui Chiriac Dimitriu la ziarul „Războiul”, pe care însă nu o cunoaștem¹. Articolul ar putea reprezenta o prelucrare, cu preluarea de pasaje întregi. Activitatea lui Chiriac Dimitriu îl putea interesa pe Eminescu întrucât acesta era originar din ținutul său natal. Activitatea arhimandritului se înscria ca o contribuție importantă în mișcarea culturală. Întâlnim și aici o privire istorică și unele expresii („în suta a zecea”) în spiritul publicisticii eminesciene. Expozeul poetului asupra istoriei bisericilor de la Sf. Munte este corect și bine documentat.

Activitatea lui Chiriac Dimitriu este prezentată în alte câteva articole: *[„Sânția-sa părintele arhimandrit ...”]* din 16 septembrie 1878, *Chiriac Dimitriu* din 8 iulie 1879 și *Biblioteca Sântului Munte* din 20 septembrie 1879 ².

Desfășurarea discursului critic în aceste articole și modalitatea de expunere nu oferă elemente suficiente pentru paternitatea eminesciană.

¹ Colecția ziarului de la Biblioteca Academiei Române este incompletă. Lipsesc mai multe numere tocmai din această perioadă.

² T, III (1878), nr. 203, 16 sept., p. 3 (*Cronica*); IV (1879), nr. 250, 8 iul., p. 2—3; nr. 206, 20 sept., p. 3.

[„ANUNȚĂM CU PLĂCERE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 177, 12 august 1878, p. 1. Editorial : *București, vineri 11/23 august*.

Eminescu face aplicații, cu formule din logică, la realității social-politice. Acest procedeu îl folosește și în polemica cu G. Zottu, când ia apărarea manualului de logică întocmit de T. Maiorescu (OPERE, IX, 422—424, 774—776). Silogismul este construit în chip asemănător cu cel din scrisoarea lui Eminescu către I. Slavici din 20 septembrie 1877 (35, III, p. 126).

Poetul are în vedere editorialul *București, 7/19 august*, publicat în „Românul” în 8 august 1878¹. „România liberă” face observația că „Timpul” polemiza cu „Românul”, deși editorialul său nu era decât „d-o coloană”².

¹ ROM, XXII (1878), 7-8 aug., p. 735.

² RL, II (1878), nr. 370, 13 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

+ TEODOR DÖRING

Se publică în „Timpul”, III, nr. 177, 12 august 1878, p. 3. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 107—108.

Theodor Häring Doring (1803—1878) joacă, cum arată și Eminescu, pe scena mai multor teatre din Germania. Din 1845 joacă la Teatrul Curtii din Berlin, ca succesor al lui Karl Seydelmann (1793—1843), unul din cei mai mari actori germani din secolul trecut.

Biografia lui Doring este prezentată, desigur, după necroloagele din presa germană. Se desprinde însă din text că poetul a asistat la reprezentațiile sale în vremea studiilor de la Berlin. Acesta este, de altfel și argumentul care pledează în sprijinul paternității eminesciene.

ANEXAREA DOBROGEI

Se publică în „Timpul”, III, nr. 182, 19 august 1878, p. 1—2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 329—340.

Documentele invocate de Eminescu demonstrează apartenența Dobrogei la teritoriul național. Nu este vorba de o *anexare*, termen în uz în presa vremii la acea dată pentru *reintegrare*. Mai corectă este expresia folosită în *Tratatul de pace*,

Art. XLVI: „réunis à la Roumanie”. Informația din „Politische Correspondenz”, la care trimite Eminescu, se publică în „Timpul” în 30 iulie 1878¹. Se arată aici că Dimitrie Lecca urma să fie însărcinat cu administrarea Dobrogei. Poetul nu-i putea ierta colonelului Dimitrie Lecca participarea la complotul împotriva lui Al. I. Cuza din februarie 1866, Cosmografia anonimului din Ravenna i-o pune la dispoziție, probabil, Al. I. Odobescu ², cu care se consultă și cu alt prilej (v. *supra*, p. 70). Lucrarea este citată pentru alte informații și de B. P. Hasdeu în *Istoria critică a românilor* ³.

„România liberă” apreciază editorialul, „o revistă însemnată”⁴.

Remarcabilă formularea sa că peste Dunăre România n-a dus un război de cucerire, ci a întins

numai „acțiunea noastră defensivă”. El observă cu mare pătrundere jocul de interese al marilor puteri și felul cum se manifestă acesta în istoria Europei. Pentru alte detalii privind istoria Dobrogei, inclusiv corectarea datei de 1413 ca început al stăpânirii turcești (*supra*, p. 506—508). Expresia de „anexarea Dobrogei” arată că în epocă nu era clară, cel puțin în limba română, distincția între „a reuni”, „a anexa”, „a incorpora”. De aceea trebuie avut în vedere conținutul termenilor și nu forma lor.

Considerațiile lui Eminescu privind respectarea drepturilor tuturor popoarelor se înscriu pe linia articolelor sale din „Federațiunea” din 1870 și de mai târziu, de la „Curierul de Iași”, din 1876—1877.

¹ T, III (1878), nr. 166, 30 iul., p. 1.

² *Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis geographica*. Ex libris manu scriptis ediderunt M. Pinder et G. Parthey. Accedit tabula. Berolini, In Aedibus Friederici Nicolai, 1860, p. 181. Acest volum a aparținut lui Al. Odobescu (BAR, I 524652).

³ *Istoria critică a românilor*, I, p. 188.

⁴ RL, II (1878), nr. 375, 20 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„AM SPUS-O ÎN NUMĂRUL TRECUT...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 183, 20 august 1878, p. 1. Editorial: *București. Sâmbătă, 19 (31) august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 341—346.

Polemica lui Eminescu cu „Românul” are ca punct de plecare editorialul *București, 17/29 august*, publicat în 18 august 1878¹. Oficiosul liberal pune în discuție forma rectificării și schimbării de graniță, cu aplicare la țara noastră.

„România liberă” rezumă editorialul și atrage atenția că „Timpul” se pronunță în „chestiunea unei constituante”². Eminescu aprecia că prin interpretarea largă ce-o dădea oficiosul liberal termenilor de rectificare și schimbare de graniță îi reducea la „o simplă frază banală”. El are toată dreptatea atunci când consideră că orice modificare a Constituției țării n-o poate face decât o „constituantă” și nu Adunările legiuitoare obișnuite. Problema aceasta sta în atenția sa și în articolele următoare.

¹ ROM, XXII (1878), 18 aug., p. 767.

² RL, II (1878), nr. 376, 22 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL» PUNE ÎN REVISTA SA...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 185, 23 august 1878, p. 1. Editorial: *București, Marți 22 aug, (3 septembrie)*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 346—350.

Poziția conservatorilor cu privire la convocarea unei constituante este criticată de „Românul” în editorialul *București, 21 august/2 septembrie*, publicat în 21—22 august 1876¹.

„România liberă” scrie că „Timpul” polemiza cu oficiosul liberal „cu multă violență”².

Poetul vede chestiunea reintegrării Dobrogei prin prisma polemicii sale cu liberalii. Nu introducerea „formelor fără fond”, adică a așezămintelor politice, economice și administrative ale României de până atunci, nu ele îi par în primul rând o pripeală, ci modul în care vor înțelege liberalii s-o facă. Eminescu avea tot disprețul pentru oamenii din administrația liberală, pe care nu-i vedea decât puși pe căpătuială, porniți să se îmbogățească cu orice preț.

¹ ROM, XXII (1878), 21—22 aug., p. 779.

² RL, II (1878), nr. 378, 24 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL», DE CÂTE ORI SE ÎNFUNDĂ..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 187, 25 august 1878, p. 1, Editorial : *București. Joi, 24 [aug.]5 septembre*.

Eminescu pornește de la un articol, *Cum discută opozițiunea*, publicat în „Românul” în 23 și 24 august 1878, în care oficiosul guvernamental polemizează cu „presa” pe tema definirii noțiunii de rectificare de graniță¹. „Românul” invocă în sprijinul opiniei sale autoritatea lui Johann Kaspar Bluntschli, profesor la Universitatea din Heidelberg, din scrierile căruia dă și extrase.

„România liberă” reține propunerea „Timpului” cu privire la convocarea unei constituanțe³. Discuția cu privire la tezele lui Bluntschli este reluată de Eminescu în editorialul [„«Românul în numărul de vineri...”], publicat în 7 septembrie 1878 (v. *supra*, p. 109—111).

Ca și în alte părți și aici poetul e împotriva folosirii abuzive a citatelor pentru a dovedi ceva. Așa poți demonstra orice, dar nu poți schimba stările reale de lucruri. Este o judecată pururea actuală.

¹ ROM, XXII (1878). 23 aug., p. 783, 24 aug., p. 787—788.

² RL, II (1878), nr. 380, 26 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

DR. BARBU CONSTANTINESCU, *PROBE DE LIMBA ȘI LITERATURA ȚIGANILOR DIN ROMÂNIA*.

București Tipografia Societății Academice, 1878, 1 vol. 8°, 112 pag.

Se publică în „Timpul”, III, nr. 189, 27 august 1878, p. 3 (*Notițe bibliografice*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, [Iași], Editura Junimea, 1970, p. 235—236.

Eminescu considera că Barbu Constantinescu aducea un material interesant, însă găsea defectuos modul de organizare. Mai multe texte din această lucrare se publică, cu titlul *Poezia poporană a țăganilor din România*, în „Columna lui Traian” în octombrie—noiembrie 1877¹. Lucrarea lui B. Constantinescu este menționată de poet și în alte articole ale sale (OPERE, XI, 307; OPERE, XIII, 408). Slavistul Franz Miklosich (1813-1891) este și el menționat în mai multe articole (OPERE, XII, 34, 90; OPERE, XIII, 166, 295, 563). Să mai notăm că Eminescu folosește pentru *sec. XIV*, din textul lui Barbu Constantinescu, expresia preferată ; *suta a paisprezecea*.

În aceeași rubrică se publică în continuare alte trei notițe bibliografice: C. S. Stoicescu și D. St. Călinescu „Manual de sintaxă”, Gh. Mihăilescu, „Geografia României” și Zaharia Antinescu, „Geografia României și a țărilor locuite de români”, care figurează în edițiile anterioare (9,p.110—114) însă care nu pot fi atribuite poetului. Aparțin lui I. Slavici, care preda româna și geografia. Paternitatea slaviciană o demonstrează construcțiile gramaticale („puține fraze numai sunt construite”, „bine pricepute și bine mistuite”, „iar nu a buigui fraze”) întâlnite în scrisul prozatorului.

¹ COLTR, II (1878), nr. 10—11, oct.—nov., p. 605—620.

[„LA PROPUNEREA NOASTRĂ..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 191, 31 august 1878, p. 1. Editorial: *București. Miercuri,*

30 august/11 septembre. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 350-354.

Polemica cu „România liberă” este determinată de articolul [„Am emis oarecari propuneri. . .”], publicat în acest ziar ca al doilea editorial în 29 august 1878¹. Ziarul examinează propunerile lui Eminescu din articolele anterioare cu privire la introducerea administrației românești în Dobrogea.

Eminescu declară fără echivoc că Partidul Național Liberal prelua metodele abuzive de guvernare de la Partidul Conservator și că depunea mari stăruințe să le perfecționeze. Poetul își exprima convingerile sale cu privire la lupta partidelor politice din țara noastră, lupta pentru putere și nu de principii.

Unele din calitățile pe care poetul le atribuie conservatorilor sunt reale. Dar apar așa în acel moment nu neapărat prin ele însele, ci prin comparație cu liberalii, acum în căutare de susținători pe care-i luau cam cum se nimerea. În plus, aceste calități sunt subminate de ancorarea conservatorilor într-o prea strânsă dependență de interesul clasei marilor proprietari. În rest, scriind la un ziar conservator, Eminescu nu putea fi la fel de critic și față de conservatori. Era regula jocului.

Conducerea conservatorilor făcea muștrări redactorilor din când în când pentru îndepărtarea de la linia politică, însă tolera asemenea „abateri” întrucât îi aduceau servicii prin critica virulentă la adresa guvernării liberale.

Constatarea lui Eminescu cu privire la poziția „României libere” nu apare întemeiată. Prin faptul că ziarul nu reprezenta nici un partid politic (abia după 1881 se apropie de junimiști, al căror organ de presă sfârșește prin a fi până în 1889), își asigură libertatea deplină în exprimarea opiniilor sale. Mărturia cea mai evidentă a poziției sale independente o oferă rubrica *Arena ziarelor*, în care comentează număr de număr editorialele și articolele importante din „Românul”, „Timpul” și „Presă”, organele centrale de presă ale celor două partide politice de guvernământ din țara noastră. Din 16 ianuarie 1885 „România liberă” devine organul de presă al grupării junimiste din Partidul Conservator (OPERE, XIII, 522).

¹ RL, II (1878). nr. 382, 29 aug., p. 1.

[„NU NE PARE BINE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 193, 2 septembrie 1878, p. 1—2. Editorial : *București. Vineri 1/13 septembrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M, Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 355—362.

Eminescu răspunde la articolul [„*Dacă în presa română. . .*”]. publicat în „România liberă” în 1 septembrie 1878 ¹ Culpabilitatea redactorilor acestui ziar consta în ignorarea istoricității fenomenelor sociale. Demonstrația este orientată în această direcție și cu preocuparea de-a oferi exemple atât din științele sociale, cât și din alte discipline.

Poetul caută să-și argumenteze punctul de vedere cu cercetările anatomistului și fiziologului francez Marie Francois Xavier Bichat (1771—1802), autor al unor tratate celebre, ca *Anatomie générale appliquée à la physiologie et à la médecine* (1802), *Traité d'anatomie descriptive* (1801—1803) pe care le cunoaște de la cursurile de la Universitatea din Viena. Numele lui Bichat este menționat și în manuscrisul 2257, 13 cu lucrarea *Recherches physiologiques sur la vie et la mort*, tipărită în 1800. La această lucrare se referă și însemnarea din manuscrisul 2287, 68v : *Physiologie de la mort*. Tratatele savantului francez stau și în atenția lui Schopenhauer (39, 12, p. 361).

Exemplele din istorie erau mai aproape de înțelegerea cititorilor, fapt care explică de ce ocupă un spațiu extins și în demonstrația sa. Importantă este și utilizarea datelor demografice. Ele nu sunt riguros exacte și nici nu puteau fi din moment ce prima statistică după reguli moderne asupra populației din Dobrogea datează din 1886. De aceea datele indicate de Eminescu sunt aproximative. Ele pot fi comparate doar cu constatările unui expert turc din 1850, trimis aici pentru a studia posibilitățile agricole ale regiunii ².

Redactorii de la „România liberă” nu se încumetă să-l urmeze pe Eminescu în discuția pe un teren ce nu le era familiar și se mărginesc să arate că poetul respingea „asertiunile noastre”, însă nu recunosc importanța datelor demografice pe care își sprijină demonstrația ³.

Eminescu participă la masă la familia Kremnitz, în 1 septembrie 1878, împreună cu T. Maiorescu, redactorii „Timpului” : I. Slavici, I. L. Caragiale, Ronetti.-Roman și doi prieteni apropiați lor: Alexandru Chibici și Theodor Nica (44, I, p. 311). Maiorescu notează în jurnalul său că I. L. Caragiale relatează întâmplări din activitatea sa, ca redactor la „Națiunea română” și se discută despre „revoluția de la Ploiești, aug., 1870, cu Candiano-Popescu și Stan Popescu ș.a.m.d.”. Din precizarea din urmă se desprinde că se discută și alte probleme politice. Nu încape îndoială că Maiorescu atrage atenția redactorilor „Timpului” și asupra orientării ce-o dădeau ziarului. Declarația lui Eminescu potrivit căreia punctul de vedere din articolele sale nu avea „a face numai cu interesele partidului conservator, ci cu acelea ale tuturor românilor”, s-ar putea să fie și un fel de răspuns.

¹ RL, II (1878), nr. 384, 1 sept, p. 1.

² Vezi articolul Dobrogea (Dobrudja) în *Encyclopédie d'Islam*, nouvelle édition, tom. II, Paris, C.P. Maisonneuve Larose S.A. 1965, p. 628.

³ RL, II (1878), nr. 386, 3 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ACU CÎTEVA ZILE..."]

Se publică în „*Timpu*”, III, nr. 196, 6 septembrie 1878, p. 1. Editorial ; *București. Marți 5/17 septembrie*.

Eminescu considera că „Românul” se contrazicea în problema introducerii administrației românești în Dobrogea. „Foarte mulți sunt aceia, scrie oficiosul guvernului liberal în 25 august 1878, care se uită la Dobrogea cu aviditate ca la o nouă Californie”¹. După această declarație „Românul” vine în editorialul *București, 4/16 răpciune* din 4—5 septembrie

1878, cu propunerile comentate de poet și pe care le interpretează ca o declarație oficială a deschiderii unui nou câmp de exploatare pentru elementele ce urmăreau o îmbogățire grabnică ².

„România liberă” remarcă editorialul și arată că „*Timpu*” prezenta Dobrogea ca „un nou izvor de afaceri atrăgătoare”³.

Pledează pentru paternitatea eminesciană, alături de problemele puse în discuție, și caracterizarea oficiosului guvernului liberal („hapul amar într-o bucată mare de hârtie acoperită cu literi negre”), folosită în alt context.

¹ ROM, XXII (1878), 25 aug., p. 791.

² *Idem*, 4—5 sept., p. 823.

³ RL, II (1878), nr. 389, 7 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL» ÎN NUMĂRUL DE VINERI..."]

Se publică în „*Timpu*”, III, nr. 197, 7 septembrie 1878, p. 1. Editorial : *București, Miercuri 6/18 septembrie*.

Eminescu intervine cu acest editorial în polemica dintre „*Presa*” și „*Românul*” în problema competenței guvernului liberal în schimbările în componența teritoriului național. Organul dizidenței din Partidul Conservator se îndoia că oficiosul liberal putea invoca o autoritate științifică în sprijinul poziției adoptată de guvernul liberal. „Când ar reuși să ne găsească un autor — scrie „*Presa*” în 29 august 1878 — , care să susțină o asemenea teză, noi facem declarațiunea solemnă că ne vom da învinși” ¹. Câteva zile mai târziu, „*Românul*” publică un amplu editorial, *București, 31 august/12 răpciune* ², în care tratează ziarul lui Vasile Boerescu cu vădită superioritate și o satisfacție nereținută — că-i putea oferi un asemenea autor cu prestigiu internațional. „Deja «*Presa*» cu dibăcia și cu seriozitatea - scrie „*Românul*” — ce-o caracterizează de câțva timp, declară solemn că se va da învinsă dacă-i vom cita un singur autor care să susțină teza noastră.

Ei bine, să-i satisfacem și această cerere, deși i-a mai fost satisfăcută de mai multe ori”.

„*Românul*” invocă tezele lui Johann Kaspar Bluntschli (1808—1881), profesor la Universitatea din Heidelberg. Dintre tratatele acestuia sunt de amintit: *Allgemeine Staatsrecht* (München, 1857), *Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staten als Rechtsbuch* (Nördlingen, 1868), *Character und Geist der politischen Parteien* (Nördlingen, 1869), *Geschichte der Neuren Statwissenschaft* (München și Leipzig, 1881). Mai multe din tratatele sale sunt traduse în franceză și cunosc numeroase ediții. Amintim câteva din ele : *Le droit international codifié* (Paris, 1870, 1871, 1881), *Théorie generale de l'état* (Paris, 1877, 1881), *La politique* (Paris, 1879), *Le droit public général* (Paris, 1881). Asupra lucrurilor lui Bluntschli, în care se ocupă de țara noastră, stăruim mai departe.

Oficiosul liberal invocă teze din două din tratatele lui Bluntschli : *Dreptul internațional codificat* și *Dreptul constituțional general*, din care dă și extrase. Sunt omise însă toate pasajele prin care se putea infirma orientarea politică a guvernului liberal. Ziarul trimite, pe de altă parte, pentru citatele din a doua lucrare la tratatul *Teoria generală a dreptului*, o greșeală greu de

explicat.

Organul dizidenței din partidul conservator răspunde abia peste o săptămâna și apare evident că ei consultă tratatele lui Bluntschli de vreme ce susțin că citatele din lucrarea din urmă făceau parte din capitolul consacrat războiului și că tezele juristului german erau incompatibile cu situația din România. „Noi ne supunem — scrie „Presa” în 7 septembrie 1878 — autorității lui Bluntschli în acest punct; dar nu suntem de acord cu cei de la « Românul », care îl invocă într-un caz cu totul divers decât cel prevăzut de autor”³. Pentru acest motiv „Românul” se situa în apărarea guvernului liberal pe o poziție „falsă” și recurgea la o demonstrație „sofistică”.

Eminescu intervine în această polemică în ziua în care publică și „Presa” răspunsul SĂU. Poetul pune în discuție o teză generală, aceea a autorității citatelor din autorii străini, după care integrează în editorialul său textul din „Românul” cu citatele din Bluntschli și comentariile ziarului liberal pe marginea lor. Pentru textul din Bluntschli trimite la tratatul *Allgemeine Statsrecht* și indică un numai capitolul, ci și pagina. Indicația din urmă nu corespunde cu paginația din edițiile din 1857 și 1864. Ea este a ediției din 1868, pe care o avea și Eminescu în biblioteca sa și pe care Matei Eminescu, fratele său, o donează în 1895 Bibliotecii Fundației Universitare din București (12, p. 11—15).

„România liberă” se ocupă și de acest editorial al lui Eminescu și reține numele juristului german. „Timpul” răspunde « Românului » — scrie „România liberă” în 8 septembrie 1878 — pentru acuzațiune de *REA-credință* ce-i face acesta, relativ la niște pasaje din Bluntschli citate în chestiunea constituantei și el amenință că, dacă va urma această cale, apoi redactorii de la « Timpul » se vor vedea nevoiți să revină la cunoscutele *argumenta ad baculum*:”⁴

Eminescu intervine în chestiuni de drept internațional, cu o cunoaștere perfectă a tratatelor de specialitate. De aici înainte nu mai consideră necesar să arate în ce măsură cunoștea tezele lui Bluntschli. În articolele următoare se mărginește doar să se invoce sau să dea citate. Sunt însă și acestea suficiente dovezi în demonstrarea paternității eminesciene.

¹ PRESA, XI (1878), nr. 191, 28—29 august, p. 1.

² ROM, XXII (1879), 7 sept., p. 811.

³ PRESA, XI (1878), nr. 198, 7 sept., p. 1.

⁴ RL, II (1878), nr. 390, 8 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

CA LA NOI LA NIMENEA

Se publică în „Timpul”, III, nr. 200, 12 septembrie 1878, p. 1. Al doilea editorial. Este reprodus în „Presa”, XI, nr. 203, 14 septembrie 1878, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 349—350.

Eminescu își construiește editorialul cu un comentariu al său, ca o primă parte și cu un articol [„*Administrațiunea unei țări...*”], ca o a doua parte, pe care îl reproduce din „Românul” din 8 septembrie 1878?. Transcriem acest articol : „Administrațiunea unei țări formează un tot nedivizibil; diferitele ei ramure fac parte din aceeași sistemă și sunt neapărate una alteia tocmai după cum o bucată a unei machine este neapărată celeilalte și mecanismului întreg. Când o bucată a mecanismului merge rău, toată sistema din care face parte suferă.

Această observațiune, de mii de ori repetită și devenită un loc comun din cele mai mult întrebuințate, dar totdeauna adevărat, ne-am făcut-o văzând ce fel de concurs dă justiția, pentru înfrânarea delapidărilor, hoțiilor, bățăilor de tot felul.

Ne am plâns de escesele și de abuserile comise în armată, ne am plâns de cele comise în administrațiune ; ar fi trebuit poate să începem prin a ne plânge de modul în care justiția, și mai cu osebire juzii instructori înțeleg a-și face datoria față cu delapidatorii, cu hoții, cu cei ce comit felurite abuseri, și pe care celelalte ramure de administrațiune îi trimit înaintea tribunalelor.

Ar fi trebuit, zicem, să începem prin a ne plânge de justiție, fiindcă un delapidator, un hoț dovedit, trimis înaintea justiției și achitat sau liberat prin ordonanță de neurmărire, este o mare încurajare, un puternic îndemn pentru alți hoți, pentru alți delapidatori.

Ne plângem ca unii subtprefecți fură și bat, ca unii vameși fură, ca unii perceptori și casieri fură. Așa este,

din nenorocire. Dar, pe de altă parte, meargă oricine la ministerul de finanțe, și vădă câți funcționari culpabili au fost dovediți și dați de aceste administrațiuni în judecată, și câți au fost condamnați.

Faptul e deplorabil; el arată o tristă stare morală, chiar la aceia a căror instrucțiune ne dădea dreptul să-i privim ca pe agenții cei mai activi și mai luminați ai rădicării nivelului moral în țară.

Sunt câțiva ani, guvernul trecut lua pe delapidatori de la juriu și-i dădea tribunalelor. Care fu rezultatul? Astăzi, delapidatori condamnați mai că nu se mai văd : nu numai că tribunalele îi achită și-i absolv cu cea mai mare ușurință, dar mai înainte de-a ajunge la tribunale, juzii instructori sunt aci spre a găsi mijlocul de-a declara că nu e caz de urmărire.

Vom face în alt număr o enumerare mai lungă de funcționarii culpabili dați judecății de diferite administrațiuni și achitați, absolviți, sau făcuți scăpați sub toate formele de către justiție. Pentru astăzi, ne vom mărgini a cita numai câteva cazuri.

Nu vom face decât să amintim ca chiar o bandă de hoți, cu căpetenia lor, s-a prins în toamna trecută în județul Putna și a fost liberată prin ordonanța de neurmărire.

Nu de mult se descopere la vama Predeal hoții enorme. Vameșul, dovedit culpabil, este dat judecății; faptele sunt constatate, judele instructor mi poate da ordonanță de neurmărire : dar tribunalul colorează hoția astfel încât absolve pe culpabil, sub cuvânt ca « *nu e articol de lege* » în temeiul căruia să se poată rosti condamnarea.

În județul Prahova, administrațiunea descopere că un subtprefect a comis fapta odioasă de a alcătui liste de subscripțiune de la sine și de a aduna bani de prin plasa sa, sub cuvânt de subscripțiune pentru răniți sau pentru cumpărarea de arme. Faptul se dovedește pe deplin de administrațiune; ea silește pe subtprefect să înapoieze o parte din sumele adunate, îl destituie și îl trimite naintea justiției.

Judele instructor declară ca *nu e caz de urmărire*.

În fine, chiar zilele trecute, după cum este știut, se dovedește la Ploiești, de către procuror și de către președintele juraților, că directoarele penitenciarului bate crunt cu biciul pe arestați. Ministrul de interne suspendă pe director, rămânând ca justiția să-și facă datoria. Însă, după câte ni se asigură, și de astă dată judele instructor ar fi declarat că *nu e caz de urmărire*.

Această procedură ar fi atât de cutezătoare din partea judeului instructor, în urma svonului ce s-a făcut asupra bățăielor, încât stăm la îndoială a-i da crezământ și așteptam o nouă confirmare.

Atragem luarea aminte a d-lui ministru de justiție asupra acestei deplorable și penibile stări de lucruri. Suntem încredințați că d-sa se va gândi serios la mijloacele de vindecare, căci, atunci când justiția nu-și face datoria, nu există justiție în țară, prin urmare nu există nici moralitate, nici progres real.¹

Eminescu considera că articolul era inspirat de Eugen Stătescu, ministrul de justiție, care acționează redacția „Timpului” într-un proces care ajunge până la Înalta Curte de Casație².

Societatea românească este înfățișată de Eminescu, sub aspectul vieții politice, ca o scenă pe care se juca „comedia constituționalismului”. Întâlnim și în acest articol pasaje care anticipează pamfletele argheziene prin violența și culoarea limbajului critic la adresa societății românești din acea vreme.

¹ ROM, XXII (1878), 8 sept., p. 835.

² T, III (1878), nr. 93, 28 apr., p. 1 (*București, 27 aprilie/9 mai. Procesul „Timpului” la Înalta Curte de Casație*).

CU OCAZIA PREMIULUI ACADEMIC

Se publică în „Timpul”, III, nr. 200, 12 septembrie 1878, p. 2 (*Foiletonul „Timpului”*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Despre furtună și artă*, [Iași], Junimea, 1970, p. 27—28. Fragmentar.

Campania de presă împotriva lui Vasile A. Urechia (1834—1901) este dusă de Eminescu prin toate mijloacele și poetul nu ezită să reproducă, în continuarea comentariului său, cele două studii ale lui T. Maiorescu, *Beția de cuvinte în „Revista contemporană”*. *Studiu de patologie literară și Răspunsurile „Revistei contemporane”, Al 2-lea studiu de patologie literară*, care ocupă mai multe foiletoane ale ziarului¹.

Eminescu condamnă și practica încetățenită în Academia Română a premierii între ei a membrilor înaltului for de cultură. Problema aceasta o reia și în prezentarea cărții lui B. P. Hasdeu, *Cuvenete den betrăni*, o săptămână mai târziu.

Posteritatea privește activitatea științifică a lui V.A. Urechia din altă perspectivă decât cea a

contemporanilor. Meritul său stă în a fi dezgropat din arhive și publicat, adevărat, fără spirit critic, un număr impresionant de documente, care sunt puse la contribuție în sintezele ulterioare de istorie națională.

¹ T, III (1878), nr. 200, 12 sept., p. 2—3; nr. 201, 13 sept., p. 2; nr. 202, 14 sept., p. 2—3; nr. 203, 16 sept., p. 2; nr. 204, 17 sept., p. 2—3; nr. 205, 19 sept., p. 2—3; nr. 206, 20 sept., p. 3; nr. 207, 21 sept., p. 2—3; nr. 208, 22 sept., p. 2—3.

[„ASTĂZI SE DESCHIDE ADUNAREA..."]

Se publică în „*Timpul*”, III, nr. 203, 16 septembrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Sâmbătă, 16/28 septembre*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, II, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 351-354.

Lucrările Corpurilor legiuitoare chemate în sesiunea extraordinară pentru a discuta prevederile Tratatului de la Berlin se deschid oficial la 15/27 septembrie 1878. Mesajul domnitorului (probabil tot opera a lui M. Kogălniceanu) preciza între altele: „Europa a primit România în familia statelor independente înapoiindu-i gurile Dunării și întregindu-i posesiunile până la mare. Totodată însă marele tribunal a chemat România la un dureros sacrificiu, la cedarea județelor noastre de peste Prut. Nu există român, de la domn până la ultimul cetățean, care să nu deplângă dezlipirea unei părți din pământul strămoșesc decretată de Europa”¹.

Discuțiile asupra Tratatului încep la 23 septembrie/5 octombrie și se desfășoară în ședințe publice și secrete.

Când Eminescu scrie că C. A. Rosetti e „fanariotul” care a dat Basarabia rușilor, el dă o pildă de atac polemic fără nici o reținere. Formularea sa privind „luarea în mod silnic a Dobrogei, fără a ține seama de dorințele populației” este greșită. Cine mai recursese la plebiscit în această parte a Europei în acea epocă? Și apoi, dacă el s-ar fi făcut ar fi dat fără nici o îndoială câștig de cauză României. Ea nu ocupa un teritoriu străin, ci reentra în posesia unei provincii de care fusese lipsită până atunci prin forța ocupantului otoman. Dacă Eminescu scria așa era pentru că el se declara hotărât împotriva procedurii folosit de Rusia țaristă de a considera că Dobrogea intra în posesia României în schimbul județelor basarabene. Poetul implica cu totul pe nedrept și pe liberali în acest „târg”.

Eminescu nu se pronunța, desigur, împotriva civilizării Dobrogei, a legării ei de țară cu poduri de fier, ci împotriva luării în antrepriză a acestor opere de liberali, cărora el le contesta onestitatea.

Problemele bancare stau permanent în atenția poetului și va întocmi ceva mai târziu unul din cele mai temeinice studii în materie (OPERE, XII, 240—260, 476—488). În articolul de față el se ridică împotriva monedei de hârtie. Primii bani de hârtie apar în România la 1/13 iunie 1878. Până se deschide Parlamentul, la Casieria centrală a statului fuseseră predate bilete ipotecare în valoare de 10.160.000 lei. Poetul se temea de inflație.

„România liberă” remarcă articolul pentru problemele puse în discuție și caracterizarea deputaților „cu o mulțime de epitete scoase din vocabularul conservatorilor”².

Deputații sunt caracterizați cu expresia „naturi catilinare” întâlnită și în alte articole. O altă expresie, „capiștea minciunii” are echivalent în *Scrisoarea III*, unde se vorbește de „capiștea spoielii”. Să mai notăm că și expresia „scoase la maidan” o găsim și în manuscrise. Sunt mărturii care demonstrează deopotrivă paternitatea eminesciană și organicitatea scrisului său.

¹ MO (1878), nr. 204, 15/27 sept., p. 5223.

² RL, II (1878), nr. 398, 17 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

ROMÂNĂ VORBITĂ ÎNTRE 1550-1600,

tomul I, București, 1878, 1 vol. 8° mare, 432 pagine

Se publică în „Timpul”, III, nr. 204, 17 septembrie 1878, p. 3 (*Notițe bibliografice*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, [Iași], Editura Junimea, 1970, p. 111 —114.

Cartea lui B. P. Hasdeu este anunțată de „Timpul” încă în 20 decembrie 1877. „A ieșit de sub presă — scrie ziarul — și se va pune peste puțin în vânzare prima serie a publicațiunilor istorice-filologice ale Direcțiunei generale a Arhivelor Statului sub titlul *Cuvente den betrăni* limba română vorbită între anii 1550—1600, studiu paleografic și linguistic de B. P. Hasdeu, cu o introducere asupra importanței și direcțiunei științifice a filologiei române de celebrul linguist german Hugo Schuchardt”¹. Anunțul cuprinde și indicarea sumarului și se repetă de vreo 15 ori până în 14 februarie 1878 ².

Paternitatea eminesciană este demonstrată de I. Crețu încă în 1964 (64). Eminescu se ocupă de carte, cu o întârziere de o jumătate de an, constatare surprinzătoare pentru poet, atent la mișcarea științifică. Explicația stă în faptul că poetul acordă în acest interval prioritate problemelor politice și traducerii tratatului lui E. Hurmuzachi (*OPERE*, XIV).

B. P. Hasdeu se prezintă cu această lucrare la premiile Academiei Române ³. Ședința se ține în 20 septembrie 1878 și este respinsă. „D. Ștefănescu se preocupă de cestiunea — se arată în stenograma ședinței — dacă aceasta carte intră în condițiunile testamentului. Ea este o copie de documente vechi, carte vechie. Testamentul însă iată ce zice : „carte tipărită originală”, concepțiunea și execuțiunea să fie originale. D. Hasdeu prezintă o carte în care minima este originală. Cere dară a se respinge”. Intervenția lui A. I. Odobescu în favoarea lui B. P. Hasdeu rămâne fără rezultat „Timpul” publică un rezumat al stenogramei, *Societatea Academică Română*, în care pasajul de mai sus este completat cu semne de întrebare și exclamație (*.. . vechia (?) ; ... originală (! !)* și cu o apreciere (*Ce stupiditate !*) ⁴. Se desprinde de aici că redacția nu împărtășea punctul de vedere al înaltului for științific. Nu este însă greu de observat că Academia Română respinge lucrarea lui B. P. Hasdeu cu argumente care fac și obiectul considerațiilor critice ale poetului.

Aprecierile lui Eminescu privind acordarea premiilor Academiei Române între membrii acestei instituții o întâlnim și în articolul *Cu ocazia premiului academic* (v. *supra*, p. 516).

Deși îl considera o mare personalitate a vieții științifice a vremii, Eminescu nu-i putea ierta lui B. P. Hasdeu lipsa de modestie și metoda de lucru potrivit căreia făcea generalizări științifice pe un număr insuficient de documente. Fără să fie filolog și istoric, poetul formulează obiecții fundamentale pe marginea activității științifice a unuia din cei mai mari savanți care ilustrează în aceste domenii în secolul trecut.

¹ T, II (1877), nr. 286, 20 dec., p.3.

² T, III (1878), nr. 34, 14 febr., p. 3.

³ MO, (1878), nr. 211, 23 sept., p. 5536 — 5537.

⁴ T, III (1878), nr. 210, 24 sept., p. 3.

[„CIUDATĂ E PRETENȚIUNEA...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 205, 19 septembrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Luni, 18/30 septembrie*.

Raportul lui I. Câmpineanu, ministrul de finanțe, și *Decretul domnesc*, pe care le comentează Eminescu, se publică în „Monitorul oficial al României” în 17/29 septembrie 1878¹.

Referirile la buna stare a finanțelor țării erau justificate. În 1877, deși cheltuielile se ridicaseră

de la 87.500.000 lei la 105.000.000 lei, din cauza războiului, bugetul s-a încheiat cu un excelenț de 5.072.653 lei realizat la căi ferate, poștă și telegraf, vămi, sare și prin ștergerea sumei de 914.000 lei tributul către Poarta otomană. Bugetul pe 1878 prezintă o creștere față de cel din 1877. Excedentul se cifrează la 28.000.000 lei. El nu era însă decât împrumutul de 28.000.000 lei, autorizat prin legea din 12/24 iunie 1877, bilete ipotecare, trecute acum ca venit extraordinar al anului 1878 ².

„România liberă” considera criticile „Timpului” justificate întrucât erau îndreptate împotriva unor oameni care se făceau vinovați de „ruina și mizeria țării”.³

Eminescu reia discuția cu privire la înființarea unei bănci care să emită „fișuici de hârtie” (v. *supra*, p. 121—122).

¹ MO, (1878), nr. 206, 17/29 sept., p. 5255.

² Th. C. Aslan, *op. cit.*, p. 150—151.

³ RL, II (1878). nr. 400, 20 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

ELEMENTE DE ARITMETICĂ PENTRU UZUL ȘCOALELOR SECUNDARE DE DIMITRIE PETRESCU, PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Op aprobat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1878, 1 vol. 8°, 262 pag.

Se publică în „Timpul”, III, nr. 205, 19 septembrie 1878, p. 3 (*Notiță bibliografică*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 119—121.

Apariția manualului lui D. Petrescu este anunțată în „Timpul” în 13 august 1878. „Va apare la 25 august curent — scrie ziarul — *Elemente de aritmetică* pentru uzul claselor liceale și gimnaziale de Dimitrie Petrescu, profesore la Universitate”¹. Anunțul se repetă, neschimbat, de încă patru ori, pâna în 23 august 1878 ².

Eminescu parafrazează raportul lui Gr. Ștefănescu, din fruntea manualului și preia din *Prefață* autocaracterizarea autorului, care trăda suficiență intelectuală ³.

Joseph-Alfred Serret (1819—1885), matematicianul francez, este cunoscut printr-o serie de tratate de specialitate, *Cours d'algebre supérieure* (1849), *Traité de trigonométrie* (1850), *Cours de calcul différentiel et intégral* (1867, 1868). Manualul *Eléments d'arithmétique*, pe care îl plagiază D. Petrescu, se tipărește, în prima ediție, în 1855. Eminescu se folosește de ediția din 1861⁴.

Plagiatul este demonstrat de Eminescu prin metoda clasică a punerii pe două coloane. Plagiatul profesorului universitar îi servește însă și ca pretext de a relua subiectul său preferat, critica liberalismului din țara noastră.

¹ T, III (1878), nr. 178, 13 aug., p. 3 (*Bibliografie*).

² *Idem*, nr. 184, 23 aug., p. 3 (*Bibliografie*).

³ Dumitru Petrescu, *Elemente de aritmetică*. Pentru uzul școalelor secundare. București, Librari Editori Gh.

Ștefănescu & Baroschi, 1878, p. 3, 5.

⁴ J. A. Serret, *Eléments d'arithmétique*. A l'usage des candidats au baccalauréat es sciences, à l'école spéciale militaire de Saint-Cyr, à l'école forestière et à l'école navale. Troisième édition. Paris, Mallet-Bachelier, Imprimeur Libraire, 1861.

[„AM SUSȚINUT...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 206, 20 septembrie 1878, p. 2.

Instituțiile bancare întemeiate de guvernul liberal stau în atenția lui Eminescu în mai multe editoriale. Aici răspunde la articolul [„*De bună seamă...*”], publicat în „Românul” în 19 septembrie 1878¹.

Poetul privea băncile, cum se va vedea și din studiul *Creditul mobilier*, drept instituții de speculă (OPERE, XII, 248-257).

¹ ROM, XXII (1878), 18—19 sept., p. 863.

[„CRONICILE NOASTRE VECHI...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 209, 23 septembrie 1878, p. 1. Al doilea editorial.

Raportul pe care îl comentează Eminescu se publică în „Monitorul oficial al României” în 22 septembrie/4 octombrie 1878 și este întocmit de C. A. Rosetti, atunci ministru de interne¹. Fruntașul Partidului liberal este, cum s-a văzut, ținta permanentă a atacurilor poetului. Se explică de ce nu putea trece cu vederea un asemenea document, întocmit de C. A. Rosetti și supus aprobării domnitorului țării.

Eminescu ia apărarea țărănimii pe teren juridic și contestă legalitatea unei hotărâri a celor mai înalte foruri administrative. Faptul acesta nu trebuie însă să surprindă. „Eminescu era tare în argumentațiune — scrie I. Slavici — și

rămânea învingător chiar și atunci când discutăm asupra dreptului, încât îmi rămânea totdeauna impresiunea că el nu *cunoaște* dreptul deopotrivă cu mine, dar îl *înțelege* mai bine și *judecă* și în materie de drept mai sigur și mai bine ca mine” (92, p. 610).

Se desprinde și din acest articol că Eminescu interpretează legile cu o pricepere, cu nimic mai prejos de cea a specialiștilor în științele juridice.

¹ MO, (1878), nr. 210, 22 sept./4 oct., p. 5319.

ROMÂNII PENINSULEI BALCANICE

Se publică în „Timpul”, III, nr. 211, 26 septembrie 1878, p. 1—2. Este reprodus în „Telegraful român”, XXVI, nr. 117, 7 octombrie 1878, p. 468, nr. 118, 10 octombrie 1878, p. 471. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, II, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 354—358.

Considerațiile istorice și etnografice ale lui Eminescu sunt determinate, probabil, de apariția ediției a doua a lucrării lui Jakob Philipp Fallmerayer (1791 —1861), *Fragmente aus dem Oriente*, tipărită, sub îngrijirea lui Georg Martin Thomas la Stuttgart în 1877¹. Ediția întâia, în două volume, se tipărește în 1845². Fragmentul integrat în comentariul lui Eminescu face parte din capitolul *Reise von Thessalonika nach Larissa. Zweimonatlicher Aufenthalt in Thessalien*. Transcriem din ediția din 1877 începutul fragmentului tradus de poet. „Die Walachen. Thessaliens nennen sich wie ihre Sprachund Stammgenossen in den Donau-Fürstenthümern ebenfalls «Romanen», sprechen ein verderbtes Italienisch und haben ihren Hauptsitz auf dem Kamm und den beiden Seitenabhängen des Pindus, in den Quellschluchten des Peneios und seiner Nebenflüsse, wo die byzantinische Geschichte des elften Jahrhunderts ihrer zum erstenmal gedenkt. „Ob sie Reste römischer Militär-Kolonien oder die latinisirten Ur-Barbaren des Gebirges seien, ist für unsern Zweck gleichgültig. Auch können wir Weiland ihre Verzweigungen längs der Gebirgskette dureh Ober-Macedonien bis in den Balkan hinauf, so wie den einstigen Zusammenhang mit ihren Landsleuten auf dem nordlichen Donau-Ufer, hier nicht umständlicher berühren.”

Eminescu distribuie textul în aliniate și-l traduce într-o frumoasă limbă românească.

Nicetas Choniates este menționat și în manuscrise cu un scurt extras privind fuga lui Manoil Paleolog și prinderea lui de „valahi” (OPERE, XIV, 934).

Între timp informațiile asupra românilor sud-dunăreni și istoriei lor s-au îmbogățit, nuanțat și diversificat.

La data când scrie Eminescu ele erau puține și cele oferite de Jakob Philipp Fallmerayer apăreau cu atât mai interesante. De aceea le și preia Eminescu. Cu știrile despre ei, poetul atrăgea atenția asupra unei ramuri a poporului român de o mare vitalitate etnică și, totodată, pune problema prezentului ei, românii sud-dunăreni fiind amenințați cu deznaționalizarea. În curând „chestiunea aromână” va deveni importantă în politica statului român independent.

Victoriile asupra oștirilor grecești, la care se referă Eminescu, sunt cele ale statului vlaho-bulgar al lui Asan și Petru, de după 1185. Luarea în prizonierat a lui Balduin I are loc la 14 aprilie 1205, după groaznica înfrângere a acestuia de către forțele vlaho-bulgare sub zidurile Adrianopolului.

Este din nou de remarcat poziția independentă a lui Eminescu în judecata contemporanilor săi care făceau politica țării. Fără a face distincție între conservatori și liberali, el acuză lupta politică sterilă, care nu oferea poporului șansa ridicării sale.

¹ Jakob Philip Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*. Zweite mit einem Anhang vermehrte Auflage. Durchgesehen und eingeleitet von Dr. Georg Martin Thomas. Stuttgart, Verlag der J. Gotta'schen Buchhandlung, 1877, p. 393—396.

² Jakob Ph. Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*, I—II. Stuttgart und Tübingen, I. G. Gotta'scher Verlag, 1845. Exemplarul de la Academia Română (II 34040) a făcut parte din biblioteca lui A. I. Odobescu.

[„E CIUDAT CĂ TOCMAI NOI..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 212, 27 septembrie 1878, p. 1. Editorial: *București Marți, 26 sept. (8 octombrie)*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 362—366,

Eminescu se întemeiază, în opiniile sale cu privire la Constituția în vigoare în 1878, pe constatarea că, întocmită după modelul celei belgiene, nu se potrivea cu nivelul de dezvoltare al țării noastre. Adică era, împărtășind punctul de vedere

conservator, mult prea democratică și voia să creeze o realitate ce nu se potrivea celei existente. Era, altfel spus, o formă care n-avusese fondul preexistent.

„Clasa de mijloc”, creație a acestei Constituții, este criticată de poet în termeni severi. „România liberă” reține explicația poetului cu privire la atitudinea Partidului Conservator față de Constituție.

Încălcările Constituției, scrie ziarul, „sunt atât de dese, încât indignează chiar pe anticonstituționali”¹.

Eminescu definește aici poziția „profesiilor liberale” improductive, care se substituie „clasei de mijloc” productive.

Poetul vede în această substituie, cum se desprinde și din alte articole, una din principalele cauze ale relelor de care suferea țara.

¹RL, 11 (1878), nr. 407, 28 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„TRIST ESTE CÂND O NAȚIE MICĂ..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 213, 28 septembrie 1878, p. 1. Al doilea editorial. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 367—369.

Eminescu continuă criticile la adresa lui V. A. Urechia, pentru cuvântarea din ședința Adunării deputaților, din 25 septembrie 1878 ¹. Ceilalți doi deputați care iau cuvântul în aceeași ședință sunt Petre Grădișteanu și G. Misail, primul caracterizat „caraghios”, al doilea „smintit paralic”. Disertația lui G. Misail, prezentată în lectura sa, nu-și avea locul în dezbaterile Adunării deputaților, însă ea cuprinde informații utile pentru istoricul de azi.

Participării României la războiul independenței — act de energie pe care țara nu putea să nu-l facă în interesul viitorului ei — Eminescu îi dă o interpretare personală. Durerii reale a țării, nevoită să cedeze o parte a teritoriului său în urma unui război victorios, poetul îi adaugă note dramatice pentru a ajunge crescendo la subiectul său favorit: critică liberalilor aflați la putere.

Limbajul colorat și violent este folosit de Eminescu în editoriale, în general, cu reținere dictată de faptul că acestea, orientative, se impunea să păstreze ținuta sau măcar aparența de obiectivitate. Îndată însă ce iese din cadrul „primului București”, poetul dă curs liber revoltei sale și nu cruță epitetele la adresa adversarilor

politici.

¹ MO (1878), nr. 214, 27 sept./9 oct., p. 5418—5434.

[„COMISIUNEA ALEASĂ DE SENAT..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 214, 29 septembrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Joi, 28 sept. (10 octombrie).*

Dezbaterile din Parlamentul român asupra prevederilor Tratatului de la Berlin încep în 23 septembrie/5 octombrie 1878. Se poartă discuții aprinse determinate de schimbările impuse în componența teritorială a țării noastre.¹ Moțiunea e aprobată de Senat cu 48 de voturi contra 8.² O moțiune asemănătoare este adoptată de Adunarea deputaților în 30 septembrie/12 octombrie 1878, cu 83 de voturi pentru și 27 contra. „Camera deputaților luând cunoștință de dispozițiile Tratatului de la Berlin în privința României. Silită prin hotărârea Puterilor mari și spre a nu fi o piedică la întărirea păcii, autoriză pe guvern a se supune voinței colective a Europei, retrăgând autoritățile civile și militare din Basarabia și luând în posesiune Dobrogea, Delta Dunării și Insula Șerpilor. Celelalte cestiuni vor fi regulate pe cale constituțională.”³

Moțiunea Comisiei Senatului, la care se referă Eminescu, avea următorul conținut: „Comisiunea d-voastră a studiat corespondența diplomatică a guvernului relativă la Tratatul de la Berlin din 13 iulie 1878. Ea a văzut cu o adâncă mâhnire că Puterile europene, prin voința lor colectivă și într-un interes al păcii generale, a impus României dureroase sacrificii. Comisiunea d-voastră propune însă ca guvernul să fie autorizat a se conforma Tratatului din Berlin în această privință. Totodată ea mai este de părere a se autoriza guvernul ca să ia în posesiune Dobrogea și Delta Dunării și să le administreze prin regulamente de administrațiune publică până la convocarea Adunării Constituante. În fine, comisiunea propune Senatului a angaja pe guvern, atât pentru soluționarea definitivă a cestiunei Dobrogei, cât și pentru celelalte cestiuni care rezultă din Tratatul de la Berlin să convoace, cel mult în cursul sesiunii viitoare ordinare de trei luni o Adunare Constituantă de revizuire, conform art. 129 din Constituțiune.”

„România liberă” reține caracterizarea moțiunii. „« Timpul » vorbește asemenea — scrie ziarul — despre o moțiune și zice că este o capitulație *nesinceră* a radicalilor, pentru că, sau autorizarea Camerelor este o formalitate zădarnică, sau este un *tertip* al guvernului.”⁴

Discuția este purtată, cum face Eminescu și în alte articole, pe terenul legitimității hotărârilor Corpurilor legiuitoare. Sc cuvine reținută și trimiterea la Bluntschli, cu numele căruia ne întâlnim și în alte articole (v. *supra*, p. 109—111).

¹ MO, (1878), nr. 219, 3/15 oct., p. 5582; M. Kogălniceanu, *Opere IV. Oratorie II 1864- 1878. Partea a IV-a 1874—1878*. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Georgeta Penelea. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978, p. 369.

² MO, (1878), nr. 215, 28 sept./10 oct., p. 5464.

³ *Independența României. Documente IV. Documente diplomatice*, p. 417.

⁴ RL, II (1878), nr. 409, 30 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„NU SUNTEM DISPUȘI A REVENI..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 215, 30 septembrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Vineri 29 sept. (11 octombrie)*. Se tipărește în volum, prima dată, în *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 369—372.

Apelul la care se referă Eminescu este cuprins în editorialul *București 28 răpciune/10 brumărel*, publicat în „Românul” în 29 septembrie 1878. „Să ne adunăm tot patriotismul — scrie oficiosul liberal — , toată dibăcia, toată înțelepciunea de care suntem capabili, pentru a ne strecura printre stâncile actualității până în ziua când un spirit mai drept și mai puțin autoritar va sufla asupra politicei europene”¹.

„România liberă” reține caracterizarea ce-o face Eminescu politiciii guvernului liberal, precum și aprecierea ca apelul la unire nu reprezenta decât un *tertip* prin care să înșele opinia publică². În realitate, situația țării era foarte dificilă și era nevoie de o încetare a luptelor politice interne pentru a face față presiunilor externe. Problema era dacă Partidul Național Liberal era cel în jurul căruia trebuia să se facă o unire a pozițiilor sau opoziția conservatoare. Și, firește, Eminescu nu acceptă prima variantă.

¹ ROM, XXII (1878), 29 sept., p. 899.

² RL, II (1878), nr. 410, 1 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DIN CAPUL LOCULUI..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 218, 4 octombrie 1878, p. 1. Editorial : *București, Marți 3/15 octombrie*.

Politica externă a guvernului liberal este criticată de Eminescu, cum s-a putut vedea în mai multe articole, cu aceleași argumente. De fapt poetul aprecia că I. C. Brătianu aplica ceea ce s-ar numi tactica eschivării atât în politica sa internă cât și în cea externă.

Afirmația sa că M. Kogălniceanu știa încă din iunie 1877 ca Rusia va cere pentru sine sudul Basarabiei nu se confirmă. Este adevărat ca oamenii politici români se temeau de o astfel de eventualitate. De aceea au și insistat să se treacă articolul 2 din Convenția ruso-română din 4 aprilie 1877.

„România liberă” scrie că „Timpul” analiza, cu o bună argumentare, inconsecvențele guvernului liberal în politica externă¹.

În final, Eminescu se referă și la ofițerii din armata țaristă, recrutați, în general, din rândul aristocrației ruse și care își risipeau averile la Paris.

¹ RL, II (1878), nr. 413, 5 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ESTE ISTORICEȘTE INEXACT..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 218, 4 octombrie 1878, p. 3.

Notă de subsol la articolul *Funcționarismul*, semnat Iunius și datat: *Iași în 19 septembrie 1878*. „Cuza din potrivă — se arată în acest articol — rău sfătuit de consilierul său smuncit, a zdrobit sub călcâiul său toată administrațiunea

veche a cărei, administrație care, ajutată de-o *autoritate tradițională*, se impunea tuturor și «făcea să se uite adesea și ineptia și necapacitatea indivizilor », a nimicit zicem aceasta administrație primitoare de o dezvoltare ulterioară, fără să poie o altă mai bună sau tot așa de bună în locul ei,"

Citatul din text este extras din cuvântarea lui V. Boerescu ținută în 13/25 martie 1877 la inaugurarea Clubului Partidului-Centru¹. Eminescu va critica necruțător înființarea acestui partid (v. *supra*, p. 363—367).

¹ PRESA, X (1877), nr. 45, 17 mart., p. 3.

[„AM AVUT ADESEORI OCAZIA..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 219, 5 octombrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Miercuri, 4 (16) octobrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 372—375.

Eminescu apreciază activitatea omenească în funcție de eficiența ei, problemă care stă permanent în atenția sa. Administrația își justifică utilitatea numai în măsura în care răspundea acestui imperativ, în fond, de natură economică.

Românii nu intraseră în război, desigur, pentru a dovedi că n-ar fi o națiune „moleșită”. Războaiele nu se fac pentru a infirma sau confirma idei apriorice. România a făcut gestul energic al războiului cu secularul ei asupritor de până atunci pentru că, în împrejurările date și prin prisma intereselor sale naționale, fusese obligată să-l facă. Afirmația lui Eminescu potrivit căreia „nu exista o Românie transdanubiană” este greșită, realitatea istorică, înfățișată și de el însuși mai înainte, demonstrând contrariul. Nici comparația sa între Dobrogea și Transilvania și între guvernării români și unguri nu rezistă. În Transilvania ungurii veniseră în chip de cuceritori

și impuneau limba lor mării majorității a locuitorilor. În Dobrogea, cu o populație foarte restrânsă, numărul celor care intraseră în componența statului român, alții decât români, era foarte redus. Era apoi o diferență de modalitate, intoleranța guvernanților unguri fiind proverbială. Dincolo de toate, și în altă ordine de idei, Dobrogea nu era pentru România o parte alipită, ci o parte din ea însăși, aflată până atunci sub stăpâniri străine. Era o provincie românească reunită cu țara, nu „o țară” a altora cucerită de români.

Presa comentează articolul lui Eminescu în moduri diferite. „România liberă” subliniază opinia poetului, potrivit căreia important este nu ce face omul, ci cum face. „Multe idei rele — scrie ziarul —, multe hotărâri greșite a avut guvernul care în nedibăcia și nestatornicia sa le-a pus și mai rău în practică.”¹ „Românul” considera, în schimb, că Eminescu „înșira la adresa guvernului epitetul cele mai triviale”.²

Când Eminescu susține că s-au trimis în Basarabia elemente „inepte și corupte” îi avea în vedere pe V. Alexandrescu-Urechia, G. Danileanu, A. Vizanti și alții, deputați liberali în cele trei județe retrocedate Imperiului țarist.

¹ RL, II (1878), nr. 414, 6 oct., p. 6 (*Arena ziarelor*).

² ROM, XXII (1878), 8 oct., p. 931.

[„ACEST ARTICOL...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 219, 5 octombrie 1878, p. 2. Semnat: N.R.

Notă de subsol la articolul *Legislațiunea agrară*, semnat Iunius și datat *IAȘI în 22 septembrie 1878*.

Pasajul neclar pe care îl comentează Eminescu se pretează la interpretări. „Suntem aleșii poporului — se arată aici — strigă advocații și profesorii, vai de voi dacă v-ar împinge păcatul să vă atingeți de noi.”

Articolul este caracterizat ca fiind scris de „o inteligență” pentru faptul că sunt invocați în demonstrație câțiva din cei mai de seamă specialiști în acest domeniu. Corespondentul ieșean îi amintește pe Jean-Raptiste Colbert, Anne. Robert Jacques baron de l'Aulne Turgot, George Canning, F. W. Raiffeisen, Hermann Schulze-Delitzsch, Ferdinand Lassalle.

Merită să rețină atenția opinia lui Eminescu cu privire la rolul Adunării deputaților în problemele financiare, care concorda cu practica în funcțiune în țările Europei apusene cu o viață parlamentară mai demult așezată și de la care românii se inspiraseră.

[„«PE ARBORUL TĂCERII...»”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 220, 6 octombrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Joui, 5 (17) octombrie*. Se tipărește în volum, *prima dată*, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 375-383.

Cuvântarea lui Alexandru Holban, la care se referă Eminescu, se publică în „Monitorul oficial” în 4/16 octombrie 1878.¹ Deputatul liberal o ține în ședința din 30 septembrie 1878.

Mihail Petrovici Dragomanov (1841—1895), profesor la Universitatea din Kiev, este expulzat pentru activitatea sa politică și trăiește în exil în Elveția, la Geneva. Aici scoate și publicația „Gromada” (1878—1883).

V. I. Lenin se referă în mai multe rânduri la lucrările lui M. P. Dragomanov și-l citează cu caracterizarea „liberalismului” din Imperiul țarist. „În ceea ce privește liberalismul din Rusia — scrie M. P. Dragomanov — nici nu poate fi vorba, propriu zis, de «mijloace» cu totul pașnice și aceasta pentru că la noi, orice cerere de schimbare a conducerii supreme este interzisă prin lege.”

²

Eminescu îl caracterizează pe M. P. Dragomanov în articolul [*„Ziarele din Iașii...”*] din 18

octombrie 1880, „om renumit”, urmat și de poetul Ivan Iacovlevici Franco în lupta sa politică (OPERE, XI, 373, 568).

Poetul nu poate uita nedreptatea făcută României la Congresul de la Berlin și-și invită și cu acest prilej contemporanii să rămână treji în fața durerii naționale a țării întregi și să nu se lase antrenați doar de preocupările cotidiene (prilej nimerit de a ataca din nou pe liberali a căror pasiune pentru cotidian — recte preocupări de-ale vieții, peste care plutea doar grija de îmbogățire imediată — o acuzase și altădată).

„România liberă” reține explicația potrivit căreia guvernul liberal căuta să abată atenția de la situația din țară ³. Critica deschisă la adresa țarismului îl pune pe Eminescu în conflict cu conducerea cotidianului bucureștean. I.A. Cantacuzino, redactorul-șef al „Timpului”, îi cere lui Maiorescu, în scrisoarea din 19/31 octombrie 1878, să intervină pe lângă Eminescu care stăruia să facă din ziar organul de presă al antipatiilor sale („il persiste à faire du « Timpul » l'organe personnel de ses antipathies”) (38 V, p. 122—123). Toate recomandările sale să spună adevărul pe ocolite rămăseseră fără rezultat.

Liderii conservatori, cel puțin o parte a lor, membri ai unei partide politice de guvernământ, nu voiau să întrețină susceptibilitățile diplomației țariste în chestiunile teritoriale. Poetul nu aspiră însă să devină om politic. El critica fără menajamente țarismul și-și manifesta compasiunea pentru poporul rus supus sistemului autocrat de guvernare.

I. A. Cantacuzino II informa pe Maiorescu că, întrucât Eminescu nu ținea seama de recomandări, se vedea silit să-și impună o separație („m'imposer une séparation”). Separarea nu se produce însă. Mai mult, în februarie 1880 poetul e adus la conducerea ziarului (OPERE, XI, 485—490). A contat înainte de toate valoarea cu totul ieșită din comun a ziaristului Eminescu, iar Manolache Costache Epureanu, primul președinte al Partidului Conservator, a avut ceea ce se cheamă intuiție în noua sa postură.

Foiletonul din acest număr, *Teatrul românesc. Deschiderea stagiunii 1878—79*, aparține lui I. L. Caragiale și este inclus în edițiile sale de scrieri⁴. Se invocă în sprijinul paternității eminesciene cuvântul *spurii*, folosit în unele articole ale poetului. Aici însă cuvântul este subliniat spre a marea faptul că era împrumutat de aiurea, poate reținut din discuțiile purtate în redacție.

¹ MO, (1878), nr. 220, 4/16 oct., p. 5610—5630.

² V. I. Lenin, *Opere complete. Vol. 5. Mai—decembrie 1991*. Ediția a doua. Editura politică, 1961, p. 39.

³ RL, II (1878), nr. 415, 7 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ I. L. Caragiale, *Opere V articole*, p. 258—260; *Opere 4. Publicistica*, p. 141—143.

LA VOCE D'ITALIA

Se publică în „Timpul”, III, nr. 221, 7 octombrie 1878, p. 2.

Eminescu prezintă ziarul după *Programul* din primul număr semnat de Enrico Croce și datat: 5 octombrie 1878. „Țara lui Mircea și a lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Bravul — se arată aici — nu va mai fi un basm și un cuvânt necunoscut pentru țara lui Dante, a lui Columbo și a lui Garibaldi.”

Programul propunea un câmp larg de activitate pentru cunoașterea țării noastre în Italia. Poetul se îndoia că un asemenea program putea fi adus la îndeplinire. Ziarul își sistează apariția în 18/30 ianuarie 1879, numai după câteva numere ¹.

¹ Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești (ziare, gazete, reviste)*. Descriere bibliografică. Cu o introducere de Ioan Bianu, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913, p. 778. Am văzut numai nr. 1, fără dată și nr. 2 din 22 sept./3 oct. 1878.

MIȘCĂRILE ÎN RUSIA

Se publică în „Timpul”, III, nr. 222, 8 octombrie 1878, p. 1.

Eminescu traduce acest articol din „Journal des débats” unde se publică cu titlul *Télégraphie privée. On nous écrit de Saint-Petersburg le 23 septembre/7 octobre*¹. Traduce numai jumătate din această lungă corespondență. Se relatează despre cele două arme de luptă — „literatura subversivă” și crima — folosite de nihiștii din Rusia țaristă împotriva administrației imperiale. Poetul se pronunță în repetate rânduri împotriva folosirii crimei ca armă politică. Aici găsea însă și o justificare a unora din aceste acțiuni.

Problema mișcării revoluționare din Rusia țaristă este adusă de Eminescu în discuție și în editorialul [„Era lesne de prevăzut...”] din 12 octombrie 1878, în care trimite și la articolul de față (v. *supra*, p. 139).

¹ JDB, (1878), [3]15 oct., p. 2.

[„MÂNE, DUMINICĂ, E ZIUA HOTĂRÂTĂ ...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 222, 8 octombrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Sâmbătă, 7 (18) octombrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 380—383.

Armata română și-a făcut intrarea triumfală în Capitală la 8/20 octombrie 1878 (așa de târziu din cauza prezenței trupelor ruse în țară). Cu acest prilej în capătul șoselei Kiseleff a fost ridicat un arc de triumf pe sub care au trecut ostașii români în frunte cu domnitorul Carol. Tot orașul era bogat împodobit și foarte multă lume vine la București în această zi din toată țara. „Niciodată Bucureștii nu au avut un atât de sărbătoresc aspect. Seara, iluminăție din belșug” — scrie C. Bacalbașa.¹

Oștirea română reprezenta în opinia lui Eminescu țărănimea, „clasa pozitivă” mai numeroasă și păstrătoarea virtuților strămoșești.

Presa remarcă și acest articol al poetului. „«Timpul» vorbește tot despre sărbătoarea de ieri — scrie „România liberă” — și zice că pe când o generație coruptă, fără de mândrie și statornicie, va forma publicul privitor, oștirea, această singură reprezentantă a poporului, merită să intre în triumf, căci ea înfățișează bărbăția și eroismul frumoaselor pagini ale trecutului.”²

Foaia tinerilor liberali reține teza lui Eminescu după care oștirea era singurul reprezentant al poporului.

¹ C. Bacalbașa. *Bucureștii de altădată 1871-1884*. I. Ed. a II-a, București, 1935, p. 258.

² RL, II (1878), nr. 417, 10 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL» COMBATE IDEILE EMISE DE NOI...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 224, 11 octombrie 1878, p. 1—2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 383—388.

Oficiosul guvernului liberal combate opiniile lui Eminescu cu privire la învățământul confesional într-un articol [„Ziarul «Timpul» care n-a încetat...”], publicat în 8 octombrie 1878.¹ Aici invocă numele lui Luther și-i aduce poetului învinuirea că folosea la adresa guvernului „epitetele cele mai triviale”.

Eminescu operează o separare între educație și instrucție, chestiune fundamentală în procesul de învățământ.

Observațiile sale se întemeiază pe experiența de revizor școlar și pe cunoașterea temeinică a

sistemului de învățământ din Imperiul austro-ungar. Redactorilor „Românului” le lipsea și una și alta. Școlile confesionale din Imperiul austro-ungar erau susținute de biserică, instituție angajată, ca și școala, în lupta națională. Situația se schimbă în România, unde susținerea învățământului cădea în sarcina statului. Biserica înceta să reprezinte factorul principal în sistemul de organizare a învățământului. Școlile confesionale nu puteau concura desigur cu școlile de stat. Posibilitățile lor erau diferite, cu totul în favoarea celor de stat, chiar dacă faptul putea să nu apară limpede în epoca aceasta când scria Eminescu.

Codicele lui Matei Basarab și Vasile Lupu și reforma lui Luther stau în atenția lui Eminescu și în însemnările din manuscrise (OPERE, XIII, 569).

¹ ROM, XXII (1878), 8 oct, p. 931.

[„ERA LESNE DE PREVĂZUT...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 225, 12 octombrie 1878, p. 1. Editorial: *București, Mercuri, 11(23) octombrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 388—391.

Maiorescu pronunța în ședința Adunării deputaților din 30 septembrie 1878 un adevărat rechizitoriu la adresa guvernului liberal pentru politica sa externă. Discursul este reprodus integral în 3 octombrie 1878 ¹.

„Românul” acuză redactorii „Timpului” de comunism și nihilism în editorialul *București, 10/22 brumărel*, din 11 octombrie 1878 ², după ce ziarul conservator reproduce din „Journal des Débats” un articol, *Mișcările din Rusia*, în care se relatează despre situația internă din Imperiul țarist ³.

Polemica dintre „Timpul” și „Românul” este comentată de „România liberă”, care reține explicația „Timpului”, potrivit căreia calificarea ce i-o dădea oficiosul liberal de socialist și nihilist se explica prin faptul că denunța „netrebnicia morală și intelectuală a guvernului” ⁴.

¹ T, III (1878), nr. 217, 3 oct., p. 1—4.

² ROM, XXII (1878), 11 oct., p. 824.

³ T, III (1878), nr. 222, 8 oct., p. 1.

⁴ RL, II (1878), nr. 420, 13 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL» SE GRĂBEȘTE A REPRODUCE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 230, 19 octombrie 1878. p. 1. Editorial : *București. Mercuri, 18(30) octombrie*.

Correspondența din București, *La Roumanie*, se publică în ziarul „La Presse” în octombrie 1878 ¹ și este comentată de „Românul” într-un articol, [*„Ziarul francez « La Presse » de la 24 octobre...”*] din 17 octombrie 1878 ². Moțiunea lui G. Vernescu este prezentată în Adunarea deputaților în ședința din 25 septembrie 1878 ³. El nu era conservator (poetul are dreptate când face disocierea necesară. Era liberal disident și tot mai potrivnic lui I. C. Brătianu).

Poetul confundă intenționat Livadia cu Florica, locul de baștină al Brătienilor, din Argeș.

Eminescu suspectează corespondențele trimise din București ziarelor din străinătate, corespondențe pe care le denunță și în „Curierul de Iași”, ca fiind puse la cale de cercuri interesate în câștigarea sau păstrarea de privilegii (OPERE, IX, 234).

„România liberă” reține din polemica „Timpului” cu „Românul” existența în sânul Partidului conservator a două orientări politice și subscie la opinia că nu se putea acorda credit corespondențelor trimise din țară ziarelor străine întrucât se puteau „lesne câștiga de guvern, prin motive sunătoare”⁴.

Invocarea „declarațiilor de iubire” ale „Românului” este ironică. Eminescu are în vedere editorialul *București, 17/29 brumărel*, publicat în 18 octombrie 1878 în care oficiosul guvernului liberal denunță „Timpul” ca o primejdie națională.

Cronica dramatică *Ruy-Blas*, publicată în „Timpul” în 20 octombrie 1878 ⁶, figurează și în scrierile lui I. L.

Caragiale ⁶, însă poate fi atribuită și lui Slavici cu argumente de aceeași natură.

¹ LPRE, LXIII (1878), [12]24 oct.. p. 1.

² ROM, XXII (1878), 17 oct., p. 960.

³ MO, (1878), nr. 214, 27 sept./9 oct., p. 5434.

⁴ RL, XI (1878), nr. 426, 20 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁵ T, III (1878), nr. 231, 20 oct., p. 2—3 (*Teatru românesc — Ruy-Blas*).

⁶ I. L. Caragiale, *Opere V. Articole*, p. 261—264; *Opere 4. Publicistică*, p. 144—147.

[„CHIAȚ ÎN CESTIUNEA ADMINISTRĂRII...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 232, 21 octombrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Vineri, 20 octombrie (1 noem.)*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 392—395.

Eminescu schițează un tablou al pregătirii intelectuale a unei părți a tinerilor din vremea sa și a aspirațiilor lor în viață. Multe elemente ce intră în compunerea tabloului le întâlnim și în alte articole, precum și în câteva din poeziile sale.

Poetul operează aici o concentrare a lor, spre a justifica tezele sale cu privire la introducerea administrației românești în Dobrogea.

Critica sa la adresa pregătirii multora din intelectualii țării în afara granițelor este îndreptățită, dar numai cu un amendament serios : în acel moment țara n-avea posibilitățile necesare de a-i pregăti pe toți. Eminescu însuși se duse la universitățile din Viena și Berlin. Discutabilă rămâne conștiința bunei lor pregătiri în străinătate, neînțeleasă de mulți (vezi articolul următor). Tinerii veniți de la studii din Apus nu umpleau doar rândurile liberalilor. În acei ani însă, când liberalii erau la putere și în goană după noi și noi partizani, este adevărat că majoritatea lor, în căutarea unui rost social într-o Românie aflată în plin proces de transformare și modernizare, se înrolau politic în partidul lui I. C. Brătianu.

„România liberă” reține opinia lui Eminescu că în guvernul liberal nu există o unitate de vederi și că nu existau „miniștri de resort”.¹

Pledoaria lui Eminescu pentru învățământul confesional se întemeiază pe considerente politice. Poetul era încredințat că acest sistem de învățământ putea feri școala să încapă pe mâna „postulanților” de slujbe. De un interes aparte este însă propunerea sa potrivit căreia ocuparea catedrelor universitare să se facă pe baza activității științifice.

¹ RL, II (1878), nr. 428, 22 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL» AFLĂ CĂ...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 235, 25 octombrie 1878, p. 1—2. Al doilea editorial. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Scrieri pedagogice*, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 164—170.

George (Gheorghe) Chițu demisionează la 30 octombrie 1878. Până la înlocuirea sa, la 24 noiembrie 1878, cu Gheorghe P. Cantilli, interimatul e asigurat de I. C. Brătianu.

Demisia lui G. Chițu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, este comentată de „Românul”

într-un articol, [*Aflăm că d. George Chițu...*], publicat în 23 octombrie 1878.¹ Eminescu se ocupă de pregătirea intelectuală a lui G. Chițu, încă în 1876, când îl înlocuiește pe T. Maiorescu la acest departament (OPERE, IX, 554–555).

„Telegraful” ia apărarea lui Gh. Chițu, într-un articol, [*Aflăm că d. Chițu...*], publicat în 22 octombrie 1878. Susține că acesta era atacat de „ziare conduse sau de pedantism dăscălesc sau de pasiuni meschine”.² „Telegraful” critică indirect „România liberă” și „Timpul” și ținea să remarce că asemenea ziare așteptau până și copiii să se nască „deodată filozofi, fie chiar sofiști”.

Problema ocupării catedrelor universitare, pusă de Eminescu în discuție într-un articol anterior (v. *supra*, p. 142), este reluată cu o perspectivă mai largă și cu propuneri concrete pentru luarea unor măsuri restrictive privind facultățile de drept care promovau cel mai mare număr de „postulanți” de slujbe.

Eminescu este un susținător consecvent al învățământului „formativ” în care accentul să se pună pe înțelegerea fenomenelor și nu pe memorizare. Acesta este și motivul pentru care condamnă încărcarea programelor cu multe materii de învățământ.

¹ ROM, XXII (1878), 23 oct., p. 979.

² TEL, VIII (1878), nr. 1950, 22 oct., p. 1.

[„ÎN NUMĂRUL DE VINERI...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 237, 28 octombrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Vineri, 27 octombrie (8 noem.)*.

Pornind de la articolele din „Războiul” și răspunzând autorului lor, Eminescu răspunde în același timp și aceloră dintre conservatori care acuzau limbajul său prea violent la adresa Rusiei. Poetul lasă de o parte interesul unui grup politic sau altul și are în vedere doar interesul național de ansamblu.

El pornește în considerațiile sale de la teza potrivit căreia politica internațională și raporturile dintre state nu pot fi schimbate prin articolele de fond din presă. Din această perspectivă comentează întâmpinarea adresată „Timpului”, semnată și publicată în „Războiul” în două numere.¹

Poetul vorbește despre principiul cazuistic și într-un articol rămas în manuscrise (12, p. 125), iar din tratatul lui Niccolo Machiavelli, *Il principe*, traduce cap. 18 și 19 care se păstrează în manuscrisul 2757, 324r–345r. Aici se expun și ideile la care se referă poetul (OPERE, XIV, 897–904).

„România liberă” consemnează răspunsul și arată că poetul contestă învinuirile aduse „Timpului” de „vechiul conservator”.³

În prezentarea introductivă la întâmpinare se precizează că „vechiul conservator” era nemulțumit de „Timpul” și pentru „limbajul ce de câțva timp întrebuințează”.

„Războiul” răspunde în 11 noiembrie 1878 și caracterizează redactorii de la „Timpul” „zvăpăiații” de la ziarul conservator și-i acuză de „*aberații* momentane de raționament”.³

¹ RESB, (1878), nr. 452, 19 oct., p. 2 (*0 întâmpinare „Timpului”*), ur. 453, 20 oct., p. 3 (*București. 19 octomvrie*).

² RL, II (1878), nr 433 bis, 29 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ RESB, (1878), nr. 475, 11 nov., p. 2-3 (F, *Un răspuns „Timpului”*).

O CURIOZITATE

Se publică în „Timpul”, III, nr. 214, 5 noiembrie 1878, p. 3.

Eminescu îl suspectează pe G. Chrisoscoleu, directorul școlii primare de băieți din Vaslui, pentru întocmirea de documente, ce trădau necunoașterea limbii române.

Numele său îl întâlnim, sub forma de Hrisoscoleu și în rapoartele lui Eminescu întocmite în inspecțiile pe care le face în județul Vaslui în epoca revizoratului școlar. „La inspecția făcută în 26 aprilie a.c. școalelor urbane din Vaslui — scrie Eminescu în raportul său către minister în 1 mai 1870 — , am constatat la școala de băieți un mers regulat de dezvoltare. Metoda de predare a d-lui Hrisoscoleu (în clasa a patra), e demnă de toată lauda, Celelalte clase, conduse, poate nu atât de metodic, dar totuși cu destulă aptitudine și sârguință, promit rezultate satisfăcătoare" (88, p. 391).

Directorul școlii primare din Vaslui se bucură de trecere în fața organelor administrative și-l asistă pe Eminescu în comisiile de examinare a învățătorilor pentru ocuparea posturilor la școlile primare (89, p. 390).

[„SPIRITUL PUBLIC MODERN..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 246, 8 noiembrie 1878, p. 1. Editorial : *București Marți, 7 (19) noembrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrisori politice*, Craiova, Scrisul românesc, [1931], p. 169—172.

Eminescu pornește, în comentariile sale, de la o telegramă a Agenției Havas, datată *Neapol, 17 noembrie*, publicată în același număr al „Timpului”, și în care se relatează despre încercarea de asasinat a regelui Italiei. „Internaționaliștii”, cum îi numește pe anarhiști, nutreau iluzia că, prin suprimarea monarhilor, puteau schimba orânduirea socială. Clasicii marxismului condamnă, cum se știe, asasinatul ca metodă de luptă pentru instaurarea unei noi orânduiri sociale,

Eminescu era un „conservator progresist”, cum remarcă G. Călinescu, care refuza „saltul peste fapte” (52, p. 147). Poetul condiționa progresul de condițiile social-politice specifice fiecărei țări. Concepția aceasta stă, cum se vede și din însemnările sale (12, p. 74—75), atât la baza condamnării anarhismului cât și a materialismului vulgar.

„România liberă” reține caracterizarea ce-o face Eminescu celor două partide politice din țara noastră și arată că chestiunea principală stă în a găsi „media între aceste două sisteme”¹.

Previziunea lui Eminescu, cu Partidul conservator era amenințat de *osificare*, se va confirma câteva decenii mai târziu.

Eminescu participa, împreună cu Maiorescu, Caragiale și Slavici, la a XV-a aniversare a Junimii, care se ține la Iași, ca și în anii precedenți. Pleacă din București în 11/23 noiembrie 1878 și se întorc în 14/26 noiembrie 1878 (44 I, p. 318). Poetul este ocupat în lunile noiembrie—decembrie 1878 și cu corecturile la traducerea tratatului lui Eudoxiu de Hurmuzaki, făcută la Florești cu câteva luni mai înainte. Așa se explică activitatea sa mai redusă în redacție.

Cronica dramatică [*„Societatea dramatică națională...”*] , publicată în 12 noiembrie 1878³ este inclusă în scrierile lui I. L. Caragiale și menținută în edițiile sale³. Cronica nu cuprinde elemente certe pentru paternitatea eminesciană.

¹ RL, II (1878), nr. 442, 9 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² T, III (1878), nr. 249, 12 nov., p. 3 (*Teatrul românesc*).

³ I. L. Caragiale, *Op. cit.*, V. *Articole*, p. 470; *Opere 4. Publicistică*, p. 148—149.

[„VORBE, VORBE, VORBE!..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 258, 24 noiembrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Joi, 23 noem./ (5) decembrie*.

C. A. Rosetti își ține discursul pe care îl comentează Eminescu, în ședința Adunării deputaților din 20 noiembrie 1878 și este publicat în „Românul” în 23 noiembrie 1878 ¹. Poetul invocă și de astă dată numele lui Shakespeare în criticile sale la adresa liberalilor.

„România liberă” scrie că „Timpul” comenta discursul „în chip glumeț și înțepător” ².

C. A. Rosetti ocupa, ca om politic, un loc central în publicistica lui Eminescu din anii gazetăriei bucureștene. „Majoritatea articolelor sale din curs de șase ani — scrie Șerban Cioculescu — vor lovi în aceeași direcție și în același om, cu predilecție, dacă nu cu exclusivitate. În acest interval va aborda multiple probleme de politică externă, de doctrină politică, de administrație, de economie politică, de istorie socială, de demografie și statistică, dar ținta permanentă va rămâne demagogia liberală” (112, p. 117).

Eminescu vedea în C.A. Rosetti părintele demagogiei și reprezentatul tipic al frazeologiei liberale. Nu i se puteau contesta totuși bunele intenții în tot ce întreprindea. Vina sa sta în faptul că nu ținea seama de stările reale de lucruri din țară. Eminescu nu admitea, scrie G. Călinescu, „saltul verbal peste fapte” (52, p. 147).

¹ ROM, XXII (1878), 22—23 nov., p. 1075 (*Discursul d-lui președinte al Camerei*).

² RL, II (1878), nr. 455, 25 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

NOTIȚĂ BIBLIOGRAFICĂ [„LA ÎNDEMNUL...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 258, 21 noiembrie 1878, p. 3. Se tipărește în volum, prima dată în M. Eminescu, *Articole și traduceri, I*, București, Editura Minerva, p. 546. Fragmentar.

Revista „Școala română” începe să apară la Sibiu, în 2 ianuarie 1870, sub conducerea lui Ioan Candrea și Vasile Petri, ca „foaie pedagogică și didactică pentru interesele instituțiilor de cultură și al organelor acestora” ¹. Ioan Candrea, profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, încetează din viață în 5/17 mai 1877 și Vasile Petri scoate singur revista până la sfârșitul anului, când sistează apariția ei din cauza greutăților materiale, „până la alte timpuri mai bune” ².

Săptămânală până în decembrie 1877, revista își reia apariția în octombrie 1878, ca publicație lunară. Vasile Petri, care își asumă în continuare redactarea ei, îi schimbă formatul și subtitlul. Acum revista devine „foaie lunară pentru înaintarea educațiunii și instrucțiunii” ³. În această formă va apare la Sibiu până în iulie 1879. Din 1880 își continuă apariția, la Năsăud, cu întreruperi, până în 1891 ⁴.

Eminescu se ocupă de reluarea apariției revistei „Școala română” redactată de Vasile Petri, după ce mai întâi prezintă abecedarul sau (v. *supra*, p. 83—84). Poetul face o prezentare introductivă, după care reproduce integral articolul lui Vasile Petri, *Ortografia cu semne*, din acest prim număr din noua serie ⁵ și în care se pun în discuție probleme cu care ne-m întâlnit și în prezentarea abecedarului pedagogului sibian.

V. Petri reproduce cuvântarea lui A. Vizanti, *Importanța și utilitatea studiului limbei române*, ținută în 27 iulie 1878 la împărțirea premiilor la Liceul nou la Iași ⁶. V. A. Urechia nu figurează în acest număr printre colaboratorii revistei sibiene. Eminescu nu pierde nici acum prilejul să-i persifleze pe A. Vizanti și V. A. Urechia pentru slaba pregătire intelectuală.

¹ SROMS, I (1876), nr. 1, 2 ian., p. 1.

² *Idem.*, II (1877), nr. 52, 3 dec., p. 420.

³ *Idem.*, III (1878) nr. 1, oct., p. 1.

⁴ Teodor Tanco. *Virtus romana rediviva*. II. Bistrița, [Tipografia „Maramureș” Baia-Mare], 1974, p. 29—33.

⁵ SROMS, III (1878), nr. 1, oct., p. 41—42. ⁶ *Idem.*, p. 14—19.

[„ASTRONOMIA CORPURILOR CEREȘTI...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 259, 25 noiembrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Joi, 21 noem./6 decembrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 399-401.

Problema răscumpărării căilor ferate se discută în presă și „Timpul” reproduce două articole, unul din „Curierul financiar” ¹ și altul din „Războiul” ².

„România liberă” reține explicația cu privire la „necunoscuta” care menținea guvernul liberal la conducerea țării ³. Previziunea lui Eminescu se va împlini și răscumpărarea căilor ferate se face în dauna statului. Denunțarea acestei afaceri oneroase se înscrie, cum vom vedea, ca unul din capitolele importante ale publicisticii eminesciene.

¹ T, III (1878), nr. 259, 25 nov., p. 2.

² *Idem*, nr. 261, 28 nov., p. 2.

³ RL, II (1878), nr. 456, 26 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„AȘADAR IERI..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 263, 30 noiembrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Mercuri, 29 noem. (11) decemb.*

C. A. Rosetti vorbise de „Plevna internă”, a reacțiunii, la 28 noiembrie 1877, din balconul locuinței sale răspunzând manifestațiilor de simpatie ce i se făceau într-o atmosferă de cald, fierbinte și nereținut entuziasm. Asociația de cuvinte era foarte reușită. Conservatorii o vor găsi însă foarte nepotrivită și de câte ori vor avea prilejul o vor incrimina ca pe un apel la război civil. Eminescu avea un motiv în plus să acuze vorbele lui C. A. Rosetti : puternica sa pornire contra liderului liberal.

Schimbările în guvernul liberal, la care se referă Eminescu, se fac în 25 noiembrie 1878, printr-un *Decret* publicat în „Monitorul oficial” o zi mai târziu.¹ Sunt numiți : D. A. Sturdza, la departamentul finanțelor, Ioan Câmpineanu, la departamentul afacerilor străine, Eugen Stătescu, la departamentul justiției, Mihail Pherekyde, la departamentul lucrărilor publice și G. Cantilli, la departamentul cultelor și instrucțiunii publice. Dintre noii numiți, Gheorghe P. Cantilli (1838—1908), Ioan Câmpineanu (1841—1888) și Mihail Pherekyde erau personalități politice puțin cunoscute. Ioan Câmpineanu se găsea și într-o situație aparte, întrucât venea la conducerea Ministerului de Externe după Mihail

Kogălniceanu, unul din cei mai proeminenți oameni politici ai țării noastre. Acest lucru îl recunoaște și Eminescu, deși îl critică sever pentru tranzacțiile cu moșiile statului (v. *supra*, p. 9).

Cu aceste noi numiri în guvernul său, I. C. Brătianu începea un adevărat „dans al miniștrilor”, pe care-i schimba mereu reușind astfel să mai potolească grupurile dizidente, opoziționiste, nemulțumirile și ambițiile partizanilor săi cel puțin pentru o vreme. În guvernarea sa dintre 24 iulie 1870 — 9 aprilie 1881, pe la Ministerul de Interne se perindă cinci miniștri, la Afacerile Străine — patru, la Finanțe — trei, la Război — șase, la Justiție — patru, la Culte și Instrucțiuni Publice — șase, la Lucrări Publice — șapte. Sunt miniștrii care trec de la un minister la altul sau pleacă și revin de mai multe ori la același minister. Ulterior, în guvernarea dintre 9 iunie 1881 — 20 martie 1888, schimbările vor fi și mai numeroase. La Interne — cinci, la Afaceri Străine — cinci, la Finanțe — cinci, la Justiție — opt, la Culte — cinci, la Război — patru, la Agricultură, Industrie și Comerț, — cinci, la Lucrări Publice — patru. Față de guvernarea conservatoare dintre 11 martie 1871 — 30 martie 1870 era o deosebire. Dar era și o însemnată diferență de durată. În plus, după căderea liberalilor, în 1888, conservatorii vor schimba nu numai miniștrii, dar și guvernele (cinci între 23 martie 1888 — 3 octombrie 1895). Partidele politice guvernante nu erau pe deplin încheiate și viața politică modernă n-avea făgașuri suficient de precizate. În altă ordine de idei, schimbările în sine nu spuneau prea mult. Importantă era valoarea oamenilor, cum bine crede Eminescu. Și ea se contura treptat, odată cu experiența de guvern.

„România liberă” atrage atenția asupra caracterizării făcută de Eminescu noului guvern.²

Eminescu scrie că o dată ce trece „sufletul marilor evenimente”, lasă numai „coji deșerte”. Recunoaștem aici teza hegeliană cu care ne mai întâlnim în scrisul eminescian (OPERE, VII, 386).

¹ MO, (1878), nr. 203, 26 nov./8 dec., p. 7345.

² RL, II (1878), nr. 460, 1 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„CURÂND SE VA PREZINTA ..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 267, 5 decembrie 1878, p. 1. Editorial: *București, Luni 4/16 decembrie*.

Dimitrie Gianni prezintă în calitate de raportor în ședința Adunării deputaților din 5 decembrie 1878, documentele *Expunere de motive* și *Proiect de lege pentru modificarea unor articole din codicile civile la clauza penală și la anatocism*. Amândouă documentele se publică în „Monitorul oficial al României” în 6/18 decembrie 1878¹ urmate de stenograma,

discuțiilor pe marginea lor. Dimitrie Gianni (1838—?), membru marcant al Partidului liberal, face studii la Berlin și Paris și se numără printre fondatorii ziarului „Alegătorul liber”. Cu numele său ne-am mai întâlnit în comentariile noastre (OPERE, IX, 665)

Eminescu pune în discuție problema libertății individului, ca membru al unei comunități sociale. Pentru acest motiv respinge ideea libertății în afara existenței sociale a individului. Poetul numește această libertate, concepută la modul abstract, „supra-ordinată libertăților”.

Cartea lui Iulius Plattner la care trimite poetul, este *Der Wucher in der Bukowina* (Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1878). Plattner este și autorul unui tratat de economie politică, *Grundlehren der Nationalökonomie* (Berlin, J. Guttentag Verlagsbuchhandlung, 1905), care cuprinde și un istoric al doctrinelor economice. Sunt prezentați Malthus, Smith, Ricardo, Say, Marx, Engels și alții.

Expresia „sans phrase” revine în articolele eminesciene (v. *infra*, p. 260).

Caracterizarea frazeologiei liberale este printre cele mai plastice întâlnite în publicistica eminesciană.

¹ MO, (1878), nr. 271, 6/18 dec., p. 7579—7580.

DEPUTATUL AVRAM BURĂH

Se publică în „Timpul”, III, nr. 267, 5 decembrie 1878, p. 1—2.

Notița biografică pe care o integrează Eminescu în comentariul său se publică în „Ștafeta”, foaia ieșeană¹ și este reprodusă în „Timpul”, în 29 octombrie 1878². Articolul este republicat de G. Bogdan-Duică, cu o prezentare introductivă, în „Mihai Eminescu” III, nr. 9, 1932, p. 65—68).

George Missail (1835—1906), deputat liberal, întocmește, din însărcinarea Comitetului de acuzare, *Raportul prezentat Adunării deputaților în ziua de 10/22 martie 1877* cu *Anexele* sale prin care sunt puși sub acuzare miniștrii din guvernarea conservatoare. În aceste documente este menționat și Eminescu, cu banii primiți pentru studii la Berlin și ca revizor școlar (72, p. 188—190). T. Maiorescu lasă câteva pagini antologice cu privire la interogarea miniștrilor din guvernarea conservatoare (28, p. 89—103).

Eminescu avea și el păreri rele despre George Missail și în manuscrisul 2256, 50v îl numește „Misailă Kyklopul cel crunt”, căruia îi dorea ca lăcaș „Peștera cea boltită din Văcărești” (OPERE, II, 253).

Deputatul liberal se orientează spre creația populară și desfășoară o bogată activitate publicistică. Folosește însă divagații de la subiect și un stil bombastic (93, p. 581).

Biografia lui G. Missail este adusă în discuție, ca și cea a lui V. A. Urechia, spre a denunța pe aceia dintre politicienii liberali care se îndeletniceau și cu cercetările științifice. Eminescu nu face considerații de asemenea natură în legătură cu Moses Caster și H. Tiktin, evrei și ci, însă care se consacrau exclusiv activității științifice și cu care întreținea legături strânse de prietenie.

¹ ȘTAF, I (1878), nr. 235, 25 oct, p. 3 (*Insertiuni și reclame*).

² T, III (1878), nr. 238, 29 oct., p. 3 (*Diverse*).

[„ÎNTR-UN STUDIU DE POLITICĂ..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 270, 9 decembrie 1878, p. 1. Editorial : *București. Vineri, 8 (30) decembre*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R, 1939, p. 401-404.

Profesor de drept civil la Universitatea din București, George Mârzescu (1834—1911) se manifestă ca antidinastic, spre a deveni dinastic, face politică liberală, însă se pronunță împotriva lui I. C. Brătianu, șeful Partidului liberal. Broșura sa, *Martirii de la 48 și Salvatorii de la 66*, reflectă această orientare politică. „Guvernul Brătianu — scrie G. Mârzescu — a început în 67 cel dintâi falsificarea regimului constituțional”¹. Despre „firmele personale”, la care se referă Eminescu, se vorbește și în broșură. „Brătianu vorbește — scrie G. Mârzescu — prin gura lui Rosetti sau vice-versa, Rosetti vorbește prin gura lui Brătianu”².

Eminescu prezintă dezvoltarea socialismului în Germania ca o consecință a situației social politice din această țară. Personalități ca Marx, Lasalle, Bebel, Liebknecht au meritul de-a fi studiat cauzele acestor stări social-politice.

Poetul va arăta în editorialul [*Atât. « Cumpăna » cât și « Apărătorul » gălesc..*]”⁷ din 30 octombrie 1881³ că socialismul „consistă în anume *soluțiuni* ale cestiunii sociale, de-un caracter propriu și revoluționar” (OPERE, XII, 387). De altfel, poetul susține, cum fac și socialiștii, primatul muncii.

„România liberă” face un rezumat al articolului, cu sublinierea tezelor puse în discuție. „« Timpul » apreciază broșura d-lui Mârzescu — scrie ziarul — , găsește un sâmbure de adevăr în teza ce voiește a dovedi: că cele mai multe agitații și răsturnări ministeriale provin, nu atât din deosebirea de principii, cât mai cu seamă din cauza pasiunilor meschine de care sunt conduși în politică oamenii noștri de stat. Dar ceea ce nu cutează a spune d. Mârzescu, adaugă « Timpul », sunt cauzele acestui simptom de bizantinism. Cauzele relelor le găsește organul conservator în lipsa de cultură productivă de care e bântuită tinerimea noastră care, favorizată de organizațiunea statului de astăzi, fuge de muncă și face politică pentru a parveni”⁴. Adoptarea unei atitudini neutre în prezentarea articolului arată că „România liberă” împărtășea opiniile poetului.

Eminescu se oprește la broșura lui G. Mârzescu pentru faptul că venea din partea unui membru al Partidului liberal și conținea critici la adresa acestuia. Dar profesorul universitar judeca stările de lucruri din țara noastră numai prin efecte și nu și prin cauzele lor.

¹ G. Mârzescu, *Martirii de la 48 și Salvatorii de la 66*. București, Typografia Curții. Lucrătorii asociați, 1878, p. 6.

² *idem*, p. 33.

³ T, VI (1881), nr. 236, 30 oct., p. 2.

⁴ RL, II (1878), nr. 467, 10 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

STUDII EXEGETICE ASUPRA UNEI PARABOLE CARE LIPSEȘTE ÎN SFÂNTA-SCRIPTURĂ

Se publică în „Timpul”, III, nr. 272, 12 decembrie 1878, p. 1—2.

Dizidența conservatoare a lui Vasile Boerescu se autointitula Partidul Centru și ziarul „Presa”, întemeiat, de V. Boerescu în 1868, devine organul de presă al acestei grupări politice. Partidul Centru critica politica guvernului liberal și „Timpul” are în ziarul „Presa”, sub acest aspect, un aliat în polemica cu „Românul” și cu alte publicații liberale.

Eminescu considera că Partidul Centru nu avea o bază socială în condițiile de atunci din țara

noastră și prevedea o apropiere de Partidul liberal. Desfășurarea evenimentelor confirmă previziunea sa. V. Boerescu intră în guvernul liberal la 11 iulie 1879 ca ministru de externe, iar ziarul „Presa” încetează criticile la adresa liberalilor.

Orientarea Partidului Centru spre liberali îl determină pe Eminescu să părăsească rezerva în care se menținea și angajează „Timpul” în campania de presă împotriva lui V. Boerescu și a ziarului său. Campania de presă este deschisă cu *Studii exegetice* în care V. Boerescu este prezentat în postura fiului risipitor. Eminescu întocmește un tablou asupra situației „partidelor de centru” din țările Europei apusene spre a pune în lumină existența precară a „centrului” din țara noastră.

Din acest articol se păstrează o filă în manuscrise (OPERE, XI, 469).

[„NU ȘTIM PENTRU A CÂTA OARĂ...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 276, 10 decembrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Vineri 15/27 decembre.*

Eminescu critică guvernul liberal pentru faptul că nu publica informații cu privire la introducerea administrației românești în Dobrogea. Poetul era încredințat că se urmărea tănuirea dificultăților întâmpinate aici de organele administrative românești prin politica greșită a guvernului, asupra căreia atrage atenția în articolele anterioare. Dificultățile în introducerea administrației românești se datorau înapoierii economice în care fusese ținută Dobrogea sub stăpânirea otomană¹.

Eminescu își ține promisiunea din finalul articolului și face portretul intelectual al lui V. A. Urechia, însărcinat cu organizarea învățământului în Dobrogea (v. *supra*, p. 160).

¹ RL, II (1878), nr. 473, 17 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„AFLĂM CĂ ACTUALUL MINISTRU...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 277, 17 decembrie 1878, p. 1. Editorial : *București, sâmbătă 16/28 decembre.* Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Editura Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 387-389.

Notița prin care V. A. Urechia își face autoreclama deplasată, cum remarcă Eminescu, se publică în „România liberă”, cu titlul *Institutul Urechia*, în 5 decembrie 1878. „Pentru serbarea S-tului Sava — , se arată în ea — , patronul școalelor române, elevii institutului Urechia vor da o reprezentațiune compusă din piese clasice și declamațiuni de poezii. Programul e foarte variat și foarte bine ales. Citim : *Aulularia* de Plaut act. VI; *Les Plaideurs* de Racine ; declamațiuni etc. Prețul locurilor: « aplauze și iubire ». Spectacolul astăzi, 2 ore, p.m.”¹.

Modul acesta de a-și face autoreclama îi amintește lui Eminescu de practicile lui Phineas Taylor Barnum (1810— 1891), om de afaceri american și care nu cruța nimic în a-și face reclamă. Poetul cunoștea, desigur, lucrările sale *Humbugs of the World* (1865) și *Struggles and Triumphs* (1869) prin intermediar german.

„România liberă” evită să comenteze editorialul și se mărginește să arate că „Timpul” se ocupa cu desemnarea lui V. A. Urechia să organizeze învățământul din Dobrogea ².

În biografia intelectuală a lui V. A. Urechia sunt concentrate datele întâlnite în articolele anterioare, la care alătură comparația cu celebrul om de afaceri american.

¹ RL, II (1878), nr. 463, 5 dec., p. 3.

² *Idem*, nr. 474, 19 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ÎN REVISTA ZIARULUI «PRESA»...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 278, 19 decembrie 1878, p. 1. Editorial: *București. Luni, 18/30 decembre.*

Eminescu comentează editorialul *București, 14 decembrie*, publicat în „Presa” în 15 decembrie 1878¹. Poetul constată, ca un fapt împlinit, apropierea dintre Partidul Centru și guvernul liberal (v. *supra*, p. 531).

„România liberă” reține explicația cu privire la cauzele care generau polemica dintre „Timpul” și „Presa”². Paternitatea eminesciană este demonstrată prin trimiterea la *Studii exegetice* (v. *supra*, p. 156—158) pentru care găsim însemnări și în manuscrise (v. *supra*, p. 531).

¹ PRESA, XI (1878), nr. 276, 15 dec., p. 1.

² RL, II (1878), nr. 475, 20 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ORGANELE DE PUBLICITATE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 279, 20 decembrie 1878, p. 1. Editorial : *București, Marți 19/31 decembrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 405-407.

Concepția lui Eminescu cu privire la statul ideal privește, acea formă de organizare, care are la bază munca și în care toate organismele funcționează în strânsă corelațiune pentru progresul societății respective. Poetul aduce în discuție, adesea, exemplul albinelor. Piedicile principale în realizarea statului ideal le constituie fuga de muncă, atât fizică cât și intelectuală, demagogia și dorința de parvenire. G. Călinescu observa, pe bună dreptate, că Eminescu era gata să accepte „statul cel mai absolutist în măsura în care promovează fericirea colectivă” (41, 13, p. 175).

Eminescu transferă pasajul „*Este incapacitatea erijată în titlu de merit, prostia și neștiința brevetate ca titluri de recomandare*” în alt articol, rămas în manuscrise (v. *supra*, p. 426).

Reluarea de pasaje dintr-un alt articol sau din manuscrise constituie dovezi certe, nu prea multe, în stabilirea paternității eminesciene.

Tezele cu privire la „conservatorism” și „liberalism” sunt reluate de Eminescu în mai multe articole când aduce noi argumente în definirea orientării sale politice.

[„«ROMÂNUL» GĂSEȘTE OCAZIE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 281, 22 decembrie 1878, p. 1. Editorial ; *București, Joi 21 dec/ 2 ianuarie*

Oficiosul liberal prezintă situația din Dobrogea în editorialul *București, 20 undrea/1 calendar*, publicat în 21 decembrie 1878¹. Ziarul guvernamental răspundea la criticile „Timpului”, cum arată Eminescu, însă lămuririle pe care le da se mărgineau la generalități.

Observațiile lui Eminescu cu privire la poziția „Românului” stau și în atenția „României libere”, care recunoaște că ziarul liberal nu răspunde la „cazurile speciale” semnalate de „organul conservator”².

Teza lui Eminescu cu privire la stat, ca produs al dezvoltării istorice, o întâlnim și în alte articole ale sale, precum și în însemnările din manuscrise.

¹ ROM, XXII (1878), 21 dec., p. 1269.

² RL, II (1878), nr. 478, 23 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„MINISTERIUL AGRICULTUREI...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 285, 30 decembrie 1878, p. 1. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere. I*, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 532—533.

Cartea lui D. Comșa, *Pomăritul*, este recenzată de Eminescu în „Convorbiri literare” și în „Curierul de Iași” cu un an mai înainte și însemnări în legătură cu ea găsim și în manuscrise (OPERE, IX, 393—395, 406—408, 486—487).

I. Crețu înscrie greșit ca dată a apariției articolului : *1 aprilie 1882*.

Poetul este preocupat pe toată durata activității sale scriitoricești de introducerea unei terminologii științifice adecvate în limba română¹, Mărturia cea mai elocventă o constituie însemnările științifice din manuscrise (12, p. 277—537).

¹ MO, (1878), nr. 287, 29 dec./10 ian. 1879, p. 817.

PANDARUS, VORNICEL DE NUNTĂ

Se publică în „Timpul”, III, nr. 285, 30 decembrie 1878, p. 1.

Wilhelm al III-lea, mare duce de Luxemburg, era rege al Olandei din 1849 (rămâne până în 1890). Căsătoria sa de acum, a doua, avea într-adevăr rațiuni politice (de obicei însoțirile regale aveau astfel de rațiuni).

Eminescu recurge în mai multe rânduri la exemple din opera lui Shakespeare spre a exemplifica situații politice din țara noastră. Procedul este folosit și în articolele din „Criticul de Iași”, când transcrie din *Henric IV*, cu aceleași scopuri (OPERE, IX, 195). Din drama *Troilus și Cresida*, pe care o caracterizează ca „mai puțin cunoscută”, își scoate exemple și într-un editorial publicat două săptămâni mai târziu (v. *supra*, p. 169).

Ștefan Belu este prezentat ca membru important al „partidei liberale” și în două articole din 1883, și găsim însemnări despre el și în manuscrise (OPERE, XIII, 301—303, 376).

1879

[„NU ȘTIM DE UNDE ȘI PÂNĂ UNDE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 3, 5 ianuarie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, Joi 4/ 16 ianuarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 407—415.

Eminescu continuă discuția din articolul [*„Organele de publicitate...”*], publicat în 20 decembrie 1878, cu privire la „conservatorism”, „liberalism” și „monarhia absolută”. Poetul examinează dinamica vieții social-politice din perspectiva absenței din țara noastră a unei aristocrații de tip feudal, cu prerogative ereditare și puternică prin avere. Aici găsește

explicația pentru caracterul mișcărilor revoluționare de la noi și pentru ușurința cu care s-au putut introduce formele fără fond”. Problema mai importantă o formează aspectul din urmă. „Dar o lungă experiență învață — scrie Eminescu —, că pașuri îndărăt nu se pot face. Vom pierde multă vreme încă pentru a împleni formele civilizațiunii, pe care le-am împrumutat, dar ele trebuiesc umplute, nu nimicite¹”. Teza aceasta sta la baza celei mai mari părți a publicisticii eminesciene din coloanele ziarului bucureștean. Lupta sa politică are ca obiectiv tocmai umplerea „formelor civilizațiunii”, împrumutate de aiurea cu un conținut care să izvorască din realitățile românești și să fie, în același timp, la nivelul civilizației europene a vremii.

Eminescu este un admirator al lui Alexandru Ioan Cuza, cum se vede și din alte articole ale sale, precum și din însemnările din manuscrise. Poetul îl cunoștea și personal. Știm că-l vizitează la Döbling, în exil, la 1 ianuarie 1870, împreună cu L. Nastasi și V. Burlă, colegii săi de la Universitatea din Viena (71, p. 87). Este important să constatăm că Eminescu era încredințat că aparțineau acestui domnitor singurele reforme făcute în folosul poporului. Se verifică și observația lui G. Călinescu potrivit căreia poetul era gata să accepte domnia absolutistă, dacă ea se dovedea capabilă să pună ordine în viața socială și politică a țării și să asigure protecția „claselor pozitive” (41, 13, p. 175).

Gh. Chițu, A. D. Holban, Al. Candiano-Popescu, Gr. Serrurie, I. C. Fundescu, Pătărlăgeanu, Const. Cantilli sunt nume ce se întâlnesc frecvent în publicistica eminesciană din epoca bucureșteană. Nu este lipsit de interes să notăm că cea mai mare parte dintre ei practicau și îndeletnicirile literare la un nivel pentru care poetul nu putea avea cuvinte de laudă. Eminescu manifestă multă independență de gândire în judecarea oamenilor politici. Lucrul acesta se vede și

din cuvintele de prețuire la adresa lui M. Kogălniceanu, pe care îl prezintă ca unul din cei mai de seamă oameni politici ai vremii. Aproape că nu ne vine să credem că Eminescu putea să mai facă asemenea aprecieri la adresa activității lui M. Kogălniceanu, după ce îl critică sever pentru arendarea moșiilor statului (v. *supra*, p. 9).

Articolul este remarcat de „România liberă”, care reține unele teze. „« Timpul », într-un important articol — scrie „România liberă” în 6 ianuarie 1879 — demonstrează neexistența vreunui partid reacționar în țară la noi, unde nici nobilime ereditară și istorică, nici bogată și puternică prin majoritate nu există. Apoi, arătând cine este și ce vrea Partidul liberal din România, mărturisește că ar fi fost bine să fi fost o reacțiune în adevăratul sens al cuvântului. El conchide, în fine, că în țara noastră toți sunt liberali”¹.

Eminescu își deschide prin poziția adoptată față de „formele civilizațiunii” importate de aiurea, un câmp vast de luptă împotriva celor care le „umpleau” fără merit și fără pregătire la nivelul cerințelor societății moderne.

¹ RL. II (1879), nr. 487, 6 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„CREDEM CĂ DESTUL AM VORBIT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 5, 9 ianuarie 1870, p. 1—2. Editorial : *București. Luni, 8(20) ianuarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939. p. 415—421.

Eminescu se pronunță pentru primatul muncii, teză care sta, cum se vede și din alte articole, la baza concepției sale social-politice. Această concepție stă și la baza criticii sale împotriva liberalismului din viața politică. Poetul admite inegalitatea dintre oameni, ca expresie a capacității lor de muncă. Numai în acest sens se poate vorbi, în opinia sa, de o „inegalitate naturală”. Eminescu cere, cu alte cuvinte, ca poziția în ierarhia socială să reflecte aportul individului prin activitatea productivă la progresul societății.

Eminescu este preocupat să dea o bază științifică tezelor sale și invocă frecvent autoritatea unor sociologi și economiști cu renume. Thomas Robert Malthus (1766—1834) este citat cu teoria sa privind suprapopulația. Interesant de observat că Eminescu își face în manuscrisul 2264, 338 un extras, *Populația Franței*, din tratatul lui Henry Charles Carey, *Political of Social Science*, în care se infirmă teoria economistului englez. „Înmulțindu-se indivizii ce trebuiesc hrăniți — scrie H. C. Carey — , a devenit necesară o înmulțire analogă a cantității de nutriment animalic, și vegetal, și pentru asta a fost necesar ca alte părți de, stâncă, de lut sau nisip, produse prin discompunerea celor de mai sus, să ia forma de grâu, orz și iarbă, pe când alte părți au luat forme de oi, vițel, porci și boi. Cum că această schimbare a avut loc se dovedește de acolo că, cu toate că numărul celor ce trebuiesc hrăniți s-a sporit, hrana e mai lesne de căpătat azi decât în orice altă epocă anterioară.” (OPERE, XIV, 950; OPERE, XIII, 574—575). Demonstrația lui H. C. Carey restrânge malthusianismul la considerațiile teoretice și neagă valoarea sa în practica vieții sociale.

Fragmentul citat din Shakespeare face parte din una din replicile lui Ulise, eroul dramei *Troilus și Cresida* (Act 1, Scena 3). Deși mai puțin cunoscute, Eminescu trimite la ea și în articolul *Panderus, vornicel de nuntă* din 30 decembrie 1878 (v. *supra*, p. 164—165). Poetul îl considera pe Shakespeare cel mai mare geniu produs de omenire și nu poate surprinde invocarea sa în proza politică.

„România liberă” reține caracterizarea ce-o face Eminescu grupărilor politice și poziției conservatorilor în cadrul lor. „« Timpul » înfățișând arena ziarelor române — scrie organul tinerilor liberali — , cari reprezintă deosebite grupuri politice, zice că ele nu sunt în fond decât un fel de societăți anonime, ce pun un mic capital la mijloc, pentru a izbuti

într-o mare afacere ; a veni la putere. A câștiga fără muncă, a amăgi opinia publică lesne

crezătoare, a spune vecinic neadevăruri: iacă cum caracterizează «Timpul» diferitele grupuri liberale și ceea ce face ca Partidul conservator să combată sufragiul universal."

Eminescu se pronunță împotriva sufragiului universal fără să insiste și asupra argumentelor sale în această problemă. Poetul reia discuția mai târziu și arată că înainte de a introduce votul universal se impunea să se ridice nivelul cultural al corpului electoral spre a nu deveni o clientelă a partidelor politice. Această previziune a poetului se va confirma, din păcate, în desfășurarea evenimentelor istorice.

„România liberă" prezintă cu suficientă obiectivitate tezele eminesciene antiliberales¹. De altfel, organul de presă al „tinerilor liberali" este și cotidianul bucureștean care comentează, în acest spirit, aproape toate articolele poetului din epoca gazetăriei bucureștene.

¹ RL, II (1878), nr. 489, 10 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

DIONISIE, MITROPOLIT AL DRISTULUI

Se publică în „Timpul", IV, nr. 5, 9 ianuarie 1879, p. 2.

Eminescu își extrage informațiile istorice din monografia lui Melchisedec, *Chronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire*, pe care o utilizează și în studiul *Basarabia* (v. *supra*, p. 70). Episcopia Brăilei este prezentată într-un capitol special, *Eparhia Proilavei*¹ din *Appendice*, în care se dau date despre întinderea ei și mitropoliții dinainte de 1850. Aici se tipărește și documentul din 2 iunie 1641, comentat de Eminescu în studiul său.

Episcopia Proilavei și-a întins într-adevăr cuprinderea și asupra întregului sud al Basarabiei după intrarea sub stăpânire otomană, ba și până la raiaua Tighina. Uneori a cuprins și teritorii de peste Nistru, așa-numita „Ucraina hanului", asupra căreia a stăpânit Gheorghe Duca, domnul Moldovei, între 1668—1672 și 1678—1783. Dionisie, la care se referă Eminescu, a fost mitropolit al Tulcei care, după 1829, a luat locul celei a Proilavei, desființată un an mai înainte. El este mitropolit înainte de 1870. După crearea exarhatului bulgar (firmanul lui Abdul Aziz de la 11 martie 1870) și schisma provocată cu Patriarhia de la Constantinopol (a durat până în 1945), mitropolitul Dionisie nu recunoaște pe exarhul bulgar. La sfârșitul anului 1877 sau începutul lui 1878 el pleacă în apusul Europei pentru a-și îngriji sănătatea, lăsând în locu-i pe Nichifor, fost episcop al Cretei².

Mitropolitul Dristului moare în Hotelul Dacia din București în împrejurări misterioase și „Presa" cere să se deschidă o anchetă, mai ales că fusese înmormântat fără să i se facă autopsia.³

Poetul face dintr-un necrolog o pagină de istorie națională.

¹ Melchisedec, *Chronica Rușilor și a episcopiei cu asemenea numire*. Duple documentele Episcopiei și alte documente ale țării. București, Tipografia C. A. Rosetti, 1869, p. 152—165.

² Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*. II. București, Editura Institutului biblic și de misiune, al Bisericii ortodoxe române, 1981, p. 495; același, *Listele cronologice ale ierarhilor bisericii ortodoxe române*. București, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii ortodoxe române, 1975, p. 23.

³ PRESA, XII (1879), nr. 6, 10 ian., p. 2 (*Moartea Mitropolitului Dionisie*).

MOFTURI ȘTIINȚIFICE

Se publică în „Timpul", IV, nr. 7, 11 ianuarie 1879, p. 2—3.

Scrisoarea lui T. G. Giuvăra, student la Paris, se publică în „Românul" în 7 ianuarie 1879 și este precedată de o prezentare din partea redacției în care elogiază meritele științifice ale acestuia și face aprecieri necontrolate cu privire la descoperirea sa¹. Documentele sunt reproduse

și în „Telegraful român”, ziarul sibian.²

Cunoscător avizat al istoriei naționale, Eminescu judecă documentele în funcție de vechimea lor. Cele mai valoroase sunt, după opinia sa, documentele istorice dinainte de secolul al XVII-lea.

Eminescu administrează o lecție severă „Românului” și lui T. G. Giuvăra pentru necunoașterea vechiului scris românesc, iar celui din urmă una și pentru lipsa de modestie.

¹ ROM, XXIII (1879), 6, 7 ian., p. 14—15. ² TELR, XXVII, nr. 5, 13 ian., p. 30.

[„ÎN NUMĂRUL NOSTRU DE LA 20 DECEMBRIE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 8, 12 ianuarie 1879, p. 1. Editorial : *București. Joi 11(23) ianuarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura „Cultura Românească” S.A.R., 1939, p. 421—425.

Eminescu aduce în discuție în analiza primatului muncii în societatea modernă elemente noi și critică liberalismul cu argumente cunoscute din articolele anterioare. Dintre elementele noi invocate în polemica sa cu liberalii reținem îndeosebi definirea raportului dintre știință și muncă. După Eminescu : „științele nu sunt decât ochii muncii”. Aici găsim și explicația pentru atenția pe care o acordă științei în epoca gazetăriei bucureștene.

Diferența pe care o face poetul între cele două partide guvernante este desigur partizană, conservatorii nedeținând ei singuri monopolul valorii, iar adversarii doar pe acela al nonvalorii.

Începutul editorialului („în numărul nostru ... știință și avere”) este transcris, cu mici modificări, dintr-un articol, [*Tot în n-rul nostru de la 20 decembrie...*], păstrat în manuscrise și pe care îl tipărim în ediția de față (v. *supra*, p. 426).

Editorialul este rezumat de „România liberă” care însă reproduce, de astă dată, și un fragment. Ziarul reține practica ce se cerea, ca cineva să ocupe un loc important în ierarhia socială în guvernarea liberală („să fie cineva ... și merit și avere”).¹

Eminescu își încheie discursul critic cu teza cu care îl deschide. Demonstrația ia, astfel, înfățișarea unui ciclu închis, încât replicii adversarului, oricare ar fi ea, nu i se mai poate acorda nici o însemnătate.

¹ RL, II (1879), nr. 492, 13 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„TOT ÎN N-RUL NOSTRU DE LA 20 DECEMBRIE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 13, 18 ianuarie 1879, p. 1. Editorial: *București. Miercuri, 17(29) ianuarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 425—430.

Eminescu critică pe linia tezelor din articolul [*Organele de publicitate ...*], publicat în 20 decembrie 1878 (v. *supra*, p. 162—163), mecanismul vieții parlamentare de la noi.

Opinia lui Eminescu cu privire la mecanismul vieții parlamentare de la noi este reținută și de „România liberă”, oficiosul tinerilor liberali. „Camerile se înțeleg cu guvernul — scrie ziarul — după convenințele momentului, și astfel miniștri scapă de responsabilitate, ascunzându-se la spatele camerilor”.¹

La mijloc era și teama conservatorilor de o întărire prea marea liberalilor prin supunerea pârghiilor statului voinței lor.

¹ RL, III (1879), nr. 497, 19 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ESTE MIȘCAREA DIN MOLDOVA FACTICE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 15, 20 ianuarie 1879, p. 1.

Eminescu intervine cu acest articol în polemica dintre „România liberă” și „Românul”, care poate fi urmărită în suita de editoriale : *București, 2 ianuarie 1879, București, 3 ianuarie, București, 4 ianuarie, București, 9 ianuarie, București, 10 ianuarie, București, 11 ianuarie, București, 12 ianuarie, București, 18 ianuarie*¹ și *București, 8/20 calendar, București, 10/22 calendar, București, 13/25 calendar, București, 17/29 calendar*². Polemica are ca punct de plecare aprecierile „României libere” privind slaba reprezentare a Moldovei în guvernul lui I. C. Brătianu și reaua administrație liberală în provincia de peste Milcov. „Acest organ condus de câțiva tineri inteligenți și luminați — scrie „Românul” despre redactorii „României libere” — ne dedese mult timp dovezi de o purtare corectă din punctul de vedere al principiilor și al simțimentelor, și în același timp plină de bun-simț și de tact. N-am încetat de-a stima în « România liberă » aceste calități, chiar atunci când nu eram de acord deplin cu dânsa asupra oarecărui cestiuni de interes public”³. Dacă „Românul” îi mustra pe tinerii liberali „părintește”, aceștia îndreaptă împotriva oficiosului guvernamental, cum se vede și din suita de editoriale, un atac masiv și neîntrerupt mai multe săptămâni.

Constatările ce le făceau redactorii de la „România liberă”, cu privire la administrația liberală, se înscriau pe linia vederilor lui Eminescu. Este de reținut și caracterizarea ce i-o face lui M. Kogălniceanu, personalitatea politică care dădea glas nemulțumirilor din Moldova, fără însă să fie și inspiratorul lor. Din articolul lui Eminescu luăm cunoștință, pe de altă parte, și de orientarea politică a ziarelor din Moldova. „Muncitorul” apare la Bacău între octombrie 1878 și martie 1879, sub conducerea lui Dimitrie Rosetti Tețcanu (Tescanu), și critică sever guvernarea liberală. Se explică de ce ziarul reproduce unele articole din cotidianul bucureștean. Apare însă curioasă omiterea din listă a „Curierului de Iași”, pe care îl redactase înainte de-a trece la cotidianul bucureștean.

Presa din provincie reține faptul ca Eminescu îi acorda atenție în comentariile sale. „Vocea Covurluiului” din Galați consacră acestei probleme un articol⁴ pe care „Timpul” îl reproduce în coloanele sale câteva zile mai târziu⁵,

¹ RL, III (1879), nr. 484, 3 ian., p. 1; nr. 485, 4 ian., p. 1; nr. 486, 5 ian., p. 1; nr. 489, 10 ian., p. 1—2» nr. 490, 11 ian., p. 1; nr. 491, 12 ian., p. 1; nr. 492, 13 ian., p. 1; nr. 497, 19 ian., p. 1—2.

² ROM, XXIII (1879), 8—9 ian., p. 17, 11 ian., p. 25, 14 ian., p. 37, 18 ian., p. 49.

³ *Idem*, 8—9 ian., p. 1.

⁴ „Vocea Covurluiului” se păstrează la Biblioteca Academiei R. S. România într-o colecție incompletă.

⁵ T, IV (1879), nr. 23, 30 ian., p. 2.

CIUMA

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 16; 21 ianuarie 1879, p. 2.

Doctorul Anton Ritter von Drasche (1826—1904), internist și profesor de Patologie și Terapie la Universitatea din Viena începând din 1874, publică mai multe lucrări din specialitatea sa. Sunt de menționat, ca mai importante, *Die epidemische Cholera. Eine monographische Arbeit* (Viena, 1860) și *Versuche der Typhus-Behandlung dureh kaltes Wasser an der I. medicinischen Abtheilung der Rudolf-Stiftung* (Witwe, 1869).

Anton Drasche publică în „Neue freie Presse” două articole, *Die Pest. Wien, 28. Januar* și *Die Pest. Wien, 1. Februar*, primul în 17/29 ianuarie 1879, al doilea în 27 ianuarie/8 februarie 1879¹. Eminescu traduce părți din primul articol iar altele le rezumă. Poetul completează informația prin reproducerea descrierii ciumei, făcută de Thukydides în *Istoria războiului peloponesiac* (Cartea V, 47—55)². „Timpul” publică și un articol, *[„Ciuma a pornit...”]*, în care relatează despre extinderea ei în țările europene și somează guvernul să informeze publicul asupra măsurilor luate împotriva epidemiei³.

Un doctor, Aloysio Drasch, născut în Stiria, își trece doctoratul la Viena în 1844 și se stabilește după revoluția din 1848 în țara noastră. Practică medicina la Călărași, Mizil, Buzău și București⁴. Era un partizan al hidroterapiei și un mare filantrop⁵. Un prieten al său relatează despre câteva vindecări miraculoase⁶. Moare în 1886. Ar fi interesant de știut dacă există vreo legătură între profesorul vienez și doctorul austriac stabilit în țara noastră.

¹ NFP, (1879). nr 5181, [17] 29 ian., p. 2; nr 5191, [27 ian.]/8 febr., p. 2.

² T, IV (1879), nr 42, 23 febr., p. 3.

³ *Idem*, nr. 19, 25 ian., p. 1—2.

⁴ V. Gomoiu, Gh. Gomoiu și Maria V. Gomoiu, *Repertor de medici, farmaciști, veterinari (personal sanitar) din ținuturile românești. Vol. I (înainte de 1870)*. Brăila, Tip. Presa, 1938, p. 117.

⁵ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată 1871— 1884*. Vol. I. București, Editura ziarului „Universul”, 1927, p. 89—94

⁶ Un amic, *Minunile doctorului Drasch*. București, Tip Moderna, 1885, 37 p

[„VORBIND ÎN UNUL DIN N-RII NOȘTRI TRECUȚI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 17, 23 ianuarie 1879, p. 1. Editorial: *București. Luni, 22 ian. (2 februarie)*.

Oficiosul guvernului liberal se ocupă de orientarea politică a lui M. Kogălniceanu într-un editorial, *București. 17/29calendar*, publicat în 18 ianuarie 1879 ¹, în care polemizează cu „România liberă”, cum am arătat mai sus (v. *supra*, p. 536).

Eminescu critică situația de la Universitatea din Iași în termenii lui M. Kogălniceanu din cuvântările sale în Adunarea deputaților (v. *supra*, p. 177). Profesorul de filozofie este, desigur, G. Leonardescu, autorul unor lucrări ca *Methodul în științele physico-naturale esacte, morale* (București, 1868), *Filosofia față cu progresul științelor pozitive*

(Iași, 1876), *Curs de philosophie* (Iași, 1878), *Morala inductivă sau știința conduitei omenești* (Iași, 1885), *Principii de psihologie* (București, 1892), *Principii de filosofia literaturii și artei*. Încercare de estetică literară și artistică (Iași, 1898). Eminescu se ocupă de activitatea sa și în foaia ieșeană (OPERE, IX, 242, 654).

Expresia: „leagă cartea la gard”, cu care caracterizează profesorii de la Universitatea din Iași, o întâlnim și mai târziu în publicistica eminesciană.

¹ ROM, XXIII (1879), 18 ian., p. 49.

[„CESTIUNEA SCĂDERII...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 18, 24 ianuarie 1879, p. 1. Editorial: *București. Marți 22 ian. (4 februarie)*.

Problemele financiare stau în atenția lui Eminescu și în „Curierul de Iași” și reproduce, cum face și în „Timpul”, mai multe articole din „Curierul financiar”. Poetul era orientat, cum se desprinde de aici, și în chestiuni de circulație monetară și se pronunță asupra lor cu competență.

În cazul de față și cu pornire antiliberală, la el foarte firească. Cursul rublei trebuia reglementat pentru a nu produce perturbări financiare. Problema era, așa cum Eminescu o pune, la ce curs se stabilea valoarea rublelor. Cifra fixată de liberali era singura care intra în discuție, nu măsura ca atare. Autoritățile militare rusești impuseseră României un curs mai ridicat al rublei de argint, peste valoarea ei reală : 1 rublă = 4 lei, în loc de 3,70 lei. Banca de stat a Rusiei inundă piața română cu monede de argint în valoare de cca 40 de milioane de lei. Faptul nu putea rămâne fără urmări și pentru circulația monetară din țară. O însemnată cantitate de aur și argint e înlocuită de ruble. Decretul lui D. A. Sturdza, acum ministru de finanțe, de la 17/29 ianuarie 1879¹, readuce circulația rublei la valoarea ei reală și scoate din uz monedele de argint de 50, 20, 15 și 10 copeici. Deși așteptată, măsura a surprins. De aici reacția la care face aluzie Eminescu. Rublele de argint au mai circulat legal în România până la 27 noiembrie/9 decembrie 1880 (rubla își schimbă cursul, reducându-i-se valoarea de 3,50 lei).

Nu este lipsit de interes să arătăm că în continuarea editorialului lui Eminescu publică și Slavici un articol, *Cine pierde ! ?*, cu o bogată exemplificare pe linia acelorași considerații financiare și politice².

„România liberă” remarcă faptul că „Timpul” îl scoate pe D. A. Sturdza de sub acuzație, însă îl face „complice cu roșii”.³

Paternitatea eminesciană a editorialului este demonstrată prin structura discursului critic și

prin unele expresii tipice poetului. Una din ele: au început a lua fața pământului românesc pe tălpile lor este sintetizată într-un vers, integrat în Scrisoarea III: Pe copite iau în fugă fața negrului pământ (OPERE, III, 300). Prima versiune a acestui vers datează din 1880. Avem aici un exemplu de transfer al unor metafore din articolele politice în poezie. Și, evident, o nouă mărturie a organicității operei eminesciene.

Cronica artistică Teatrul român [„Pentru mine joi...”], publicată în 25 ianuarie 1879, tipărită în edițiile anterioare (9, p. 248–249), în care se anunță spectacolul cu opera Vârful cu Dor, nu-i aparține lui Eminescu. Este o simplă reproducere din „Presa”, unde apare cu o zi mai înainte.⁴

¹ MO, (1879), nr. 14, 18/30 ian., p. 257; C. I. Băicoianu, Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale. Acte și documente. Vol. II— Partea II. București, [„Tiparul Românesc” S.A.], 1939, p. 23–24.

² T, IV (1879), nr. 18, 24 ian., p. 1–2.

³ RL, III (1879), nr. 502, 25 ian., p. 3 (Arena ziarelor).

⁴ PRESA, IV (1879), nr. 19, 25 ian., p. 3 (Cronica).

[„ALALTĂIERI S-A ÎNTÂMPLAT O MINUNE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 20, 26 ianuarie 1879, p. 1–2. Editorial: București. Joi 25 ian. (6 februarie).

Editorialul din oficiosul liberal, București 23 calendar/4 faur, se publică în 24 ianuarie 1879¹. Eminescu îl reproduce integral în comentariul său ca o mărturie a recunoașterii criticilor aduse în „Timpul”, guvernării liberale. Poetului îi aparțin și sublinierile din editorialul reprodus din ziarul liberal.

Povestea „ciobănească” a lui Alexandru Macedon cuprinde relatarea despre minunile împăratului egiptean. „Netinav făcu niște vrăjitorii — se arată în ediția din 1794 — ; topi ceara și o varsă într-o tipsie de aur, făcu oști de ceară. Să văzu oastea lui spartă.”²

Eminescu exemplifică cu acest text situația din țara noastră și în editorialul [„Alexandria, povestea...”] din 30 iulie 1882 (OPERE, XIII, 154, 470–471).

¹ ROM, XXIII (1879), 24 ian., p. 69.

² *Cărțile populare în literatura românească. 1.* Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu. [București], Editura pentru Literatură, 1963, p. 12.

[„ÎN N-RUL DE JOI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 22, 28 ianuarie 1879, p. 1. Editorial: București. Sâmbătă 27 ian. (8 februarie)

Eminescu face observația, foarte interesantă, după care guvernul liberal numea poporul: „generalitatea”, atunci când lua măsuri nepopulare. Apărea astfel și mai evident că expresia „națiune suverană” o folosea prea adesea în scopuri propagandistice.

Asupra acestui pasaj din editorialul lui Eminescu se oprește și „România liberă” în comentariul său, fără însă să amintească și de expresia „națiune suverană”¹.

În discutarea problemelor financiare Eminescu folosește terminologia de specialitate a vremii („monetă fiduciară”, „spor circulație”). Măsurile nepopulare ale guvernului sunt descrise în limba cronicarilor („s-a obștit carte domnească”).

Eminescu discută chestiunile financiare cu multă pasiune și competență. De reținut și inflexiunile stilistice din discursul său critic.

¹ RL, III (1879), nr. 507, 30 ian., p. 3 (Arena ziarelor).

[„PENTRU ÎNȚELEGEREA ACESTEI METAFORE..."]

Se publică în „*Timpul*”, IV, nr. 22, 28 ianuarie 1879, p. 3.

Notă de subsol la articolul lui C. K. Niculescu, *Revizuirea Constituției*, publicat în acest număr, și în care critică politica guvernului liberal cu privire la legislația țării. Constituția este prezentată, în perspectiva revizuirii ei, ca un edificiu „cu crăpături formidabile, amenințând a se surpa sub povara sinistrului Ascalpheu care așteaptă o nouă Proserpină spre a o preda nu lui Pluton, ci lui Boreas (Crivățului)”.

Eminescu completează această exemplificare cu noi informații, pentru a face textul accesibil cititorilor ziarului.

[„ÎN ZĂDAR AR ÎNCERCA CINEVA..."]

Se publică în „*Timpul*”, IV, nr. 23, 30 ianuarie 1879, p. 1. Editorial: *București. Luni 29 ian. (10 februarie)*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 430—433.

Eminescu definește orientarea politică a conservatorilor și a liberalilor în funcție de teza sa potrivit căreia statul este un „product al naturii” și servește de „organ al societății”. Îi învinuiește pe cei din urmă că nu înțelegeau acest lucru și au introdus „jucăriile” pe toate terenurile de activitate, paralizând funcționarea normală a statului. Problema cea mai importantă care se pune era ca în fruntea statului să stea un guvern serios. Apartenența acestuia la un partid politic sau altul nu prezenta însemnătate. Nu prezenta în aparență și nu prezenta pentru poet. Însă deținerea puterii era scopul esențial al confruntării partidelor politice ale vremii. Când conservatorii cereau „un guvern serios”, cum o cere și Eminescu, nu se gândeau, firește, decât la un guvern al lor, nu al liberalilor. Eminescu nu inventează când susține că un deputat ca Alexandru Sihleanu, președintele Comisiei bugetare, făcea în Adunarea deputaților destăinuiți cu privire la interesul său pentru balonul captiv. D. Berindei acuza Comisia bugetară că întârzia lucrările în sarcina sa. „Noi, 4-lor, de pe unde am fost împrăștiți — răspunde Alex. Sihleanu în ședința Adunării deputaților din 22 ianuarie

1879 —, ne-am adunat aci și, deși eu unul eram în străinătate și cu toate că nu mă puteam dezlipi de balonul captiv, dar l-am lăsat spre a mă afla aci la timp.”¹ Deputații din această legislatură i se înfățișau poetului „copii bătrâni și plini de patimi”.

„România liberă” atrage atenția că „*Timpul*” învinuia pe liberali că se jucau „de-a parlamentul și de-a guvernul” și că au introdus în viața statului „lipsa de responsabilitate”.²

Poetul își manifesta și cu acest prilej independența de gândire. Opinia sa că singurul lucru important îl constituia un guvern serios și nu partidul, ca atare, nemulțumea pe conservatori, care aspirau să vină la conducerea țării. Pe această linie se înscrie și apelul poetului adresat alegătorilor să nu țină seama de partidele politice și să voteze persoane demne de încredere care să-i reprezinte în Corpurile legiuitoare.

¹ MO, (1879), nr. 18, 23 ian./4 febr., p. 363.

² RL, III (1879), nr. 507 (bis), 1 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„MAȘINELE MÂNATE..."]

Se publică în „*Timpul*”, IV, nr. 24, 1 februarie 1879, p. 1. Editorial : *București. Miercuri, 31 ian. (12 februarie)*.

Epoca gazetăriei bucureștene se caracterizează și prin preocupările lui Eminescu pentru fizică. Două din caietele sale din acești ani, 2267 și 2270, sunt consacrate acestor probleme. Nu este de mirare că poetul face analogii între „regulatorul centrifugal” din mecanică și bugetul statului.

Petru Mavrogheni (1819—1887), ministru de finanțe în guvernul lui Lascăr Catargiu, are o contribuție importantă în echilibrarea bugetului și stabilirea creditului statului român. Maiorescu

îl aprecia pentru „experiența financiară” și „finețea inteligenței sale” (28, p. 35).

Anul financiar începea, în perioada când scrie Eminescu, la 1 ianuarie, o dată cu începerea anului calendaristic. Abia cu bugetul anului 1880—1881 se schimbă anul financiar de la 1 ianuarie la 1 aprilie. Aceasta pentru că — experiența o dovedise — nu se putea ajunge la votarea bugetelor până la 1 ianuarie. Între 15 noiembrie, data deschiderii parlamentului, și 1 ianuarie, adică într-o lună și jumătate, răstimp în care intrau și sărbătorile sfârșitului de an și constituirea birourilor și comisiilor și discuția răspunsului la Mesajul Tronului, nu era posibilitatea practică de a dezbate temeinic bugetul anului următor. Prin schimbarea datei începerii noului an bugetar de la 1 ianuarie la 1 aprilie s-a mai creat o înlesnire : posibilitatea votării unor noi legi financiare pentru echilibrarea bugetului.

„România liberă” reține explicația după care întârzierea votării bugetului reprezenta „o conspirație între guvern și Cameră”.¹

Eminescu se referă, atunci când discută situația financiară a țării, și la „nepărtinitorul raport al cavalerului

Bosizio”. Acest raport îl comentează în „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 125) și îl reproduce în traducerea sa (v. *supra*, p. 626—629).

¹ RL, III (1879), nr. 508, 2 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

VÂRFUL CU DOR [„UN FOILETON...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 24, 1 februarie 1879, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 248—249.

Eminescu scrie această notiță cu prilejul reprezentării operei *Vârful cu Dor*, în trei părți, pe text de F. de Laroc, muzica de Zdislaw Lubicz și traducerea poetului. Spectacolul este anunțat în „Timpul”¹ și în alte ziare³ și se reprezintă în 25 ianuarie 1879.

„Pentru mine, joi — scrie „Timpul” — , se anunță reprezentarea, pentru întâia oară, a operei *Vârful cu Dor*, care, în lipsă de cântători români, se va cânta de artiștii trupei italiene !

Iată cum sunt împărțite diferitele roluri :

Maria. d-ra Levasseur

Ionel d. G. Perugini

Dorul. d-ra A. Veratti

Un păstor A. Mazzoli

Al 2 păstor d. Seideman.

Spectacolul se va începe cu piesa *Trei crai de la răsărit*, comedie originală, în 2 acte, de B. P. Hasdeu”.

Eminescu reproduce notița din „Presa”, unde apare cu o zi mai înainte ³.

Textul este compus de regina Elisabeta, care folosește aici alt pseudonim decât cel cunoscut (Carmen Sylva). Publicitatea ce se face spectacolului și îndeosebi dramatizării baladei nu poate să mire, de vreme ce se știa cui aparținea. Ion Pipera consacră acestei opere în ziarul „L'Orient” două editoriale, *Bucarest 17/29 janvier. Un opéra roumain* și *Bucarest, 26 janvier/7 février. Vârful cu Dor*, primul publicat în 18/30 ianuarie 1879, al doilea în 27 ianuarie/8 februarie 1879 ⁴. În primul editorial se indică traducătorii în română (Eminescu) și italiană (L. F. Paganini) și se arată cine va asista de la spectacol din înalta societate. În cel de-al doilea editorial rezumă piesa și dă informații despre spectacol. Relatarea din ziarul „L'Orient” este pusă la contribuție de „Albina Carpaților” din Sibiu, care remarcă faptul că Eminescu face traducerea românească⁵. Ziarul „L'Orient” reproduce, înainte de spectacol, și o parte din partitura muzicală ⁶. „Românul” scrie că se aștepta la o mai mare varietate muzicală ⁷ iar „Presa” arată că *Vârful cu Dor* nu era o operă ci doar o „cantată în trei părți”, și critică conducerea Teatrului Național pentru faptul că

actorii apar pe scenă în costumele din *Hernani*, în loc să le procure „costume naționale”⁸. O cronică a spectacolului întocmește și Fr. Dame, care se publică în „Românul” și este reprodusă în „Telegraful român” din Sibiu⁹.

Eminescu întocmește notița sa pe baza cronicii *Teatrul Național. „Vârful cu Dor”*. *Joi 25 ianuarie*, publicat în „Binele public” în 29 ianuarie 1879¹⁰. Poetul găsește aici balada pe care o transcrie și tot de aici preia și informațiile pentru comentariul său. „Reproducem din memorie — se arată în nota care însoțește poezia — aceste versuri din frumoasa baladă *Vârful cu Dor*, spre a arăta că piesa în cestiune nu urmează tradițiunile existente.”

Versiunea românească a operei *Vârful cu Dor* o tipărim în OPERE, VIII, 379— 422. Acolo vorbim și de felul cum este întâmpinată traducerea poetului în presa vremii.

¹ T, IV (1879), nr. 19, 25 ian., p. 3 (*Cronică*). Despre legendă da câteva informații J. A. Vaillant, *La Roumanie* III, Paris, Arthus Bertrand Editeur, 1844, p. 294—315.

² ROM, XXIII (1879), 19 ian., p. 55. TELR, XXVII (1879), nr. 9. 23 ian., p. 40; ORIENT, III (1879), nr. 523, 26 ian./7 febr., p. 1.

³ PRESA, XII (1879), nr. 18, 24 ian., p. 3 (*Theatrul român*).

⁴ ORIENT, III (1879), nr. 516. 18/30 ian., p. 1; nr. 524, 27 ian./8 febr., p. 1—2.

⁵ ALBC, III (1879), nr. 8, 31 ian., p. 127.

⁶ ORIENT, III (1879), nr. 523, 26 ian./7 febr., p. 8.

⁷ ROM, XXIII (1879), 27 ian., p. 80[82].

⁸ PRESA, XII (1879), nr. 23, 29—30 ian., p. 3.

⁹ ROM, XXIII (1879), 31 ian., p. 92—93; TELR, XXVII (1879). nr. 16, 8 febr., p. 61—62, nr. 17, 10 febr., p. 64—65.

¹⁰ BP, I (1879), nr. 26, 29 ian., p. 2.

[„LIBER-CUGETĂTOR, LIBERĂ-CUGETARE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 25, 2 februarie 1879, p. 1. Editorial: *București. Joi 1 (13) februarie*.

Eminescu intervine în polemica dintre „Presa” și „Românul” în legătură cu moartea doctorului Nicolae Codreanu la Curtea de Argeș. „Presa” îl învinuiește pe doctorul Nicolae Russel, într-un editorial, *București, 26 ianuarie*, de complicitate cu organele administrative în moartea lui Nicolae Codreanu¹ și „Românul” răspunde tot într-un editorial, *București. 27 calendar/8 făurar*, în care ia apărarea funcționarilor din administrația liberală². „Presa” publică un nou editorial. *București. 29 ianuarie*³, pe care Eminescu îl reproduce în „Timpul”, cu titlul *Cazul de la Curtea de Argeș*, în completarea editorialului său⁴. Doctorul Nicolae Russel se disculpă de învinuirile care i se aduc și publică în „România liberă” o dare de seamă asupra rezultatelor autopsiei, specificând maladiile de care suferea N. Codreanu și cauzele morții sale⁵.

Pilat din Pont, cu întrebarea privind adevărul, este citat și în foiletonul *Paștele*, din 16 aprilie 1878 (v. *supra*, p. 77).

„România liberă” consideră că „Timpul” demonstra oficiosului guvernamental că nu cunoștea „însemnătatea cuvintelor *liberă cugetare*” și „nici că pricepe ceea ce este”⁶.

Poetul intervine în polemică cu o pregătire filozofică ce nu o aveau ceilalți participanți la această discuție publică. Concepția sa cu privire la libertatea de conștiință este definită în termeni fără echivoc. O „cugetare într-adevăr liberă — scrie Eminescu — prin natura ei chiar exclude orice măsuri cari ar jigni conștiința și convingerile intime ale altuia”. Bisericii ortodoxe i se recunosc merite în apărarea ființei naționale a poporului nostru și păstrarea unității limbii. Sunt teze pe care le întâlnim și în însemnările din manuscrisele sale.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 21, 27 ian., p. 1.

² ROM, XXIII (1879), 28 ian., p. 83 [85].

³ PRESA, XII (1879), nr. 23, 29—30 ian., p. 1.

⁴ T, IV (1879), nr. 25, 2 febr., p. 2—3.

⁵ RL, III (1879), nr. 516, 11 febr., p. 2—3

⁶ *Idem*, nr. 509, 3 febr., p. 3.

[„ȘEDINȚA DE IERI A SENATULUI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 28, 7 februarie 1879, p. 1—2.

Cuvântarea lui V. Boerescu se publică în „Timpul” în mai multe numere¹. „Presa” face loc în coloanele sale atât cuvântării lui V. Boerescu ² cât și celei a mitropolitului Moldovei ³. În ziarul din urmă găsim și alte mărturii în legătură cu întâmplările de la Curtea de Argeș ⁴.

„România liberă” reține aprecierea că lui I. C. Brătianu i-a lipsit curajul „de a lua asupra-și responsabilitatea opiniunilor sale și ale confracților săi nihiliști”⁶.

Eminescu se ocupă de cuvântarea lui V. Boerescu întrucât ea constituia un rechizitoriu al guvernării liberale pe linia orientării sale politice. De remarcat că poetul folosește și aici expresia „naturi catilinare”, întâlnită în manuscrise (OPERE, VII, 361), în articolele din ziarul ieșean (OPERE, IX, 255) și reluată în cele din cotidianul bucureștean.

¹ T, IV (1879), nr. 35, 15 febr., p. 2—3; nr. 36, 16 febr., p. 3; nr. 37, 17 febr., p. 3; nr. 38, 18 febr., p. 2—3.

² PRESA, XII (1879), nr. 35, 15 febr., p. 1—2; nr. 36, 16 februarie, p. 1—3.

³ *Idem*, nr. 37, 17 febr., p. 1—2.

⁴ *Idem*, nr. 29, 8 febr., p. 1—2.

⁵ RL, III (1879), nr. 513, 8 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„SE ȘTIE CĂ NOI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 37, 17 februarie 1879, p. 1—2. Editorial : *București. 16/8 februarie*.

Congresul de la Berlin din iunie—iulie 1878 condiționează recunoașterea independenței țării noastre de modificarea Constituției și de îndeplinirea unor obligații financiare. „En Roumanie, la distinction des croyances religieuses et des confessions — se arată în *Articolul XLIV* al tratatului de pace — ne pourra être opposée à personne comme un motif d'exclusion ou d'incapacité en ce qui concerne la jouissance des droits civils et politiques, l'admission aux emplois publics, fonctions et honneurs ou l'exercice des différentes professions et industries, dans quelque localité que ce soit.

La liberté et la pratique extérieure de tous les cultes seront assurées à tous les ressortissants de l'Etat roumain aussi bien qu'aux étrangers, et aucune entrave ne sera apportée soit à l'organisation hiérarchique des différentes communions, soit à leurs rapports avec leurs chefs spirituels.

Les nationaux de toutes les Puissances, commerçants ou autres, seront traités en Roumanie, sans distinction de religion, sur le pied d'une parfaite égalité.” ¹

Congresul de la Berlin stipulează în tratatul de pace, ca teză fundamentală, confesiunea religioasă. Poporul român, cu ospitalitatea sa proverbială, nu impune asemenea restricții confesiunilor religioase. Legislația noastră prevedea restricții în acordarea cetățeniei numai din considerente strict economice. Tratatul de pace invocă confesiunea religioasă pe când în realitate stipulează concesiile economice. Acestea sunt cerute pentru „naționali” („les nationaux”) tuturor statelor comerciale („les puissances commerçantes”), Nu se spune nici un cuvânt despre

meseriașii „străini” și alte categorii sociale care depuneau o muncă productivă.

Congresul de la Berlin impune României, pentru recunoașterea independenței, condiții grele, deși fusese câștigată de poporul nostru pe câmpul de luptă cu mari jertfe umane și sacrificii materiale. Congresul nu ținea seama, pe de altă parte, de situația în care se găsea România, cu un număr considerabil de imigranți în raport cu cei din țările apusene. Germania și Imperiul austro-ungar, cu un cuvânt greu la lucrările Congresului de la Berlin, urmăreau să-și dirijeze capitalul spre țara noastră, unde sperau să găsească un câmp larg de acțiune. De altfel, aceste imperii vor înlesni dirijarea spre țara noastră a purtătorilor de capital și a elementelor improductive în politică de stat.

Problema modificării Art. 7 din Constituție impusă de Congresul de la Berlin, este discutată de „România liberă” în două editoriale, *București. 10 februarie*, din 11 februarie 1879 ², și *București. 12 februarie*, din 13 februarie 1879 ³. Eminescu integrează în comentariul său primul din aceste editoriale. Poetul rescrie *ad litteram* numai părțile care pun în discuție chestiuni de principiu.

Eminescu trimite pentru atacul împotriva „României libere” la ziarul „Vocea lui Faraon”. Se referă la „Telegraful”, condus de I. C. Fundescu, care critică violent „România liberă”, organul de presă al „tinerilor liberali”, pentru orientarea politică ⁴.

„România liberă” comentează editorialul lui Eminescu, însă declară că nu constituia onoare pentru „Timpul” să polemizeze cu „Vocea lui Faraon”⁵. „Ecoul țării” reține declarația lui Eminescu că în chestiunea evreiască se mărginea la rolul de cronicar ⁶.

Eminescu se pronunță pentru acordarea cetățeniei individual, cu îndeplinirea unor formalități, procedură urmată și pentru românii din provinciile, atunci, sub stăpâniri străine. Poetul este împotriva încetățenirii în masă și pledează pentru acordarea de drepturi evreilor stabiliți în țară de multă vreme și celor care practicau îndeletniciri productive. Adunarea constituantă hotărăște, prin votul său, acordarea cetățeniei individual, cum cere poetul. Nu se împlinește și dezideratul său privind acordarea de drepturi numai persoanelor care aparțineau „claselor pozitive”.

Campania de presă privind modificarea Constituției, inaugurată de Eminescu cu acest editorial, încetează, cum vom vedea, o dată cu depășirea acestui moment din viața politică a țării noastre.

¹ *Documents diplomatiques. Affaires d'Orient. Congres de Berlin 1878*. Paris, Imprimerie Nationale, 1878, p. 290—291 (*Affaires étrangères*). „Timpul” publică *Tratatul de pace de la Berlin*, nr. 150, 11 iul., 1878, p. 3 și *Protocoloalele Congresului de la Berlin*, nr. 154, 15 iul. — nr. 174, 9 aug. 1878.

² RL, III (1879), nr. 516, 11 febr., p. 1—2.

³ *Idem*, nr. 517, 13 febr., p. 1—2.

⁴ TEL, IX (1879), nr. 2046, 14 febr., p. 1 (*[„Masca s-a ridicat...”]*).

⁵ RL, III (1879), nr. 522, 18 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁶ ECT, I (1879), nr. 15, 18 febr., p. 1 (*Arena ziarelor române*).

[„TREI ZILE DE-A RÂNDUL...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 39, 20 februarie 1879, p. 1—2. Al doilea editorial. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 434—437.

Comparația pe care o face Eminescu între epoca lui și aceea anterioară Constituției de la 1866 nu urmărește altceva decât să critice prezentul atât de mult marcat de liberalism și nu să laude „un timp de aur” inexistent.

„România liberă” scrie că „Timpul” se folosește de dezbaterile Corpurilor legiuitoare, spre „a descrie cu culori negre situația țării sub era teoriilor liberale”.¹ „Ecoul țării” insistă asupra modului cum prezintă grupările politice din Corpurile legiuitoare.²

Eminescu publică în acest număr, sub formă de editorial, o telegramă din Râmnicu Vâlcea în care se relatează despre abuzuri ale administrației locale. Poetul pune sub ochii cititorilor, concomitent cu considerațiile sale teoretice, și exemple concrete prin care denunță demagogia liberală.

¹ RL, III (1879), nr. 524, 21 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² ECT, I (1879), nr. 17, 21 febr., p. 3 (*Arena ziarelor române*).

[„ASEARĂ, DUMINICĂ, D. MATEI MILLO..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 39, 20 februarie 1879, p. 2 (*Cronica internă*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Scrieri de critică teatrală*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 130.

Spectacolul cu piesa lui Louis-Francois Nicolaie Clairville și Philippe-François Pinel Dumanoir, *33.333 fr. și 33 centime*, se reprezintă în 18 februarie 1879. Vodevilul este tradus de Enrich Winterhalder.

Eminescu își manifestă admirația pentru arta lui Matei Millo încă din articolul *Repertoriul nostru teatral*, din 1870 (OPERE, IX, 85, 87) și nu pierde nici un prilej să atragă atenția că reprezintă orientarea națională în teatrul românesc. Pentru acest motiv amintește că făcea parte din generația lui V. Alecsandri, M. Kogălniceanu și C. Negruzzi.

O dare de seamă asupra spectacolului publică și „Binele public” în 21 februarie 1879 ¹.

¹ BP, 1 (1879), nr. 36, 21 febr., p. 3 (*Teatrul Național*).

[„IERI D. D. GIANI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 41, 22 februarie 1879, p. 1—2. Editorial: *București. 21 februarie/8 martie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere, II*, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 437—445. Fragmentar.

Eminescu continuă critica liberalismului cu argumente economice. Poetul invocă date statistice, cum face și în articolele sale din „Curierul de Iași”. Întâlnim și aici mărturisirea sa de credință că nu se considera între „apărătorii vremilor trecute”. Comparația între M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, N. Bălcescu, G. Negruzzi și Alexandru Candiano-Popescu, autorul volumului de versuri *Când n-avem ce face* (București, 1866), ridiculizat și pentru proclamarea republicii de la Ploiești, Mircea C. A. Rosetti, fiul lui C. A. Rosetti, V. Alexandrescu-Urechia, este evident în defavoarea celor din urmă.

„Petiția de la Iași”, la care face aluzie poetul, este un document, cum am mai arătat, redactat de Grigore M. Sturdza în vara anului 1871. Semnată și de D. Corne, P. Rosetti-Bălănescu, L. Cantacuzin, C. D. Sturdza, gen. G. Ghyca, I. Străjescu, gen. N. Mavrocordat, Șt. Mavrocordat, Șt. Carp, Gr. Carp ș.a., „Petiția” reprezenta punctul de vedere al unor conservatori de dreapta. Era o poziție de extremism, așa cum pentru liberali tot extreme au fost în epocă mișcarea republicană de la Ploiești sau agitațiile antiCarol din primele luni ale anului 1871. Diferența era de direcție, cele ale conservatorilor fiind de dreapta, iar ale liberalilor de stânga. Diferența mai era și în gravitatea unor consecințe posibile, cum bine remarcă Eminescu.

Editorialul din „Românul”, *București 19 făurar/3 mărtisor*, la care se referă Eminescu în partea a doua a articolului său, se publică în 20 februarie 1879.¹ Poetul „cel mai mare al națiunii” este V. Alecsandri.

Presa comentează editorialul lui Eminescu ca o mărturie a antirepublicanismului poetului. Conservatorii preferau. scrie „România liberă”, „a fi ultra constituționali, numai ca să scape țara de o nouă ediție a republicii din Ploiești”.¹ Cunoaștem din alte articole motivele pentru care Eminescu se declara pentru monarhia constituțională.

Cine vrea să-l înțeleagă pe Eminescu nu poate să ignore profesiunea sa de credință, făcută aici, că în el trăia energia și caracterul „claselor pozitive” și că-și iubea țara și poporul „cum n-o iubește nimeni, cum nimeni n-are puterea de-a o iubi”.

¹ ROM, XXIII (1879), 19—20 febr., p. 1.

² RL, III (1879), nr. 526, 23 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„O CESTIUNE MAI MULT CARACTERISTICĂ..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 43, 24 februarie 1879, p. 1—2. Este reprodus în „Telegraful român”, XXVII, nr. 25, 1 martie 1879, p. 97—98.

Delegația românilor transilvăneni, condusă de mitropolitul Miron Romanul, face călătoria la Viena în februarie 187 „Telegraful român” publică relatări despre ea ¹, precum și *Reprezentarea delegației române prezentată împăratul Franz Joseph* ². Delegația protestează împotriva *Proiectului de lege pentru instrucția obligatorie a limbei maghiare școalele populare*, întocmit de August Trefort, ministrul maghiar al instrucțiunii, prin care se prevedea scoaterea limbii române, ca limbă de predare, din școlile primare confesionale

românești. *Proiectul de lege* este publicat în „Telegraf român”³ și în alte ziare transilvănene. „Timpul” îl reproduce din „Telegraful român” împreună cu unele comentarii pe marginea lui⁴.

Deputatul ungar, la care se referă Eminescu, era Bela Grünwald, „despotul slovacilor”, care declară în Dietă nu se ducea cu suficientă energie politică de maghiarizare a naționalităților⁵.

Eminescu arată, pe bază de documente, că, într-un anumit fel, „părinții ideii daco-românismului” erau Joseph al II-lea, împăratul Austriei și Ecaterina a II-a, împărăteasa Rusiei, care căutau să-și justifice politica de oprimare a popoarelor (OPERE, XI, 331-332, 353).

Asigurările împăratului Franz Joseph se încadrau între declarațiile formale ale diplomației austriece, fără urmări practice în schimbarea în bine a situației grele în care se găseau românii din Imperiul austro-ungar.

Eminescu reafirma un principiu, asupra căruia stăruie încă în primele sale articole, și după care nu se poate schimba prin legi caracterul unui popor. De remarcat de asemenea și faptul că poetul se ocupă atât de situația românilor din Transilvania, cât și de cea a românilor din Bucovina.

„Telegraful român” însoțește articolul cu o prezentare introductivă în care arată că „Timpul” era unul din ziarele ce acordau mare atenție situației românilor din Imperiul austro-ungar și opiniile sale se întemeiau pe „o precugetare foarte matură și pe cât se poate de rece”. „România liberă” prezintă articolul ca „important” prin condamnarea politicii de maghiarizare și germanizare și prin denunțarea orientării politicii guvernelor de la Viena și Budapesta, „conduse de curentul demagogilor săi”⁶.

Eminescu se referă la lucrarea lui Augustino Theiner (1804—1874), *Vetera monumenta historica Hungariam sacre illustrantia*, în două volume, tipărită la Roma în 1859.

¹ TELR, XXVII (1879), nr. 14, 3 febr., p. 53 (*Sibiu, 2 februarie*).

² Idem, nr. 15, 6 febr., p. 58—59.

³ Idem, nr. 26, 3 mart., p. 102.

⁴ T, IV (1879), nr. 54, 9 mart., p. 2—3.

⁵ TELR, XXVII (1879), nr. 19, 15 febr., p. 73.

⁶ RL, III (1879), nr. 528, 25 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„UN ZIAR CU AL CĂRUI NUME..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 44, 25 februarie 1879, p. 1—2.

Comentariile lui Eminescu au în vedere editorialul *București, 23 februarie*, publicat în „Telegraful” în 24 februarie 1879.¹ Acesta este ziarul „Vocea lui Faraon”, pe care îl numește și „Vocea lui Faraon”.

„Ecoul țării” reține faptul că „Timpul” caracteriza „Telegraful” un „canal de scurgere al tuturor *necurățeniilor* demagogice”.² Cititorii sunt informați că numea ziarul „Vocea lui Faraon” după „originea de unde se trage redactorul său șef”.

Poetul definește partidele politice în funcție de practicile lor, mai ales electorale. Opinia sa că partida conservatorilor nu practica demagogia, întrucât era conștientă de superioritatea intelectuală a membrilor săi, era pe placul conservatorilor. În bună măsură era și un adevăr în acea epocă.

¹ TEL, IX (1879), nr. 2055, 24 febr., p. 1.

² ECT, 1 (1879), nr. 22, 26-27 febr., p. 3 (*Arena ziarelor române*).

[„IERI ȘI ALALTĂIERI CAMERA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 45, 27 februarie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 26 februarie/10 martie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 445 — 451.

Maiorescu pronunță discursul în problema revizuirii Constituției în 23 februarie 1879 și „Timpul” îl publică în 27 februarie 1879¹, de unde îl reproduce și „Telegraful român” din Sibiu². Deputat al opoziției conservatoare, Maiorescu pledează pentru modificarea art. 7 din Constituție

fără motivări, care puteau servi partidelor politice în propaganda electorală.

Eminescu se declară pentru măsuri protecționiste, prin care fiecare stat are dreptul și libertatea să le ia spre a-și proteja „clasele pozitive”. Poetul susține cu o bună argumentare, că chestiunea evreiască nu se punea dacă România ar fi fost „economicește puternică”. Țară agricolă, cu o producție cu o valoare limitată, capitalul din țările apusene găsea un plasament ușor, iar purtătorii lui, căi multiple să exploateze munca „claselor pozitive”, din care făceau parte și mulți evrei, stabiliți în țară mai de mult, și care practicau diferite meserii. Să mai notăm aici că pentru Eminescu activitatea de intermediar între producător și cumpărător nu este considerată muncă productivă, întrucât nu contribuie la sporirea cantității și nici calității bunurilor respective, ci numai la scumpirea lor.

Deși Eminescu avea păreri rele despre G. Chițu, cum se vede și din articolele sale din „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 554—555), aici îl situează alături de Maiorescu în poziția adoptată față de revizuirea Constituției. Nu este lipsit de interes să arătăm că reproduce și cuvântarea în paginile ziarului conservator.³ Poetul apreciază atitudinea lui Ioan Docan (1825—1896), deputatul din Dorohoi, pentru modul deschis de-a pune problemele, deși propunerea sa nu putea fi luată în considerare în condițiile impuse de *Tratatul* din Berlin și critică „fracțiunea”, reprezentată de Danileanu, pe care îl caracterizează, sugestiv, „acrobatul hazliu al retoricei advocățești”.

„România liberă” rezumă, ca de obicei, editorialul și reține aprecierile cu privire la cuvântarea lui Maiorescu și cea a lui Docan, care, chiar dacă a făcut o propunere inacceptabilă, se dovedea sincer și nu recurgea la „tertipuri advocățești”.⁴

Eminescu își expune punctul de vedere fără menajamente. Cuvintele sale, uneori cam tari, aparțin aceluiași limbaj incisiv, specific lui. Atitudinea poetului are însă la bază considerente economice și nu rasiale.

¹ T, IV (1879), nr. 45, 27 febr., p. 2—3.

² TELR, XXVII, nr. 2h, 8 mart., p. 109—110, nr. 29, 10 mart., p. 114—115.

³ T, IV (1879), nr. 48, 2 mart., p. 2—3.

⁴ RL, III (1879), nr. 530, 28 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DEOSEBIREA ÎNTRE ACESTE DOUĂ DECLARAȚII...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 47, 1 martie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 28 februarie/ 12 martie*.

Eminescu demonstrează pe linia articolelor sale din „Curierul de Iași” că poporul român manifestă toleranță față de evrei și că nu se puteau invoca exemple de persecuții împotriva lor pe considerente rasiale sau religioase. Măsurile prohibitive ale lui Petru Șchiopul se limitau strict la aspectele economice. Ziarul „Norddeutsche allgemeine Zeitung” este caracterizat și aici, ca în foaia ieșeană, „organul cunoscut al principeului cancelar”.

Scrisoarea lui Petru Șchiopul, datată *Iași, 1579, iunie 8*, este publicată de B. P. Hasdeu în *Arhiva istorică a României*.¹ D. Danielopolu — Eminescu îi zice Daniileanu — își ține cuvântarea în ședința Adunării deputaților din 25 februarie 1878.²

Aluzia la „convoiul de vagabonzi evrei” are în vedere incidentul de la 2 iulie 1867 când autoritățile portuare române de la Galați au refuzat să primească în țară 10 evrei pe care turcii voiau să-i debarce la nordul fluviului. Cei 10 evrei tocmai fuseseră trimiși la sudul Dunării de grănicerii români în urma hotărârii tribunalului corecțional din Iași care-i condamnase cu expulzarea, învinuiți fiind de vagabondaj. Turcii i-au silit pe cei 10 evrei să sară în Dunăre. Opt dintre ei au fost salvați de soldații români, dar doi s-au înecat. Incidentul a provocat o violentă campanie împotriva guvernului român.

Eminescu publică în acest număr, ca editorial, *București, 28 februarie/12 martie*, propunerea fracțiunii liberale, supusă dezbaterii Corpurilor legiuitoare pe marginea modificării Constituției, propunere a cărei argumentație poetul o înlătură cu inteligență și, ca de obicei, cu o foarte bună stăpânire a subiectului. Demonstrația poetului privind toleranța poporului român față de evrei era îndreptată și împotriva „ultranaționalistilor”.

¹ *Arhiva istorică a României*. Tomul — Partea 1, p. 172—174.

² MO, (1879), nr. 46, 27 febr./11 mart., p. 879; *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*. I. Volum întocmit de Victor Eskenasy. Cuvânt înainte de Dr. Moses Kosen, București, Federația Comunităților evreiești din R.S.R. Centrul de documentare, 1986, p. 49.

VÂRFUL CU DOR [„CANTATA COMPUSĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 47, 1 martie 1879, p. 3 (*Cronica internă*).

Notița despre spectacolul de la Londra este inserată de Eminescu în coloanele „Timpului” ca o replică la criticile presei privind valoarea artistică a muzicii. Poetul răspundea, indirect, și la obiecțiile lui Fr. Dame în legătură cu felul cum traduce libretul cantatei (v. supra, p. 439—440).

Spectacolul de la Londra este menționat și de „Presa” tot într-o notiță¹,

¹ PRESA, XII (1879), nr. 47, 1 mart., p. 3,

[„CESTIUNEA ART. 7 A ÎNLĂTURAT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 49, 3 martie 1879, p. 1. Editorial : *București. 2/14 martie*.

Dezbaterile din Adunarea deputaților și Senat pe marginea modificării Constituției fac mult zgomot, constată Eminescu» în Corpurile legiuitoare, dar nu stârnesc ecoul așteptat și în presă.

C. A. Rosetti pleacă la Paris la 22 decembrie 1878 „pentru probleme de familie”, dar de fapt pentru a constata la fața locului atitudinea cercurilor oficiale franceze față de România. I. Câmpineanu, ministru de externe, îi dă o scrisoare de recomandare pentru omologul său francez Wadington: „Îndrăznesc să sper că veți fi de acord, la rugămintea mea, a-l primi favorabil pe dl. Rosetti și a-i permite să profite de împrejurările oficiale cărora le datorează voiajul să prezinte Excelenței Voastre, care conduce cu o atât de legitimă autoritate politica externă a Franței, lămuriri cu privire la situația nouă creată României prin Tratatul de la Berlin”.¹ De la Paris, C. A. Rosetti se duce într-adevăr la Roma, unde este primit de ministrul de externe italian, de președintele Camerei, de ambasadorul Franței, în Italia și de doi influenți deputați. La 25 ianuarie este primit și de regele Italiei, și încă foarte amabil. „A mers până într-acolo, îi scrie el lui I. C. Brătianu în aceeași zi, încât mi-a vorbit de minister ca și cum eu aș fi fost prietenul și ministrul său.”² Călătoria lui C. A. Rosetti la Paris și Roma, ca și aceea a lui Dimitrie Brătianu la Londra voia să pipăie terenul diplomatic european în preajma discuției din parlament a modificării art. 7 din constituție. Eminescu considera inutilă călătoria lui Rosetti și are față de el atitudinea știută de mai înainte.

„România liberă” reține în comentariul său că poetul reducea călătoria lui C. A. Rosetti la „un fiasco complet”.²

Expresia „a ieșit din nou la maidan” o întâlnim și în manuscrisul 2276A, 199 din epoca ieșeană (12, p. 617) și în alte articole (v. supra, p. 14).

¹ *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 458—459,

² *Idem*, p. 478—479.

³ RL, III (1879), nr. 534, 4 mart p. 3 (Arenă ziarelor).

[„«ROMÂNUL» DE VINERI, 2 MARTIE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 49, 3 martie 1879, p. 1—2.

Eminescu se referă la un articol care apare, în adevăr, în „Ecoul țării”, în 21 februarie 1879.¹ Este o corespondență care poartă data : *Tîrgoviște, 31 ianuarie 1879* și este reprodusă din „Presa”, unde se publică în 17 februarie 1879.² Corespondența relatează despre primirea frumoasă pe care o face generalului I. Em. Florescu populația din Târgoviște. „Românul” publică în 2 martie 1879 un articol, *General de Bazarca și general de Smârdan*, semnat *Un ofițer milițian antifevruarist*, în care îl critică pe generalul I. Em. Florescu și aduce laude generalului Nicolae Haralambie (1835—1908) pentru faptele de arme în luptele de la Smârdan.³

Comentariul lui Eminescu pornește de la aceste articole din presa și face distincția, foarte importantă, între „crimele comune” și „crimele politice”. Poetul încadrează participarea generalului N. Haralambie la detronarea lui Al. I. Cuza printre crimele de care nu putea fi absolvit în fața istoriei, oricâte fapte de arme, oricâte acte de curaj și vitejie ar fi făcut după aceea.

„Românul” răspunde într-un articol, [„« *Timpul* de la martie... ”], semnat: *Tot ofițerul milițian cu articolul din „Românul”*, în care îl învinuiește pe Eminescu că îndreptă o „diatribă în contra generalului Haralamb”⁴, că îl urmărea pe generalul Haralambie „în versuri și în proză, în scris și în grai”.

Oficiul guvernului liberal este indignat, desigur, de opiniile lui Eminescu cu privire la detronarea lui Al. I. Cuza, pe care o înfățișează ca un act de trădare, săvârșit de liberali în realitate în colaborare cu conservatorii.

¹ ECTJ, I (1879), nr. 17, 21 febr., p. 2—3.

² PRESA, XII (1879), nr. 37, 17 febr., p. 2—3.

³ ROM, XXIII (1879), 2 mart., p. 191. ⁴ *Idem*, XXIII (1879), 8 mart., p. 212.

[„DEZILUZII ȘI DEZAMĂGIRI!..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 50, 4 martie 1879, p. 1.

Proiectul e votat la 30 martie 1879 și statul a putut înscrie în bugetul său pe 1880—1881 suma de 14.500.000 lei ca venit net al acestui monopol în loc de 8.000.000 lei, cât era arendat. Deci un beneficiu de 6.500.000 care nu va înceta să crească în anii următori. Anumite deficiențe de formă în prezentarea proiectului dau câmp liber criticilor lui G. Vernescu, aflat în dizidență.

„Binele public”, ziarul lui G. Vernescu, atacă proiectul într-un articol, [„*A prezenta-n modul...*”], publicat în 2 martie 1879.¹

De aici reproduce și Eminescu începutul articolului. Tot lui îi aparțin și sublinierile.

¹ BP, 1 (1879), nr. 40, 2 mart., p. 1 (*Al II-lea editorial*).

[„CAMERA FRANCEZĂ A RESPINS..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 51, 6 martie 1879, p. 1. Editorial; *București, 5/17 martie*.

Eminescu demonstrează că liberalii anticipează unele dezbateri politice din Franța. Discursul critic este ironic la adresa liberalilor de la noi. Problema trimiterii în judecată a miniștrilor din guvernarea conservatoare stă în atenția lui Eminescu și cu un an mai înainte. Poetul întocmește în februarie 1878 un memoriu în numele lui Lascăr Catargiu destinat să fie trimis domnitorului. Acolo expune pe larg această chestiune (OPERE, XVI, 762—763).

„România liberă” arată că „Timpul” face o observație ciudată când compară „teoria” lui I. C. Brătianu cu privire la trimiterea în judecată a miniștrilor conservatori cu poziția minorității „ultra-revoluționară” din Franța.¹

Expresia „*Quod licet Jovi non licet bovi*” este folosită în articolele [„*Demagogii sunt aceiași...*”] din 10 iulie 1881 (OPERE, XII, 337) și [„*Ți-ai găsit...*”] din 15 iulie 1882 (OPERE, XIII, 142).

¹ RL, III (1879), nr. 536, 7 mart., p. 3 (*Arena ziarelor*).

TEATRU ROMÂNESC [„MÂNE, MARȚI 6 MARTIE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 51, 6 martie 1879, p. 2 (*Cronica internă*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Scrisori de critică teatrală*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 131.

Eminescu atrage atenția asupra aspectelor politice ale piesei lui Alecsandri și asupra importanței lor în cunoașterea „liberalismului” din țara noastră. Mai mult articol politic decât cronică dramatică, poetul îi face loc în rubrica de politică internă.

[„«POLITISCHE CORRESPONDENZ» PUBLICĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 53, 8 martie 1879, p. 1—2. Editorial: *București. 7/19 martie*.

Nota guvernului român, publicată în „Politische Correspondenz”, este reprodusă în „Neue freie Presse”, cu titlul *Wien, 12. März (Das neueste rumänische Rundschreiben)*, în 1/13 martie 1879.¹

„Timpul” se ocupă de această notă și într-un articol din 6 martie 1879.²

Eminescu pornește de la textul din „Neue freie Presse”, care specifică de altfel că o reproducea din „Politische Correspondenz”, la care trimite poetul, fără însă s-o consulte direct. Eminescu analizează „mithul” despre „bulgarismul Dobrogei”.

Informațiile sunt extrase din Eminescu din tratatul lui E. Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, din care traduce primul volum cu un an mai înainte (OPERE, XIV, 75—208). Despre aceste evenimente istorice găsim însemnări și în manuscrise (12, p. 583—601).

¹ NFP, (1879), nr. 5224, [1]13 mart., p. 3.

² T, IV (1879), nr. 51, 6 mart., p. 1—2.

[„ÎNTRE MUNȚELE NEPLĂCERI ALE VIEȚII...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 65, 22 martie 1879, p. 1. Editorial: *București. 21 martie/2 aprilie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 452—455.

Eminescu răspunde la criticile „Românului” îndreptate împotriva sa în *București. 19/31 mărtisor* și ia un al doilea editorial, *București. 20 mărtisor/1 prier*, publicat în oficiosul liberal în 21 martie 1879 ¹. Aici este criticat pentru atitudinea față de D.A. Sturdza, ministrul liberal de finanțe.

Poetul își reafirmă poziția față de politica guvernului liberal și respinge acuzațiile necontrolate ce i se aduc cu privire la orientarea politică.

„România liberă” insistă asupra răspunsului lui Eminescu cu privire la legăturile conservatorilor cu „străinii” și cu „fracționistii” ².

Polemica cu „Românul” aduce unele precizări, importante pentru mai buna înțelegere a articolelor următoare. Eminescu insistă aici și asupra faptului că în considerațiile sale nu-i avea în vedere numai pe evrei, ci și persoanele de altă naționalitate, care se încadrau în prevederile constituției din țara noastră.

Redactorul „Românului”, la care face aluzie Eminescu, este Frederic Dame, care va protesta împotriva trecerii sale printre „comunarzii” alungați din țară (v. *supra*, p. 215—217).

¹ ROM, XXIII (1879), 21 mart., p. 254. ² RL, III (1879), nr. 550, 23 mart., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„IERI S-A CITIT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 67, 21 martie 1879, p. 1. Editorial : *București, 23 martie/4 aprilie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 456—459.

Dezbaterile din Adunarea deputaților și Senat sunt prezentate și aici ca o farsă, chemată să absolve guvernul de responsabilitate pentru actele sale.

Presa remarca culorile violente în care sunt înfățișați deputații liberali. „Apoi continuă a înfățișa — scrie „România liberă” — icoana camerei actuale comparând-o cu o adevărată menajerie de curiozități etnologice și zoologice, greu de clasat în regnul animal”.¹

Eminescu se folosește și aici de expresia „naturi catilinare” pentru caracterizarea elementelor corupte ale societății (v. *supra*, p. 211). E vorba, firește¹, de o caracterizare în focul polemicii, nu neapărat de o realitate.

Guvernarea liberală aduce în prim plan destui oameni noi, mulți fără experiență politică, mulți de o moralitate îndoielnică, cei mai mulți ariviști. De aici însă și până la adjectivările lui Eminescu era distanța creată de lupta politică, pe atunci încă la începuturile statuării normelor sale, și de talentul polemic al unui om cu adevărat de excepție.

¹ RL, III (1879), nr. 552, 25 mart., p. 3 (*Arena ziarelor*)

[„ALALTĂIERI, SÂMBĂTĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 69, 27 martie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 36 martie/7 aprilie*,

Organul fracțiunii liberale condusă de G. Vernescu critică modul de votare a bugetului într-un articol [*„În acest moment”*], publicat în 26 martie 1879, ca al doilea editorial¹. Datele statistice sunt luate din articolul lui I. Ionescu; *Bugetele pe 1879*, publicat în același ziar².

„Binele public” nu era însă ziar al Partidului Național Liberal, ci al grupării liberalilor moderați din jurul lui G. Vernescu. Înființat la 29 noiembrie 1878 Apare până la 17 martie 1884, când fuzionează cu „Timpul”. Ajunge în 1879 tot mai îndepărtat de guvern și tot mai apropiat de opoziție².

Bugetul general al statului pe anul 1879 prezintă la venituri și cheltuieli aceeași sumă : 109 164.691,35 lei. La venituri extraordinare se prevede suma de 7.441.375,35 lei bilete ipotecare. Pentru prima oară în 1879 figurează un buget al Dobrogei cu 3.250.000 lei la venituri și 3.115.512,84 lei la cheltuieli⁴. Sunt desigur și exagerări de cifre. Toate bugetele aveau atunci exagerări pentru că nu se cunoștea decât cu aproximație suma produsă de impozite. Era la mijloc și o practică, aceea de a întocmi bugete excedentare și nu fidele realităților. Învinuirile pe care D. A. Sturdza le aducea conservatorilor se întorceau și împotriva sa. Abia după criza financiară din 1899—1901 evaluările bugetare vor începe să fie mai puțin fictive.

„România liberă” insistă asupra faptului că „Timpul” se ocupă de inexactitatea cifrelor comunicate de D. A. Sturdza, ministrul de finanțe⁵.

Eminescu revine asupra întocmirii bugetului cu noi date statistice (v. *supra*, p. 211—213).

¹ BP, I (1879), nr. 50, 26 mart., p. 1.

² *Idem*, p. 3.

³ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, p. 104.

⁴ Th. C. Aslan, *op. cit.*, p. 152.

⁵ RL, III (1879), nr. 554, 28 mart., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ALALTĂIERI, LUNI DIMINEAȚA...”]

Se publica în „Timpul”, IV, nr. 73, 5 aprilie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 4/16 aprilie*.

Considerațiile lui Eminescu privind „natura capitalului” au la bază teza sa cu privire la primatul muncii. Exegeții operei sale rețin faptul că poetul notează numele lui Karl Marx în unul

din manuscrisele sale (119, p. 68). Sunt însă ilustrative și considerații, ca cele de aici, privind natura capitalului și trecerea lui din mâinile „claselor pozitive” în cele ale claselor exploatoare.

Situația din Rusia țaristă este analizată din perspectiva depozitării „claselor pozitive” de produsul muncii lor și a îngrădirii tuturor libertăților cetățenești. Situația din Rusia țaristă stă în atenția poetului și într-un text din manuscrise în care anticipează evenimentele din 1905 (OPERE, IX, 470). Paralela între situația din Rusia țaristă și cea din Germania nu se referea, în realitate, la mișcarea socialistă, ci la acțiunile nihiliste.

Comparația între Offenbach și Beethoven o găsim și în manuscrise și tot în defavoarea celui dintâi (12, p. 51). „L'Orient” scrie că fenomenele din Rusia, la care se referă poetul, caracterizau întreaga Europă ¹.

Eminescu observa că în climatul descompunerii generale a societății din vremea sa se aflau și germenii „unei noi vieți”.

¹ORIENT, III (1879), nr. 582, 6/18, apr., p. 1 (*La presse roumaine*).

[„UN CENUȘER ROMÂN...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 76, 8 aprilie 1879, p. 1. Editorial : *București, 7/19 aprilie*.

Editorialul se deschide cu o secvență în care comentează, sub forma de parabolă, o corespondență din Dobrogea.

Eminescu vorbește de un „cenușer” trimis în provincia de peste Dunăre să reprezinte administrația românească. Din

corespondența din Dobrogea, publicată în același număr, rezultă că este vorba de Alexandru Macedonski, trimis în Dobrogea, ca director al prefecturii județului Silistra Nouă, cu reședința în Cernavodă. D. Stoicescu nu amintește de această corespondență în articolul *Macedonsky și Dobrogea*¹ și nici Adrian Marino în monografia sa consacrată poetului rondelurilor “. Reproducem corespondența, document fundamental, pentru urmărirea polemicii dintre cei doi poeți.

[UN CONȚETĂȚEAN MUSULMAN...]

Un conțetățean musulman ne trimite din *Cernavoda* o corespondență cu data de 28 martie, din care estragem următoarele, privitoare la purtarea necalificabilă a d-lui Al. Macedonski, director al prefecturii *Silistra Nouă*:

După ce acest d-n se distinse prin infectele sale scrieri contra tronului, persoanei *Mării Sale* și chiar contra protectorului său I. Brătianu; acest din urmă crezu de cuviință a ne ferici cu această ilustrațiune demagogică trimițându-l ca director al prefecturii Silistra Nouă. Aici, profitând de pozițiunea sa, nu pierdu cea mai mică ocaziune pentru a-și pune în aplicațiune școala ce căpătase cu ocaziunea șederei sale în pușcărie, procedând în modul următor:

„I. Profitând de naivitatea a câtorva scriitori din prefectură și poliție, adică: Tomescu, Scărlătescu, Păltineanu și Porumbaru etc., cu care se asocie în *clică*, debută prin intrigi și calomnii provocând, în numele prefectului său, conflicte și scandaluri cu toți funcționarii superiori din district ce nu-i erau agreeți, pentru că nu se asocia cu d-sa la viața scandaloasă ce perpetua prin alternațiuni de beție, jocul cărților și prostituțiune. Acestea se constată din declarațiunea cetățenilor de Cernavoda ce au făcut d-lui procuror local cu ocaziunea anchetelor relative.

II. Onoarea familiilor noastre fu mai bine garantată în timpurile anormale de ocupațiuni rusești decât sub acest prototip de reprezentațiune guvernamentală. Aceasta se constată din reclamațiunile câtorva musulmani pentru atentate la onoarea familiilor lor.

III. Atitudinea acestui bei de Văcărești, atât ca om public cât și privat, nu era decât o

provocațiune sistematică, bruscând până și pe colegii săi, amployați superiori, și care numai în respectul datorit d-lui general Gherghel scăpă de mânia acestor din urmă.

Aceasta se constată din plângerile amployaților superiori adresate miniștrilor respectivi, precum și din procesul-verbal încheiat de procurare la fața locului.

IV. Abia sosit în Cernavoda, ne aduse pe escrocul Lerescu sub titlul fictiv de agent polițienesc, care, în numele amployaților poliției, precum și sub pretestul de necesități polițienești, încasează de la cetățeni mai multe sume de bani, fuge și se pune sub protecțiunea poliției de București, fără a da creditorilor nici o satisfacțiune. Aceasta se constată din corespondența ținută între prefectura de Cernavodă și poliția capitalei.

V. În luna decemvrie 1878 Poliția de Rasova, descoperind 24 cai de furat, și după toate încercările de corupțiune întrebuințate de hoți și rămase zadarnice, integrul polițai, predând caii în păstrarea primării și a 5 notabili garanți, trimete prefecturei procesul-verbal de constatarea faptului și dare în judecată a hoților. Mare fu mirarea noastră văzând că d. Macedonschi, în lipsa prefectului, după o prealabilă înțelegere cu acuzații, înapoiază, în ace[e]ași zi (15 decembre) procesul-verbal sub ord. no. 146 și 147 cu serioase observațiuni ca altădată poliția să nu se mai amestece în asemenea lucruri, ordonând și liberarea cailor.

VI. Și cel din urmă fapt prin care d. Macedonski et comp. și-a ilustrat misiunea sa de civilizator și organizator al Dobrogei fu în modul următor: Convinși de dizolvarea distr[ictului] Silistra Nouă și în consecință de disponibilitatea lor pe ziua de 1 aprilie, înșeală pe o parte din negustori scontându-și leafa pe martie, adică pe luna deja achitată de stat, amăgește pe alți sub titlul de împrumut și încasează :

de	la Panait Vasile	2900	fr. 20 b.
„	„ Evanghele George	645	„ 55 „
„	„ Letter Radief	264	„
„	„ Ciacalopulu	121	„
„	„ Mehmed Efendi	97	„
„	„ Preotu Chirescu	150	„
„	„ George Calfa	350	fr. „
„	„ Cucoana Marița	270	„ 45 „
Suma totală până acum		4798	„ 20 550
constatată			

Vinde lemnele prefecturei comerciantului Ciacalopulu, sustrage din prefectură 5 sfeșnice, un postav de masă, hârtia de scris, călimări, condeie și tot materialul de scris etc., și fug cu toți în mod rușinos în ziua de 24, scoțându-și bagajele prin dosul caselor și prin mahalale până la port, unde se pun sub protecțiunea pavilionului austriac, vaporului Radezki, spre a scăpa de urmăririle creditorilor, deja alarmați. Și în așa mod rușinos întreaga clică de 5 împreună cu cățel, purcel, cu servitori[i] prefecturei și cu madamurile lor dizertează de la post, lăsând serviciul în cea mai complectă dizordine și populațiunea agitată cu drept cuvânt de indignațiune și spaimă, văzându-și avutul lor prădat de însăși acei destinați a[-]l garanta; agitațiune ce imediat s-a calmat, grație tactului generalului Ghergheli și polițaiului Crăiniceanu; promițând creditorilor despăgubirea lor și pedepsirea culpabililor. Nu trecu decât 36 de ore și toate speranțele noastre se schimbă în indignațiune generală, văzând că însuși guvernul central patronează conduita a acestor cavaleri... prin răspunsul d-lui Brătianu, sub propria sa semnătură, adresat comerciantului Lefter Radief ca răspuns la numeroasele noastre plângeri, că acei 5 amployați nu sunt fugari, ci veniți în București din ordinul său, bruscându-ne că altădată ar trebui să ne exprimăm mai cuviincios către amployații români.

Acest grosolan fapt azi se anchetează de parchet, împreună cu o ultimă descoperire făcută în localitate, de falși în acte publice, formulând următoarea telegramă mincinoasă.

D-lui director prefectura Silistra Nouă

No. 1805

„Vă încunoștințez că prin înaltul decret no. 803 d. căpitan Crăiniceanu este numit prefect ad-interim în locul d-lui Gherghel demisionat.”

p. Ministru, *Mihălescu*

Acestea sunt, d-le redactor, primele impresii lăsate în inimele și memoria noastră de primi[i] funcționari români, ce-i așteptam cu atâta anksietate ca să ne împărtășim de luminele lor și de misiunea civilizatoare.

Acestea sunt garanțiile ce ne promise puternicii zilei, ce încă o dată confirmă justa interpretațiune dată de turc, asupra cualificațiunei de *liberal* (*genabet tacîm*).

Termin d-le redactor comunicându-vă că deja suntem resigniți cu ide[e]a că Dobrogea nu poate fi mai fericită decât Basarabia, considerând-o ca o a doua edițiune coregiată și considerabilmente aogmentată.

Unui bun înțelegător destul atât.

[8 aprilie 1879]³

Acuzațiile aduse lui Macedonski ar trebui verificate pe bază de documente. Nu încapă însă discuție că face datorii pentru care este chemat în judecată de unii locuitori din Cernavoda.⁴

Poetul Macedonski este funcționar al primei administrații instalate în Dobrogea după reunirea ei cu țara. Inițial provincia dintre Dunăre și Mare este organizată în trei județe, fiecare având în frunte un prefect: Constanța (Kustenge), cu centrul la Constanța, prefect Remus Opran, fostul procuror general de la Curtea de Apel din București; Silistra Nouă, cu centrul la Rasova, prefect generalul Tobias Gherghely și Tulcea, cu capitala la Tulcea, prefect George M. Ghica.⁵

Adunarea Partidului Național Liberal, la care se referă Eminescu, se ține la Hotelul Herdan din București în 4 aprilie 1879. „Românul” publică o dare de seamă asupra ei și dă lista celor aleși în comitetul de pregătire a alegerilor⁶.

Critica la adresa lui Macedonski și adunarea de la Hotelul Herdan stau și în atenția „României libere” în comentariul său pe marginea editorialului lui Eminescu. „Un nou epitet a găsit « Timpul » — scrie ziarul — pentru *roșii*. El îl împrumută de la un turc din Dobrogea, căruia explicându-i-se de un liberal ce va să zică « suveranitatea poporului » ca suveran (padișah) și ministru e ori și cine — acela ar fi exclamat, « guvernul vostru genalut *tacîm* (tacâm de haimanale) ». Cu acest nume botează organul conservator, făcând câteva excepții, pe membrii comitetului electoral, întocmit la Hotel Herdan.”⁷ Articolul lui Eminescu reține și atenția ziarului „L'Orient”, care completează informația despre Al. Petrescu⁸.

„România liberă” observă, pe bună dreptate, că Eminescu nu critică în articolele sale unele persoane din Partidul Național Liberal. Ziarul se referea, desigur, la P. S. Aurelian, trecut în fruntea comitetului electoral liberal, dar pe care Eminescu îl prețuiește și reproduce în ziarul conservator unele din lucrările sale științifice.

Eminescu se ocupă de activitatea lui Macedonski, prima dată, în acest editorial. Criticile cuprinse în articolul *Din ședințele Societății „România Jună”. Naționalii și cosmopoliții* din 1871—1872, rămas în manuscrise (OPERE, IX, 457), nu se referă, cum susțin istoricii literari, la poezia patriotică a celui din urmă. Macedonski publicase înainte de 1871 o singură poezie, care nu-l putea determina pe Eminescu să-l pună alături de Moisi Bota, I. C. Drăgescu, P.

Grădișteanu, A. Costiescu, I. V. Adrian, toți dintr-o generație anterioară. Eminescu îl are în vedere în articolul din 1871—1872 pe M. D. Macedonski, unchiul poetului, din aceeași generație cu cei de mai sus. Acesta își strânge producția literară și în volum, *Buchetul primăverei*, tipărit la București în 1862. Eminescu avea dreptate să califice producția literară a acestor poeți „anomalii literare”.

¹ AD, IV (1923), nr. 3, iun.-sept., p. 317—320.

² Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*. [București], Editura pentru literatură, 1966, p. 137—138, 188—199. Se fac prezumpții că inițiatorul polemicii ar putea fi Eminescu și se justifică absența mărturiilor documentare prin descompletarea colecției din ziarul „Timpul”, Din colecția de la Academia Română pe 1879 lipsesc nr. 1, din ianuarie, NR. 106, din 16 mai și 130 din 14 iunie.

³ T, IV (1879), nr. 76, 8 apr., p. 2 (Corespondență particulară a „Timpului”).

⁴ G. Călinescu și colaboratorii, Al. Macedonski, SCILF, III (1954), [ian.—dec.], p. 147—154.

⁵ MO (1878), nr. 258 din 19 nov./1 dec., p. 7225, 7226.

⁶ ROM, XXIII (1879), 5 apr., p. 407.

⁷ RL, III (1879), nr. 563, 10 apr., p. 3 (Arena ziarelor).

⁸ ORIENT, III (1879), nr. 585, 10/22 apr., p. 1 (La presse roumaine).

[„D. FREDERIC DAME NE TRIMITE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 76, 8 aprilie 1879, p. 2—3 (Corespondență particulară a „Timpului”). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 124—126. Fragmentar.

Scrisoarea lui Fr. Dame adresată „Timpului” este un răspuns la un pasaj din editorialul lui Eminescu ([„Între multele neplăceri ale vieții...”] din 22 martie 1879). „Un comunard alungat din Paris — scrie Eminescu aici — , care-și are învățătura toată din academia «Le crapaud volant», devine redactor al „Românului”, organul unui partid numeros” (v. supra, p. 209). În țara sa de baștină Dame publicase în 1870 un poem (*L’Invasion*) și o carte *La Resistance*. Plecarea lui din Franța e determinată de moartea, în condiții suspecte, a prietenului său Ducasse, unul dintre cei care pregăteau proclamarea Comunei. Cu toate că în scrisorile trimise lui Eminescu, Dame neagă orice participare a sa la mișcarea comunarzilor, lucrurile rămân neclare. După venirea în România, în 1872 (tot aici trăia și o soră de a lui căsătorită cu avocatul C. Polizu), duce o intensă activitate de gazetar inițial la ziarele liberale apoi la cele conservatoare. În acești ani era un colaborator al lui C. A. Rosetti, mai târziu va fi un apropiat al lui Gh. G. Cantacuzino (Nababul). Mai cu seamă sunt de reținut cronicile sale dramatice (lăsând de o parte rolul său de detractor al lui Caragiale). Demne de luat în considerație sunt și cărțile sale *Istoria României contemporane*, București, Socec, 1901, *Bucarest en 1906*, București, Socec, 1907 sau cele referitoare la războiul independenței. Dame a fost bine intenționat în tot ce a scris. Și a scris foarte mult. M. Eminescu avea dreptate însă când persifla cultura lui. Dame însuși și-a dat seama de insuficiența sa pregătire intelectuală și între 1890—1893 face studii la Paris și își ia doctoratul în litere la Universitatea din Fribourg (93, p. 259—260). Atitudinea critică a lui Eminescu față de el are în vedere, desigur, și locul unde lucra Frederic Dame atunci, adică la „Românul”, ținta atacurilor sale.

Eminescu încheie articolul cu versurile lui Constantin Bălăcescu, *Epigrama mea din partea multora*, pe care o reproduce și în prezentarea operei acestui poet în 1874 (*OPERE*, IX, 104).

Documentele invocate de Fr. Dame prin care se dezice de participarea la lupta comunarzilor îi dau prilejul lui Eminescu să-și definească poziția față de preopinient. Obiectivul principal al criticii sale îl formează activitatea lui Fr. Dame prin care urmărea să fie recunoscut, după ce nu se putuse realiza în Franța, un „homo universale” în cultura română.

CESTIUNEA ORIENTULUI [„DUPĂ CUM ȘTIM...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 77, 10 aprilie 1879, p. 3.

Alexandru Vogoride se naște la Iași în 1830 și era frate cu Nicolae Vogoride, fostul caimacam al Moldovei. Ocupă funcții importante la Constantinopol și în Ministerul Instrucției Publice și este apoi ambasador al Imperiului otoman la Viena.

Activitatea sa stă în atenția lui Eminescu și în „Curierul de Iași” în 1876—1877 (*OPERE*, IX, 133, 313, 316).

Expresia „fumul bănuitor ieșit din cadelnițe” ne amintește de articolul lui Al. Odobescu, „Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează, îndreptat împotriva lui Cezar Bolliac și publicat în „Columna lui Traian” în 1873.

Foiletonul Nicolae Scurtescu, din acest număr¹, inclus în edițiile anterioare (9, p. 172—174), aparține lui I. Slavici și se tipărește în edițiile prozatorului².

¹ T, IV (1879), nr. 77, 10 apr., p. 2 (Foiletonul „Timpului”).

² Ioan Slavici, *Opere X. Studii și articole literare și culturale*. Text ales și stabilit de C. Mohanu, Note și indici, D. Vatamaniuc. București, Editura Minerva, 1981, p. 757—760, 954—956.

[„UNA DIN FRAZELE FAVORITE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 79, 12 aprilie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 11/23 aprilie*.

Guvernul liberal n-a declarat starea de asediu în timpul războiului de independență fiind la mijloc desigur și împrejurarea mai deosebită a trecerii continui a trupelor rusești prin țară. Poetul întoarce întreaga problemă tot împotriva liberalilor afirmând că guvernul n-a decretat starea de asediu pentru că n-avea împotriva cui, cei care ar fi putut tulbura ordinea aflându-se întâmplător la guvern și nu în opoziție.

Eminescu exemplifică teza sa cu cazurile lui Alexandru Candiano-Popescu și N. T. Orășanu, care figurează în adevăr printre cei cărora li se împărțiră decorații în ianuarie 1878.

Critica lui Eminescu este caracterizată de „România liberă” o „teorie” a „Timpului”, pe care poetul o exemplifică cu „un caz extraordinar”.¹

Poetul nu face distincție între revoluționari ca Wilhelm Liebknecht (1826—1900), Victor-Henri Rochefort (1830—1913), August Friedrich Bebel (1840-1913), Raoul Rigault (1846—1871) și anarhiști ca Karl Eduard Nobiling (1848—1878) și Max Hödel (1857—1878), cunoscuți prin atentatele împotriva lui Wilhelm I, împăratul Germaniei. Atentatul celui din urmă, din 11 mai 1878, oferă pretext guvernului german să voteze legea contra socialiștilor.

¹ RL, III (1879), nr. 566, 13 apr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ATRAGEM ATENȚIUNEA TUTUROR..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 82, 15 aprilie 1879, p. 1. Editorial: *București, 14/36 aprilie*.

Prezentare introductivă la scrisoarea lui N. T. Moldoveanu privind abuzurile lui A. M. Warszawsky în chestiunea rechizițiilor în timpul războiului de independență și o scrisoare a acestuia către generalul Evsevie Andrievici Rossisky în aceeași problemă.

Scrisoarea lui A. M. Warszawsky este publicată de „Binele public” o zi mai târziu, ca editorial, în original și în traducere românească ¹. Traducerea este republicată, tot ca editorial, în numărul următor². Scrisoarea lui Warszawsky este reprodusă în „Ecoul țării”, care-i consacră și o serie de editoriale, *București. 17 aprilie, București, 18 aprilie, Jos tâlharii ! !* ³.

„România liberă” arată că documentele publicate de „Timpul” cuprindeau pentru Simeon Mihălescu „destăinuiri foarte compromițătoare” ⁴.

A. M. Warszawsky, cu care ne vom mai întâlni în comentariile noastre, este cunoscut prin afacerile sale oneroase pe seama statului român. Făcea parte dintre acei intermediari între organele administrative românești și comandamentele armatei rusești care știură să tragă profituri din ambele părți.

Scrisoarea lui N. T. Moldoveanu, publicată aici, este integrată de Eminescu în editorialul [*„D. Simeon Mihălescu publică...”*] din 18 aprilie 1879 (v. *supra*, p. 220—223).

Presa antiliberală face acestor documente o largă publicitate pentru faptele pe care le dezvăluie însă și în scopuri propagandistice în ajunul campaniei electorale.

¹ BP, 1 (1879), nr. 58, 16 apr., p. 1.

² *Idem*, nr. 59, 18 apr., p. 1.

³ ECT, 1 (1879), nr. 59, 18 apr., p. 1; nr. 60, 19 apr., p. 1; nr. 61, 22 apr., p. 1.

⁴ RL, III (1879), nr. 569, 17 apr., p. 3.

PESTE CÂT TIMP VA PIERI LUMEA?

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 83, 17 aprilie 1879, p. 3 (*Diverse*).

Emil Du Boys-Reymond (1818—1896), fiziolog german și profesorul lui Eminescu la Universitatea din Berlin, este creatorul fiziologiei experimentale. Dintre lucrările sale sunt de reținut *Untersuch über tierische Elektrizität* (Berlin, 1848—1860) și *Gesammelte Abhandlungen zur allgemeinen Muskel und Nerven Physik* (Berlin, 1875—1877).

Studiul lui Iulius Robert Mayer, *Bemerkungen über die Kräfte der unbelebten Natur*, la care se referă Emil Du Boys-Reymond, este tradus de Eminescu și se păstrează în manuscrisele sale (OPERE, XIV, 950—955).

Conferința profesorului berlinez despre sfârșitul universului stârni mare ecou în presa vremii.

[„D. SIMEON MIHĂLESCU PUBLICĂ..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 81, 18 aprilie 1879, p. 1—3. Editorial: *București, 17/20 aprilie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Editura Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 425—426. Fragmentar.

Adresele lui Simeon Mihălescu către Ministerul de Justiție și către Ministerul de Externe se publică în „Monitorul oficial al României” în 17 aprilie 1879 ¹ și sunt reproduse în „Românul” și în „Telegraful” în 18 aprilie 1879 ². „Monitorul oficial al României” publică în ziua următoare răspunsul lui Eugen Stătescu, ministrul de justiție, prin care îl informează că a ordonat primului

procuror să deschidă acțiune împotriva „Timpului” și „Binelui public”³. Ministrul preciza că publicarea documentelor viza, „în cel mai înalt grad, moralitatea publică” și că cei care se făceau vinovați de „minciună și calomnie, să-și primească legitima lor răsplată”. Răspunsul lui Eugen Stătescu este reprodus de „Telegraful” în 19 aprilie 1879⁴.

Eminescu consideră oportun în fața acestor pregătiri pentru acționarea în judecată, să reproducă scrisoarea lui N. T. Moldoveanu și cea a lui A. M. Warszawsky, publicate în 15 aprilie 1879 (v. *supra*, p. 220—223).

„România liberă” insistă asupra importanței documentelor și reproduce din comentariul lui Eminescu considerațiile sale cu privire la poziția lui Simeon Mihălescu, față de învinuirile ce i se aduceau⁵.

Un fragment se reproduce și în „L'Orient” în traducere franceză⁶.

Eminescu observă, cu ironie, că Simeon Mihălescu semna adresele către Ministerul de Externe și Ministerul de Justiție, în locul ministrului de interne, superiorul său, deși era persoana principală implicată în această afacere.

Poetul scrie de pe pozițiile omului cu conștiință, a ziaristului care se considera răspunzător în apărarea moralității publice.

¹ MO, (1879), nr. 87, 17/29 apr., p. 2237.

² ROM, XXIII (1879), 18 apr., p. 352; TEL, IX (1879), nr. 2098, 18 apr., p. 1.

³ MO, (1879), nr. 88, 18/30 apr., p. 2237.

⁴ TEL, IX (1879), nr. 2099, 19 apr., p. 1.

⁵ RL, III (1879), nr. 571, 19 apr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁶ ORIENT, III (1879), nr. 593, 19 apr./1 mai, p. 1 (*La presse roumaine*).

[„PE ZI CE MERGE ACUZAȚIA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 86, 20 aprilie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 19 aprilie/1 mai*.

Oficiosul guvernului liberal ia apărarea lui Simeon Mihălescu într-un articol, *Cestiunea denunțării Moldoveanu*, publicat în 19 aprilie 1879¹ și în aceeași zi se ocupă de această problemă și „Telegraful”, într-un editorial, *București, 18 aprilie* în care îl denigrează pe N. T. Moldoveanu, corespondentul ziarului conservator².

Documentele stau și în atenția altor ziare. „România liberă” scrie că se cereau măsuri urgente împotriva celor vinovați³. „L'Orient” nota că, deși „Timpul” îl critica vehement pe S. Mihălescu, măsurile se lăsau așteptate⁴.

Să mai notăm că pentru editorialul din 19 aprilie 1879 „Telegraful” se transformă din „Vocea lui Faraon” în „Cobza lui Faraon”.

¹ ROM, XXIII (1879), 19 apr., p. 356.

² TEL, IX (1879), nr. 2099, 19 apr., p. 1.

³ RL, III (1879), nr. 573, 21 apr., p. 3 (*Arena ziarului*).

⁴ ORIENT, III (1879), nr. 595, 21 apr./3 mai, p. 1 (*La presse roumaine*).

[„D. AL. A. MACEDONSKY...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 87, 21 aprilie 1879, p. 3 (*Cronica internă*).

Decretul de numire a lui Al. A. Macedonski în postul de administrator al plasei Sulina din județul Tulcea este publicat în „Monitorul oficial al României” în 20 aprilie/2 mai 1879. Îl transcriem de aici. „Prin înaltul decret cu No 871, din 12 aprilie 1879, după propunerea făcută prin raport de același D. ministru, D. Al. Macedonschi, fost prefect la Silistra Nouă, este numit administrator la plasa Sulina, Județul Tulcea, spre

împlinirea vacanței ce există¹. Propunerea de numire este făcută de I. C. Brătianu, prim-ministru și ministru de interne. Eminescu se ocupă de Macedonski ca reprezentant al administrației liberale (v. *supra*, p. 214—215).

¹ MO, (1879), nr. 90, 20 apr./2 mai, p. 2283—2284.

[„S-AU ÎMPLINIT OPT ZILE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 88, 22 aprilie 1879, p. 2—3.

Guvernul liberal este somat să răspundă la publicarea scrisorilor lui T. N. Moldovanu privind rechizițiile din timpul războiului din 1877—1878 (v. *supra*, p. 220—223).

Eminescu adoptă un limbaj moderat, cum cerea natura demersului său critic.

[„SPERĂM A PUTEA ADUCE ÎN CURÂND...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 89, 25 aprilie 1879, p. 2.

Prezentare introductivă la scrisoarea lui N. T. Moldoveanu, ca răspuns la replica lui Simeon Mihălescu la acuzațiile aduse de „Timpul” și „Binele public” (v. *supra*, p. 554).

Oficiosul liberal publică în suplimentul din 21 aprilie 1879 *Întâmpinarea d-lui S. Mihălescu la acuzațiile ce i se aduc*, în care reproduce câteva documente, nu însă de natură să pună capăt discuției din presă¹. Documentele le publică, pe de altă parte, fără să menționeze data, ci numai un număr de înregistrare.

Eminescu extrage din scrisoarea lui N. T. Moldoveanu toate datele esențiale încât nu o reproducem. Să menționăm însă că scrisoarea se publică mai întâi în „Binele public” în 23 aprilie 1879², iar „Presa” reproduce, cu titlul *Afacerea Warsawsky-Mihălescu*, documentele din „Binele public” din 16 aprilie 1879 și *Întâmpinarea ...* lui S. Mihălescu din „Românul” din 21 aprilie 1879³.

¹ ROM, XXIII (1879). Supliment din 21 apr., p. 1.

² BP, I (1879), nr. 61, 23 apr., p. 2.

³ PRESA, XII (1879), nr. 90, 23—25 apr., p. 1—2.

[„ZILELE DIN URMĂ S-A RĂSPÂNDIT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 89, 25 aprilie 1879, p. 2.

[„TOȚI ȘTIU...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 91, 27 aprilie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 26 aprilie/8 mai*.

Manifestul Partidului Național Liberal, din care reproduce Eminescu, se publică în „Românul”, cu titlul *Comitetului Partidei Naționale-Liberale*, în 26 aprilie 1879¹.

Editorialul reține atenția presei. „România liberă” scrie că în articol se demonstra că manifestele electorale se caracterizau prin spiritul de neadevăr². „L'Orient” scrie că „Timpul” combătea manifestul liberal cu înverșunare și oferea cititorilor, în traducere, „un echantillon de son style”³.

Alegătorii sunt îndemnați să voteze chiar și candidații din alt partid decât cel conservator, cu singura condiție să prezinte garanții de independență economică, încât să nu fie „avizați” la bugetul statului.

După *Naturi catilinare*, cum intenționa să-și intituleze romanul *Geniu pustiu*, întâlnim în articole expresia „naturi catilinare”, „gunoi al catilinarismului” și aici „bande catilinare”. Expresia „erijată în sistem” se găsește și în manuscrise (v. *supra*, p. 426).

¹ ROM, XXIII (1879), 26 apr., p. 383—384.

² RL, III (1879), nr. 578, 28 apr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ ORIENT, III (1879), nr. 599, 28 apr., p. 1 (*La presse roumaine*).

[„D. S. MIHĂLESCU ȘI-A DAT DEMISIUNEA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 93, 29 aprilie 1879, p. 1. Editorial: *București, 28 aprilie/10 mai*.

Notă introductivă la scrisoarea lui N. T. Moldoveanu, în care face istoricul afacerii Warszawsky-Mihălescu. Este un răspuns la replica lui S. Mihălescu din Suplimentul „Românului” din 21 aprilie 1879 în legătură cu care N. T. Moldoveanu scrie și „Binelui public” ceva mai înainte ¹.

„România liberă” scrie, ironic că Eminescu publică noile documente spre „a nu lăsa să se trezească lucrul”³. Eminescu extrage în nota sa toate datele importante din scrisoarea lui N. T. Moldoveanu, corespondentul ziarului conservator.

¹ BP, I (1879), nr. 61, 23 apr., p. 2.

² RL, III (1879), nr. 580, 1 mai, p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„AM DOVEDIT ADESEORI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 94, 1 mai 1879, p. 1—2. Al doilea editorial.

[„«ROMÂNUL» ÎN AJUNUL ALEGERILOR..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 96, 3 mai 1879, p. 2.

Polemica lui Eminescu cu „Românul” are ca punct de plecare darea de seamă *întrunirea electorală de la 25 aprilie*, publicată în „Timpul” în 28 și 29 aprilie 1879 și în care se prezintă cuvântările fruntașilor conservatori. Aici se face și o caracterizare a oratoriei lui I. C. Brătianu, V. Boerescu, C. A. Rosetti, T. Maiorescu și I. Em. Florescu. „Când vorbește d. Brătianu — scrie « Timpul » — ne simțim ca la o întrunire publică, ascultând pe d. V. Boerescu ne aducem aminte de aerul parlamentar, când vorbește d. Maiorescu par-că vedem înaintea noastră sala sobră a unei academii, când vorbește d. C. A. Rosetti par-că ne aflăm în mijlocul lunei adunate la Moși, iar când vorbește generalul Florescu ne simțim ca și când am fi poștiți la cafea și ciubuc și am sta înaintea căminului, ascultând cu mulțumire cuvintele binevoitoare de care boierul ne-a socotit vrednici”¹.

Oficiosul guvernamental reproduce acest fragment din darea de seamă și comentează caracterizarea oratoriei lui I. Em. Florescu, criticabilă în toate privințele. De aici „iese, fără voie-ne — scrie o Românul» — mirosul sclaviei și al înmormântatului regulament organic al muscalilor, cu arhondologia lui”³.

Eminescu mută discuția pe teren istorie și acuzațiile aduse „Timpului” le transformă în argumente împotriva adversarilor politici.

„Foaia sătească” (1839—1851) este menționată de Eminescu și în articolul *[„Deosebirea între aceste două declarații ...”]* din 1 martie 1879 (v. *supra*, p. 202). Interesant de observat că o citează numai în redacția lui M. Kogălniceanu (aprilie 1840-decembrie 1845) și nu și a lui G. Asachi și C. Rolla.

¹ T, IV (1879), nr. 92, 28 apr., p. 2; nr. 93, 29 apr., p. 2—3.

² ROM, XXIII (1879), 2 mai, p. 403.

[„PUȚINE ZILE ÎNCĂ..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 97, 4 mai 1879, p. 1. Editorial : *București, 3/15 mai*. Se tipărește în volum prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 460—464.

Extrasul din discursul lui I. C. Brătianu este reprodus din editorialul *București 30 prior/12 florar*, publicat în „Românul” în 30 aprilie — 1 mai 1879.¹

Eminescu acordă partenerilor de discuție toată libertatea de a se exprima (aici discursul lui I. C. Brătianu, un discurs bun și pe deplin întemeiat) și apoi dintr-o dată mută întreaga discuție într-o mai mare generalitate („Europa *se moque* de d. Brătianu și de toți radicalii din România”). Și ceea ce părea foarte bun într-un cadru restrâns devine cu adevărat insuficient prin lărgirea lui. Eminescu se dovedește un gazetar de mare clasă.

Polemica dintre „Timpul” și „Românul” putea apărea ciudată alegătorilor, scrie „România liberă” în comentariul pe marginea articolului lui Eminescu și conchide că aceștia își puteau spune că „lucrul nu-i curat”.³

„Timpul” condamnă guvernul liberal că exploata chestiunea evreilor în scopuri electorale și propagandistice.

¹ ROM, XXIII (1879), 30 apr.— 1 mai, p. 403.

² RL, III (1879), nr. 584, 5 mai, p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ÎN URMA CONSTATĂRILOR FĂCUTE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 99, 6 mai 1879, p. 2. Al doilea editorial.

Anchetei ordonată de Eugen Stătescu, ministrul de justiție, i se dă curs încă în 19 aprilie 1879, când G. I. Cătuneanu primul-procuror, însoțit de judecătorul de instrucție, se deplasează la redacția ziarului „Binele public” și întreprind o anchetă. Ziarul arăta, într-un editorial, *București 19 aprilie*¹, reprodus și în *Ecoul țării*², că s-a prezentat la redacție și N. T. Moldoveanu care confirmă autenticitatea documentelor în afacerea Warszawsky-Mihălescu.

Oficiosul guvernamental critica într-un articol, [*Alegerile au început ...*], organele judecătorești că nu făceau investigațiile cu mai multă stăruință³. De aici își extrage și poetul fragmentul pe care îl integrează în comentariul său.

Eminescu se alătură „Binelui public”⁴ în condamnarea „foii oficioase” pentru presiunile exercitate asupra forurilor judecătorești.

¹ BP, 1 (1879), nr. 60, 20 apr., p. 1.

² ECT, 1 (1879), nr. 61, 22 apr., p. 2 (*Hoția Simeon Mihălescu*).

³ ROM, XXIII (1879). 5 mai, p. 423.

⁴ BP, 1 (1879), 67, 6 mai, p. 6. Eminescu îl reproduce în nr. 101 din 9 mai 1879, p. 2.

[„LUCRU DE CARE TREBUIE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 105, 15 mai 1879, p. 2. Al doilea editorial.

Eminescu este învinuit de vechea noastră istorie literară că pleda pentru întoarcerea în trecut. „A ne întoarce îndărăt — ține să precizeze poetul, cum face și cu alte prilejuri — adevărat că nu mai putem”. Trecutul îi servește numai ca termen de comparație în demonstrația pentru modul de selecționare a valorilor și promovarea în ierarhia socială.

Exemplele invocate aici le întâlnim și în articolele anterioare. Semnificativ ni se pare îndeosebi faptul că între acuzațiile grave aduse liberalilor insistă, de fiecare dată, asupra detronării lui Al. I. Cuza. Se desprinde și de aici că avea păreri rele despre monarhie. „Domn străin” — notează în manuscrisul 2264, 336 — : adică «ne-aude, ne-a vede, ne-a greul pământului»” (12, p. 564).

Teoriile constituționale și de altă natură sunt pentru Eminescu vorbe goale, câtă vreme nu-și găseau aplicabilitate în dinamica vieții social-politice.

[„DEOCAMDATĂ FOILE RADICALE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 107, 17 mai 1879, p. 1. Editorial : *București*, 25/27 mai.

Alegerile pentru Parlamentul de revizuire au dat rezultate favorabile liberalilor. După cum, de altfel, era de așteptat. Dar opoziția a obținut succese însemnate. Toți fruntașii ei s-au ales. Cu deosebire la colegiul I. La Senat, de pildă, la acest colegiu, din 30 de mandate, guvernul nu izbutește decât 11, iar 17 le ia opoziția de diferite nuanțe (2 locuri sunt în balotaj). Opoziția însă nu era unită.

Eminescu operează o distincție în sânul Partidului Național Liberal și vorbește, cum face și în alte articole, de „liberali” și de „roșii”. „Liberalii” promovau, în opinia sa, o politică ce ținea seama de realitățile naționale și erau reprezentați de I. C. Brătianu, prizonier însă al propriului partid. „Roșii” promovau, cum spune G. Călinescu, saltul peste fapte” (52, p. 147) și erau reprezentați de C. A. Rosetti, „părintele demagogiei” în viața

politică din țara noastră. Distincția operată de Eminescu în sânul Partidului Național Liberal explică și atitudinea sa diferită față de cei doi oameni politici.

Descrierea Bucureștiului, din finalul editorialului, cuprinde elemente întâlnite și în *Geniu pustiu*, romanul poetului din tinerețe.

Cele două întrebări cu privire la acordarea de drepturi evreilor sunt reluate în editorialul *[„Dacă tonul foii noastre...”]* din 20 mai 1879 (v. *supra*, p. 238—239).

[„CINE CUNOAȘTE CÂTUȘI DE PUȚIN ISTORIA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 108, 18 mai 1879, p. 1—2. Al doilea editorial. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, II, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 464—471.

Eminescu face distincție și în acest editorial între „liberali” și „roșii”. Poetul merge însă mult mai departe și face apel la o înțelegere între liberali și conservatori să ducă împreună lupta împotriva „roșilor”, gruparea lui C. A. Rosetti din Partidul Național Liberal. Demagogia liberală este judecată cu perspectiva practicării sistemului de exploatare în țara noastră.

Caracterizarea sfetnicilor lui Matei Basarab se găsește în *Letopisețul cantacuzinesc*, publicat de N. Bălcescu în „Magazin istoric pentru Dacia” din 1847¹.

¹ MIPD, IV (1847), p. 328, 365, 366; *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul cantacuzinesc*. Ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960, p. 114—115, 153 (*Cronicle medievale ale României, III*).

[„DACA TONUL FOII NOASTRE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 110, 20 mai 1879, p. 1. Editorial: *București, 19/31 mai*.

Eminescu insistă asupra afacerii Warszawsky, în care erau implicați unii membri ai Partidului Național Liberal. Nu este însă de pierdut din vedere nici faptul că Maiorescu se angajează ca avocat al lui I. A. Warszawsky și este plătit de acesta cu luna (44 I, p. 284, 281, 309, 314).

Poetul reia întrebările din editorialul *[„Deocamdată foile radicale ...”]* din 17 mai 1879 (v. *supra*, p. 234—236), când cere guvernului liberal să-și definească poziția în situația grea a țării.

Editorialul este urmat de o nouă scrisoare a lui N. T. Moldoveanu în afacerea Warszawsky-Mihălescu.

CESTIUNEA IZRAELITĂ

Se publică în „Timpul”, IV: 1 *Uzura*; nr. 112, 24 mai 1879, p. 1—3. Al doilea editorial; II. *Rezultate ale uzurii în România*, nr. 128, 12 iunie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 11/23 iunie*; III *Industrie și comerț*, nr. 129, 13 iunie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 12/24 iunie*; nr. 130, 15 iunie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 13/25 iunie*; IV *Regularea relațiilor evreilor în Prusia*, nr. 136, 21 iunie 1879, p. 2—3. Se reproduce în „Telegraful român”, XXVII : 1 *Uzura*, nr. 94, 14 august 1879, p. 269—370, nr. 95, 16 august 1879, p. 374, nr. 96, 18 august 1879, p. 377—378, nr. 97, 21 august 1879, p. 382; II *Rezultate ale uzurei în România*, nr. 98, 23 august 1879, p. 379—380, nr. 99, 25 august 1879, p. 389—390, nr. 100, 28 august 1879, p. 383; III *Industrie și comerț*, nr. 101, 30 august 1879, p. 401—402, nr. 102, 1 septembrie 1879, p. 405—406, nr. 103, 4 septembrie 1879, p. 410. Nu se reproduce și ultima parte. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Editat de Librăria Românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 484—489, 493—500 (I—III); M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 49—63 (IV).

Consecințele uzurii în diferite domenii ale vieții economice și sociale sunt analizate de Eminescu pe baza unei documentări impresionante. Poetul pune la contribuție documente din *Manualul administrativ al Principatului Moldovei cuprinzătoriu legilor și dispozițiilor introduse în țară de la anul 1832 până la 1855*, tipărită la Iași în două tomuri, în 1855 și 1856¹, și tratate ale unor cercetători români, *Notions statistiques sur la Moldavie*, tipărit la Iași în 1849²; Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din Județul Mehedinți și Agricultura română din Județul Putna*, tipărite la București în 1868 și 1869³. Eminescu își extrage informațiile și din rapoartele lui Iacob Felix, *Raport general pe anul 1876* și *Raport general pe 1878* privind situația sanitară a orașului București⁴. Poetul trimite și la tratate străine datorate lui Platter, Schulze, Rönne, Kaserer.

Lucrarea mai importantă este cea a lui Iulius Platter, *Der Wucher in der Bukowina*, tipărită la Jena în 1878⁵. Profesor de statistică la Universitatea din Cernăuți, Platter face cercetări foarte conștiincioase asupra consecințelor cametei, în Bucovina, pe care le extinde și la Galiția. Hermann Johann Friedrich von Schulze-Gävernitz (1824—1888), profesor de drept la Breslau și Heidelberg, tipărește tratatul *Das Preussische Staatsrecht auf Grundlage des Deutschen Staatsrechts*, în două volume, ultimul în trei părți (Leipzig, 1872, 1877), precum și alte lucrări privind dreptul german. Ludwig Peter Moritz von Rönne (1804—1891) tipărește tratatele *Das Unterrichts-Wesen des Preussischen Staats* (I—II, Berlin, 1855), *Das Staatsrecht der preussische Monarchie* (I—IV, 1856—1863), *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches* (I—II, 1876, 1877). Iosef Kaserer este citat cu lucrarea *Das Gesetz vom 19 Juli 1877 zur Abhilfe wider wiredliche Vorgaenge bei Creditgeschaffen mit Materialien herausgegeben* probabil din 1878—1879. Nu am văzut lucrările lui Schulze, Rönne și Kaserer, la care trimite poetul. Din comentariul său se desprinde că preia din lucrarea lui Kaserer infonnațiile privind rapoartele și cuvântările unor deputați din Parlamentul din Viena.

Eminescu se referă și la opiniile lui Iulius Glaser (1831—1885) cu privire la cămătărie. Profesor de drept penal la Universitatea din Viena, Glaser este ministru de justiție între 1871 și 1879. Eminescu audiază, împreună cu Slavici, două din cursurile sale, *Österreichisches Strafrecht* și *Österreichisches Strafverfahren*, ținute în 1870—1871 (72, p. 122, 506). Dintre lucrările sale sunt de amintit *Abhandlungen aus dem österr. Strafrecht* (1858) și *Handbuch des (deutschen) Strafprozesses* (I—II 1883—1885).

Edictul lui Friedrich Wilhelm III privind situația evreilor în Prusia este comentat de Eminescu și în editorialul *[„Prin faimoasa scrisoare...”]* din 7 octombrie 1881 (OPERE, XII, 359—361). Poetul reproduce, aici, mai multe paragrafe (1 — 6, 17—19, 30—38) din acest document.

Problema străinilor în România modernă, constată o dată în plus Eminescu, n-a fost niciodată una religioasă. N-a fost nici una de rasă. Teoriile rasiale n-au făcut prozești aici la gurile Dunării și în Carpați. Problema străinilor a fost esențial economică și se referă îndeosebi la începuturile erei capitaliste în România. Ca mai peste tot în Europa, evreii și armenii au fost și aici activi purtători ai noilor relații de producție burgheze, fiind mult mai puțin îndăcinați în tradiție și cutume locale decât oamenii pământului. Nu întâmplător emigrația celei mai mari părți a evreilor în România are loc după Tratatul de la Adrianopol din 1829. Impulsul dat comerțului cu Occidentul, prin suprimarea restricțiilor vamale, avântul economic din Principate, bogăția locurilor și bunătața oamenilor, la care se adaugă și condițiile politice discriminatorii din Rusia și Galiția (parte a Poloniei încorporată de Rusia) determină un aflus al evreilor spre ținuturile românești. Ei se așează masiv în Bucovina, în nordul și centrul Moldovei, în Basarabia, puțini în Muntenia și, fără a crea aglomerări, în Transilvania.

Față de evrei poporul român a avut în genere aceeași atitudine pe care a avut-o față de toți acei care în diverse epoci au trăit alături de el pe meleagurile românești, adică ospitalitate, toleranță și o adâncă omenie.

M. Eminescu scria în „Curierul de Iași” în noiembrie 1876 : „ni se pare că nici un neam de pe fața pământului nu are mai mult drept să ceară respectarea sa decât tocmai românul, pentru că nimene nu este mai tolerant decât dânsul. Singurele țările românești sunt acelea în care din vremi străvechi fiecare au avut voie să se închine la orice D-zeu au voit și să vorbească ce limbă i-au plăcut” (OPERE, IX, 253). Dă și exemplul Moldovei, unde nimănui nu i-a trecut prin minte să-i silească pe catolici să devină ortodocși, să-i tulbure pe lipovenii fugiți din Rusia din obiceiurile și cultul lor sau să-i oprească pe armeni, protestanți sau evrei de a-și ridica lăcașuri religioase și școli. Și Eminescu dă exemple de țări europene unde s-a încercat să se facă prozești din conlocuitorii „de altă lege ori de altă limbă”, cu sau fără voia aceloră.

Până în 1858 evreii nu erau considerați de legile românești din Principate deosebit de ceilalți străini. Vechiul drept românesc, încă în ființă, făcea deosebire între ortodocși și neortodocși, în rândul acestora din urmă fiind : catolici, protestanți, creștini schismatici (armeni), mahomedani și izraeliți, tratați pe picior de egalitate. Pentru a fi cetățean român trebuia să fii de rit ortodox. Pentru prima dată deosebirea, juridic vorbind, o face Convenția de la Paris din 1858, prevăzând la art. 46 că „moldovenii și muntenii, de orice rit creștin (subl. ns.) se vor bucura în mod egal de drepturi politice”, excluzând astfel de la aceste drepturi pe cei care erau de rit mozaic. Constituția din 1866 a preluat această deosebire precizând în art. 7 : „numai străinii de rit creștin vor putea obține naturalizarea”, ceea ce excludea cu totul pe evrei de la dobândirea cetățeniei române⁶.

Demonstrația lui Eminescu urmărește să pună în lumină, pe bază de date statistice, rolul jucat de cămătărie în pauperizarea populației de la orașe și sate. Mărturia cea mai evidentă a acestei pauperizări o constituia ruinarea meseriilor, înfloritoare altădată și în țara noastră. Sistemul cămătăresc nu-l practicau exclusiv evreii și nu era nici o invenție a lor. Practicarea operațiilor cămătărești se explica prin faptul că ei erau purtătorii capitalului străin spre țările din răsăritul Europei. Meseriile se ruinează, pe de altă parte, ca urmare a concurenței capitaliste, care nu face

distincție între meseriașii români și cei străini. Se ruinează și din lipsa de susținere din partea statului care, urmărind să încurajeze dezvoltarea unei industrii naționale, nu mai are mijloace ca să sprijine meseriile. Unele din ele dispar și prin modernizarea trebuințelor consumatorilor.

„Telegraful român” reproduce studiul lui Eminescu cu aprobarea sa. „Începem a reproduce la recercarea autorului — se arată în prezentarea introductivă — o serie de articoli despre *Cestiunea evreiască* cari — deși publicați deja în coloanele „Timpului” din București, au și după a noastră părere destulă importanță, pentru a fi prezentați și cititorilor noștri de dincoace de Carpați”⁷. Ziarul sibian nu reproduce și ultima parte a studiului, de mai puțin interes pentru cititorul transilvănean. „Telegraful român” publică, în continuarea studiului lui Eminescu, un articol, *Cestiunea izraelită*, care se ocupă de situația evreilor din Ungaria.⁸

„România liberă” remarcă documentarea temeinică și seriozitatea cu care se tratau problemele social-politice.⁹

Eminescu întocmește un tablou cuprinzător asupra uzurei și implicațiilor sale în viața economică, socială și politică din țara noastră. Studiul se susține pe o documentare largă, care formează armătura sa științifică. Expunerea are un caracter *constatativ* asupra unei etape în dezvoltarea societății noastre. Uzura nu era însă cauza ruinării „claselor pozitive”, cum o prezintă poetul, ci consecința unui proces istoric ireversibil, căruia nu i se putea sustrage nici societatea românească.

Tabloul stării sociale a țăranului român, prezentat de Eminescu, este remarcabil ca spirit de pătrundere, capacitate de analiză și adevăr conținut.

¹ *Manualul administrativ al Principatului Moldovei cuprinzătoriu legilor și dispozițiilor introduse în țară de la anul 1832 până la 1855, înorânduite de o comisie din naltul ordin al Înalt. Sale Principelui domnitoriu al Moldovei Grigore V.V. I. Iași, Tipografia Buciumului Român, 1855, p. 525.*

² Le Prince Nicolas Soutzo, *Notions statistiques sur la Moldavie*. Iassy, Chez A. Hennig, Libraire-Editeur, 1849, p. 61. Lucrarea se tipărește și în românește, *Noțiuni statistice asupra Moldaviei*. Traducere cu adăugiri de Teodor Codrescu. Iași, Tipografia Buciumului Român, 1852; Victor Slavescu, *Viața și opera economistului Nicolae Șuțu 1798—1871*. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1941, p. 53, 81, 108—131. 221—344, 345—419.

³ Ion Ionescu [de la Brad], *Agricultura română din Județul Mehedinți*. București, Imprimeria Statului, 1868, p. 149, 532, 534; *Agricultura română din Județul Putna*. București, Imprimeria Statului, 1869, p. 138; Gheorghe Cristea, *Contribuții la istoria problemei agrare în România. Învieile agricole (1866—1882). Legislație și aplicare*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977, p. 46—161.

⁴ I. Felix, *Raport general pe anul 1876*. București, Tipografia Curții (Lucrătorii asociați), 1877 (Consiliul general de igienă și salubritate publică al orașului București). Nu am văzut *Raportul* pe 1878. Eminescu se referă, probabil, la *Raportul* pe 1875, tipărit în 1876 și la *Raportul* pe 1877, tipărit în 1878. Aici găsim informațiile cu privire la căsătorii, însă la alte pagini (p. 67—68, p. 27).

⁵ Julius Platter, *Der Wucher in der Bukowina*. Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1878, p. 11, 17—18, 20, 22, 23, 43, 44, 45, 46.

⁶ *Les juifs en Roumanie (1806—1919). De l'exclusion a l'émancipation*. Editions de l'Université de Provence, 1978, p. 67.

⁷ TELR, XXVII (1879), nr. 94, 14 aug., p. 369.

⁸ *Idem*, NR. 105, 8 sept., p. 417; nr. 106, 11 sept., p. 421—422; nr. 107, 13 sept., p. 425.

⁹ RL, III (1879), nr. 615, 13 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*), nr. 616, 14 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DIN MAREA UNITATE ETNICĂ A TRACILOR...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 113, 25 mai 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 24 mai/5 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria românească Ioan V. Ionescu și N. Georgescu [și] Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefaniu & Co., 1914, p. 489—

490. Integrat arbitrar în studiul *Chestiunea izraelită*.

Eminescu își precizează poziția în chestiunea evreilor, căreia îi consacră prima parte a studiului său în numărul anterior (v. *supra*, p. 239—244). Poetul respinge lecția de „umanitarism cosmopolit” din editorialul *București, 17/29 florar*, publicat în „Românul” în 18 mai 1879 ¹ și menține discuția strict pe tărâm economic. Nu este împotriva acordării de drepturi

evreilor, cum se desprinde și din alte articole ale sale, însă acest lucru nu se putea face, după părerea sa, înainte de emanciparea economică a „claselor pozitive”. Sunt de reținut, ca element nou, măsurile practice, pe care le propune pentru îmbunătățirea situației țărănimii.

„România liberă” arată că „Timpul” trata cu multă seriozitate chestiunea evreiască ².

Cuvintele lui Vasile Lupu, din final, sunt citate și în editorialele [*„Nedeprinși a face fraze...”*] din 3 decembrie 1880 (OPERE, XI, 456) și [*„Ședința adunării de vineri...”*] din 26 ianuarie 1882 (OPERE, XIII, 41).

¹ ROM, XXIII (1879), 18 mai, p. 469.

² RL, III (1879), nr. 600, 26 mai, p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„FIECE ZI ESTE MENITĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 114, 26 mai 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 23 mai/6 iunie*.

Cotidianul conservator publică numeroase corespondențe în afacerea Warszawsky-Mihălescu încât declarația lui Eminescu în această privință nu reprezintă o mistificație, cum se obișnuia în presa vremii.

Expresia „*minuni ieșind la maidan*” o găsim și în însemnarea [*„Contesa Dash.. .”*] din manuscrisul 2276A, 199 : „*magnetism și mimetism, carele atuncea ieșise la maidan*”. Însemnarea este așternută pe hârtie în epoca gazetăriei bucureștene (12, p. 617).

[„DE CEEA CE NE TEMEM...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 115, 27 mai 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 26 mai/7 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria românească Ioan V. Ionescu și N. Georgescu [și] Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefaniu & Co., 1914, p. 490—491. Integrat arbitrar în studiul *Chestiunea izraelită*.

Eminescu reia teza sa, expusă și în alte articole, potrivit căreia lipsa de pregătire intelectuală a generației sale explica situația în care se găsea țara și amenința viitorul ei, atât sub raport economic cât și cultural.

Eminescu se referă, când vorbește „de avocați buni, cu darul vorbirii”, la Maiorescu. Criticul notează în jurnalul său că Eminescu îndreaptă acest articol și împotriva sa. „Grea epocă Eminescu — scrie el — ... Articol al lui în chestiunea evreiască în contra mea, și după asta [eu] totuși aceeași simpatie pentru el, poate mai puternică” (44, I, p. 324).

Poetul denunță aici, arată „România liberă” — „falsa aplicare a civilizațiunei apusene la starea din România”¹.

Editorialul este de fapt o confesiune patetică a dragostei de țară.

¹ RL, III (1879), nr. 602, 29 mai, p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„CESTIUNEA WARSZAWSKY-BRĂTIANU-MIHĂLESCU...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 116, 29 mai 1879, p. 1.

Prezentare introductivă la scrisoarea lui N. T. Moldoveanu privind rechizițiile făcute de A. M. Warszawsky în țara noastră în timpul războiului de independență.

Eminescu consacră afacerii Warszawsky-Mihălescu editorialul [*„D. Simeon Mihălescu publică...”*] din 18 aprilie 1879 în care integrează și scrisorile trimise de N. T. Moldoveanu (v. *supra*, p. 220—223). Articolul de față face parte din aceeași familie de texte, împreună cu [*„Aflăm că d. N. T. Moldoveanu...”*], *Afacerea N. T. Moldoveanu*, [*„Aflăm că d. N. T. Moldoveanu a fost eliberat...”*], [*„« Românu! » se plânge amar...”*] din 2, 3, 16 și 24 iunie 1879 ¹ (v. *supra*, p. 264—265, 271, 279).

[„ÎN ZADAR AM ÎNCERCAT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 117, 30 mai 1879, p. 2. Editorial : *București, 29 mai/10 iunie*.

Discursul lui Emil Costinescu, *Cestiunea evreilor în România*, din care reproduce Eminescu finalul, este rostit la o adunare electorală din 4 mai 1879 și se publică în „Românu!” în 13 mai 1879. ¹ Deputatul liberal face aici un istoric al chestiunii evreiești în alte țări și la noi și expune în rezolvarea acestei probleme punctul de vedere care, așa cum observă Eminescu, apare neacoperit în mai multe privințe.

„România liberă” remarcă distincția între acordarea de drepturi politice și drepturi civile persoanelor venite de peste hotare și stabilite în țară². Ziarul comentează și opiniile lui Emil Costinescu în această problemă.

Eminescu considera, cum se desprinde de aici, că evreii, care reprezentau interesele capitalului străin, tolerau ca liberalii să debiteze „palavre politice” pe seama lor, cu scopul de-a putea ocupa poziții economice și cumpăra proprietăți fără însă să-și asume și obligații față de statul român.

¹ ROM. XXIII (1879). Supliment la nr. din 13 mai, p. 451—454. ² RL, 111 (1879), nr. 604, 31 mai, p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ORICUM AM ÎNTOARCE CESTIUNEA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 119, 1 iunie 1879, p. 1. Editorial: *București, 31 mai/12 iunie*.

Oficiosul liberal învinuiește Partidul conservator de înțelegeri cu străinii în editorialul *București 29 florar/10 ciresar*, publicat în 30 mai 1879¹.

„România liberă” remarcă noua numire ce o dă „Timpul” ziarului guvernamental ².

Eminescu reia criticile la adresa lui Emil Costinescu în editorialul [*„Nu ne aducem aminte...”*] din 6 iunie 1879. Poetul reia, în termeni asemănători, și criticile la adresa participanților la detronarea lui Al. I. Cuza și a celor implicați în afacerea rechizițiilor pentru armată în timpul războiului din 1877—1878.

¹ ROM, XXIII (1879), 30 mai, p. 505.

² RL, III (1879), nr. 606, 2 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„AFLĂM CĂ D. N. T. MOLDOVEANU...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 120, 2 iunie 1879, p. 2.

Notă informativă, din familia de texte în afacerea Warszawsky-Mihălescu.

Expresia „temnițele destul largi” se întâlnește, într-o formă apropiată în *Scrisoarea III* („În două temniți large”).

AFACEREA N. T. MOLDOVEANU

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 121, 3 iunie 1879, p. 2.

Ministrul de finanțe D. A. Sturdza propune, printr-un raport către Domnitor, din 28 mai 1879, ca D. Constantinescu, casierul jud. Dolj și M. Nanu, sub-casierul, să fie destituiți „fiind indicii grave de culpabilitate ca complici în falsificarea unor acte de rechiziție”¹. Nu era, de altfel, singurul caz. Tot prin *Decret domnesc* este destituit și Gr. Neculescu, alt casier din Dolj, pentru „faptul falsificării unor chitanțe de rechiziție”².

Eminescu invocă aceste abuzuri ca o recunoaștere din partea guvernului liberal a relei sale administrări.

¹ MO (1879), nr. 124, 2/14 iun., p. 3010.

² *Idem*, nr. 126, 5/17 iun., p. 3057.

[„NU NE ADUCEM AMINTE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 123, 6 iunie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 5/17 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 71—74.

Alliance israélite universelle se înființează la Paris în mai 1860 și își propunea să apere libertățile civile și religioase ale comunităților evreiești și să le sprijine, pe diferite căi, în activitatea culturală.¹ Alianța izraelită este condusă mai mulți ani (1863—1866, 1868—1880) de Adolphe Cremieux, cu numele căruia ne-am mai întâlnit în comentariile noastre, personalitate cu prestigiu în cercurile diplomatice europene. În 1873 se înființează și la Viena Allianz israelitische zu Wien. Alianța izraelită intervine, pe căi diplomatice, în afacerile interne ale țării și este suficient să amintim de hotărârile Congresului de la Berlin din 1878. „În 1878 representatives of the Alliance appeared before Congress of Berlin to intercede once more for the Jews of Roumania.”²

„România liberă” se îndoia că articolul este scris „cu atâta judecată câtă pasiune transpiră din el”.³ Ziarul își exprima regretul că pledoaria pentru „cauză” pierdea prin „o asemenea apărare”.

Eminescu prezintă guvernul liberal ca un simplu executant al politicii marilor puteri și a Alianței izraelite, care urmăreau subordonarea țării noastre intereselor lor ceea ce, firește, nu era decât o exagerare polemică. Independența fusese cucerită pe câmpul de luptă, cu sacrificii enorme, umane și materiale, și condițiile puse pentru recunoașterea ei reprezentau un act de nedreptate față de poporul român dar nu guvernul liberal era de vină că așa se întâmplase.

¹ *The Universal Jewish Encyclopedia*. I. New York, Klaw Publishing House, Inc., 1969, p. 188—192.

² *Idem*, p. 189.

³ RL, III (1879), nr. 610, 7 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„OARE ROADELE DEMAGOGIEI . . .”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 125, 8 iunie 1879, p. 1. Editorial: *București, 7/19 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 74—78.

Congresul de la Berlin înscria în tratatul de pace unele prevederi care reprezentau un amestec în treburile interne ale țării. Guvernul liberal se vedea pus în situația să le ducă la îndeplinire cu toate că erau străine intereselor poporului român.

„România liberă” considera că „Timpul” era nedrept când făcea răspunzător Partidul Național Liberal pentru toate relele din țară. Tabloul privind guvernarea liberală era „prea negru”.¹ Ziarul credea că articolul „nu luminează, ci pârlește și afumă”.

România, țară mică, nu se putea pune în conflict cu marile puteri. Avea însă dreptul — și Eminescu aceasta cere — să ia măsuri protecționiste pentru apărarea intereselor naționale împotriva unor indivizi „cu totul improductivi”.

Al doilea editorial din acest număr, *Statistica ovreilor când vine ?*, inclus în edițiile anterioare (4, p. 491—493), nu-i aparține poetului. „Nu de mult s-a publicat în coloanele «Timpului — se arată aici — date statistice privitoare la trebile ce ovreii fac în Galiția”. Se face trimiterea la studiul lui Eminescu, *Cestiunea izraelită*, ca la o lucrare ce nu aparține autorului articolului de față. Discursul critic și particularitățile stilistice îl recomandă, ca autor, pe I. Slavici, care tipărește și el un studiu în chestiunea evreiască.²

¹ RL, III (1879), nr. 612, 9 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² I. Slavici, „*Soll*” și „*Haben*”. *Cestiunea ovreilor în România*, Studiu social. București, [fără editură], 1878, 80 p.

[„ROȘII, ÎNCEPÂND DE LA ORATORII LOR..."]

Se publică în „*Timpul*”, IV, nr. 127, 10 iunie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 9/21 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 84—87. Fragmentar.

Eminescu pornește de la o scena petrecută în ședința Senatului din 7 iunie 1879, ținută sub președinția lui Constantin Bosianu. Primul care ia cuvântul este generalul G. Manu, care analizează politica internă și externă a guvernului liberal

și pronunță o condamnare severă a ei. Reprezentantul minorității conservatoare este chemat la ordine de președinte și întrerupt de senatorii liberali.

„D. *general Manu*. Dacă vin cu anticipațiune a zice, că nu pot să dau încredere guvernului, căci am dovedi că dânsul nu este un guvern al țării, ci este un guvern plin de cinism și scepticism ! Guvernul este cinic în cestiunea religioasă...

D. *președinte*. D-le Manu, vă rog, expresiuni de asemenea natură, nu trebuie să se aducă în discuțiunile Senatului.

D. *general Manu*. Expresiunea este corectă.

D. *ministru de justiție*. Nu sunt convenabile; să se ia act în procesul verbal.

D. *ministru de externe*. Convenabile pentru cei ce se servesc cu asemenea expresiuni.

D. *general Manu*. Vă rog încă o dată, nu întrebuințez expresiuni a vătămă caracterul ministerial (zgomot).

D. *P. Grădișteanu*. Nu v-ați dat bine seama.

D. *general Manu*. Mi-am dat bine seama și știu să precizez cuvintele.

D. *ministru de culte*. Nu știți ce este aceasta..¹.

G. Manu își continuă rechizitoriul și Petre Grădișteanu ia cuvântul să caracterizeze poziția pe care se situa ca membru al Corpurilor legiuitoare și să dea explicații cu privire la înțelesul expresiilor pe care le folosea la adresa guvernului.

„D. *P. Grădișteanu*. Cum ? Un domn senator, un membru autorizat al acelei porțiuni din Senat, care are pretențiunea de-a reprezenta ordinea, de-a reprezenta partidul așezat conservator, vine să trateze pe guvern în fața țării în plin Senat de cinic — cuvânt care dacă nu mă înșel, derivă de la *câne* și care se aseamănă și cu alte cuvinte tot așa de puțin parlamentare; — un senator, zic, cutează de-a zice asemenea cuvinte în plin Parlament și mai aveți Dvs. dreptul a vă mira că jurnalele sunt vehemente?”²

Explicația lui P. Grădișteanu este completată de „*Românul*” într-un editorial, *București, 8/20 cireșar*, și prezentată ca o critică iresponsabilă la adresa guvernului liberal. „D. Manu merse — scrie oficiosul liberal — până a-l numi și *cinic* ; ceia ce se tălmăcește în limbajul poporului : « câne nelegiuit, câne spurcat »”³.

Eminescu intervine în discuție cu o bună informare în istoria filosofiei și nu-i venea greu să explice evoluția sensului unor cuvinte. Poetului i se oferă prilejul să demonstreze, cu date concrete, nivelul pregătirii sale intelectuale în comparație cu aceea a redactorilor „*Românului*”, cât și al parlamentarilor liberali. Poetul reproduce, în continuare, un extras din discursul lui Lascăr Catargiu și discursul lui G. Manu din ședința Senatului din 7 iunie 1879.

„*România liberă*” apreciază că „*Timpul*” se ocupa cu stabilirea originii cuvântului *cinic* și prezenta dezbaterile din Senat „în felul său”⁴.

Editorialul oferă unele sugestii și pentru exegeții operei lui I. I. Caragiale, redactor și el, împreună cu Eminescu, la ziarul conservator. Petru Grădișteanu este, pentru poet, nu numai cinic, ci și *crăcănel*, nume ce-l dă și Caragiale unui erou din piesele sale.

Eminescu întocmește acest editorial pe baza însemnărilor ce știe face la ședințele Senatului, din 7 și 8 iunie 1879⁵, și care se păstrează în manuscrise (v. *supra*, p. 431—433).

¹ MO, (1879), nr. 130, 9/21 iun., p. 3138.

² *Idem*, p. 3139.

³ ROM, XXIII (1879), 9 iun., p. 543.

⁴ RL, III (1879), nr. 614, 12 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁵ MO (1879), nr. 130, 9/21 iun., p. 3134—3148; nr. 131, 10/22 iun., p. 3178—3182; nr. 133, 13/25 iun., p. 328—3283; nr. 134, 14/26 iun., p. 3306, 3311.

[„OCUPAȚI CU STRÂNGEREA DE MATERIAL...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 132, 16 iunie 1879, p. 1. Editorial: *București, 15/27 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, I, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 484—485.

Napoleon al IV-lea (Eugene-Louis-Jean-Joseph) participă cu un corp expediționar englez la luptele din Africa de Sud împotriva zulușilor și este ucis de aceștia într-o acțiune de recunoaștere. Fiu unic al lui Napoleon al III-lea și al Eugeniei de Montiso, moartea sa, la numai 22 de ani (se naște în 16 martie 1856), stârnește un ecou puternic în presa vremii ¹. Bonapartiștii pierd prin dispariția sa—susțin cele mai multe ziare — ultimele poziții politice în Franța.

„România liberă” remarcă editorialul și reproduce un fragment în coloanele sale ².

Moartea lui Napoleon al IV-lea este comentată și într-o corespondență, *Paris, 23. Iuni (Orig. Corr.) Die Pläne der Bonapartisten*, publicată în „Neue freie Presse” în 14/26 iunie 1879 ³ și reprodusă în „Timpul” în 20 iunie 1879 ⁴.

¹ RL, III (1879), nr. 614, 12 iun., p. 2 (*Ludovic Napoleon*); nr. 616, 14 iun., p. 1 (*Moartea principelui Napoleon*);

PRESA, XII (1879), nr. 130, 13 iun., p. 1 (*Principele imperial Ludovic Napoleon Bonaparte*); BP, I (1879), nr. 85, 14 iun., p. 1—2 (*Principele imperial Ludovic Napoleon*); ROM, XXIII (1879), 16 iun., p. 568 (*Moartea fiului lui Napoleon*).

² RL, III (1879), nr. 619, 17 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ NFP, (1879), nr. 5327, [14]26 iun., p. 4.

⁴ T, IV (1879), nr. 135, 20 iun., p. 2 (*Prințul Jerome Napoleon*).

[„AFLĂM CĂ D. N. T. MOLDOVEANU A FOST LIBERAT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 132, 16 iunie 1879, p. 3 (*Cronica internă*).

[„VECHEA IMPUTARE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 134, 19—iunie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 18/20 iunie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 87—91.

Eminescu prezintă problema evreiască, cum face și în alte articole, ca o chestiune internă și recunoașterea sau nu de către marile puteri a independenței nu ducea la rezolvarea ei. Pentru acest motiv persiflează frazeologia liberală, pe care o numește „apocaliptica învățăturilor liberale — cosmopolite”.

Merită să rețină atenția și teza sa cu privire la două culturi, o „cultură generală”, creație a „claselor de sus” și „cultura națională”, creație a poporului, pe care îl identifică cu țărănimea. Afirmarea culturii naționale este condiționată de ridicarea nivelului intelectual al creatorilor ei.

Problema reglementării situației evreilor în Prusia este pusă în discuție de Robert von Mohl (1799—1875) în tratatul său, *Staatsrecht, Volkerrecht und Politik* (I—III, 1860—1869). Profesor de drept și științe politice la Universitatea din Tübingen, Mohl este cunoscut și prin alte lucrări, ca *Geschichte und Literatur der Staatswissenschaft* (I—III, 1855—1858), *Enzyklopädie der Staatswissenschaften* (1859), *Das Deutsche Reichsstaatsrecht* (1873). Juristul german consacră în tratatul său un capitol special, Die Judenemancipation, reglementării situației evreilor în Prusia. Acest capitol este publicat și de G. Demetrescu în „Presa” în

traducere românească ¹. Eminescu pune la contribuție (v. *supra*, p. 273) tratatul german. Referirea la Bluntschli are în vedere o consultație juridică ce o dă Alianței izraelite.

Eminescu se referă la tratatul lui Robert von Mohl și citează din el în editorialul [*„De când a început...”*] din 14 iulie 1879 (v. *supra*, p. 297).

¹ PRESA, XII (1879), nr. 134, 17 iunie, p. 1—2, nr. 136, 20 iunie, p. 1—2.

[„CAMERELE DE REVIZUIRE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 135, 20 iunie 1879, p. 1. Editorial : *București 19 iunie/1 iulie*.

Camerele liberale aleg o comisie din sânul lor ca să prezinte propuneri în chestiunea modificării constituției. Eminescu o numește, ironic, „consiliu de familie roșu”, și-i cere lui P. P. Carp să facă declarații publice că nu avea asentimentul Partidului conservator să participe la lucrările ei. Fruntașul conservator se credea îndreptățit să privească această cerere ca un act de cutezanță, prin care se aduceau prejudicii poziției sale politice.

[„PUBLICĂM URMĂTOAREA EPISTOLĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 137, 22 iunie 1879, p. 1—2. Editorial : *București 21 iunie/3 iulie*.

Fruntaș al Partidului conservator, P. P. Carp se considera pus la adăpost față de critici prin trecutul său politic.

Aprecierile din editorialul din 20 iunie 1879 constituiau pentru el o surpriză cu atât mai mare cu cât veneau din partea „junilor conservatori”. Argumentele sale sunt respinse cu o logică implacabilă și fruntașului conservator i se aduce o nouă învinuire, nu mai puțin gravă, prin faptul de-a nu fi luat atitudine față de insinuările presei liberale.

Scrisoarea lui P. P. Carp este reprodusă în „Românul” cu o prezentare introductivă din care se vede câtă dreptate avea Eminescu să avertizeze asupra greșelilor din rândul conservatorilor, care erau folosite de presa guvernamentală. „Între conservatori s-a întâmplat — scrie «Românul» — o mică ceartă de familie, care însă are însemnătate mare prin explicațiunile ce a provocat și prin revelațiunile la care a dat loc. t Timpul» a renegat pe d. Carp, fiindcă d-sa

a primit să ia parte în comisiunea de Cameră și însărcinată cu redactarea proiectului privitor la cestiunea evreilor. D. Carp răspunde la aceste acușări” ¹.

„România liberă” remarcă faptul că un fruntaș conservator este silit să facă declarații publice de către propriul său organ de presă². Un alt ziar, „Presa”, scrie că „Timpul” „îl inculpă” pe fruntașul conservator și reproduce finalul editorialului („Noi credem ... dar fără șovăire”) ³.

Eminescu adoptă față de P. P. Carp o atitudine de condescendență pentru poziția ce-o ocupa în viața politică, însă nu ezită să dezaprobe acțiunile sale când considera că veneau în sprijinul guvernării liberale.

¹ ROM, XXIII (1879), 23 iun., p. 592.

² RL, III (1879), nr. 624, 23 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ PRESA, XII (1879), nr. 139, 23 iun., p. 2—3 (*Revista ziarelor române*).

[„CU CÂT TREC UNA DUPĂ ALTA ZILELE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 138, 23 iunie 1879, p. 1. Editorial: *București. 22 iunie/4 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria Românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 502—503.

„România liberă” atrage atenția asupra opiniei lui Eminescu potrivit căreia problema cea mai gravă pentru țară o constituia „cestiunea vieții noastre publice”¹.

Eminescu schițează aici unul din cele mai întunecate tablouri asupra vieții țărănimii din întreaga sa publicistică.

¹ RL, III (1879), nr. 625, 24 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE CÂND NAȚIA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 139, 24 iunie 1879, p. 1. Editorial: *București, 23 iunie/5 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 98—101.

Oficiosul liberal făcea aluzii la situația din Egipt și la o lovitură de stat, în două editoriale, *București, 15/27 cireșar, și București, 21 cireșar/3 cuptor*, publicate în 16 iunie și 22 iunie 1879¹. În cel din urmă acuză „Timpul” și de contradicții în orientarea politică.

Situația din Egipt n-avea desigur nici o asemănare cu aceea a României. În Egipt, la 18 noiembrie 1876, anglo-francezii instituie controlul lor asupra finanțelor țării. La 28 august 1878, khedivul Ismail, la cererea controlorilor anglo-francezi, numește guvernul Nubar Pașa, în care intrau și doi europeni. În februarie 1879 ofițerii egipteni demonstrează împotriva măsurilor acestui guvern, iar în aprilie khedivul Ismail încearcă să se debaraseze de controlul anglo-francez. Încercarea îi aduce înlocuirea cu fiul său Tewfik Pașa (1879—1892).

Editorialul lui Eminescu este remarcat de „Presa”, care reproduce pasajul ce i se pare mai important („Teama noastră nu este ... lovitura de stat”) ². „România liberă” găsea că „Timpul” se folosea de greșelile guvernului liberal „să fulgere amenințări” împotriva sa.³

Eminescu se situează pe o poziție aparte în publicistica românească a vremii, când susține, cum face aici, că evreii sunt folosiți la Congresul de la Berlin doar ca o „unealtă” în mâna marelui capital din țările apusene.

¹ ROM, XXIII (1879), 16 iun., p. 569, 22 iun., p. 587.

² PRESA, XII (1879), nr. 141, 25—26 iun., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

³ RL, III (1879), nr. 627, 26 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«ROMÂNUL» SE PLÂNGE AMAR...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 139, 24 iunie 1879, p. 1. Al doilea editorial.

Organul de presă al guvernului liberal somează organele judiciare într-un articol, [*„În fața întregului public...”*] publicat în 23 iunie 1879¹, să urgenteze cercetările în cazul Mihălescu-Moldoveanu, cu care se ocupă și Eminescu în mai multe articole (v. *supra*, p. 220—226, 228, 232). Parchetul se făcea vinovat, în opinia oficiosului liberal, de „mutism și nemișcare”.

¹ ROM, XXIII (1879), 23 iun., p. 593.

[„O LUNĂ DE ZILE A TRECUT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 140, 26 iunie 1879, p. 1. Editorial: *București, 25 iunie/7 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 102—107,

Guvernul liberal este suspectat de aranjamente secrete cu reprezentanții marelui capital din țările apusene. Din această cauză Eminescu avea motive să caracterizeze în termeni drastici argumentele guvernului liberal în sprijinul politicii sale.

„România liberă” scrie, nu fără ironie, că „Timpul” găsea „rețeta”, cu care se putea apăra țara într-o „asemenea împrejurare”.¹ Un alt ziar, „Presa”, subscie însă la opinia potrivit căreia guvernul liberal nu era în măsură să-și țină promisiunea cu privire la împământinirea evreilor pe categorii sociale.²

Eminescu se referă și la rolul Alianței izraelite în tratativele de pace de la Berlin, pe care o critică și în „Curierul de Iași” pentru atitudinea dușmănoasă față de poporul român, rus și sârb.

De fapt poziția guvernului față de necesitatea revizuirii art. 7 era foarte dificilă. La începutul lui martie 1879 contele Andrassy comunică la București cererea ambadorului Germaniei pe lângă Curtea din Viena (Germania nu avea atunci reprezentant la București): „I. Guvernul german regretă că cabinetul de la București nu a executat încă stipulațiile Tratatului de la Berlin în virtutea cărora toți locuitorii României, indiferent de credințele lor religioase, trebuie să fie puși pe picior de perfectă egalitate în ceea ce privește folosirea drepturilor civile și politice. Temerile guvernului german s-ar liniști dacă un început de executare legală ar

putea fi constatat. 2. Cabinetul de la Berlin dezaprobă mersul negocierilor cu privire la răscumpărarea căilor ferate române. Eforturile guvernului princiar, tinzând a face ca acțiunile să sufere o depreciere cu totul inacceptabilă, nu poate avea ca rezultat decât vânzarea căilor ferate unei societăți ruse." ³ Legătura care se făcea între chestiunea egalității civico-religioase și interesele bancherilor germani în problema căilor ferate din România era mai mult decât evidentă.⁴ Demersul era și cel puțin nepolitic ca formă. Germania nu avea, într-adevăr, reprezentant la București, dar România avea pe George Vârnav-Liteanu. De ce nu se adresase acestuia? Ministrul român de externe, I. Câmpineanu, îi cere lui Vârnav-Liteanu la 27 februarie/11 martie 1879 să solicite unele explicații. Diplomatul român le obține de la von Bülow. De fapt nu explicații obține, ci este pus în fața unor noi presiuni; „Noi considerăm această tranzacție ca necesară pentru deplinătatea bunelor relații care trebuie să existe între cele două țări ale noastre și tocmai pentru aceasta vă rugăm să grăbiți negocierile începute în această privință, așa încât dacă nu în această sesiune parlamentară, dar în cea viitoare, cel puțin, să terminați în întregime o problemă care ne interesează...". Discuția s-a desfășurat în continuare pe același ton și Vârnav-Liteanu conchidea : „Poziția agenților noștri, în general, a mea în special, este foarte delicată pentru ca noi suntem în restanță față de Tratatul de la Berlin, față de Europa care este nervoasă. Trebuie să fim foarte atent pentru a ieși din dificultățile unei situații care tocmai a fost ușurată prin votul camerelor noastre referitor la modificarea Constituției, dar pe care cearta nenorocită a drumurilor de fier a agravat-o considerabil.”⁵

La 17/29 martie, același Vârnav-Liteanu scria că Germania nu va recunoaște independența României imediat după dizolvarea Camerelor obișnuite, ci după ce constituanta va modifica art. 7.⁶ Lui Calimachi-Catargi, reprezentantul țării la Paris, ministrul de externe francez, Waddington, îi sugera că un mijloc de a da satisfacție puterilor era acela de a substitui textului de atunci al art. 7 al Constituției cu termenii înșiși ai art. 44 al tratatului, ceea ce l-a determinat pe diplomatul român să obiecteze că demnitatea națională nu admitea să se introducă pur și simplu în legea fundamentală a țării o clauză oneroasă, împrumutată dintr-un tratat încheiat în afara participării sale și apoi o Constituție trebuia să conțină generalități nu dispoziții speciale.⁷ Din nou în audiență la von Bulow, la 27 martie/8 aprilie 1879 Vârnav-Liteanu primește răspunsul: „Eu voi trimite un ministru plenipotențiar la București în ziua în care Constituanta va admite în principiu egalitatea în drepturi...”. În termeni oarecum asemănători se exprima Waddington către N. Calimachi-Catargi la 6/18 aprilie.⁸

Mai mult chiar, la 11/23 iunie 1879, Liteanu telegrafia de la Berlin că ar fi avut loc o punere de acord a Germaniei, Franței, Angliei, Italiei pentru a nu se recunoaște independența României până ce nu se revizua art. 7. într-adevăr, după ce s-a făcut cunoscut proiectul comisiei de revizie a camerelor române, la inițiativa Angliei și

Germaniei are loc o întrunire a ambasadorilor marilor puteri la Viena. Rusia s-a abținut declarând că va acționa independent prin sfaturi date guvernului român. La conferința ambasadorilor s-a propus mai întâi să se transmită printr-o notă colectivă guvernului român „un ordin energetic”, dictând o soluție radicală. Austro-Ungaria a declinat acest procedeu, declarând că nu se poate asocia la măsuri extreme. Până la urmă Cabinetul din Viena a fost însărcinat să facă demersuri pe lângă guvernul României în vederea înlocuirii art. 7 din Constituție cu textul integral al art. 44 al Tratatului de la Berlin. S-a discutat apoi ce se va întâmpla dacă România va refuza să insereze în Constituție art. 44. Germania și Anglia au propus să acționeze în comun, Italia și Austria s-au opus. Franța de asemenea. Până la urmă nu s-a luat nici o hotărâre, dar reprezentanții Germaniei și Angliei n-au ezitat să sugereze un apel la sultan, considerând că România era încă sub suzeranitatea Porții Otomane din moment ce independența ei nu fusese recunoscută⁹ (unei atari aserțiuni răspunde Eminescu în articolul următor, v. *supra*, p. 281—283).

Dar de ce nu impunea guvernul liberal o soluție camerelor și aștepta o hotărâre a lor, pe care, e adevărat, o canaliza prin stăruințele miniștrilor în ședințele comisiei și cuvântul lor în ședințele secrete (Eminescu adaugă și „povețele și amenințările < Românului >”)? Pentru că, răspunde I. Câmpineanu într-o notă adresată lui Vârnav-Liteanu : „oare nu tocmai forma net constituțională a guvernului dă statului român un caracter complet distinct în Orient? Dar ce ar

deveni această formă constituțională, care ar trebui să constituie pentru noi un drept la sprijinul Puterilor occidentale, dacă un cabinet român și-ar permite în raporturile sale diplomatice să anticipeze hotărârile puterilor legiuitoare și să se pronunțe pentru o soluție oarecare, într-o materie atât de gravă ca cea abordată în articolul 44 din Tratatul de la Berlin?”¹⁰ Era, ce-i drept, un răspuns diplomatic pentru a câștiga timp. Era până la un moment dat și o realitate, liberalii neavând siguranța unei victorii depline în alegerea parlamentarilor din Constituantă, iar după alegeri — și victorioase — opoziția ar fi fost bine reprezentată.

¹ RL, III (1879), nr. 628, 27 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² PRESA, XII (1879), nr. 142, 27 iun., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

³ *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 485—487.

⁴ D. Berlescu. *O pagină din istoria contemporană a României: recunoașterea independenței*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, IV (1953), fasc. I—IV, p. 532 și urm.

⁵ *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 491—495.

⁶ *Idem*, p. 498—500.

⁷ *Idem*, p. 500—501.

⁸ *Idem*, p. 502—504.

⁹ *Idem*, p. 355, 560—561.

¹⁰ *Idem*, p. 545—550.

[„MAREA MAJORITATE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 141, 27 iunie 1879, p. 1. Editorial : *București, 26 iunie/8 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1938, p. 108—112.

Acuzația oficiosului guvernamental că majoritatea românilor nu-și dădea seama de pericolele care amenințau țara este cuprinsă în editorialul *București, 25 cireșar/7 cuptor*, publicat în 25—26 iunie 1879 ¹ și în care se insistă și asupra faptului că ziarul conservator lua peste picior Tratatul de pace de la Berlin.

„Românul” se referea fără îndoială la întrunirea reprezentanților marilor puteri de la Viena și la hotărârea lor de a nu recunoaște independența țării până ce nu se modifica art. 7. Eminescu respinge această acuzație cu argumente bine puse în evidență.

„România liberă” remarcă editorialul și arată că aștepta să vadă ce va răspunde oficiosul guvernamental.²

Eminescu se situează și aici în discutarea chestiunii evreilor pe teren economic și se pronunță împotriva acordării de drepturi numai aceloră dintre ei care făceau parte dintre „exploatare”.

¹ ROM, XXIII (1879), 25—26 iun., p. 601.

² RL, III (1879), nr. 629, 28 iun., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DACA APARENȚELE MU AMĂGESC...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 143, 29 iunie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 28 iunie/10 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 91—94. Fragmentar.

Eminescu exemplifică articolele de „speriiciune”, ce le publica oficiosul guvernului liberal, cu editorialul *București 27 cireșar/9 cuptor* ¹, din care reproduce și fragmentul din discursul lui Maiorescu.

Amenințările cu „intervențiunea” la care se referea „Românul” aveau în vedere demersul Austro-Ungariei pe lângă guvernul român la cererea marilor puteri în urma întâlnirii reprezentanților lor la Viena. Lui Varnav-Liteanu, Radowitz, însărcinatul cu conducerea afacerilor externe ale Germaniei în absența lui von Bülow, îi spunea : „Nu este ostilitate în această acțiune colectivă a cabinetelor”. Dar adăuga faptul că, în cazul neluării sale în considerație, „Europa nu va întârzia să caute mijloace de a-și impune voința. Austria a fost rugată să prevină guvernul din București, pentru ca acesta să poată acționa în jurul lui și să arate țării care este situația reală. Acest demers amical a fost făcut în speranța că România nu se va angaja pe e cale primejdioasă la începutul carierei.” Radowitz îi precizează și exigențele cabinetelor europene în privința modificării articolului 7 : un alineat care să stabilească egalitatea în drepturi civile și politice. Urmau a fi emancipați : toți cei care serviseră în armată, toți cei care aveau un titlu academic emis de școlile române sau absolviseră primele cinci clase de gimnaziu sau de liceu, toți cei care înființaseră sau posedau întreprinderi

comerciale sau industriale, cu excepția celor de băuturi alcoolice, toți acei care făcuseră donații instituțiilor de binefacere sau cu caracter educativ, toți cei care scriseră sau traduseseră cărți în limba română.² La București au devenit cunoscute și alte detalii asupra discuțiilor de la Viena. În cazul când România urma să nu se supună, unii au propus o comisie europeană, alții ocupația austriacă, în sfârșit ideea blocării porturilor românești de la Dunăre.³

„România liberă” împărtășește opinia în privința fugii de răspundere a guvernului liberal pentru actele sale.⁴ Din cele trei secțiuni ale editorialului, edițiile anterioare publică numai prima din ele. Dar precizările lui

Eminescu din ultima secțiune în chestiunea evreiască sunt esențiale pentru cunoașterea orientării sale politice. Poetul se declară, categoric, în favoarea acordării de drepturi tuturor evreilor care depuneau o muncă productivă. Singurele condiții pe care le pune se mărginesc la învățarea limbii statului și „bunăvoință și abnegație reciprocă” în armonizarea „intereselor reciproce”. Sunt mărturii care exclud orice tentativă de a-l anexa politicii rasiste.

¹ ROM, XXIII (1879), 28 iun., p. 609.

² *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 562—565.

³ *Ibidem*, p. 580—582.

⁴ RL, III (1879), nr. 631, 1 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DACA MAIORITATEA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 145, 3 iulie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 2/14 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 112—115.

Scrisoarea din Paris către „Politische Correspondenz”, pe care o comentează Eminescu, este datată 12 iulie, amiază. Viena 11 iulie și se publică în ziarul conservator cu o zi mai înainte ¹. Asupra ei se atrage atenția și într-un articol din același număr ².

Eminescu trimite la studiile sale în această problemă.

¹ T, IV (1879), nr. 144, 1 iul., p. 3 (*Cestia ovreilor din România și puterile*).

² *Idem*, p. 1 (*„Atragem atențiunea...”*).

[„UN NOU ZIAR...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 145, 3 iulie 1879, p. 3 (*Cronica internă*).

Ziarul „Fraternitatea” apare, în prima serie între 29 iunie 1879— 18 octombrie 1885 și în seria a doua între 5 mai 1889—9 februarie 1890.

Eminescu prezintă în „Timpul” și alte publicații, cum face și în „Curierul de Iași” în 1876—1877. Poetul ține seama de declarația de principiu expusă aici de „Fraternitatea”, când polemizează mai târziu cu această publicație (v. *supra*, p. 308—310).

[„TREBUIE SĂ AIBĂ CINEVA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 146, 4 iulie 1879, p. 1. Editorial: *București, 3/15 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 115—118.

Oficiosul liberal reproduce articole insultătoare la adresa poporului român din „L'Indépendance belge”, „Neue freie Presse”, „La France”, „Golos” și alte ziare.¹

„România liberă” găsește justificată indignarea împotriva acestei proceduri a „Românului”, care leza demnitatea presei românești. Ziarul reproduce și două pasaje („Dacă lucrul ... dispreț și numai dispreț”, „Trebuie să mărturisim ... din strada Doamnei”).²

Eminescu nu părăsește terenul economic în discutarea chestiunii evreiești, cum se desprinde și de aici, și se pronunță împotriva acordării de drepturi acelor care se îndeletniceau cu „specula fără frâu”. Din rândurile sale străbate o vie amărăciune, aceea a românului care se simțea sub presiunile externe și jignit de tot felul de insulte pe care i le aducea presa influențată de Alianța izraelită. Din această stare de spirit izvorăște limbajul său fără menajamente.

¹ ROM, XXIII (1879), 1 iul., p. 615; 2—3 iul., p. 619—620; 4 iul., p. 623.

² RL, III (1879), nr. 634, 5 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ARTICOLELE DE SPERIICIUNE ALE «ROMÂNULUI»...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 147, 5 iulie 1879, p. 1. Editorial : *București, 4/16 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 119—122.

Correspondența din Viena către „Daily Telegraph”, integrată de Eminescu în articolul său, se publică și separat în același număr¹. Este datată [28 iunie] /9 iulie 1879.

„România liberă” reține teza lui Eminescu potrivit căreia chestiunea izraelită nu putea determina un amestec din afară².

Informațiile din „Ellenör”, ziarul maghiar, sunt extrase din „Binele public” din 4 iulie 1879³. Articolul din acest ziar este reprodus și în „Gazeta Transilvaniei” din 8/20 iulie 1879⁴.

¹ T, IV (1879), nr. 147, 5 iul., p. 2 (*Cestiunea evreilor din România și puterile*).

² RL, III (1879), nr. 635, 6 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ BP, 1 (1879), nr. 101, 4 iul., p. 3.

⁴ GT, XLII (1879), nr. 54, 8/20 iul., p. 2.

[„ÎN ȘEDINȚA DE IERI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 148, 6 iulie 1879, p. 1. Editorial: *București, 5/27 iulie*.

Eminescu comentează demisiile unor fruntași ai Partidului Național Liberal din guvern ca o manevră din culise tocmai pentru a se menține la putere. În fapt însă dificultățile guvernului în Parlament pe marginea modificării art. 7 erau foarte mari. Nici presiunile externe, chiar dacă ele nu luau forme concrete, nu încetau, cum o demonstrează corespondența diplomatică. Asupra atitudinii marilor puteri în chestiunea evreiască Eminescu nu insistă și trimite la editorialul său din numărul anterior.

[„DACĂ PROIECTUL MAIORITĂȚII...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 149, 7 iulie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 6/18 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 122—131.

Proiectul de lege privind acordarea cetățeniei franceze evreilor se publică în „Le Journal Officiel de la République Française” în 1871 și este prezentat, cum arată și Eminescu, în ședința din 21 iulie 1871, a Adunării naționale, de Thiers și Lambrecht, ministrul de interne de atunci. Expunerea de motive și articolul de lege sunt transcrise de poet spre a ilustra cum s-a pus chestiunea evreilor în alte țări.

„România liberă” caracterizează editorialul lui Eminescu „un important studiu” și reproduce un fragment („Nu există dar români de rit... decât evreu”)¹. Ziarul găsește interesantă și expunerea de motive și-i atrage atenția lui I. C. Brătianu, președintele guvernului liberal, asupra proiectului de lege. „Citească-l d. Brătianu — scrie „România liberă” — și văză cum bătrânul Thiers știa să prețuiască și să apere interesele patriei sale”.

Situația evreilor din Prusia înainte de 1869, la care se referă Eminescu în comentariul introductiv, o discută și în articolele anterioare (v. *supra*, p. 251—256). Întâlnim și în alte articole forma: „varii” (OPERE, XII, 27). Sunt mărturii care atestă paternitatea eminesciană. Nu știm pentru care motive I. Crețu îl elimină din ediția sa din 1941.

¹ RL, III (1879), nr. 637, 8 iul, p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«FREMDENBLATT», ZIAR OFICIOS...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 151, 10 iulie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 9/21 iulie*.

Guvernul liberal căuta să acrediteze părerea că presa străină se pronunță în chestiunea evreiască în sensul orientării sale politice. Editorialul din „Fremdenblatt”, *Wien, 17 Iuli*, din 5/17 iulie 1879¹ demonstra că marile puteri erau bine informate asupra situației sociale, economice și politice din țara noastră. Ziarul vienez susține, cum face și Eminescu, că chestiunea evreiască se impunea să fie discutată sub raport social și

economic și nu rasial și confesional.

Editorialul stârnește ecou în presa bucureșteană și probabil și în ziarele din provincie. „Românul” atacă violent „Timpul” într-un editorial, *București, 10/22 cuprător*², susținând că nicăieri nu apărea mai evidentă ca aici orientarea separatistă a conservatorilor și politica lor „anti-națională”. „România liberă” scrie că „Timpul” comenta editorialul din ziarul vienez fără să țină seama de sfaturile ce ni le da, și reproduce două fragmente („Rezultă din toate ... gravitatea practică”, „încât despre situație ... vorbim despre ele”) ³. „Presa” arată că Eminescu deplasează discuția „de pe terenul nediscutabil și șarlatanesc al teoriilor *umanitare* se mută pe acela discutabil al intereselor naționale și economice” ⁴.

Problema demografică în Moldova și Muntenia, pusă în discuție aici, este reluată în editorialul din 12 iulie 1879 (v. supra, p. 295—296).

Eminescu amintește și de raportul Cavalerului de Bosizio pe care îl comentează în „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 125, 552—553) și pe care îl tipărim în volumul de față (v. supra, p. 626—629).

¹ FREM, XXXIII (1879), nr. 196, [6]18 iul., p. 1.

² ROM, XXIII (1879), 11 iul., p. 947.

³ RL, III (1879), nr. 639, 11 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 153, 11 iul., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

[„ÎNTRE DEOSEBITELE PERSONALITĂȚI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 153, 12 iulie 1879, p. 1. Editorial: *București, 11/23 iulie*.

Eminescu răspunde la editorialul din „Românul”, *București, 10/22 cuprător*, publicat în 11 iulie 1879, cu care ne-am ocupat mai sus.

„România liberă” considera că editorialul lui Eminescu era scris „nu cu puțină asprime” însă cu „multă dreptate”¹. Reproduce din el („E destul a arăta ... orice răspuns serios”).

Eminescu reproduce din editorialul său [„«*Fremdenblatt*» ziar oficios...”] publicat în 10 iulie 1879 (v. supra, p. 296).

¹ RL, III (1879), nr. 641, 13 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE CÂND A ÎNCEPUT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 155, 14 iulie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 13/25 iulie*.

Eminescu examinează modul cum se ocupau câteva ziare, ca „Fraternitatea” din București, „Ștafeta” din Iași și „Suceava” din Fălticeni, de chestiunea evreiască. Dintre cele trei ziare, se bucură de aprecieri favorabile numai cel dintâi întrucât se declara organ de presă exclusiv al evreilor și se puteau purta cu el discuții serioase. Pentru acest motiv

insistă asupra poziției lui M. I. Schleiden și Robert de Mohl în chestiunea evreiască. Eminescu cunoștea scrierile lui Schleiden și din tratatul său *Die Pflanze* găsim extrase, păstrate în manuscrise (OPERE, XIV, 968, 970; OPERE, XIII, 574—575). Numele lui Robert de Mohl îl invocă și în editorialul [„*Vechea imputare...*”] din 19 iunie 1879 (v. supra, p. 273). Aici trimite la tratatul *Staatsrecht, Volkerrecht und Politik*, în trei volume, tipărit la Tübingen între 1860 și 1869.¹

„Ștafeta” răspunde la criticile lui Eminescu ² și-l acuză că se număra printre admiratorii „asidui ai lui Kant și Schopenhauer”. Foaia ieșeană recunoaște că „Timpul” era redactat de „oameni eminenți”, însă care își întrebunțau rău „eminentele cunoștinți”. „România liberă” insistă asupra poziției „Timpului” față de „Fraternitatea” și remarcă faptul că „se sfădește puțin” cu „Ștafeta” și „Suceava”.³ „Presa” reține buna informare în materie de drept internațional și reproduce un fragment din editorial („Deși presa la noi ... persecuțiuni religioase”),

Bibliotecile noastre dețin doar câteva numere din „Fraternitatea” și „Suceava”, încât considerațiile lui Eminescu cu privire la aceste două publicații prezintă un interes aparte și pentru istoricul presei românești.⁴

¹ Robert von Mohl, *Staatsrecht, Völkerrecht und Politik*. III. Tübingen, Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung, 1869, p. 674—675.

² ȘTAF, II (1879), nr. 159, 17 iul., p. 1—2.

³ RL, III (1879), nr. 643, 15 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ Biblioteca Academiei Române posedă pe 1879 o colecție incompletă din „Ștafeta”, iar din „Fraternitatea” numai nr. 22 din 23 noiembrie. Din „Suceava” nu păstrează nici un număr.

[„CAMERELE ACTUALE DE REVIZUIRE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 157, 17 iulie 1879, p. 1. Editorial: *București, 16/28 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria Românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 503—504.

Măsurile propuse de Eminescu pentru rezolvarea chestiunii evreiești sunt și de astă dată de natură economică.

Presa întâmpină propunerile lui Eminescu privind soluționarea chestiunii evreiești cu păreri împărțite. „România liberă” expune punctul de vedere al poetului și reproduce un fragment din editorialul său („A se introduce ... judecătorești și administrative”), însă consideră că aici era „ceștiune de apreciere”.¹ „Presa” împărtășește opinia „Timpului” și arată că prin organizarea economică s-ar reglementa și „mijlocirea schimbului în activitatea economică a țării”.²

Editorialul lui Eminescu este precedat de o scrisoare a lui T. Maiorescu.

„Domnului redactor al « Timpului »

București, 14 iulie 1879

Domnule Redactor,

În mai multe ocazii am auzit că mi se atribuie când meritul, când responsabilitatea unor articole din « Timpul ».

Spre restabilirea adevărului mă cred dator a vă ruga să binevoiți a publica prin ziarul d-voastră că de peste doi ani, de la finele lui aprilie 1877, m-am abținut de la orice participare activă la însăși scrierea « Timpului » și că de atunci încolo *nici un singur articol* din cele publicate de acest ziar nu este scris de mine.

Primiți, Domnule Redactor, încredințarea prea osebitei mele stime.

T. Maiorescu

deputat

Pentru Eminescu organizarea economică strictă, care să nu îngăduie exploatarea, reprezenta „civilizația adevărată și libertatea adevărată”.

¹ RL, III (1879), nr. 645, 18 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² PRESA, XII (1879), nr. 159, 18 iul., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

[„CEEĂ CE A PIERDUT...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 159, 19 iulie 1879, p. 1. Editorial: *București, 18/30 iulie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 135—138.

Miniștrii din noul cabinet al lui I. C. Brătianu, de la 11 iulie 1879, sunt supuși unei critici necruțătoare.

Colonelul Dimitrie Lecca pentru participarea sa la răsturnarea lui Al. I. Cuza, Anastase Stolojan, pentru rolul său în darea în judecată a miniștrilor conservatori, I. C. Brătianu, șeful guvernului, pentru că se înconjură de astfel

de oameni. Despre alți miniștri, ca Al. Kogălniceanu, care preia Internele, Vasile Boerescu, noul ministru de Externe, în locul blamatului mai înainte Ion Cămpineanu, Nicolae Kretzulescu la Culte și Instrucțiune, Eminescu nu pomenește.

Editorialul lui Eminescu stă în atenția presei. „« Timpul » consacră revista sa — scrie « România liberă » — unei critici foarte severă făcută guvernului actual și în special dd-lor Brătianu, Stolojan și Lecca. Organul conservator zice că guvernul cu aceste personaje, cărora le dă fiecăruia câte un calificativ prea aspru, nu poate inspira încredere și se întreabă ce caută aceste trei persoane într-un cabinet de fuziune. Pe ceilalți miniștri, «Timpul» îi cruță.”¹ „Presa” reține și ea opinia că un guvern în care intrau ca miniștri „trădători de noapte” nu puteau inspira încredere țării².

Condamnarea lui G. Lecca este determinată și de admirația lui Eminescu pentru Al. I. Cuza, domnitorul care împrăștiase țărănimea.

¹ RL, III (1879), nr. 647, 20 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² PRESA, XII (1879), nr. 161, 20 iul., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

[„DE LA FORMAREA CABINETULUI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 160, 20 iulie 1879, p. 1. Editorial : *București, 19/31 iulie*.

Eminescu are încredere, dintre membrii guvernului liberal, numai în M. Kogălniceanu, iar I. C. Brătianu este privit, cum îl prezintă și în alte articole, prizonierul unor oameni din propriul său partid.

Presa reține privirea retrospectivă asupra guvernării liberale. „Presa” insistă asupra acestui aspect și reproduce pasajul care i se pare mai semnificativ. („Ne vine greu ... încă foarte depărtată.”)¹. „România liberă” găsește juste observațiile privind poziția lui M. Kogălniceanu în noul guvern². Reține din editorial pasajul în care se arată că îi trebuia acestuia mult curaj să pună ordine în ministerul său („Că trebuie un curaj ... adepții lui Pasvantoglu”).

Referirea la Pasvantoglu se întâlnește și în alte articole ale lui Eminescu iar unele expresii („ascunși în tufișele drumurilor mari”, „banda de exploatare”) sunt în spiritul discursului său critic.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 162, 21—22 iul., p. 3 (*Arena ziarelor române*).

² RL, III (1879), nr. 648, 22 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ZIARELE GUVERNULUI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 161, 22 iulie 1879, p. 1. Editorial: *București, 21 iulie/2 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 138—141.

Condițiile impuse de Tratatul de la Berlin țării noastre pentru recunoașterea independenței sunt prezentate și aici ca un amestec în treburile interne ale țării. România nu avea nici o obligație să respecte prevederile unui tratat care s-a încheiat fără participarea ei și fără să-l semneze.

Referirile la evrei și felul lor de a fi sunt, de data aceasta, drastice. Ele nu porneau decât de la insultele aduse țării în diferitele ziare apusene, pe care poetul le considera absolut nemeritate. La fel le considera și noul ministru de externe Vasile Boerescu. În circulara sa trimisă experților diplomați români la 13/25 iulie 1879, în care preciza modalitatea în care guvernul își propunea să rezolve chestiunea evreiască, el declara : „Evreii, care trăiesc astăzi în România, nu au fost niciodată, o repetăm, cetățeni români. Cum putem să-i declarăm astfel într-o singură zi? Cum să admitem ca Țara Românească și mai ales Moldova, care este invadată de mai bine de trei sute de

mii de evrei, să fie deodată copleșită de o populație de peste 150.000 de cetățeni noi, incuți, fanatici, având o altă limbă și o altă religie, alte moravuri, alte sentimente și pe care autohtonii i-au considerat întotdeauna drept străini, așa cum, de altfel, acești evrei se considerau ei înșiși."¹. Epitetelor din multe ziare europene la adresa românilor li se răspundea la fel. Aceasta dincolo de poziția politică.

„România liberă” reține mărturisirea cu privire la atitudinea sa în chestiunea evreiască ². „Presa” face un amplu rezumat al editorialului și declară că aștepta „moartea demagogiei” ³.

Pentru teza lui Eminescu sunt ilustrative și analogiile ce le face cu alte țări.

Editorialul [„Înainte cu doi trei ani ...”] din 31 iulie 1879, inclus în edițiile anterioare (6, III, p. 145—149) aparține lui I. Slavici ⁴. Sunt ilustrative și aici repetările de cuvinte în aceleași unități sintactice („independența căpătată”, „ajungem a căpăta această independență”, „independența n-am căpătat-o”, „a căpăta în fine independența”).

¹ *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 572.

² RL, III (1879), nr. 649, 25 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ PRESA, XII (1879), nr. 163, 3—24 iul., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

⁴ T, IV (1879), nr. 167, 31 iul., p. 1.

[„NE E SILĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 168, 1 august 1879, p. 1. Editorial: *București, 31 iulie/12 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria Românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 504—506. Fragmentar.

Eminescu se pronunță pentru acordarea de drepturi evreilor, cum face și în alte articole, și insistă asupra faptului că Alexandru Ioan Cuza începe reglementarea situației lor juridice și politice ¹.

Nu cunoaștem broșura pe care o comentează Eminescu și în care se făceau afirmații inexacte și se calomnia poporul român.

„România liberă” găsește justificată indignarea împotriva propagandei calomnioase la adresa poporului român și atrage atenția asupra sancțiunilor ce s-ar aplica pentru asemenea acte în alte țări ². „Presa” scrie că ziarul relevă inexactitățile din broșura respectivă ³.

Eminescu condiționează acordarea de drepturi evreilor în măsura în care își însușeau limba statului și se manifestau ca cetățeni loiali ai țării. Poetul formula însă și condiții exagerate, ca folosirea limbii române până și în predicile din sinagogi.

Informațiile privind raportul lui V. Boerescu sunt luate din *Telegramme der „Deutsche Zeitung”, Bukarest, 9. August* publicată în „Deutsche Zeitung” în 29 iulie/10 august 1879 ⁴.

Informațiile sunt corecte, contele Andrassy îndemnându-l pe ministrul de externe român să găsească la Paris un mijloc de a slăbi încordarea dintre marile puteri și România pe marginea modificării articolului 7 din Constituție. Același îndemn îl primește Vasile Boerescu și la Berlin din partea ministrului Radowitz cu care are două întrevederi la 28 și 29 iulie 1879 : „deoarece guvernul din Berlin a lăsat Franței această parte a executării tratatului” ⁵.

Editorialul [„Este o vorbă veche...”] din 4 august 1879, inclus în edițiile anterioare, nu-i aparține poetului.

¹ Carol Iancu, *op. cit.*, p. 58—62.

² RL, III (1879), nr. 657, 2 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ PRESA, XII (1879), nr. 170, 2 aug., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

⁴ DZ, (1879), nr. 2732, [29 iul.] 10 aug., p. 6.

⁵ *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 582—584.

[„CARACTERUL OBȘTESC AL LUPTELOR...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 170, 3 august 1879, p. 1. Editorial : *București, 2/14 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrisori politice*, Craiova, Scrisul Românesc, [1931], p. 185—188. Fragmentar.

Câteva din tezele lui Eminescu sunt reținute de presa bucureșteană. „Presa” atrage atenția asupra declarației de principii a poetului potrivit căreia nu era împotriva niciunei libertăți în măsura în care era „compatibilă cu existența statului nostru ca stat național-românesc”¹. „România liberă” insistă asupra opiniei după care în țara noastră nu există „lupte de idei, ci de persoane”². Ziarul reproduce și un fragment („Numai pe terenul acesta ... fi omul nostru”).

Eminescu definește și aici indivizii primejdioși societății, „naturi catilinare”, expresie întâlnită și în alte scrieri ale sale (OPERE, VII, 224; OPERE, IX, 255). Interpretarea ce-o dă *reacționarismului* va fi speculată de presa guvernamentală liberală.

Editorialul [„*Este o vorbă veche...*”] publicat în „Timpul” în 4 august 1879 și inclus în edițiile anterioare (6, III, p. 157—161), aparține lui Ioan Slavici, cum arată examenul stilistic. Expresii ca : „ne iartă mijloacele”, „face imposibil traiul”, „s-au înfundat resursele” sunt în spiritul scrisului slavician.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 172, 4 aug., p. 3 (*Revisia ziarelor*).

² RL, III (1879), nr. 659, 4 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„LA 7 AUGUST...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 172, 5 august 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 4/16 august*.

Scrisoarea lui A. Lowy, *The Jews in Roumania*, se publică în „The Times” în 30 iulie/11 august 1879¹. Îi răspunde N. Callimaki-Catargitot în „The Times”, în 16 august 1879, și scrisoarea este reproducă în „Le Nord” în 13/25 august 1879² și în „Timpul” în 18 august 1879³.

Polemica dintre „Războiul” și „Fraternitatea” are ca punct de plecare articolul *Calomniile evreești nu încetează*⁴, căruia îi răspunde ziarul din urmă în 27 iulie 1879⁵. „Războiul” publică un al doilea articol, *Ziarul „Fraternitatea” și cestia evreilor*⁶, în care atrage atenția cercurilor evreiești să se adreseze pentru orice nemulțumiri autorităților românești și nu guvernelor străine să facă presiune asupra țării în care trăiau.

„România liberă” rezumă articolul lui Eminescu și reproduce din el („Iată dar evreii ... egale cu românii”)⁷.

Fotografia reprezentând mai mulți evrei încadrați între călărașii români se publică în „L'Illustration” în 18/30 august 1879⁸ însă era cunoscută mai dinainte, cum rezultă din comentariile din presă. „Monitorul oficial al României” publică în 15/27 august 1879 un *Comunicat* în care arată că Ministerul de Interne a deschis o anchetă să se stabilească persoanele „cari de la sine și cu vinovată intenție s-au reprezentat între vagabonzi”⁹. „Monitorul oficial” publică și *Raportul* prefectului de Putna, „Românul” reproduce aceste documente¹⁰, iar „Telegraful” scrie că fotografia făcea parte dintre „iscodiri și născociri”¹¹. „Monitorul oficial” publică în 3/15 octombrie 1879 ordonanța judecătorului de instrucție de Putna împotriva celor ce s-au fotografiat cu „vinovată intenție”¹², iar „Războiul” atrage atenția asupra acestui document¹³.

Eminescu denunță practici asemănătoare ale cercurilor evreiești din străinătate și în „Curierul de Iași” în 1876 și 1877 (OPERE, IX, 303).

¹ TIMES, (1879), nr. 29.543, [30 iul.] 11 aug., p. 8.

² LNO, (1879), nr. 237, [13]26 aug., p. 3.

³ T, IV (1879), nr. 181, 18 aug., p. 2.

⁴ RESB, (1879), nr. 722, 19 iul., p. 1—2.

⁵ Colecția ziarului „Fraternitatea” este incompletă în bibliotecile noastre și nu am văzut acest număr.

⁶ RESB, (1879), nr. 732, 29 iul., p. 2.

⁷ RL, III (1879), nr. 661, 8 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁸ ILL, XXXVII (1879), nr. 1905, [18]30 aug., p. 140 (*L'expression des Juifs de Roumanie*).

⁹ MO, (1879), nr. 185, 15/27 aug., p. 5332—5333.

¹⁰ ROM, XXIII (1879), 16—17 aug., p. 764 (*Tertipuri jidovești*).

¹¹ TEL, IX (1879), nr. 2199, 21 aug., p. 1 (*București, 20 august*).

¹² MO, (1879), nr. 223, 3/15 oct., p. 6373—6374.

¹³ RESB, (1879), nr. 800, 5 oct., p. 2 (*Vagabond de la Adjud*).

[„CÂTEVA NUMERE CONSECUTIVE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 176, 11 august 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 10/22 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R.,

1939. p. 161—167.

Oficiosul liberal consacră organizării proprietății în Dobrogea două editoriale, *București, 3/15 august* și *București, 9/21 august* publicate în 4 și 10 august 1879¹. Eminescu pledează pentru *statu quo*, de teama introducerii unor măsuri care să servească interesele „gaștei liberale”.

Polemica lui Eminescu cu „Românul” stârnește ecou în presa vremii. „Românul” răspunde într-un editorial, *București 12/23 august* ² în care caracterizează „Timpul” ca fiind foaia „arțăgoasă ca și boierul când se deșteaptă din somn fără chef”. Redacția ziarului conservator este și ea caracterizată „nobilă și capricioasă”, iar aprecierile lui Eminescu despre reprezentanții Partidului liberal „fantastice invective”. „România liberă” reține propunerea lui Eminescu pentru menținerea stărilor de lucruri existente și reproduce un fragment din articolul poetului („Când locuitorii... în mod fatal”) ³. „Presa” remarcă și ea polemica cu „Românul” privind „organizațiunea proprietății în acea provincie”⁴.

„Românul” numea „fantastice invective”, desigur, prezentarea ce i-o face Eminescu lui C. A. Rosetti, din care nu lipsesc epitetul de sceptic și cinic.

¹ ROM, XXIII (1879), 4 aug., p. 727; 10 aug., p. 743.

² *Idem*, 12 aug., p. 751.

³ RL, III (1879), nr. 665, 12 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 178, 12 aug., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

[„DUPĂ TERMENUL MESAJULUI DE PROROGARE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 177, 12 august 1879, p. 1. Editorial: *București, 11/23 august*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 506—

Correspondența din Viena, *Lettre d'Aufrique-Hongrie* (Correspondance particulière du Soleil, Vienne, 8 août 1879), se publică în „Le Soleil” în 1/13 august 1879¹.

Eminescu trimite pentru extrasul ce-l integrează în editorialul său la acest ziar, fără a consulta direct publicația franceză. Extrasul este preluat dintr-un articol din „Românul”, Cestiunea evreilor, publicat în 11 august 1879 ².

„România liberă” insistă asupra opiniei cu privire la atitudinea favorabilă a marilor puteri față de România ! reproduce un fragment („Astăzi când ne-am lămurit ... decât proiectul majorității”) ³.

Distincția ce-o făcea ziarul „Le Soleil” între „Israelites” și „Juifs”, arbitrară se înțelege, este respinsă de Eminescu din considerente economice. Poetul îi încadrează pe evrei în „clasele pozitive” în măsura în care practicau îndeletniciri productive și în „pătura superpusă” pe aceia dintre ei care speculau munca altora. Concepția aceasta stă la baza tuturor articolelor lui Eminescu pe această temă.

¹ SOLEIL, VII (1879), nr. 224, [1]13 aug., p. 2.

² ROM, XXIII (1879), 11 aug., p. 747—748.

³ RL, III (1879), nr. 666, 14 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„SÂMBĂȚĂ, 11 AUGUST...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 178, 14 august 1879, p. 1. Editorial : *București, 13/25 august*. Este reprodus în „Binele public”, I, nr. 1;135, 16—17 august 1879, p. 2. Fragmentar.

Guvernul liberal este învinuit și aici de o „pronunțată duplicitate de caracter” pentru faptul că se eschiva de la orice răspundere în privința acțiunilor sale. În realitate nu era eschivare. Se aștepta, într-adevăr, întoarcerea ministrului de externe, Vasile Boerescu, din călătoria sa diplomatică (Viena, Berlin, Petersburg, Paris și Londra), unde discută asupra modalității modificării articolului 7 pe baza unor propuneri românești.

„România liberă” insistă asupra observației lui Eminescu după care Mesajul tronului cuprindea o „subreptiune prin care se nesocotea procedura constituțională a țării noastre” ¹.

Mesajele tronului stau în atenția lui Eminescu și în alte articole ale sale.

¹ RL, III (1879), nr. 667, 15 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ESPRIMATĂ ÎN TERMENII CEI MAI GENERALI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 180, 17 august 1879, p. 1. Editorial: București, 16/28 august. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, Opere, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 171—174.

Eminescu își definește concepția despre stat în polemica cu „Românul”, care îl acuza de reacționarism. Importantă este îndeosebi teza sa după care făcea „orice concesie” în măsura în care se împăca cu „existența statului național”, român constituia o risipă „zadarnică de puteri vii” și nu contravenea „mersului normal al dezvoltării naționale”.

„România liberă”¹ insistă asupra demarcației ce-o face Eminescu între conservatori și liberali și asupra faptului că orice bun român se impunea să participe la „reațiunea” împotriva relelor de care suferea societatea românească.

Editorialul, și, cum am văzut, nu numai acesta, infirmă opinia unor exegeți cu privire la o pretinsă pledoarie lui Eminescu pentru întoarcerea la feudalism. Conservatorismul apărut de el este unul modern, corespunzător unei epoci moderne, care acceptând noul ține seama de realitățile țării.

Un alt editorial [„Germania este un mare imperiu..."], publicat în 16 septembrie 1879, inclus în edițiile anterioare (4, p. 507—508), nu poate fi atribuit poetului. Desfășurarea discursului critic, cu reluarea aceluiași teze, ca unele construcții sintactice („ne dăm seama bine la socoteala prețului nostru”, „înfigerea lor în viața națiunilor”, „să cumpănească tendințele guvernului”) nu sunt în spiritul gazetăriei sale.

Eminescu trece pe al doilea plan activitatea la cotidianul bucureștean până la sfârșitul lui septembrie 1879. După moartea lui Ștefan Micu, întâmplată în 4 august 1879 (v. supra, p. 434), poetul întreprinde demersuri ca Veronica Micu să obțină pensia cuvenită după soțul său. În 5 septembrie 1879, Veronica Micu vine la București, unde rămâne până la jumătatea lui octombrie 1879. Eminescu intenționa să se căsătorească cu ea, își caută o locuință lângă biserica

Sf. Constantin și-și mută aici lucrurile. În absența sa din redacție, editorialele sunt întocmite de Slavici, Caragiale și după câte se pare, de unii fruntași conservatori.

¹ RL, II (1879), nr. 669, 18 aug., p. 3.

[„D. MINISTRU DE ESTERNE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 185, 23 august 1879, p. 1. Editorial : *București, 22 august/3 septembrie*.

Presa reține caracterizarea politicii lui I. C. Brătianu, o politică „deșuchiată” care aduce mari prejudicii țării. „România liberă” reproduce și două fragmente („Două lucruri ... e foarte greu”, „Cu ce vor răspunde ... d-sale politice?”)¹. Expresii ca „starostie patriotică”, „blagomanie și platitudini tocite” sunt tipic eminesciene.

¹ RL, III (1879), nr. 674, 24 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE CÂTE ORI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 186, 24 august 1879, p. 1. Editorial : *București, 23 august/4 septembrie*.

Poziția lui Eminescu față de politica guvernului liberal reține atenția presei bucureștene. „Presa” insistă asupra opiniei lui Eminescu potrivit căreia guvernul liberal nu mai avea mijloace să recurgă la „tertipurii” și că va fi constrâns să primească proiectul majorității în chestiunea evreiască¹. „România liberă” se oprește la practica presei liberale, privind invocarea strămoșilor ori de câte ori se găsea la strâmtoare². Reproduce și două fragmente („Sărmanii strămoși... de etichetă”, „Dacă ministerul... nici un efect”).

¹ PRESA, XII (1879), nr. 189, 26 aug., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

² RL, III (1879), nr. 675, 25 aug., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE CÂND CU ÎNCEPEREA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 205, 19 septembrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 18/30 septembrie*.

Eminescu își justifică teza sa cu privire la o reorganizare a țării după principii conservatoare ca o măsură împotriva „disoluțiunii economice și sociale”.

Presa remarcă cele două teze ale sale: 1) reorganizarea țării, condiție fundamentală pentru progresul ei și 2) reorganizarea ei, după principii conservatoare. Asupra acestor aspecte insistă îndeosebi „România liberă”, care reproduce și un fragment din articol („Prin reacție nu înțelegem ... umanitarism cosmopolit”) ¹.

Eminescu trimite la editorialul [„Exprimată în termenii cei mai generali...”] din 17 august 1879, în care se ocupă de organizarea statului (v. *supra*, p. 315—316).

¹ RL, III (1879), nr. 696, 20 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„PARTIDUL CONSERVATOR...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 207, 21 septembrie 1879, p. 1. Editorial : *București 20 septembrie/2 octombrie*.

Eminescu respinge propunerea de încetățenirea evreilor pe bază de liste, cum vor face și Corpurile legiuitoare.

„România liberă” prezintă „Timpul” ca „organul d-lui Maiorescu” și arată că „proiectul guvernului” putea deveni „un element de învrăjpire și «perturbațiuni sociale», întrucât apărea ca „o sfidare pentru țară” ¹.

Eminescu trimite la acest editorial în ziua următoare (v. *supra*, p. 321—322). Maiorescu este caracterizat un orator „cu darul vorbei”, după ce în editorialul [„De ceea ce ne temem noi...”] din 27 mai 1879 convenea că avea „darul

vorbirii” și „finețe de distincțiuni juridice” (v. *supra*, p. 260). Poetul îi recunoaște criticului talent oratoric, însă nu împărtășea toate tezele sale.

¹ RL, III (1879), nr. 698, 22 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„FOAIA OFICIOASĂ A GUVERNULUI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 208, 22 septembrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 21 septembrie/3 octombrie*.

Eminescu reproduce citatul din „Românul”, pe care îl comentează, din editorialul *București, 20 răpciune/2 brumăre* publicat în 21 septembrie 1879. „Judece d-nii reprezentanți ai națiunii — avertizează oficiosul liberal — și asupra acestor păreri exprimate tot de adversari ai noștri; păreri pe cari noi ne mărginim în a le înregistra și constata”¹. Față de acuzațiile aduse de „Românul”, Eminescu arată că acesta cita fals din articolele sale și trimite la editorialul din 27 iunie 1879 (v. *supra*, p. 281—283).

„Românul” răspunde într-un articol, [O nouă probă despre buna credință], publicat în 23 septembrie 1879, în care reproduce un fragment din editorialul poetului („Citatul ... față cu puterile”) ². „Ne-am deprins a fi insultați — scrie „Românul” — în modul cel mai necuviincios de «Timpul» și reproducerea unui vechi clișeu uzat nu mai are nici un efect asupra-ne, nici asupra publicului”. „Românul” se apără de acuzația că cita fals și trimite la editorialul poetului din 29 iunie 1879 (v. *supra*, p. 283—286).

Presa acordă atenție polemicii cu „Românul” și insistă asupra tezelor din, editorialul său. „Presa” remarcă faptul că chestiunea evreiască era pusă în discuție de Alianța izraelită și că nu reprezenta în realitate decât un „manifest” ³. „România liberă” se exprimă în termeni asemănători și reproduce un fragment din articol („Astăzi însă... și stăpânii României”) ⁴.

Poetul reproduce, spre a demonstra consecvența sa în orientarea politică, cea mai mare parte a editorialului [„Marea majoritate...”] publicat în 27 iunie 1879 (v. *supra*, p. 281—283) și trimite la editorialul „Partidul conservator...” din 21 septembrie 1879 (v. *supra*, p. 319—321).

¹ ROM, XXIII (1879), 21 sept., p. 871.

² *Idem*, 23 sept., p. 879.

³ PRESA. XII (1879), nr. 209, 23 sept., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

⁴ RL, III (1879), nr. 699, 23 sept., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DUPĂ CUM SE POATE PREVEDEA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 216, 2 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 1/13 octomvrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 177—180.

Eminescu își reafirmă punctul de vedere cu privire la primatul muncii. Statul avea obligația să apere „munca noastră națională” împotriva „exploatării uzurare”.

„România liberă” observă că „Timpul” se lansa „în considerații generale” și că se ocupa de consecințele dezbaterilor din Adunarea deputaților „mai mult în sentențe și precepte”¹.

Problema aristocratizării prin fuga de muncă este pusă în discuție de Eminescu și în articolele sale din „Curierul de Iași”, cu câțiva ani mai înainte. Apare aici și expresia „naturi catilinare”, frecventă la Eminescu.

Notița teatrală [„*Aseară s-a reprezentat...*”] din acest număr, tipărită în edițiile anterioare (9, p. 252), nu oferă elemente pentru paternitatea eminesciană. De altfel, are și caracterul unei informații de serviciu.

¹ RL, III (1879), nr. 707, 3 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ȘEDINȚA DE IERI A CAMEREI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 217, 3 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 2/14 octomvrie*.

Discursul lui V. Boerescu, ținut în Adunarea deputaților din 1 octombrie 1879, se publică în „Monitorul oficial al României”, „Presa”, „Românul”, „Telegraful”¹ și desigur și în alte ziare. Obiecțiile lui Eminescu sunt îndreptățite. Discursul lui V. Boerescu se desfășoară în meandre, cu o frazeologie ce întunecă ideile, și fără patosul oratorului ce apără convingeri intime. (De fapt guvernul liberal apărând proiectul său de modificare a articolului 7 știa că apără o cauză pierdută. Dacă totuși o făcea era pentru „urechile Europei”.) În final, Eminescu răspunde la editorialul din „Presa”, *București, 1 octobrie*, publicat în 2 octombrie 1879, în care ziarul lui V. Boerescu dă lecții de patriotism redactorilor de la foaia conservatoare².

„România liberă” recunoaște că „Timpul” sesizează părțile slabe ale discursului ministrului de externe³. Reproduce un fragment („Dacă țara a putut ... scărilor mării omenști”).

„Presa” răspunde într-un editorial, *București, 1 octomvrie*, în care ia apărarea patronului său. „Și ce însemnează acele cuvinte — întreabă „Presa” — din partea redactorilor «Timpului», ca *un orator bun* ar fi expus cestiunea într-o jumătate de oră? D. Boerescu a încetat de-a fi *orator bun* pentru d-nii de la «Timpul»? Poate că d-sa, sacrificând interesele de partid și având să dea concursul său într-o cestie eminamente națională, a intrat în minister cu d. Ion Brătianu? Aceasta trebuie să fie. Aceasta fără îndoială întunecă mintea și vederile celor de la «Timpul» și-i face să vază în d. Boerescu un orator care nu mai e bun pentru d-lor? De atâta rătăcire, de atâta pasiune, mărturisim încă o dată că nu-i credeam capabili pe redactorii foaiei conservatoare”⁴.

„Presa” răspunde și la aluzia din finalul editorialului lui Eminescu cu privire la originea străină a unor redactori ai săi. „Și-apoi cine face această imputare «Presei»? UN ziar care este dat în antrepriză unui domn Weiss, și care într-adevăr a avut ca redactor pe un domn R.R., izraelit trecut în lista prezentată Camerei legiuitoare”.

Redactorul la care se referă „Presa” este Ronetti Roman, care nu mai lucra, cum se desprinde de aici, în redacția ziarului conservator.

Polemica se continuă cu editorialul [„*Am spus-o în numărul de alaltăieri...*”] din 6 octombrie 1879 (v. *supra*, p. 328—329).

¹ MO (1879), nr. 223,3/15 oct., p. 6375—6384; nr. 224,4/16 oct, p. 6406—6411 ; PRESA, XII (1879), nr. 218, 4 oct.,p. 1—2 ;nr. 219, 5 oct, p. 1—3; nr. 220, 6 oct, p. 1—3 ;nr. 221,7 oct, p. 1—3; ROM, XXIII (1879), 5 oct., p. 919—920, 6 oct, p. 923—924, 7 oct., p. 927—929, 8—9 oct., p. 932, 10 oct., p. 936—937, 11 oct, p. 940; TEL, IX (1879), nr. 3423 [2235], 4 oct., p. 1—4;nr. 3424 [2236], 5. oct, p. 2—3;nr. 3425 [2237], 6 oct, p. 2—3 ; nr. [2238]. 7 oct., p. 2—3.

² PRESA, XII (1879), nr. 216, 1—2 oct., p. 1.

³ RL, III (1879), nr. 708, 4 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 219, 2 oct., p. 1.

[„ÎN ȘEDINȚA DE IERI A CAMEREI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 218, 4 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 3/15 octomvrie*. Este reprodus în „Războiul”, nr. 800, 5 octombrie 1879, p. 4. Fragmentar.

Dezbaterile din Adunarea deputaților sunt privite de Eminescu ca o reprezentație teatrală și transcrie cuvântarea lui A. Sihleanu sub formă de dialog. Evident, nu toate datele se găsesc în cuvântarea deputatului liberal. Reproducem fragmentul respectiv din cuvântarea lui A. Sihleanu pentru studiul comparativ.

„D. A. Sihleanu. D-lor, dezbaterile asupra proiectului din constituție s-a ridicat la o înălțime așa de sus încât căutând careva să strevază care va fi rezultatul lor îi vine amețeala. Unii din membrii opozițiunii de fuziune cari au vorbit până acum au trecut de al 7-lea cer. S-au dus până în Țara Eonilor, până la picioarele tronului lui D-zeu tatăl. D-lor eu proferez învățământul unui înțelept din vremea veche, care repeta neconținut școlarilor săi: «pentru aceea avem două urechi și o gură, pentru ca mai mult să ascultăm și mai puțin să vorbim».

De când s-au început aceste dezbateri, șase zile neconținut cât a fost în discuțiune proiectul majorității delegaților, mai puțin unul, am ascultat cu luare aminte neîntreruptă [...]. Din toate acestea ce credeți că am putut alege ca să mă luminez, să găsesc firul care să mă scoată din această încurcătură. N-am găsit nimica și pentru aceea sunt disperat”¹.

„România liberă” scrie că „Timpul” face haz de reprezentațiile teatrale din Adunarea deputaților și reproduce un fragment („După cât știm ... vederile opozițiunii”)². „Războiul” reține dialogul pe care îl publică cu titlul *Un intermezzo parlamentar*.

Problemele puse în discuție aici se reiau în editorialul din 6 octombrie 1879 (v. *supra*, p. 328—329).

¹ MO, (1879), nr. 223, 3/15 oct., p. 6387.

² RL, III (1879), nr. 709, 5 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„NUMARUL DE AZI ȘI CEL DE IERI AL «ROMÂNULUI»..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 219, 5 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 4/75 octomvrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 180—184.

Declarațiile oficiosului liberal, care trezeau „veselia publică”, cum spune Eminescu, sunt cuprinse în două editoriale, *București, 2/14 brumărel* și *București, 3/15 brumărel*, publicate în 3 și 4 octombrie 1879¹. Transcriem finalul din cel dintâi. „Inchizițiunea organizată în sânul opozițiunii — scrie «Românul» — nu va contribui dară decât a menține indefinit cabinetul Brătianu la putere; iară aceia care de bună-credință au căzut în mrejele opozițiunii și acum se supun tiraniei șefilor inchizițiunii, vor prelungi asemenea indefinit starea precară a țării, în care toate interesele suferă, și societatea românească cade într-o stare de boală funestă viitorului ei”.

„România liberă” insistă asupra poziției „Timpului” în dezbaterile ce se purtau în legătură cu modificarea Constituției². Reproduce un fragment din editorial („Într-adevăr, frumoase... neadevăruri țara”).

Eminescu avea tot dreptul să persifleze explicațiile „Românului” pentru starea în care se găsea țara în guvernarea liberală.

¹ ROM, XXIII (1879), 3 oct., p. 911, 4 oct., p. 915.

² RL, III (1879), nr. 710, 6 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„AM SPUS-O ÎN NUMĂRUL DE ALALTĂIERI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 220, 6 octombrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 5/27 octomvrie*.

Cotidianul conservator continuă polemica cu „Presa”, ziarul lui V. Boerescu, și-și menține punctul de vedere după care acesta nu avea talent oratoric. Scriitorul cu o „naționalitate problematică”, la care se face referire în finalul editorialului din 3 noiembrie 1879, este B. V. Vermont, editor al revistei „Globul”, criticat de Eminescu în „Curierul de Iași” în 1877 (OPERE, IX, 412—413, 768—769). B. V. Vermont este, un timp, administrator al „Presei” și publică aici, în traducerea sa, romanul lui Goethe, *Afinități elective*¹.

„România liberă” aprecia că „Timpul” pune în discuție opinii critice insuficient argumentate². Reține și faptul că ziarul nu voia să-i recunoască lui V. Boerescu talent oratoric.

„Presa” răspunde într-un articol, [„*«Timpul» vorbește...*”], în care arată că apropierea Partidului Centru de Partidul liberal făcea „imposibilă, pentru mult timp, venirea amicilor « Timpului » la *cârma țării*”³.

Problemele puse în discuție aici se înscriu pe linia celor din editorialul din 4 octombrie 1879 (v. supra, p. 324—326).

¹ PRESA, XII (1879), nr. 270, 8 dec., p. 2—3. Se continuă și în numerele următoare.

² RL, III (1879), nr. 711, 7 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*). ³ PRESA, XII (1879), nr. 222, 8—9 oct., p. 1.

[„SUNTEM ÎN AJUNUL UNEI SOLUȚIUNI...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 221, 7 octombrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 6/18 octomvrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 185—188.

Scrisoarea lui A. Cremieux, președintele Alianței israelite, *Les israélites roumains*, se publică în „L'Événement” în 4 octombrie 1879 și este datată *Paris, 1 octobre 1879*¹. Este reprodusă în „Timpul”² și în alte ziare românești³. A. Cremieux își formulează acuzațiile la adresa guvernului român în mai multe puncte. N. Calimaki-Catargi, reprezentantul nostru diplomatic la Paris, răspunde la acuzațiile lui A. Cremieux într-o scrisoare, publicată în „Le Temps” în 5 octombrie 1879⁴, reprodusă, de asemenea, în presa noastră⁵. Transcriem o parte a ei, „Izraeliții au dreptul de domiciliu permanent la țară ; că țin multe moșii în arendă; ca sunt întreprinzători de accise în multe comune; că au pretutindeni cârciume și debite de spirtoase ; ca în cea mai mare parte din orașele Moldovei posed mai mult de jumătatea caselor și a altor imobile; că iau parte la licitațiunile publice; că sunt profesori, medici, farmaciști și ca, întrucât privește profesiunile neliberale, exercita pe toate acelea cari sânt permise și chiar și cele ce nu sunt.”

Polemica Cremieux-Callimaki este comentată de „Journal des Debats” într-un editorial, *Paris. Dimanche 5 octobre*, cu înțelegere pentru România „stat tânăr”⁶. Scrisorile sunt reproduse în „Le Nord”⁷ și probabil și în alte ziare străine. Presa românească urmărește și ca această polemică⁸.

Presa străină se asociază la acuzația lui A. Cremieux privind acordarea cetățeniei unor evrei pe bază de listă. Propunerea aceasta se discuta în Adunarea deputaților și în Senat și este respinsă și de Eminescu în articolele sale (v. supra, p. 329—330).

„România liberă” scrie ca „Timpul” laudă opoziția care, „oricât de multicoloră”, s-a opus guvernului și a triumfat punctul ei de vedere în rezolvarea chestiunii evreiești⁹. Reproduce un fragment („E un moment ... patimă contra cuiva”).

Invocarea lui Mircea cel Mare și a luptei de la Rovine ne îndrumă la *Scrisoarea III*. Se poate stabili chiar un paralelism între descrierea de aici („mulțimea săgeților române întunecând văzduhul ca nourii cerului”) și cea din poem.

Eminescu interpretează criticile din presă la adresa scrisorii lui Cremieux ca o mărturie în schimbarea opiniei internaționale în chestiunea evreiască, fapt care contribuie la pregătirea climatului favorabil pentru rezolvarea ei în concordanță cu spiritul de dreptate și interesele poporului român.

Eminescu face aici și o profesiune de credință potrivit căreia discută chestiunea evreiască sub raport strict economic.

¹ LEV, VIII (1879), nr. 2737, 4 oct., p. 2.

² T, IV (1879), nr. 212, 27 sept., p. 2.

³ PRESA, XIII (1879), nr. 213, 28 sept., p. 1—2; TEL, IX (1879), nr. 2230, 28 sept., p. 2; TELR, XXVII (1879), nr. 114, 29 sept., p. 449—450.

⁴ TEMPS, XVIII (1879), nr. 6741, 5 oct., p. 1.

⁵ TEL, IX (1879), nr. 2230, 28 sept., p. 2; PRESA, XII (1879), nr. 214, 29 sept., p. 1 ; TELR, XXVII (1879), nr. 115, 2 oct., p. 458.

⁶ JDB, (1879), 6 oct., p. 1.

⁷ LNO (1879), nr. 281, 8 oct., p. 3.

⁸ PRESA, XII (1879), nr. 215, 30 sept., p. 1—2; TELR, XXVII (1879), nr. 116, 4 oct., p. 462.

⁹ RL, III (1879), nr. 712, 9 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„CHIAR ÎN CELE MAI SOLEMNE MOMENTE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 223, 10 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 9/21 octomvrie*.

Adunarea deputaților se ocupă de modificarea *Constituției*, ca urmare a hotărârilor Congresului de la Berlin, în mai multe ședințe, D. Giani își citește raportul în ședința din 6 octombrie 1879 ¹. La discuții participă I. C. Brătianu, N. Blaremburg, Al. Lahovari.

„România liberă” extrage din editorial expresiile dure și apreciază că ele erau îndreptățite ².

Caracterizarea politicii liberale : „minciuna erijată sistematic în principii de guvernare” este reluată și în alte articole și o găsim și în manuscrise într-o formulare asemănătoare (v. *supra*, p. 426, 430).

Din acest editorial nu am reținut ultimele două secțiuni întrucât nu găsim elemente pentru paternitatea eminesciană. Se anunță aici pregătirea pentru tipar a unei cărți, *Dosarul no 114 sau Afacerea Warszawsky-Mihălescu et Compania*.

¹ MO, (1879), nr. 227, 7/19 oct., p. 6491—6492.

² RL, III (1879), nr. 714, 11 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ÎN SENAT A ÎNCEPUT IERI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 225, 12 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 11/33 octomvrie*.

Eminescu dă modificării articolului 7 din Constituție o interpretare filosofică prin care demonstrează de ce religia nu poate fi o piedică în obținerea de drepturi civile și politice. Discuția este mutată și de astă dată pe tărâm economic. Merită să rețină atenția și teza sa după care viitorul Rusiei nu sta în cucerirea de teritorii străine, ci în valorificarea resurselor sale economice.

„România liberă” insistă asupra tezei după care chestiunea izraelită nu putea fi o cauză a unei intervenții din afară, ci numai un pretext. „< Timpul regretă — scrie „România liberă” — că purtarea *roșilor*, în memorabila ședință de la 6 octombrie, l-a silit să polemizeze chiar în momentul în care bucuria pentru biruință națională ar fi trebuit să înlăture ori ce ceartă”¹. Editorialul este comentat și de „Presa”, care se oprește la consecințele dezbaterilor din Senat².

Eminescu face loc, după editorialul său, discursului lui V. Alecsandri, rostit în ședința Senatului din 10 octombrie 1879 în chestiunea evreiască ³.

¹ RL, III (1879), nr. 716, 13 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² PRESA, XII (1879), nr. 226, 13 oct., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

³ T, IV (1879), nr. 225, 12 oct., p. 1—2 (*Discursul rostit de d. Vasile Alecsandri în ședința*

Senatului din 10 octomvrie). Se continuă în nr. 226, 13 oct., p. 1—3.

[„PROMULGAT ȘI SANCTIIONAT..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 227, 14 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 12/25 octomvrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihail Eminescu, *Opere complete*, Iași, Librăria românească [și] Institutul de Arte Grafice, 1914, p. 508—509.

Legea revizuitoare a articolului 7 din Constituțiune se publică în „Monitorul oficial al României” în 13/25 octombrie 1879¹ și este reprodusă în „Timpul” o zi mai târziu ². Ea cuprinde un preambul în care se arată că religia nu putea fi o piedică în obținerea de drepturi civile și politice în țara noastră și mai multe puncte prin care se fixează condițiile în care se puteau dobândi aceste drepturi. Străinul care dorea să obțină naturalizarea se arată în paragraful 1 trebuia să adreseze guvernului o cerere în care să arate „capitalul ce posedă, profesiunea sau meseria ce exercita și voința de a-și stabili domiciliul în România”. La punctul următor se preciza că, după adresarea acestei cereri, va locui „zece ani în țară și va dovedi prin faptele sale că este folositor ei”. Legea prevedea, la paragraful II, cazurile de scutire pentru acest stagiul și aici apare limpede în favoarea cui se votează legea. Se prevedea să fie scutiți de stagiul acei care „vor fi aduși în țară din industrii, invențiuni utile sau talente distinse”, acei care „vor fi fundat stabilimente mari de comerț sau de industrie”, precum și cei născuți în România și care nu s-au pus sub protecția unei puteri străine. Un paragraf, special al III-lea, prevedea împământinirea în colectiv a străinilor care serviseră în armata română în timpul războiului de independență.

Noua formulare a articolului 7 a fost atacată, adesea violent, atât în presa din țară, cât și în presa europeană. Cu multă vigoare s-a pronunțat contra sa, cerând emanciparea tuturor evreilor, Uniunea Evreilor Pământeni, înființată la 27 noiembrie 1909 de avocatul A. Stern, care a dus în acest scop o vie campanie prin presă, broșuri, prin memorii trimise Corpurilor legislative, guvernului și suveranului, prin solicitarea unor intervenții din afară ³. În favoarea emancipării evreilor s-au ridicat mulți intelectuali români, oameni politici democrați și, constant și cu tărie, socialiștii, mișcarea muncitorească. Motivele neacordării cetățeniei în bloc țineau de condițiile specifice ale societății românești în acel moment, obiective și subiective deopotrivă. Ceea ce nu se putea justifica moral, căci n-aveai cum justifica de ce o parte a locuitorilor din România nu era, din punct de vedere juridic, egală în drepturi cu celelalte, păturile conducătoare ale țării o justificau economic și social-politic. Burghezia română, încă slabă economic și care abia de aici înainte înțelegea să se întărească, nu voia să vadă comerțul și industria țării în alte mâini decât în cele ale elementelor naționale și, nefiind în stare să susțină o concurență deschisă, apela la puterea politică, pentru a-și proteja ridicarea. Moșierimea, pe de altă parte, în condițiile în care multe din pământurile pe care le deținea erau ipotecate, nu voia să piardă proprietatea asupra lor. Nu voia aceasta nici în favoarea conaționalilor țărani opunându-se unor reforme agrare mai largi, și, cu atât mai mult, n-o voia în folosul unor conlocuitori de altă naționalitate. Se aducea și o justificare politică. Populația evreească nu era răspândită în toată țara, cum se întâmpla în Austro-Ungaria, de pildă, implicit în Transilvania, ci masată îndeosebi în nordul și centrul Moldovei. În mai multe orașe, forma majoritatea absolută a locuitorilor și stăpânea comerțul și industria locală. Și cum în România dreptul de vot era restrâns de censul de avere și capacitate, „consecința ar fi

fost, cum scria omul politic conservator Ion Lahovary, în 1902, că în toate orașele Moldovei toate mandatele de deputați și de senatori, primăriile și consiliile municipale, funcțiile administrative municipale, consiliile generale ale districtelor ar fi căzut, în mâinile lor ⁴.

La aceste considerente ale celor care au condus regatul României spre sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui următor se adăugau atunci altele provenite din specificul de viață al populației evreiești însăși. În 1869 M.

Kogălniceanu scria : „În România, evreii nu constituie numai o comunitate religioasă distinctă; ei constituie o *naționalitate* în toată accepțiunea cuvântului, diferită de români prin origine, limbă, îmbrăcăminte,

obiceiuri și chiar prin sentimente. Evreii în România nu sunt ceea ce ei sunt în țările civilizate [*sic!*] adică englezi în Anglia, italieni în Italia, germani în Germania, nediferind de ceilalți locuitori ai țării decât prin religie iar încolo fiind complet asimilați restului populației și aceasta cu mult înainte de a fi obținut drepturile pe care ei le cer astăzi României fără a fi devenit în prealabil români"⁵. A. D. Xenopol se exprima și el în termeni asemănători vorbind de acei străini care nu știau și nici nu voiau să știe limba română, nu împărtășeau idealurile și năzuințele românești și care rămâneau „un element străin în țară, fără dor pentru ea, fără legături cu mentalitatea poporului român"⁶. Și M. Eminescu scria în 1879, după modificarea articolului 7 din Constituție: „Dacă în locul muncii actuale, care nu consistă în mult mai mult decât în precupețirea de muncă străină, evreii se vor deda ei înșiși cu ocupațiuni productive (Eminescu nu considera comerțul drept „ocupațiune productivă”), dacă școalele noastre, în cari oricând au fost primiți și tratați pe picior de perfectă egalitate cu românii, vor avea de rezultat a-i face să vorbească și să scrie românește, atunci viitorul art. 7 nu va mai fi o piedică pentru ei, căci nimeni nu va contesta unui român adevărat, de orice rit ar fi, dreptul de cetățean român”. Conservatorul Ion Lahovary menționa în 1902: „Adevărata chestiune de rezolvat este aceasta: un popor, stăpân necontestat pe teritoriul său, are el obligația de a-și deschide frontierele și de a acorda *in globo* beneficiul naționalității sale unei populații străine, deosebită de el prin rasă, limbă, obiceiuri și religie, atunci când deosebirea de obiceiuri și religie va fi încă pentru mulți ani un obstacol al asimilării și când numărul noilor veniți este atât de considerabil în raport cu întinderea teritoriului și cu numărul populației indigene...?”. Și Lahovary scria mai departe: „Să ne închipuim că în Franța câteva departamente ar fi invadate de o rasă străină, vorbind o limbă străină, profesând o religie care, cu unele rari excepții, pune stavilă căsătoriilor între cele două popoare și prin urmare unirii raselor; să ne închipuim că Parisul ar număra 400 000 de locuitori izrailiți veniți din Germania, că Lyon, Bordeaux, Le Havre, Marseille ar avea străină 2/3 din populația lor și populația franceză ar descrește în fiecare an ; să ne închipuim de asemenea că activitatea comercială ar trece în aceste orașe în proporție de 85, 92% în mâinile noilor veniți, atunci s-ar putea lesne înțelege neliniștea poporului român și refuzul său de a admite în bloc și automat naturalizarea izraeliților”.⁷

Desigur, chestiunea se putea pune și invers, cum s-a și pus, adică de acordare mai întâi a împământenirii tuturor, și acestei dovezi de încredere din partea statului român i s-ar fi răspuns cu o bunăvoință care venea de la niște „concetățeni”, nu de la niște „străini”.

S-a comparat adesea în epocă situația României cu aceea a Serbiei. Cea din urmă a acceptat în 1878 fără obiecții să naturalizeze pe evreii existenți pe teritoriul ei. Dar situația din cele două țări nu suferea comparație. În Serbia evreii erau în număr foarte mic și numai în Belgrad. Ei aparțineau unor familii cultivate de rit safard și aveau o lungă tradiție balcanică. În consecință erau ușor de asimilat. În plus imigrarea evreilor era cu totul nesemnificativă în Serbia. În sfârșit, camăta aici nu era un lucru important, clasa conducătoare fiind în întregime de origine țărănească. Nu erau adică mari proprietari îndatorați și cu pământurile ipotecate cămătarilor evrei.

Argumente ca cele de mai sus, la care se adăugau și altele, ținând de specificul ocupațiilor evreești în țară în acel moment, erau totdeauna menționate de oficialitățile statului român, pentru a motiva restrângerea drepturilor politice a unei părți a locuitorilor din România, restrângere pe care comunitățile evreești din țară sau din afară n-au încetat s-o condamne, uneori cu deosebită vehemență. Ostilitatea lor a avut adesea consecințe nefavorabile pentru poziția României pe piețele financiare ale Europei și Americii. Faptul a ieșit cu pregnanță în relief cu deosebire între 1899—1901.

Un alt prilej de atacuri contra României l-a constituit legea meseriilor din martie 1902, interpretată ca fiind antisemită deoarece își propunea să încurajeze pe meseriașii români. Încurajarea, de altfel reală (de aceea și era dată legea) nu lovea însă în meseriașii evrei, ci se străduia să-i pună pe cei români într-o poziție mai bună de concurență. Legea era prima încercare pe care o făcea România de a reglementa condițiile de muncă și exercitarea diferitelor profesii manuale. Ea era făcută după modelul legilor existente în Germania, Austria, Ungaria.

România modernă n-a cunoscut pogromuri, persecuții în masă ș.a. Nimic din ceea ce „se întâmpla atunci în Rusia țaristă, în Galiția, Boemia. Nu se cunosc membrii ai comunității evreești din România care să-și fi pierdut viața în urma „persecuțiilor” din partea autorităților române. Au existat șicanări administrative, au fost abuzuri locale, dar nu s-a mers mai departe. Evreii împământeniți se bucurau de aceleași drepturi cu ceilalți cetățeni români. Nu se putea spune, de asemenea, că cei care nu obținuseră cetățenia n-aveau nici un drept în vechea Românie. Aveau toate drepturile de care se bucurau cetățenii străini, adică libertatea convingerilor, dreptul la învățământ, libertatea presei, a reuniunilor ș.a. Evreii împământeniți au avut acces la toate profesiile. Au fost deopotrivă ingineri, arhitecți, ziariști, literați, oameni de știință, farmaciști, bancheri, industriași, medici ș.a. Ocupațiile comerciale, cu excepția unor monopoluri de stat ca tutunul, sarea, chibriturile, hârtia de țigări, le-au fost în întregime accesibile (nu numai evreilor cetățeni români, ci și acelor care încă nu erau), în multe dintre ele deținând o proporție de 2/3 sau 4/5. Și aceasta nu numai în orașele din Moldova, ci și în toate centrele importante ale țării. La București, de pildă, în 1900 erau 76 de magazine de confecții, din care 68 evreești, 180 cu mărunțișuri, din care 160 ale evreilor, 297 cu obiecte manufacturate din

care 237 evreești etc.⁸. În industrie, chiar și dintre întreprinderile care se bucurau de avantajele

legii de încurajare, în 1900, 20 % aparțineau izraeliților. Numeroși erau acei care îmbrățișaseră meseriile cele mai diverse. Unele restricții s-au luat pentru a împiedica așezarea străinilor, inclusiv a evreilor, la sate. Faptul n-a împiedicat ca în 1893, de pildă, în 13 județe din Moldova să se constată stabilirea a 3711 evrei⁹, în marea lor majoritate comercianți sau, din ce în ce mai mult, arendași.

Incontestabil, faptul că nu li se îngăduia locuitorilor de rit mozaic încetățenirea decât pe bază individuală rămânea frapant. Ritmul împământărilor era foarte lent. După calculele lui N. Basilescu, între 1866—1902 au fost împământărite 3 469 de persoane. Neavând cetățenie română, o mare parte a populației evreești luase cetățenia altor state, de obicei austro-ungară sau germană. Anual creștea numărul cetățenilor străini, adică supuși altor state, dar locuind în granițele statului român, ceea ce crea piedici și mai mari în calea asimilării lor în masa națiunii și împietă asupra suveranității de stat. În plus, diminuă prestigiul țării peste hotare, dându-se impresia, mereu întreținută de altfel, că România ar fi „un stat polițist”. Sistemul naturalizării, prevăzut în art. 7 al Constituției, nu putea să mai dureze fără a crea dificultăți independenței și fără a știrbi reputația internațională a României.

„România liberă” insistă asupra poziției guvernului liberal după votarea legii. Guvernul liberal „s-ar afla astfel — scrie ziarul — într-o situație falsă atât față cu țara, pentru că în numele străinătății a făcut presiuni asupra țării », cât și față cu străinătatea, fiindcă în numele țării a dat asigurări în străinătate »”.¹⁰ Pentru aceste motive, guvernul liberal nu inspira încredere în străinătate și nu se bucura de încredere în țară. „Presa” arată că „Timpul” cere introducerea de reforme în organismul statului și reproduce caracterizarea ce-o face poetul liberalismului din țara noastră („Nu trebuie să uităm ... neatinși de acel rău”)¹¹.

Opinia lui Eminescu potrivit căreia orice lege bună era necesar să fie conservatoare trebuie privită în sensul că orice lege avea nevoie de un conținut luat din realitatea țării. Pe de altă parte e foarte adevărat că Eminescu scriind la un ziar conservator nu putea să nu tragă spuza pe realizările conservatoare.

Eminescu era un cunoscător al operei lui Dante, cum rezultă din mărturiile Mitei Kremnitz. „Was ich nach diesem überschenden Augenblick sagte — scrie ea în *Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu* — weiss ich nicht, ich weiss nur, dass nur, dass er mich fragte, ob ich einen Dante hätte, dann autstand, ihn suchte u. mir sehr vergnügte jene behühmte Stelle aus der Holle vorlas” (37, IV, p. 10). Poetul îi citește Mitei Kremnitz versurile în care Dante vorbește de păcătoșii din dragoste (*Infernul*, V, 127—142). Asupra scenei relatată de Mite Kremnitz insistă și T. Maiorescu în *Însemnări zilnice* (44, I, p. 324—325).

Eminescu cade în ceea ce se cheamă falsă memorie când susține că Dante spune că infernul este pardosit cu bune intenții. Proverbul se găsește în colecția lui George Herbert, *Outlandish Proverbs*, tipărită la Londra în 1640 și în altă ediție, *Jacula prudentum*, tipărită postum în 1651. Proverbul apare aici în forma : „Hell is full of good meanings and wishings”¹². Îl găsim și în monografia lui James Boswell, *Life of Johnson*, într-o formă mai apropiată de cea a poetului : „Sir, hell is paved with good intentiong”¹³. Eminescu reține proverbul din lecturile sale (117, p. 287—290).

Opiniile lui Eminescu asupra lui Jean Jacques Rousseau le cunoaștem din epoca gazetăriei ieșene (OPERE, IX, 185, 196).

¹ MO, (1879), nr. 232, 13/25 oct., p. 6597—6598.

² T, IV (1879), nr. 227, 14 oct, p. 1.

³ A. Stern, *Din viața unui evreii român*. București, Tip. „Progresul”, 1915, Cr. Borovski, *Die Jugendfrage in Rumänien*. În „Ost und West”, Berlin, 1909, p. 421—443, M. A. Halevy, *Contribuțiuni la istoria evreilor în România*. București, Institutul de istorie evreo-română, 1933; C. Graur, *Chestia evreească. Antisemitismul român*. FACLA, 1 (1910), 27 mart., p. 36—37.

⁴ Al. Lahovary, *La question israelite en Roumanie*. Bucarest, Imprimerie E. S. Cerbu, 1902, p.

30.

⁵ I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiurile României vechi și noi*. I. Partea I [lipsă coperta de titlu], p. 812—816; Verax [Radu Rosetti], *La Roumanie et les juifs*. Bucurest, I. V. Socec, 1903, p. 329—341.

⁶ A. D. Xenopol, *Naționalism și antisemitism*. NRR, V (1909), nr. 18, 8 febr., p. 276—278.

⁷ J. Lahovary, *op. cit.*, p. 10—46.

⁸ Anuarul Göbl, 1900.

⁹ BSTG, II (1893), nr. 2, apr.—iun.

¹⁰ RL, III (1879), nr. 717, 14 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

¹¹ PRESA, XII (1879), nr. 228, 15—16 oct., p. 2 (*Revista ziarelor române*).

¹² George Herbert, *The Works of...*, Edited with a commentary by F. E. Hutschinson, Oxford, At the Clarendon Press, 1941, p. 326.

¹³ Jones Boswell, *Life of Johnson*, p. 206.

[„DUPĂ ATÂTEA DECLARAȚIUNI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 230, 18 octombrie 1879, p. 1. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 191—195.

Oficiosul liberal face o paralelă în editorialul său, *București, 15/27 brumărel*, publicat în 16 octombrie 1879 ¹, între orientarea politică a liberalilor și a conservatorilor în evenimentele din 1848, 1859 și în timpul domniei lui Al. I. Cuza. Acuzațiile

aduse conservatorilor sunt respinse de Eminescu prin analiza poziției geografice a Moldovei și a Munteniei și prin distincția ce o face între conservatorii dinainte de 1864 și Partidul conservator din vremea sa.

Partidul conservator, care-și căuta acum formele organizatorice, nu era ceea ce presa liberală îl considera — o organizație politică a trecutului. Era un partid al epocii moderne, patronând alături de liberali modernizarea țării. Deosebirea era că o făcea pornind cu deosebire de la interesul marilor agricultori ².

Prin „roșii” poetul nu înțelege decât pe adepții lui C. A. Rosetti din Muntenia (în epocă această înțelegere era frecventă). De aceea le strămtorează aria de răspândire și le reduce tăria politică ³.

„România liberă” insistă asupra confuziei ce-o făcea „Românul” între „partidul boierilor” din 1859 și Partidul conservator din 1879, precum și a tezei cu privire la împrăștierea țăranilor ⁴. „Presa” insistă și ea asupra distincției între conservatorii dinainte de 1848 și cei de după această dată. Reproduce finalul („În fundul inimei voastre ... ci demagogi”) ⁵.

Eminescu face o distincție netă între democrație și demagogie.

¹ ROM, XXIII (1879), 15—16 oct., p. 955.

² Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*. București, Editura Politică, 1987, p. 11—60.

³ Apostol Stan, *op. cit.*, p. 51—95.

⁴ RL, III (1879), nr. 721, 19 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁵ PRESA, XII (1879), nr. 231, 19 oct., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

[ÎN AJUNUL ACORDULUI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 232, 20 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 19/31 octomvrie*.

Eminescu avea păreri bune despre V. Conta, cum se desprinde din recenzarea lucrărilor sale

și din prezentarea conferințelor ce le ține la Junimea cu câțiva ani mai înainte (OPERE, IX, 326, 328, 362). Poetul se relevă aici un comentator priceput la interpretarea măsurilor legislative în forma și spiritul lor. Să mai precizăm că „eroul nocturn de la 11 februarie” este colonelul D. Lecca, ministrul de război, cu rol important în detronarea lui Al. I. Cuza în 1866.

„România liberă” reține aprecierile privind poziția lui V. Conta în chestiunea acordării de drepturi evreilor care participă la războiul de independență. „Aceste lămuriri date de d. Conta — scrie ziarul — fac pe t Timpul» să spere că «birourile de împământinare » ce ar fi să se înființeze de unii membri ai partidei guvernamentale, ca d. Fleva, nu mai pot avea viitor lucrative”¹. „Presa” insistă asupra situației descendenților evreilor căzuți în războiul de independență².

Opinii defavorabile compozitorului Jacques Offenbach întâlnim și în manuscrisul 2255, 394 (12, p. 51). Eminescu aduce în discuție opera bufă a lui Offenbach, *Briganzii*, și în articolul [„Partida Ștefan Bellio...”] din 21 mai 1883 (OPERE, XIII, 302—303).

Fără îndoială că *Legea* pentru modificarea Constituției, votată în 1879, se dovedea incompletă prin faptul că nu prevedea paragrafe speciale pentru lucrători și meseriași. Legea se dovedea incompletă și prin faptul că descendenții celor căzuți în războiul de independență erau excluși de la acordarea de drepturi civile și politice.

¹ RL, III (1879), nr. 723, 21 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² PRESA, XII (1879), nr. 233, 21 oct., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

[„PRIN ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 235, 24 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 23 octomvrie/ 4 noiembrie 1879*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 128—129.

Opera principală a lui Ioan Strat (1836—1879) rămâne lucrarea *Tractat complet de Economia Politică sau Simpla expunerea modului cum se formează, se distribuie și se consumă bogățiile* (București, Imprimeria statului, 1870, 413 p.) pe care o cunoaște și Eminescu, cum se desprinde din comentariul său.

Merită să rețină atenția și caracterizarea celor două școli de economie politică — cea franceză și cea germană.

Biografia lui Ioan Strat reproduc necrologul lui Eminescu întrucât îl consideră „cel mai impresionant” consacrat economistului român (54, I, p. 37—39).

[„NU DE PRINCIPIU, CI DE ÎNCREDERE E CESTIUNEA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 236, 25 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 24 octomvrie/ 5 noiembrie 1879*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 195—199.

Documentul întocmit de D. A. Sturdza în calitate de ministru de finanțe se publică în „Binele public”, cu titlul *Opiniunile guvernului asupra pretensei răscumpărări a liniilor ferate, combătând proiectul aceluiași guvern în aceeași cestiune* în 21 octombrie 1879¹. Eminescu îl reproduce integral în comentariul său.

„Presa” consacră editorialului lui Eminescu un articol [„Timpul” de ieri...”] în care arată că se impunea ca asupra problemelor puse în discuție de poet „să cugete cu maturitate toți cetățenii independenți”². „România liberă” scrie că Eminescu recunoaște „importanța răscumpărării drumurilor de fier în principiu, fiindcă pe lângă alte foloase economice, ar provoca o nouă direcție în cultura noastră națională”³. Reproduce și un fragment din editorial (Cestiunea (răscumpărării) a luat ... vro patru miniștri”).

Cu acest editorial, atenția lui Eminescu se deplasează la răscumpărarea căilor ferate.

¹ BP, I (1879), nr. 189, 21 oct., p. 1.

² PRESA, XII (1879), nr. 237, 26 oct., p. 1.

³ RL, III (1879), nr. 727, 26 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE DUMINICA TRECUTĂ... ”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 238, 28 octombrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 27 octomvrie/ 8 noemvrie 1879*. Este reprodus în „Românul”, XXIII, 1 noiembrie 1879, p. 1007—1008. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 199—204.

Biografia lui I. C. Brătianu, ca om politic, stârnește indignarea „Românului”, care reproduce articolul cu titlul *Ziarul „Timpul”*, căutând să sugereze, în felul acesta, că Eminescu transformase foaia conservatoare într-un organ de calomnii și denunțuri iresponsabile. Articolul era, într-adevăr, injurios și nedrept la adresa lui I. C. Brătianu, depășind nivelul polemicii obișnuite.

„România liberă” manifestă rezerve față de informațiile cu privire la „agenții secreți” și le numește „curioase”¹. Ziarul reproduce însă mai multe fragmente din editorial („D. Brătianu a găsit ... nu de Germania”, „Avem a zice ... e d. Brătianu”, „Dacă ruptura ... pe Domnitor”). „Telegraful” scrie că „Timpul” nu înceta „a răscoli dicționarele insultelor și trivialităților” pe care le arunca în fața guvernului „cu o sfruntare demnă de dispreț” și că nu l-ar fi cruțat nici pe Dumnezeu dacă l-ar fi știut „amestecat în această cestiune”².

Eminescu se ocupă de tezele panslaviste ale lui N. I. Danilevski într-un articol [*„Netăgăduit că istoria...”*], publicat în „Curierul de Iași”(OPERE, IX, 239—242, 653—654) și în editorialul [*„Binele public ne aduce știrea...”*] din 30 decembrie 1879 (v. *supra*, p. 380—381).

Expresia „o enigmă deslegată” ne amintește de *Epigoni* cu „o enigmă n-esplicată”.

¹ RL, III (1879), nr. 729, 30 oct., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² TEL, IX (1879), nr. 2261, 4 nov., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„ABIA APUCARĂM SĂ ZICEM ...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 240, 31 octombrie 1879, p. 1. Editorial ; *București, 30 octomvrie/ 11 noemvrie 1879*.

Eminescu polemizează cu „Românul” și „Presa” în chestiunea răscumpărării căilor ferate și are în vedere îndeosebi două editoriale publicate în aceste ziare. „Modul în care organele opozițiunii — scrie „Românul” în editorialul *București, 25 brumărel /6 brumar* — discută cestiunea răscumpărării căilor ferate probează că ele nu sunt în stare de a-i nega

foloasele, probează că proiectul de răscumpărare e atât de tare, din toate punctele de vedere, încât opozițiunea renunță de a-l ataca pe tărâmul probelor și al unei discuțiuni serioase”¹.

„Presa”, organul lui V. Boerescu, „marele om de stat”, cum îl numește, ironic, Eminescu, merge mai departe decât „Românul” și în editorialul *București, 21 octobrie* din 28 octombrie 1879² interpretează poziția poetului în chestiunea răscumpărării căilor ferate ca o afiliere la punctul de vedere al guvernului liberal. Acest lucru se desprinde îndeosebi din pasajele integrate de poet în editorialul său („Combaterea lor finanțelor sale”). Față de aceste atacuri, Eminescu își îndreaptă atenția, cu precădere, spre cele venite din partea „Presei” și acuzația cea mai gravă ce-o aduce lui V. Boerescu constă în versatilitatea sa politică.

Problema aceasta stă și în atenția „României libere” în comentariul său pe marginea

editorialului. „Destăinuirea este prețioasă — scrie ziarul — și foarte instructivă. Să lăsăm însă tot pe «Timpul» să conchidă”³. În continuare reproduce din editorialul lui Eminescu un fragment, care i se pare mai ilustrativ („A avut deja Banca de București... ... cestiune de încredere”). „România liberă” găsește interesantă și precizarea că Partidul conservator nu era împotriva răscumpărării căilor ferate, ci numai a oamenilor care își asumară răspunderea să se ocupe de ea. „Presa” scrie că editorialul cuprindea „mai multe aiurări” în care vorbea de „toate și de nimic”⁴.

Organul de presă al lui V. Boerescu adresează „Timpului” și o *Somațiune* prin care cere să i se dezvăluie identitatea autorului acestui editorial. „Lipsindu-ne spațiul de-a răspunde azi — scrie „Presa” — rău-crescutului autor al articolului din «Timpul» de azi, la înjurăturile surugiești adresate d-lui V. Boerescu și Partidului «centru» *somăm* pe redacția acelui jurnal de a declara dacă acel articol este scris cu știrea și autorizația ei, spre a ști ce să răspundem în consecință”⁵. Eminescu nu dă curs *Somațiunii* și „Presa” își continuă atacurile la adresa redactorilor foii conservatoare. „Violența și injuriile le lăsăm în seama «Timpului» — scrie „Presa” — ; acesta este un privilegiu al său. Acest organ, al foștilor noștri privilegiați, ține, se vede, adevărul zicătoarei, că: «năravul din fire nu are lecuire», și ambiționează a întrece, în trivialități și calomnii, pe orice foaie trecută și viitoare, care s-ar distinge în astă specialitate; nu știm zău dacă nu poate ține cap chiar faimosului ziar francez de răspântii, numit «Le Père Duchesne». Felicităm pe nobilii, binecrescuții și foștii privilegiați de la organul dreptei, că au ajuns la acest grad de perfecțiune”⁶. Să mai notăm și o altă expresie cu care sunt caracterizați redactorii foii conservatoare : „nobilii și neprihăniții”.

Eminescu răspunde ziarului „Presa” în articolul [*Persoane onorabile...*] din 3 noiembrie 1879 (v. *supra* P. 344—345). Răspunde de asemenea și lui N. Flea în articolul [*Primim de la d. Flea...*] din 6 noiembrie 1879 (v. *supra*, p. 347—348).

S-a format opinia că Eminescu duce o polemică susținută numai cu „Românul”, organul guvernului liberal. De aici se desprinde că poetul polemizează cu aceeași vigoare și cu fracțiunile din rândurile conservatorilor.

¹ ROM. XXIII (1879), 26 oct., p. 991.

² PRESA, XII (1879), nr. 238, 27—28 octombrie 1879, p. 1.

³ RL, III (1879), nr. 731, 1 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 242, 2 nov., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

⁵ *Idem*, nr. 241, 1 nov., p. 1.

⁶ *Idem*, nr. 243, 3 nov., p. 1 (*București, 2 noemvrie*).

DESPOT VODĂ. DRAMĂ ÎN CINCI ACTE DE VASILE ALEXANDRI

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 242, 2 noiembrie 1879, p. 2 (*Foiletonul „Timpului”*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, [Iași] Editura Junimea, 1970, p. 204—207.

Spectacolul cu drama lui V. Alecsandri, comentat de Eminescu, se reprezintă în 30 octombrie 1879 „la cererea generală”¹. „Presa” consacră puține comentarii spectacolului. O „analiză critică” publică N. I. Șoimescu, *Literatura dramatică*, în „Presa”, orientată mai mult spre discutarea piesei decât a spectacolului². Să nu pierdem însă din vedere că atât „Românul”, cât și „România liberă” se ocupă pe larg de spectacol la reprezentarea dramei în 30 septembrie 1879.

Cronica este republicată în „Convorbiri literare” în septembrie 1930 și atribuită lui Eminescu³. Paternitatea eminesciană a fost și obiectul unor discuții în presă. Informațiile privind monumentele de cultură din Suceava și stadiul în care se găseau nu le putea da decât un martor ocular. Poetul se ocupă, în „Curierul de Iași”, și de situația Liceului din Suceava (OPERE, IX, 111—112, 347). Introducerea considerațiilor politice, într-o cronică dramatică, este și ea un indiciu

pentru paternitatea eminesciană. Să mai notăm și cele câteva expresii caracteristice scrisului său („era suplantat”, „cată să înceteze”, „veacul nostru de mijloc”).

Editorialul din acest număr, [*„Sunt în viața popoarelor situațiuni...”*], inclus în edițiile anterioare (6, III, p. 204—208), aparține lui Slavici. „Aici între hotarele strâmte ale țării românești — se arată în editorial — trebuie să

se adune capitalul de cultură din care au să se împrumute frații noștri de prin țările de primprejur”. Prozatorul expune aici teza sa cunoscută potrivit căreia „Soarele pentru toți românii la București răsare”. De altfel și stilistic suntem îndrumați spre Slavici.

¹ T, IV (1879), nr. 239, 30 oct., p. 3.

² PRESA, XII (1879), nr. 249, 11 nov., p. 2—3; nr. 250, 12—13 nov., p. 2—3; nr. 251, 14 nov., p. 2—3; nr. 252, 15 nov., p. 2 ; nr. 253, 16 nov., p. 2; nr. 254, 17 nov., p. 2 ; nr. 255, 18 nov., p. 2 ; nr. 256, 19—20 nov., p. 2.

³ CL, LXIII (1930), [nr. 9], sept., p. 922—924.

[„PERSOANE ONORABILE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 243, 3 noiembrie 1879, p. 1. Semnat: Redacțiunea „Timpului”. Este reprodus în „Telegraful”, IX, nr. 2261, 4 noiembrie 1879, p. 1. Fragmentar.

Considerațiile lui Eminescu au în vedere editorialul său din 31 octombrie 1879, în care el critică pe V. Boerescu pentru versatilitate în orientarea politică, și susține inexistența unui partid al Centrului (v. *supra*, p. 341—344).

„Telegraful” arată în comentariul său pe marginea articolului lui Eminescu, că această declarație avea „negreșit să supere pe membrii Partidului conservator în cestiune și să facă muștrări foaiei” care pretindea că „îi reprezenta în opiniunea publică”¹. „Războiul” scrie într-un articol, „Timpul” și „Presa”, publicat în 4 noiembrie 1879, că ziarul din urmă avea datoria să răspundă la criticile adresate patronului său². Numai așa se putea vedea cine este cu „pufușorul pe botișor”. „Războiul” reia discuția în alt articol, „Timpul” și „Presa”, publicat în ziua următoare în care arată că poetul făcea „amendă onorabilă” și că-și retrăgea „asertiunea eronată și expresiile prea aspre”³.

Eminescu convine, cum face și la „Curierul de Iași”, asupra folosirii inadecvate a unor termeni, nu însă și asupra problemelor pe care le pune în discuție.

¹ TEL, IX (1879), nr. 2261, 4 nov., p. 1 (*București, 3 noembrie*).

² RESB, (1879), nr. 829, 3 nov., p. 2.

³ *Idem*, nr. 830, 4 nov., p. 3.

[„ÎN ARTICOLUL NOSTRU...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 245, 6 noiembrie 1879, p. 1. Editorial; *București, 5/17 noiembrie 1879*.

Scrisoarea lui Alex. B. Știrbei, unul din fondatorii Băncii de București, îi oferă lui Eminescu prilejul să reia discuția asupra poziției politice a lui M. Kogălniceanu, V. Boerescu, adversari ai guvernului liberal, ca apoi să facă parte din el, N. T. Orășanu, autor de „pasculuri” antidinastice, și Candiano-Popescu, conducătorul unei acțiuni de răsturnare a domnitorului, ca să primească, primul Medalia *Bene Merenti*, al doilea șefia poliției Capitalei. Dacă în privința Băncii de București are de făcut unele rectificări nu același lucru se întâmplă și în cazul lui V. Boerescu, a cărui conduită o prezintă și de astă dată ca incorectă față de conservatori.

Scrisoarea lui Al. B. Știrbei se publică și în „Presa”, în aceeași zi¹.

Unele probleme de aici sunt reluate de poet în editorialul său din 8 noiembrie 1879 (v. *supra*, p. 348—350).

„Telegraful” scrie că Eminescu, confruntat cu declarațiile lui Știrbei, mai caută argumente să se scuze². „România liberă”³ se oprește în comentariul său pe marginea editorialului la acest aspect, și arată că aștepta să vadă ce va răspunde. „Presa”, organul lui V. Boerescu. Reproduce și un fragment („Prin faptul participării... stabiliment de credit”).

„Presa” răspunde, într-un articol, [*„În fine « Timpul » copleșit...”*], arătând că „inocenții redactori” de la ziarul conservator se vedeau siliți să recunoască faptul că au spus „neadevăruri și calomnii” și că au transformat o chestiune de interes general în una ... personală⁴.

Eminescu își revendică meritul de-a spune lucrurilor pe nume, adeseori într-o formă crudă și de-a recunoaște, cu sinceritate, atunci când trecea peste „marginile adevărului”.

Două fragmente din acest articol se păstrează în manuscrise (v. *supra*, p. 434).

¹ PRESA, XII (1879), nr. 245, 5—6 nov., p. 1 (*D-lui redactor al „Presei”*).

² TEL, IX (1879), nr. 2263, 7 nov., p. 3 (*Revista ziarelor*).

³ RL, III (1879), nr. 736, 7 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 247, 8 nov., p. 1.

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 245, 6 noiembrie 1879, p. 2—3 (*Scrisori adresate „Timpului”*).

Scrisoarea lui N. Flea, fruntaș al Partidului Național Liberal, este un răspuns la editorialul [*„Abia apucărăm să zicem...”*] din 31 octombrie 1879 (v. *supra*, p. 341—344). Poetul caracterizează întrebările lui N. Flea, ironic, „dileme psihologice” și trece răspunderea pentru unele inexactități din articolul său pe seama „Ștafetei”, ziarul ieșean, din care preia informațiile ¹. De fapt „Ștafeta” reține informațiile din „Războiul” ², care protestează atât împotriva ziarului ieșean, cât și a „Timpului”, pentru „plagiaturi ziaristice” ³.

„Ștafeta” consacră acestei probleme un editorial, *Iași, 7 noiembrie 1879*, în care susține că „Timpul” nu a voit intenționat să trimită la „Războiul” întrucât ar fi dat „de gol pe un confrate al său în credințe politice” ⁴.

Deputatul liberal este prezentat și în seria de „portrete politice” publicate în „Timpul” în 1882 (OPERE, XIII, 446).

¹ ȘTAF, II (1879), nr. 233, 17 oct., p. 1.

² RESB, (1879), nr. 810, 15 oct., p. 4 (*Bibani*).

³ *Idem*, nr. 834, 8 nov., p. 3 (*Plagiaturi ziaristice*).

⁴ ȘTAF, II (1879), nr. 252, 9 nov., p. 1.

[„AM ZIS ÎN NUMĂRUL NOSTRU PENULTIM...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 247, 8 noiembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 7/19 noiembrie 1879*.

Eminescu continuă polemica cu „Presa” și cu „Românul” în chestiunea răscumpărării căilor ferate și a versalității oamenilor politici de la noi. „Cestiunea răscumpărării drumurilor de fier — scrie „Presa” în editorialul *București. 5 noiembrie* — se discută cu atâta furie în ziarele opoziției, încât «Timpul», în delirul său, răspunzându-ne la unul din articolele noastre, prin care arătam că, după chiar acel jurnal, combaterea ce o face nu are de țință proiectul în sine, ci guvernul propunător, cu injuriile cele mai grosolane, și văzându-se încurcat în raționamentul său, se pune a calomnia persoane și un partid ce n-a voit niciodată a se confunda cu nervoșii redactori ai jurnalului «Timpul». Necăjiți de aceasta și în lipsă de argumente, după cum se vede, și-au zis că și calomnia este bună, luându-și, drept deviză, principiul lui Don Basilio, care constă în a calomnia mereu, căci calomnia chiar când se descoperă adevărul, tot lasă îndoieli în urmă-i” ¹. Mai departe redactorii „Timpului”, de fapt Eminescu, sunt acuzați că au orientat ziarul pe o „zvăpăiată cale” și că se pronunțau „în diletant” împotriva răscumpărării căilor ferate. „Românul” caracterizează articolele lui Eminescu în editorialul *București, 5/17 brumar* ca o mărturie a reactivării „reacțiunii” conservatoare. „Reacțiunea prinde limbă — scrie ziarul — . De unde-i vine impulsivitatea?” ² Oficiul guvernamental arată că conservatorii reprezentau reacțiunea din revoluția din 1848. Eminescu răspunde la această acuzație cu analiza orientării politice a revoluției lui Tudor Vladimirescu din 1821.

Ea a avut într-adevăr antifanariotismul ca principală orientare. A avut însă și un puternic caracter social după cum istoriografia mai nouă a demonstrat-o. Căderea fanariotilor și reinstaurarea domeniilor pământene sunt consecințe directe ale revoluției condusă de Tudor. Lupta boierilor pământeni contra celor greci nu trebuie minimalizată desigur în căderea fanariotilor. Ea nu este însă hotărâtoare, cum crede Eminescu. Ea a fost prezentă de la instaurarea fanariotilor, dar numai o ridicare de masă cum a fost revoluția de la 1821 a putut determina schimbarea așteptată și necesară.

Despre Cîrjalii și Pazvantoglu găsim însemnări și în manuscrise (OPERE, XIII, 351). și se fac referiri la ei și în articolele de mai târziu (OPERE, XII, 255, XIII, 159).

„Presa” arată într-un articol [*«Timpul», organul Dreptei...*] că ziarul încerca să acrediteze ideea existenței unui partid conservator fără șef ³. „Timpul” este numit „foaia nervoasă” a unor redactori „furioși”. „România liberă” considera că polemica cu „Presa” și „Românul” era „distractivă” și găsește „admirabilă” istorisirea cu cei trei ⁴călători. Reproduce și un fragment din editorial (*„Așa dar, când conservatorii .. foarte elastice”), „Telegraful” acuză „Timpul” de necunoașterea istoriei naționale* ⁵.

Istorisirea lui Eminescu cu cei trei călători îi servea să facă o caracterizare admirabilă, nu numai a lui V. Boerescu, ci și a altor oameni politici ai vremii.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 245, 5—6 nov., p. 1.

² ROM, XXIII (1879), 5—6 nov., p. 1023.

³ PRESA, XII (1879), nr. 248, 10 nov., p. 1.

⁴ RL, III (1879), nr. 738, 10 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁵ TEL, IX (1879), nr. 2265, 10 nov., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„MARE SUPĂRARE AM CAUZAT..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 248, 10 noiembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 9/21 noiembrie 1879*,

Eminescu propune „Presei” sistarea polemicii în legătură cu orientarea politică a lui V. Boerescu întrucât discuția alunecă spre probleme lăaturalnice. Lucrul acesta se desprindea și din faptul că „Presa” nu evita să comenteze cauzele demisiei lui V. Boerescu din guvernul lui Lascăr Catargiu. Eminescu mărturisește, pe de altă parte, că nu dorea să spună și alte adevăruri crude despre „marele om de stat”.

„Presa” scrie într-un articol [*„Foștii privilegiați...”*], că redactorii de la „Timpul” erau reprezentanți „ai trecutului și ai arhondologiei” și deplânge faptul că se ocupau de V. Boerescu, când erau de rezolvat alte chestiuni mai importante¹. Ziarul promite să mai revină asupra acestor probleme și-i lasă pe „nervoșii redactori ai foaiei protipendadei” să se considere „cei mai mari, cei mai iluștri și cei mai de duh dintre muritori”. „România liberă” atrage atenția că „Presa” nu desmințea cauzele demisiei lui V. Boerescu, așa cum le prezenta Eminescu, și reproduce un fragment din editorialul său („Această «insinuare» a noastră... i-a ținut loc de introducere”)².

Eminescu publică în continuarea editorialului său prima parte a unui studiu, *Răscumpărarea căilor ferate*, care se continuă și în numerele următoare³. Este inclus în edițiile publicisticii lui Eminescu (13, p. 158—184) însă nu poate fi atribuit poetului. Două editoriale, [*„Sunt acum câteva zile...”*] și [*„Publicăm astăzi în fruntea foii...”*], din 11 și 13 noiembrie 1879, tipărite în edițiile anterioare (6, III, p. 208—217)) nu aparțin, de asemenea poetului.

Analiza stilistică îl recomandă, pentru primul, pe I. Slavici, iar al doilea este eliminat și de I. Crețu în ediția din 1941 a publicisticii eminesciene.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 249, 11 nov., p. 1.

² RL, III (1879), nr. 739, 11 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ T, IV (1879), nr. 248, 10 nov., p. 1—2 ;nr. 249, 11 nov., p. 1—2 ;nr. 251, 14 nov., p. 1—2 ;nr. 252, 15 nov., p. 1—2; nr. 258, 23 nov., p. 1—2.

[„LA CE SERVEȘTE DISCUȚIA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 251, 14 noiembrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 13/25 noiembrie 1879*. Se tipărește în volum, prima dată în I. L. Caragiale. *Opere V Articole politice și cronici dramatice*. București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938, p. 40—45.

Eminescu polemizează din nou cu „Presa”, organul lui V. Boerescu, pe linia articolelor sale anterioare și-și reafirmă punctul de vedere că nu exista un partid al „Centrului”. Poetul răspunde la un articol al „Presei” [*„«Timpul» organul Dreptei...”*] în care ziarul lui V. Boerescu îl acuză de „rea-credință” și „o nervozitate fără margini”¹.

Polemica dă la iveală, o dată în plus, lipsa de organizare a conservatorilor. Dacă era adevărat că dizidența lui V. Boerescu era foarte puțin numeroasă și partidul „Centru” deloc însemnat ca pondere politică (Boerescu vine ca ministru de externe nu pentru că era șeful unui partid, ci pentru valoarea propriei sale persoane), tot atât de adevărat era și faptul că un partid conservator ca atare nu era încă încheiat.

Șerban Cioculescu atribuie acest editorial lui I. L. Caragiale cu argumente neconvingătoare. „Acesta e chiar truculent, — scrie criticul — anecdotic, împănăt cu zicale și parcă *vorbit* de autorul lui, înaintea unui auditor simpatic. Asupra acestui articol nu poate încăpea nici o îndoială, că aparține lui Caragiale” (p. XIX). Nici una din trăsăturile indicate aici nu sunt caracteristice numai scrisului caragialean. Și Eminescu folosește conversația cu auditorul imaginar în articolele politice, procedează pe care îl folosește și la „Curierul de Iași”, utilizează în discursul critic anecdotică, proverbele și zicerile populare. Dar aici se fac referiri directe la articolele anterioare privind „Banca de București”, care aparțin lui Eminescu. Istorisirea cu Mușat este, pe de altă parte, atât prin conținut, cât și prin ton, moldovenească. Se întâlnesc, în sfârșit, și expresii (*„cată să fie”, „vorba răzășească”, „concedem că nu are”*), tipic eminesciene.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 248, 10 nov., p. 1.

[„MAI TOATE ZIARELE OFICIOASE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 253, 16 noiembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 15/127 noiembrie 1879*.

Studiile asupra căilor ferate, la care se referă Eminescu, sunt seria de articole *Răscumpărarea căilor ferate*, publicate de ziarul conservator în mai multe numere.

„Studiul important” ce-1 publica „Timpul” demonstra, scrie „România liberă”, că statul român nu devenea stăpân al căilor ferate, ci pierdea și pe deasupra era și „umilit prin supunerea de bună voie la jurisdicțiunea străină”¹.

„Telegraful” remarcă faptul că Eminescu ataca în discutarea proiectului răscumpărării căilor ferate politica guvernului liberal².

Problema căilor ferate îmbracă o dublă înfățișare. Pe de o parte e presiunea Germaniei de a se da satisfacție financiarilor săi implicați în construirea căilor ferate din România. „Dați o grabnică satisfacție intereselor germane” și „răscumpărați drumurile de fier dacă voiți să câștigați recunoașterea independenței”, îi declara von Radowitz, ministru însărcinat cu afacerile politice ale Germaniei, agentului diplomatic al României la Berlin, Vârnav-Liteanu, în octombrie 1879³. Pe de altă parte era la mijloc interesul țării de a lua în stăpânire căile ferate, cel mai puternic agent economic al dezvoltării sale. „Atunci când artera principală de căi ferate, care străbate România de la un capăt la celălalt al ei, se afla în mâinile străinilor — scria Th. C. Aslan —, cu greu s-ar fi putut face ca avantajele ce trebuie să tragă din căile ferate să fie întrebuințate în profitul adevărat al țării de o societate de acționari străini, care nu putea să aibă nici un interes de a micșora tarifele de transport pentru cereale, sau pentru alte produse ale solului, a înmulți liniile de garaj, a înmulți parcul de vagoane etc., pentru care se cer cheltuieli, când societatea era asigurată prin concesiune, că oricare ar fi venitul căilor ferate, ea avea să-și încaseze regulat anuitatea înscrisă în bugetul datoriei publice a statului român”. Ea era în sumă de 18.609.750 lei, reprezentând o dobândă de 71/2% din capitalul întrebuințat în construirea căilor ferate. Și orice s-ar fi întâmplat în mersul veniturilor căilor ferate statul român trebuia să plătească această anuitate.

La sfârșitul anului 1879 România avea 1 407,5 km de drum de fier, dacă se ia în calcul și linia Buzău—Mărășești pe atunci în construcție (aceasta din urmă e terminată în 1881). Din cei 1 407,5 km, numai 266 km și 130 m aparțineau statului român (liniile București—Giurgiu—Smârda, Iași—Ungheni, Ploiești—Predeal și Buzău—Mărășești). Restul de 1 345 km (81,10%) de căi ferate erau exploatate de două companii străine: Societatea acționarilor (mai înainte fostă Stroussberg) care exploata linia Vîrciorova—Pitești—București și prin Brăila—Galați la Roman în întindere de 919 km și Compania Lemberg—Cernăuți—Iași (Offenheim) care exploata linia Suceava—Iași—Botoșani cu o întindere de 244,68 km⁴.

Nu chestiunea răscumpărării sau nu a căilor ferate era în discuție. Necesitatea ei se impunea oricum, atunci sau mai târziu. Discuția a fost mare în epocă, s-a scris mult și s-a făcut multă agitație, în jurul modalității de înfăptuire și a momentului ales. Acesta din urmă, cum am văzut, e impus din afară. Lui V. Boerescu, ministru român de externe, von Radowitz, îi vorbea la Berlin, la 29 iulie/10 august 1879, de „interesul pe care-l avem să rezolvăm cât mai curând chestiunea răscumpărării căilor ferate și a nenumăratelor încurcături pe care această chestiune le creează guvernului german”, supus presiunilor financiarilor germani⁵.

Eminescu se ridica împotriva amestecului străin în treburile țării și îi învinuie pe liberali că acceptă cu prea mare ușurință acest amestec și grăbesc rezolvarea chestiunii din dorința de a găsi un nou mijloc de îmbogățire a partizanilor pe seama statului.

Proiectul guvernului, însoțit de o foarte documentată expunere de motive datorată lui D. A. Sturdza, ministru de finanțe, propunea răscumpărarea a 919 km linii de cale ferată, concesionate începând de la 1 iunie 1871 pe 90 de ani (expira concesiunea la 1 iunie 1961). Capitalul de construcție al acestor linii era de 248.130.000 lei. Statul urma să preia asupra sa administrația și exploatarea liniilor acestora de cale ferată, răscumpărând capitalul de construcție în principal prin emisiune de obligațiuni de stat de 6%. Prin reducerea dobânzii, anuitatea pe care o plătea statul până atunci și care se ridica la 18.609.750 lei se reducea între 15.981.400 lei minimum și 17.611.870 lei maximu, iar termenul de plată se reducea de la 90 de ani la 44 de ani. Aceasta pe lângă alte avantaje desigur. În orice caz statul român, ca să fie cu adevărat independent, trebuia să fie

stăpân pe mijloacele sale economice. Operațiunea de răscumpărare, foarte delicată, este condusă la Berlin din partea țării de Ioan Kalinderu, viitor administrator al domeniilor Coroanei, iar din comisia însărcinată după răscumpărare cu verificarea și anularea titlurilor vechi și cu supravegherea emisiunii noilor obligații au făcut parte Al. Orăscu, N. Manolescu și G. C. Cantacuzino, viitorul ministru de finanțe liberal.

¹ RL, III (1879), nr. 744, 17 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² TEL, IX (1879), nr. 2272, 18 nov., p. 3 (*Revisia ziarelor*).

³ N. Adăniloae, *Înființarea agenției diplomatice a României la Berlin. În Reprezentanțele diplomatice ale României*, I, 1859—1917, București, Editura politică, 1967, p. 233.

⁴ Th. C. Aslan, op. cit., p. 154, 160.. ⁵ *Independența României. Documente. IV. Documente diplomatice*, p. 585.

[„JUDECÂND CINEVA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 258, 23 noiembrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 22 noemvrie/ 4 decemvrie 1879*.

Eminescu analizează datoriile față de străinătate angajate de guvernul liberal în chestiunea răscumpărării căilor ferate și scoate încheierea că acestea depășeau cheltuielile tuturor transporturilor din țara noastră. Calculul este interesant pentru

modul cum înțelegea poetul să folosească studiul comparativ al cifrelor însă pierde din vedere perspectiva de viitor în importanța căilor ferate tocmai sub raport economic.

„România liberă” arată că „Timpul” îi aduce aminte lui D. A. Sturdza de opiniile sale anterioare în chestiunea căilor ferate¹.

Eminescu atrage atenția cititorilor în finalul editorialului asupra studiului *Răscumpărarea căilor ferate*, mărturie evidentă că acesta nu-i aparținea (v. *supra*, p. 591).

¹ RL, III (1879), nr. 749, 24 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„VĂZÂND STĂRUINȚA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 260, 25 noiembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 24 noemvrie/ 6 decemvrie 1879*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Economia națională*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 185—188.

Eminescu analizează proiectul de răscumpărare a căilor ferate din perspectiva „claselor pozitive”, care urmau să suporte noile sarcini financiare.

Consortiul german condus de antreprenorul Strousberg, evreu creștinat, obține în 1868 concesiia construirii și exploatării pe 90 de ani a principalelor linii de cale ferată : Roman—Tecuci—Galați, cu o ramură Tecuci—Bârlad; Galați— Brăila—Buzău—Ploiești—București și București—Pitești—Craiova—Tr. Severin—Vîrciorova. În total 914 km și 800 m. Costul unui kilometru era fixat la cifra exagerată de 270 000 fr. În total aproximativ 247 000 000 fr. (Eminescu dă o cifră mai exactă ; 248 130 000 fr.). Această sumă urma să fie acoperită prin emisiune de obligațiuni cu dobândă de 7 1/2% pe an garantată de statul român. Supravegherea și controlul urma să le aibă un comisar al guvernului român (acesta a fost Ambron, șambelanul lui Carol Anton, tatăl lui Carol I și până la urmă comportarea lui a aruncat discreditul asupra lui Carol I). Până la 1/13 martie 1870 s-au pus la dispoziția lui Strousberg obligațiuni în valoare de 150 373 089 fr. deși acesta n-avea dreptul la acea dată decât la 81 000 000 fr. (statul român garanta dobânda numai pentru kilometrii dați în exploatare). Strousberg reclamă o sumă și mai mare pretinzând că a construit 19 km mai mult decât în realitate. Guvernul român refuză. La 27 decembrie 1870/8 ianuarie 1871 este pusă în funcțiune, numai provizoriu însă, linia Roman—Tecuci—Galați—Brăila—Ploiești—București și Strousberg cere să se achite la 1/13 ianuarie 1871 dobânda la obligațiunile reprezentând câte 270 000 fr. de fiecare km. din această linie. Guvernul român refuză pentru că linia nu era terminată. Consortiul dă faliment, iar concesiunea e anulată de conservatori la 4/16 octombrie 1871, obligațiile devalorizate fiind preluate de bancherii Bleichröder și

Hansemann, care au constituit „Societatea drumurilor de fier din România”¹.

„România liberă” scrie că „Timpul” avea dreptate când susținea că guvernul liberal expunea țara „la pagube enorme”. Reproduce un fragment din editorial („Românii trebuie ... le lipsește și azi”), Editorialul este semnalat și de „Telegraful”, ziarul bucureștean³.

„Presa” publică un articol, *Un răspuns jurnalului „Timpul”*, în care susține că redactorii de la ziarul conservator își făcură „din calomnie o adevărată meserie”⁴.

Eminescu prevedea că statul român va intra în procese cu reprezentanții capitalului străin. Desfășurarea evenimentelor confirmă această previziune a sa.

¹ *Istoria României*. IV. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 464—465.

² RL, III (1879), nr. 751, 27 nov., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ TEL, IX (1879), nr. 2278, 27 nov., p. 3 (*Revista ziarelor*).

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 262, 28 nov., p. 1.

[„SE ÎNCHINĂ OMUL TOTDAUNA ȘI-N TOT LOCUL?”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 263, 29 noiembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 28 noemvrie/ 10 decemvrie 1879*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu. *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 224—231.

Eminescu schițează o privire retrospectivă asupra guvernării liberale, ca să conchidă că acesta datorită incapacității și imoralității dusese țara la ruină.

„România liberă” caracterizează considerațiile pe marginea sensurilor cuvântului „reacționar”, „o interesantă analiză istorică”, cu „exemple displăcute guvernamentalilor”¹. Reproduce două fragmente („Dacă există reacție...

deveni sănătos”, „Ingerințele lui Temelie ... trecut între sfinți”). „Telegraful” scrie că „Timpul” se scoboară, pentru demonstrația sa, „în adâncul istoriei”². Ziarul reia discuția într-un editorial, *București, 1 decembrie*, publicat două zile mai târziu, în care arată că se puneau în discuție aspecte particulare. „În definitiv aceste varietăți — scrie ziarul — nu țin de principii; întocmai ca crăcile unui arbore, ele se unesc la trunchi, pe care stă scris cu litere negre : reacțiune”³. Ziarul recunoaște că redactorului îi plăcea „mult istoria”.

Important este îndeosebi faptul că Eminescu definește aici accepțiunea termenului de *reacțiune*, cu comparația din fiziologie, ca rezistență a unui corp bolnav împotriva boalei care îl macină spre a-și redobândi sănătatea.

Poetul știa să-i apere pe conservatori de învinuirea de reacționari pe care i-o aduceau liberalii, conservatorii nefiind urmașii boierilor de altădată, ci oameni politici al unei epoci moderne. Teoria sa cu egalitatea tuturor în vremea domniilor pământene la români trebuie amendată desigur cu stratificările sociale feudale.

¹ RL, III (1879), nr. 754, 30 nov., p. 2 (*Arena ziarelor*).

² TEL, IX (1879), nr. 2281, 30 nov., p. 3 (*Revista ziarelor*).

³ *Idem*, nr. 2283, 2 dec., p. 1.

UNDE DAI ȘI UNDE CRAPĂ [„«TIMPUL» DE LA 27 NOIEMVRIE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 263, 29 noiembrie 1879, p. 2—3.

Adunarea deputaților discută în ședința din 19 noiembrie 1879 mai multe proiecte de legi. Unul din aceste proiecte se referea și la C. Boerescu. „Pentru deschiderea unui credit extraordinar de lei 5 865 — se arată în stenograma ședinței — pentru plata d-lui C. Boerescu, de restul ce mai are a primi în baza contractului său din 1872 cu care a fost îngajat a apăra pe stat în procesul cu

d. P. Olănescu"¹. „Monitorul oficial” din 21 noiembrie/3 decembrie 1879 se ocupă de schimbarea revizorilor eclesiastici în Dobrogea ².

Eminescu întocmește, pe baza acestor materiale, un grupaj, *Mărgăritare culese din „Monitorul oficial”,* cu aluzii la Vasile Boerescu, „ministru în activitate” ³. Deși *Mărgăritare* se prezentau ca o simplă notă, între alte materiale, „Presa”, ziarul lui V. Boerescu, le consacră al doilea editorial, *Un răspuns jurnalului „Timpul”* din 28 noiembrie 1879⁴.

Poetul se relevă în polemica cu „Presa” în mare măsură „caragialian”.

¹ MO, (1879), nr. 262, 20 nov./2 dec., p. 7228.

² *Idem*, nr. 263, 21 nov./3 dec., p. 7261.

³ T, IV (1879), nr. 261, 27 nov., p. 3.

⁴ PRESA, XII (1879), nr. 262, 28 nov., p. 1.

[„ERAM CURIOSI ÎNTRUCĂTVA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 264, 30 noiembrie 1879, p. 1. Editorial; *București, 29 noemvrie/ 11 decemvrie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 231—234.

Proiectul de lege pentru cesiunea căilor ferate a Societății acționarilor către statul român se publică în „Monitorul oficial” în 14/26 noiembrie 1879¹ și se duc pe marginea lui dezbateri furtunoase în Adunarea deputaților. Tonul e din nou înalt, al celor mai violente articole eminesciene.

„România liberă” scrie că „Timpul” îl prezintă pe I. C. Brătianu ca un Antichrist care „prăpădește neamul românesc”². Reproduce un fragment („Aliat cu Strusberg ... ceda Moldova”). „Presa” arată că ziarul compară România cu Babilonia ³, iar „Telegraful” susține că se pierdea în „iresuri și-n amintiri biblice”⁴.

Comparația lui I. C. Brătianu cu Antichrist ne amintește de unele articole ale lui Eminescu publicate în „Curierul de Iași” cu câțiva ani mai înainte (OPERE, IX, 199—200). Poetul se referă la Cârjalli într-o însemnare din manuscrisul 2264, 210 (OPERE, XIII, 351) și în unele articole (OPERE, XIII, 159).

¹ MO, (1879), nr. 257, 14/26 nov., p. 7140.

² RL, III (1879), nr. 755, 1 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ PRESA, XII (1879), nr. 265, 1 dec., p. 3 (*Revista ziarelor române*).

⁴ TEL, IX (1879), nr. 2282, 1 dec., p. 2 (*Revista ziarelor*).

[„S-APROPIE ÎNCEPUTUL SFÂRȘITULUI”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 265, 1 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 30 noemvrie/ 12 decemvrie 1879*.

Practicile guvernului liberal în votarea legilor în Adunarea deputaților și în Senat stau permanent în atenția lui Eminescu, cum se desprinde și din acest editorial.

Presupunerea sa potrivit căreia răscumpărarea drumurilor de fier putea duce la un „dezastru financiar” nu s-a confirmat. Pasiunile dezlănțuite în epocă în jurul acestei chestiuni au fost într-adevăr mari; temerile manifestate atunci în presă sau în Parlament au fost și ele mari, după cum la fel au fost dificultățile tehnice de înfăptuire a unei astfel de operații. Dar toate au fost depășite și răscumpărarea a fost până la urmă o mare realizare economică. De la 1407,5 kilometri de drum de fier cât avea România în 1880 în 1904 s-a ajuns la 3 178 kilometri, la mai mult decât îndoit. Venitul net al căilor ferate s-a ridicat la peste 22 500 000 lei. Lucrările au putut fi conduse de

ingineri români la un preț cu mult mai scăzut decât cel cerut de inginerii străini și de o calitate pe care Podul de la Cernavoda, al lui Anghel Saligny, o exprimă îndeajuns de pregnant.

„România liberă” reproduce un fragment („... docilitatea și elasticitatea ... pe secole înainte”)¹. Editorialul se remarcă prin expresii caustice („elasticitatea conștiinței ciracilor”, „procederi de codru”), tipic eminesciene. Se impune atenției și propunerea din final, făcută în același spirit, cu privire la un Sinod liberal guvernamental și un deputat liberal mitropolit al Ungro-Vlahiei.

¹ RL, III (1879), nr. 756, 2 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

UNITATEA DE VEDERI ÎN CABINETUL ACTUAL

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 265, 1 decembrie 1879, p. 1—2 (I) (nr. 267, 4 decembrie 1879, p. 1—2 (II); nr. 272, 11 decembrie 1879, p. 2—3 (III).

Eminescu invocă în polemica sa cu V. Boerescu materiale publicate în „Presa”, ziarul său, spre a demonstra că șeful „Centrului” stătea pe aceeași bancă ministerială cu aceia pentru care avea, cu câteva luni mai înainte, cele mai aspre cuvinte de condamnare a politicii lor interne și externe. Cele trei editoriale, *București, 21 aprilie*, *București, 30 aprilie* și *București, 11 mai*, pe care le reproduce, se publică în „Presa” în 22 și 30 aprilie 1879 și în 12 mai 1879¹.

Adversarii sunt combătuți cu propriile texte, procedeu folosit de poet și în alte articole și folosit asiduu atunci și după aceea în gazetăria noastră politică sau în dezbaterile parlamentare, granițele partidelor și grupărilor politice fiind trecute cu ușurință de mulți oameni politici. Aici reține atenția și așezarea în pagină, tipografic, a concluziilor.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 89, 22 apr., p. 1 ; nr. 95, 30 apr., p. 1 ; nr. 104, 11—12 mai, p. 1.

[„ȘI ZI GLORIE, MĂRIRE, NEATÂRNARE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 268, 5 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 4/16 decembrie 1879*.

Eminescu considera propaganda presei liberale cu privire la independența economică și politică a țării ca făcând parte din practicile demagogice. Demersurile guvernului liberal pentru răscumpărarea căilor ferate îi apăreau poetului ca mergând spre o subordonare economică față de Germania și implicit și spre una politică. Notița [*„Citim în « Berliner Börsenzeitung »...”*], integrată în editorial, se publică în „Timpul” cu o zi mai înainte¹.

Poetul respinge comparația pe care o face „Românul” în editorialul [*„Ieri s-a început în Cameră”...*] din 28 noiembrie 1879 între convenția de răscumpărare proiectată de guvernul conservator și cea a guvernului liberal ². Asupra acestor probleme revine și în articolele următoare. Comparația era oricum nepotrivită, condițiile fiind diferite.

„România liberă” atrage atenția asupra comparației între proiectul guvernului conservator și cel al guvernului liberal în problema răscumpărării căilor ferate ³.

Acuzația presei liberale după care guvernul conservator se supunea dispozițiilor lui Joseph Maria von Radowitz, consulul german la București, este adusă în discuție în editorialul [*„Ascuțirea cestiunilor curat interne...”*] din 13 decembrie

1879 (v. *supra*, p. 371—372). Expresia „târzior la judecată” are corespondent și în proză sub forma „târziu la minte” (OPERE, VII, 299).

¹ T, IV (1879), nr. 207, 4 dec., p. 3.

² ROM, XXIII (1879), 28 nov., p. 1087.

³ RL, III (1879), nr. 759, 6 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„PROIECTUL AL DOILEA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 269, 6 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 5/27 decemvrie 1879*.

Proiectul guvernului liberal pentru răscumpărarea căilor ferate este comparat, cum face și în editorialul anterior, cu cel al guvernului conservator (v. *supra*, p. 368—369). Aici proiectul guvernului liberal este caracterizat cu intenție „monstrul de aservire economică” a țării. Eminescu continuă discuția în legătură cu răscumpărarea căilor ferate și în articolele următoare.

„România liberă” considera mai avantajos proiectul guvernului conservator ¹. Reproduce un fragment („Proiectul cabinetului conservator ... realizabil pentru germani”).

Expresia „Prețul de cumpărătură”, pentru care dă și echivalentul german „Kaufpreis”, o întâlnim și în articolul [*„Extragem din « Neue freie Presse »...*], publicat în „Curierul de Iași” în 7 iulie 1876. O altă expresie : „ban roșu” se întâlnește și ea în mai multe articole din publicistica eminesciană.

¹ RL, III (1879), nr. 760, 8 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ASCUȚIREA CESTIUNILOR CURAT INTERNE..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 274, 13 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 12/24 decemvrie 1879*.

Eminescu atribuie situația grea în care se găsea țara, cum face și în alte articole, duplicității guvernului liberal atât în politica internă cât și în cea externă. Această politică ar explica și faptul că țara noastră era supusă influențelor din afară. În realitate România era prea slabă din punct de vedere economic, era un stat mic, în stare cu greutate să țină piept presiunilor externe. Mai mult, voia să-și asigure independența abia cucerită.

„România liberă” reține comparația între situația din România cu cea din Turcia. Reproduce finalul editorialului („Pe orice spirit ... prea târziu”) ¹.

Alexandru Sihleanu, pe care îl persiflează Eminescu, era președintele comisiei financiare din Adunarea deputaților și autor a mai multor lucrări: *Constituțiunea și legea electorală* (Focșani, 1872), *Om. Serbătorile. Constituțiunea și legea electorală. Cugetări asupra cugetărilor d-lui N. Cretzulescu* (București, 1878). Traduce și o proză a lui Charles-Antoine-Guillaume Pigault-Lebrun, *Cărturarul și popa* (București, 1877). Eminescu nu se referă la această traducere când vorbește de „pochi” și „protopochi”, ci la o cuvântare a sa ținută în Adunarea deputaților în ședința din 6 noiembrie 1879. Ministrul de interne cere aprobarea unei sume de bani să plătească tipografiile care scoteau „Monitorul oficial” în perioada dezbaterilor Corpurilor legiuitoare. „Voiu să constat pe *onoarea mea* — spune A. Sihleanu — că mie nimic nu-mi intră în pungă fiindcă diurna am primit-o întreagă, nu-mi pasă dar de tipografi, cum nu mi-a pasat de *pochi și protopochi*” ². Deputatul liberal era împotriva cheltuielilor neprevăzute în buget și un apărător al contribuabililor. „Dar, d-lor vedeți — declară el în ședința din 3 decembrie 1879 — că ni se cer și pentru altele 13 mii fr[anci] pentru cavaleri, pentru decorațiuni. Apoi avem noi trebuință de asemenea cheltuieli de decorațiuni, când sunt șase județe care pier de foame?” ³ Această atitudine a deputatului liberal explică de ce Eminescu se oprește în numeroase articole la cuvântările sale (OPERE, XI, 71, 171, 174, 225; OPERE, XII, 29, 52, 132, 376, 465; OPERE, XIII, 80, 194, 404, 405).

Articolul *I. Heliade-Rădulescu*, publicat în „Timpul” în 12 decembrie 1879 ⁴ și tipărit în edițiile anterioare (9, p. 130—131), nu aparține lui Eminescu. Este o reproducere din „Presa” ⁵ cu omiterea frazei finale.

¹ RL, III (1879), nr. 765, 14 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² MO, (1879), nr. 252, 7/19 nov., p. 7016—7017.

³ *Idem*, nr. 274, 5/17 dec., p. 7695.

⁴ T, IV (1879), nr. 273, 12 dec., p. 3 (*Teatru Național*).

⁵ PRESA, XII (1879), nr. 272, 10—11 dec., p. 3. Se reproduce și în „România liberă”, III (1879), nr. 763, 12 dec., p. 2.

[„ÎN ȚARA NOASTRĂ..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 276, 15 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 14/26 decembrie 1879*.

Eminescu completează prima parte a editorialului din acest număr, întocmit de I. Slavici, în care se prezintă ședința adunării Senatului ținută în 10 decembrie 1879¹. Prozatorul comentează interpelarea lui Lascăr Catargiu și insistă asupra schimbului de replici dintre acesta și M. Kogălniceanu, ministrul de interne.

„România liberă” scrie că „Timpul” ia „la răfuială pe ministrul de interne” și că acesta dă un „răspuns foarte stângace”².

Calomnia este invocată ca principiu de conduită în viața parlamentară și în editorialul [*„Trăim într-o țară ciudată...”*] din 16 mai 1881. „*Calomniez, calomniez — se arată aici —, il en restera toujours quelque chose*” (OPERE, XII, 174). Dictonul aparține lui Beaumarchais și Eminescu se referă la el și în alt editorial [*„Românul» mustră opozițiunea...”*] din 1 iulie 1881 (OPERE, XIII, 223).

¹ MO, (1879), nr. 279, 12/24 dec., p. 7833—7834.

² RL, III (1879), nr. 767, 16 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„VOIM SĂ NE SPUNEM PĂREREA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 277, 16 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 16/21 decembrie 1879*.

Discursul lui Grigore Mihai Sturza, ținut în ședința Senatului din 1 decembrie 1879, se publică în „Monitorul oficial” în 4/16 decembrie 1879¹ și este reprodus în „Timpul” în 6 decembrie 1879².

Apare clară detașarea lui Eminescu de concepțiile promovate în orientarea externă a țării de către Grigore M. Sturdza și grupul său ieșean intitulat nu fără emfază „Partidul Conservator Liberal din Moldova”. Gr. Sturdza și adepții săi promovau o apropiere de Rusia țaristă și aveau în vedere un destin creștin, al ortodoxismului³.

„România liberă” scrie că „Timpul” respingea ideile de politică externă ale lui Gr. Sturza și îmbrățișa „cu căldură proiectul de maiorat al lui Carp”⁴. „Presa” vedea în acest editorial mărturia unei dezorientări ce domnea între conservatori⁵.

Comentariul ziarului vienez este cuprins în articolul *Wien, 23. Dezember* publicat în 12/24 decembrie 1879⁶.

Eminescu reia discuția asupra maioratului în editorialul [*„În discutarea proiectului de maiorat...”*] din 19 decembrie 1879 (v. *supra*, p. 374—377).

¹ MO, (1879), nr. 273, 4/16 dec., p. 7599—7603.

² T, IV (1879), nr. 269, 6 dec., p. 1—2.

³ M. Theodorian-Carada, *Beizadea Mitică*. [București], Imprimeriile „Informația zilei”, [1943], p. 12.

⁴ RL, III (1879), nr. 768, 18 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁵ PRESA, XII (1879), nr. 278, 17—18 dec., p. 1.

⁶ FREM, XXXIII (1879), nr. 351, [12] 24 dec., p. 1—2.

[„ÎN DISCUTAREA PROIECTULUI DE MAIORAT..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 279, 19 decembrie 1879, p. 1—2. Editorial : *București, 18/30 decembrie 1879*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 239—248.

Guvernul liberal propune un proiect de lege pentru inalienabilitatea și indivizibilitatea pământurilor țărănești¹. Opoziția prezintă proiectul ei — în care se pronunță pentru maiorat. *Expunerea de motive* o face P. P. Carp, în ședința Adunării deputaților, din 11 decembrie 1879. Documentul este semnat de T. Maiorescu, P. S. Aurelian, Al. I. Popescu, P. P. Carp, I. Agarici, colonel Călinescu, N. Catargi, C. Negruzzi. „Românul” scrie în editorialul *București*, 15/27 *undrea*, publicat în 16 decembrie 1879, că proiectul era „feudal și imoral”². Adunarea deputaților hotărăște să se tipărească proiectul opoziției și să fie trimis în secțiunile Corpurilor legiuitoare.

„România liberă” caracterizează editorialul „un important studiu” și reproduce cele patru puncte propuse de poet în privința moșilor statului³.

Eminescu pune în discuție problema indivizibilității pământurilor țărănești, ca singura cale a salvării țărănimii de la sărăcire și în alte articole ale sale.

Editorialul *București*, 17/19 *decemvre* 1879 [„*La fiecare act...*”], publicat în „*Timpul*”, în 18 decembrie 1879⁴, atribuit lui Eminescu (6, III, p. 234—238), aparține lui I. L. Caragiale și se tipărește în ediția sa de scrieri⁵.

¹ MO, (1879), nr. 279, 12/24 dec., p. 7837—7838.

² ROM, XXIII (1879), 16 dec., p. 1048.

³ RL, III (1879), nr. 770, 20 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁴ T, IV (1879), nr. 278, 18 dec., p. 1.

⁵ I. L. Caragiale, *Opere V. Articole politice și cronici dramatice*. Ediție îngrijită de Șerban Cioculescu. București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938, p. 390—392.

[„«PRESA» DE SÂMBĂTA TRECUTĂ...”]

Se publică în „*Timpul*”, IV, nr. 280, 20 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București*, 19 *decemvre*/1 *ianuarie* 1880.

Eminescu continuă polemica cu „*Presa*”, care are ca punct de plecare, cum știm, intrarea lui V. Boerescu, șeful dizidenței din Partidul conservator, în guvernul liberal. Poetul are în vedere editorialul din ziarul acestuia, *București*, 15 *decemvre*, publicat în 16 decembrie 1879¹.

Poetul aduce în discuție și chestiunea Băncii de București, căreia îi consacră mai multe articole (v. *supra*, p. 345—353). „România liberă” reproduce un fragment din editorial („Dreapta ni se pare ... și nu-l regretăm”) ². Eminescu se folosește și aici de termenul „palinodii”, pentru inutilitatea unor discuții politice. De reținut și proverbul cu care caracterizează conduita politică a lui V. Boerescu în cadrul Partidului conservator.

¹ PRESA, XII (1879), nr. 277, 16 dec., p. 1.

² RL, III (1879), nr. 771, 21 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE CÂTEVA ZILE SE PETREC...”]

Se publică în „*Timpul*”, IV, nr. 281, 21 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București*, 20 *decemvre* 1879/[2 *ianuarie* 1880]. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 248—251.

Eminescu insistă și de astă dată asupra condițiilor ruinătoare ale răscumpărării căilor ferate și condamnă guvernul liberal pentru supunerea țării în fața presiunilor germane.

„România liberă” scrie că „*Timpul*” denunță din nou această „funestă afacere”. Reproduce un fragment („Sunt oare și au curajul ... tribunalele străine?”)¹.

¹ RL, III (1879), nr. 772, 22 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„«BINELE PUBLIC» NE-ADUCE ȘTIREA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 286, 30 decembrie 1879, p. 1. Editorial: *București, 29 decembrie 1879/ 10 ianuarie 1880*.

Eminescu pornește de la editorialul din „Binele public”, *București, 28 decembrie*, publicat în 29 decembrie 1879¹, și analizează misiunea lui V. Boerescu la Berlin în contextul politicii internaționale.

Misiunea lui V. Boerescu nu va fi încununată de succes, așa cum prevedea și poetul. V. Boerescu nu era, scrie „România liberă”, decât „un paravan la spatele căruia și fără știrea lui” se pregătea „o nouă amăgire pentru Europa”².

Poetul reamintește „programa panslavistă” a lui N. I. Danilevski, la care se referă și în articolele din „Curierul de Iași” (OPERE, IX, 239—242) și în editorialul [„*De duminica trecută...*”] din 28 octombrie 1879 (v. *supra*, p. 340—341).

¹ BP, II (1879), nr. 23 (241), 27—29 dec., p. 1.

² RL, IV (1880), nr. 777, 1 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

1880

[„O VORBĂ SERIOASĂ..."]

Se publica în „Timpul”, V, nr. 4, 5 ianuarie 1880, p. 1. Al doilea editorial.

Eminescu apără politica Partidului conservator în chestiunea concesiilor făcute unor firme străine pentru construirea căilor ferate în țara noastră, Comentariul său are în vedere un editorial, *București, 3 ianuarie*, publicat în „Binele public” în 4 ianuarie 1880¹.

Informațiile privind „bandele bulgare” sunt luate din tratatul lui Constantin Jos. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, tipărit la Praga în 1876². Asupra acestei chestiuni revine și în alte articole.

„România liberă” rezumă articolul lui Eminescu și reproduce finalul („Există oameni ... nu sunt conservatori”) ³. Poetul întreține cu „Binele public” un dialog în termenii cei mai politicoși cu putință, cum nu se întâmplă și atunci când polemizează cu presa liberală guvernamentală.

¹ BP, II (1880), nr. 27, 4 ian., p. 1.

² Constantin Jos. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, Verlag von F. Tempsky, 1876, p. 557—558. ³ RL, IV (1880), nr. 781, 6 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„SUNTEM ÎN AJUNUL REDESCHIDERII ADUNĂRILOR..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 7, 9 ianuarie 1880, p. 1. Editorial: *București, 8/20 ianuarie 1880*.

Eminescu anticipează rezultatul dezbaterilor din Corpurile legiuitoare privitoare la

răscumpărarea căilor ferate. Considerațiile se întemeiau pe cunoașterea mecanismului folosit de guverne în votarea legilor.

„România liberă” atrage atenția asupra faptului că „Timpul” semnală primejdiile care decurgeau din condițiile în care se făcea răscumpărarea căilor ferate¹.

„Presa” se plânge în editorialul *București, 11 ianuarie*, publicat în 12 ianuarie 1880, că „Timpul” folosea în criticile sale la adresa guvernului „un limbaj violent”, care era, după părerea sa, expresia „nervozității”². „Presa” susține că ziarul se afla în „starea de decădere” și că redactorii săi puneau în primejdie viitorul Partidului conservator.

Cartea lui Barbu Constantinescu, la care trimite Eminescu, fără s-o numească, este *Probe de limba și literatura țiganilor din România*, tipărită de Societatea Academică Română în 1878. Porgație și Matragună sunt eroii din *Predicația țiganilor*, document folcloric transcris de Eminescu și păstrat în manuscrisul 2262, 143—147. De aici sunt preluate și caracterizările celor doi eroi „făcători de predicăție” (OPERE, VI, 308—313).

¹ RL, IV (1880), nr. 783, 10 ian., p. 2 (*Arena ziarelor*).

² PRESA, VIII (1880), nr. 9, 12 ian., p. 1.

[„ORGANUL MARELUI OM DE STAT...”]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 8, 10 ianuarie 1880, p. 1. Editorial: *București, 9/21 ianuarie 1880*.

Povețele de bună purtare adresate opoziției de „Presa”, ziarul lui V. Boerescu, sunt cuprinse în editorialul *București, 8 ianuarie*, publicat în 9 ianuarie 1880¹.

„România liberă” scrie că „Timpul” stă de vorbă cu ziarul „marelui om de stat” și-l „înfundă cu câteva amintiri” de pe când nu făcea parte din guvernul liberal².

„Presa” se ocupă de criticile lui Eminescu la adresa sa într-un articol, [*„Ziarul «Timpul» răspunde...”*]³, în care contestă că ar fi făcut vreodată opoziție sistematică oamenilor politici din guvern. Ziarul deplânge și de astă dată „violența de limbaj” și declară că nu mai putea avea încredere în organul Partidului conservator.

¹ PRESA, XIII (1880), nr. 6, 8—9 ian., p. 1.

² RL, IV (1880), nr. 784, 11 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ PRESA, XIII (1880), nr. 10, 13 ian., p. 1.

[„TOTDAUNA ÎNAINTEA UNUI VOT...”]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 10, 13 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 12/21 ianuarie*.

Eminescu comentează favorabil știrea comunicată de „Binele public”¹ cu privire la formarea unui nou partid, sub conducerea lui G. Vernescu, cu numele căruia ne-am mai întâlnit în comentariile noastre. În caracterizarea liberalilor, poetul invocă principiile lui Machiavelli și-și exprimă speranța ca noul partid își va îndeplini, cu consecvență, programul politic².

„România liberă” insistă asupra comparației ce-o face Eminescu între I. C. Brătianu — C. A. Rosetti și Alexandru Borgia, prezentat de gânditorul italian.

„Democrația națională” remarcă și ea paralela făcută de poet între „principiile machiavelice și între acelea ale partidului de la putere”³. Reproduce un fragment („De câte ori vedem ... pe d-nii Rosetti — Brătianu”).

Eminescu traduce din *Il principe*, tratatul lui Macchiavelli, două paragrafe, 18. *Până unde trebuie să-și ție un principe cuvântul și până unde nu*, 19. *Să te ferești de dispreț și de ură*, care se păstrează în manuscrisul 2257, 323—345 (OPERE, XIV, 897—904).

¹ BP, II (1880), nr. 33 (251), 12 ian., p. 1 (*București, 11 ianuarie*).

² RL, IV (1880), nr. 787, 15 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ DENA, I (1880), nr. 12, 15 ian., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„« FACEȚI INTERESELE...»..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 12, 16 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 15/27 ianuarie 1880*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 252—255.

Eminescu respinge acuzațiile „Românului” după care Partidul conservator făcea interesele străinilor întorcând caracterizarea împotriva liberalilor. Invocă o serie de acțiuni ale guvernului liberal, prin care caută să demonstreze că acesta făcea interesele străinilor prin politica sa. Firește, demonstrația trebuie privită prin prisma cerințelor polemicii politice.

Articolul din „Binele public”, la care se referă Eminescu, [*„D-I Ward venise în țară...”*], se publică în 15 ianuarie 1880¹.

„România liberă” revine faptul că poetul denunță „pe noul gheșeft-Ward”². Autoritatea lui Machiavelli este invocată și aici pentru tezele sale privitoare la viața politică.

¹ BP, II (1880), nr. 35 (253), 14—15 ian., p. 1.

² RL, IV (1880), nr. 789, 17 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*)

[„NU-ȘI CREDE CINEVA...”]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 13, 17 ianuarie 1880, p. 1. Editorial: *București, 16/28 ianuarie*.

Lecția de patriotism ce-o dă „Românul” ziarului „Democrația națională” este cuprinsă în editorialul *București, 12/24 calendar*, publicat în 13 ianuarie 1880¹. Ziarul lui G. Vernescu era organul de presă al dizidenței din Partidul Național Liberal și începe să apară în 25 decembrie 1879.

D. A. Sturdza se folosește de pseudonimul Erdmann von Hahn pentru articolele antidinastice pe care le publică în ziarul „Politik” din Praga și le reproduce, în traducerea sa, în „Românul”, oficiosul liberal. Le tipărește și în volum, *Deutschland, Rumänien und Fürst. Karl von Hohenzollern*, la Praga, în 1875.

„România liberă” insistă asupra poziției „Timpului” în polemica „Românului” cu „Democrația națională” și reproduce din editorial („« Românul” foaia ... Mircea cel Bătrân?”)²

Eminescu găsește „Românului » o nouă numire, „Farfara”, a cărei semnificație nu este greu de descifrat.

¹ ROM, XXIV (1880), 13 ian., p. 37.

² RL, IV (1880), nr. 790, 18 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ȘARPELE, CÂND ÎL DOARE CAPUL...”]

Se publica în „Timpul”, V, nr. 14, 18 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 17/29 ianuarie*.

Eminescu comentează dezbaterile din Adunarea deputaților din ședințele din 15 și 16 ianuarie 1880, în care se votează proiectul de lege privind răscumpărarea căilor ferate. Guvernul liberal își asigurase majoritatea necesară votării. Poetul insistă însă de astă dată asupra discursului lui I. C. Brătianu și asupra artei sale oratorice. O atenție deosebită acordă și poziției adoptate în dezbateri de opoziția conservatoare.

„Democrația națională” reține faptul că T. Maiorescu răspunde la atacurile lui I. C. Brătianu „cu demnitate și logică”¹. Reproduce finalul („E firec lucrul ... capul hidos”), Stenograma celor două ședințe se publică în „Monitorul oficial al României”² și de aici își transcrie și T. Maiorescu discursul său³.

¹ DENA, I (1880), nr. 16, 19 ian., p. 2 (*Revista ziarelor*).

² MO, (1880), nr. 12, 16/28 ian., p. 231—242; nr. 13, 17/29 ian., p. 251—263.

³ T. Maiorescu, *Discursuri parlamentare*. II. București, Editura Librăriei Socec, 1897, p. 418—457.

[„UN ARHIEREU...”]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 15, 19 ianuarie 1880, p. 1. Al treilea editorial.

Diocesa Limoges, situată la 375 km de Paris, este una din cele mai vechi din Franța. Orașul Limoges era numit de romani Augustoritum.

Eminescu își ilustrează tezele politice cu exemple din izvoare, nu întotdeauna ușor de identificat.

[„NENOROCITELE ASTEA DE ȚĂRI...”]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 17, 22 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 21 ianuarie/2 februarie 1880*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 256—261.

Eminescu pornește în analiza sa de la teza, expusă și în alte articole, că o țară agricolă, ca a noastră, cu o producție mărginită, prin natura lucrurilor, nu se putea compara cu țările industrializate, de mare producție. Prioritățile, i se părea poetului, trebuiau să fie altele decât cele preconizate de guvernul liberal. Poetul judecă în acest context și promisiunea guvernului liberal cuprinsă în editorialul *București, 19/31 calendar*, publicat în 20 ianuarie 1880, de-a construi o cale ferată spre Constanța și un pod peste Dunăre¹. Construcții costisitoare și apăsătoare pentru popor în acel moment își dovedesc utilitatea ulterior, fiind pentru multă vreme artera principală de legătură cu Dobrogea. În epocă și mai apoi unii au interpretat abuziv vorbele lui Eminescu drept dovezi că el s-ar fi împotrivit construirii de căi ferate în țară.

Poetul se pronunță și împotriva menținerii României în starea de dependență de străinătate. În polemica sa cu „Presa” pe această temă are în vedere editorialul *București, 18 ianuarie*, publicat în 19 ianuarie 1880³.

„România liberă” scrie că „Timpul” „biciuiește purtarea slugarnică” a guvernului liberal și reproduce un fragment („Și bieții domni ... cu totul altceva”)³.

Teza după care cheltuielile pe calea ferată depășeau pe cele „cu carul și cu teleguța” o întâlnim și în alt articol și asemenea și exemplificarea cu negustoria lui Nastratin. Se impune atenției și modalitatea de expunere, cu ironia mușcătoare.

¹ ROM, XXIV (1880), 20 ian., p. 61.

² PRESA, XIII (1880), nr. 15, 19 ian., p. 1.

³ RL, IV (1880), nr. 794, 23 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„FELDMAREȘALUL, CONTELE MOLTKE...”]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 18, 23 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 22 ianuarie/3 februarie*.

Eminescu este îngrijorat de pregătirile de război ale marilor puteri și de constituirea lor în alianțe militare. Poetul caută să descifreze din situația internațională ce soartă se rezerva României în viitor. Previziunea sa cu privire la izbucnirea unui război, cu consecințe mai catastrofale decât cel din 1870, se va împlini trei decenii mai târziu.

Poetul remarcă cu multă pătrundere că sub vorbele de pace și moralitate ale contelui Moltke de fapt Germania se înarma și se pregătea de război.

„România liberă” reține întrebările dramatice ce și le pune „Timpul” în legătura cu viitorul României în eventualitatea izbucnirii războiului între marile puteri¹.

Finalul editorialului: „a spera mereu într-un mâine, trăind într-un vecinic astăzi” parafrazează versurile din *Cu mâine zilele-ți adaugi. ...*, începută la Iași în 1877 și continuată la București, în 1878 și 1879.

¹ RL, IV (1880), nr. 795, 24 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„PREȚIOASELE DESCOPERIRI...”]

Se publică în „*Timpul*”, V, nr. 19, 24 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 23 ianuarie/4 februarie 1880*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opera politică*, II, București, Cugetarea — Georgescu Delafras, 1941, p. 13—15.

Operațiile bancare sunt comentate de Eminescu cu multă siguranță. Nu în instituția bancară ca atare își exprimă el neîncrederea, ci în crearea ei de către liberali, pentru că le dădea acestora o nouă sursă de ridicare economică (tocmai se pregătea înființarea Băncii Naționale care, într-adevăr, a fost o pârghie esențială în ridicarea burgheziei române și, odată cu ea a Partidului Național Liberal). Observațiile sale rețin atenția, pe de altă parte, prin caracterul aplicativ la realitățile social-politice din țara noastră.

„România liberă”¹ scrie că „*Timpul*” era convins de faptul că principiile lui Machiavelli nu-și puteau găsi o mai bună ilustrare decât în guvernarea liberală. Politica lui I.C. Brătianu, mai notează ziarul, amenința „existența noastră națională”.

Referirile dese la Machiavelli sunt o mărturie că acum traduce din *Il principe*, opera filozofică mai cunoscută a umanismului italian (v. supra, p. 600).

¹ RL, IV (1880), nr. 796, 25 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„CITITORII DE GAZETE...”]

Se publică la „*Timpul*”, V, nr. 21, 26 ianuarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 25 ianuarie/6 februarie 1880* nr. 23, 29 ianuarie 1880, p. 1—2. Editorial : *București, 28 ianuarie/9 februarie 1880* [„*Neîndoindu-ne de interesul...*”]; nr. 25, 1 februarie 1880, p. 1—2 [„*Mai la vale reproducem...*”].

Heinrich von Treitschke (1834—1896) funcționează ca profesor de științe politice la Universitățile din Kiel, Heidelberg și Berlin și conduce revista „*Preussische Jahrbücher*”¹. Se face cunoscut prin lucrări ca *Deutsche Geschichte im 19. Jahr*

hundert (Lipsca, 1848), *Die Gesellschaftswissenschaft, ein kritischer Versuch* (Lipsca, 1858), *Historische und politische Aufsätze* (I—III, Lipsca, 1863—1871), *Deutsche Kämpfe*. (Leipzig, 1896).

Studiul tradus de Eminescu, *Ein Wort über unser Judenthum*, se publică mai întâi în „*Preussische Jahrbücher*” în 1879—1880³ și în broșură în 1880³. Este reproduș în volumul *Deutsche Kämpfe* sub forma a trei capitole : *Unsere Aussichten, Herr Graetz und sein Judenthum, Noch einige Bemerkungen zur Judenfrage*⁴. Eminescu reproduce studiul din broșură. Traduce o parte din primul capitol și integral celelalte două.

Heinrich Treitschke polemizează cu câteva din personalitățile de seamă din mișcarea științifică a vremii. Heinrich Graetz (1817—1891) tipărește tratatul *Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, în mai multe volume, lucrare fundamentală în problema în discuție. Harry Bresslau (1848—1926), profesor, din 1877, la Universitatea din Berlin, era elev al lui Leopold von Ranke (1791—1886), unul din cei mai mari istorici germani. Se consacră editării de documente, *Monumenta Germaniae historica*, a căror tipărire începe în 1879. Paulus Stephanus Cassel (1821—1892), istoric și poet, făcea și el parte din școala lui Ranke. Dintre lucrările sale i se citează *Kaiser und Königsthron in Geschichte, Symbol und Sage* (1874), *Die Symbolik des Blutes* (1882), *Aus Literatur und Symbolik* (Leipzig, 1884), *Zoroaster, sein Name und seine Zeit* (Berlin, 1886). Istoricul german respinge modul cum prezentau acești contemporani ai săi mișcarea culturală și literatura germană.

„România liberă” scrie că „*Timpul*” se ocupă de studiul lui Treitschke și lăsa pentru „un moment, paloșul luptelor interne”⁵. Ziarul revine asupra studiului și face reflecții cu privire la

atacurile îndreptate împotriva lui Treitschke pentru opiniile sale în chestiunea evreiască ⁶. Asupra acestui aspect insistă și „Democrația națională” în prezentarea presei românești⁷.

Heinrich von Treitschke era un adept al școlii istorice germane, întemeiată de Johann Gustav Droysen (1808—1884), profesorul lui Eminescu de istorie modernă la Universitatea din Berlin. Istoricul german recunoștea că evreii împărtășeau „soarta tragică a unei nații fără stat”. Se justifica supralicitarea unor virtuți individuale în mijlocul altor comunități naționale. Merită să fie reținută din studiu și teza potrivit căreia munca se trata „ca o afacere”, precum și condamnarea cămătăriei. Altfel Treitschke venea în sprijinul politicii lui Bismarck ⁸, care ia, în plan intern, măsuri restrictive împotriva evreilor și sprijină, în schimb, emigrarea lor în alte țări, îndeosebi din răsăritul Europei.

Eminescu traduce studiul pentru „o mulțime de analogii” între situația evreilor din Germania și din țara noastră. Mai importantă rămânea constatarea că evreii din țara noastră se bucurau de cea mai largă toleranță religioasă, pe când cei din Germania erau îngrădiți prin politica oficială, orientată spre instaurarea unui stat exclusiv creștin.

¹ Theodor Schiemann, Heinrich von Treitschkes Lehr- und Wanderjahre 1834— 1866. München und Leipzig, Druck und Verlag von R. Oldenburg, 1896, p. 123—228. Informații bogate privind pregătirea sa intelectuală.

² PRJA, XLIV (1879), nr. 6 [nov.—dec.], p. 660—670; XLV (1880), nr. 1, [ian.—febr.], p. 85—95.

³ Heinrich von Treitschke, Ein Wort über unser Judenthum. Berlin, Druck und Verlag von G. Reimer, 1880, 27 p.; Historische und politische Aufsätze. III. Leipzig, Verlag von S. Hirzel, 1871, p. 557.

⁴ Heinrich von Treitschke, Deutsche Kämpfe. Neue Folge. Schriften zur Tagespolitik. Erstes bis drittes Tausend, Leipzig, Verlag von S. Hirzel, 1896, p. 21—63.

⁵ RL, IV (1880), nr. 798, 27 ian., p. 3 (Arena ziarelor).

⁶ Idem, nr. 800, 30 ian., p. 3 (Arena ziarelor).

⁷ DENA, I (1880), nr. 25, 30 ian., p. 3 (Revista ziarelor).

⁸ Hans Schleier, Sybel und Treitschke. Antidemokratismus und Militarismus im historisch-politischen Denken grossbourgeoiser Geschichtsideologen, Berlin, Akademie-Verlag, 1965, p. 189—201.

DIN TRANSILVANIA

Se publică în „Timpul”, V, nr. 24, 30 ianuarie 1880, p. 1 (Din afară),

Notă introductivă la editorialul Revista politică. Sibiu, în 2 ianuarie, reprodus din „Telegraful român” din 26 ianuarie 1880 ¹. Ziarul sibian transcrie din „Pester Journal” un articol publicat la rubrica Noutățile zilei, în care se susține că prin construirea căilor ferate se putea intensifica procesul de maghiarizare a populațiilor nemaghiare din Ungaria. „Pester Journal” găsea că acest lucru apărea cu atât mai important pentru Banat, cu cât acolo populația era „exclusiv românească”.

„Telegraful român” însoțește articolul din „Pester Journal” cu comentarii în care ia atitudine împotriva politicii de maghiarizare promovate de guvernele de la Budapesta. Ziarul sibian arată că sârbii puneau guvernului austriac condiții pentru construirea căilor ferate în țara lor. Ziarul sibian găsea justificată indignarea presei din opoziție din România pentru faptul că Germania, Franța și Anglia întârziiau să recunoască independența țării.

Eminescu critică pe cei care își părăseau limba și obiceiurile străvechi ale poporului lor și amintește de Pausanias (? — 470 î.e.n.), regele spartan, ucis pentru regimul despotic pe care îl instaurează în țara sa.

¹ TELR, XXVIII (1880), nr. 11, 26 ian., p. 41.

[„CA UN FEL DE REFUGIU..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 25, 1 februarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 31 ianuarie/12 februarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrieri politice*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, [1931], p. 201—202. Fragmentar.

Eminescu reproduce apelul oficiosului liberal adresat tinerilor să lucreze, din editorialul *București, 20 calendar/10 făurar*, publicat în 30 ianuarie 1880¹.

„România liberă” scrie că în sfaturile ce le dă „Românului” autorul „s-aprinde și scânteie de mânia și dezgust”². Reproduce și un fragment. („Carada, Fundescu, Costinescu ... fără frază”), „Democrația națională” scrie că în articol se face „fotografia Camerei”³. Reproduce un fragment („Guvernul însuși ... machinelor votătoare”).

„Telegraful” consacră editorialului lui Eminescu un articol, *Ziarul „Timpul” și Darwin*⁴, în care îl aplică poetului tezele lui Jean Louis Armand de Quatrefages de Breau (1810—1892) din lucrarea *Charles Darwin et ses precursors francais*, tipărită în 1870. Profesorul francez este și autorul altei lucrări importante, *Physiologie comparée, une métamorphose de l'homme et des animaux*, tipărită în 1862.

„Telegraful” îndreaptă un atac personal la adresa lui Eminescu ca să-l reia, ceva mai târziu, cu argumente de aceeași natură.

Teza după care moartea este garanția triumfului adevărului și binelui o găsim și în manuscrisul 2264,5 („... moartea — se arată aici — e aliatul poporului român în contra acestor stărpituri”).

¹ ROM, XXVI (1880), 30 ian., p. 93.

² RL, IV (1880), nr. 803, 2 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

³ DENA, I (1880), nr. 27, 2 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

⁴ TEI, X (1880), nr. 2336, 9 febr., p. 2.

[„UNUL DIN PUNCTELE STATORNICE..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 27, 5 februarie 1880, p. 1. Al doilea editorial.

Eminescu comentează editorialul din „Presa”, *București, 31 ianuarie*, publicat în 1 februarie 1880¹, în care se propune un program de reorganizare a învățământului din țara noastră. Poetul critică programul pentru unilateralitate și contradicții.

„România liberă” scrie că „Timpul” „se crucește” de „minunații politici” de la „Presa” și că avea dreptate să critice acea „învălmășeală de articole”². Reproduce un fragment („O generație prezumțioasă ... în școli reale”).

„Presa” răspunde într-un articol, [*„< Timpul > de marți.. .”*], în care justifică contradicțiile prin erori tipografice³. Poetul reia discuția, câteva zile mai târziu (v. *supra*, p. 412—413).

¹ PRESA, XIII (1880), nr. 25, 31 ian. — 1 febr., p. 1.

² RL, IV (1880), nr. 805, 6 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*). ³ PRESA, XIII (1880), nr. 30, 8 febr., p. 1.

[„CÂND, MULȚUMITĂ..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 29, 7 februarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 6/18 februarie*.

Eminescu își reafirmă punctul de vedere după care modificarea Constituției, impusă prin

Tratatul de la Berlin, reprezenta un amestec în treburile interne ale țării noastre. Marile puteri exercită presiuni asupra guvernului român în favoarea evreilor, ca la ele acasă să ia măsuri drastice împotriva lor.

„România liberă” insistă asupra tezei lui Eminescu după care art. 44 din Tratatul de la Berlin constituia „o eroare de drept, o erezie”¹. Reproduce un fragment („... putem înregistra ... Rosetti —Brătianu”).

„Democrația națională” remarcă retrospectiva asupra aplicării art. 44 din Tratatul de la Berlin². Reproduce finalul („în interesul țării ... ambițioase din țară”).

Schița retrospectivă pe marginea dezbaterilor cu privire la art. 44 se impune atenției prin spiritul critic și tonul calm în tratarea problemelor. Întâlnim și expresii din manuscrise („caracterul problematic”, „pentru înțelept un problem”),

¹ RL, IV (1880), nr. 807, 8 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² DENA, I (1880), nr. 31, 8 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„DIMITRIE CANTEMIR...”]

Se publică în „*Timpu*”, V, nr. 31, 9 februarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 8/20 februarie*.. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 207—272.

Organul de presă al lui V. Boerescu comentează în editorialul *București, 6 februarie*. reintrarea lui Emanoil (Manolache) Costache Epureanu în Partidul conservator ca o mărturie a dezorientării politice¹. Eminescu răspunde cu argumente culese din „*Presa*”, prin care demonstrează ca organul lui V. Boerescu critică orientarea unor oameni politici, pe care o lăudase anterior. Lista senatorilor este reprodusă din „*Presa*” din 15 mai 1879³, iar textele din editorialele *București, 19 mai*, *București, 30 mai* și *București, 31 mai* 1879³.

Eminescu deschide editorialul cu un citat din Dimitrie Cantemir, pe care îl reproduce din memorie. Transcriem acest text în întregul său. „*Illi enim cum ab improviso hoste imminens — scrie D. Cantemir —, viderent periculum, et se armis, aliisque bellicis instrumentis destitutos scirent; et utrum nudis manibus pugnam tentare, an furioso hosti cedere, conducibilis esset, diu consulantes, et nihil firmi decernentes ; hic, illos inquit, non debere ob armorum defectum sollicitos esse, se enim exacte exploratum habere, hostes omni armorum genere onustos venire, quibus ex illorum manibus extorsis, illos illorum armis non facilius tantum, sed multo quoque felicius atque laudabilis oppugnare, et profligare posse; quo facto, eos eventum haud fefellisse, historiae tradunt.*”⁴

„România liberă” scrie că „*Timpu*” „dă un perdaf < Presei » cum nu se poate mai nimerit”, pentru faptul că blama „azi pe cei ce ieri îi numea stâlpii țării”⁵. Reproduce două fragmente („*Apoi, azi când ... popor sunt advocații?*”, „... a1 caracterelor și inteligențelor ... persiflare a existenței”). „Democrația națională” atrage atenția că ziarul îi denunța pe „transigenții de la ziarul lui V. Boerescu, care susțineau ieri una, iar azi alta”⁶.

Eminescu își întemeiază adesea demonstrația, cum procedează și aici, pe texte reproduse din ziarele cu care polemizează.

¹ PRESA, XIII (1880, nr 29, 7 febr., p. 1.

² *Idem*, XII (1879), nr. 106, 14—15 mai, p. 1 (*Senatorul aleși la Colegiul I*).

³ *Idem*, nr. 111, 20 mai, p. 1, nr. 118, 30 mai, p. 1; nr. 119, 31 mai, p. 1.

⁴ Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române de . Gr. G. Tocilescu. București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1901, p. 32.

⁵ RL, IV (1880), nr. WJ, 10 fchr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

⁶ DENA, I (1880), nr. 33, 10 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„«PRESA» DE VINERI 8 FEVRUARIE ..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 31, 9 februarie 1880, p. 1. Al doilea editorial.

Polemica cu „Presa” privind reorganizarea învățământului (v. *supra*, p. 408—409) continuă cu articolul de față. Eminescu găsește neserioasă justificarea unor teze greșite prin erori de tipar. Din răspunsul său se vede că era bine informat asupra situației învățământului din țara noastră.

„România liberă” aprecia că „Timpul” critică „Presa” într-un „umilitor chip” și că aceasta nu putea găsi argumente să se apere¹.

Finalul articolului trimite la Dante (v. *supra*, p. 584).

¹ RL, IV (1880), nr. 809, 10 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ASTĂZI PATRUSPREZECE ANI..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 33, 12 februarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 11/23 februarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 272—276.

Cultul lui Eminescu pentru Alexandru Ioan Cuza se explică prin însemnătatea ce-o acorda reformelor sale, realizate într-un timp scurt. Participanții la complotul de răsturnare a domnului sunt în opinia poetului, cum se desprinde și din alte articole ale sale, trădători de țară, fără drept de apel la clemență.

Eminescu prezintă și *Nota* Angliei, Franței și Germaniei prin care ni se recunoștea independența (v. *supra*, p.414) expresie a „fenomenologiei frazei advocătești”.

„România liberă” scrie că „Timpul” „fulgeră politica hipocrită și debilă, administrațiunea de chiverniseală și culpabilă a celor de la cârma țării”¹. Reproduce și două fragmente („... unei generațiuni de oameni ... a existenței ei”, „... independența noastră ... din urmă 14 ani”.

„Democrația națională” notează că poetul condamnă „conspirația în contra lui Vodă Cuza”².

Eminescu își încheie editorialul cu un vers din monologul lui Faust în noaptea învierii: „Die Botschaft hör'ich wohl allein mir fehlt der Glaube”, pe care îl citează și în evocarea *Paștele*, publicată în „Timpul” în 16 aprilie 1878 (v. *supra*, p. 79).

¹ RL, IV (1880), nr. 811, 13 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² DENA, I (1880), nr. 35, 13 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„UNUL DIN MITURILE CELE MAI SEMNIFICATIVE..."]

Se publică în „Timpul”, V, nr. 35, 14 februarie 1880, p. 1. Editorial : *București, 13/25 februarie*. Se tipărește în volum, prima dată, în *Culegere de articole d-ale lui M. Eminescu*, București, Tipo-Litografia E. Wiegand & C. C. Savoiu, 1891, p. 25—26. Fragmentar.

Organul de presă al lui V. Boerescu, ministrul de externe, reproduce sub titlul *Independența României și impresiunile ziarelor române și Independența României și impresiunile ziarelor străine* o suită de articole¹ spre a crea o opinie favorabilă *Notei* Angliei, Franței și Germaniei, prin care ni se recunoaște independența. Se dau astfel extrase din „Vocea Covurluiului”, „Bukuresti-Hirado”, „Românul”, „Telegraful”, „Monitorul oficial al României”, „Curierul. Foaia intereselor generale”, „Ștafeta”, „Binele public”, „România liberă”, „Democrația națională”, „Timpul”, „Unirea”, „Democratul”, „Mesagerul Vienei” și „Fremdenblatt”.

„România liberă” scrie că „Timpul” povestește legenda copilului urgisit, într-un „stil atrăgător”². Reproduce un fragment („... pate și geniul neîmbătrânit ... național-liberal nici nu există”).

„Mitul” pe care îl istorisește Eminescu îl întâlnim și în poemele sale de inspirație folclorică (OPERE, VI, 84—97).

¹ PRESA, XIII (1880), nr. 33, 11—12 febr., p. 1, nr. 34, 13 febr., p. 1—2, nr. 35, 14 febr., p. 1, nr. 36, 15

febr., p. 1—2, nr. 38, 17 febr., p. 1—2.

² RL, IV (1880), nr. 813, 15 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„DE BINE DE RĂU..."]

Se publică în „*Timpul*”, V, nr. 36, 15 februarie 1880, p. 1. Editorial: *București, 14/26 februarie 1880*. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 281—284.

Eminescu condiționează păstrarea independenței politice de cea economică, iar pe aceasta de întărirea „claselor pozitive”.

Considerațiile sale asupra necesității unei bune administrații porneau și din concepția conservatorilor care considerau administrația drept cauză a tuturor relelor și îmbunătățirea ei leacul atotetămăduitor.

„România liberă” scrie că „*Timpul*” analizează starea „quasi-anarhică” ce domnea „în viața noastră politică și socială”.¹ Reproduce un fragment („Așa fiindcă țăranul ... o fi și scaietele”). Acest aspect îl remarcă și „*Democrația națională*” în comentariul său².

Pledoaria lui Eminescu în favoarea ridicării economice și culturale a țărănimii se înscrie pe linia vechilor sale preocupări de la foaia ieșeană.

Cu acest editorial se încheie prima perioadă din activitatea lui Eminescu la cotidianul bucureștean. Partidul conservator înființează în 3 februarie Clubul politic central din București sub președinția lui Emanoil (Manolache) Costache Epureanu, fapt considerat în genere ca dată a constituirii definitive a Partidului Conservator³. Întocmește și un *Program* publicat în „*Timpul*” în 16 februarie 1880 (OPERE, XI, 485—490). Clubul politic preia și ziarul „*Timpul*”, care devine organul său de presă. Conducerea ziarului o ia Eminescu, ca redactor-șef, și rămâne în fruntea sa până în decembrie 1881. Schimbarea în statutul poetului în redacție marchează intrarea în cea de-a doua perioadă a gazetăriei sale la cotidianul bucureștean, pe care o prezentăm în volumele XI și XII ale ediției.

¹ RL, IV (1880), nr. 814, 16 febr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² DENA, I (1880), nr. 38, 16 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

³ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 16.

DIN MANUSCRISE

JUNEȚEA LUI MIRABEAU. DRAMĂ ÎN 4 ACTE

Este publicat de G. Călinescu în „*Viața literară*”, VII, nr. 138, iulie—septembrie 1932, p. 1—2. Se păstrează în manuscrisul 2254, 304r—309r în primă redactare, cu modificări din timpul elaborării. Foile (16 x 20 cm) sunt îndoită în două, fiind purtate o vreme în buzunar. Pe foaia 309r, câteva cuvinte scrise cu creionul în românește (zalog, praznic, atlas, orz, ieper) și în germană. Textul este așternut pe hârtie în prima săptămână din noiembrie 1877.

Problema principală care se pune în legătură cu acest text este cea a încadrării în genul literar. G. Călinescu insistă în prezentarea textului lui Eminescu asupra preocupărilor poetului în evocarea figurilor de revoluționari din istoria Franței. „Mai curios e să surprindem pe Eminescu schițând — scrie Călinescu — planul unei drame *Junețea lui Mirabeau* (ms. 2254, 304—309) privind epoca de aventură a celebrului personaj pentru datorii și intrigă amoroase, fuga în Olanda cu d-na de Mounier. Proiectul are aerul de-a fi original și deocamdată nu am elementele de a-mi da seama de nu cumva este efectul unei lecturi. Mă mulțumesc să-l reproduc mai jos.” C. Călinescu republică textul în *Opera lui Mihai Eminescu*, însoțindu-l și de un comentariu în care face o paralelă între biografia lui Mirabeau consemnată în documentele istorice și cea prezentată de poet. Criticul își menține opinia că Eminescu face aceste însemnări „probabil, după o proaspătă lectură” și propune și o dată pentru elaborarea textului, fără însă să fie categoric. Acest proiect — scrie Călinescu — „pare a fi fost pus pe hârtie, după stil, scriere, în epoca Iași, la întoarcerea din străinătate”.

Călinescu menține această formulare și în ultima ediție a exegezei sale eminesciene (40, 12, p. 154), fără însă să mai amintească și faptul că textul ar fi așternut sub impresia unei lecturi recente.

Problema încadrării acestui test eminescian în genul literar este pusă în discuție de I. M. Rașcu. „Piesa nu aparține poetului, cum greșit pare a crede G. Călinescu (*Viața lui Eminescu*, p. 338) și revista „Viața literară” (*Eminescu și Mirabeau*) nr. 138, 1932, iulie—septembrie (cf. și *Opera lui Eminescu*, III, 1935, de G. Călinescu, și recenzia lui Ș. Cioculescu despre *Istoria literaturii române...* a lui G. Călinescu, în „Revista română”, 1,7—8, noiembrie—decembrie 1941, p. 517).

Piesa e de Aylie Sangle, trad. de I. Panu și a fost jucată la Teatrul Național din București în 1877—1878”¹. Din această piesă, mai precizează I. M. Rașcu, poetul „reproduce un scenariu, rezumatul a trei acte”.

Din trimiterile pe care le face I. M. Rașcu se vede că își culege informațiile din surse indirecte și cum nu cunoștea manuscrisele lui Eminescu nu duce cercetarea mai departe. Allie Sangle (1829—1870), cum se numește autorul piesei, tipărește câteva lucrări dramatice : *Murillo ou la corde de pendu* (1854), *Un Homme de rien* (1863), *La Toile d'araignee* (1864), care se bucură de succes la reprezentarea pe scenă. *La jeunesse de Mirabeau*, piesă în patru acte, este scrisă în colaborare cu Raimond Deslandes și se tipărește în 1864. Alegerea lui Mirabeau, ca erou al piesei, aparține probabil lui Raimond Deslandes (1825—?), care scrie, în colaborare cu Louis Lurine, *Le Camp des Revoltées* (1856), iar în colaborare cu Michel Carre, *Une journee de Diderot* (1868).

Textul lui Eminescu este un rezumat după traducerea piesei franceze, reprezentată pe scena Teatrului Național din București în 3 noiembrie 1877. Poetul se află în București de câteva zile, asistă la spectacol și notează în fugă acțiunea în vederea întocmirii unei cronici dramatice. Cum Eminescu nu asistă și la deschiderea stagiunii, cronică dramatică o face I. Slavici și ea se publică în „Timpul” cu titlul *Teatru* în 6 noiembrie 1877. „Credem că *Junețea lui Mirabeau* — scrie Slavici — va fi ultimul spectacol neobicinuit și nefiresc pentru publicul nostru [...]. Însăși scrierea *Junețea lui Mirabeau*, ca operă de teatru e atât de puțin neajunsă ca să facă zgomot și să răsună încât este tot una a o citi ca și a o auzi pe scenă [...]. Actul întâi a pierdut în mod simțitor tot cursul piesei”². Eminescu face și el aprecieri defavorabile în legătură cu actul întâi. „Cu asta — scrie ironic poetul — se mântuie actul întâi”.

Textul este, evident, o cronică dramatică și nu o piesă de teatru. Este suficient să observăm că Eminescu trece înaintea titlului *Junețea lui Mirabeau* specificarea *Teatru*, care este și titlul rubricii din „Timpul”. O asemenea specificare face poetul și pentru cronică dramatică *Moartea lui Constantin Brâncovanu*, când notează *Teatru românesc* (OPERE, IX, 461—463, 798—799). Și tot, ca în cronică dramatică *Moartea lui Constantin Brâncovanu*, poetul lasă loc liber pentru numele eroilor, pe care nu și le mai aduce aminte după așternerea pe hârtie a impresiilor de la spectacol. Să mai notăm că în afară de aceste două cronici dramatice, nici unul din proiectele dramatice eminesciene nu poartă în titlu specificarea rubricii din ziarul în care ar fi urmat să se tipărească.

Mențiunea Arboroasei, societatea studenților români de la Universitatea din Cernăuți, este făcută în germană la articolele publicate în aceeași lună în ziarul bucureștean (v. *supra*, p. 11—12). Informațiile din unul din ele sunt extrase din „Neue freie Presse”, ziarul vienez.

¹ I. M. Rașcu, *Eminescu și cultura franceză*, București, Editura Minerva, 1976, p. 143.

² T, II (1877), nr. 253, 8 nov., p. 3 (*Teatru*).

(2 pagini nu pot fi accesate)

D-nii mei, credeți d-v că cestiunea nu este destul de spinoasă, nu este destul de încurcată, încât să avem noi nevoie să ne irităm unii pe alții, îmi aduc aminte că înaintea alegerii a apărut un manifest al adversarilor unei politici. Ei bine, D-lor, ați uitat d-v acel manifest? Dacă poporul nu ar fi fost atât de blând, precum unii și alții o zicem cu drept cuvânt în adresă, acel manifest nu era oare de natură în împrejurările de față să ațâțe partidele, încât să poată să ajungă chiar la un rezebel civil, dacă s-ar fi luat în serios acuzațiunile ce ni se fac prin acel manifest.

(Aprobare din partea d-lui senator Grădișteanu). D. Grădișteanu în aparență voiește să mă încurajeze prin întreruperile ce face, dară aceste încurajări ale unui om tânăr, ca D-sa, nu poate să aducă turburare în raționamentele mele.

D-lor, am văzut cu întristare între altele vorbindu-se de Basarabia. Înțelegeam ca în acel manifest partisanii guvernului să vie să apere pe guvern, să-l scuze de durerea care s-a adus României prin luarea Basarabiei; să facă ceea ce am făcut și eu, deși am fost de mai înainte insultat, prin acel manifest, căci am venit în fața publicului, fără sfială, fără să mă preocupe

loviturile ce mi se adusesese și am zis : nu admit a se acuza adversarii noștri, că au dat de buna lor voie Basarabia, ci aceasta a fost dacă nu o greșală, dară o fatalitate și am adăugat că în discuțiunea de față să nu se caute a se pasiona spiritele.

Dară să vedem tot astfel ați urmat și d-v? În joc de a căuta a vă apăra sau a apăra guvernul, ați avut o procedare stranie, procedare care numai în țara noastră se vede ați mers cu îndrăzneala până a ne acuza pe noi; ați zis că noi am fi făcut și mai mult dacă am fi fost la guvern.

Avem noroc că poporul nostru este înțelept și s-a blazat asupra acuzațiunilor ce unii aruncă asupra altora. Este rar a se găsi un popor așa de răbdător, însă nu trebuie să abuzăm de această răbdare, tot lucrul poate să aibă un sfârșit; nu este bine a ne juca cu focul în asemenea împrejurări și să venim cu ocaziunea discuțiunei răspunsului la mesagiu tronului să prejudicăm cestiunea art. 7 și să înfățișăm o parte a țării care, deși în minoritate în Senat, însă am credință că este în mare majoritate în țară cu oamenii doritori de bine și patrioți; acuzați această minoritate a Senatului, acuzați în conservatori că ei conspiră cu străinii în contra intereselor țării.

Ni s-a adus cele mai nedemne acuzaări prin toate jurnalele oficiale și guvernamentale și văd tendințe a se urma tot astfel și în Senat. Eu, d-lor, stăruiesc a spune că numai opiniunea minorității în această adresă exprimă, cum se cuvine, simțământul unui Corp serios, răspunzând la discursul tronului, fiindcă nu prejudică cestiunea.

Atât Senatul cât și guvernul să-și exercite atribuțiile sale. Guvernul să prezinte proiectul de lege în cestiunea art. 7 și Senatul să-l discute în cunoștință de cauză. Dar, ne zice onor D. Grădișteanu, când se va prezenta acel proiect, o să-l combatem. Da, d-lor, o să-l criticăm poate, căci aceasta este misia unui deputat sau senator.

Însă iau angajamentul în fața d-voastră că îndată ce acel proiect care ni-l va prezenta guvernul va fi posibil pentru România [îl] voi vota din toată inima, și rog pe D. Grădișteanu să creadă că-l voi vota nu numai eu, dar mai în unanimitate opozițiunea, însă să fie un proiect care să se poată mistui de țară; negreșit vom ține compt de voința Europei, dar nu ne este permis să uităm și interesele țării noastre. (Aplause)" ²

Eugen Stătescu nu pomeneste în cuvântarea sa de numele lui Crainic, ci face doar mențiunea că o persoană iresponsabilă critică guvernul liberal la Ateneu la întrunirea electorală a conservatorilor, din 26 aprilie 1879.

Din reportajul *Întrunirea electorală de la 26 aprilie*, publicat în „Timpul” în 28 și 29 aprilie 1879 ³, aflăm împrejurările în care își ține Ioan de Crainic cuvântarea. „După închiderea ședinței — se arată în finalul reportajului — și după ce partea cea mai mare a publicului s-a depărtat, d. maior Crainic cere să fie ascultat și rostește câteva cuvinte pe care în mijlocul zgomotului nu le-am putut auzi destul de bine”, „Timpul” publică în continuarea reportajului o scrisoare a lui Ioan de Crainic din care aflăm că fusese chemat de locotenent-colonelul Al. Candiano-Popescu, șeful poliției, pentru anchetă cu privire la cuvântarea de la Ateneu. „Luând cuvântul, îmbrăcat în uniformă gradului meu — arată Ioan de Crainic — , cum umblu totdeauna, am anunțat publicului că am compus o broșură intitulată C. A. Rosetti făurarul lui Iosif Donca, asasinul primului ministru Barbu Catargi și că „C. A. Rosetti și I. C. Brătianu merită spânzurătoarea”. Maiorul este trimis în judecată pentru acuzațiile aduse lui C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, cum arată în altă scrisoare a sa, din 10 mai 1879 ⁴. Procesul se judecă în septembrie 1879 și Curtea cu jurați îl achită.” ⁵

Însemnările de față prezintă interes pentru urmărirea procesului de elaborare în publicistica eminesciană. Ele reprezintă, totodată, și cel mai important document care vine în sprijinul opiniei potrivit căreia poetul asistă, în calitatea sa de redactor, la dezbaterile Adunării deputaților și Senatului.

¹ MO, (1879), nr. 130, 9/21 iun., p. 3134—3148; nr. 131, 10/22 iun., p. 3178—3182; nr. 133, 13/25 iun., p. 3284—3293; nr. 134, 14/26 iun., p. 3306—3311.

² *Idem*, nr. 131, 10/22 iun., p. 3181.

³ T, IV (1879), nr. 92, 28 apr., p. 3; nr. 93, 29 apr., p. 2—3.

⁴ *Idem*, nr. 103, 10 mai, p. 3.

⁵ *Idem*, nr. 206, 20 sept, p. 3.

CESTIUNEA IZRA[E]LITĂ

II. Rezultate ale uzurei în România

Se păstrează în manuscrisul 2264, 365r, în prima redactare, fără intervenții. Este paginat de Eminescu cu : 1. Reprezintă începutul articolului cu acest titlu publicat în „Timpul”, în 12 iunie 1879 (v. *supra*, p. 244).

[„TOATE DEOPOTRIVĂ AU O EGALĂ NEVOIE...”]

Se păstrează în manuscrisul 2261, 60r. Este scris în mai—iunie 1879.

Reprezintă un material pregătitor pentru un articol publicat în aceste luni în chestiunea modificării art. 7 din Constituție.

Teza de aici cu privire la tratarea străinilor pe picior de egalitate este dezvoltată de Eminescu în articolul [„*Marea majoritate...*”], publicat în „Timpul” în 27 iunie 1879 (v. *supra*, p. 281—283).

Opinia după care România devenea locul de scurgere a elementelor declasate din țările vecine o întâlnim în mai multe articole ale sale.

[„SE VEDE ÎNSĂ...”]

Se păstrează în manuscrisul 2364, 424r în prima redactare, cu corecturi din timpul elaborării. Este scris pe fâșii de hârtie (24 X 12 cm) și reprezintă pagina 3 dintr-un articol, din 1879.

Eminescu reia, chiar cu aceleași cuvinte, teza sa din articolele publicate în 20 decembrie 1878 și 12 ianuarie 1879 (v. *supra*, p. 162—163, 172—173).

[ȘTEFAN MICLE]

Concept scris la moartea lui Ștefan Micle în august 1879.

Aici Eminescu insistă, spre deosebire de necrologul din „Timpul”, asupra activității științifice a profesorului ieșean. Raportul pentru acordarea pensiei Veronicăi Micle este prezentat în Adunarea deputaților de Pantazi Ghica și s-a tipărit și separat pe foi volante¹.

¹ Arhivele Statului București, *Colecția M. Eminescu*, Pachet II, Act 8.

[„ÎNDATĂ CE...”]

Se păstrează în manuscrisul 2264, 393, în prima redactare. Fragment din editorialul [„*În articolul nostru...*”] publicat în 6 noiembrie 1879 (v. *supra*, p. 346—347).

[„ÎN ARTICOLUL NOSTRU...”]

Se păstrează în manuscrisul 2264, 357, în prima redactare. Reprezintă începutul editorialului, cu acest titlu, publicat în 6 noiembrie 1879 (v. *supra*, p. 346).

CU PATERNITATE INCERTĂ

1877

ÎNTUNECIME TOTALĂ

Se publică în „Timpul”, II, nr. 247, 1 noiembrie 1877, p. 2 (*Cronica*).

Notița se înrudește cu articolul *Stradele*, publicat în „Curierul de Iași”, în 18 mai 1877 și în care municipalitatea este criticată pentru proasta gospodărire. „Șoseaua Socolei se bucură de existența mai multor gropi perfide, pline cu apă. Când trece o trăsură prin aceste gropi se preface în corabie, caii în servitori ai lui Neptun, iar călătorii invocă prin imnuri staua mărilor ca să-i conducă la limanul dorit” (OPERE IX, p. 379). Să mai notăm și invocarea versului dantesc, întâlnită și în alte articole ale sale.

Paternitatea nu poate fi demonstrată și cu alte argumente, în afară de cele menționate mai sus. Dacă notița aparține, în adevăr, lui Eminescu, am putea susține, cum s-ar părea, că poetul intră cu această dată, în redacția cotidianului bucureștean.

ASALTUL ANGELESCU

Se publică în „Timpul”, II, nr. 248, 2 noiembrie 1877, p. 3.

Correspondența la care se fac referiri, *Bukarest, 30. October*, se publică în „Neue freie Presse”, în 22 octombrie/3 noiembrie 1877 ¹. Se relatează aici despre atacul întreprins de colonelul Gheorghe Anghelescu (1839—1915) pe propria sa răspundere, împotriva redutei Bucova. Atacul se soldă cu mari pierderi pentru armata noastră.

„Monitorul oficial” descrie atacul de la Bucova într-un editorial, *București, 22 octobrie 1877*, publicat în 23 octombrie/4 noiembrie 1877 ², fără să dea explicațiile necesare. Acesta este și motivul pentru care raportul este caracterizat „plin de reticențe și apucături”. Caracterizarea este în spiritul publicisticii eminesciene.

Cotidianul vienez stă în atenția lui Eminescu și la „Curierul de Iași”, unde îl prezintă ca un ziar „nu totdeauna iubitor de adevăr” (OPERE, IX, 120).

¹ NFP, (1877), nr. 4738, [22 oct.] 3 nov., p. 4.

² MO, (1877), nr. 239, 23 oct./4 nov., p. 6056—6057.

PROBE DE STIL

Se publică în „Timpul”, II, nr. 252, 6 noiembrie 1877, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și Traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 86—87.

Scrisoarea lui Alexandru D. Holban (1836—1917)¹, cu care Eminescu va polemiza mai târziu, este datată: *Iași, 25 octombrie 1877* și se publică în „Gazeta de Bacău”, ziar din care se păstrează în bibliotecile noastre numai numere răzlețe. „Românul” o reproduce în 4 noiembrie 1877, în

prima pagină, în continuarea editorialului din acest număr². Se persiflează un document căruia Partidul liberal îi acorda mare importanță.

Articolul este prezentat de Perpessicius ca o mărturie indiscutabilă a prezenței lui Eminescu în redacția cotidianului bucureștean înainte de 12 noiembrie 1877. „Excelentele articole (neretipărite) — scrie Perpessicius — *Știri de pace* și *Probe de stil*, entre-filet — ne polemic cu « Românu » », apărute în „Timpul” de la 6 noiembrie, urcă această dată cu încă 6 zile (47). *Știri de pace* nu poate fi atribuit lui Eminescu, cu toată opțiunea fermă a marelui editor. Articolul aparține lui Ioan Slavici, cum se desprinde din desfășurarea discursului critic și unele expresii („e natural lucru”, „a veni la învoială”, „jignită în daraverile ei”), tipic slaviciene.

Probe de stil se înscrie pe linia preocupărilor lui Eminescu de la „Curierul de Iași”. Sunt de amintit *Flori stilistice din ziarele românești* și *Potcoave ortografice* din 1870 (OPERE, IX, 117—119, 122). Deși stabilim această apropiere, care pledează pentru paternitatea eminesciană, nu putem trece cu vederea formele ortografice în sci (*scie*, *nesciind*) care nu sunt specifice publicisticii eminesciene din această epocă a gazetăriei sale.

¹ N. Iorga, *Oameni care au fost*. I. București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1935, p. 256—258.

² ROM, XXI (1877), 4 nov., p. 985.

[„PRIMIM URMĂTOAREA SCRISOARE...”]

Se publica în „Timpul”. II, nr. 258, 15 noiembrie 1877, p. 3 (*Revista teatrală*). Se tipărește în volum, prima dată, în Perpessicius, *Jurnal de lector completat cu Eminesciana*, [București], Casa școalelor, [1944], p. 316—318.

Scrisoarea lui Fr. Dame către redacția „Timpului” cuprinde o eroare de fond de care Eminescu și Slavici se folosesc în acest răspuns. Cronicarul dramatic nu este obligat să comenteze opera literară care stă la baza scenariului dramatic,

ci numai scenariul și spectacolul în sine, Fr. Dame se expune, când cere să i se prezinte și poemul *Visul Dochiei* - și încă scris în franceză — la noi critici PE deplin îndreptățite.

Răspunsul este întocmit în redacție, cu colaborarea și a lui Slavici, care asistă la trei spectacole, cum se precizează și în răspuns, spre deosebire de Eminescu, prezent numai la două din ele. Întâlnim și aici expresii tipice scrisului lui I. Slavici („cu vină mulțumire”, „vine apoi un om neastâmpărat”, „se aruncă cu bărbăție în luptă”), precum și repetarea de cuvinte în aceeași unitate sintactică („această impresie ne jignează, și pentru că în adevăr ne jignează, am zis ce am zis”).

Schema demonstrației aparține lui Eminescu, cum se desprinde din logica strânsă a discursului critic. Investigațiile nu pot fi duse mai departe cu metodele de care dispunem până acum și putem conveni că răspunsul aparține în mai mare măsură poetului decât prozatorului.

[„«ROMÂNUL» RĂSPUNDE LA BĂNUIALA...”]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 262, 19 noiembrie. 1877, p. 2 (*Revista ziarelor*),

Oficiosul guvernului liberal dă interpretarea „radicalismului”, criticată de Eminescu, într-un editorial, *București 17/29 brumar*, publicat în 18 noiembrie 1877. Declarăm — se arată aici — „sus și tare că preferăm a fi radicali și ultraradicali întru apărarea drepturilor, onorii și independenței națiunii, decât conservatori ai umilirii și-ai împilării românilor”¹.

Partidul liberal se prezenta ca singurul reprezentant al poporului român, cum făcea de altfel și cel conservator. Deosebirea dintre cele două partide consta în poziția pe care o ocupau în stat și în limbajul la care apelau în lupta politică.

Există puține elemente pentru stabilirea paternității eminesciene. Reținem totuși articolul în această secțiune pentru aliniatul final.

¹ ROM, XXI (1877), 18 nov, p. 1029.

BĂLCESCU ȘI URMAȘII LUI

Se publică în „Timpul”, II, nr. 265, 24 noiembrie 1877, p. 3. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scriseri politice*, Craiova, Scrisul Românesc, [1931], p. 92—96.

Cotidianul bucureștean informează cititorii asupra apariției ediției din scrierile lui N. Bălcescu cu câteva zile mai înainte. „În săptămâna viitoare va ieși de supt tipar și se va pune în vânzare un op literar care în curând va trebui să devie biblia poporului român. Acest op este : *Istoria lui Mihai Viteazul* de Nicolae Bălcescu, în ediție populară. Vom reveni asupra acestei publicațiuni importante.”¹ Anunțul este reprodus în „Foișoara Telegrafului român” din Sibiu² și poate și în alte ziare din provincie. Presa liberală anunță apariția lucrării fără să insiste asupra importanței ei ³. „Războiul” scrie, în schimb, că ea aparține „genialului nostru istoric”⁴. Interesantă este îndeosebi atitudinea „României libere”, oficiosul „tinerilor liberali”. „O mulțime de fapte — scrie ziarul în 20 noiembrie 1877 — pe care mulți nu le cunosc sunt povestite de Bălcescu într-o limbă mândră, plină de viață și ele frumuseți, cu o inimă încinsă de flacăra cea mai curată a patriotismului.”⁵ „România liberă” publică și o *Notiță bibliografică* în 24 noiembrie 1877, cu alte aprecieri. „Însă această importantă lucrare — scrie ziarul — e pentru publicul cu cunoștințe mai întinse, iar nu și pentru numărul cel mare al națiunii, pentru popor.”⁶ Aceste rezerve aveau scopul, după câte s-ar părea, să atenueze criticile la adresa liberalilor.

Ediția din operele lui N. Bălcescu, cu titlul complet *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse*. Publicate de pre decisiunea Societății Academice Române și însoțită cu o precuvântare și note de A. I. Odobescu (București, Typografia Societății Academice Române, 1878, XX + 678 p.) este cea mai cuprinzătoare din scrierile revoluționarului român de la 1848, tipărită până la acea dată, Meritul principal îi revine lui I. Slavici, căruia A. I. Odobescu îl pune la dispoziție manuscrisului „Tot sub îngrijirea mea — scrie Slavici în amintirile sale — a fost publicat manuscriptul lui Nicolae Bălcescu despre *Istoria românilor în timpul lui Mihai Vodă Viteazul*, pe care, până atunci îl păstrase A. Odobescu” (92, p. 284). Din datele bibliografice de mai sus rezultă că data apariției, înscrisă pe copertă, nu corespunde realității de vreme ce cartea intră în librării la începutul lui decembrie 1877.

Prezentarea scrierilor lui Bălcescu cădea în atribuțiile lui I. Slavici, ca unul care îngrijește această ediție. Prozatorul procedează în felul acesta cu documentele Hurmuzaki, de tipărirea cărora se îngrijea tot acum ⁷. Desfășurarea discursului critic pledează pentru paternitatea eminesciană. Ne întâmpină totuși forme ortografice (*scie, românesci*) care nu sunt specifice pentru scrisul poetului din acești ani. Aceste forme, aici cu frecvență mică, ar putea fi atribuite tipografului. Se impun însă atenției unele expresii („icoanele măștrilor”, „amestec amănunțit de vâpsele”, „izvodiri proprie”, „,,cu acea neșovăire”, „mod meșteșugit”) care ne îndrumă spre prozatorul transilvănean.

¹ T, II (1877), nr. 263, 20 nov., p. 3.

² FTEL. II (1877), nr. 24, 27 nov., p. 192

³ ROM, XXI (1877), 26 nov., p. 1055 (*Bibliografic*).

⁴ RES, I (1877), nr. 122, 22 nov., p. 2.

⁵ RL, I (1877), nr. 155, 20 nov., p. 3 (*Notă bibliografică*).

⁶ *Idem*, nr. 157, 24 nov., p. 3 (*Notiță bibliografică*).

⁷ CL, XII (1878), nr. 9, 1 dec., p. 325—333; nr. 10, 1 ian., 1879, p. 345—354; nr. 11, 1 febr., 1879, p. 396—466; T, III (1878), nr. 208, 6 dec., p. 2—3; nr. 272, 12 dec., p. 2—3; nr. 274, 14 dec., p. 2—3; IV (1879), nr. 5, 9 ian., p. 2—3; nr. 7, 11 ian., p. 2—3; nr. 30, 9 febr., p. 3, nr. 36, 16 febr., p. 2; nr. 51, 6 mart., p. 3; nr. 53, 8 mart., p. 2; nr. 54, 9 mart., p. 2; nr. 55, 10 mart., p. 2. Se reproduce din revista ieșeană.

[„ÎN REVISTA ZIARELOR..."]

Se publică în „Timpul”, II, nr. 272, 2 decembrie 1877, p. 3 (*Cronica*). Semnat: Red.

Prezentarea presei românești, făcută în „Timpul” din 26 noiembrie 1877, se încheia cu cuvinte critice la adresa ziarului lui V. Boerescu. „Când cineva nu vrea — scrie „Timpul” — să te-nșface la bătaie, fă tovărășie împotriva lui, când vrea, nu face.”¹ „Presa” răspunde într-o notă [„« Timpul » în numărul..."], publicată în 30 noiembrie 1877, în care folosește expresii asemănătoare ².

Notița este întocmită într-un stil neutru, motiv pentru care o trecem în această secțiune. Din notiță se desprinde că rubrica din „Timpul” privind prezentarea presei românești era susținută, în general, de persoane din afara redacției.

¹ T, II (1877), nr. 267. 26 nov., p. 2.

² PRESA, X (1877), nr. 248. 30 nov., p. 2.

1878

[„«ROMÂNUL» ESTE ADÂNC ÎNTRISTAT..."]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 25, 2 februarie 1878, p. 1. Editorial : *București, 7/13 februarie*.

Oficiosul Partidului liberal critică în editorialul *București, 3 calendar/1 făurar* ¹, la care se referă Eminescu, poziția Partidului conservator, prezentată de „Timpul” și „Presa” în editorialele lor, *București, 25 ianuarie/6 februarie*, din 26 februarie 1878 ², și *București, 26 ianuarie*, din 27 februarie 1878 ³. Senatorii conservatori se alătură celor liberali în votarea *Moțiunii* în ședința din 26 ianuarie 1878.

Retragerea acuzării foștilor miniștri conservatori se face de către Cameră la 26 ianuarie 1878, la cererea primului ministru I. C. Brătianu cu 55 voturi pentru și 6 împotriva ⁴.

„Dorobanțul” scrie că „Timpul” combătea „cu cuvinte proprie unui dicționar de surugiu retragerea acuzării d-asupra miniștrilor catargiești”⁵.

¹ ROM, XXII (1878), 1 febr., p. 101.

² T, III (1878), nr. 20, 26 ian., p. 1.

³ PRESA, XI (1878), nr. 21, 27 ian., p. 1.

⁴ MO, (1878), nr. 21, 27 ian./8 febr., p. 451.

⁵ DOR, I (1878), nr. 76, 1 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*). Și nr. 72, 2 febr., p. 3 (*Revista ziarelor*).

[„REPUTATUL NOSTRU ARTIST..."]

Se publica în „Timpul”, III, nr. 45, 26 februarie 1878, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 94.

Eminescu prețuia opera lui Nicolae Grigorescu, cum se vede din articolul [„*Ce poștește « L'indépendance roumaine »?... »*”], publicat în 5 august 1881. „Între miile de cranii — scrie poetul — ce formează plebea guvernantă de politicieni de meserie, unul nu e în stare de a scrie un șir pe care să-l poți ceti fără scârbă morală. Dacă cităm în teatru pe Millo, în pictură pe Grigorescu, în muzică câțiva germani, am încheiat-o.” (OPERE, XII, 277).

Poate fi reținut și faptul ca Eminescu prezintă, ca reprezentativ pentru arta lui N. Grigorescu, tabloul *Un iarmaroc în Moldova*,

Deși se pot invoca asemenea argumente, ele nu sunt totuși concludente. Poetul nu avea de

ales în 1881 între N. Grigorescu și un alt pictor contemporan cu faima sa. Nu avem în acest text, pe de altă parte, nici o indicație stilistică care să demonstreze, dar nici să infirme paternitatea eminesciană.

MILLO ÎN BUCUREȘTI

Sc publică în „Timpul”, III, nr. 88, 21 aprilie 1878, p. 3 (*Cronica*). Se tipărește în volum, prima dată, în I. L. Caragiale, *Opere V. Articole politice și cronici dramatice*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938, p. 468—470.

Comentariul pe marginea acestui spectacol, care se reprezintă în 17 aprilie 1878, este un elogiu la adresa bătrânului actor pentru arta sa interpretativă. Această atitudine față de arta lui Millo o întâlnim și în scrierile lui Slavici și ale altor contemporani ai marelui actor.

Observațiile critice privesc actorii cu care se înconjoară Millo, în mare parte diletanți. „Esteticește o piesă e totdeauna un întreg — se arată aici — , ca și un tablou, ca și o statuă. Un tablou, în care o singură figură e excelentă, foarte excelentă chiar, iar celelalte caricate, e un tablou rău”. O caracterizare asemănătoare întâlnim și în *Revista teatrală* [„Moartea lui Petru cel Mare...”], publicată de Eminescu în „Curierul de Iași” în 20 martie 1877. „O piesă de teatru e estetică un întreg — scrie Eminescu, ca și un tablou sau o simfonie. Fie tabloul cât de frumos, dacă o figură din el va fi caricată impresia totală se nimicește” (OPERE, IX, 349)¹. O teză asemănătoare pune în discuție și I. Slavici în cronică sa, *O noapte furtunoasă*, publicată în „Timpul” în 23 ianuarie 1879. „În arta dramatică înfățișăm caractere și situațiuni — scrie Slavici — , înfățișăm faptele săvârșite în virtutea caracterelor puse în anumite situațiuni, înfățișăm urmările faptelor săvârșite și nu putem încheia decât prin ultima consecință firească a faptelor petrecute. Dacă nu se încheie cu această ultimă consecvență, opul dramatic e ciunt, lipsit de integritate, nesăvârșit.”²

Eminescu și Slavici împărtășesc, cum se desprinde de aici, opinii estetice identice. Nu este de trecut cu vederea nici faptul că la „Timpul” cronicarul dramatic este, în general, prozatorul, cum este, la „Curierul de Iași”, poetul. De altfel expresii ca „un fel de haz cu totul propriu”, „talent ascuns, nedevoltat”, „figurile « imposibile » ” îl recomandă mai curând pe Slavici decât pe Eminescu ca autor al cronicii dramatice.

Eminescu și Slavici îl prețuiau pe Matei Millo nu numai pentru jocul pe scenă ci și pentru faptul că reprezenta direcția românească în mișcarea noastră dramatică din secolul trecut.

Notița *Teatrul Național*, publicată în „Timpul” în 13 aprilie 1878 și atribuită poetului (9, p. 235), aparține, după toate probabilitățile, lui I. L. Caragiale, care își apără drepturile de autor privind traducerea *Romei învinse* și reprezentarea ei pe scenă.

¹ N. Barbu, *Caragiale om de teatru*. ILIT, IV (1952), nr. 1, mart., p. 144. Atrage atenția asupra acestui pasaj și Șerban Cioculescu nu mai introduce cronică în ediția nouă a scrierilor lui I. L. Caragiale.

² T, IV (1879), nr. 17, 23 ian., p. 3; Ioan Slavici, *Opere. X. Studii și articole literare și culturale*, p. 162.

[„NU TRECE SESIUNE...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 208, 22 septembrie 1878, p. 1. Editorial : *București, Joui, 21 sept./3octombrie*.

Guvernul liberal este criticat atât pentru politica internă cât și pentru cea externă. Se amintește și aici de „înțelepciunea Pătrălăgenilor și Fundeștilor”, cu numele cărora ne întâlnim frecvent în publicistica eminesciană. Poetul face des referiri, ca aici, la ocuparea țării de armatele

imperiului vecin.

„« Timpul » zugrăvește din nou — scrie « România liberă » — , cu cunoscutele-i colori mohorâte, atât guvernul cât și deputații, scoțând din bogatul vocabular conservator un nou calificativ pentru reprezentanții țării, acela de « ctitorii piosului așezământ de canțonete, Alcazar-Ionescu ».”¹

Discursul critic ne îndrumă spre I. L. Caragiale, prin derularea repede a problemelor puse în discuție. Expresia de aici, „negrei mulțimi”, o întâlnim însă și în *Studii exegetice* (v. *supra*, p. 150—158) pentru care se păstrează foi răzlețe în manuscrise (OPERE, XI, 469).

¹ RI, II (1878), nr. 403, 23 sept, p. 3.

TEATRUL ROMÂNESC. DESCHIDEREA STAGIUNII 1878— 79

Se publică în „Timpul”, III, nr. 220, 6 octombrie 1878, p. 2 (*Foiletonul „Timpului”*). Se tipărește în volum, prima dată, în I. L. Caragiale, *Opere V Articole politice și cronici dramatice*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938, p. 258—260.

Drama în cinci acte a lui Ferdinand Dugue și Jules Janin, *La Fille du Tintoret*, se reprezintă la Paris în 3 mai 1859. Ferdinand Dugue (1816—1913) este autorul a numeroase volume de poezii, romane și teatru. Dintre piesele sale, mai cunoscută este *La Bouquetière des Innocents* (1862). Piesele le scrie, în mare parte, în colaborare. Jules Janin (1804—1874), desfășoară și el o bogată activitate literară. Este și autorul unui tratat, *Histoire de la littérature dramatique*, în șase volume, tipărit între 1851 și 1855, și care se consultă cu folos și astăzi.

Fiica lui Tintoretto se reprezintă în traducerea pictorului Constantin Stăncescu (1836—1909) și aduce pe scenă viața artiștilor.

Problema paternității eminesciene a acestei cronici dramatice stă în atenția cercetătorilor. Se invocă atitudinea poetului față de Fr. Dame și V. A. Urechia, precum și prezența cuvântului „spurii”, întâlnit și în alte scrieri ale sale. Argumentele nu sunt însă suficiente. Aceeași atitudine față de Fr. Dame și V. A. Urechia are și I. L. Caragiale, iar cuvântul „spurii”, pe care îl și subliniază, îl putea reține din discuțiile ce le purta cu Eminescu în redacția ziarului bucureștean.

Stabilirea cu certitudine a paternității acestui text rămâne în sarcina cercetărilor viitoare.

[„AFLĂM DIN TULCEA...”]

Se publică în „Timpul”, III, nr. 227, 14 octombrie 1878, p. 3.

Comentariul privind intrarea celor trei județe din sudul Basarabiei în componența Imperiului țarist este cuprins în editorialul *Bruxelles, 16 octobre 1878*, publicat în ziarul „Le Nord” din Belgia¹. „Timpul” extrage din acest editorial un fragment pe care îl publică în 10 octombrie 1878². Lecțiile de patriotism, la care se referă Eminescu, sunt cuprinse într-o notiță din ziarul „Presa” din 12 octombrie 1878³.

Eminescu critică guvernul liberal pentru măsuri luate de administrația țaristă.

¹ LNO, (1878), nr. 290, [5]17 oct., p. 1.

² T, III (1878), nr. 223, 10 oct., p. 1.

³ PRESA, XI (1878), nr. 226, 12 oct, p. 2.

DIN ISTORIA CALULUI

Se publică în „Timpul”, III, nr. 237, 28 octombrie 1878, p. 3.

Eminescu pare să traducă acest articol dintr-o publicație neidentificată. Fraza scurtă, care nu este utilizată frecvent de poet, s-ar explica prin adaptarea la textul original. Se întâlnesc câteva forme caracteristice scrisului său („suta a patra”, „a se rămăși”).

1879

[„ZIARELE DIN VIENA..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 9, 13 ianuarie 1879, p. 1 (*Din afară*).

Francisc Schuselka se număra printre ziariștii cu cea mai mare popularitate în rândul popoarelor oprimate din Imperiul austro-ungar. Ziaristul ceh susține lupta pentru federalizarea imperiului, cu drepturi egale pentru toate popoarele. Coloanele ziarului său, „Die Reform”, întemeiat în 1862, se deschid și luptătorilor români din Transilvania. Între colaboratori îi vedem și pe Aurel Mureșianu, încă din anii studiilor universitare la Viena (72, p. 100).

Eminescu consemnează ca un moment important din activitatea lui Schuselka (1811—1886) înființarea ziarului „Die Reform” și reține momentele mai importante din activitatea sa ziaristică. Nu ar fi exclus ca și poetul să fi colaborat la ziarul său în anii studiilor universitare la Viena și chiar mai târziu.

[„CUM SUB OCHII PĂRTINIRII..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 12, 17 ianuarie 1879, p. 1—2, Editorial : *București. Marți, 16(28) ianuarie*.

Eminescu pornește de la editorialul *București 9/11 Calindar*, publicat în „Românul” în 10 ianuarie 1879, în care se ocupă de monopolul tutunului¹. Poetul reproduce în „Timpul” *Raportul asupra proiectului de lege pentru modificarea legii monopolului tutunului*, prezentat de P. Buescu Adunării deputaților². „România liberă” scrie că *Raportul ...* cuprindea „naivități gogonate”³.

Monopolul tutunului fusese instituit prin legea din 6 februarie 1872. Noul impozit se adăuga altor două : taxa timbrului și înregistrării (1 martie 1872) și licența băuturilor spirtoase (1 aprilie 1873). Împreună aceste impozite urmau să dea suma de 21.000.000 lei. Guvernul sub care au fost admise noile impozite era prezidat de Lascăr Catargiu, ministrul de Finanțe fiind Petru Mavrogheni. Impozitele erau justificate de zdruncinarea situației financiare prin creșterea datoriei flotante. Bugetele erau îngreunate mai ales de cheltuielile pentru construcția drumurilor de fier.

Deși oficiosul liberal pune în discuție o problemă circumscrisă la unele măsuri administrative, Eminescu transformă discursul critic într-o expunere de principii în materie de economie politică. De-o importanță capitală în concepția social-politică eminesciană este și distincția între „obiectele de primă necesitate”, care servesc la „nutrirea și conservarea individului” și „obiectele pentru îndestularea unor trebuințe contractate”. În categoria celor din urmă se înscriu și cultura, literatura și arta.

Poetul dă cel mai bun și mai potrivit răspuns acelora care minimalizau rolul trebuințelor culturale ale omului.

„România liberă” consacră acestui editorial o prezentare destul de amănunțită, însă nu reține tezele filozofice puse în discuție și se mărginește să atragă atenția asupra polemicii poetului în „Românul” privind locul ocupat de monopolul tutunului între impozitele indirecte⁴.

Discuția publică pe o temă administrativă este folosită de Eminescu pentru expunerea unor teze fundamentale de economie politică.

¹ ROM, XXIII (1879), 10 ian., p. 21 .

² T, IV (1879), nr. 15, 20 ian., p. 2—3, nr. 10, 21 ian., p. 2—3.

³ RL, III (1879), nr. 501, 24 ian., p. 2.

⁴ *Idem*, nr. 496, 18 ian., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„PUBLICĂM URMĂTORUL ARTICOL...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 41, 22 februarie 1879, p. 3.

Notă introductivă la o corespondență, *Regimul anarhiei*, fără semnătură. Desprindem din ea un fragment. „Acesta e numele stării de lucruri, ce-am convenit să numim : guvernul constituțional al d-lui Ioan Brătianu. Apropierea însă a acestor două cuvinte, diametralmente opuse, pare, desigur, un anacronism ; dar care poate fi definițiunea unei administrațiuni a cărei origine, ale cărei procedări, ale cărei tendințe denotă un sistem de dezorganizațiune, urmărit cu paciență și executat cu energie? [Î-]l vom numi regimul anarhiei.”

Anunță o serie de studii în care să denunțe „despotismul anarhiei”. Al doilea studiu, cu subtitlul *Adevăratele și falsele partide politice*, este semnat cu inițiale: C. B. și se publică în 18 martie 1879 ¹. Studiile aparțin lui Constantin Brăiloiu, colaborator și cu alte studii la cotidianul bucureștean.

Nota nu cuprinde elemente certe pentru paternitatea eminesciană, însă nici s-o infirme.

¹ T, IV (1879), nr. 62, 18 mart., p. 2—3.

VÂRFUL CU DOR [„DUPĂ CUM AFLĂM...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 62, 18 martie 1879, p. 2 (*Cronica internă*).

Nota se înscrie pe linia celor anterioare privind reprezentarea acestei cantate. Paternitatea eminesciană nu poate fi însă demonstrată și cu argumente stilistice.

[„ȚĂRANUL ROMÂN, SĂRMANUL ȚĂRAN ROMÂN !...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 85, 19 aprilie 1879, p. 1—2. Al doilea editorial.

Administrația liberală la sate, așa cum o prezintă Eminescu, reține atenția presei. „România liberă” scrie că „Timpul” oferea un tablou asupra falsei libertăți într-un regim constituțional¹. Această libertate, criticată de poet, arată

„L'Orient”, permitea guvernului liberal „de dire tout ce qu'il veut et dont il use si largement” ².

¹ RL, III (1879), nr. 572, 20 apr., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² ORIENT, III (1879), nr. 594, 20 apr., p. 1 (*La presse roumaine*).

O SERATĂ LITERARĂ. *DESPOT VODĂ*

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 117, 30 mai 1879, p. 2. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Scrieri de critică teatrală*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 132.

Serata extraordinară se ține în 25 mai 1879, acasă, cum rezultă de aici, la Maiorescu, în prezența unei asistențe formată în mare parte de intelectuali transilvăneni. Deși serată importantă prin prezența lui V. Alecsandri, T. Maiorescu nu o consemnează în jurnalul său.

Argumentele invocate în stabilirea paternității eminesciene nu sunt convingătoare. „Felul cum

se încheie informarea apărută în «Timpul» — scrie Ion V. Boeriu — și elogiul adus lui Alecsandri, ne indică pe Eminescu drept autor".

Serata se ține într-un moment în care Eminescu îl atacă pe Maiorescu în „Timpul”, în chestiunea evreiască (v. *supra*, p. 259—260) și în jurnalul criticului numele poetului nu figurează printre persoanele care îi frecventează casa în mai—iunie 1879. Maiorescu notează, în schimb, prezența lui Slavici, care în 1/13 iunie 1879 ia parte și la un „joc de societate cu întrebări” (44, 1, p. 324).

Prozatorul este și el un admirator al lui Alecsandri, asemeni poetului și, în baza acestui argument, i s-ar putea atribui articolul, fără teama de-a greși. S-ar putea invoca, pe de altă parte, și grija cu care se consemnează prezența intelectualilor transilvăneni la serată.

Argumentele de conjunctură, fie în favoarea lui Eminescu, fie a lui Slavici, nu sunt, firește, decisive. Studiul stilistic al textului nu oferă, pe de altă parte, elemente caracteristice scrisului eminescian. Însă nu oferă nici elemente care să infirme ipoteza că textul ar aparține totuși poetului.

[„DE DOI ANI ȘI MAI BINE...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 165, 27 iulie 1879, p. 1. Editorial : *București, 26 iulie/7 august*. Se tipărește în volum, în M. Eminescu, *Opere*, III, București, Editura Cultura Românească S.A.R., 1939, p. 141—145.

„România liberă” scrie că „Timpul” critică „corupțiunea politică produsă de liberalismul cosmopolit”¹.

Problemele puse în discuție pledează pentru paternitatea eminesciană. Se întâlnesc expresii („cu desăvârșire rău” care ne îndrumă spre I. Slavici și forme ortografice („forte”, „posibile”) depășite de poet în general în epoca gazetăriei bucureștene.

Sărăcirea țăranimii este explicată prin mecanismul economic al țării. Se va dovedi, cum se prevedea în acest articol, că Băncile agricole vor contribui în mare măsură la procesul de pauperizare a țăranimii.

¹ RL, III (1879), nr. 653, 28 iul., p. 3 (*Arena ziarelor*).

[„ȘTEFAN MICLEA...”]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 176, 11 august 1879, p. 3. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Articole și traduceri*, București, Editura Minerva, 1974, p. 127.

Necrologul este transcris din „Timpul” de G. Bogdan-Duică și publicat după moartea istoricului literar clujean în „Mihai Eminescu” în 1941. „Judecând după stil — precizează G. Bogdan-Duică — , după măgulirea talentului Veronichei, după

o idee practică sugerată (?) poetului de Veronica (Pensiunea !) — trebuie să conchidem că necrologul din «Timpul» (11 august 1879) a fost scris de Eminescu. Fiind un act de importanță biografică îl reproducem.”¹

Eminescu înlocuiește articolul cu datele din necrologul din „Presa”², reprodus și în „România liberă”³. Poetul adoptă însă un ton ponderat și evită elogiile din „Presa” la adresa Veronicăi Micale și a talentului său literar.

Se păstrează și în manuscrise un text în care face biografia profesorului ieșean (v. *supra*, p. 434).

¹ BME, XII (1941), nr. 19, p. 20.

² PRESA, XII (1879), nr. 179 [176], 10 aug., p. 1.

³ RL, III (1879), nr. 665, 12 aug., p. 2.

[„DĂM ASTĂZI LOCUL ÎNTĂI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 275, 14 decembrie 1879, p. 1. Editorial : *București, 13/35 decembrie 1879.*

Notă introductivă la discursul lui T. Maiorescu, ținut în Adunarea deputaților în 11 decembrie 1879 în dezbaterile la Mesajul tronului. Criticul se pronunță împotriva adresei, relevând „nepotrivirea între vorbe și fapte”.

„România liberă” notează că „Timpul” se mărginește să reproducă, în loc de editorial, „importantul discurs”¹.

Maiorescu îl reține pentru culegerea sa ², dovadă că-i acordă importanță.

¹ RL, III (1879), nr. 766, 15 dec., p. 3 (*Arena ziarelor*).

² T. Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României*. Volumul II (1876—1881), București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1897, p. 390—417.

[„ȘEDINȚA DE IERI A SENATULUI..."]

Se publică în „Timpul”, IV, nr. 284, 25 decembrie 1879, p. 1—2. Editorial: *București, 24 decembrie 1879/ 5 ianuarie 1880.*

Caracterizarea ce-o face G. Manu guvernului liberal o întâlnim și în însemnările din manuscrise (v. *supra*, p. 431—433). Nu sunt totuși argumente suficiente pentru paternitatea certă. Stilistic reținem câteva expresii („codul german în mână”, „înșelătoriile bizantine”) care însă, întrebuințate de poet, puteau deveni uzuale în redacția cotidianului bucureștean.

1880

RUINELE ARENDĂȘIEI

Se publică în „Timpul”, V, nr. 32, 10 februarie 1880, p. 2—3 (*Revista teatrală*). Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu, *Scrieri de critică teatrală*, Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 137—141.

Eminescu comentează spectacolul din 5 februarie 1880. Piesa este o adaptare, făcută de Matei Millo și Grigore Manolescu după drama lui Melchior-Frederic Soulie, *La closerie des genêts*, reprezentată prima dată în 14 octombrie 1846. M.-F. Soulie (1800—1847) se numără, cum se știe, printre scriitorii francezi cu o activitate literară prodigioasă. Dintre scrierile sale sunt de amintit tragedia în cinci acte *Romeo et Juliette* (1828) și romanele *Les mémoires du diable* (I—VIII, 1837—1838), *L'homme de lettres* (I—II, 1838), *Eulalie Pontois* (I—II, 1842). Două din romanele sale mai importante s-au tradus și în românește (*Memoriile diavolului*, București, 1856—1857, *Ducele de Montmorency*, Iași, 1878). *Ruinele arendășiei* este ultima sa lucrare de mare succes.

Drama lui Soulié înfățișează societatea franceză din prima jumătate a secolului trecut și nu prezenta un interes deosebit pentru spectatorul din țara noastră. Conducerea Teatrului Național se orientează, probabil, după faima scriitorului, când o introduce în repertoriul său. Actorii nu aveau posibilitatea să se remarcă în arta interpretativă. Din cronică lui Eminescu rezultă că ei nici nu-și dau osteneala în această direcție. Considerațiile critice pe marginea spectacolului amintesc de cronicile dramatice publicate de Eminescu în „Curierul de Iași”, cu câțiva ani mai înainte.

Spectacolul este comentat de „Românul” în cronică sa, *Săptămâna teatrelor*¹ și de „Binele public”, care face rezerve asupra traducerii ².

Editorii cronicilor dramatice eminesciene atribuie piesa, eronat, lui Auguste Anicet-Bourgeois.

¹ ROM, XXIV (1880), 27 febr., p. 187.

² BP, II (1880), nr. 55, 9 febr., p. 2—3.

ADDENDA

DIN „CURIERUL DE IAȘI”

SPANIA [„SE ȘTIE CU CÂT DEVOTAMENT...”]

Se știe cu cât devotament au luptat provinciile Biscaya, Guipozcoa și Alava pentru candidatura la tron a lui Don Carlos. În aceste provincii evul mediu al Spaniei încremenise oarecum, acolo se găsesc încă vechi pergamente care garantează populațiunilor privilegii și imunități deosebite și oricine ar fi susținut legitimismul și sistemul lui găsea o armată de partizani. Aceste privilegii se numesc *fueros*. În privirea lor i se scrie ziarului N. fr. Pr. sub data 11/23 mai că

Într-o ședință a Senatului ministrul-prezident au propus un proiect de lege pentru abolirea lor. Dar această abolire este asemenea spaniolească, adică plină de măsuri excepționale. Provinciile erau libere de serviciul militar și de dări. Ministrul propune ca numai fiii acelor să fie liberi de serviciul militar care în războiul civil au luat partea guvernului din Madrid. Apoi în curs de doisprezece ani guvernul să poată face orișice excepție în privirea modului și termenelor de plată a deosebitelor dări. Pentru aplicarea acestei legi guvernul să poată uza de orice mijloace ordinare și extraordinare.. Se înțelege că un asemenea proiect trebuia să provoace nemulțumire generală, căci în locul unor privilegii se stabilesc altele — foarte discreționare — menite prin natura lor a escita ura între fiii unei și aceleiași patrii și se pune de la naștere deosebire între copiii celor cari au luptat pentru guvernul din Madrid și ai acelor care s-au bătut pentru legitimism.

În genere Spania pare menită a trece de la un extrem la altul.

În una din ședințele Camerei deputaților (Cortes) Marchizul Sardoal a făcut următoarea interpelație :

„Este adevărat că la ședințele Cortesilor mulți polițieni secreți sunt împărțiți prin tribune? Este adevărat că un domn care și-au permis o observație de dezaprobare asupra ministrului-prezident ar fi fost arestat în palatul Congresului și trimis la Cadix, ceea ce ar însemna c-a fost deportat? Aceasta ar însemna — adaogă Sardoal — că noi am ajuns în Spania la punctul de a saluta respectuos pălăria lui Gessler.” Ministrul s-au ferit de a răspunde la punctul întâi al interpelației, la al doilea au observat — nu fără asprime — că acel individ, fiind carlist, au fost deportat la Cadix.

Din Cuba vin asemenea vești rele: operații militare fără succes, ceea ce se tănuiește, multe defraudări în administrație, ceea ce se confirmă de către ministeriu ; apoi o lipsă mare de bani pentru armata de acolo. Îndeobște cestiunile bănești apasă conștiința publică.

Toate dările s-au urcat și cu toate acestea detentorii obligațiunilor statului din țară și din străinătate nu primesc decât promisiuni mai mult sau mai puțin probabile. Comitetul madritens al creditorilor statului au protestat energic.

[23 mai 1876]

**[„ZIARUL «POLITISCHE CORRESPONDENZ»
REPRODUCE...”]**

Ziarul „Politische Correspondenz” reproduce din foaia oficială a Serbiei o proclamație a

Consiliului Municipal din Belgrad. Acest act nu are nevoie de nici un comentariu.

Belgradeni !

Precum știți, frații noștri din Bosnia și Herzegovina au fost siliți prin cruzimea neauzită a apăsătorilor lor, a turcilor, să apuce armele, spre a cere drepturile lor ca oameni și ca popor, tot așa precum au făcut-o strămoșii și părinții noștri în Serbia acum liberă. Știți câte simpatii au găsit această răscoală a fraților noștri, nu numai la noi, ci la Europa întreagă. Cauza acestor simpatii e simțământul de drept și de umanitate de care sunt pătrunse națiunile. Pe lângă această cauză în noi se mai adaogă și o alta, anume că sângele vărsat acolo este sânge sârbesc, ca istoria acelor locuri este istorie sârbească, că viitorul lor e viitorul nostru. Turcia știu de la începutul răscoalei ce simțiri va trezi aceasta în Serbia, ce datorii ni va impune și au început a-și grămădi trupele la marginile noastre așa încât puterea ei principală nu este nici în Bosnia, nici la Herzegovina, și e concentrată la granițele noastre. Pusă în această stare, Serbia trebuia să gândească la mijloacele de a apăra și mântuia libertatea și moștenirea părinților care și-au vărsat sângele pentru ele.

Iritați că mare putere fiind na putut să biruie în decursul unui an întreg o răscoală neînsemnată, făcută de câteva mii de raiale sărace, turcii fac Serbia răspunzătoare pentru aceasta. În asemenea împrejurări era un postulat al necesității da a sta armați și acum a nevoie de-a da bani casei statului. Scupcină și guvern a voit în interesul poporului să contracteze un împrumut în străinătate, dar condițiile sub care străinătatea voia să ne deie bani fiind prea rele, n-au putut încheia împrumutul. Trebuie deci să ne ajutăm singuri, aducând după putință obolul nostru pe altarul patriei ; trebuie să împrumutăm statului bani, cu care vom dovedi contemporanilor și posterității că generația de astăzi și-au împlinit datoria.

Belgradieni! N-aveți să dăruieți, statul vă va înapoia cu dobândă banii împrumutați. Guvernul, în înțelegere cu comitetul scupcinei, au hotărât să escrie un împrumut național și anume pentru a face față inevitabilelor întâmplări, de care ne apropiem.

Apoi vine rugăminta ca cetățenii să depună banii cel mult în 15 zile. Sfârșitul e din cuvânt în cuvânt astfel:

Belgradieni! Națiunea sârbească trebuie să se libereze și să steie unită ca o națiune precum a fost sub casa împărătească nemanjitică, altfel Serbia s-ar usca și s-ar stinge, precum i se întâmplă unui membru despărțit de organism. Pentru a nu comite o asemenea sinucidere față cu noi și cu națiunea întreagă, Serbia a luat o poziție în fața răscoalei, care corespunde cu interesele și simțămintele, cu drepturile și datoriile sale. Pe această cale voi trebuie să susțineți guvernul cu averea și viața voastră.

Din Consiliul Municipal n Belgrad, 14 (26) mai 1876.

[26 mai 1876]

PIEI DE OM

Ziarul „Pays” din Paris anunță ivirea unui curios ram de industrie în Statele Unite. Aceasta industrie consistă în dubirea pieilor omenești. D-l Mahrenholz din Washington au fondat o dubălărie de piei omenești, pe care le cumpără cu prețuri foarte bune în stare brută, încât multe văduve duioase, mulți copii nenorociți au ocazia de a vinde pielea răposatului soț sau părinte acestui ilustru industriaș. Productele fabricii sale sunt bine lucrate și se potrivesc minunat prin moliciunea lor pentru botine de dame. La expoziția din Philadelphia d. Mahrenholz a trimis o păreche de botine din piele dubită de om; ea atrage luarea aminte a tuturor damelor tinere și cochete. Un alt american produce din cadavrele despoiete al fabricii Mahrenholz et Comp. gaz aeriform pentru luminarea orașelor. Acest esces de utilitarism al Americii liberale, unde statul cum se vede nu mai are nici o înșămănătate morală și e dat pe mâna tendențelor egoistice ale societății și a indivizilor, ni inspiră și nouă un proiect, a cărui realizare ar nimici fatala teorie a lui Malthus. Într-adevăr, Malthus susține că în împrejurări normale — și ale Americii sunt desigur din punct de vedere animalic cele mai normale — populația se înmulțește în progrese geometrice,

iar mijloacele de existență numai în cea matematică, încât oameni vor ajunge neapărat într-o zi să se mănânce unii pe alții. N-ar fi bine ca d. Mahrenholz să deschiză alături cu dublăria să și o căsăpie de carne omenească și Parlamentul, să-i deie concursul său, votând o lege prin care să se stabilească că până la

o vârstă oarecare copiii să fie proprietatea duioșilor părinți și numai de acolo să devie persoane juridice? Acești duioși părinți n-ar întârzia, cred, de a vinde pentru prețul unui vițel prisosul copiilor lor. Prin aceasta s-ar pune capăt unei prea mari înmulțiri a rasei omenești în genere și a practicilor americani îndeosebi, s-ar dezlega cestiunile soțiale și ar fi și o reformă.. demnă de America. Sfinte Brahma !

[26 mai 1876]

SERBIA [„«TIMES» ANUNȚĂ..."]

„Times” anunță că ratificările tractatului dintre Serbia și Muntenegru au fost schimbate la 24 mai. Deși acest tractat; a avut drept obiect mai mult de a se pune în paza contra intervenirci austriace decât de a substitui răzbelului neregulat, de cete, în Bosnia, un atac regulat contra Turciei, cu toate acestea e de temut că schimbarea de politică ce s-a operat la Constantinopole să le facă pe principatele sârb și muntenegrean să prevină măsurile ce va putea să adopte sultanul cel nou. Mișcările lor vor fi fără îndoială regulate de determinările la care se va decide guvernul rus.

Mai nainte de sosirea la Ems a consulului general rus de la Belgrad, care trebuia să prezinte un raport asupra atitudinii neliniștitoare luată acum în urmă de către Serbia, cancelarul rus, principele Gorciacoff, telegrafiasse deja la Belgrad, în numele suveranului său, pentru a dovedi pe principele Milan să nu se arunce în aventuri cutezătoare.

Ziarul oficial al Serbiei anunță că Serbia a aderat la Convențiunea de la Geneva.

„Corespondența austriacă” asigură că Serbia n-a plătit Porții costul de 20 000 galbeni din tributul său a cărui scadența s-a împlinit la 25 mai. Motivul pus înainte pentru aceasta suspendare de plată este că principatul în fața înarmărilor amenințătoare ale Turciei are trebuință de toate resursele sale pentru a-și asigura apărarea.

[30 mai 1876]

GERMANIA [„SCRISOAREA CATRE SUVERANI..."]

Iată un estras relativ la cea mai nouă peripeție a acestei cestiuni, care desigur nu e fără interes și caracterizează politica cancelariului :

Toată Europa — esceptând Rusia — au privit, de nu cu satisfacere, cel puțin ca speranța unei îndreptări la schimbarea din Constantinopole. Numai Rusia, care pierduse în sultanul Abdul-Aziz o unealtă ușor de mînuir a planurilor sale, au încercat a proroci nouă nenorociri și a demonstra că personal promisiile noului sultan nu merită credință și că e nevoie de o presiune și MAI energică din partea puterilor. Nu numai Austria au privit cu bunăvoință schimbarea de regim, ci și ambasadorul Germaniei au primit avizul de a se arăta cu oarecare rezervă dar totuși simpatic față cu noua stăpânire.

Înțelegerea, care se propusese în Berlin pentru fiecare caz îndeosebi (von Fall zu Fall) au fost supusă la o grea probă chiar la cazul întâi. Cu cât Anglia grăbea armarea sa, pentru a preveni orice eventualități în Marea Mediterană, cu atâta statele Europei apusene se arătau dispuse de a susține opoziția Mării Britanii. Pentru alianța celor trei împărați se arăta deci necesitatea unei acțiuni unite. Dacă în Conferința de la Berlin, Rusia a fost pusă în avanscenă, astăzi Germania este menită de a însemna marginile până unde să urmeze Rusiei în interesul Germaniei și al păcii universale.

[4 iunie 1876]

TURCIA [„PROIECTUL DE CONSTITUȚIE..."]

Proiectul de Constituție elaborat de Midhat Pașa conține, după „Pesther-Correspondenz”, următoarele 19 puncte :

- 1) *Statul turcesc ca atare nu are nici o religie, recunoaște însă toate cultele, le apără și le subvenționează.*
- 2) *Fiecare naționalitate și confesie păstrează liberul exercițiu al ritului său sub autoritatea bisericească respectivă și are o administrație bisericească pe deplin autonomă.*
- 3) *Sultanul rămâne Khalif, șef al religiei musulmanilor și cap al statului.*
- 4) *Sultanul cere deplină suveranitate și hotărăște asupra războiului și a păcii. Contra actelor arbitrare ale sultanului reprezentanța poporului poate să protesteze.*
- 5) *Reprezentanța poporului consistă din deputații liber-aleși a diferitelor districte. Alegerea are drept bază un cens oarecare mai urcat, pentru a se păstra caracterul conservativ și solid ce-i de dorit cu să-l aibă.*
- 6) *Toți supușii împărăției turcești fără deosebire de confesie ori naționalitate posedă dreptul alegerii active și pasive.*
- 7) *Camera deputaților cercetează plângerile contra abuzurilor administrației provinciilor spre a înlătura abuzurile și spre a putea esclude eventualitatea unei intervenții străine.*
- 8) *Camera are dreptul de-a protesta în contra actelor ilicite ale sultanului.*
- 9) *Camera stabilește în fiecare an bugetul statului și lista civilă.*
- 10) *Miniștrii se numesc de către sultan și sunt răspunzători Camerei.*
- 11) *Camera n-are dreptul de inițiativă în privința politică, dar are dreptul de control.*
- 12) *Toți supușii imperiului turcesc, fără deosebire de confesie sau naționalitate, sunt egali înaintea legii și au drepturi și datorii egale.*
- 13) *Toate demnitățile și funcțiile civile și militare ale imperiului sunt accesibile în mod egal pentru toți supușii.*
- 14) *Fiecare acuzat trebuie în termen de 24 de ore să fie pus în fața judecătorului său natural.*
- 15) *Pentru cazuri criminale se introduce Curtea cu jurați. Jurații se aleg din mijlocul populației, fără deosebire de confesie sau naționalitate.*
- 16) *Se acordă libertatea presei, reglementată prin o lege specială.*
- 17) *Consiliul de Stat se mănține. Membrii săi vor fi numiți de sultan după propunerea miniștrilor.*
- 18) *Consiliul de Stat e însărcinat cu elaborarea proiectelor de legi.*
- 19) *Toți funcționarii statului se numesc de sultan după propunerea miniștrilor. Fiecare funcționar e ră[s]punzător pentru actele sale.*

Vice-regele Egiptului au sosit în Constantinopol. Principele României și acela al Serbiei au anunțat telegraficește că vor fi reprezentați la investitura solemnă a lui Murad al V[lea].

[6 iunie 1876]

[„DE MAI MULTĂ VREME...”]

Iată raportul:

De mai mulți ani se poate observa în România pe terenul economiei o tendință de neatârnamare care se exprimă prin dorința adeseori repetată de a avea o industrie națională neatârnamată. Și într-adevăr numărul acelor nu e mic care ar voi să formeze în România o industrie națională cu orice preț, fie chiar în detrimentul producției agricole; ar voi s-o formeze ca un panaceu în contra tuturor relelor care amenință mereu și bunăstarea națională. Pe ici pe colo se aduc și motive politice, pentru a da lucrului mai mare greutate, dar totuși momentele economice în ființă sunt deajuns pentru a explica acea nouă direcție și trebuie să fie pentru anteluptătorii ei singurele momente determinante. Cel mai însemnat factor ce avem a-l considera este fără îndoială decăderea comerțului cu grâne al României, care comerț este iarăși în strânsă legătură cu condițiile de concurență pe marile piețe europene, mai ales însă cu cele ale hotărâtoarei piețe engleze.

Înzestrată de la natură cu un pământ fertil și locuită de o populație mai cu samă agricolă, România este un grânariu firesc al Europei și pe acest caracter se întemeiază întreaga organizație economică a țării, a cărei bunăstare atârna în prima linie de productivitatea negoțului cu grâne. Exportul de grâne luase până înainte de câțiva ani o dezvoltare profitabilă

și îndreptățea la cele mai frumoase așteptări. Toate soiurile de grâne, produse fără mare muncă și cheltuială, se desfăceau ușor în cele mai însemnate piețe străine, unde concurența împiedecătoare a altor țări agricole era numai excepțional cunoscută. Față cu aceasta favorabilă stare de lucruri lipsea un impuls suficient la lucrări și cheltuieli pe cari le-ar fi cerut o exploatare mai rațională a pământului. Din contra, tendința generală era de a se folosi cât se poate mai mult brazda de pământ numai pentru câștig momentan și fără privire la anii viitori. Deși ici și colo se născuse temerea cumcă împrejurările negoțului cu grâne se pot schimba în defavorul țării, totuși, din cauza lipsei de capital și a incuriei, oamenii au neglijat de a lucra pentru îmbunătățirea și sporirea valorii interne a produselor agricole, spre a li da o facultate de concurență care le-ar fi asigurat sub orice împrejurări piața străină. Mai pomenim că seceta care s-au ivit în România din anul 1870 începând, a cărei cauză principală este stârpirea continuă a pădurilor, au avut drept urmare trei recolte parțial rele, prin care s-au pierdut pentru țară capitalii care ar fi fost întrebuințate spre ridicarea producerei agricole și mai cu samă a grânelor. Dar însemnatul minus în recolte au avut drept efect persistența în prețuri mari din partea agricultorilor, fără ca marfa să se fi îmbunătățit. În privirea aceasta constat din contra că încet-încet grânele românești au dat îndărăt în privirea calității și au pierdut din puterea absolută de concurență față cu produsele altor țări. E evident că numai această disproporție între calitate și preț a fost deja în stare de a împiedeca mersul exportului grânelor românești. Cu atât mai dificile au devenit coniecturile respective sub înrâurirea unei concurențe nouă și mult mai puternice decât cea pe care românii aveau a o învinge în trecut.

Abstragem de la transporturile de grâu din Odessa și Archangel, care, după construirea drumurilor de fier din sudul Rusiei, au jucat un rol din ce în ce mai mare pe piețele din Anglia și Franța, până atuncea cele mai însemnate cumpărătoare ale produselor românești în Occident; dar esportul de grâne din America în Anglia, neînsemnat înainte de câțiva ani, au luat acum dimensiuni așa de mari încât prețurile de grâne pe piața engleză — prin urmare și pe celelalte piețe europene — au căzut mult, și grânele românești se mai susțin numai cu greutate pe acele piețe. Pericolul care din America amenință negoțul cu grâne românesc și se vede că și pe cel rusesc credem că va deveni și mai mare când îi va succeda Americii — precum se și pare — de-a diminua cheltuielile de transport ale grânelor sale. Cel mai mult grâu american vine din Chicago și prețul unui hectolitru din Chicago la Liverpool sau Londra e pân-acuma egal cu prețul a trei hectolitri pe locul încărcării. Dar în cel mai scurt timp se vede că va intra o schimbare însemnată în această privință, căci s-au găsit mijloace de a trimite grânele în șeici pe râul Missisipi în jos pân-la New-Orleans și a-l încărca acolo pentru Europa.

Cheltuielile de transport ar fi atunci cu jumătate mai mici și, fiindcă afară de aceasta tot grâul din văile râurilor Missisipi și Missouri va lua în viitor același drum, prețul grâului în Anglia va scădea și mai mult. Până și depărtata Californie au fost în stare — oricât de greu s-ar fi părut — să trimeată cu folos mase însemnate de grâne proprii pe piața engleză, și încă grâne de o calitate escelentă și cu perspectivă cumcă cuantul se va adăoga din an în an, în măsura în care câmpiile roditoare ale Americii apusene vor putea fi atrase în mreaja comunicațiunilor cu marea, mreajă care se întinde mereu. Afară de aceea, în vremea din urmă Chili, America de Sud și India răsăriteană au început a esporta grâne la Londra și concurența acestor grâne nu-i mai puțin de temut pe piața engleză decât aceea a Americii de Nord, în caz dacă cheltuielile de transport s-ar putea diminua întru atâta încât esportul lor în Anglia să se renteze. Dar dacă grânele americane și indice vor putea fi aduse cu folos în Anglia, atuncea nu va fi greu de a aproviziona Germania și Franța cu ele. Considerațiuni de această natură sunt desigur proprii de a trezi îngrijiri în cercurile de-aicea, căci concluzia ce se poate trage din acestea nu e de fel în favoarea României, pentru a căreia grâne piața engleză și mai târziu și cea franceză amenință a se închide.

Dacă bunăstarea României atârna pân-acuma de caprițiile temperaturii și de reușita recoltei, concurența puternică care s-a ridicat pe piețele străine nu ne mai îndreptățesc de-a admite că, în cazul unei bune recolte, se va reîntoarce raportul bun al anilor trecuți, de vreme ce desfacerea grâului românesc pare a fi devenit deocamdată problematică, și o îndreptare în această privință nu putem aștepta în starea de astăzi a activității agricole de aici, ci din contra avem a ne teme de-o stăruitoare decădere a negoțului românesc de cereale.

*

Datele următoare poate că vor arăta ce însemnătate are pentru România piața engleză și cea franceză. Exportul total al României ajunge suma de circa 150 milioane franci (valoarea medie a mărfurilor esportate în anii 1865—1872 de 149 985 451 3/4 franci). Exportul de grâne (circa 110 milioane franci) participă cu 73 % din totalul exportului, dintre care 31,9 la sută sau 35 milioane franci cad asupra Turciei, 27,2 la sută sau 30 milioane franci cad asupra Angliei, 22,8 procente sau 25 milioane franci asupra Franței, 7,2 procente sau 8 milioane franci asupra Austro-Ungariei, în fine 10,9 procente sau 12 milioane fr. asupra altor state. Exportul de grâne al României în Anglia și Franța constituie așadar 50 procente sau jumătate din totalul exportului său și reprezintă valoarea de 55 milioane franci. Această sumă are o însemnătate cu atât mai mare cu cât România — nemaiputând concura cu grânele sale pe piața engleză și franceză — în împrejurări normale nu s-ar mai putea despăgubi pentru o asemenea pierdere cu desfacere pe alte debușuri. Căci unde ar și găsi compensare ?

Căci întâi trebuințele Turciei — unde se exportează totodată și grânele rusești mai bune și mai valorabile — sunt pe deplin acoperite cu sus-însemnata cantitate de grâne în valoare de 35 milioane franci. Al doilea, Prusia de Nord, provinciile renane, Belgiei, Svițera și Italia formează piețele naturale ale Ungariei și se pot îndestula mult mai ușor din această țară cu trebuințarea cantitate de grâu. În fine, grâul românesc n-ar putea să găsească nici în Austria, nici în Ungaria o astfel de trecere încât să afle acolo un echivalent pentru închisele piețe franceze și engleze; căci, chiar după abolirea taxelor vamale, diferența de preț între grâne ungurești și românești nu va fi niciodată atât de însemnată încât produsul unguresc să fie silit cândva a ceda celui românesc, care prin calitatea sa e cu mult mai pe jos decât cel dintâi. Vedem

Într-adevăr din relațiile statistice ale României că în anul 1867 s-au esportat grâne în Austro-Ungaria pentru valoarea de 45.742.815 franci. Dar această cantitate extraordinară se explică pentru VREMEA aceea întâi din împrejurarea că recolta de atunci a Austro-Ungariei a fost foarte mediocră, și-apoi cu mai mult de jumătatea grânelor exportate au făcut numai trecerea lor prin Austria și au fost destinate pentru alte țări. Cifra citată e cu atât mai puțin potrivită pentru judecarea puterii comerciale a grânelor românești în Austro-Ungaria, cu cât suntem în poziția de a constata chiar din acele cifre statistice că în a. 1867 s-au exportat în monarhia austro-ungară grâne numai pentru valoarea de 4 070 444 franci, iar în anul 1868 pentru 3 685 515 fr., pe când cantitatea importului în media de 8 ani e de 8 milioane sau de 7,2 procente a întregului export de cereale al României. Dacă, conform celor spuse mai sus, grânele românești — eventual respinse de pe piața franceză și engleză — nu vor fi în stare, cu calitatea și prețurile lor de astăzi, să-și cucerească alte regiuni nouă de desfacere, atunci pierderea celor două piețe ar însemna o pierdere absolută, care ar fi cu atât mai simțită, cu cât România este avizată încă de a acoperi prin produsele solului său și mai ales prin cerealele sale trebuințele articolelor industriale pe care și le procură în mod mai exclusiv din alte țări.

Luând pe de altă parte tabelele statistice ale Angliei, a căror esactitate e desigur asupra oricărei îndoiele, vedem din ele o confirmare a împrejurării că grâul românesc nu mai este atât de căutat pe piața engleză precum era mai înainte vreme. Luând numai cele mai însemnate sorte de cereale pe care România le exportează, și anume grâu, popușoi și orz, vedem îndată din acele tabele că România au participat la exportul total al acelor sorte în Anglia în a. 1860 cu 16%, în a. 1861 cu 5,2%, în anii 1863, 1868 și 1870 cu câte 4%, în a. 1871 cu 3%, în anii 1872 și 1873 cu 2,5% și în a. 1874 numai cu 1,4%. În anul acela însă cifra și mai importantă și absolută a grânelor românești de cele 3 sorte esportate în Anglia scade de la 5 milioane la 1 milion centenari englezi,

pe când importul total al Angliei în grâu, popușoi și orz se urcase de la 30 la 70 milioane centenari, *Cu această scădere a exportului de grâne în Anglia merge mână-n mână scăderea întregului export de cereale. Astfel anul 1875, în care grânele rămase nevândute ale României se evaluează la 80 milioane franci, ni dă o tristă dovadă pentru aceasta.*

Dacă rezumăm premisele, vedem că în starea actuală a producerei de aicea prețurile dau înapoi pe zi ce merge pe piața universală; iar în urma dezvoltării repezi a exportului american de grâne acele prețuri au tendința de a scădea tot mai mult. Această împrejurare amenință serios negoțul cu cereale al românilor, prin urmare și bunăstarea materială a populației. De acolo vine năzuința despre care am vorbit în introducerea acestui raport, de a dezvolta în țară o industrie care ar fi chemată de a crea izvoare nouă, năzuință care, din acest punct de vedere, nu este lipsită de îndreptățire. Un răspuns precis la întrebarea dacă tendințele suspomenite au. perspectiva de succes și câtă perspectivă vor fi având ar avea mare interes. Dar, considerând neînsemnătatea materialului disponibil, e îndoielnic dacă chiar aceia care se eșfează mai mult pentru această treabă au fost până acuma vreodată în poziția de a-și da samă cu precizie suficientă de factorii respectivi ce trebuiesc considerați. De aceea trebuie să abstragem deocamdată de la o analiza minuțioasă a acestor stări de lucruri, dar șirurile următoare le vom consacra totuși cercetării unor puncte de vedere de o natură mai generală.

Bogăția României în comori naturale și virtualitatea de dezvoltare a multor din ramurile producției sale brute ar îndreptăți ca atari în concluzia că cea dintâi bază pentru o industrie națională (adică materii brute și ajutoare) este. Al doilea considerent esențial pentru dezvoltarea unei activități industriale mai mari consistă în ușurința cu care s-ar putea angaja puterile motorii mecanice trebuitoare în toate împrejurările, ba încă la puncte de acelea care s-ar cualifica mai cu samă pentru așezări de fabrici. Deși România e petrecută de râuri numeroase, totuși se pare că puteri de apă constante; și apte pentru fabrici s-ar putea câștiga numai în măsură foarte mică, căci acele ape au în cea mai mare parte caracterul puhoaielor de munte, care primăvara și toamna inundează, pe când iarna clima României face ca să nu poată fi nici măcar vorba despre întrebuințarea acelor puteri. Pe de altă parte nici nu există un material ieftin pentru foc, spre a ține în lucru mașinile cu abur. Cu toată exploatarea irositoare a pădurilor, obicinuită aici, totuși lemnele de foc sunt atât de scumpe la șes încât lipsa de lemne constituie o calamitate grea pentru populația saracă în vremea iernei. Cu toate acestea procurarea cărbunilor de pământ e și mai greu și mai costisitoare. O dovadă pentru aceasta e, între altele, faptul că drumurile de fier ale României se servesc aproape exclusiv cu lemne de foc.

Mai departe e clar că într-o țară în care, cu puține excepții, clasa avută, abstrăgând de la exploatare agricolă, consumă numai și unde preste tot lipsește încă un simț îndeajuns de economie, grămădirea capitaliilor care ar putea fi puse la dispoziția întreprinderilor industriale nu se poate aștepta. Afară de aceea nu trebuie să uităm că în anii din urmă cerințele bugetului administrației statului s-au urcat însemnat din motive cu totul justificate și în urmarea acestora puterile contribuabile ale țării au suferit o tensiune poate peste marginile proprii ale energiei lor, ceea ce ar rezulta și din împrejurarea că cele din urmă sămi financiare ale guvernului domnesc aduse înaintea Camerelor arată restanțe de peste zece milioane franci. Preste tot se pot observa multe semne de sărăcie, la care vor fi contribuit mai cu samă raporturile dezavantagioase ale exportului și repețile recolte rele. În astfel de împrejurări și considerând încă mărimea dobânzii obicinuite în țară, așa încât chiar valori publice, asigurate cu ipotecă, cum sunt obligațiile rurale și domeniile, aduc detentorilor mai fără nici o grijă și osteneală dobândă de 8 și 10 la sută, trebuie să afirmăm că întreprinderi industriale aici în țară ar trebui să promită o mare și sigură rentabilitate spre a esercita oarecare atragere asupra capitalelor rare. C-un cuvânt întreprinderi industriale mai mari ar trebui să lucreze cu capital scump. Apoi mai vine întrebarea ponderoasă de unde și-ar procura întreprinderile industriale trebuincioasele puteri lucrătoare ? România nu e binecuvântată cu o populație deasă : cinci milioane de oameni pe o întindere de. 120—973 kilometri pătrați nu ajung nici măcar pentru cele mai neapărate munci agricole. Pretutindeni se observă păgubitoarea lipsă de brațe și tocmai lipsa aceasta este răul fundamental de care suferă agricultura în România.

Proprietarii și posesorii au cea mai mare greutate de a găsi numărul trebuincios de muncitori agricoli și e vrednic de însemnat că, pentru munca la țară chiar, se angajează străini. Apoi țăranul românesc prea ține cu trup și cu suflet la ogorul său și chiar cu perspectiva unui câștig mai mare nu l-ar părăsi spre a se îndeletnici exclusiv cu o activitate industrială. Apoi românul de starea de jos, cu toată inteligența naturală și abilitatea sa, e mai puțin apt pentru o muncă industrială perseverantă, pentru că-i lipsește stăruința, iubirea de muncă și spiritul de întreprindere și pentru că nu-i suferă constituția sa, condiționată prin împrejurări climatice. O dovadă mai departe că românul n-are simț și gust pentru altă ocupație decât pentru cea agricolă este și aceasta că meșteșugurile de tot soiul, breslele orășenești, ba chiar serviciul cel mai de rând în case sunt ocupate mai mult de străini, cari imigrează în mare număr din țările învecinate, dar mai cu samă din Ungaria, îndeosebi din Transilvania. Spre a dejuceca această imigrație ce crește va ajunge indicarea că în prezent se află în România și găsesc ocupații în cele mai deosebite ramuri nu mai puțin de 40 000 de supuși ungari. Iar numărul supușilor din celelalte părți ale monarhiei cari se află aici nu se poate spune exact, pentru că arătarea evidentă a acestor imigranți, mult mai lățiți decât cei ungari chiar, e foarte îngreuiată prin multe cauze varii. Lipsind școli speciale și ocazie pentru o practică dezvoltare tehnică în țară, se-nțelege de sine că eventualele stabilimente industriale din România n-ar putea să apeleze pentru trebuința lor decât la ingineri, mașiniști și contramaștri străini. Din cele zise se vede însă că și lucrătorul ordinar trebuie adus din străinătate și trebuie plătit bine. Rezultă deci că o industrie română ce s-ar naște din nou ar avea de luptat cu scumpe mijloace de gestiune, cu bani scumpi și cu simbrii mari, din care cauză crearea unei industrii de fabrici aici în țară ni pare în succesele ei foarte problematică. Și într-adevăr încercările făcute până-acuma în această direcție au căzut pe deplin, așa încât toate fabricile stabilite până acuma în România — afară de una — au trebuit să înceteze de a lucra. Se poate admite, ca regulă generală, că afară de o industrie casnică, ale cărei produse nu sunt lipsite de interes, nu vor putea prinde rădăcina și nu vor avea un viitor oarecare în România decât industrii de acelea care nu se prea depărtează de gestiunea meseriilor și cari se razămă de producția agricolă. Această părere se vede că și predomină în cercurile care stabilesc măsura lucrurilor, așa că la tractările pentru încheierea de convenții comerciale și vamale cu străinătatea s-au arătat înainte de toate tendința de a apăra prin taxe mai urcate industriile a această categorie.

Cele mai însemnate între industriile în gestiune au fost până-acuma fără contestare producerea de făină, spirt și bere. Astfel, după M. G. Obedanariu, în anul 1860 — de când nu s-au mai făcut constatări — existau 6771 mori (drept că mici și foarte mici), 1761 velnițe (povarne) și 72 berării. Cele din urmă două ramuri de industrie au favorul unui consum care se mărește într-una în țară chiar. Mai puțin însemnată e industria tăbăcăriei (dubălăriei), lumânărilor și soponului. În vremea din urmă românii au avut mai cu samă în vedere două ramuri de industrie până acum necultivate încă, și anume fabricația de zahar și de hârtie, cari, cum se crede, vor avea o mai mare putere de dezvoltare. Ce s-atinge de industria zahărului, speranțele atârinate de ea se-ntemeiază mai cu samă pe experiența că nu numai sfeclelor întrebuințate ca notreț, ci și sortei celei mai bune [î]i priește foarte bine pământul din cele mai multe districte ale României. Toate încercările făcute cu acest scop au dat în rezultat satisfăcător, căci în sfeclele de calitate mai bune sămănate aici s-au găsit 12 până la 18 procente zahar. Un început practic spre introducerea acestei industrii s-au făcut cu constituirea unei societăți anume: Société Anonyme Sucrière de Chitilla, care se află în locul numit și care, având succes, are de scop de stabili și în alte puncte rafinerii de zahar.

În privința industriei de hârtie însă nu putem însemna nici cel întâi pas spre introducerea aceluia ram de industrie, deși se luase în vedere numai fabricarea de hârtie ordinară. Dar, oricare ar fi perspectivele cu care vor debuta industriile numite sau altele ce se vor mai proiecta în viitor, ele vor găsi nu numai grele împrejurări de concurență și gestiune, ci vor trebui să treacă printr-o fază mai scurtă sau mai lungă de experimente costisitoare, până ce vor putea să ocupe o poziție economică definitivă. Totuși suntem îndreptățiți de a ne îndoi dacă România va găsi în industrie compensația care o caută față cu dezavantajele cu care o amenință negoțul său de export. Din

contra, ni se impune întrebarea dacă puterile și capitaliile pe care le-ar cere industria n-ar putea să fructifice mai bine puindu-se în serviciul producerei agricole ce suferă de lipsa lor, pentru a căpăta grâne românești de o calitate superioară și mai capabile de concurență, sau să se întrebuițeze la ridicarea cultivei vilelor, căci aceasta e capabilă de o desvălire mult mai mare decum o are pân-acum.

Nu putem ignora faptul că producerea pâinei întrece deja consumația, ceea ce vedem din arătările piețelor europene de grâne. Această disproporție formează în momentul de față o calamitate comună tuturor țărilor cari exportează grâne, între cari acelea sunt mai rău lovite a căror resurse principală este exportul de cereale. Între ele se află și România. Dacă este-n natura mersului lucrurilor ca o asemenea disproporție să se niveleze cu vremea trebuie totuși să ne temem că, în urma acestei schimbări, pierderea unei regiuni de producție sau a alteia se va arăta persistentă. Este rațional ca țările pe cari le amenință un asemenea pericol să se pregătească de a face o schimbare corespunzătoare în economia lor proprie și să cugete la vreme ca să găsească o compensație pentru oarecare lacune în veniturile lor, lacune cari eventual pot fi inevitabile. Această trebuință, desigur simțită, dar încă nu clar eprimată, este mai cu samă temeiul acelei tendențe a României de a crea o industrie națională. Din cele zise se poate însă conchide că aceste resurse abia ar ajunge de a da compensația căutată și că prin urmare trebuie a reflecta la alte mijloace, între cari s-ar arăta ca mai productiv o întindere mai mare și o îmbunătățire a cultivei vitelor.

[9 și 11 iunie 1876]

ȚĂRILE DE JOS

[„«INDEPENDENȚEI BELGICE» I SE SCRIE..."]

„Independenței belgice" i se scrie din Haga.

Telegraful n-a făcut deja cunoscut respingerea articolului întâi al proiectului de lege menit a revizui legea milițiilor naționale, votată în 1861. Acest proiect de reformă datează încă din a. 1867. Într-o scrisoare din 16 mai a.c. v-am fost notificat cu asupra acestei chestiuni Camera e despărțită în opt fracții de partide. Dar ceea ce nu știam este că o fracție a partidului clerical luase hotărârea de a se răzbuna asupra d-lui Haemskerck, și anume din două cauze. Întâi, acesta refuzase clericalilor înființarea unei universități catolice în provincia Brabant septentrional; al doilea, retrăsese un decret din 30 dechemvrie 1809 asupra fabricelor bisericești. Prin această retragere biserica în provincia Limburg au pierdut câteva subsidii comunale. Nouă deputați ultramontani au votat cu opoziția și această coaliție au pus ministerul în eșec. Se știe că în urma respingerei articolului sus-pomenit ministerul și-a dat demisia.

[13 iunie 1876]

SERBIA [„MAI ZILELE TRECUTE..."]

Mai zilele trecute se răspândise fama ea Serbia ar fi declarat război Turciei și că cea întâi ciocnire ar fi și avut loc. Ziarul „Pesther Lloyd", organ al ministerului unguresc și în special a contelui Andrassy, inspirat deci întotdeauna de vederile politice ale acelui ministeriu spune în unul din numerele sale din urmă că războiul între Serbia și Turcia va izbucni neapărat dacă nu vor interveni împrejurări pân-acuma neprevăzute.

E evident — zice foaia — că izbucnirea ostilităților între Serbia și Poartă închide în sine o neplăcută complicație a cestiunei Orientului. Răscoala aproape stinsă capătă din nou însămnătate prin ținuta Serbiei. E mai mult decât îndoielnic dacă-i va mai fi cu putință principelui de Muntenegru de-a mănține politica sa de neutralitate în afară, o politică care din când în când luase chiar caracterul unei binevoitoare mijlociri între părțile în luptă. Pentru a-l predispuce pe principe de a-și urma politica sa de pân-acuma, Poarta ar trebui să facă mari concesii în pivirea hotărniciei din nou a fruntariilor montenegrine. Se naște apoi întrebarea dacă, puindu-se controversile în tăiușul sabiei, Poarta ar mai fi dispusă de-a face asemenea concesii. În orice caz s-au rupt zagazele înăuntrul cărora era iezite cu mare greutate animozitățile Peninsulei Balcanice împotriva Porții. Cu toate acestea nimic nu ne îndreptățește încă a crede că lupta, dacă va izbucni, ar lua un caracter

europăean și consecințele întâmplărilor vor fi deocamdată nu politice, ci militare numai. Puterile vor pune deocamdată mâinile-n sân și vor aștepta dezvoltarea lucrurilor. Pentru o mijlocire în înțelesul păcii ar lipsi mineriul moral și nici n-ar mai fi loc. Asupra perspectivelor de succes abia se pot stabili unele supoziții. Serbia are-n momentul de față avantajul majorității armate; Poarta avantajul trupelor regulate, pe care le pune-n câmpul de război împotriva milițiilor sârbești, afară de-aceia are avantajul pozițiilor strategice. Ar fi de dorit ca Poarta să respingă deocamdată rumperea nemotivată a păcii și să-ngrijească a crea și militărește terenul pentru realizarea problemului european de-a se păstra statu-quo. Dar chiar în cazul contrariu nu e nimic de temut pentru integritatea Imperiului otoman. Pe câtă vreme puterile vor fi hotărâte de-a nu lăsa să se pună cestiunea Orientului în toată întinderea ei, nici nu se va pune, și mai puțin încă din partea Serbiei. Nici un guvern european nu va suferi sporirea puterii micelor state vasale de la Dunăre și politica sârbească ar rămâne de mai nainte fără țel. Acest război n-ar însemna pentru Serbia decât un pretext la vreme pentru un faliment ulterior.

[16 iunie 1876]

INUNDĂRI

Din Cernăuți se vestește, sub data de 22 iunie, că în urma unor ploi neconținute s-au revărsat Prutul. Din toate părțile Bucovinei sosesc știri despre ploi torențiale și inundații, iar vremea rea tot nu mai încetează.

[18 iunie 1876]

SERBIA [„REPREZENTANTUL RUSIEI..."]

Manifestul e intitulat Cătră iubitul meu popor și are următorul cuprins :

Un an de când durează împresurările din partea turcilor. Am căutat a înlătura primejdia pe calea unei pacifice învoiri. Poarta a cerut să știe pentru care cuvânt ne-am înarmat. Ne-am declarat gata de a-i da lămuriri și de a delega un comisar, dacă pertratările s-ar fi făcut pe baza dreptelor noastre cereri. Poarta nu ne-a învrednicit nici măcar de-un răspuns, ci au urmat a grămădi la marginele noastre oarde sălbatice din lăuntru Asiei, arnăuți și circasieni. Am văzut cât au suferit frații noștri din Bosnia și Herzegovina. Acum nu ni mai este învoit de a fi privitori fără pă sare. Să dăm deci mâna cu ei și cu viteazul lor conducător, fratele meu iubit Nicolae, spre făptuire comună. Apărați pe străini, cum apărați pe frații voștri și respectați pe vecina noastră Austrie, care totdeauna ne-au întâmpinat cu prietenie și au dat azil și apărare refugiaților noștri.

Apoi urmează o apostrofăre cătră ostași:

Înainte dragii mei viteji! asupra inamicului comun, în sfântă luptă pentru credință, dreptate și patrie !
Cuartierul general Belgrad

Semnat, Milan Obrinovic.

În aceeași zi s-au proclamat starea de asediu asupra Turciei.

[23 iunie 1876]

[„ESTRAGEM DIN «NEUE FREIE PRESSE..."]

Estragem din „Neue freie Presse” următoarele apreciații asupra complicațiunilor orientale și a României îndeosebi. Fără a lua răspunderea pentru unele aserțiuni ale foii, care nu puteau a fi omise din cauza legăturii între idei, totuși trebuie să recunoaștem că se cumpănesc toate foloasele câte le prezintă înțeleapta politică esteroară a ministrului nostru de externe.

Din începutul războiului chiar trebuia să fim curioși de a ști atitudinea care va lua-o România. Raporturi slave știau a povesti cu de-a măruntu despre o alianță a Principatului cu Serbia și Muntenegru; principii statelor rapace din Europa se ostenise demult de a căpăta cooperațiunea Principatelor Unite.

Proclamațiunile lor nu lipseau de a le pune și pe Principate în perspectivă chiar după ce contele Andrassy vestise lumii cu cât de mare succes se ostenise puterile de-a opri Serbia, Muntenegru, Grecia și România de la război. După cum se știe România au înșelat până-acuma speranțele slavilor și au păzit deplină neutralitate. Cauza acestei purtări s-arată clar prin cele mai nouă comunicații.

Diplomații din București, cumpănind marea valoare a neutralității lor, însemnătatea poziției lor pentru

Turcia, considerând apoi reaua stare financiară, ororile și îndoielnicul rezultat a războiului, împărecherile dinlăuntru și—plini de neîncredere împotriva Rusiei, care demult ocheste lacom posesia Principatelor — au preferat de a intra în tratări cu Turcia, spre a câștiga pe cale pacifică deplină autonomie. Dacă Înalta Poartă va renunța la micul tribut și va concede Principelui dreptul de-a bate monete cu efigia sa, atunci România au lepădat ultimele legături a unei atârănări abia simțite, însă totuși umilitoare pentru mândria națională și va intra în rândul micelor state suverane. Pe cine l-ar surprinde această propunere

U - C. 832

de vânzare a neutralității ? Unde toți iubesc Carol al României nu poate urâ. Iar Poarta în napustirile ei, nu i se va părea prețul prea mare. România ocupă o poziție însemnată ; ea poate permite sau opri tranzitul de arme pentru Serbia, ea poate închide trecerea flotilei dunărene turcești, ea poate ajuta puternic insurecția bulgară care, cu toate răscolirile rusești, nu prea poate încolți. Rusia îl măgulește și-l provoacă pe principe de a lăsa liberă trecere la 25.000 voluntari. O participare activă a României ar fi desigur o calamitate pentru Turcia căci armata românească e tare ea se evoluează, desigur cam exagerat, la 132.000 de oameni inclusiv rezervele bine disciplinată organizată după model prusian și astfel încât cu ocazia manevrelor din octomvrie 1874, s-au crezut a i se da o deosebită atenție în Constatinopole. După toate acestea nu ne-ar surprinde defel dacă în Constatinopole s-ar pune de o parte o simțibilitate nelavreme și mândria suverană și s-ar recunoaște prețul de cumpărătură a principelui român, dacă acest preț nu e mai mare decât cel pomenit.

Cu întrebarea ce s-ar zice puterile la o asemenea tranzație nici nu mai trebuie să ne mai ocupăm. Despre asemenea [fleacuri] diplomația nici grijă n-are, care au ajuns deja la socotință ce trebuie să se întâmple cu supușii imediați ai Porții în Bosnia și Hertegovina și cum trebuie să se mănție integritatea teritorială a Serbiei chiar dacă aceasta din urmă ar fi învinsă. Agentul austro-ungar din București desigur se va grăbi să-l feliciteze pe principele Carol. Probă pentru aceasta găsim în prima și unica carte roșie a contelui Andrassy, preparată încă de Brest. Acolo se poate ceti cum cabinetul C.R. e totdeauna gata de a da guvernului principelui Carol la orice ocazie potrivită dovezi faptice despre durabila sa bunăvoință, cum cabinetul a mijlocit activ ca în uzul diplomatic să se introducă numele de „România” și cum îi pare rău de dificultățile care s-a iscat în urma diferenței de opinii între guvernul sultanului și cel princiar asupra bătăliei monedei naționale. Dacă sultanului Murad va înlătura aceste dificultăți, cade de sine și motivul părerii de rău a contelui Andrassy. Și în Berlin a trecut vremea în care se puneă încă preț pe suveranitatea Porții. La 22 mart. 1871 când germanii din București au serbat aniversarea împăratului Guilom și victoriile compatrioților principelui Carol izbucni o răscoală cu parola : „ Moarte prusienilor”, la care păreau a participa chiar cele mai nalte autorități. Atunci principele Bismark provocă Poarta de a intra în România cu 30.000 de oameni. Când, cu ocazia dezbaterilor asupra afacerii drumurilor de fier Strousberg, creditorii germani erau să fie lipsiți de drepturile lor și principele era gata de a abdica, atunci o notă foarte serioasă a guvernului german declară România, că intervenția Porții e necesară, consulul german se retrase la Constantinopole, o notă directă din Berlin declară România, ca stat semisuveran, nu e îndreptățită la o comunicație diplomatică directă. Astfel se gândea în Berlin înainte de o vreme nu tocmai multă. Acum s-au schimbat lucrurile în patria memorandumilor.

Apoi se pomeneste circulara principelui Carol către puterile garante din anul 1870 și protestul energetic al Austriei în contra ei și urmează astfel :

Acuma principele Carol crede că aprobarea puterilor garante se înțelege de sine și are destulă civilitate de a trata cel puțin cu Poarta, și aceasta face iarăși bine de a se învoi cu România fără puterile garante.

Noi n-avem nimic de zis în contra acestora ; poate însă că confrății noștri unguri, care sunt tot așa de puțin sigur de românii lor ca și de sârbi și de croați. Dorim numai ca noua stare a României să-i fie bine. Principatele sunt unite (1861), sunt în posesia celei mai liberale constituții (1866); acum vor deveni și stat suveran.

[7 iulie 1876]

ANGLIA

[„CONDIȚIILE SUB CARI...”]

Condițiile sub cari Anglia ar voi să se înțeleagă cu cele trei puteri de nord asupra rezolvirii cestiunei orientale să fie următoarele șase :

1) Să fie oprit tuturor puterilor europene de-a veni în orice mod în ajutorul vreuneia din puterile beligerante.

2) O mijlocire de pace este admisibilă sau după cererea uneia din părțile beligerante sau din inițiativa marilor puteri.

3) Oricare pas pentru mijlocirea păcii și orice intervenire în acest sens trebuie să se facă în înțelegere cu toate puterile mari.

4) Liga celor trei împărați să nu poată întreprinde nici o acțiune fără ca să aibă învoirea celorlalte trei puteri mari (Angliei, Franța și Italia) și fără a fi încunoștiințat mai întâi Poarta, cel puțin în mod confidențial, spre a se evita conflagrațiunea ce s-ar putea naște din refuzul Porții de a recunoaște o intervenire.

5) După încetarea războiului, puterile împreună vor avea să stabilească consecințele teritoriale și politice, după ce însă vor fi auzit și cumpănit pretențiile Porții.

6) Toate teritoriile câte aparțin astăzi Turciei și cari sunt deja pe jumătate independente rămân în acest raport de semi-dependență, în caz dacă Poarta însăși nu s-ar arăta aplecată de a li face concesii politice. Provinciile acelea însă cari fără ajutor din afară s-ar fi sustras de sub dominațiunea nemijlocită a Porții, nu vor putea fi silite de a se reîntoarce sub acea dominație. Provinciile liberate o dată rămân liberate și pot sta cu Poarta numai în raport de vasalitate.

[9 iulie 1876]

TURCIA [„AGENTUL ROMÂNESC DIN CONSTANTINOPOLE...”]

Agentul românesc din Constantinopole au prezentat Porții un memoriu care conține următoarele propuneri din partea României:

1) Primirea agentului român din Constantinopole în corpul diplomatic de acolo și punerea sa pe picior egal cu reprezentanții celorlalte puteri. 2) Recunoașterea jurisdicțiunii agentului român asupra naționalilor din Turcia. 3) Necesitatea unei stricte hotărniciri a insulelor dunărene pentru a evita vecinicele conflicte pe împresurare. 4) Închierea de convenții comerciale, postale, telegrafice și de estradițiune între România și Turcia. 5) Recunoașterea pașporturilor române din partea autorităților turcești. 6) Rectificarea marginii la Delta dunăreană care să li asigure locuitorilor țărmului românesc libera întrebuințare a apei care udă teritoriul lor.

[9 iulie 1876]

[„SE ZICE CĂ PROIECTUL DE CONSTITUȚIE...”]

Se zice că proiectul de Constituție a lui Midhat Pașa conține următoarele puncte principale:

1) Egalitatea necondiționată a creștinilor cu musulmanii. 2) Admisibilitatea creștinilor și la cele mai nalte funcții ale statului chiar la Marele Vizirat. 3) Convocarea unui Corp legiuitor, compus din delegații națiunii (câte 4 de fiecare provincie, și 16 pentru Constantinopole) aleși în proporția cifrei comunităților religioase. 5) Ministeriu responsabil înaintea Camerei. 6) Abrogarea articolului din legea Kieri, care respinge mărturia creștinilor contra unui musulman. 7) Inamovibilitatea funcționarilor administrativi și judecătorești, când nu vor fi având vro vină.

Poarta e hotărâtă a emite bani de hârtie în valoarea de trei milioane lire turcești sub controlul băncii otomane și garantați prin minele de cărbuni de la Heraclea.

[18 iulie 1876]

DECAPITARE

Pe piața de dinaintea temniței la Roquette (din Paris) s-a executat în ziua de 12 AUGUST sentința de moarte pronunțată asupra zidarului Gervais pentru că îngropase de vie pe menajera sa într-o pivniță. Gervais a sperat grațiarea până la ultimul său moment. Când la 3 oare de dimineață îl treziră și-l înștiințară să se pregătească pentru drumul cel din urmă, el se simți nimicit și încredința în suspinuri nevinovăția sa. După sfârșirea toaletei la 4 3/4 oare de dimineață, ușa temniței se deschide și Gervais apără cu genunchii tremurând, sprijinit de abatele Crouve, vorbind într-una că e nevinovat, Suit pe eșafod, călăul Roque și ajutorul său cu o mișcare puternică îi așezară capul sub săcure, se auzi căderea repede și ascuțită a acesteia și vjustiția era satisfăcută ». Cu toate că era încă foarte devreme, se adunase la acel act îngrozitoriu o mulțime de privitori de amândouă sexele.

[6 august 1876]

MERCADANTE

Despre dezvălirea monumentului lui Mercadante pe piața Medina din Neapole se scriu următoarele:

Solemnitatea începu cu producțiuni muzicale în biserica Pieta dei Turchini. Publicul ce împlăea toată biserica asculta cu cea mai mare atenție simfonia Elena de Feltre și Plângerea bardului. Apoi urmară un Imn festiv de Lauro Rossi, o Dedicatie lui Rossini și la sfârșit o Dedicatie lui Mercadante, toate acestea executate în cor de către profesorii și elevii Școalei regale de muzică. Cuvântul festiv l-a ținut commendatore d'Ariengo făcând o dare de samă critică asupra operelor maestrului. Apoi, cu autoritățile municipale, politice și militare în frunte, publicul părăsi biserica și se porni spre piața în care [se] afla, acoperit încă, monumentul lui Mercadante. În sunetele marșului triumfal din Horații și Curiații maistrului, vâlul căzu și publicul izbucni în aplauze prelungi la vederea statuei sculptate de Angelini. Inscripția compusă de Antonio Ranieri zice: „Lui Francesco Xaver Mercadante, unicului poate care în mod minunat au împreunat melodii vechi și naționale cu cugetările și simțirea secolului — Academia, română și cetățenimea — 1870”.

[6 august 1876]

TURCIA [„CONDIȚIILE DE PACE...”]

Condițiile de pace, pe care Turcia le-a comunicat puterilor garante, sunt următoarele :

1) Detronarea principelui Milan și alegerea unui nou regent în Serbia. 2) Ocuparea fortarețelor de la Belgrad, Semendria, Șabaț și Cladova. Poarta susține că în anul 1867 guvernul imperial a cedat aceste cetăți în administrația prințului Mihail, dar nu le-a dat niciodată în posesia definitivă a Serbiei, de vreme ce prin Tractatul de Paris sunt ale Porții. 3) Serbia să plătească o despăgubire de război de un milion lire turcești de aur. 4) Instituția milițienilor să se

desființese. Serbia să urmeze strict firmanul din anul 1830, care permite principelui de-a ține numai atâtea trupe câte trebuiesc pentru susținerea ordinei și securității publice în țară. 5) În fine Poarta mai dorește restabilirea Constituției din anul 1838, pe care ea a impus-o principelui Miloș Obrenovici și care a durat de drept până la 1862.

Față de aceste pretenții ale Porții toate puterile sunt unite de a cere reducerea lor la minimul posibil. Nota, prin care Turcia a răspuns la mediațiunile puterilor, e însoțită de un memoriu în care se demonstrează de ce până acuma nu s-a putut concede un armistițiu, dar de-acuma înainte ea se arată gata de-a lua în discuție și de-a concede chiar o modificare parțială a celor 5 condiții cuprinse în propunerea de pace. Afară de aceea în urma inițiativei personale a sultanului, Poarta s-arată plecată de-a înceta cu ostilitățile, cu condiția ca și Serbia și Muntenegro să cedeze cu ele.

O telegramă a lui sir Elliot vestește că s-au arestat și se judecă capii bașibuzucilor, pe cari comisia specială, trimeasă în Bulgaria, i-au constatat că au comis atrocități. Guvernorul din Adrianopol a fost destituit pentru că i-au chemat pe toți musulmanii sub arme și pentru că au mănținut această măsura chiar și atunci când ea devenise cu totul de prisos. Generalul englez Kampbell, care au însoțit trupele turcești în Serbia, a publicat un protest către Poartă, în care constată că acele trupe (dar mai cu samă cele irregulare) și-au permis dese prădăciuni pe teritoriul inamic; generalul contestă însă că ele și-ar fi permis o singură siluire față cu femeile sau că ar fi mutilat pe răniți. Sir Elliot au susținut asemenea acel protest, iar Poarta a promis a da instrucțiunile

cele mai severe în această privință.

[8 septembrie 1876]

CESTIUNEA ORIENTULUI [„ZIARELE DIN BUCUREȘTI..."]

Ziarele din București publică după „La France” preliminarile unui tractat de alianță ofensivă și defensivă între Germania și Rusia. Prin acesta amândouă puterile se obligă :

1) a lucra totdeauna în comun acord față cu Imperiul otoman; 2) dacă statele dependente de Turcia i-ar declara război și armele Porții ar fi biruitoare, să se mănție pentru aceste state cel puțin statu-quo ; 3) să insiste pentru reforme, cari să satisfacă legitimele cereri ale populațiilor creștine ; 4) dacă armele principatelor ar fi biruitoare, ambii monarhi vor recunoaște faptele și luând de bază independența țărilor slave și a României, vor convoca un congres al puterilor mari creștine, spre a delibera și statua în comun asupra organizației politice a acestor țări; 5) Constantinopole devine oraș liber sub garanția imediată a puterilor mari ; 6) În caz dacă între puterile mari nu s-ar putea stabili un comun acord, părțile contractante vor trimite trupele lor întrunite spre a ocupa deopotrivă teritoriul beligeranților și a înlesni țărilor creștine alegerea modului de guvern ; 7) față cu o conflagrațiune generală în Europa, amândouă părțile se obligă a-și întruni puterile lor pe uscat și pe mare, pentru a respinge orice agresiune, de orișunde ar veni; 8) numărul trupelor, tăria bastimentelor ele vor face obiectul unei convenții ulterioare ; 9) negocierea tractatului definitiv va începe două luni după ratificarea acestui preliminar ; 10) Prezentele articole vor fi imediat supuse ratificării maiestăților lor.

Acest document poartă data de 11 iunie 1876 și e semnat de principii Bismarck și Gorceacof. Știri mai nouă arată însă că e o scornitură, dezmințită de cabinetul din St. Petersburg. Cu toate acestea, a agitat spiritele atât în străinătate cât și la noi ș-am trebuit să ținem samă de ea.

[12 septembrie 1876]

ITALIA [„MEMBRII COMUNITĂȚII..."]

Membrii comunității israelite din Roma au adresat d-lui Amedeu Melegari, ministrul afacerilor străine a Italiei, scrisoarea următoare :

Domnule Ministru, subsemnații au onoare de a espune Escelenței-Voastre că, aflând cu plăcere despre negocierea unui tractat de comerț între guvernul Maiestății Sale Regelui și România, ei sunt neliniștiți asupra tentativei pe care va

face-o această din urmă pentru a introduce în tractat clauze în virtutea cărora cetățenii italieni, petrecători în România, vor fi supuși unor tratamente deosebite după religiile ce profesează.

Subsemnații nu-și permit de-a presupune că consilierii M. Sale Victor Emmanuel II vor putea sancționa vreodată un pact care ar fi o violare a statutului și totodată o rușine pentru civilizație ; dar ei simt adânc datoria de a semnala respectuos Escelenței Voastre că onoarea Italiei cere ca guvernul din București să nu poată păstra nici un moment speranța ca propozițiile sale liberale sânt de natură de a putea fi vreodată primite.

Spre acest scop subsemnații propun respectuos Escelenței Voastre c-ar fi oportun de a introduce în acel tractat un articol special care să declare că toți italienii câți petrec în România se vor bucura de aceleași drepturi, fără nici o deosebire de credință religioasă.

Subsemnații își permit încă de a adresa o rugăciune respectuoasă Escelenței Voastre: cu ocazia încheierii tractatului comercial să-i faceți pe români să înțeleagă că, departe de a găsi în cabinetele Europei complici pentru esecutiunea legilor lor arbitrare, onoarea lor cere ca să se aplice riguros Convenția de la Paris din august 1856, care recunoaște aceleași drepturi civile tuturor moldovenilor și muntenilor, creștini sau necreștini, și în același timp ca să nu se mai considere de străini evreii născuți în România, ai căror părinți

chiar au fost născuți acolo.

Odinioară România va mulțami poate marei sale mume latine pentru că aceasta au învățat-o că statul trebuie să treacă asupra deosebirei cultelor nu numai întru cât privește împlinirea datorilor ei și întru respectarea drepturilor; făcând ca astfel să convergeze atitudinea fiecăruia și a tuturor la prosperitatea țării.

Cunoscând estrema prudență, precum și vederile largi și liberale ale Escelenței Voastre, subsemnații sunt siguri că escluziile, fice ale intoleranței religioase, pe care guvernul român vrea a le introduce implice în tratatul său de comerț cu Italia, vor fi respinse peremptoriu, după cum o cere bunul drept și orânduilele solemne ale regatului. Ai Escelenței Voastre prea umiliți seruiiori „Reprezentanții Universității Izraelite din Roma”. Semnați; Abramo Esdra, Simone Toscano, Pellegrino Pontecorvo. Roma 28 aug. 1876.

Ministrul Afacerilor Străine au răspuns următoarele :

Roma, 13 septembrie 1876

Domnilor,

D. deputat Alatri mi-a încredințat nota din 28 august, prin care ați crezut, ca reprezentanți ai comunității izraelite din Roma, a atrage atențiunea guvernului regal asupra eventualității când guvernul român, în negocierea convenției comerciale cu Italia, ar voi să mențină o inegalitate de tratament, din cauză de religie, între supușii regelui cari locuiesc sau călătoresc în Principate.

După cum am avut onoarea a declara on. d. Alatri guvernul Maj. Sale s-a ocupat deja de acest grav subiect și n-a întârziat a comunica guvernului din București ferma hotărâre de a rămânea în această privință credincios principiilor consacrate la noi nu numai de preceptele civilizației dar și de pactul fundamental al regatului care proclamă egalitatea tuturor cetățenilor.

Nota d-voastră, d-nilor, dă dreptate intențiunilor noastre și am exprimat satisfacția mea aceuia care mi-a dat-o în numele vostru. Nu-mi rămâne decât să adaog că nu vom neglige nimic în negocierile cu România întru cât ne privește, spre a susține cu o eficacitate egală convicțiunii noastre o cauză a cărei justeță nu mai e pusă la îndoială de nimeni,

Primiți etc.

Ministrul afacerilor străine

Semnat; Melegari

Dacă prețul convenției comerciale italo-române este egală îndreptățire a evreilor cu ceilalți cetățeni ai statului român, atunci convenția e prea scumpă, și ne putem lipsi în tot bunul de ea. Onoarea de a tracta direct cu marea noastră mamă latină nu ne va face să uităm că între d-nii Pellegrino Pontecorvo, Simone Toscano etc. și între Itzig sin Șloim Bjejaner este o mare deosebire. Cei dentâi sunt italieni de confesie izraelită cel din urmă e iidan și nimic mai mult — adică dintr-un neam deosebit prin limbă, obiceiuri, fizionomie, apucături, religie, un neam care ne urăște pe noi românii deși trăiește din sângele și sudoarea noastră.

[26 septembrie 1876]

DE PE CÂMPUL DE RĂZBOI [„O DEPEȘĂ A ZIARULUI ENGLEZESC..."]

O depeșă a ziarului englezesc „Standard” trimisă din Deligrad arată în mod vrednic de credință că sârbii au fost din nou bătuți în bătălia de lângă Alexinaț, care în ziua de 16/28 sept. au durat 12 oare. Iată ce zice amintita telegramă, care arată *in nuce* că și cea mai nouă înfrângere a sârbilor se datorește diletantismului strategic al ilustrului Cernaieș.

Astăzi se sfârși bătălia prin glorioasa victorie a turcilor. La 5 oare dimineața deschiseră tunurile sârbești focul pe linia întregă. Semicercul de redute și baterii prin care sârbii s-au silit a sfărâma armia turcească avea o întindere de mai mult de 20 mile englezești și conținea cel puțin 100 de tunuri. Brigada lui Hafiz Pașa, batalioanele din capul podului și alte trupe au stat toată ziua în focul tunurilor. Nici o clipă n-a trecut în care să nu fi izbit ghiulelele în șirurile lor. Trupele turcești, deși surprinse, s-au împotrivit atacului c-un extrem curagiu. După amiază ele luară ofenziva, respinseră pe sârbi și le cauzară mari pierderi.

Atacul din partea sârbilor era întemeiet pe o idee sănătoasă, dar ea a fost executată a la Cernaieș, care are mania de-a înflori cu strategie orice măsură tactică a sa, puind-o în lucrare cu cea mai mare complicație posibilă și cu împrăștiere de puteri. Armata turcească avea într-adevăr o poziție nefavorabilă și pe aceasta se-ntemeia atacul sârbilor. Ea se afla dispusă în colone de-a

lungul Moraviei și, urmând un atac despre nord, n-avea puțința să se disfașure. Turcii puteau să facă front numai spre răsărit, adică împotriva liniei Alexinaț—Deligrad. Pentru acest caz însă ei erau espui unui periculos atac în flanc din partea diviziei Horvatovici, așezate lângă Diuniș. Hafiz Pașa trebuia să se aștepte la un atac atât dinspre Diuniș cât și dinspre Morava. Dacă acum armia lui Abdul-Kerim ar fi fost hărțuită în front, iar Hafiz Pașa ar fi fost derutat prin un covârșitor atac, înfrângerea turcilor ar fi fost neevitabilă. Dar această idee simplă nu s-au executat cu cuvenita simplitate și energie. Sârbii au făcut fel de fel de manevre de încunjiur înainte de a se fi-nceput ciocnirea. Aripa stângă sub Hafiz Pașa a fost cea dentâi atacată, însă în aceeași vreme o puternică colonă sârbească se mișcă spre Crușie, cu intenția de-a încunjiura divizia Hafiz și de a înmulți turburarea ei, în caz dacă ar fi bătută. Se pare deci că intenția sârbilor nu era de a-l bate pe Hafiz Pașa, ci de-a-l încunjiura. O analogă împrăștiere de puteri au înscenat-o sârbii în urmă împotriva aripei drepte turcești. Abdul Kerim Pașa era silit a face front între Morava, dar nici aicea atacul sârbesc nu se făcea ca toată puterea. Centrul sârbesc a fost slăbit prin detașarea unei brigade peste Dragevaț la Teșița, iarăși cu scopul că, în caz de-a fi bătuti turcii lângă Baboviște, să nu fie cu puțință de a se retrage la Niș, căci brigada amintită li ar fi ținut drumul. Deci și aici punctul de gravitate al acțiunii în planul lui Cernaief era această manevră de încongiur, luată foarte pe departe și a cărei efecte s-ar fi văzut. abia dacă i s-ar fi împlinit supoziția, adică înfrângerea turcilor la Trnjan. * și Androvaț. Această supoziție însă nu s-a împlinit nici la aripa dreaptă, nici la cea stângă. Frontul turcesc a fost așa de slab atacat, încât Abdul Kerim a avut vreme a-i trimite lui Hafiz ajutoare (după unii 23 000 de oameni cu 19 baterii), încât trupele acestui din urmă rezistară atacului. Deci toată ofensiva sârbească se sparse ca bășicile de sopon, după ce au fost puse în lucrare cu atâta complicație și pe o linie de atac de nu mai puțin de șase mile. Ca totdeauna turcii nici acum nu s-au folosit de succesele lor și n-au urmărit pe inamicul bătut : abia două zile după bătaie aripa stângă turcească au luat ofenziva spre a se dizbăra de poziția lui Horvatovici — dar n-au putut. Pierderile sârbilor în bătălia de la 16/28 sept. se socotesc a fi de 2000—2500 de oameni. Armata sârbească din Deligrad e de 78 000 oameni cu 80 de tunuri; colonelul Horvatovici dispune de 18000 oameni (în cea mai mare parte români) iar colonelul Stancu Popovici e în Alexinaț cu 12 batalioane și 8 baterii.

[26 septembrie 1876]

["ZIARUL «AUGSBURGER ALLGEMEINE ZEITUNG» ÎNREGISTREAZĂ..."]

Ziarul „Augsburger Allgemeine Zeitung” înregistrează zgomotele care circulează în București asupra primirei făcute ministrului nostru prezident la Livadia.

Deși — zice corespondentul — nu dăm nici o înșămănatate acestor presupuneri, totuși vom înșira câteva, de vreme ce câteodată întâmplările viitoare proiectează în acest mod umbrele lor. Se spune că d. Ioan Brăteanu ar fi împuternicit de a încheia un tractat de alianță ofenzivă și defenzivă cu Rusia, în urma căruia Vodă Carol s-ar proclama rege al României. Oastea română s-ar pune sub comanda supremă rusască și s-ar reorganiza de cătră ofițeri ruși. Gurile Dunării — adică

acea bucată din Basarabia, care prin Tractatul de la Paris au fost cedată Moldovei, se va înapoia Rusiei; dar Regatul României ar primi ca o strălucită compenzație Bucovina și partea cea mai mare a Transilvaniei. Corespondentul adaoge următoarele reflecții : cei ce spun acestea par a uita că la cesiunea gurilor Dunării e interesată în prima linie Turcia, în a doua toate puterile europene cari au semnat Tractatul de la Paris; apoi că din trupul Austriei și Ungariei nu se pot tăia bucăți după plac, până când monarhia austro-ungară n-a încetat de-a exista. Ei manifestează cu nevinovăție părerea că dacă Italia cu ajutorul puterilor străine au ajuns în posesiunea Lombardiei și Veneției ea va ajunge poate să aibă și Trentino și dacă Regatul Serbiei s-ar forma din principatul vechi, Bosnia, Herțegovina și din Banatul austriac, de ce Regatul României să nu se compue din Valahia, Moldova, Bucovina și Transilvania ?

[8 octombrie 1876]

RUSIA [„DIN PETERSBURG SE DEPEȘEAZĂ..."]

Din Petersburg se depeșează că propunerea Porții e privită de public ca o trăsătură de eșec în contra Rusiei.

Un armistițiu de șase luni fără ca prin o prealabilă învoire să se fi garantat tractarea mai cuviincioasă a populației creștinești din partea Porții pare o apucătură pentru a ocoli asemenea garanții. Un armistițiu care nu asigură nicăiri pacea, ci dă loc la nouă măsuri arbitrare în contra supușilor și face ca sângele luptătorilor creștini să se fi vărsat în zadar nu poate conveni Rusiei. Asemenea propoziții iritează cu atât mai mult cu cât guvernul s-a silit de-a pune în avanscenă interesul păcii și părtinirea pentru rase de aceeași origine și de aceeași lege. Propunerea Porții nu poate fi primită aicea, de vreme ce iritația crește prin limbajul presei engleze, care se clatină din nou și e plină de neîncredere și de ură în contra Rusiei. Vorbele pe care le rumegă mereu că drumul prin Bulgaria duce la Constantinopole caracterizează îndestul opinia publică din Anglia, care pierde din ochi interesul comun al Europei de-a ajuta adecă creștinilor să recâștige drepturile lor și un tratament mai omenos, asigurat prin garanția colectivă a puterilor. Publicul e convins că guvernul va ști să pareze trăsătura de eșec a propunerii unui armistițiu de șase luni, fără ca mai întâi puterile să se fi unit asupra lucrurilor ce au să se întâmple după expirarea lui. Un armistițiu mai scurt, cu condiții de pace indicate, pare dictat de situație.

Această telegramă greoi stilizată o găsim în „Augsb. Allg. Ztung” și o reproducem aproape întocmai. Nouă ni se pare că nu publicul este autorul ei, ci „cămara de taină”.

[8 octombrie 1876]

[„ÎN PRIVINȚA PERSPECTIVELOR DE PACE..."]

În privința perspectivelor de pace sau război și a poziției pe care-ar ocupa-o România în cazul din urmă citim în „Românul”, organ ce este în stare de a fi bine informat, un articol lung, din care estragem în mod fragmentar câteva pasaje. Ele caracterizează îndestul nehotărârea ce stăpânește astăzi opinia noastră publică.

[10 octombrie 1876]

[„ZIARUL «AUGSBURGER ALLGEMEINE ZEITUNG» POVESTIND CĂLĂTORIA..."]

Ziarul „Augsburger Allgemeine Zeitung” povestind călătoria misiunii române la Livadia astfel precum ni s-a dat samă despre ea în „Monitor”, adaugă următoarele :

Acesta e o dare de samă, care face mai aceeași impresie ca o dramă asupra unui surdo-mut. El vede culisele persoanele în acțiune, dar din coprișul piesei nu aude nimic.

Publicul bucureștean își face el singur textul piesei. Acesta nu este autentic, dar nici neprobabil. Acțiunea principală se zice că nu s-au petrecut în salonul de primire al împăratului, nu în salonul marelui principe moștenitor și mai puțin încă în sala de mâncare a împărătesei — ci în cabinetul principelui Gorciacof. În acest cabinet se zice că s-au pactat lucruri foarte însemnate și foarte de mirare: România se declară independentă de Turcia și acest constituie în regat autonom. Ea pierde prin aceasta tutela, asigurată de cele șase puteri garante prin Tratatul de la Paris ; încheie însă în schimb un tractat de alianță ofensivă și defensivă cu Rusia, iar aceasta se obligă, cu la un congres european, ce va avea loc mai curând sau mai târziu, să facă a se

recunoaște Regatul României și de către celelalte puteri. Rusia poate și Germania vor recunoaște de îndată noul regat. Pentru a întâmpina un protest eventual al Porții, armata română va fi chemată sub arme până la cel din urmă om. Fiindcă nu lipsesc oameni, ci arme de construcție nouă, s-au și comandat acestea la Berlin și vor trece prin Rusia la Iași. Fiindcă casieriele statului sunt pustii și nici o perspectivă a se-ncheia un împrumut în străinătate, se va face înlăuntrul țării un împrumut silit, prin emitere de bilete de bancă ale noului regat, cari vor avea curs forțat. Dacă puterile europene vor dori-o, Regatul României va fi gata să ocupe cu trupele lui Bulgaria până se va hotărî în mod definitiv soarta acestei țări.

[13 octombrie 1876]

ITALIA [„AM REPRODUS LA TIMPUL SĂU...”]

Am reprodus la timpul său adresa comitetului izraelit din Roma îndreptată ministrului de externe al Italiei prin care acel comitet au căutat a înrâuri negociațiunile pentru încheierea unui tractat de comerț între statul român și cel italian.

O mână necunoscută, însă desigur binevoitoare, ni trimite din Roma n-rul din 1 noiembrie (250) a ziarului „Voce de la Verita” care, cu totul în antiteză cu organele italiene liberale, descrie stările de lucruri din țara noastră cu ochii liniștiți ai experienței personale și care ni dă dreptate nouă românilor într-o cestiune care în sine nici nu mai este o cestiune, de vreme ce Constituția țării, legile și regulamentele împreună cu vechiul „obicei al pământului” au regulat-o demult.

Iată ce spune ziarul clerical în articolul intitulat *Cestiunea izraeliților în România*.

Abia se răspândi vestea cu un tractat de comerț e pe cale de-a se negocia între Italia și România când unele ziare din capitală s-au grăbit de a atinge sub formă de apărători cestiunea izraeliților așezați în România.

Puind temei pe o poliție ce comunitatea izraelită din Roma au îndreptat-o înainte de câțeva vreme onor. ministru de externe și poate încă pe necurmatele plângeri nefondate ale deosebitelor comitete israelite, aceste ziare a început a repeta refrenul obicinuit: că evreii în România sunt obiectul unei persecuții religioase.

Până azi n-am crezut că trebuie să intervenim și noi în discuție neavând cunoștințe îndeajuns asupra faptelor cari se referă la cestiune.

Astăzi în fine suntem în stare de a declara, întemeiați pe informații din izvor sigur, că o asemenea persecuțiune n-a existat niciodată în România și că refuzul de a acorda drepturi civile evreilor, departe de a fi urmarea unei cestiuni religioase, are de motiv curat și simplu o cestiune economică și națională.

Faptele ce urmează vor dovedi acest adevăr. Imigrațiunea evreilor în România, crescută rânduri-rânduri pân-acolo încât azi ea numără aproape șase sute de mii de suflete, își are cauza nemijlocită în espulsiunea lor de pe teritoriul austro-rusesc.

Această espulsiune însăși a fost dictată de măsuri de ordine publică de vreme ce totalitatea acestor imigranți e ginte nomadă redusă la mizerie și care pentru a trăi și a realiza vreun câștig recurgea la toate mijloacele ilicite ce se pot închipui.

Fată c-o asemenea invazie România și-au exprimat în mai multe rânduri indignarea și temerea sa contra unei aglomerări și mai mari a acestei populații. Dar nu numai că glasul ei fu înăbușit, ci nedreptatea au ajuns pân-a o acuza de netoleranță pe ea, mai tolerantă decât țările cele mai civilizate, și de-a o stigmatiza că voiește să inaugureze o nouă cruciată.

România batjocorită [în] acest fel, ca-ndeobște cei slabi de către cei tari, a trebuit să se reculeagă și să cerce a micșora răul neputându-l nimici. Ea s-a hotărât de a regula poziția evreilor cu legi și regulamente cari fără [a] atinge cultul lor, rămas liber ca toate celelalte, prescriau drepturile și datoriile corelative cărora trebuiau-i să se supui. Într-un cuvânt totul se făcuse și se stabilise în mod legal pentru a produce o asimilare progresivă în feliul celei

întâmplare în alte țări unde totuși evreii sunt de zeci [de] ori mai puțin numeroși decât în România.

Această punere la cale, proclamată și admisă pretutindenea de către economiști și filantropi, pe de-o parte făcu să se-nalțe alte strigăte ale evreilor și comitetelor lor din Europa; pe de alta-i atrase României și guvernului ei un blam aspru, ba chiar demonstrații amenințătoare din partea unor guverne sau rău informate asupra a tot ce se referă la Orient, sau pentru ca menționata

punere la cale nu se potrivea cu vederile lor.

Ce se întâmplă? Încurajați de această protecție ebreii s-au făcut obraznici și-au aerul de a sfida guvern și nație. Mare parte dintr-înșii posed pașpoarte consulare spre a fi scutiți de impozite și de serviciu militar; alții și-au întrebuințat capitalurile pentru dobândirea într-ascuns de imobile și de proprietăți urbane vândute din cauza îngreuitoarelor împrumuturi pe cari ei le-au făcut proprietarilor indigeni primitivi. Acei cari n-aveau nici o avere au pus mâna pe comerțul mic, au scumpit zi cu zi obiectele de întâia necesitate ale vieții și-au deschis nenumărate crâșme în târguri și mai cu samă prin sate unde nenorociții țărani sunt despoiați și pe cale de îndobitocire. Acest flagel s-a lătit mai cu samă în Moldova căci aici a avut loc cea dintâi invazie și numărul izraeliților a crescut considerabil. Astfel vede cu-ntristare Iașii „capitala sa” prefăcută în Iudee, furnicând de evrei toată săptămâna afară de sâmbătă, când orașul pare pustiu și toate prăvăliile-s închise.

Spre a completa aceasta icoană tristă ar mai fi multe de zis însă marginile expunerii noastre nu ne permite deocamdată să le atingem.

Faptele citate de noi, adevărate de călători distinși și alte persoane de-naltă poziție ce au locuit în România, ajung a demonstra nimicnicio argumentelor puse-n serviciul cauzei izraelite. Aceste fapte ar putea să fie cel mult necunoscute țărilor mai departate dar ca o presă serioasă, europeană să primească în coloanele ei insinuări insidioase ale comitetelor sau comunităților izraelite și din această țesătură de falșități să tragă inducțiuni și teorii pe cari cel mai vulgar bun-simț n-ar putea să le admită; ca această presă, cu un cuvânt, să găsească drept, rațional și demn de luminele epocii noastre ca revistele sale să fie inspirate de o slabă fracție de evrei financiari și prin urmare influenți, fără a ține samă câtuși de puțin de glasul unanim *a cinci milioane de români*, aceasta ne surprinde. Oricum ar fi credem că România niciodată n-a gândit a face din cestiunea izraelită o cestiune de religie, ci una economică și națională mai cu samă precum am mai spus-o. În interesul existenței sale proprii și față cu neputința materială și morală de a ajunge la asimilare cum se face în alte țări, România, acoperită de scutul legilor sale și de Constituția sa, nu va acorda niciodată toate drepturile civile și politice ebreilor.

Încheiem deci că această otărăre se întemeiază pe considerațiile următoare :

1. Evreii de care e vorba, departe d-a se asemana cu coreligionarii lor din Europa, se împotrivesc oricărui prefaceri sociale, amețiți de fanatismul lor religios ca în momentul imigrării lor în Asia și în Europa.

2. Legile fundamentale ale României, ce sunt temeiul organizației sale sociale, se opun formal și ar fi o violare a lor dacă ea ar ceda la cererile izraeliților.

3. Acordând drepturi civile și politice ebreilor s-ar lovi un popor întreg în instituțiile și convingerile sale și existența sa națională ar fi espusă la un evident pericol național și aceasta ar putea împinge țara la escese necalculabile la cari au fost împinse în asemenea împrejurări și alte popoare mai puternice decât cel românesc.

[7 noiembrie 1876]

[„SOSINDU-NE PROCESUL-VERBAL...”]

Sosindu-ne procesul-verbal al ședinței din 5 dec. a.c. al Reichsrath-ului german, în care principele cancelariu a răspuns la interpelația deputatului *Richter* privitoare la percepția taxelor vamale în aur din partea guvernului rusesc, redăm și noi (din lipsă de spațiu *nu in extenso*) atât interpelația cât și răspunsul cancelariului.

Se știe că Rusia, de vreo câțiva vreme, a dispus ca toate taxele vamale să se perceapă de la 1 ianuarie înainte în aur. Deputatul Richter a interelat deci pe cancelariu ce măsuri are de gând să ia în privirea aceasta și și-au motivat întrebarea sa astfel: Nu numai mărimea tarifului vamal al Rusiei, ci asemenea mănuierea și interpretarea arbitrară a

legilor vamale din partea angloiaților rusești au dat adesea loc la plângeri în Parlamentul german. În urmă însă mai vine și ordinul guvernului rusesc ca cu începere de la anul nou să se perceapă vămile numai în aur sau în cupoane ce reprezintă aur ; deci sporirea taxelor de import cu mai

mult de 30 procente. Măsura e cu deosebire aspră, pentru că vine pe neașteptate și se execută în grabă. Ea aduce daune mai ales furniturilor încheiate pentru multă vreme și cu prețuri hotărâte de mai nainte.

Interpelantul citează furniturile de șine și fierării contractate în Vestfalia și întemeiate pe credința stabilită în politica vamală a Rusiei: apoi spune că interesele de export ale Germaniei sunt mult mai mult avizate asupra Rusiei decât acelea a oricărei alte țări. După ce critică, din punctul său de vedere liber-schimbist, politica comercială a Rusiei prin renumita și unilaterală teorie a exploatării consumentului, d. Richter încheie că (asemenea măsuri nu sunt proprii de a deștepta simpatia vechilor amici ai Rusiei pentru politica sa. Și dacă în contra unei asemenea politici vamale Germania nu poate face nimic, pericolul pentru industria ei devine și mai mare când o și mai mare lățire a teritoriului rusesc ar mai adaoge nouă țări supuse aceluiași sistem vamal și devenite neaccesibile industriei germane.

Fraza atribuită cancelariului că cestiunea orientală are așa de puțină însemnătate pentru Germania pe câtă înrâurire are asupra prețului și produsului unui pogon de pământ din Pomerania, Richter crede că e din ciclul acelor povești cu cari se împresură în genere petrecerea la țară a principului-cancelariu. Prin urmare dorește ca declarația principelui să nu mai lese nici o îndoială că guvernul imperial nu va privi dispoziția vamală rusească ca o măsură aptă de-a asigura dezvoltarea pacifică a culturai europene.

Principele au răspuns, îndestul de iritat, cam următoarele: Când am văzut interpelația, cu întrebarea „ce are de gând să facă cancelariul în această privire?”, am crezut de n-ar fi bine să întreb pe-o autoritate mai competentă în materii economice, de ex. pe d. interpelant, dacă nu știe vreun mijloc ca să ni ajute în cestiune. D-sa însă a preferat a mă acuza de indiferentism pe terenul politice economice, o acuzare pe care o întorc în plus pe terenul politice pure. Așteptasem ca să ni deie măcar unele semne despre ceea ce ar trebui să facă guvernul în această cestiune; dar, după ce i-am auzit espunerea de motive, m-am îndoit dacă știe macar ce ar trebui să facă în această direcție și dacă nu cumva interpelația sa nu are alt scop decât a mă pune pe mine și pe guvern în oarecare perplesitate prin răspunsul la întrebările sale.

Acesta-i va fi greu, pentru că nu se poate cere ca să fac pe teren economic mai mult decât mi se cuvine. Interpelantul a zis se nu-i răspundem că Rusia crede a-și pricepe singură interesele sale economice. Eu sunt asemenea de părerea interpelantului că Rusia a apucat pe o cale de la care va trebui să revină: dar pe câtă vreme guvernul ei nu se va convinge singur despre aceasta, un ministru străin nu va putea ajunge la nimic cu sfaturile sale. Nu putem opri procedura Rusiei, precum n-am putut opri pe Statele Unite de-a spori taxele de import, deși acele erau mult mai stricăcioase țării noastre decât sporirile Rusiei, pentru că erau aplicate mai sistematic. Poate că am putea face represalii, puind „taxe militante” asupra grânelor și lemnăriilor rusești esportate până la valoarea de 300 milioane marce (375 000 000 fr.), dar interpelantul au dezarmat pe guvern, spunînd că cu asemenea măsuri n-am trece. Poate să și aibă dreptate, dar prin o asemenea trâmbitare un guvern e adesea paralizat în dispozițiile sale. Căci într-adevăr cu ce-aș fi putut influența politica vamală rusească decât cu amenințarea unei vămuiri a grânelor?

Sunt departe de-a face asemenea propuneri de vreme ce chiar în țară sunt privit ca diletant în materii economice și pus în fața străinătății ca un om ce face propuneri care știe de mai nainte că nu va trece.

Interpelantul a pus apoi cestiunea politică în prosceniu după ce însă au repudiat ideea ca, iscându-se un război între noi și turci, cestiunea vamală ar putea să ne hotărască pentru turci și să atacăm Rusia. Mă bucur de aceasta. Dar cred cu, tot din cauza unui soi de diletantism, vorbitorul nu și-a lămurit tocmai în minte legătura, gradațiunea dintre amicitie, răceală, rea-dispoziție și ceartă, a prezentului — a viitorului. Dacă nelavreme, când o putere se află în situație încordată, îi băgăm un băț între roți, aceasta poate să pară nebăgat în samă pentru moment, dar starea căruței arată că i s-a băgat un băț între roate și aceasta poate fi începutul, și germinalele unei rele-dispoziții care încet-încet se va mări tot mai mult.

Mie interpelația mi-i foarte necomodă : deși nu cred că ea-i făcută pentru a nu stingeri în încercările de a mănținea pacea, totuși, dacă ar fi sămânța unor viitoare nemulțămiri, ea va fi

stricat tocmai acelora cărora voia să le ajute. Din mai multe părți am văzut cu mirare că politica de astăzi, din cauza netăgăduitei bunevoine pentru Rusia, e calificată de prea pacifică. Ni se impută că nu facem uz de marea putere ce ni-o dă unitatea germană pentru realizarea unor scopuri juste. Altădată ni se impută că căutăm pricini și bătălie; astăzi, că prea suntem pacinici și nu întrebuițăm cum se cuvine puterea noastră. Apoi interpelantul mai împărtășește eroarea multora cum că Rusia cere cine știe ce hatăruri și servicii mari de la noi.

Dar asta nu-i defel așa. Interpelantul arată că Rusia împlă să facă cuceriri, să-și lărgească teritoriul ; și au arătat pericolul ce s-ar naște pentru negoțul și industria noastră când închiderea vămilor s-ar întinde și asupra altor țări cari pentru moment nu sunt încă rusești. Dacă d-sa ar putea proba ceea ce zice, atunci toată politica restului Europei ar [fi] cu totul alta. Dar pân-acum nu avem decât asigurarea solemnă a împăratului Alexandru cumcă din parte-i renunță în orice cucerire și nu știu zău cine are dreptul, mai ales în țara noastră, ca, față cu asigurările acestui monarc care ne-a fost întotdeauna amic și bun vecin și care și-a ținut totdeauna pe deplin cuvântul, să esciteze în public deodată bănuiala că ar fi vorba necondiționat de cucerirea unor noi provincii, la care noi am trebui să manifestăm o complicitate oarecare. Rusia nu cere nimic de la noi pentru care am putea pretinde un preț. Rusia nu cere de la noi decât conlucrarea la o conferință pacifică, pentru un scop care este și al nostru, adică pentru ameliorarea stării creștinilor din Turcia europeană și pentru realizarea unor stări de lucruri în cari întâmplări ca măcelurile din Bulgaria să înceteze de a mai fi verisimile, — c-un cuvânt asigurarea supușilor creștini ai Porții contra unui tratament care nu se mai potrivește cu stările juridice de astăzi ale Europei și asupra încetării căruia Europa toată au fost unanimă. Numai forma adevărată nu s-au aflat sub care această unanimitate ar putea avea efect. Asupra scopului conferenței însă suntem demult înțeleși cu Rusia; lucrăm

așadar înpropriul nostru interes, din simpatie pentru coreligionarii noștri. Pentru aceasta să cerem de la Rusia o compensație? Asta nu cred s-o vreie nici chiar interpelantul.

Pentru moment e cu puțință ca cu toată unanimitatea conferința să rămână fără rezultat și-ntr-un asemenea caz declarațiile guvernului rusesc ne fac a admite că Rusia va proceda atunci de sineși spre a câștiga cu armele de la Poartă ceea ce ea nu voiește să conceadă în mod pacinic.

Pentru acest caz Rusia nu cere nici un scenariu de la noi decât numai neutralitatea noastră, ceea ce-i cu totul în interesul nostru. Să zicem veto Rusiei pentru că vrea s-aducă la-ndeplinire un scop care este și-al nostru și despre a cărui călcare nu avem nici o dovadă?

În momentul în care Rusia, pentru scopurile noastre comune, își pune puterea în mișcare, nu ni este cu puțință de-a trimite trupele noastre la graniță, pentru a i-o interzice. O asemenea nebunie cred că interpelantul n-a fi așteptând-o la noi. Rezultă logicește cu totul clar că Rusia nu ne face nici o pretenție pentru care am putea cere vo reciprocitate. Dacă-am voi s-o avem, mestecând terenul politic cu cel economic, la ce monstruoziități veni? Acesta ar semăna cu procedarea unor negustori din ulița jidovească care caută pricină de ceartă cu trecătorii ce nu voiesc să cumpere de la ei. Ca să căutăm pricină Rusiei pentru că nu vrea să cumpere de la noi n-o poate cere nimeni. Admiteți cazul că, în momentul în care eram ocupați cu războiul sau în care ne amenințau complicații războinice, Rusia mi-or fi zis : eu vă voi trata cu bunăvoință, dacă însă veți înlătura neplăcerile ce le am ridicând carantina contra boalei de vite. N-ar fi fost aceea o politică care s-ar fi osândit de cătră toți ca nedemnă de o nație mare ? Admiteți apoi că, în momentul când am fost siliți să intrăm în Franța, Austria ne-ar fi zis: vom sta molcom, vom păzi o binevoitoare neutralitate, dar vinurile ungurești să intre pe teritorul nostru fără vamă și tot astfel și zaharul nostru. Nu știu ce-aș fi răspuns într-un asemenea moment. Cred că, dacă neutralitatea ne-ar fi fost absolut de trebuință, ar fi făcut concesiile cerute ; pentru acesta sunt destul de bun om al trebii ; dar, îndată ce-am fi ieșit din încurcături, am fi reintrodus pur și simplu neatârănarea noastră vamală sau am fi așteptat momentul în care să putem zice guvernului austriac : acumă treaba stă cam astfel, rugăm a ni restitui concesiia noastră SAU a ni SE da concesiuni ecuivalente. Dacă înșir asemenea lucruri sunt departe de a crede că un asemenea nonsens ar putea forma baza politiceii. Împrejurările politice sunt mult mai fluctuante decât cele economice. Dacă Rusia ar fi într-adevăr

într-o poziție atât de critică încât să aibă nevoie de ajutorul nostru și dac-am voi să ne închiriem pentru prețul unei concesi vamale, cine ne poate garanta că peste doi trei ani n-am veni și noi în starea de-a avea nevoie de ajutorul prietenesc al Rusiei și am trebui să-i cântărim ajutorul politic prin concesi vamale ? Raporturile politice nu se pot amesteca cu cele economice.

Dacă tendența acestei interpelații au consistat poate în ¹ — mi-aduc aminte de discursuri asemănătoare înainte de vro 14 ani, pe când era insurecția polonă și se făcea atâta vorbă despre convenția noastră cu Rusia și pe când era asemenea tendență de-a ne învrăjbi cu Rusia, — poate că domnii vor fi și azi încredințați c-au făcut bine sau poate că nu, destul că eu în orice caz sunt convins despre contrariu. Dar atunci ca ș-acum am avut impresia c-asemena interpelări și discuții n-au fost în stare de-a turbura bunele noastre relații cu Rusia. Silească-se d-nia lor cât vor voi, eu le dau asigurarea :ca pe câtă vreme vom sta în acest loc nu vă va fi cu puțință de-a turbura relațiile noastre bune și intime și solide cu Rusia, nici de a aduce ruptură în probata noastră amicitie de-o sută de ani. Pentru aceasta se cer oameni mai tari decât d-voastră, mai tari decât mine, pentru aceasta se cere însuși guvernul imperial rusesc și nimene nu are această intenție. Nu exprim numai convingerea mea personală, ci, precum știu sigur, exprim pe aceea a guvernelor aliate și a M. Sale Împăratului chiar. Domnii cari simt trebuința de a turbura relațiile noastre cu Rusia sunt departe de țelul lor, căci trebuința care-i unește pe cei trei împărați pentru vreme lungă e în deplină vigoare și pot încredința că cu toate glasurile presei austriace, asupra motivelor căreia nu vreau să mă exprim, relația dintre Rusia și Austria e departe de orice turburare. Sunt cu totul în stare de a asigura — căci suntem foarte bine informați despre aceasta — că alianța celor trei împărați merită și astăzi pe deplin numele ei și există în toată tăria. Dar s-ar înșela cine ar crede cumcă alianța celor trei împărați s-ar fi îndreptat contra puterii a treia, care e mai cu samă interesată în cestiunea orientală — contra Angliei. Cu Anglia nu mai puțin avem tradițiile unei amicitii de-o sută de ani, care într-adevăr pe terenul public au avut momente de înstrăinare — pot să zic unilaterale, din partea Angliei — dar noi am rămas aproape fără întrerupere credincioși opiniei noastre. Din caracterizarea misiunii noastre în cestiunea orientală interpelantul va vedea că înlăuntrul programului nostru cestiunea vamală nu are loc. Pentru interesele ce le-am caracterizat avem în genere în Turcia simpatiile vecinului nostru. Interpelantul au citat o frază pe care singur crede că nu se atribuie numai din auzite, și anume că în tot Orientul nu avem un interes care să ecuivaleze o moșie din Pomerania. Nu este tocmai așa. Ca-n toate legendele, e o parte adevărată, una falsă.

Am zis: nu voi consilia participarea activă a Germaniei pe câtă vreme în toată vrajba nu va fi pentru Germania cestiune de un interes care să ecuivaleze încheieturile nestâlcite a unui singur mușchetar din Pomerania. Am vrut să spun că asta că trebuie să fim mai economi cu compatrioții și soldații noștri decât ca să-i riscăm pentr-o politică pentru care nu avem interes.

Drept că în această cestiune noi suntem cei mai puțin interesați, poate că Franța e tot așa de puțin, despre celelalte puteri însă, cu care trăim în neturburată amicitie, nu se poate susține absolut acelaș lucru, fiindcă împrejurările pot să ieie o față care să prefacă interesele turcești în interese indigene engleze sau rusești. Ei sunt tocmai în altă situație decât noi.

Dacă cestiunea orientală de azi, pe cât o înțeleg eu și pe cât nu se-ntemeiază pe coniecture și fantazii, nu cuprinde pentru noi, după a mea judecată, cestiunea unui război ; totuși ea cuprinde provocarea la o politică foarte prevăzătoare, care să se recomande puterilor prin bunăvoință și iubire de pace, pentru că astfel nu atingem nici unul din interesele lor. Silința mea și însărcinarea ce mi-a pus-o Maiestatea Sa Împăratul este ca să întrețin neturburate sau cât se poate de puțin

¹ Lacună. datorată unei erori de tipar.

turburate bunele relațiuni cu cele trei puteri interesate în criza aceasta, ca să le cultivăm amicitia cum vom putea.

Însărcinarea nu s-ar putea strica sau turbura decât numai atunci când unul din amici ar cere de la noi ca să arătăm că avem o amicitie mai tare cătră el, tratând dușmănește pe celălalt amic, care nu ne-a făcut nimica, care din contră ar voi să rămâie amicul nostru; să manifestăm deci

iubirea noastră mai tare prin ură cătră cellalt. Aceasta nu este cu totul cu neputință. Dar totuși nu cred cumcă astăzi ne-ar mai face cineva asemenea pretenții; cel puțin pân acum nu ni s-au făcut din nici o parte. Din contră, ținuta noastră amicală și binevoitoare a fost aprețuită de fiecare-n parte. Toți au găsit-o foarte firească și ne-au scutit de cereri nejuste. Au știut să prețuiască folosul ținutei noastre; căci noi avem puțină de-a mijloci fără părtinire într-o direcție care să împiedece războiul sau, dacă aceasta n-ar fi cu puțință, am avea mijloacele de a-l mărgini, de-a opri ca dintr-un război oriental să devie un război european, între două puteri europene. Așadar, chiar dacă conferența n-ar avea succes fie prin neunirea puterilor, fie prin împotrivirea Turciei la rezoluțiile lor și Rusia ar urma să lucreze de sine, totuși nu-i de trebuință ca acest război să mai aibă părtași: cel puțin silința noastră va încerca să oprească lățirea războiului pe atâta pe cât o poate face acesta o mijlocire amicală și acceptabilă pentru ambe părțile. Nu-i de trebuință zic — interesele anglo-rusești pot să aibă puncte de atingere foarte grele și învoirea poate că nu-i ușoară, dar dacă e nevoie de război între două state atât de puternice, dintre cari nici unul geograficește nu este în stare să-l siluiască pe cellalt, chiar de ar fi victorios; dacă prin mijlocirea noastră sau direct vor putea veni la convingerea cumcă ar face mai bine de-a se înțelege asupra intereselor lor pe cale pacifică, acestea, domnilor, sunt întrebări pe cari viitorul le va dezlega. Noi sperăm, și în orice caz activitatea noastră această țință va avea-o, întâi să păstrăm pace și amicitie cu amicii noștri de pân-acum, al doilea, să ne silim a mănține după puțință pacea între puterile europene, adică să localizăm după puțință războiul — dacă ar irumpe în Orient întrucât se va putea prin o mijlocire amicală, primită de bunăvoie din toate părțile și eschizând în mod absolut orice ținută cominatorie din partea noastră.

Dacă aceasta nu ni va succede, atunci, domnilor, se naște o nouă situațiune, asupra căreia nici mă pot pronunța în coniecturi și nici d-voastră nu veți fi cerând astăzi informații de la mine. Și nici astfel n-aș fi abuzat atâta de răbdarea d-voastră dacă escursiunea pe care interpelantul au făcut-o pe terenul politic, trupele auxiliare politice pe care le-a luat spre sprijinirea intereselor sale vamale nu m-ar fi silit de a culca pe terenul politic, pe care, pentru a nu vi rău înțeles, am fost silit să-l parcurg pe de-ntregul și în întinderea pe care mi-a impus-o interpelantul.

[3 decembrie 1876]

GERMANIA [„ÎMPĂRATUL AU ÎNCHIS SESIUNEA...”]

Împăratul au închis sesiunea Reichstag-ului printr-un discurs de tron în care Maiestatea Sa rezumă într-o scurtă ochire lucrările din al doilea period legislativ al acelu corp, salută elaborarea legilor judiciare ca un semn de întărire a simțului de solidaritate națională.

[15 decembrie 1876]

TURCIA [„ÎN ȘEDINȚA CONFERENȚEI...”]

În ședința conferenței din 3/15 ianuarie marchizul de Salisbury a comunicat în numele colegilor săi condițiile cele din urmă ale puterilor, scăzute și îmblânzite cu mult. Astfel formarea jandarmeriei, cantonamentul trupelor turcești și împărțirea în două a Bulgariei s-au suprimat. Cesiunea Zvornicului [către] Serbia a rămas în suspens, iar cesiunea către Muntenegru s-a redus la porpțiile cerute de Poartă.

Deci conferența a renunțat la toate punctele în litigiu afară de cele două a numirii guvernorilor și a instalării unei comisii de supraveghere. Dar și aceste două condiții a fost îmblânzite. Guvernorii s-ar confirma de cătră puteri numai în cei dintâi cinci ani, comisia europeană s-ar înlocui printr-o comisie compusă din turci și europeni.

După ce-au făcut comunicarea, marchizul de Salisbury a declarat că dacă Poarta nu va aproba aceste ultime propuneri, el are ordin să se retragă. Sir Elliot declară asemenea că are ordin să se retragă și să lese numai un însărcinat cu afacerile. După aceea fiecare plenipotențiar au făcut

pentru sine o declarație identică, unii adaogând că este în interesul Porții de-a consimți.

Savret Pașa își exprimă părerea de rău asupra hotărârei luate și observă că pentru un răspuns definitiv trebuie să se adreseze la Poartă; totuși crede însă că nu e cu puțință ca să cedeze în cele două puncte, a comisiei de supraveghere și a numirii guvernorilor, căci ating neatârarea Porții și au fost respinse o dată.

[9 ianuarie 1877]

["ATÂT PRESA, CÂT ȘI PERSOANE..."]

Atât presa, cât și persoane de toată încrederea au denunțat guvernului român mai multe abuzuri cari se comit de cătră unii din studenții români cu ocaziunea înscrierii lor în facultățile din străinătate.

În adevăr, fără a fi trecut cursurile liceale în țară și fără a fi dobândit diploma de bacalaureat, unii dintr-înșii merg în Franția și, abuzând de indulgența autorităților școlare de acolo, obțin ecuivalența unui titlu nemeritat.

În Paris s-a dat asemenea ecuivalențe bazate numai pe certificate din școala militară, pe atestări manuscrite, liberate de directorii de gimnazii, pe titluri administrative ce nu dovedesc decât că elevul fusese subprefect ori copist de minister, în fine chiar pe simple declarațiuni ale unor profesori particulari cari preparaseră pe candidat pentru un bacalaureat în perspectivă.

Unele din aceste au fost investite cu legalizarea agenției române și este probabil că această împrejurare să fi contribuit în câtva ca autoritățile școlare franceze să ia drept titluri reale niște hârtii fără valoare.

Pe lângă nedreptatea ce se aducea adevăraților bacalaureați ele izbesc în creditul școalelor noastre naționale, deroagă de la legile țării și ne compromit în fața străinilor. De aceea d. ministru al Instrucției s-a adresat agentului din Paris ca împreună să ia măsuri de îndreptare repede. D. ministru se roagă ca pe viitori să nu se mai puie viza agenției, nici să se certifice ori legalizeze autenticitatea semnăturilor sau conținutul vreunui act care, direct sau indirect, ar putea servi cuiva pentru obținerea ecuivalenței de bacalaureat francez.

Legea instrucțiunei publice prescrie că: testimoniul de învățăturile liceale se dau numai de autoritățile instrucțiunei publice, după formele prevăzute prin lege, și prin regulamentele examenului de bacalaureat.

Guvernul român a crezut deci necesar a reaminti celui francez : că primul titlu academic ce dau autoritățile școlare române e diploma de bacalaureat sau de examen general de liceu, care singur le dă dreptul de a intra în facultățile țării, titlu instituit cu începere de la 15 septembrie 1867. Prin urmare guvernul român roagă autoritățile școlare franceze să binevoiască a face ca :

1) Ecuivalența bacalaureatului francez să nu fie acordată studenților români decât în schimbul diplomei originale de bacalaureat din România.

Aceste diplome de la anul 1867—1868 sunt date în numele M. S. Domnitorului, purtând sigiliul școalei unde studenții și-a trecut studiile liceale și semnătura directorului acelei școale și a rectoratului Universității de București sau de Iași, vizate de Ministerul Instrucțiunei și semnate de candidatul examinat.

De la 1873—1874, ele sunt date asemenea în numele M. S. Domnitorului, purtând sigiliul școalei și semnătura numai a rectorului Universității de Iași sau de București și a candidatului examinat, cum și viza ministrului instrucțiunei.

De la 1874—1876, ele sunt date în numele ministerului instrucțiunei publice, purtând semnătura rectorului de București sau Iași și a candidatului examinat.

Iară de la septembrie anul curent, aceste diplome sunt liberate în numele M. S. Domnitorului, semnate de cătră rectorul Universității de București sau de Iași, purtând sigiliul Universității și viza ministrului instrucțiunei, cum și semnătura titularului examinat.

2) Orice student român, când va trece vreun examen de licență sau doctorat în orice ramură

de învățământ, pe lângă actul de naștere, inscripțiuni etc. să fie de-acum înainte obligat a prezenta autorităților esaminatoare franceze și diploma de bacalaureat român.

[13 februarie 1877]

[„DUPĂ INFORMAȚIUNILE CE LE ARE...”]

După informațiile ce le are „Vocea Covurluiului” și pe care le dă sub toată rezerva, se fac la Bărboși oaricare pregătiri de lucrări militare. Ele ar consta din niște terasamente și s-ar fi operând în 2 puncte : unul între Dunăre, Siret și calea ferată, altul pe înălțimile movilei de la Bărboși. Prin cel dintâi se atinge scopul de a fi apărat podul de la Bărboși de orice atac și a face inaccesibilă la gura Siretului orice debarcare; mai mult încă, se narează că din acel punct chiar fața întreagă a Galalilor până în dreptul Renilor ar putea fi protegiată cu succes; iar de pe înălțimea movilei Bărboșilor, ce domină asupra Dunării, s-ar putea proteja operațiunile din vale. Nu putem, nici trebuie să intrăm în alte amărunchi, ce pentru astăzi nu le cunoaștem.

[16 februarie 1877]

TURCIA [„ÎN 7/19 MART S-A DESCHIS...”]

În 7/19 mart s-a deschis parlamentul turccsc printr-un discurs de tron al sultanului, citit de primul său secretar. De faț-au fost miniștrii, demnitarii civili, militari și bisericești, senatorii și deputații, precum și „însărcinații cu afaceri” ai puterilor, afară de cel german și cel rusesc, reprezentați numai prin dragomanii lor.

Discursul tronului spune că împărăția avea să mulțamească mărirea ei de mai nainte practicării justiției, respectului legilor și bune sale administrații. Slăbirea continuă a împărăției e cauzată prin uitarea și părăsirea preceptelor pline de înțelepciune cari domniseră până la sultanul Mahmud. Acesta pricepu ce lipsește Turciei, introduse reforme și începuse a pune țara pe calea progresului și a civilizației. Sultanul Abdul Medgid continuă opera predecesorului său, promulgând „tansimatul”. Dar binefacerile acestei legiuri au fost paralizate de războiul din Crimeea, care pentru întâia oară nevoi Turcia la un împrumut. Mulțamită ajutorului puterilor mari aliate cu Turcia, pacea a fost restabilită și întregitatea împărăției a fost pusă sub garanția puterilor europene.

Țara ar fi intrat într-o era nouă de progres și bunăstare dacă *intrigile și sumușările culpabile* n-ar fi paralizat bunele intenții ale regimului, care era silit de-a întreține armate mari și de-a goli tezaurul public pentru înnoirea materialului de război. Aceste cauze, unite cu reaua administrație financiară, au încărcat așa de tare statul, încât în momentul răscoalei din Hertegovina guvernul se văzu silit de-a lua refugiu la măsuri esecțiionale. Aceste măsuri, reducând interesele datoriei statului, au lovit greu creditul lui, pentru că au ignorat obligațiunile Porții, pe care ea le-ndeplinesc totdeauna pân-atunci. Când, în împrejurările cele mai grele, sultanul (actual) a fost chemat pe tron, el a pus mai întâi puterile țarei în starea de-a păzi siguranța și neatârarea ei. După, aceea el s-a ocupat numai cu reforma interioară, promulgând o constituție care, după modelul țărilor celor mai civilizate, cheamă nația să participe la facerea legilor și la admnistrația intereselor publice, în fine el a instituit un parlament, asigurând tuturor libertatea, egalitatea și dreptatea.

Sultanul mulțamește providenței că e chemat de-a deschide sesiunea cea dentâi și enumeră proiectele de legi ce vor fi a se discuta. Între acestea sunt: *legea electorală, legea provincială*

(lipsesc alte 2 pagini)

pân-acuma numai prin împrejurarea că n-au terminat niciodată un drum de fier. După ce firma s-au ostenit în zădar de-a prinde teren în Viena, Belgrad și Constantinopole, presimțindu-se tendențe Waring-iane, ca au găsit brațe deschise la București. Firma Crawley n-avea de gând să construiască, precum n-o avea de gând nici

majoritatea deputaților români. Suflete ce s-aseamănă s-au fost găsit, și astfel s-a jucat de doi ani în București o comedie pe care specialiști în ramura drumurilor de fier nu pătruns-o de mult și prin care s-au lăsat înșelați tocmai acia cari ar fi trebuit să-și ție ochii deschiși.

Noua schimbare de persoane în reprezentanța diplomatică a Austro-Ungariei la București pare a fi produs o mică, turburare în liniștea olimpică de pân-acuma; dar noi nu avem speranțe tocmai mari despre cel întei pas de arme a noului agent diplomatic.

De Paști ziarele oficioase ne-au adus buna-vestire despre marele succes care culminează într-acestea cu guvernul român a cerut un credit extraordinar de 150000 franci pentru a alimenta lucrările pe distanța Ploiești ~ Predeal. Cheltuielile de construcție sunt de 12—15 milioane franci, lucrările nici nu s-au început în mod serios și, pentru cei 150 000 franci ceruți în mod extraordinar, nu se poate realiza decât o jumătate de kilometru drum de fier.

De aceea diplomația austro-ungară va trebui în orice caz să gândească la măsuri mai cu efect dacă e vorba ca în anul 1878 joncțiunea de la Predeal să fie îndeplinită.

[1 aprilie 1877]

FARSE LITERARE

Înainte de câțiva ani d. Paul Lindau, spiritualul biograf a lui Alfred de Musset, a pățit una și bună de la un autor din Germania, ale cărui produse poetice refuzase de-a le publica în revista sa „Gegenwart”. Autorul, atins de poșta cam bruscă a redacțiunii, a trimis redactorului mai multe poezii copiate din operele lui Gothe, Platen ș.a., iar ochii critici ai d-lui Lindau nu le-au recunoscut izvorul, ci le-au taxat de mediocre și superficiale. De la o vreme încoace însă pare-a fi un făcut cu redactorii pretențioși din Berlin, ca „să pată tot asemenea ca și d. Lindau. Un publicist din Berlin redigează o foaie literară în cari dii minorum gentium, sub pseudonime pompoase și romantice, neliniștesc lumea cu produsele condeielor lor. Un om din Viena ambiționase demult fericirea de-a intra și el în nobila societate a colaboratorilor acelei foi și, având destulă avere pentru a nu reflecta la onorar, ci numai la o bună tratare, scutură într-o bună dimineată colbul de pe păcatele tinerețelor lui, le pecetlui bine în plic și le trimise onoratei redacții din Berlin. Punct în n-rul cel mai recent apărau în poșta redacției o corespondență de câteva șiruri, în care nefericitul autor al poeziilor trimise se văzu executat pe roata criticei berlineze și taxat de „cretin”. Ofensatul turbă de mânie. El se retrase în singurătate și gândea numai la răzbunare. Iată că într-una din zile el apare zâmbind și frecându-și mâinile în biuroul său c-un volum colbăit subsuori, se puse la pult și scrise o epistolă foarte politicoasă, în care-și exprima părerea sa de rău cumcă cele întâi probe nu găsise aprobarea onorabilului critic și prin care își lua permisiunea de-a trimete un nou product al muzei sale, pentru care îndrăzne să spere o opinie mai bună. După aceea omul nostru copie din volumul pe-a cărui spate era tipărit cu mari litere de aur numele renumitului poet austriac Grillparzer un poem destul de cunoscut, îl anexă epistolei și-l duse singur la poștă. Duminica cea mai apropiată poșta revistei literare conține următorul răspuns : „D-lui I. C. Viena. Sau că ești un bărbat foarte tânăr încă sau o damă isterică mai bătrânioară. Lipsa de maturitate și nervozitatea versurilor d-tale ni fac hotărârea grea”.

La primirea acestui răspuns d. I. C. suspină de satisfacere; dar își stăpâni simțirile și păzi cea mai adâncă tăcere asupra celor întâmplare și scrise cu adâncă bucurie sufletească o a treia scrisoare către renumitul publicist berlinez. În sutele sale de scuze și rugăminți el învâli din nou o poezie, nu tocmai populară, dar compusă de un oarecare .. Gothe. Și iată iar după opt zile poșta redacțiunii. „D. I. A. Viena. Lasă-ne-n pace cu bâlbâirile d-tale copilărești Mai bine ai strânge cu lopata omăt decât să neliniștești oameni cinstiți cu poeziile d-tale.” D.I. C. se pune iar la pult — răzbunarea sa era împlinită — și scrise următoarea epistolă :

„Stimate domnule. Critica d-tale plină de spirit și energie au avut asupra mea acel efect pe care admonițiunile părților amici nu l-au putut avea niciodată : cu inima înfrântă mă dau învins. Într-un timp în care Grillparzer și Gothe — precum se poate vedea din probele trimise și din critica d-voastră binevoitoare — nu sunt vrednici de-a î[n]mulți numărul colaboratorilor prețuitei d-voastre reviste, într-un asemenea timp talente modeste, ca al meu,

se-nțelege că nu se pot arăta la lumina zilei. Am voit să fac o încercare finală, ca să câștig grația d-voastră. Dar, sfătuindu-mă cu gândul, renunț. Drept care vă mai rog să binevoiți a lua cunoștință de alăturata poezie, intitulată „Clopotul” și scrisă înainte de câțeva vreme de un d. Schiller și să primiți totodată asigurarea deosebitei mele considerații”.

[10 aprilie 1877]

DE LA CALAFAT

Correspondentul special al ziarului vienez „Die Presse” au avut onoarea de-a fi în ziua de 15 mai în apropierea Măriei Sale Domnului. În telegrama trimisă ziarului său spune, în asemănare cu știrile din țară, că bombardamentul Vidinului s-a ordonat pentru a încerca puterea și siguranța tunurilor de calibru mare. În totul s-au dat 18 bătăi din tunurile de calibru mare, cinci bătăi din cele de calibru mic. Bătăile de calibru mare au ajuns toate în Vidin. Turcii au răspuns cu viociune fără de-a cauza însă vro pierdere. Din 35 bătăi de tun din partea turcilor, trei au fost îndreptate cu mare precizie căci au căzut în mare apropiere de M[ăria] Sa Domnul. M[ăria] Sa stătea pe coronamentul ambuscadei unei baterii, espuindu-se direct focurilor. Focurile au început la 7 ore sara după ordinul dat de M[ăria] Sa. Semnalul l-au dat bateria (de 5 tunuri) no. 1 „Carol”, după care au început deodată bateriile no. 2 „Elisabeta”, nr. 3 „Mircea”, nr. 4 „Ștefan”, și se văzu curând incendiu în Vidin, care au fost însă curând potolit. La 7 ore 40 minute au căzut o granată trei pași lângă Domnitor și au explodat fără ca bucățile să fi atins pe cineva. La 7 ore 50 de minute au căzut o granată în flancul stâng unde stăteau mai mulți ofițeri. Un servitor au fost aruncat la pământ de presiunea aerului, mai multe bucăți au vâjâit împrejurul capului căpitanului Mavrocordat și au izbit într-un părete.

Cea mai mare parte din obuzele turcești au căzut în apă. La 7 ore 50 minute au încetat focurile atât dintr-o parte cât și din alta. Correspondentul ziarului vienez stătea lângă bateria „Carol”. După încetarea focurilor M[ăria] Sa îi zise : „azi ai primit și d-ta botezul de foc”.

[20 mai 1877]

AUSTRO-UNGARIA [„ZIARUL VIENEZ...”]

Ziarul vienez „Deutsche Zeitung” publică o corespondență foarte caracteristică, ce i se trimite din Liov. De câteva luni s-au ivit între țărănimea ruteană (malorosiană) din Galiția o mișcare ciudată. La început domnii poloni de la putere din Galiția s-au silit, nu fără succes, să arate ca această mișcare e un rezultat al provocărilor unor emisari ruși și internaționali. Ei au știut să facă foarte plauzibile arătările lor, * * * dări de samă cu totul adevărate, însă [su]puse acelei maniere de-a vedea, venite de la persoane neinfluențate de nimeni erau [în]tâmpinate cu îndoială. Organele polone, deși nu pot nega că iritația între populațiile [ru]rale au luat dimensiuni foarte mari, se-n[c]leacă și acuma a repeta același joc și aiu[r]lează despre emisari ruși și socialiști; dar [plu]tini sunt acii cari se mai pot amăgi prin această tactică. Nimic nu-i mai puțin verisimil decât că țăranul rutean, ne-ncrezător față cu orice străin, să se lase condus de emisari. E de prisos a căuta cauzele iritației aiure, când ele sunt pe față. Terorismul șleahței poloneze și a partidului ei și cămătăria frauduloasă esercitată de jidani în mod sistematic au creat o stare de lucruri care e nesuferită pentru țăran, cu atât mai mult cu cât strigătele sale pentru ajutor adresate imperiului rămân fără ascultare. Reaua gospodărie a polonismului autonom au ajuns în sfârșit să mântuie răbdarea apaticului țăran

rutean, a lui care pân-acuma a fost cetățeanul cel mai loial. Populația noastră s-au dizvățat cu totul de a mai aștepta ajutor de la Viena și speră a găsi mântuirea numai într-o răsturnare. Nu-i minune dar dacă în masa populațiunei care se află într-o asemenea stare psihologică au intrat faime mitice despre „eliberarea” promisă prin manifestul țarului, care Dumnezeu știe pe ce cale va fi ajuns în popor; nu-i minune dacă aceste faime dau naștere unei reflecții foarte ciudate. De

săptămâni să șoptește prin satele Galiției de la casă la casă : „că dacă Moskowski Czar va fi gata cu turcii, atunci va trece la eliberarea rușilor din Austria din puterea și ghiarele polonilor ș-ale jidanilor”.

Trebuie să cunoști pe țăranul rutean, trebuie să știi cât de neclare idei are el despre stat, guvern și împărat, pentru a măsura ce pericole se ascund într-o asemenea mișcare.

Mai puțin periculoase, dar nu fără greutate în privirea mișcării descrise din țăranime, este mișcarea mistică și aventurieră care s-au ivit în cercurile jidovești, ce urmează cu orbire prorocilor lor mincinoși, așa-numiților chassidim. Este între dâșii o tradiție că venirea Mesiei, așteptat cu dor, va fi precedată de un război cumplit între Ismael (Turcia) și Towen (Ionicu) Rusia, război favorabil turcilor.

Cu războiul actual ei pun în legătură basmele cele mai nebunești. Sultanul, zic ei, a fost la unul din cei mai renumiți rabini, făcători de minuni, la rabinul din Bălți¹ și acesta i-au făgăduit victoria ș.a. asemenea. În centrurile mici din Galiția, reședințe ale rabinelor făcători de minuni, se ivesc prooroci cari prezic, în stilul augurilor vechi, căderea Rusiei. Vreau să vă dau o probă a acestei versiuni pe care singur am văzut-o ș-am auzit-o : Pe cuptorul de la Bethamedresch (casa de rugăciuni) ședea un chassid, învălit în trențe, ignorant și barbar, cu ochii țințiți în podele. Deodată încep mișcări spasmodice, el dă ochii preste cap și-ncepe a bâlbâi în fraze întrerupte : văd plutind un vultur și vulturul plutește spre nouri și ghiarele sale sunt pline de sânge și penele negre; el hulește pe cel Prea-înalt, pe Dumnezeu lui Izrail și-și întinde aripele ... și aripele ologesc și el cade în prăpastie ... ș.a.m.d. Pe cei dimprejurul meu îi trecură fiori; mie însumi îmi era greață.

[27 mai 1877]

¹ În Basarabia rusească [n.a.]

[„GAZETTA DE COLONIA» PRIMEȘTE..;']

„Gazetta de Colonia” primește de la corespondentul său din Paris următoarele știri din izvoare „oficioase” rusești:

Guvernul rusesc e gata a da Angliei și Austriei orice garanție care ar asigura interesele lor; dar e hotărât a încheia pace cu Turcia abia atunci când ea va fi împlinit următoarele condiții: 1) Turcia dă provinciilor slave și creștine o autonomie deplină și legală. 2) Bulgaria devine stat autonom sub suzeranitatea Porții. 3) România primește Dobrogea întreagă și Varna, devenind stat independent. Acest plan, lucrat de generalul Ignatiev și de d. de Nelidof, au primit aprobarea principelui Gorceacof și va fi supus Angliei și Austriei la tratările eventuale cari vor începe îndată după ocuparea Rusciucului, contra căruia operează corpurile de armată ale generalilor Marsalski și Levițki.

[3 iunie 1877]

PELAGRA ÎN DISTRICTUL NEAMȚIU. SIMPTOMELE. CAUZELE PROBABILE. MIJLOACELE CE TREBUIE A-I OPUNE

D. dr. Dimitrie Cantemir din Piatra face în „Revista științifică” o dare de samă asupra unei cumplite boale, întrucât el au avut ocazia a o constata și trata în ținutul Neamțului. Din darea de samă ce urmează, cititorul va vedea ușor că avem a face c-un nou dușman al

nefericitei populații agricole, care ș-așa e decimată în fiecare an de-o mulțime de boale epidemice. Cauzele boalei sunt într-adevăr acelea pe cari le citează medicul din Piatra și întregul studiu este o ilustrație mai mult la vederile espuse adeseori prin coloanele acestei foi. Noi am zis adică că înmulțirea preste măsură a ramurilor neproductive din clasa de mijloc nu se face decât pe socoteala bunei stări și a sănătății claselor cari muncesc într-adevăr, că cu cât se-mulțește clasa celor ce consumă numai fără a produce cu atâta clasa celor ce produc va da mai tare înapoi, se va hrăni mai rău, va fi supusă la boale mai numeroase, se va stinge chiar. Căci ori de câte ori

vedem pe un om trăind fără a munci sau prin o muncă ușoară și fără însămnătate, de atâtea ori trebuie să știm pozitiv și necondiționat că oțitul lui se traduce într-un punct oarecare al nației în munca reală și grea a unui alt om, că cel de-ntâi trăiește totdeauna pe sama și în socoteala unui altuia, care acesta e cu atât mai nenorocit, mai plin de grijă și mai espus la boale, pe cât cel de-ntâi e norocit, lipsit de grijă și ferit de boale. Căci munca unui individ abia ajunge să-l susție pe el însuși și familia sa pe pământ; prisosul muncii, pe care-l poate pune la dispoziția societății, e cumplit de mic și oamenii cari dispun de el trebuie să întrebuințeze acest prisos cu cea mai mare cruțare și economie. Când însă organizația socială favorizează înmulțirea claselor neproductive, ea favorizează apăsarea și nimicirea celor productive. Între mijloacele de-a combate boala, d-nul dr. propune îngrijirea autorităților sanitare și locale. Nouă această îngrijire ne pare cu totul stearpă; ea samănă cu îngrijirea societății biblice engleze pentru moralizarea populației lucrătoare din Londra. În loc de pâne li se-mparte lucrătorilor Biblia, pe când adevărata cauză a demoralizării este mizeria, nicidecum lipsa de credință.

Adăogăm numai că în spitalul Sf. Spiridon din Iași provin asemenea numeroase cazuri de pelagră, că aicea boala s-au constatat a fi incurabilă, și că, desigur afară de ținutul nostru și cel al Neamțului, ea va fi provenind în toate județele Moldovei, căci cauze (sociale) identice produc efecte identice.

După această scurtă introducere, care așază fenomenul patologic la locul ce i se cuvine, adică înlăuntrul lanțului de cauze și efecte, cari tind la nimicirea poporului românesc, lăsăm să urmeze neschimbat articolul d-lui dr. Cantemir.

[28 august 1877]

[„«DIE PRESSE» DIN VIENA..."]

„Die Presse" din Viena publică o depeșă lungă originală despre luptele din jurul Plevnei, dată din Poradim 14 septemvrie, în care, după ce arată eșecurile suferite de corpul lui Scobelef, constată prin următoarele cuvinte semnificative bravura română:

La 11 oare a început corpul lui Zotov din Radișev și Pelișat atacul contra întăriturilor lagărului turcesc și, deși trupele turce nu dezvoltau vreo bravură, rușii cu toate acestea n-au putut rezista la focul inamicului. Corpul lui Zotov s-a apropiat de redută, unde s-au angajat o scurtă luptă de baionete, după care a urmat retragerea cu mari pierderi. Rezervele lipseau. A fost mai fericită aripa dreaptă din divizia a 4-a română care, operând cu corpul lui Grüdner a luat reduta Grivița. Două atacuri n-au izbutit, dar românii au avut destule rezerve pe cari, atrăgându-le la ei, au înaintat și au respins corpul de ocupațiune turc ; au luat 2 stindarde și 5 tunuri. Turcii au voit să surprindă pe români de 3 ori în decursul nopții, dar aceștia luară precauțiuni. Principele Carol a trimis, îndată după luarea Griviței, o brigadă de rezervă. Aceasta a folosit mult, căci a respins pe turci din aripa stângă.

Se comunică de la teatrul războiului că luni, 5 septemvrie, cavaleria română făcând recunoașteri în jurul Plevnei a dat peste un corp de bași-buzuci. A avut loc o mică luptă, după care bași-buzucii au luat fuga, iar cavaleria noastră i-a urmărit, cauzându-le mari pierderi și *luându-le un steag.*

[11 septembrie 1877]

AUSTRO-UNGARIA [„RĂSPUNZÂND UNEI INTERPELAȚIUNI..."]

Răspunzând unei interpelațiuni, prințul de Auersperg, președintele Consiliului de Miniștri, a declarat că, deja de la începutul războiului, guvernul a avut ca sarcină de a mănține o neutralitate efectivă și de a susține interesele monarhiei, dar fără să ia partida nici pentru unul nici pentru altul dintre beligeranți.

Nu vede în împrejurările de azi nimic care ar putea să modifice această atitudine.

Dacă interpelațiunea recomandă guvernului, în același timp, ca să păstreze o neutralitate

întreagă și să exerciteze o presiune asupra Serbiei pentru a o opri de a participa la război, cabinetul este silit de a declara că el vede în acest fapt o problemă grea de dezlegat. Guvernul nu găsește că este în interesele monarhiei de a se pronunța înainte asupra intrării în acțiune eventuale a Serbiei și cere ca Camera să nu insiste, luând în considerațiune responsabilitatea ce are guvernul.

Se scrie din Viena că Germania își va reînnoi mai energic reprezentațiunile la Poartă, din cauza violărilor convențiunei din Geneva comise de turci.

În Camera deputaților din Pesta d. Tisza a răspuns asemenea la mai multe interpelațiuni. D-sa a caracterizat politica austro-ungară ca veghietoare la propriile sale interese. Guvernul zise el, au reclamat la Poartă în privința torpilelor puse de turci în Dunăre, ca și pe lângă Rusia din cauza devastărilor comise de ruși la gura Sulinei.

Turcia a făcut concesii.

Rusia a promis să repare stricăciunile de la gura Sulinei după terminarea războiului,

La începutul războiului Rusia a promis să nu extindă asupra Serbiei operațiunile militare.

Aceeași promisiune fu făcută de Turcia.

Dacă Serbia va lua parte la război nici o piedică nu se va opune liberei acțiuni a Turciei.

În cazul acesta politica Austriei va fi dictată de interesele sale.

Alianța celor trei imperatori n-a fost un angajament relativ la cestiuni concrete, ci o învoire încheiată în interesul păcei Europei.

Acestei alianțe se poate atribui în parte faptul că războiul nu s-a generalizat. Din aceea că una din cele trei puteri a făcut războiul în contra avizului celorlalte două nu rezulta pentru Austro-Ungaria nici o obligațiune relativă la cestiunea Orientului.

Politica urmată de guvern până acum probează că dezmembrarea Turciei n-a fost niciodată în intențiunile sale.

Guvernul n-a reclamat în contra atrocităților turcești în genere, ci pentru ca să nu se ucidă prizonierii.

Turcia a promis să observe pentru viitor convențiunea de la Geneva.

Raporturile noastre cu Germania, a conchis ministrul, sunt deja de mult timp bune.

Ele și astăzi sunt încă foarte bune.

Camera a luat act de toate aceste răspunsuri.

[18 septembrie 1877]

TURCIA [„MONITORUL UNIVERSAL» PRIMEȘTE ..."]

„Monitorul universal" primește din Constantinopol cu data de 21 octombrie o lungă corespondență din care extragem următorul pasagiu :

Abdul Hamid au anunțat intențiunea sa de a petrece iarna în mica rezidență de vară numită Yildiz-Kiosk, unde el se crede mai în siguranță decât în vastul palat de la Dolna Bacce, a căruia întăriri sunt foarte greu de păzit. Diferite

temeri cari nu încetară niciodată să apese asupra spiritului tânărului suveran îi inspiră această rezoluțiune care este foarte mult comentată, mai cu samă de când se știe că și tunuri s-au transportat pe colină pentru a se complecta garda din prejurul rezistenței imperiale.

[30 octombrie 1877]

GERMANIA [„VORBIND DESPRE..."]

Vorbind despre situațiunea politică în Franța cu privire la Germania, o corespondență din Berlin a „Nordului" între altele zice :

Orice ar spune organele opiniunilor extreme, în Franța și aiurea, Germania ar fi încântată de a vedea mac-mahonismul ieșind neatins din luptă, numai ca d-nii de Broglie și Fourtoul,

reprezentanții ambelor partide pe care germanii leprivesc ca fatalmente plecate la politica de război, să fie în mod definitiv înlăturați de pe scena de la Versailles.

Mac-mahonismul în sine nu e altceva în ochii germanilor decât un expedient inofensiv, lucrul la care ei țin însă este de a împiedeca pe inimicii Germaniei de a pune mâna pe această firmă. Dacă mareșalul ar parveni să grupeze împrejurul lui pe moderații tuturor partidelor și să inaugureze un sistem de conciliare a căruia rezultat imediat ar fi de a întări pozițiunea Franței față cu străinătatea, Germania s-ar feri să arăte cea mai mică nemulțămire, ea nu ar voi să justifice denunțările celor ce o acuză că speculează asupra desbinărilor interioare ale Franței pentru a-i în[fi] lăge la prima ocazie nouă umiliri.

[30 octombrie 1877]

DIN „TIMPUL”

DESPRE SITUAȚIA POLITICĂ A ROMÂNIEI DE MAIORESCU

Ce însemnează pentru Germania un principe de Hohenzollern pe tronul României ?

Iată o întrebare ce merită a se releva: deci ni se pare cam straniu ca Germania să aibă a releva cestiunea aceasta abia după patru spre zece ani de domnie ai principelui Carol.

Dar straniu sau nu, realitatea e că până-acuma situația politică a României a fost tratată în foile germane c-o relativă indiferență și prin urmare adeseori fără o cunoștință a lucrurilor. Interesul răsărit ca din senin de câteva ori pentru unele obiecte de senzație, smulse din contextul lor, precum a fost acela al afacerilor drumului de fier Stroussberg de ex., au fost de natură a încurca și mai mult decât a limpezi, iar rezerva rece pe care a manifestat-o pururea față cu România sfera din Wilhelmstrasse n-au contribuit a îndrepta lucrurile.

Poate că în prezent lucrurile se vor fi schimbat. Situația politică generală e dominată în mod marcant printr-un fenomen capital; a intervenit dizolvarea alianței celor trei împărați, alipirea cu atât mai intimă a Austro-Ungariei către Germania și în fine, cu o atmosferă psihologică ce înconjură acest eveniment, s-a schimbat dispoziția Germaniei față de Rusia.

Deci a sosit poate timpul de-a atrage atenția serioasă a politicilor germani spre partea cestiunii orientale relativă la România și de-a le da ocazia de-a lua de cu timp o atitudine în caracteristica ceartă de interese care se desfășoară aci.

Un lucru cată să-l stabilim aci din capul locului; căderea principelui Cuza la 11/23 februarie 1866 și ridicarea principelui Carol de Hohenzollern pe tronul românesc în aceeași primăvară a anului 1866 erau inele în lanțul politicii prusiane, care a avut ca scop și de rezultat războiul contra Austriei și întemeierea confederației Germaniei de nord.

În favorul acestei aserțiuni se pot produce o seamă de probe, întrucât se pot proba în genere asemenea lucruri; între altele dăm proba următoare, care are pentru înfățișarea noastră avantajul de-a putea fi controlată de toți.

Cu toată încheierea memorabilului tractat de la Gastein 1865, se știe că tensiunea între Prusia și Austria se reivi puternică. Se simțea de toți că politica de „fier și sânge” avea să se pună în lucrare și contra Austriei. Cea mai de căpetenie grijă diplomatică a Prusiei era pe atunci de-a-și asigura pentru un asemenea caz neutralitatea binevoitoare a lui Napoleon III. Repetatele convorbiri ale d-lui de Bismarck cu împăratul Franței la Biarritz, zgomotele despre o alianță cu Italia treceau drept semne clare ale timpului. Broșuri inspirate „des ballons d'essai” erau, după obiceiul epocii napoleonice

la ordinea zilei. Între broșurile acestea politice cea mai însemnată, după cum știm, e cea intitulată „la Convention de Gastein”, care-a apărut în Paris la Dentu în septembrie 1865 (data e

remarcabilă) și care, după cum e recunoscut, era inspirată de ambasada prusiană din Paris, imediat înaintea călătoriei a doua a d-lui de Bismarck la Biarritz. Următoarele pericole se arătau anume că amenință pe Austria, dacă nu va ceda la pretențiile prusiane, ci va lăsa ca războiul să decidă;

La voix de Kossuth retentissante aux rives de la Theiss, en même temps que Garibaldi leverait sur l'Adige le drapeau de Marsale, n'appellerait-elle pas encore les cavaliers de la Hongrie à une nouvelle guerre d'indépendance ? La révolution est-elle définitivement vaincue en Roumanie et la paix est-elle irrévocablement assurée dans les provinces danubiennes ?

Acestea se ziseseră sub inspirația d-lui de Goltz în septembrie 1865, așadar cinci luni înaintea căderii lui Cuza și șapte luni înaintea necrezutei pe atunci alianțe pruso-italiane. Compare-se cu acestea evenimentele câte au urmat în realitate în aprilie 1866. Prusia încheie alianța cu Italia (misiunea Govone), ba chiar Garibaldi e utilizat în războiul în contra Austriei (pentru popularitatea lui, ca erou de teatru oarecum) : cu oamenii revoluției ungurești tratează contele Usedom și se face cunoscută provocarea făcută generalului Klapka (Kossuth rămăsese în ariergardă) „de-a lovi în inimă” : principele Cuza e răsturnat, iar în mai 1866 se urcă Carol de Hohenzollern pe tronul României, însoțit de d. I. Brătianu, ai căruia emisari [î]i lucrau pe românii din Ardeal.

Dacă în iulie 1866 Austria nu s-ar fi arătat gata de-a încheia pace, Prusia ar fi încercat desigur de-a pune în dezagregare conglomeratul statelor austriace; pe de-o parte aveau să se ridice ungurii, pe de alta cele trei milioane de români austriaci aveau să fie avizați la cele cinci milioane de conaționali liberi din principatul moldo-român. Carol de Hohenzollern era cuiul răsăritean pe care Prusia-l băga în carnea monarhiei habsburgice, precum Italia era cuiul de la sud, iar Ungaria cel central.

Constituirea actuală a principatului României sub dinastia principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen e așadar asemenea o operă a politicei germane și viitorul acesiei țări ar trebui să atragă în mod esențial interesul Germaniei.

E drept că vremile s-au schimbat de-atunci încoace: cu Ungaria s-a încheiat dualismul, „punctul de gravitație s-a mutat la Buda” : Austria și Germania, inamicii de la 1866, sunt legate astăzi prin cea mai bună „entente cordiale”. Dar principele Carol de Hohenzollern a rămas pe tronul României, și ceea ce fusese odinioară un post înaintat în contra Austriei poate deveni acum, starea lucrurilor fiind schimbată, un post înaintat în contra Rusiei.

Principatele unite Moldova și Țara Românească, de mult timp o arenă de luptă între interesele opuse ale Austriei și ale Rusiei, sunt și azi o asemenea arenă într-un grad și mai mare, dar în orice caz de-o importanță mai mare de la Tratatul de Berlin din anul 1878 încoace: în acest nex de lucruri și din acest punct de vedere vom considera deci raportul României către Rusia și către Austria.

Când, în aprilie 1877, rușii au trecut Prutul și-a început astfel efectiv ultimul război ruso-turc, încheiaseră cu câteva zile înainte, la 4/16 aprilie, o convenție cu România pentru regularea pacinică a trecerii lor prin țară și au stipulat în ea, în mod espres, că garantează „l'intégrité actuelle du territoire roumain.

Teritoriul român în acea „intégrité actuelle” cuprindea, precum se știe, și partea aceea a Basarabiei care prin Tratatul de Paris din 1856 i se restituise Moldovei și care cu Moldova și Țara Românească împreună formau Principatul unit al României.

În cele două luni ale războiului din anul 1877, mica și pe atunci puțin prețuită armată română se-nșirase de-a lungul Dunării pentru apărarea frontierelor proprii. Între acestea guvernul român trata cu Rusia în privirea intrării armatei sale în acțiune contra Turciei. La-nceput Rusia nu voia să știe nimic despre asta: încă în iulie 1877 d. de Nelidoff răspunde ministrului de externe al României, cu oarecare trufie, că Rusia n-are nevoie de ajutorul românilor. Bătut însă de Osman Pașa la 19 iulie, nefiind în stare a lua întăriturile de pământ ale Plevnei cu repejunea cerută, marele duce Nicolae se văzu silit, printr-o depeșă presantă de la 6/18 august 1877 adresată principelui Carol al României, să ceară ajutorul armatei române. Într-un timp s-a contestat existența acestei depeșe. Dar ea exista fără nici un fel de îndoială. Autorul acestor scrieri a avut textul ei autentic înaintea ochilor. E scurt, scris franțuzește, și-l roagă pe principele Carol de-a

trece Dunărea cu armate dinaintea Plevnei din cauza bântuirii din partea turcilor.

Astfel mica armată română, condusă de principele Carol în persoană, trecu Dunărea, avu o parte esențială la împresurarea și luarea Plevnei și s-a dovedit o trupă bună, după mărturisirea unanimă a martorilor oculari.

Când, la 10 decembrie 1877, Osman Pașa văzu neizbutind ulla sa încercare de irumpere spre apus, a trebuit să se predea și a fost făcut prizonier de către generalul român Cerchez. Astfel degajați la spate, rușii putură lua cu asalt trecătoarea Șipca, iar la 20 ianuarie 1878 își ținură intrarea în Adrianopole. Soarta războiului era hotărâtă. La 19 februarie (3 martie) deja s-a încheiat pacea preliminară de la San-Stefano.

În România însă sferile politice erau sub dominațiunea unui sentiment curios. Ministrul-prezident, I. Brătianu, și adevăratul conducător intelectual al partidului radical, actualul prezident al Camerei, C. A. Rosetti, treceau de mult încă drept oameni politici accesibili influenței rusești, deci acțiunea lor era urmărită pe atunci cu oarecare grijă. Nu doar că, în împrejurările date, ne puteau sustrage de la unele pretenții ale Rusiei. Prin Tratatul de la Paris de la 1856 teritoriul nostru fusese declarat inviolabil dintr-o singură parte, iar noi înșine fuseserăm puși sub garanția celor șapte puteri. Dar în cazul de față toate puterile ne părăsiseră. La Franța nu mai puteam gândi, la Italia în genere nu, Anglia pururea ni s-a arătat puțin simpatică; Turcia de mult timp încetase de-a mai avea altă politică decât aceea a unei îndărătnice pasivități și în loc de-a acorda, c-o îndrăzneală hotărâre, libertatea deplină a României (ceea ce era de facto în toate privirile esențiale și ceea ce ar fi dat poate întregii situații a războiului o altă turnură), ea, din contra, prin o declarație a faimoasei „Constituții” din decembrie 1876, o lucrare rea a lui Midhat Pașa, a stabilit în mod espres că România e „numai o

provincie a Imperiului otoman”, de-a dreptul în bătaie de joc pentru vechile capitulațiuni, pentru spiritul Tratatului de la Paris și-n orice caz pentru starea existență a lucrurilor. Înainte de toate însă alianța celor trei împărați stătea amenințătoare în fața României la începutul anului 1877. Încă la 5 decembrie 1876 principele Bismarck declarase din cuvânt în cuvânt în Dieta germană; „Pe cât timp stau în acest loc nimăru nu-i va succede de-a aduce o ruptură în amicitia noastră de-o sută de ani cu Rusia...”

... Alianța celor trei împărați își merită încă pe deplin numele și există înainte.”

Cum putea dar România să se opună Rusiei ?

Mulți vor fi justificat și sentimentul patriotic care l-a făcut pe principele Carol de-a nu lăsa cu indolență să i se dăruiască independența deplină a României ca un fruct al acestui război ruso-turcesc, ci de-a o câștiga singur cu armele în mână.

Dar în privirea conducerii diplomatice din partea lui Brătianu în noua și greaua poziție față cu Rusia lumea avea un sentiment cam de nesiguranță. Cestiunea care-i ocupa pe toți era: sub ce condiții, cu ce asigurări pentru viitor intrase armata română alături cu Rusia în război ?

Spre mirare generală, deja în ianuarie 1878, îndată după luarea Adrianopolului, se răspândi știrea că Rusia, cu toate că garantase în mod expres integritatea teritoriului român, voiește să ia partea română a Basarabiei și să dea pentru ea o compensație oarecare. Mirarea se prefăcu în consternațiune când Rusia respinse brusc încercarea ce-o făcu guvernul român de-a fi reprezentat printr-un delegat la preliminarele păcii de la San-Stefano. Așadar iar avea să se trateze de nobis sine nobis? La ce ne luptaserăm ? La ce intraserăm în război alături cu Rusia, în formă ca egali alături cu egali ? La ce biruiserăm ? Cu ce titlu de drept Rusia avea să trateze și să hotărască singură cu Turcia asupra sorții noastre, de vreme ce nici noi, nici puterile garante nu-i dăduserăm mandatul acesta ?

Într-adevăr, pacea preliminară de la San-Stefano s-a tratat și iscălit numai de către plenipotențiarii ruși Ignatief și Nelidof de-o parte, și de către cei turci, Safvet Pașa și Sadullah Bey de alta, iar despre noi se zicea în articolul 5: „La Sublime Porte reconnait l'indépendance de la Roumanie qui fera valoir ses droits a une indemnité a débattre entre les deux parties”, iar în art. 19 Rusia lăsa să i se cedeze Dobrogea, însă, „ne desirant pas s'annexer ce territoire”, își reserva posibilitatea unui schimb pe partea română a Basarabiei.

Așadar se dăduse lucrul pe față în mod formal; Rusia rupea convenția ei cu România înainte de-a fi trecut un an de la-ncheierea ei, rupea făgăduința ei de-a garanta integritatea teritoriului și pretindea Basarabia. Camerele române declarară în unanimitate că nu vor schimbul cu Dobrogea, guvernul protestă, Rusia amenință cu forța, și când lucrul veni înaintea Congresului de la Berlin, la 1 iulie 1878, dorința Rusiei nu numai că se realizează, ci retrocesiunea Basarabiei deveni chiar una din cele două condiții sub cari Europa se-nvoia în genere de-a recunoaște independența noastră.

Deja în memorabila învoială secretă dintre Salisbury și Suvalof de la 30 mai 1878, §11, Anglia declarase că: „Guvernul Majestății Sale britanice ar crede c-ar fi trebuind să-și exprime profunda lui părere de rău dacă Rusia ar insista în mod definitiv asupra retrocesiunii Basarabiei. Dar fiind stabilit în mod suficient că celelalte puteri semnatare ale Tractatului de Paris nu sunt gata de-a mănține cu armele granițele României stabilite prin acel Tractat, Anglia crede a nu avea în cestiunea aceasta un interes de așa natură pentru a se crede în drept de-a lua singură asupra-și responsabilitatea unei rezistențe în contra schimbului proiectat.”

La Congresul de la Berlin n-a mai [fost] vorba decât despre mărimea compensației, cesiunea siluită de teritoriu pentru a da României „quelque satisfaction”. Prin aceasta li s-ar aduce mai multora dintre membrii Congresului „un grand soulagement aux préoccupations de leur conscience”. Aceste caracteristice „scrupule ale conștiinței” stau din cuvânt în cuvânt în protocolul al X-lea al Congresului de la Berlin.

Și principele Bismarck își exprimă „simpatia” sa pentru România și ar fi „fericit” dacă acest Principat ar putea fi satisfăcut: dar, ca om politic practic înainte de toate, el dorește, un interesul unei păci durabile, să nu rămână în politica viitoare a Rusiei vrun. „sentiment de dignité blessée”.

Astfel Basarabia e smulsă de la România, iar aceasta primește Dobrogea în întinderea ei actuală. Principele Gorciacof mai declară că este un „acte de générosité de la part de la Russie” !

Astăzi România stă înaintea faptului complinit: e independența și independența ei e recunoscută. Basarabia a pierdut-o însă și-a căpătat Dobrogea pentru ea.

Nu știm, în adevăr, dacă prin aceasta a dispărut din politica viitoare a Rusiei acel „sentiment de dignité blessée” ; dar ceea ce știm e că un adânc sentiment de oțărâre și de neîncredere în contra Rusiei a rămas în inimile părții celei mai bune tocmai a junimii române, a părții aceleia care decide pentru viitor. Și fiindcă, într-o țară în care există libertatea absolută a presei și a întrunirilor și o posibilitate nelimitată pentru formarea și manifestarea unui curent național, împrejurarea aceasta are însemnătate pentru direcția politice ei viitoare, trebuie să considerăm mai de-aproape a ceastă stare oarecum morală a opiniei publice din țară.

Tot ce pierde Rusia din influența ei în România trebuie să câștige Austria. O scurtă privire retrospectivă asupra trecutului va face să răsară cu claritate exactitatea acestei teze, chiar dacă n-ar răsări din faptul că prin Tractatul de la Berlin se prevede în adevăr independența României, dar nu garantarea neutralității sale de către marile puteri, încât țara se vede silită a reflecta la marile state învecinate și, practic vorbind, va trebui să ajungă sau în sfera puterii Rusiei sau în sfera puterii Austro-Ungariei.

Precum se știe România actuală coprindea în secolul trecut și provinciile Bucovina și Basarabia, cari pe atunci erau ale Moldovei. În cursul vremii comunicația, care deveni tot mai strânsă, între această țară și vecinele ei Austria și Rusia, se traduse pentru România în faptul că acestea îi luară părți ale teritoriului ei și le anexară, lucru pentru care dificultăți cu Turcia dădeau totdeauna doritul pretext. Astfel Austria luă Bucovina prin Tractatul încheiat cu Turcia în

mai 1775, rămânând în îndoială cestiunea dacă renunțase la pretențiunile ei, formulate de mai nainte, asupra Țării Românești, precum și asupra Bosniei și Serbiei (vezi asupra acestui punct întunecos Zinkeisen, Osman. Geschichte VI, p. 115). Rusia ne luă Basarabia prin pacea de la București (28 mai 1812), adică partea Moldovei dintre Prut și Nistru, așadar jumătatea Moldovei. Dar în preliminarele păcii, căci se stabiliseră deja pe la finele anului 1811 între generalul Kutusof și Galib Efendi, Rusia pretinsese și obținuse întreg teritoriul până-n Siret. O privire pe hartă ajunge spre a vedea că aproape întreaga Moldovă ar fi fost pierdută către Rusia. Numai înaintarea lui Napoleon I în contra „semiasiaților” de la nord îl încurajă pe sultan să nu confirme

preliminariile și sili pe Rusia să se mulțumească cu Basarabia. Acestea toate la începutul acestui secol.

Daca aruncăm acum o privire asupra stării românilor basarabieni de sub Rusia, precum și asupra stării românilor din Bucovina, Transilvania și Banat de sub Austria, observăm o deosebire învederată; românii din Rusia sunt nimiciți, românii din Austria prosperează : Rusia e o monarhie care mistuie naționalitățile, Austria le conservă : Rusia e statul absolutismului centralist și cuceritor, Austria rămâne în esență un stat federativ al compromisului dintre diferitele sale naționalități. Nu mai există în Basarabia nici o școală românească, nu se tipărește în Rusia o carte or o foaie românească; nici un șir tipărit românește nu poate trece de dinafară peste granițele Rusiei : naționalitatea română, ca atare, a dispărut între ruși în curs de cincizeci de ani.

Cu totul altfel în Bucovina austriacă. Nimic nu se opune aci din partea statului dezvoltării bisericii române, a școlii române, a culturii române. Se tipăresc cărți și tot românești, limba și literatura română e obiect de studiu în licee și la Universitatea din Cernăuți, ba chiar în deceniul nostru un român din Bucovina, baronul Petrino, a fost ministru de stat al Austriei sub Hohenwarth în calitate sa de reprezentant al naționalității române.

În România, în fine, s-au schimbat vremurile de la 1775 și 1813. Nu mai e cu putință de-a întrebuița această țară ca pe o masă moartă, ca pe o minge între puterile învecinate. Domnia coruptă a fanarioților, favorizată sistematic din Constantinopol, a încetat: încet, însă continuu, s-a transmis o proprie viață națională în vinele corpului ei: ea se simte aparținând rasei latine, a primit instituțiile de cultură ale Apusului și a început a le prețui: se observă o literatură începătoare și, înainte de toate, se observă un. fapt care nu există într-alte părți în estensiunea aceasta, că toți miniștrii ei, toți profesorii de universitate, marea majoritate a deputaților, a senatorilor, a prefecților și a judecătorilor din România sunt oameni cu o cultură sistematică primită în Franța, Germania, Austria, Belgia și familiarizați cu succesele, precum și cu trebuințele culturii apusene a Europei. E numai o consecvență a acestei stări de lucruri dacă în fruntea statului român e o dinastie din cea mai însemnată Casă domnitoare a Europei apusene.

Azi nu mai e de gândit la o răpire de țară în felul apucăturilor de mai nainte ale artei politice austriace și rusești, nici la o îngăduire indolentă din partea românilor de astăzi, căci oricine-și aduce aminte cum în primăvara anului 1878 tânărul stat s-a opus tuturor amenințărilor Rusiei pentru cedarea Basarabiei și a eșalonat mica sa armată spre a-ncepe cu Rusia de la San Stefano, cu aliatul său de până atunci o luptă pe moarte și pe viață. Nu înaintea Rusiei, înaintea voinței colective a Europei, exprimată în Tractatul de la Berlin, a trebuit să se închine România, de-a cedat pacinic Basarabia.

Se înțelege că România singură, cu cel 145000 de oameni armată și vro 309 de tunuri ca putere extremă în cazul unui război, n-ar fi în stare de-a se opune cu succes vreuneia din marile puteri învecinate. Dar în ordinea lumii acesteia e prevăzut, pare-se, ca în „concertul” european al puterilor mari, să se afle totdeauna câteva voci foarte dizarmonice : așadar armata română, învăpăiată și însuflețită de curentul entuziasmului național, ce se poate stabili cu înlesnire, e îndestul de capabilă de-a opune o rezistență foarte îndărătnică până ce dintr-o parte oarecare a Europei i-ar veni ajutor. Pe lângă astea nu trebuie să uităm că România singură are mai multă populație (unită ca stat și cu totul omogenă) și aproape tot atâta suprafață teritorială ca Serbia, Muntenegrul, Bulgaria și Rumelia orientală la un loc.

Nu e nevoie de-a insista prea din cale afară asupra testamentului lui Petru cel Mare, care-ar fi apocrif după cum se zice, nici de-a crede pe cuvânt scrierea lui Fadeiev privitoare la țelurile politicii rusești. Un lucru însă s-a stabilit după ultima evoluțiune a cestiunii orientale; La căderea apropiată a Turciei europene, Rusia nu mai apare ca apărător natural al creștinătății contra islamismului (căci creștine sunt Austria, Anglia și Franța asemenea), ci ca mandatar special al intereselor ortodoxe și slave. Și românii stau în legătură cu Rusia prin ortodoxie, slavismul însă îi desparte de Rusia. În secolul nostru a scăzut însă importanța unor forme religioase speciale, dar s-a accentuat în locu-le însemnătatea conștiinței naționale. Deci, în politica rusească ortodoxă e coaja, slavismul sâmburele tendențelor.

Daca, după programul lui Fadeiev, Rusia voiește, pentru a rezolva criza orientală, crearea

unor mici principate autonome, cari să fie unite într-un interes comun cu stăpânitorul rusesc prin înrudire oarecum sau prin naționalitate, atunci România-i stă în cale. Identitatea credinței religioase-i va uni tot atât de puțin precum a unit catolicismul din Austria pe germani cu italienii. Societatea în România e în esență ireligioasă: de dragul crucii ortodoxe nu se va ridica o mână în România. Astfel nu e cu puțință o direcție comună între slavii din Balcani și români: tendințele lor stau vertical pesteolaltă; privirea slavului e îndreptată spre nord, a românului spre apus.

Astfel stând lucrurile, rămâne să-ntrebăm ; dacă Rusia a fost prudentă când le-a luat românilor atât de repede și fără scrupul ultima lor bucată de Basarabie ? Iluzia statelor creștine ortodoxe cari ar fi să se ridice sub scutul Rusiei pe ruinele Turciei s-ar mai fi putut mănținea poate câțva timp. Dar când Rusia, sub pretextul apărării creștine contra turcilor, la României creștine o bucată din Basarabia, atunci masca ortodoxă a căzut înainte de vreme și nu mai rămâne decât lupta de rasă între slav și latin.

În lupta aceasta România se simte una cu aspirațiunile culturii europene și, într-o oră plină de însemnătate, a primit de la Congresul din Berlin însărcinarea de-a-și pune piciorul în partea răsăriteană a teritoriului balcanic prin luarea

în primire a Dobrogei, pe când în același timp Austria, după o însărcinare analogă, a luat în posesiune Bosnia și Herțegovina în partea apuseană. Principatele slave ale Balcanilor sunt așadar prinse între două clești neslave.

Vederile espuse mai sus, a căror urmare naturală rezultă să fie înclinarea României spre sfera puterii austriace, sunt împărtășite de un mare număr de oameni politici români. Îndeosebi ele rezumă convingerea unor membri conducători ai partidului junei drepte.

Dându-se prin aceasta terenul pentru o influență legitimă a Germaniei și Austriei între români, ar trebui în adevăr să se întreprinză cu tărie exploatarea lui atât în folosul Austriei cât și în al României. Căci pe de-o parte Rusia este în orientalibus un agitator cu mult mai abil decât Austria și știe, sub aparența intereselor „naționale” mai cu seamă, să pornească pe mulți români în contra Austriei (ca acum în cestiunea dunăreană și în privirea joncțiunii cu proiectata cale ferată din Bulgaria), pe de altă parte imprudența politice interioare a ungarilor în contra românilor austriaci nu prea e făcută de-a favoriza o prevenitoare mergere împreună a României libere cu Austria.

Dar dificultățile acestea sunt mici și trecătoare în raport cu scopul mai mare și permanent; și, dacă se va afla în esență voința statornică în amândouă părțile, forma confirmării ei va trebui să se afle.

[31 decembrie 1880]

DIN „TELEGRAFUL ROMÂN”

ROMÂNII DIN UNGARIA

I

În timpul de față grasează contradicțiunile și suprinderile politice. În împregiurări de acestea, la oameni preocupați de șovinism, rațiunea sănătoasă nu prea are trecere. Din contra, omul care se ține de o programă politică, întemeiată pe ceea ce este real și folositoriu obștei, vine în pozițiunea de a se lupta în deșert. Ceea ce combate azi trebuie să combată și mâne, deoarece acei ce, stăpâniți de pasiuni șovinistice, s-au pus pe terenul contradicțiunilor și al suprinderilor, nu se sfiesc a zice azi că albul e negru și mâne că negrul e alb și așa mai departe.

În articuli de ziare, în discursuri parlamentare, în broșuri și în alte scrieri politice cetim lucruri cari descriu situațiunea popoarelor nemaghiare din Ungaria așa de frumos, încât ți s-ar părea că toată lumea din afară să râvnească la pozițiunea acestor popoare „fericite”. „Îndreptățite egal” se bucură toate de aceleași favoruri precum au să poarte și aceleași greutăți. Parlament, ierarhia funcționarilor de jos până sus, bunătățile statului de tot felul pentru întreprinderi publice și private, garanții pentru instrucțiunile publice și private ... toate stau deschise și la dispozițiunea tuturor.

Nu este aceasta o stare fericită a naționalităților nemaghiare din Ungaria ? Ce vor ele mai mult ? Și, apoi, când e vorba și de români, nu se află și ei între aceste naționalități „fericite”?

Așa ne cânta la orice ocaziune în urechi droaia de ziare cu limbă maghiară și nemțească, plătite și neplătite, ce s-au pus la dispozițiunea guvernului unguresc și naționalității ungurești, carea, prin o coincidență limbistică, este identică ca „națiunea maghiară” (magyar nemzet).

Albă ca ziua bună, verde ca speranța în bine și roșie ca floarea parfumului este dar situațiunea și pozițiunea naționalităților, prin urmare și a românilor, privite prin prismele colorate ale droaiei pomenite de ziare. Naționalii din Ungaria, fie români, fie croato-sârbi, fie nemții, fie, în sfârșit, ce vor fi, pot ajunge bărbați mari de stat, ei pot propune reforme în Parlament, se pot înălța pe treptele ierarhice civile și judecătorești până la miniștri. Numai regi și împărați nu se pot face. Li se înființează universități, gimnazii și alte școli de tot felul; li se ridică teatru din averea publică; li se subvenționează institute de cultură; li se garantează autonomii pentru administrațiuni proprii de biserici, școli și fonduri.

Dacă ar fi așa !

Însă — acest fatal „însă” — , cât e de mic la vedere răstoarnă și nimicește toate iluziunile câte le-ar avea. Pentru că d.e. Parlamentul nu există, fie cineva patriot cât de mare și bun, pentru acel ce nu știe vorbi perfect limba maghiară; căci este lege că numai limba maghiară exclusiv este limbă parlamentară în Ungaria¹. În funcțiuni înalte și inferioare în faptă numai puțin se pot străcura, și aceștia mai cu samă dacă au abzis de simțăminte naționale, sau ceea ce e și mai bine văzut, dacă se reneagă cu totul. Un național, prin urmare

¹ În Cislaitania sunt admise toate limbile recunoscute de stat.

și un român, care voiește să poată dispune de puterile sale sufletești, încât [î]i permite ocupațiunea oficială, și pentru poporul său, este depărtat din oficiu sub un cuvânt sau altul, sau, în cazul cel mai favorabil, pus sub priveghiarea denunțătorilor și pânditorilor după „ultraiști”, „răzvrățitori”, „panslaviști”, „dacoromaniști” și alte „iști”, căci, în privința aceasta, lexiconul „patriotic” este bogat în termeni. Românul, dar, care vrea să se dedice și naționalității sale în ceea ce este legal și patriotic totodată, trebuie să-și caute o carieră afară de ierarhia funcționarilor. Vasăzică nu ministru sau altă funcțiune înaltă; un prezident de tribunal, un vicecomite nu poate un român care ține la naționalitatea sa ajunge, afară dacă era cea „fericită” l-a găsit în funcțiune și n-a putut fi prin nici o mesteșugire escamotat din funcțiune. Ceea ce se întâmplă cu românii se înțelege că se întâmplă și cu alții și viceversa. Universități ? ! ? Ni s-a creat una maghiară în Cluj, alta este în Budapesta și are să se mai creeze una în Pojon sau în Seghedin, se înțelege tot maghiară. Și dacă îndrăznim, bunăoară, noi românii, să ne deschidem gura, vorbind de universitate românească, suntem luați în râs. De cine ? De acei ce se laudă în lume că aici în Ungaria fiecare se poate dezvolta liber și fără de nici o piedecă. Gimnazii ? Școli reale ? comerciale ? cu limba națională întemeiate de stat nici pomenire ! Trebuie să fim buni bucuroși ca guvernul să ne lase în pace în școlile care ni le ridicăm noi și să nu ni le șablonizeze ca cele susținute de stat pentru juni maghiari și pentru cari vor să fie maghiari. Să ne pară bine să nu ni se ia și ceea ce ținem cu munca și sudoarea noastră privată extraordinară, pentru ca să se îndrepte în contra dezvoltării culturei noastre naționale. Spre ce sfârșit au să servească școlile inferioare este învederat. Suntem aduși ca să lucrăm cu puterile noastre, pe care statul este departe de a le sprigini, la maghiarizarea generațiilor viitoare, pentru că cei cari strigă în lume cât de mare e binele și libertatea în Ungaria sunt de părere că Ungaria numai atunci va fi mare și tare când va fi locuită numai de maghiari puri. Teatru subvenționăm cu toții din punga statului cu sume colosale pentru maghiari, căci afară de teatre maghiare în Ungaria nu știm să se bucure vreă instituțiune de felul acesta a vreunei[a] din naționalitățile celelalte de subvențiuni de la stat. Reuniunilor noastre cu scop de cultură li se interzice dreptul de expozițiune în loc de a fi spriginite din averea comună a statului. În fine, în biserică se dă autonomie pentru ca pe calea ordinațiilor și a legilor nebisericesti să fie reduse; iar prin presă ni se cântă că biserica este sau poate fi vatră de ostilități față cu statul și cu ideea de stat, pentru că funcționarii bisericesti „nu știu ungurește”. O subvențiune oarecare dă statul și bisericilor naționale, ca echivalent (?) pentru serviciile care bisericile le aduc statului, dar și aceasta se impută la numeroase ocaziuni, aruncându-[ni]-se în

special nouă că statul spriginește cu bani ungurești machinațiuni în contra sa (!!!).

Este palidă coloratura aceasta, dar și dănr-însa se pot vedea contradicțiunile de la noi din țară.

Se înțelege că la rândul nostru când vedem aceste contraziceri nu putem tăcea. Însă [în] ce ne privește pe noi românii terminii în cari ne espectorăm sunt îngerești pe lângă ai opozițiunei maghiare când aceasta vorbește contra guvernului unguresc, pe lângă ai foilor ungurești când scriu despre naționalități, despre armata comună etc.

Cu toate aceste, se reped ziarele amintite la cea mai blândă reflectare asupra noastră și ne zic că suntem „ultraști”, „nemulțămitori” și ne îndreaptă să luăm exemple din Germania, din Francia, din Italia și din alte staturi naționale. Ca și când noi la poruncă ar trebui să primim ce ne spun ziarele „infailibile”, în tonul lor de instructori, tot de bani bun și n-am avea nici dreptul ce ni l-a dat D-zeu ca să reflectăm.

Nu este aceasta surprinzători ca să nu zicem indignatori pentru orice om cu mintea la loc ? Ne dau învățături frumoase de moderațiune nouă, căroră ni s-a luat, sub pretexte pompoase, totul, atunci când se zicea că ni s-au dat toate, atunci când, la stăruința șoviniștilor, suntem aduși în pozițiunea ca din partea unei naționalități să ni se pună sechestru pe toate aspirațiunile ce privesc statul. În adevăr, trebuie să zicem că este metod în astfeli de absurditate care, analizată, nu este altceva decât că în "Ungaria numai o naționalitate se cuvine să trăiască. Căci așa ni se pare că raționează acei cari zic că suntem ultraști: „Voi puteți trăi aici cu noi, puteți fi ca noi: abziceți de un puțin lucru, de limba și de naturelul vostru. Oameni suntem și noi maghiarii și, dacă vă faceți și voi maghiari, tot oameni rămâneți. Dar noi nici nu mergem cu pretensiunile așa departe. Nu cerem ca la moment să vă faceți *toți* maghiari. Suntem indulgenți. Până una alta, până când se va vota vreo lege nouă în privința limbei, acasă puteți vorbi cu muierile și cu copiii voștri limba voastră; ba chiar și în biserică vă este permis a zice *Tatăl nostru*, și dacă mai știți și *alte* rugăciuni, în limba voastră."

Dar am zis că și noi reflectăm, și că avem însușirea aceasta nu suntem noi de vină, căci D-ezeu ne-a dat-o și nouă, se vede fără respect la naționalitatea noastră.

Poate că din punct de vedere maghiar însușirea de a reflecta și noi este o scădere. Poate că conducătorii opiniunei publice cu patentă cred că în Ungaria va fi de ajuns dacă reflectează numai o naționalitate și cei ce se „pocăiesc” și intră în sânul ei. Reflectarea la celelalte

naționalități, deși încă neoprită prin vreo lege anumită, vor fi crezând acei pionieri ai șovinismului, nu este numai de prisos, dar și periculoasă pentru întregitatea statului, doar chiar pentru *ideea* de stat.

În adevăr, teribili politici. Ei se vede că misiunea conducerii politice vor să o aibă în mijlocul unor ființe cari nu reflectează și li e teamă că o singură reflectare nepatentată le va răsturna până și *ideea* de stat.

Deci să nu ne mirăm de alte surprinderi neașteptate, de călcarea bisericilor române și a locuințelor preoților români în diverse părți ale țării căutând după arme, proclamări și ruble (!!!), în mijlocul păcei celei mai adânci.

Ei bine, noi am combătut de ani și combatem absurditățile aceste, dar în deșert. Căci mai ieri-alaltăieri unele foi maghiare iar ne fac ultraști și ne insinuă tendențe ostile atât întregității statului, cât și ideii de stat unguresc.

În fața tuturor acestora, precum alte naționalități, așa nici noi românii nu ne putem pune în ceartă cu D-ezeu de dragul politicilor maghiari, pentru că ne-a dat și nouă însușirea de a reflecta. Și reflectând, iar nu suntem noi de vină dacă ajungem la concluziunea că noi nu numai că am putea, dar avem și *drept* de a trăi în stat ca români, chiar și cu rizicul de a nu plăcea aceasta politicilor maghiari.

Și dreptul acesta este bazat pe raportul numeric, pe istorie și pe lege, în fine, pe datorința noastră de a contribui la dezvoltarea morală-intelectuală și materială a patriei.

Înainte de a trata cu numeri, premitem că dintre staturile care sunt puteri mari și la care se provoacă cu predilecțiune foile maghiare când scriu despre raporturile interne dintre naționalitățile Ungariei, ne vom servi de puterea care tratatului nostru este mai puțin favorabilă, de Anglia, sau mai exact, de Regatul Unit al Britaniei-Mari (Anglia, Scoția și Irlanda sau Hibernia). Din atitudinea foilor maghiare, atât în rubricile politice, cât și în partea beletristică, se vede că le place mult a asemana Ungaria cu Britania-Mare. Și aci rasa de căpetenie e cea engleză, ca și în Ungaria cea maghiară. Precum în Britania-Mare limba engleză, este normativă, așadar și în Ungaria trebuie să fie cea maghiară exclusivă.

Facem abstracțiune de la dezvoltarea istorică a Regatului Unit al Britaniei Mari și de la împregiurările celelalte ale acestei dezvoltări care, afară de rasele domnitoare, n-au nimic în ce să se asemene și luăm numai raportul numeric. În Britania-Mare sunt 21 830 528 englezi, 3 925 000 scoți și 6 087 067 irlandezi.

Raportul numeric este dară 21 față cu 9 dacă socotim pe scoții, cari sunt engleziți deosebi, sau 24 față cu 6 dacă adaugem pe scoți la englezi; sau vreo 24 milioane rasă domnitoare și 6 milioane de irlandezi, cari se luptă încă pentru a câștiga pozițiunea egală cu ceilalți locuitori ai Regatului Unit.

De Francia, Italia și chiar de Germania nu poate fi aici vorba, deoarece raporturile numerice ale francezilor în Francia etc. sunt atât de copleșitoare față cu elementele care nu aparțin rasei domnitoare din acele staturi, încât aceste din urmă dispar tocmai ca cele 20 de mii de ciangăi între 5 milioane ale României.

După această excursiune scurtă ne întoarcem la noi în — Ungaria.

Las'că la noi, în Ungaria, maghiarii nu sunt promovatorii unui comerț colossal sau a unei industrii gigantice cu care să stăpânească piețele mai de pe întreagă fața pământului; nu au dexteritatea de a întemeia colonii mari în continente îndepărtate; nu au nici o literatură așa bogată și o limbă răspândită mai mult decât oricare alta din câte se vorbesc pe fața pământului, dar, pe lângă toate aceste, maghiarii mai sunt foarte inferiori față cu numărul celorlalte naționalități.

La sfârșitul anului 1880, populațiunea Ungariei, dimpreună cu Croația, era 15 695 206 locuitori.

Făță cu tendența de maghiarizare este cu anevoie a spune apriat câți dintre acești locuitori sunt de cutare sau cutare naționalitate. Tendența maghiarizatoare a contribuit mult la încurcarea raportului numeric între naționalități. Organele însărcinate cu conscripțiunea din urmă (1880) au crezut că fac un serviciu patriotic dacă vor întocmi lucrurile astfel ca rubrica *maghiarilor* să fie cât se poate de favorabilă. Au ciugulit de la toate naționalitățile, mai mult, mai puțin, în favorul numeric al maghiarilor, afară de ce s-a putut acuira pe calea maghiarizării numelor.

Cu toate aceste, raportul numeric în țările Coroanei ungurești, după date oficiale, ar fi: maghiari 5 874 500 ; români 2 696 000, croato-sârbi 2 496 000, nemți 2 068 500, slovaci 1 818 200 și ruteni 460 000.

Rasa domnitoare este dar, cu toate numărările oficiale, mai numai pe jumătate față cu cealaltă populațiune. Sunt deci numai majorități și minorități relative în Ungaria și seculul

egalei îndreptățiri credem că nu admite pentru nici o majoritate relativă privilegiul de a absorbi minoritățile relative pe cale oficială.

Dacă naționalitățile stăruiesc pe lângă dreptul lor de existență, n-ar trebui să pună pe nimenea în mirare, dar nici să supere pe nimenea. Firea statului Ungariei este de mai multe naționalități, și, dacă este așa, pentru ce nu ar putea trăi toate împreună precum trăiesc în Elveția nemții, francezii și italienii împreună; precum trăiesc în Belgia francezii și flandrii împreună ?

Încât ne privește pe noi românii, apoi ar trebui să știe conlocuitorii maghiari că noi suntem în Ungaria a *doua* naționalitate după cea maghiară și așa, dacă ținem la dreptul de existență, o facem cu același drept cu care țin și ei la a lor. Pentru aceea, însă, că vrem să rămânem ceea ce suntem, adecă români, nu ne-au întrecut și nu ne vor întrece niciodată în patriotism. Iar dacă vreodată am

fost în contra lor, nu a fost cauza patriotismul cel rău al nostru, ci temerea de periclitarea existenței noastre prin râvna cea mare a lor de a ne deznaționaliza.

După noi, acei maghiari cari lucră cu atâta zel pentru deznaționalizarea naționalităților sunt răi politici. Ei ignorează nu numai raportul numeric care este în defavorul politicei de deznaționalizare, dar pierd din vedere și alte împrejurări care stau în legătură strânsă cu acel raport. Ei bine, în staturile în care fragmente mai mici își pierd naționalitatea, procesul acesta nu se face pe cale oficială, ci se face de sine. Minoritățile de 1/3 % și 1/5% caută ele singure asimilarea cu naționalitatea domnitoare, sau deși nu o caută vine ea de sine cu timpul. De altă parte, rasa domnitoare în raporturi ca cele atinse sunt în stare a mistui fragmentele asimilate. Dar, ca o naționalitate de 5 milioane să asimileze 9 milioane, și mai ales în împrejurările *etnografice și geografice* în care se află naționalitățile Ungariei este preste puțin.

Ar trebui ca Ungaria, cel puțin 160 de ani să se închidă cu ziduri chinezești, prin care să nu poată străbate nici o ființă din afară și chiar și atunci ar fi o operațiune cutezată încercarea unei asimilări în dimensiuni așa de disproporționate.

Din fericire pentru naționalități și nefericire pentru ideea nefericită a maghiarizării, Ungaria nu este nici absolut independentă, deoarece, prin Pactul de la 1867, soarta ei este legată de partea cealaltă a Monarhiei, care a luat un nume provizoriu *Cislaitania*. Acolo raportul numeric între naționalitățile diverse mai în aceleași proporțiuni este cam același ca și în „Translăitania” noastră. Dar acolo, și pe aceasta trebuie să punem accentul, naționalitățile sunt mai mult considerate, cu toate că elementul nemțesc are mai multe și mai mari titluri de asimilarea altor naționalități. Nemții sunt o rasă dintre cele covârșitoare în Europa, au o cultură superioară chiar și culturii june ungurești, au o literatură mare, colosală, am putea zice, și în Cislăitania are, pe lângă toate aceste, și majoritatea relativă. Nemții însă nu fac ceea ce face naționalitatea maghiară.

Împrejurarea aceasta ar trebui să și-o noteze bine politicii maghiari și să ia învățătură dintr-însa.

Nemții nu sunt avizați la simpatia naționalităților conlocuitoare precum sunt maghiarii. Pe ei îi invită imperiul cel puternic al Germaniei care, când și-ar deschide brațele ca să-i primească, ar fi în stare fără mari opintiri a mistui cele 5—6 milioane de cehi și sloveni, cari le-ar sta în cale. Și vreo 50 milioane de nemți n-ar avea tocmai mari greutatea de a cutropi vreo 5—6 milioane de slavi.

Din contra, maghiarii sunt avizați la simpatia naționalităților ce-i încungiu, 5 să zicem 6 milioane de maghiari ar trebui să umble ca cu un ou roșu cu naționalitățile ce-i încungioară. Ar trebui să nu vorbească ca din pod cu naționalitățile; mai sumeți decât englezii cu irii lor. Se vede că ei nu cunosc nici geografia patriei lor, nici raporturile etnografice dintr-însa. Înainte de toate ce am mai atins, Ungaria nu e cu totul independentă, mai departe, nu e nici izolată ca Britania-Mare de mări. În mijlocul câmpului, pe șesuri întinse și deschise, sunt laolaltă abia 4 milioane. Dar și masa aceasta compactă este împetrită de un milion de jidovi, nemți și slavi. În partea apusană sunt încungiu de nemți, cari pătrund până în inima țării și în legătura în care se află cu nemții stiriani și austriaci se razimă de colosul nemțesc. În partea nordică sunt încungiu de nemți, de slovaci și de ruteni și în partea de mieazăzi de iugoslavi cari sunt învecinați cu iugoslavi Peninsula Balcanică. În sfârșit, la răsărit, sunt încungiu de români. Aceștia sunt o masă mare între Tisa și Carpați care, cu toate că e împetrită de maghiari, sași și jidovi, au favorurile că țin poarta răsăriteană a statului în mâinile lor, ea fortăreața naturală din răsărit, Transilvania, este locuită, în mare majoritate, de dâșii și sunt, așa- zicând, în nemijlocita legătură cu milioanele de români dintre Dunăre, Marea Neagră și Dniștru.

Momentele aceste geografice și etnografice sunt de o importanță considerabilă politică. Ele demandă politicilor maghiari, ca prin dragoste să țină naționalitățile legate de statul unguresc. Ele pretind ca lucrurile în statul unguresc să fie astfel încât fiecare să-și găsească mulțămirea și posibilitatea dezvoltării aici și nu în altă parte. Îndeosebi românilor ar trebui

să le fie cât de prevenitori, pentru ca în viitori, împreună cu aceștia, să se poată lupta în contra undelor panslavice și pangermane care, mai curând sau mai târziu, vor căuta să se ciocnească pe contul lor și al nostru.

III

Mult trebuie că și-au bătut capul șoviniștii cari voiesc să escludă naționalitățile nemaghiare din Ungaria de la *dreptul* de a exista. Cu datele statistice au văzut, de la 1869, că nu vor scoate-o la cale, căci pe lângă toate meșteșugurile trebuia să vadă că o preponderanță numerică a naționalității maghiare, în măsură covârșitoare, e preste puțină.

Au căutat deci scăparea la alt mijloc care li se părea a fi mai prinos. Și-au gândit, se vede, să pună pe naționalitățile mai însemnate pe un teren dependent de la grația naționalității domnitoare. Spre sfârșitul acesta românii au trebuit să fie scoși din continuitatea locuirei lor pe teritoriul ce-l ocupă și să-i readucă prin secolul al 13 și 14 ca servitori, ca păstori nomazi, ca paraziți pe lângă singurii autohtoni maghiari, dându-le numai drept de existență problematică, și atârătoare de bunăvoința domnilor situațiunei. Într-aceasta au crezut și cred șoviniștii că au aflat titlul de a-i trata cum se vor îndura domniile lor, și cui nu-i place — meargă, cum zicea d-l Tisza mai anii trecuți, la București.

Spre a da ipotezei de ducere și întoarcere a românilor un lustru de temeinicie, scriitorul Hunfalvy ¹ a luat în opul său *Etnografia Ungariei* asupra-și sarcina a „dovedi”, cu „istoria în mână”, că de români, pe timpul când s-au așezat maghiarii în părțile locuite de dâșii, nici pomenire n-au fost.

O nedumerire îl cuprinde, însă, pe autorul ipotezei împrumutate de la un antecesor al său, Roesler, când vede că se cam încurcă cu ipoteza adoptată. Căci când este silit să spună că românii asupriți în secolul al 15-lea în libertățile lor date de „regii sâni” ai Ungariei, cearcă să iese din încurcătură cu o exclamațiune, din care transpiră necazul omului încurcat, zicând : „Partea aceasta a istoriei este încă acoperită de *întunerece* multe !”

Percurgând cineva numai fugitiv opul d-lui Hunfalvy pe care are a se întemeia o teorie de drept public, după cum îl poftesc o seamă de maghiari, trebuie să constate că în acel op în toate părțile sale sunt depuse multe *întunerece*, ca niște adevărate fotografii ale întunericilor de care autorul a fost umbrit când l-a scris.

De aceea noi nu ne-am îndoit și nu ne putem îndoi în credința că mai numai în sentința citată a d-lui Hunfalvy este tot adevărul cât se poate afla în cartea sa.

Și e lucru firesc ca așa să fie.

Când luna se pune între soare și pământ și, oprind lumina soarelui, pune pământul în umbra ei, lumea zice că soarele e întunecat. Soarele însă, este știut că și atunci tot soare rămâne. Când nizuința d-lui Hunfalvy de a plăcea șovinismului nenaționalității sale adoptate și pentru prețul acestei plăceri dă o ipoteză plăcută, ca temei la o teorie și mai plăcută pentru un drept public, în defavorul unei[a] sau altei[a] naționalități sau a tuturor naționalităților nemaghiare, când, zicem, nizuința aceasta se pune între adevărul istoric și între dânsul, atunci are drept să esclame că istoria e întunecată, cu toate că adevărul istoric tot atât este de puțin întunecat ca și soarele când luna se pune între soare și pământ.

Roesler a pășit cu ipoteza istorică reprodușă de Hunfalvy pentru că a avut un scop, care nici Hunfalvy, nici aplaudatorii lui sau nu-l înțeleg, sau nu vor să-l înțeleagă. Roesler de bună seamă va fi cugetat să surpe continuitatea unei populațiuni de preste 10 milioane la gurile Dunărei, ca să încurageze pe maghiari la lupta de stârpire a românilor. El va fi cugetat că maghiarii și românii se vor măcina în lupta aceasta unii pe alții și acei cari vor rămâne în urma vigurozității lor din această luptă de măcinare să n-aibă dreptul de autohtonie. Consecențele merg departe și ele își permit murmurul ca tunetul din depărtare. Șoviniștii maghiari n-au nici ochi, nici simțire pentru așa ceva. Ei, îmbătați de succese efemere, s-au pus ca, prin renegații lor de astăzi, să lucre la ruina de mâne a statului lor. Ei nu văd că un stat poliglot între două colosuri de rase ar asigura și existența lor pe veacuri înainte, pe când un stat absorbitor de naționalități trebuie să provoace resensul și lupta distrugătoare, care tocmai pentru ei este în prima linie periculoasă.

Etnografia Ungariei susține că maghiarii au găsit ținuturile Tisei și Transilvaniei fără stăpân și de aceea mai mult le-au ocupat decât le-au cucerit. Că rutenii și ceilalți slavi — afară de moravi și

sloveni, în părțile apusene ale Ungariei — și românii au venit mai târziu în părțile ocupate de maghiari.

Aici este dar puterea ipotezei maghiare și de aici au să urmeze și întunerecele care nedumeresc pe susținătorii ipotezei.

¹ Hundsdoerfer.

Într-un articol de ziar nu putem sta să dezbatem toate amănuntele unui op de 378 de pagine, octav mare, tipărit mărunț (garmond). Punem însă numaidecât întrebarea: Pe ce se bazează ipoteza aceasta? Răspuns : Pe neștiința sau tăcerea unui istoric „născut în purpur” (Constantin Porfirogenita). Acesta nu pomeneste de altă putere cu care să se fi luptat maghiarii, de unde d-l Hunfalvy deduce că în părțile răsăritene, dacă nu se face pomenire de nimenea cu cine să se fi luptat maghiarii, la așezarea lor în Ungaria și Transilvania de astăzi, nici n-au existat nimenea.

Ținuturile de la Tisa încoace au fost dară pustietăți și, cu toate aceste, maghiarii s-au îmbulzit preste bieții moravi și sloveni, în părțile panonice și au așteptat cu locurile „pustii” pe români, ruteni, sârbi, sași și așa mai departe, ca să le dea lor. După astfeli de afirmațiuni, s-ar vedea că maghiarii au plecat de la Tangat sau Irtiș din Siberia cu gândul generos să țină, și încă locul cel mai bun din țările ce aveau să le ocupe de ambe părțile Dunărei-de-Mijloc, pentru români cari pe atunci încă nu se hotărâseră să plece din țara urezului, stafidelor și olivelor spre a se așeza în pădurile Carpaților și pe șesurile din giurul acestora.

Se vede că pe atunci nu era d-l Tisza în fruntea puterii, iar de altă parte că d-l Tisza n-are puterea celor de atunci, căci desigur românii ar fi dincolo de Bosfor și de Dardanele, dacă nu tocmai în țara făgăduinții, în Palestina.

Este ciudat lucru cum cronicarii cei mai vechi ai *maghiarilor* știu să istorisească despre *români*, organizați în principate sau ducate încă la venirea maghiarilor în părțile aceste, pe când, după istoricii moderni, nici picior de român n-a fost. Este de mirat cum istorici ca Gibbon și Momsen au putut rătași și lăsa pe români să locuiască de la Traian încoace până în zilele noastre. Dar și mai minunat lucru este că niște „păstori” cari s-au „străcurat” pe „furiș” și pe „nesimțite”, după sute de ani de la așezarea maghiarilor, „când nici pomenire nu mai era de romanii cei vechi”, au avut de bună seamă miros așa de ager încât au ocupat tocmai același teritoriu pe care îl avuseră romanii; că acești „venetici” nu au fost absorbiți de naționalitatea care se stabilise deja aci cu seculi înainte, ci ei, „veneticii”, într-un timp relativ foarte scurt, abia de o sută de ani, după cum admite și d-l Hunfalvy, ba și mai curând, au absorbit și cumani și biseni și slavi, până și pe „maghiarii din comitatul Hunedoarei”, ba dezvoaltă atâta putere, încât, pe la începutul sutei a 14 (1303), se găsește în Maramureș un *duce*, anume Nicolae, fiul *comitelui* Ugocei și Maramureșului, și țara e plină de căpitani de districte mai mici, poporul rustic se avântase la o stare aproape independentă, plătind unele dări neînsemnate.

Comparând, astfel, faptele cum le înfățișează d-l Hunfalvy și cei ce-i țin isonul, adică șoviniștii, de o parte, și cu faptele cum le arată documentele istorice, de altă parte, nu putem ajunge decât la bizara concluziune că maghiarii, îndată ce s-au așezat în Ungaria, au scris diplome pentru românii pe cari [î]i așteptau să vină și lucru cel dintâi când au sosit a fost că românii au și primit, care posturi de duci, care de comiți, care de căpitani de districte, cnezi etc. etc.

Dacă se face istorie în când preste fapte și preste rezultatele faptelor, se înțelege că trebuie să se întunece nu istoria cea adevărată, ci cea făcută pentru scopuri de partidă.

Departa de noi de a ignora diligența în studiul d-lui Hunfalvy spre a glorifica naționalitatea maghiară. Din contră, noi credem că dacă, d-l Hunfalvy ar fi vrut, ar fi putut scrie un op care să facă senzațiune în literatura Europei. Când cineva însă se condamnă *d-a capo* de a produce *întunerece* istorice, este lucru firesc că trebuie să sucească, să dreagă, să ignoreze chiar lucrurile care [î]i stau în calea țintei sale și atunci opul devine o făcătură mai slabă decât un cântec de adormit copii.

Pe noi românii, însă, nu ne va îmbăta nimenea cu apă rece.

Când suntem siliți a ne da samă de antecedentele noastre, înainte de toate, ne vine a trage la

îndoială fabula cea atât de cu predilecțiune exploatată de „amicii” noștri despre evacuarea sau părăsirea Daciei sub împăratul Aurelian.

Repețim încă o dată că nu putem ca într-un articol să facem recenzii istorice, însă văzând cât pond se pune pe fabula aceasta, și nu din interes științific, ci politic, vom pune unele date cari nu pot fi trase la îndoială și de care cei ce fac politică cu istoria se ferească sau le „întunecă”. Aceasta o facem ca batâr cu atâta să întâmpinăm neadevărurile ce au devenit contagioase.

Dacia, se zice de mulți că au părăsit-o romanii la 272 trecând, cu cățel și purcel, Dunărea Anumit pentru ce nu se spune, fără se zice în genere : că Dacia nu se mai putea ținea din cauza invaziunilor gotice. Cetim însă că în același timp izbucnise o revoluțiune în Asia. Aurelian, dar, au luat legiuni din Dacia și a plecat cu ele împotriva parților. Dacă pe atunci goții erau atât de periculoși, Aurelian nu putea lua trupe din Dacia, ci ar fi apărât-o până ar fi învins sau ar fi fost învins. Se vede însă că în timpul acela nu era mare pericol din partea aceea. După rău-obiceiul trupelor romane, Aurelian n-a, ajuns nici să treacă în Asia, pentru că fu ucis" (?????) (Syncellus, Zonara). Ce s-a făcut cu legiunile nu se spune, însă, la 276, Marcu Claudiu Tacit le ia iară din Dacia ca să le ducă contra Seytilor în Asia (Katona în *Synopsi*

chronicarum). La 279, împăratul Probu (după Zosimus), așijderea în Dacia, „se află în fața geților și bastarnilor care ocupase o parte din Dacia nord-estică. Marcu Aurel Caru bate dincolo de Dnistrul la 282 pe sarmați. Constantin cel Mare bate (332) pe goți pe teritoriu *sarmatic* (Paulus Diaconus). Împăratul Valente a trecut Dunărea (Aminianus Marcellinus) ca să pedepsească pe goții cari nelinișteau pe romanii din stânga Dunărei. Influența romană înceată cu totul numai cu moartea împăratului Mauriciu, la începutul secolului a 7-a. Ce dară să-i fi înduplecat pe toți romanii să fugă din Dacia cu aproape patru secole înainte ?

Istoricii de speculă caută să impună mulțimei cu nume pompoase de popoare barbare, cu regi și trebi, pe când barbarii erau niște călători cruzi, în mase, și căutau, de o parte, să scape de acei ce-i împingeau de la spate, și de altă parte, să trăiască ușor de la alții. Cuvântul „hoți” în limba română a rămas de la „goți”, căror le plăcea de minune a pune mâna pe ce le vedea ochii. Thierry, istoric și membru al Academiei Franceze, spune că barbarilor le convenea a nu alunga pe locuitorii țărilor pe unde treceau. Lucru natural. Oamenii cărora nu le plăcea să lucreze, ci să trăiască din prăzi, le convenea să aibă pe cine să prădeze. Și cumcă cu vâlfa lor nu era tocmai așa mare lucru, se vede că barbarii puneau mai puțin preț pe ei decât pun numiții istorici de astăzi. Un prefect roman în Galia (Aetius) a întrunit pe toate „maiestățile” barbare ale goților apuseni, francilor și saxonilor, sub conducerea sa, spre a combate banda cea mai înfricoșată de pe timpurile acele, pe a altei „maiestăți”, a lui Attila.

Așadar într-un timp când prădătorii se împingeau unii pe alții ca să ajungă la bogățiile împărăției Romane, de ce să fi fugit romanii din Dacia? Barbarii și așa se preumblau pe unde puteau numai străbate și prin Peninsula Balcanică, prin Italia, Galia și Spania. Iar mai înainte până puterea legiunilor tot mai era în stare să-i apere, la ce să fi trecut toată populațiunea Daciei în Mezia? Aceasta e așa de absurd, pentru că Mezia avea locuitorii săi și era și cu mult mai mică decât Dacia și, pe lângă toate acestea, tot așa de nescutită de invaziuni. A pretinde așadar de la cineva să creadă invențiuni istorice cum le inventează tendențioșii politici este a pretinde să credem și în povestea despre *secui*, că adevărat ar fi pretins de la un zugrav ca pe o scânduriță cât palma să-i zugrăvească pe Christos în mărime firească.

III (urmare)

Că romanii în părțile unde năvăleau barbarii nu au avut viață tignită nu încape îndoială. Războaiele de atunci erau împreunate cu cruzimi mai brutale ca în timpul nostru. La năvălirea cea dintâi, locuitorii împărăției, mai cu samă din cetăți, se retrăgeau în locuri cari le ofereau siguranța. Arhivele și casele publice negreșit că se vor fi luat măsuri ca să nu cadă pradă în mâinile barbarilor. Așa ceva se întâmplă chiar și în zilele noastre, când războaie se poartă între armatele staturilor moderne. Cu deosebire în timpul hunilor, fuga sau retragerea era foarte obicinuită,

pentru că hunii când încungiurau timp mai îndelungat o cetate și pe urmă o luau, omorau ce le venea înainte, ardeau și risipeau cetățile, încât unele dispăreau cu totul de pe fața pământului și pentru totdeauna, altele pe timp îndelungat.

Retragerea sau fuga locuitorilor însă nu era identică cu părăsirea generală a provinciilor. Barbarii, cum am zis, erau trecători, împărățiile lor efemere. Politicii romani de atunci încă nu renunțau așa lesne la pretensiunile lor asupra provinciilor împărăției. Lipsesc dară momentele care să fi înduplecat pe oamenii dedați la stabilitate a-și lua pe barbari de model și a se porni la călătorii în lumea largă.

De altă parte mai este a se cumpăni că nici în împărăție soarta poporului nu era strălucită. Împărăția era în decădere și poporul, va să zică munca și sudoarea lui, era exploatată de puternicii cari își știură concentra averi mari în mâinile lor. Deci poporul se bucura numai de numele *libertății în împărăție* și nu pierdea mult, mai numai că schimba stăpânii. Exploatați mai înainte de romani, acum trebuiau să dea din câștigul după asudoarea lor străinilor. Hyeronim, Priscu și Salviani, toți trei romani, constată că romanii sub barbari se aflau, după împregiurări, oare[cum] mai bine ca în împărăția Romană și că romanii nici nu prea aveau mare dorință de a fi reîncorporați în împărăție. Trimisul împărătesc din Roma nouă (Constantinople), Priscu, la Curtea lui Attila spune că a dat de un roman care se află foarte bine între huni și ajunsese în mare vază. Același Priscu mai spune că, la Curtea lui Attila, romanii se aflau în pozițiuni însemnate și că și la mesele lui se auzea vorbindu-se limba romană.

Ne-am întinde prea departe când am înșira toate momentele câte se pot înșira încă pentru a arăta că romanii nu au părăsit Dacia cu ușurința cu care-i strămută unii scriitori preste Dunăre.

D-l Hunfalvy cred, nu de la sine, ci tot după Roesler, a găsit un moment foarte ponderos contra continuității romanilor în biserica acestora, pentru că zice : „până în suta a 14-a nu amintește nimenea de biserica românească”.

Ne pare rău că trebuie să ne țârmurim cât se poate și în ceea ce privește punctul acesta. Se pare că d-l Hunfalvy, în privința aceasta, își închipuiește, din capul locului, o Ungarie convertită pur și simplu la biserica apusană (romano-catolică). Desconsideră mai departe antagonismul bisericii apusene contra "bisericii ortodoxe răsăritene și din premisele aceste face concluziuni.

Creștinismul au străbătut treptat în împărăția Romană. Abia în secolul al 4[-lea] îl vedem ajuns a fi recunoscut de stat. Barbarii cei dintâi cari au năvălit în împărăția Romană, goții, sunt însă creștini. Creștinismul lor își are originea din contactul cu împărăția Romană, înainte de a se fi arătat în Dacia, până când se aflau pe malurile nordice ale Mării Negre. Ulfila, de origine din Cappadocia, căzut în prinsoare cu părinții săi la goți, pe la anul 258, a fost cel mai de frunte apostol al goților. La început ortodox, mai apoi arian, a introdus arianismul între goți. Un contemporan al său, Maximin, episcop în părțile dunărene (în Dacia?), este cel dintâi autor al biografiei lui Ulfila. Semn dăru că creștinismul a existat în Dacia pe atunci. Phylostorgm atestă mai departe că Ulfila s-a hirotonit în împărăția Romană. Istoria bisericii creștine din timpurile acele ne spune apriat că arianismul s-a răspândit în Orient foarte tare. Când s-a stârplit, arianismul oriental a rămas ortodox.

Religiunea care a trebuit să fie mai răspândită în părțile aceste a fost, la venirea maghiarilor, cea ortodoxă răsăriteană. Știrile cele mai vechi atestă aceasta. Însuși regele Ștefan a întemeiat o monastire ortodoxă (Vesprim) în Ungaria. Împregiurarea că regele Ștefan a primit și introdus ritul latin nu are altă importanță decât introducerea unei novațiuni, pe lângă a cărei răspândire, la îndemnul papilor, au stărut așa de mult și următorii regi ai Ungariei.

Românii, așadar, cari erau creștini, după cum atestă și Iung, provocându-se la „*vita S. Sabae și Nicetae*”, încă din secolul al 3-lea, au trebuit să fie ortodocși, deoarece numai cel dintâi rege ung[ur] au început cu introducerea apusanismului în Ungaria. Dar d-l Hunfalvy însuși mi poate trage la îndoială biserica ortodoxă organizată cu episcopi în 1234, pe care papa Grigore IX îi numește „*pseudoepiscopi*”. Și, dacă la 1234, biserica ortodoxă era organizată în ep[iscop]ii, acestea nu s-a putut preste noapte și la o poporațiune care atunci, după d-l Hunfalvy și profesorul său Roesler, era pe drum așa-zicând către ținuturile aceste.

Locul unde au rezidat acești ep[iscop]i puțin împoartă. Destul este dacă au existat. Iar dacă papa poruncește regelui Bela ca să silească pe *români* a se face papiști, de bună seamă au trebuit să fie în Ungaria, unde putea să aibă regele vreo influință asupra lor.

Mai departe nu ne putem întinde, căci nu putem face istorie. Este de ajuns însă și atâta pentru a risipi nedumeririle acelor ce și în privința aceasta vor să ne dispute continuitatea.

D-l Hunfalvy, ca și formularul său Roesler, deduce întreruperea existenței românilor în părțile Daciei și din împregiurarea că nu s-au păstrat numiri vechi, pe cum s-au întâmplat în alte părți. Iung, în cartea sa *Römer und Romanen*, arată necunoștința sau nesinceritatea istorică a lui Roesler, prin urmare și a lui Hunfalvy. Iung spune că o sumă de râuri au păstrat numirile de cetăți romane până în ziua de astăzi, care dovedesc că continuitatea populației romane n-a fost întreruptă niciodată. Așa amintește de Valea Ampoiului, care a păstrat numirea *Ampelum*; Berzava un râu lateral al Timișului, care a păstrat numirea stațiunii *Bersovia*, Cerna al coloniei *Zerna*; „Samus” se chema în timpul romanilor ținutul Someșului. Iung mai înșiră și alte numiri de râuri și de munți care aparțin limbei romane și române.

Încât pentru numirile cetăților distruse de barbarii cari au urmat, unii după alții în intervalele relativ scurte, în timp de nouă seculi, acele nu s-au păstrat după cum se află în itinerarii. La mintea sănătoasă a omului este că între viforuri cari durează *nouă* seculi e greu de a înnoi cetăți distruse și preste tot de a zidi cetăți. Cu toate acestea, întrebarea aceasta e cu mult mai grea, decât să poate fi dezlegată prin o simplă negațiune sau prin afirmațiunea că numirile sunt toate de origine slavonă și maghiară. Numirile moderne ale cetăților din părțile fostei Dacii ar merita a fi supuse unui studiu mai profund decum s-a făcut până acum, dar din partea bărbaților noștri. După numirile cetăților și satelor cum sunt astăzi și se vede că cu deosebire cele maghiare sunt fabricate în mare parte, în ținuturi locuite de români, din numirile românești, unele ca să nu le mai poți cunoaște originea și ca să se înfățișeze originale maghiare. Pe împregiurarea aceasta se vede că d-l Hunfalvy pune mare pond și spune de multe ori, cu mândrie, că cutare loc în limba maghiară se numește așa, și uită sau, ce e mai probabil, nu știe dacă acel cutare loc nu are și numire românească.

Dar ce au să zică lucruri care încă nu sunt din destul studiate față cu împregiurări cari dovedesc că în 1164 românii se aflau în vecinătatea Galiției? Așadară înainte de termenul ce li-l pune Roesler și după el Hunfalvy, ca să se poată „străcura” preste Dunăre în fosta Dacie. Împregiurarea dar că, sub Aurelian, nu s-au dus romanii din Dacia cu cățel cu purcel preste Dunăre; împregiurarea că până pe la începutul secolului al 7[-lea], nu numai se găsesc romani pe teritoriul Daciei, dară și legăturile politice cu Roma veche sau nouă se *întrerup*,

dar nu se sfârșesc; ca în suta a douăsprăzecea romanii se găsesc vecini cu Galiția, vasăzică, în nordul extrem al Daciei, ceea ce n-ar fi cu puțință, dacă ar fi început a trece Dunărea spre a se așeza numai în suta a treisprăzecea; împregiurarea că numirile parte sunt păstrate în limba română și încât s-ar părea dubioase, nu sunt studiate de ajuns; ne întărește în continuitatea locuirei romanilor dezvoltăți (prin asimilarea barbarilor cari se așezară statornic pe lângă dâșii) în români. De unde urmează că cronicarii cei vechi ai maghiarilor oricât sunt de „poetici”, și din cauza aceasta desprețuiți de „erudiții” moderni, înfățișează venirea maghiarilor în părțile noastre mai aproape de adevăr decât *cizmarii* politici, cari întind biata piele a istoriei pe calapoadele lor politice după fasoane „pragmatice”, fără pic de considerare la adevărul istoric.

Maghiarii dar când au venit au găsit pe români unde sunt și astăzi, în organisme politice și bisericești. La presupunerea aceasta ne îndreptățește, afară de cele mai sus zise, pe lângă sâmburele dezbrăcat de poezia cronicelor maghiare și ceea ce trebuie să admită și d-l Hunfalvy despre „*libertates sanctorum regum*”, acordate românilor și mai târziu reclamate de aceștia.

Relativ, maghiarii au fost în popor mai mic ca celelalte popoare barbare. De trei ori scos de pe teritoriile în care s-a aflat, era acum a patra patrie ce și-o căutau. D-l Hunfalvy zice că părțile locuite astăzi de români în Ungaria proprie și Transilvania au fost mai mult *ocupate* decât *cucerite*. Cronicariul anonim ne spune de ciocniri cu românii și apoi de împăcări și încumetriri. Din amândouă feliurile de supozițiuni se vede că organismele românești erau atunci viguroase și

maghiarii cu puterea n-au putut să se facă stăpâni preste ele. De aceea norocul cu sabia l-au căutat maghiarii mai mult spre apus decât spre răsărit. Bătaia ce li-au dat-o nemții pe câmpia Lechuhii i-a împlânzit și s-au lăsat de cuceriri și prădări și s-au gândit la o viață pacinică.

Odată puși pe calea aceasta au început a se organiza ei între ei și a primi și organizațiile aflate deja.

La mijlocul acesta se vede că s-au văzut regii lor prevăzători și pentru ca să poată mai curând înfrâna pasiunile cele desfrânate ale elementului aplecat spre o viață războinică și prădătoare. Astfel se poate explica și sentența celui dintâi rege : *Regnum unius linguae imbecille et fragile est*.

Din cele ce vor urma vom avea ocaziune să vedem cum instituțiile aflate de maghiari au fost recunoscute și cum numai treptat s-au delăturat, după ce puterea maghiară au prins rădăcini în fosta Panonie și cum numai în timpurile mai dincoace au nivelat acele instituții și pe urmă au trecut și la nivelarea naționalităților.

IV

Dezvoltarea dreptului public și a dreptului preste tot din seculii 3—11 în ținuturile noastre de astăzi se poate urmări foarte puțin sau nicidecum. Urmele sunt foarte rari și nesigure. Și nici că se poate altfel.

Barbarii care năvăleau nu își băteau capetele cu codificări de legi, ci mai mult cum să-și asigure existența de pe spinarea populației ce o afla cultivând pământ, vite și industrie. Într-aceasta se uneau cu toții.

În formă însă se deosebeau.

Unii erau adevărați lotri. Luau ce găseau și omorau ce le ieșea înainte. Pentru că principiul lor era a merge apoi mai departe, la alte populații, pe care așijderea să le prădeze.

Alții mai cuminți se prezentau ca „oaspeți” sau ca „scutitori” și se introduceau cu puterea în averea locuitorilor. Conform legii de încuadrare a Împărăției Romane, locuitorii trebuiau să le dea a treia parte din posesiunea lor. Aceasta era o procedură „domoală” și numai în caz de opoziție era pedepsită „*extinctis habitatoribus*” (stingând locuitorii).

Barbarii dar, precum se vede, duceau puțini §§ [galbeni] cu sine. Politica sau diplomația lor era foarte simplă : voiau să trăiască fără să lucre. Și așa, afară că se priveau de stăpâni ai posesiunii, în afacerile publice interne ale populațiilor nu se amestecau, precum aceste nu se amestecau în „disciplina” lor de oarde.

Lung în *Roemer und Romanen* zice în privința aceasta : „Poporul de rând a rămas cel puțin în starea în care s-a aflat mai înainte : coloni sau arători ai posesorilor noi, cum odinioară erau ai vechilor posesori. Germanii n-au stins populația țării ocupate pe teritoriu roman. Așa de numeroase nu erau neamurile singuraticale ale barbarilor ca să se poată lipsi de puterile lucrătoare care existau ...”

Din cele ce zise lung mai departe se vede că populația romană și-a păstrat sub goți, ca și sub huni, oarecare independență ¹.

¹ Lung zice :... *behielten dieselben ihre Selbständigkeit vollkommen bei* (pag. 183 și 184).

Și Diefenbach ¹ spune, ca și alți scriitori, că nici ceilalți "barbari cari au urmat nu s-au așezat cu statornicie în ținutul Daciei, ci au trecut ca niște unde răpitoare, omorătoare și stărpitoare de cultură.

Slavii abia au fost aceia cari au fost mai statornici și cari se vede că au avut înrăurire asupra limbei și asupra vieții publice a romanilor.

Elementul român, însă, pe lângă toate câte au avut să, sufere până la venirea slavilor, tot a fost așa de puternic încât i-a absorbit, precum au absorbit și alte fragmente de neamuri venite mai târziu.

Procesul de asimilare a fost așa de înaintat, încât slavii care au rămas pe teritoriul locuit de

români, la venirea maghiarilor, mai erau numai sporadici și pe clina asimilărei. Astăzi, dacă n-ar fi alte urme rămase de dânșii în numiri de comune și familii ², s-ar părea că nici picior de slav n-a călcat pe timpurile acele în ținuturile locuite de români.

Românii, așadară, imprimând slavilor naționalitatea lor, au imprimat și instituțiilor care s-au format în timpul până la venirea maghiarilor, ori de unde se vor fi dezvoltat, naționalitatea lor.

Când au sosit maghiarii în Panonia, cel puțin în Transilvania de astăzi au trebuit să existe organisme politice acum românești. Zicem *cel puțin*, cu toate că, după cum se va vedea, organismele acestea au trebuit să fie mai întinse, pentru că le aflăm atât în nord-ostul și ostul Ungariei proprie de azi, cât și în sud-ostul acesteia, în Banat.

Urmează deci a pune întrebarea : Cum și în ce raport de drept public au putut fi românii cu maghiarii la începutul conviețuirii lor?

Notariul Anonim al regelui Bela spune în adevăr multe minuni despre contactul maghiarilor cu românii, așa însă ca să nu sufere nici gloria armelor maghiare și să nu se supere nici românii. Înainte de toate Anonimul porcede din două puncte de vedere. Fiind episcop latin, făcu în cronica lui diplomație potrivită timpului de atunci. El a vrut, se vede, să atragă prin istoria sau cronica sa pe maghiarii îndărătnici către biserica creștină latină; de altă parte, ca să le facă cât mai plăcute biserica latină, au împănat istoria cu cuceriri miraculoase săvârșite de maghiari. Spre sfârșitul acesta episcopul fanatic, după spiritul timpului de atunci, mamei lui Almos, deși păgână, a trebuit să i se arate în vis vedenii d[umne]zeiești; darul d[umne]zeiesc a trebuit să meargă înaintea maghiarilor ca și înaintea lui Moise. Și bătăliile maghiarilor păgâni n-au fost mai puțin norocoase decum au fost ale evreilor din *Testamentul Vechi*. A uitat Anonimul să spună că soarele a stat în loc ca să privească cu plăcere la vitejiile maghiarilor.

Sâmburele istoriilor miraculoase ale Anonimului conține, cu toate aceste, un ce important și pentru noi: ne descopere popoarele cu care s-au întâlnit maghiarii. Aceste sunt slavii și apoi românii.

Itinerariul maghiarilor grămădit cu miraculozități, e în consonanță — în cele esențiale — cu alți cronicari și cu alți istorici, chiar și cu *Etnografia* d-lui Hunfalvy. Pentru că credem din toate că maghiarii, când au venit în ținuturile în care se află astăzi, AU ocolit „pustietățile” (d-lui Hunfalvy), adică părțile locuite de români, și s-au întâlnit cu slavii cari locuiau spre apus de la ținuturile românilor. Aceasta o adeverește și numirea cu care au numit maghiarii pe români, numindu-i ca și slavii „vlahi”. Deosebirea între Anonimul Notariu și între Hunfalvy este numai că cel dintâi amintește de români, cel din urmă nu vrea să știe că au existat pe timpurile acele români în fosta Dacie.

Jung ne spune că maghiarii s-au așezat în secolul al 9[-lea] în Panonia și trăiau acolo ca „nobilime” între supușii slavi, ocupându-se cu războaie (nu de țesut), vânat și pescuit. „Încă în secolul al 12[-lea.] locuiau maghiarii în corturi și urau viața în cetăți”.

Din toate cele de până aci, între maghiari și romani nu vedem încă nici un raport afară de cel de vecini.

Timpul dar când au venit românii întâiași dată în contact cu maghiarii trebuie încă eruat. Atât fabulele cele vechi cât și cele nouă nu ne dau în privința aceasta deslușiri apriate.

Cumcă nici maghiarii nu au adus cu sine nici biblioteci cu legi codificate, nici arhive, se poate vedea și din cele citate. Mulțimea terminilor primiți pentru numirea așezămintelor ierarhice administrative și juridice din evul mediu, indigită că au împrumutat multe de la slavi, înainte de a introduce sistemul feudală, împrumutată. mai târziu de la vecinii din apus, de la germani.

Precum dară n-au putut aduce maghiarii instituțiuni pentru slavi, așa n-au adus nici pentru români...

¹ *Völkerkunde Osteuropas.*

² Numele slave de familii sunt însă și mai dincoace, din influențe externe.

Când așadară în secolul al 11[-lea] maghiarii au venit în contact cu românii — căci atunci ni se pare a fi avut loc cel dintâi contact statornic — și aceștia-și avură instituțiunile lor dezvoltate, care

la început să vede a fi rămas neatinsă.

La presupunerea aceasta ne mai îndreptățește următorul pasagiu din Pici¹: „Cine cunoaște numai pe deasupra măcar istoria Ungariei va fi suprins că în anul 1000, când S. Ștefan a primit de la papa Silvestru coroana regală, încoronatul rege nu avea în posesiune decât numai o mică parte din regatul de mai târziu al Ungariei: principatul Panoniei de odinioară și țara despre meazăzi de la lacul Balaton ; ținutul *Banatului Timișean*, *Transilvania* întreagă și, după *Chronica Hungarorum*, Slovacia întreagă, nu aparțineau regatului nou, ba și când, mai târziu, ținutul Banatului Timișean și Transilvania au fost cucerite (?) de S. Ștefan, n-au intrat în nemijlocita posesiune a regelui.”

Ca să putem judeca împregiurările îngropate nu numai în depărtarea secolilor, dar și în diversele interese a acelor ce s-au ocupat până acum cu situațiunea din timpurile contactului celui dintâi al maghiarilor cu românii, trebuie să avem idei clare despre factorii acelor timpuri.

Maghiarii, popor barbar, iubitori de războaie și de escursiuni de pradă, au încăput între slavii cu oarecare ordine socială, însă nu destul de tari ca să le reziste la cea dintâi năvală. La răsărit, românii, așijderea cu ordinea lor socială, evitați de maghiari, de silă sau de voie bună nu se poate ști. La apus împărăția Romană-Germană, care era încă în facere, și la miazăzi împărăția Romană-Răsăriteană în cădere, și alte fragmente de popoare.

Mai puțin la număr decât goții sau hunii, după vreo câteva încercări nenorocoase cu armele, conducătorii lor, cumpănind bine împregiurările, s-au hotărât pentru statornicie și civilizațiune. Spre sfârșitul acesta au trebuit să împrumute instituțiuni pentru sine de o parte, de alta au trebuit să între în relațiuni de alianță sau federațiune ca popoarele între care și pe lângă care viețuiau. Aceasta cu atât mai vârtos cu cât masa poporului maghiar, neprevăzătoare și care nu cunoștea raporturile în care se afla, stăruia pe lângă viața sălbatică cu care era deprinsă din patria originală de unde venise.

Nizuința conducătorilor de a căuta razim în popoarele cu care se aflau acum maghiarii în contact transpiră chiar din cronicile miraculoase ale maghiarilor, cari încuscesc d.e. maghiarii cu românii². Nizuința însă se vede mai învederat din cuvintele ce se pun celui dintâi rege maghiar în gură, care caută a-și razima dominațiunea pe *diversitatea limbilor*”.

Slavii mai întâi, și după ei românii în ducatele lor (Maramureș, Banat, Transilvania, Făgăraș), au trebuit dară să fie elementele cele dintâi pe care s-au răzimat întemeietorii statului unguresc. Ei, ca federați, *respective* instituțiunile lor, au fost care au dat naștere ordinii de drept și consolidărei Regatului Unguresc.

Raportul între maghiari și români se prezentează așadară, îndată după contactul statornic, cu un raport federalistic.

Introducerea feudalismului, precum se pretinde de regele Ștefan I, pe români, la început, nu i-a jignit. Românii au rămas în dreptul lor național în ceea ce privește posesiunea, serviciul cu armele, administrațiunea și justiția. Decretele regilor și comițielor au început numai în decursul secolului 13 a fi normative în prima linie *pentru nobilime*. Nu numai românii s-au bucurat în Ungaria de drepturile lor proprii avute, ci și oaspeții și coloniștii veniți mai târziu se administrău și judecau prin ei înșiși, adevă prin instituțiunile ce și le aduceau cu sine, d.e. sașii și zepusenii.

Cum am zis, însă, în secolul amintit (1222) întâlnim cea dintâi schimbare a raporturilor de până aci. Nobilimea, temătoare de potestatea regilor, a stors de la regele Andrei II așa-numita *Bulla aurea*.

Bulla aurea a dat naștere unei direcțiuni nouă în restrângerea drepturilor naționale și în centralizarea regatului.

Poate că direcțiunea aceasta nouă a îndemnat pe Radu Negru din Făgăraș și mai târziu pe Dragoș din Maramureș a-și căuta patrii nouă în ținuturi românești la miazăzi și la răsărit de la Carpați, ținuturi cari mai nainte erau bătuite de barbari.

IV (urmare)

Din izvoarele ce ne stau la dispozițiune se vede că urmările *Bullei de aur* nu se simt dintr-o dată, ci succesive.

În Maramurăș și în comitatul mărginaș al Ugocei, la începutul secolului al 14 (1303), găsim stări cari dovedesc că românii. În timpurile acele se aflau încă în condițiuni favorabile. Un duce în fruntea lor, administrațiune proprie în toate ramurile, înșiși țărani fără sarcini împovărătoare. Atunci găsim pe ducele Nicolae, care într-un document din acele timpuri este numit „*nobilis vir et honestus ... Vaivoda*”.

¹ Abstammung der Romanen.

² Fiica lui Menumorut se mărită după fiul lui Arpad, zice An[onymus] Not[arius].

Și după emigrarea lui Dragoș, pe la anii 1363—1392, sunt urme de voievozi români în Maramurăș. Satele își aveau cnezii (primarii) lor, sătenii plăteau *quingagesima* și unele daturi neînsemnate castelanilor regali. Judecățile urmau între dânsii după drepturile lor naționale. Într-un document din anul 1378, aflăm că regina Elisabeta în afaceri de competență zice între alte : „... *quare fidelitati vestrae ... mandamus quatenus praedictos knezios et olahos nostros in nullis causis j u d i c a r e sitis ausi ... si quidem autem actiones contra ipsos habetis ... in preasentia ... officialis eorundem olachorum prosegui debeatis .. jude observato aliud non facturi.*”

În condițiuni de asemenea se găsește Banatul, întărite de regii de mai dincoace până în jumătatea a doua a secolului al 15[-lea]. Regele Ladislau, într-un document din an. 1457, zice, între alte, după ce motivează pentru ce întărește instituțiunile (*in custodia et tutione vadorum Danubii*) : „... *omnia et singula eorundem Valachorum et Kneziorum privilegia super quibuscunque eorumque libertatibus, Praerogativis et Juribus confecta...*”.

Deosebirea între Maramurăș și Banat este, dacă poate fi vorba de deosebire, că aici nu este un duce în fruntea țării, ci un *ban* (Domn) care, un timp era totodată și Domn Țării Românești și Făgărașului și Amlașului. Și banul, ca și ducele, reprezenta teritoriul supus jurisdicțiunei sale și lângă el congregațiunea generală a „districtelor valahice”. Mai era și deosebirea că în secolul acesta vedem că privitori la districtele acestea decretează regele Ladislau, ca și antecesorii săi: „*nullo unquam tempore alicui extraneo possessiones et villas donare ... Et quod huiusmodi 8 Districtus ab invice<m> non separabimus, nec aliquam ex eis donabimus sed S. Regni coronae ... vinctos tenebimus.*”

Ceea ce va să zică că ținutul are a se conserva neatins și neînstrăinat.

În Transilvania cetim între altele la Kemeny un document din 1363, care se începe : „*Nos Petrus Vice-Vajnoda Transilvanus . . . iudicium et justitiam facere debemus*”, care, de o parte, ne înfățișează guvernarea separată a Transilvaniei sub ducii și viceducii proprii și, de altă parte, în care se vede că într-o afacere de proces „... *coram nobis et regni nobilibus de comitatu Hunyad ac universis Kenezis ct senioribus olachalibiis Districtus Hacsak comparendi assignassemus...*”

Cumcă și mai încolo în Transilvania, vasăzică afară de comitatul Hunedoarei, au esistat; stări ca cele descrise pentru români testează și scriitori bizantini când descriu războiul regelui Sigismund cu sultanul Baiazet (1391). Acei scriitori spun că *dacii* sau *blaccii*, pe cari îi numește „*hominum generi non ignobili*”, se guvernează „*proprio jure propriisque legibus*”; mai departe : „*Jussi proficisci in militiam, regi parente, tributum ferentes quando cumque iis imperabit, solummodo petentes, ut sibi proprio jure, suisque legibus, rempublicam administrare liceat*”.

Făgărașul (*Terra, Fugros*) este mai puțin atins de influența *Bullei de aur*. Dreptul de proprietate românească-[î]l atribuie unui document din 1231 timpurilor dominațiunei „bulgărești”. În privința ținutului acestuia documentele se contrazic. După unele documente s-ar părea că *Terra Fugros* se ținea până în secolul al 15[-lea] de România (Muntenia, Valahia), după altele, că domnitori transalpini aveau stăpânire feudală asupra lui. A descurca lucrul în privința *apartinerii* Țării Făgărașului în secolii amintiți este treaba istoriei. Scrierile istorice de până acum fiind scrise mai cu seamă de autori români, ne lasă în [ne]dumerire. Scopul nostru nefiind de a face istorie, *atingem* numai împregiurarea aceasta și punem înaintea cetitorilor unele citate. Istoricul Fejer d.e. ne spune de un document de la 1369 care se începe așa : „*Ladislau, Dei et regis Hungariae gratia, Wayuoda Transalpinus et Banus de Zeverino nec non dux de Fogaras ...*”; la același se află alt document care se începe : „*Vladislau Vajuoda Transalpinus Banus de Zeverino*

et dux novae plantationis terrae Fugaras"; tot la același, din an. 1390 : „Mircius Dei gratia *Va j u o d a T r a n s a l p i n u s, F o g a r a s e t O l m a s d u x S e v e r i n i, C o m e s t e r r a r u m D o b r o d i c i i d e s p o t u s e t T r i s t i d o m i n u s* ”.

Din toate cele de până aci și din alte multe, cari nu se pot cita aici, se vede că românii, și după contactul mai de aproape cu maghiarii și după începerea direcțiunei celei nouă, au păstrat mult timp pozițiune independentă, ba, ceea ce este mai interesant, au avut și legături cu românii de la Dunăre.

Regii Ungariei, mai cu samă însă cei din secolii 13 și 14, treptat au primit pe români în nobilimea ungurească. Pe lângă toate rezervele regilor cu anumite teritorii, pe cum am văzut în Banat, prin primirea aceasta, casta nobililor s-au sporit și s-a întărit. Întărirea acestei caste a mărginit treptat drepturile naționale ale românilor. Regii înșiși, precum am văzut din documentul citat din timpul reginei Elisabeta, trebuia din când în când să intervină ca să împiedece amestecul nobilimei în drepturile nenobililor.

Altă împregiurare funestă pentru drepturile naționale ale românilor a fost propaganda *romano-catolicismului*, ceea ce convenea mult și regilor. Primirea în sânul nobilimei era împreună cu propaganda aceasta. Fiecare român, dacă devenea nobil, se înstrăina și de religiunea connaționalilor săi. Din documente de pe timpul regelui Ladislaus se vede rigozitatea cu care

se procedea contra nobililor cari „*contempta Religione fidei Christian[a]e, secte scismatice Wolachorum ... adhesisse dicuntur*”. Paralel cu rigoarea aceasta merge restrângerea în drepturi a chenezilor români. Deja regele Ludovic (1366) dispune că numai chenezii cari sunt confirmați prin litere regale pot fi considerați de asemenea cu nobilii, ceilalți să se considere de *homines comunes* sau *olahos*.

Negreșit că la dezvoltarea aceasta vor fi contribuit și împregiurări externe. Progresul cel făceau cele două principate dincolo de Carpați și nesuccederea lui Carol Robert și a următorilor lui de a le subjugă a accelerat procesul îndreptat contra drepturilor naționale române. Seculul al 15[-lea] ne înfățișează încoronarea direcțiunei din cestiune. Nobilimea, destul de puternică ca să pășească cu pretensiuni tot mai mari și mai împovărătoare față cu poporul, căuta factori cu care să se alieze spre a putea mântui puterea ei.

Spre sfârșitul acesta românii, câți mai păstrase drepturi pentru servițiile lor, cum a fost d.e. cei din castrul Saligo (Sălișie), cu apertinențele sale, și ai castrului Talmaciului, cu apertinențele sale, au fost administrativ încorporați la pretoriul Sibiiului; brănenii la al Brașovului; rodnenii la al Bistriței. Ținuturile aceste nu au fost aservite nimărui și, în puterea decretelor regale (Sigismund 1438 ; Ladislau 1453 ; Mathia 1464,1467 și 1464 [*sic*], se bucurau de aceleași drepturi ca pretoriile la care fură încorporați; însă nu mai erau în deplina independență administrativă ca mai nainte.

La anul 1437 care face epocă în istoria românilor, în special în Transilvania, se găsesc în fața nobilimei aliată cu sașii și cu secuii, cești din urmă colonizați, precum afirmă d-l Hunfalvy, de regii din Casa Arpadiană la marginea răsăriteană a Transilvaniei.

Dezvoltarea aceasta a lucrurilor era periculoasă nu numai pentru români, ci și pentru Regatul Ungariei. Dezvoltarea aceasta și-a și răzbunat la 1526, zdrobind regatul și dărăbuindu-l în mai multe părți. Regii, sub influența nobilimei puternice, spriginită, cum am zis, și de împregiurări, confirmau pretensiunile acesteia și nu mai erau acum în stare să pună piedeci pornirii arătate. Greutățile de pe umerii poporațiunei apăsate acum iau dimensiuni întinse. De altă parte au devenit insuportabile. Ciocnirea nu putea să lipsească.

Pretensiunile esagerate ale episcopului catolic transilvan (Lepes pretindea decima restantă pe zece ani) și năzuința de a lega de glie o parte a poporului, scos succesiv din dreptul de proprietate, au provocat răscoala din 1437, la care s-au alăturat și nedreptățiții cari făceau parte din naționalitatea maghiară. Răscoala s-a sfârșit în favoarul populațiunei apăsate. Nobilimea, secuii și sașii, aliații aceleia, a trebuit în octomvre 1437 să pășească la o învoială, care avea a se prezenta regelui (Sigismund) să o sancționeze. Regele însă a murit în decemvre a aceluiași an.

Nobilimea și aliații ei, cu toată învoiala, murind acum și regele, au înnoit alianța cu secuii și sașii și lupta s-a început din nou. Sfârșindu-se lupta reînnoită în defavorul populației apăsate aceasta a rămas într-o stare precară. De aci încoace nu mai întâlnim documente cari să zică că la 1291 „... *quod cum universis nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis in partibus transilvanis ... pro reformatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus* ”.

Cu toate acestea, până în secolul al 17[-lea] găsim pe românii din Transilvania având chenezii lor și constituțiunea lor rurală. Numai de după moartea lui Mihai datează legile care declară pe români privați de drepturi și-i iobăgesc în toată forma. Dar nici aceste nu se estind asupra tuturor românilor, pentru că boierii din părțile Făgărașului cari își primiră *boieronatul* încă de la domnii transalpini, nobilii țărani din alte părți ale Transilvaniei nu cad în categoria aceasta.

Din toate dar, chiar și din părțile cele mai triste ale istoriei românilor, rezultă că românii din Ungaria și Transilvania au avut pământul lor, sau ca proprietate ereditară sau ca posesiune în puterea dreptului *avitic consvetudiunal* după obiceiul vechi) și că și acei cari au pierdut acest drept l-au pierdut în urma dezvoltării succesive a împregiurărilor interne, nu însă prin puterea cuceririi cu sabia.

[13, 15, 22, 27 mai, 10, 17 iunie 1882]

DIN MANUSCRISE

^{39r} BUKOVINSKAIA ZARIIA¹

2257

^{24r} Salutarăm cu bucurie aparițiunea unei foi literarii rutene în Bucovina, intitulată cu-atâta poezie : „Zorile Bucovinei”. Și bucuria noastră nu era prefăcută, căci ne-am zis — credem cu drept cuvânt — cumcă și în acest organ de publicitate vom avea un federat sincer și plin de inimă contra inamicului ce în Bucovina ni este comun : contra pangermanismului. Un campion mai mult alături cu noi ne-ar fi bucurat ², deși nu ne inspiră frică ³ de-a-avea contra noastră. Însă gardele chiar amice, înainte de-a se recunoaște unul pe altul, strigă una alteia : „Cine-i acolo ?... „Amic !” strigă garda a doua, își prezintă arma unul altuia și se salută.

Acel „Cine-i acolo ?” a fost strigat și ⁴ de „Zorile Bucovinei”, a fost strigat către descendenții coloniei romane din Dacia, și noi răspundem „Amic !” — dar totodată îi explicăm la ureche, asemenea parolei secrete, cine suntem și că nu suntem ceea ce credea unul din onorabili colaboratori ai acelei foi când, nerecunoscându-ne, face ⁵ din bun senin din ⁶ Bucovina o provincie autoctonică slavă.

^{24v} Dar ... ce să zicem? De ce să acuzăm când ni dă mâna să scuzăm — și când e așa de lesne de scuzat. Noi, români născuți și crescuți românește, abia ne putem strecura prin labirintul istoriei noastre, cu cât e mai de iertat unui străin de-a ne numi slavi când aceasta li s-a-ntâmplat unor capacități ⁷ mai luminate decât a modeștilor redactori a „Zorilor”, li s-a-ntâmplat doctorilor celor ⁸ plini de pătrundere ai Germaniei — cu cât mai mult unui om a căruia specialitate n-o fi tocmai încurcata istorie a românilor și care poate neci n-a visat la pretențiunea de-a se ⁹ numi istoric.

Orce ce e ¹⁰ june are putere, fierbe asemenea sângelui din vinele cele pline ale tinerilor și nu strică dacă vinul, fierbând, zbucnește ¹¹, căci vinul ce fierbe acela e bun. Ce minune dar dacă o întreprindere jună și plină de viață ca aceea a „Zorilor” și-a început cariera prin un protest contra istoriei noastre, prin o negațiune a identității noastre ca descendenții ¹² coloniilor romane aduse în Dacia? Cum am spus, ideea a fost temerară, însă în orice caz demnă de o putere jună, plină de foc, ca aceea a „Zorilor”.

E frumoasă etatea aceea când privești viața ca o luptă pasionată, o luptă în care inima, simțământul, noblețea momentului și-a ideei ce aperi îți par mai frumoase, mai fermecătoare decât adevărul chiar — în fine când omul dă¹³ bucuros realitatea¹⁴ în schimbul visului celui^{25r} ferice. Ci noi românii am ajuns deja // din stadiul nemijlocirii în acela al reflexiunei. Noi¹⁵ cunoaștem nu numai partea aurie a unei monede¹⁶, ci și reversul ei cel șters, în fine pentru

1. Îndepărtându-ne de tradiția instituită de I. Scurtu (*SPL*, p. 398—409) și prevalându-ne atât de cele trei semne de intercalare autografe din textele existente în 2257, 24rv—26rv, 27r, 39rv—43rv, 44r, 47v, cât și de ideea că, în cuprinsul aceluiași text, un fragment răzleț (marcat de autor ca atare prin scurte linii despărțitoare) reluat și integrat în cuprinsul articolului poate fi considerat ca abandonat (și ca atare tratat ca variantă bruionară și reprodus în subsol) exact în aceeași măsură ca unul eliminat explicit de autor prin barare cu cerneală, considerăm că este vorba de un singur articol, în linii generale încheiat, dar nu în formă definitivă, căci subzistă unele imperfecțiuni de racordare, care nu prejudiciază însă grav construcția generală a articolului și urmarea logică a ideilor. Corpul principal al articolului, care poartă și titlul definitiv este cel de pe 39rv—43rv, 44r, în care se intercalează 24rv—25r (în 39r), 47v (în 39v) și 26r (în 42v) 2. după *con[venit]* * șters 3. *deși nu ne inspiră frică* deasupra lui *pe cât ne supără* șters 4. după *cu drept* șters 5. după *ce su[ntem]* * șters 6. după *slavi* șters 7. supraintercalat 8. supraintercalat 9. supraintercalat 10. supraintercalat. 11. inițial: *izbucnește* 12. supraintercalat 13. după *e june* și șters 14. după *av[uția]* șters 15. inițial cu literă mică și după virgulă transformată apoi în punct 16. în manuscris, din inadvertență : *monedei (partea aurie a monedei)*

noi viața e ca un joc d-eșec¹⁷ în care reflexiunea și combinarea judicioasă înving trăsăturile cele neconștite sau imprudente al contrariilor noștri¹⁸⁻²⁰.

Românii²¹, parte mare, pe cari onor[abilul] domn autor îi numește persecutorii națiunei^{39r} sale, acești români nu sânt, după domnia sa, decât *ruși romanizați* și²² cumcă nu numai ei sunt ruși romanizați, ci chiar Bucovina nu e decât o țară eminentă²³ rusă prin locuitorii săi ruteni autoctoni, autorul a cătat a o și demonstra. Demonstrarea²⁴ ca atare o logică, e bună, numai cumcă, premisele fiind toate false, demonstrarea cade de sine. Și cumcă aceste premise sunt false îmi iau permisiunea de-a le lua la discuțiune, spre a și proba zisa mea.

Aceste axiome²⁵ după care d-nia-lui judecă asupra Bucovinei și-a locuitorilor ei sunt două. Una²⁶: Cumcă în anii 1623 și 1774 au venit colonii ruse, cele²⁷ dentâi din cauza confesiunei, cele de a doua din cauza recrutării. Două²⁸: Cumcă, chiar înaintea venirii acestor colonii, Bucoviua era eminentă rusă; lucru pe care autorul nostru se cearcă a-l dovedi prin mijloacele cele mai temerarii.

Să le analizăm.

Pentru a susține axioma întâia autorul nostru din nenorocire nu are alt document cu autoritate, pe care să fim *îndatoriți* a-l crede, decât un număr din ziarul german „Wauderer” din 28 iunie 1864 (zi una mie opt sute 64)²⁹, no. 177, „Morgenblatt”. Noi nu oprim pe nimeni de³⁰ pe lume de-a da deplină crezare celor ce spun corespondenții ziarului „Wanderer”. Dar tot asemenea nu crede[m] că ne va putea obliga cineva pe noi români de-a-i³¹ crede din literă-n literă, mai ales când am avea³² atâtea și-atâtea motive ca să ne-ndoim. Și nu știu zău cine va fi înțeleptul acela³³ care să creadă necondiționat unei corespondințe de ziar ; noi, din contra, unui asemenea om, care-și bazează³⁴ crezul său pe-o³⁵ corespondență efemeră, numai numele *înțelept* nu i l-am putea da; cel puțin nu în măsura în care i-l dă autorul când esclamă : *Sapienti sat.* // Pentru cine-i va plăcea, ea poate să fie destul și să^{39v} constituie o probă. Pentru noi — declarăm nențelepciunea noastră cea necrezătoare — pentru noi nu e destul, o respingem dar, nu pentru³⁶ că nu³⁷ vrem, ci pentru că nu putem a o³⁸ primi, din cauza propriei sale nimicnicii interne³⁹.

17. *comparația de aici este fără îndoială strâns legată de însemnarea de pe 24r ; Eșec regelui, Regele din jocul d-tale de șac e slăvitatea românilor. Șac regelui, d-le M... — și mat ?—Da ? ! de unde și titlul inițial al articolului, notat tot acolo : Eșec regelui.* 18. *în manuscris, ca foarte adesea la Eminescu: nostrii (cf. passini albastrii)* 19. *în manuscris urmează două alineate neanulate explicit, dar abandonate prin reutilizarea lor, transformată și integrală, în cadrul corpului principal al articolului, pe 40r : Se poate cumcă i-or fi mirind documentele, în genere slave, ale istoriei noastre. Numai că asta nu dovedește nimica. Documentele regatului polon erau exclusivamente latine, e o urmare ca polonii să fi fost latini? Sunt polonii descendenți ai romanilor*

pentru că-n evul mediu în familiile lor se vorbea latinește? Voi cerca să explic faptul introducerii limbei slave în afacerile publice ale românilor. În procedura noastră nu ne vom servi nici măcar de istorici <rec[unoscute]> autoritari, ci numai și numai de documente autografe. 20. *În continuare, un lung pasaj șters (25rv) care se află reluat, în cadrul redactării mai elaborate a articolului, pe 40v și pe 42rv : În 1192, februarie 1* <găsim în (?????) Ioane Căliman Assean, împăratul româno-bulgarilor, se intitulează Domn al Moldo-României (?????/), 1845, p. 31 — „Arhiva României” 1.1.96). Iată fragmentul documental: „Preapiosul și iubitor de Crist împăratul Assean, autocratorul Tîrnovei și al Universului (????), al bulgarilor, al grecilor, peste Moldovlahia (????) și Țara Ungurească, al Budei și până la Viena”. Am citat documentul numai ca să-ncredințăm cumcă limba slavă la români datează de la amestecul destinului nostru cu al bulgarilor. Elementul grec a fost exclus din simpla cauză // pentru că imperiul româno-bulgar era inamicul natural și în luptă continuă cu imperiul bizantin. Ce e apoi mai natural decât ca un stat să aibă aceeași limbă oficială, cea slavă ; într-un secol care nu era al naționalităților.

Acuma să revenim la Bucovina. Putut-a ea să <fie> aibă populațiune rusă, ea care a colonizat Galiția cu români ? Și noi nu ne vom baza pe Costin (Sec. 17), nici pe Cogălnicean (Sec. 19), ci pe documente autentice din însăși timpii cei străvechi ai colonizării. <Iată acele documente :>

1378. Vladislau, principele de Opolia și guvernatorul Poloniei hărăzește Arcașului (strzelec) său Alexandru Românul (Woloch) câmpul și satul anume Hodlo pe apa Tîrnovei în Galiția, dându-i voie lui și urmașilor săi de-a se administra și judeca după dreptul românesc (na prawie woloskiem).

1383. Maria, fiica regelui ungaro-polon Ludovic, donează un teritoriu în Galiția românului Iosif fiul lui Petru (Josefowi Ollakowi, filio Petri).

1420. Ziemowit, principele de Mazovia și de Belz, acordă locuitorilor satului Lubicz dreptul judecății românești (Thaddäus Czacki în opera: „O litewskich i polskich prawach” citează unele din însușirile judecății românești. — „Arhiva istorică a României”). 21. *după două scurte alineate șterse*: Să trecem la articolul ce ne atinge pe noi ca popor și Bucovina ca țară istorică. Autorul se plânge de mijloacele <întrebuințate> cu cari se servea inimizii lor pe față și secrete ca să-i înșele asupra ținutelor ce și-a propus Beseda rusă și între acele mijloace citează: confesionalismul și al 2-lea mijloc: *deasupra acestor două alineate, în dreapta paginii și a titlului (cu aparența unui motto) se află scris*: Respectă de vrei să fii respectat, *text care va fi reluat și integrat pe 43r 22. după și această șters 23. supraintercalat 24. după ceea ce i-ar fi și succes, numai durere[a e cumcă...] șters 25. deasupra lui premise șters 26. deasupra lui 1.) șters 27. după unele șters 28. deasupra lui 2.) șters 29. paranteza supraintercalată 30. supraintercalat 31. inițial*: de-a-l 32. *supraintercalat 33. urmează (Sapiens) șters 34. deasupra lui face șters 35. după dintr-o șters (urmă a redactării inițiale*: care-și face crezul său dintr-o...) 36. *deasupra lui din cauză șters pentru a evita repetarea lui din cauză la mică distanță 37. inițial*: n-o 38. a o *supraintercalat 30. de la din cauza intercalat ulterior între rânduri*

Să trecem la axioma a doua, care pare a fi mai serioasă și să-l⁴⁰ cităm pe d-l autor într-o ceea ce compune ființa⁴¹ scrierei sale :

E desigur adevărat dacă voi stători susținerea cumcă rutenii noștri bucovineni sunt autoctonii acestei țări, adică locuitorii ei anteistorici ^a și ⁴² mult mai vechi decât românii, a căror istorie în Bucovina nu se-ncepe decât cu imigrațiunea lui Dragoș Vodă din Maramureș în anii 1352.

Și prin ce susține autorul această aserțiune. Prin ⁴³ aceea cum că Bonifiniu, Urechie și Strykowski susțin cumcă românii, când au venit cu Dragoș în Bucovina au găsit deja Suceava, ba chiar locuitori a ⁴⁴ căror limbă ⁴⁵ o-nțelegea și Dragoș, cari i s-au supus lui fără luptă, dar cari în fine nu ⁴⁶ era altceva decât ruteni.

Nu trebuie să fie cineva istoric mare ca să știe cumcă orașul dacic Sucidava a trebuit neapărat să existe cu vro mie și vo câteva sute de ani înaintea lui Dragoș.

Fotino, după construcțiune, susține cumcă dacoromanii din Bucovina era slavi, cu cari M-sa Dragoiș se-nțelegea minunat. Dar de-o zice Fotino, or Urechie, or Strykowski — sunt ei ^{47v} autorități ? // Eu citez autori mai vechi ca Fotino, pe Miron Costin d.e., și-n locul lui Strykowski, dacă el o fi susținând așa ceva, eu citez pe Piasecki și pe Kroner, cari, din contra, recunosc originea noastră italiană, o justifică și se revoltă contra acelora cari ni tăgăduiesc calitatea de colonie fondată de cătră Traian (vezi poema lui M. Costin din 1081, compusă ⁴⁷ în limba polonă și dedicată regelui Sigismund) ⁴⁸.

Să luăm cestiunea cum e. Autorul nu-nțelege rolul limbei slave din istoria românilor, o ⁴⁹ explică însă în favoarea rusnecilor, dar totodată își comentează zisele cu citate din cronicarul cutare. Noi, de n-am înțelege rolul limbei slave, am cădea în erori de natura aceleia a autorului și, la rândul nostru, am arăta cronicarii poloni Croner și Piasecki, cari recunosc și justifică

originea noastră, și dintre cei naționali am cita pe Costin, pe Cantemir și pe alții, cari zic desigur contrariul celor ce zice și autorul; dar înțelegerea n-ar înainta nici cât negru sub unghie dacă eroarea ⁵⁰ nu se va stârpi din rădăcină, astfel încât autorul să ⁵¹ vadă că stâlpii ⁵² pe cari se razimă sunt putrezi și autoritățile prea ⁵³ tinere pentru ca în cestiunea de față să fie autorități. Am ⁵⁴ putea cita, cum am zis, numai ca să arătăm că și-n privința citatelor am putea fi tot așa de avuți ca onor[abilul] autor; deși nu silim pe nimeni ⁵⁵ de-a-i crede ca autorități, noi, din contra, drept ⁵⁶ probe a ⁵⁷ acelor ce vom căuta a proba noi vom aduce ⁵⁸ niște probe cu mult mai vechi decât cronicarii și contimporane cu faptele; căci cronicarii nu sunt istorici critici și, dacă ei nu sunt contimporani cu fapt[ele] ⁵⁹, nu merita încredere necondiționată ⁶⁰. Limba slavă a hrisoavelor, a bisericeii, a afacerilor publice și ^{39v} numirile slave ale localităților, numiri pe care d-nia-lui le ruteniză, iată stâlpii.// Ne-a ⁶¹ părut rău ⁶² văzând cumcă d-nia-lui falsifică sunetele, schimbându-le ⁶³ din vechi slavone în rusnece, luciu ce nu probează nimic afară doar de tendențiozitatea scrierei. Nu se zice nici Sociava, nici Drahomerna, nici Sociaveța, nici Voloveț, nici Bestreța, nici Cerniuți ⁶⁴. Se-nțelege ^{40r} că falsificând sunetele istorice ⁶⁵ din diferite numiri ⁶⁶ // se pot proba lucruri contrare faptului, dar pe conta adevărului ⁶⁷.

Încă o împregiurare care pare a-i proba ceva autorului nostru e *limba slavă care se-ntrebuința în biserică și-n cancelarie până la anul 1700*.

Aicea stă toată greșeala ⁶⁸, toate rătăcirile pe zeci de căi a autorului, cari n-a înțeles din capul [locului] rolul limbii slave la români, de unde-a venit și cum s-a introdus ea ⁶⁹,

40. -l *supraintercalat* 41. *după* esența *șters* 42. *după*. (de ce *șters*, urmă a intenției de a da în paranteză *textul notei de subsol* 43. *deasupra* lui Prin este scris Una, urmă a intenției de a numerota argumentele 44. *după* cari erau slavi *șters* 45. *urmează* era *șters* 46. *după*. era *șters* 47. *după* cătră regele Poloniei *șters* 48. *astfel integrează Eminescu, modificând-o și abreviind-o, însemnarea de pe 27r* : Ideea cumcă suntem colonii romane nu e așa de nouă cum s-ar părea deodată. Iată ce zice Costin în anul 1684 într-o <poezie> poemă adresată regelui Poloniei: „Cromer și Piasecki recunosc originea italiană”. „Acei istorici justifică originea noastră romană și se revoltă contra acelor cari ni tăgăduiesc cualitatea de colonie romană fundată de cătră Traian”. În fine toată scrierea nu e decât un argument mare despre latinitatea noastră, bazat pe cronici, pe datine, pe nomenclatura locurilor (Valul lui Traian). *Urmează un semn de intercalare reluat mai jos, după* prea tinere pentru cu în cestiunea de față să fie autorități, *unde intercalăm pasajul care urmează, derogând de la felul în care a procedat I. Scurtu (SPL, p. 402), care a intercalat aici ultima frază a textului de pe 47v, interpretând greșit, în dauna logicii, sensul intercalării* 49. *inițial: și-o* 50. *deasupra* lui ca *șters* 51. *după* autorului, *să nu-i rămână șters* 52. că stâlpii *supraintercalat* 53. *după* tinere *șters* 54. *după* O cităm *șters* 55. pe nimeni *supraintercalat* 56. *după* căutăm pentru istor[ia] *șters* 57. *supraintercalat* 58. vom aduce *supraintercalat* 59. cu fapt[ele] *supraintercalat* 60. *de la* căci cronicarii *adăugat ulterior și intercalat cu scris mărunt între rânduri* 61. *după următorul pasaj, anulat de Eminescu prin paranteze în urma intercalării textului de pe 47v: în fine proba pe care se-nțelege că autorul pune mai mult pond sunt numele orașelor, a râurilor <etc>, a localităților, cari mică parte din ele sunt slave* 62, *supraintercalat* 63. *după* făcându-le ru[snece] din slave *șters* 64. *după* chiar *șters* 65. *după* cum am zice *șters* 66. *după* mu[lte] *șters* 67. se pot proba lucruri contrare faptului dar pe conta adevărului *deasupra* lui ai putea proba multe câte-n lună și-n soare — numai cum? *șters* 68. *urmează* autorului nostru *șters* 69. *urmează* în afacerile noastre publice *parțial șters*

^a De ce nu antediluviani ? Asta ar li mult mai lesne de crezut. (Nota lui M.E.)

astfel încât îl vedem mirându-se de documentele istoriei noastre, scrise în genere în limba slavă, pe care d-nia-lui i place a o numi și ruteană. Nu cumva Mircea cel Mare al Țării Românești, a cărui documente autografe sunt slave, a scris rusnecește și a fost influințat de rusneci ? Or poate c-a fost rusneac ? Documentele regatului polon erau exclusivamente latine, e o urmare ca polonii să fi fost latini ? Sunt ei descendenți ai romanilor pentru că-n evul mediu în familiile lor se vorbea latinește ? ⁷⁰

Să explicăm noi ⁷¹ d-lui autor această anomalie din istoria românilor ⁷², repetată viceversa la vecinii poloni, să i-o explicăm pe cât ne vor ajuta cunoștențele noastre istorice. Nu rusneci galițieni, ci slavii de sud, esențialminte diferiți și prin tip și prin naturel de cătră cei de nord, aciaa sunt cu cari românii au făcut în evul mediu cauză comună, aciaa sunt a căror limbă a primit-o românii în biserice și afaceri publice; lucru ce nu i se poate imputa nimăru în secolii cari n-au fost ai naționalităților.

Să vedem limba.

Nu trebuie să cităm autorități, fie de ⁷³ cât de mari, pentru a demonstra ceea ce spun și elementele de istorie, pentru a proba adică existența în trecut a imperiului romano-bulgar, or bulgaro-român, or cum îi va plăcea d-lui autor.

Marginele aceluși imperiu sunt cam îndoiioase, cu siguranță însă se poate afirma cumcă ^{40v} Făgărașul a fost sub domnirea lor ⁷⁴; pentru a fi însă Făgărașul, a ⁷⁵ trebuit să fie neapărat și Țara Românească, de nu toată, cel puțin o bună parte asemenea sub domnia lor.

În 1192 februarie 1. Ioane Căliman Asan, împăratul romano-bulgarilor, se-ntitulează astfel : autocrat Târnovci și al Universului (?????), al bulgarilor, al grecilor, peste Moldovlahia (?????) și peste Țara Ungurească, al Budei și până la Viena. (Vezi ???), 1845, p. 31. — „Arhiva României” I.1.96). — Am citat documentul numai ca să-ncredințăm cumcă limba slavă la români datează de la amestecul destinului nostru cu acela al bulgarilor. Ei au fost aliații naturali ai românilor, împreună cu ei s-au repurtat luptele contra imperiului bizantin. Ce e apoi mai natural decât ca unul și același stat politic să aibă una și aceeași limbă oficială : cea ⁷⁶ slavă; căci o mai repetăm : secolul nu era al naționalităților ⁷⁷.

Cât despre numiri, ele nu sunt rusnece, ci dace. Astfel, în munții românești a Transilvaniei găsim Zalatna, în ⁷⁸ România : Cerneții, Craiova (documental KpaJiioSa), Brăila. Numirile slave ale mănăstirilor sunt mai lesne de explicat decât toate prin simpla împregiurare că limba bisericilor a fost slavă ⁷⁹, pe de-o parte din cauza ⁸⁰ dezbinării de Roma, pe de alta din aceea ⁸¹ [a] urei istorice contra Bizanțului. Mănăstirile se țineau de biserica slavonizată, deci căpătară nume slave. Spre mângăierea d-lui autor voi cita [numiri] mănăstirești slave și-n România : Vorona (în Moldova), Cernica (în Muntenia), Dobrovățul. Când limba bisericeii la ⁸² Români deveni greaca, noi ⁸³ furăm destul de docili pentru a le da mănăstirilor numiri [grecești]. Asemenea spre mângăierea autorului vom cita ⁸⁴ Agapia, // Agatonul, Stavropoleos; și nu-mi pare rău ^{41r} decât că nu dispunem de listele ruinelor trecutului, pentru de-a înșira și mai multe nume slave de mănăstiri cari zac oarecum în inima românimeii. Nu le-a dat dar rusneicii nume mănăstirilor noastre, fie ele-n Bucovina, fie-n Moldova, fie-n Țara Românească or Transilvania; ci preoții români înșii le-a dat acele numiri, pentru că limba în care predicau ei cuvântul etern era cea slavonă și nu cea ruteană.

Numirile râurilor și ⁸⁵ a orașelor sunt dace. Bistrița, Siretul, Prutul se numesc, lângă Dunăre și Marea Neagră, așa cum se numesc și-n Bucovina. Numirea râurilor transilvane, a celor din Țara Românească, din Banat și din parte a Ungariei sunt dace, adică slave. Domnul Hasdeu pretinde a fi demonstrat ⁸⁶ cumcă dacii au fost slavi și cumcă descendenții lor sunt litvanii de azi, cari însă tradițional au în inimile lor o ură ne-mpăcată contra polonilor și muscalilor. Nu garantăm de adevărul acestor zise, numai n-am vrea să știm confundați pe daci și puținele urme ce ne-au rămas de la ei cu rusneicii, cari-n Bucovina, câți ⁸⁷ sunt puri, nu sunt decât venituri de prin Galiția.

Era un popor brav acela care-a impus tribute superbe împărătesei de marmură a lumii: Roma. Era un popor nobil acela a ⁸⁸ cărui cădere te împle de lacrimi iar nu de despreț, și a fi descendentul unui popor de eroi, plin de nobleță, de amor pentru patrie și libertate, a fi

70. *vezi prima versiune, abandonată, a acestui pasaj pe 25r ; urmează un. alineat șters* : Apoi greșala cea mare a d-lui autor a fost înainte de toate rolul și influința slavilor de sud, cu * rusneicii 71. *supraintercalat* 72. din istoria românilor *supraintercalat* 73. *supraintercalat* 74. *supraintercalat* 75. *după* sub do[mnia] *șters* 76. *după* aceea *șters* 77. *urmează un semn de intercalare (fără corespondent în text) și cuvântul izolat* Ungurii *semn al unei intenții abandonate de dezvoltare ulterioară a unui exemplu. analog pentru versiunea inițială, abandonată, vezi textul de pe 25rv reprodus în notă* 78. *după* în Moldova mănăstirea Vorona, Dobrovățul *șters* 79. a fost slavă *deasupra lui* din cauza *șters* 80. din cauza *deasupra lui a șters* (inițial textul a fost: din cauza pe de o parte a dezbinării de Roma) 81. *deasupra lui* cauza *șters* 82. *după* române *șters* 83. *după* ei *șters* 84. vom cita *deasupra lui* le vom cita *șters* 85. *după* su[nt] *șters* 86. *după* dovedit *șters* 87. *după* de sau da[că] * *șters* 88. *după* care *șters*

descendentul unui asemenea popor n-a fost și nu va fi o rușine niciodată. "Numai că [de] or fi descendenți de-ai lor pintre români va rămânea întotdeauna o problemă nedezlegată. E științifice constatat că în vâile munților, prin locuri pătrunse rar de comunicațiunea cu 41v lumea, acolo se păstrează *mai* // neatrinse idiome vechi, limbe mumii, dialecte împăiate, și

acolo ar trebui să găsim numiri și limbă slavă. Ci munții sânt pretutindenea în Dacia⁸⁹ eminamente români. Sânt în o seamă de munți în Bucovina și ruși, numai că origina lor e cu totul nouă și numele satelor sânt mai toate nediscutabil⁰ românești. Astfel găsim : Frasinul, Ulmul, Șipotul, Sulița etc. Dar confundarea regretărilor⁹¹ daci cu rusneicii ne-a revoltat. O astfel de soarte n-au meritat⁹². Un popor ca cel rusnesc, care-a purtat c-o⁹³ resignare nemaiauzită jugul cel de aramă a slaviei polone e fără exemplu în istorie și o⁹⁴ asemenea lipsă de curagiu, de simț de demnitate ne-ndreptățește de-a nu-i pune alături cu un popor la care libertatea a fost condițiunea de viață, căci nu merită cei⁹⁵ decât atâta onoare, cei din urmă atâta dispreț. Citească domnul autor istoria Transilvaniei, căci ea nu e decât istoria revoluțiunilor Transilvaniei, a revoluțiunilor poporului român⁹⁶, iobag și el, contra apăsătorilor maghiari. De-aceea avem dreptul de-a nu permite la orice venitură ca să-și confunde pe străbunii lor slavi și demni de slavie cu străbunii noștri liberi și demni de libertate, căci nu măndoiesc că sânt și din români a căror străbuni a fost daci. Chiar cazacului de Don i-ar fi rușine să fie numit hahol — cu cât mai mult unui descendent al romanilor or al dacilor.

Bucovina, asemenea Daciei întregi, a fost dacia prin însași natura lucrului, rusneacă însă n-a fost neciodată, și sperăm că neci va fi vrodată. Putut-a ea să aibă populațiune ruteană, ea care, din contra, a colonizat Galiția cu români ?⁹⁷

42r Soldații români ai evului meziu erau⁹⁸ însoțiți de prejudiciul gloriei și regii Poloniei îi prefereau chiar propriilor lor oșteni. Vedem⁹⁹ pe regii Poloniei în secolul al 16-lea chiar lăudând purtarea soldaților români; iar în secolul al 13-lea și al 14-lea [î]i găsim pe regi colonizând cu români Galiția; căci românii erau soldați toți¹⁰⁰. 'Și noi nu [ne] vom baza pe Urechie or pe Cogălniceanu, ci pe documente autentice din înseși timpii cei străvechi ai colonizării.

În 1378 Vladislau, principele de Opolia și guvernatorul Poloniei, donează¹⁰¹ arcașului (*strzelec*) Alexandru Românul (*Woloch*) câmpul și satul anume Hodlo pe apa Târnovei în Galiția, dându-i voie lui și urmașilor săi de-a se administra și judeca după dreptul românesc (*na prawie woloskiem*). Pentru de-a administra și judeca după dreptul românesc a trebuit să aibă și pe cine - pe cine însă altul dacia satul și câmpul acela n-ar fi fost colonizați cu români, cari ar fi pretins de la proprietar judecată după dreptul românesc.

În 1383 Maria, fiica regelui ungaro-polon Ludovic, donează un teritoriu în Galiția românului Iosif, fiul lui Petru. (*Iosefowi*¹⁰² *Ollakowi, filio Petri*). Donațiune de¹⁰³ natura celei de sus.

La 1420 Ziomowit, principele de Mazowia și de Belz, acordă locuitorilor satului Lubicz dreptul judecății românești. Un asemenea drept nu avea motiv să-l ceară decât o colonie de români. (Vezi toate acestea la Thaddaus Czacki în opera sa : *O litewskich i polskich prawach*. //

42v Acolo se citează și unele din însușirile judecății românești. — „Arhiva României”.)¹⁰⁴

26r Lesne putem vedea așadar cumcă parte din galițieni chiar or fi români rusificați, cu cât mai mult însă bucovinenii, cari cei ruși nu sânt sigur decât numai români rusificați, cu puține excepțiuni sporadice. Fizionomia e diploma cea mai românească a bucovineanului de peste Prut. El vorbește într-adevăr rusește, dar mi se pare cumcă o comparare cranioscopă cu vecinii galițieni n-ar fi decât în dezavantagiul cel mare al bunilor noștri vecini. Fizionomia bucovineanului, vorbească el românește or rusește, e preste tot romană, pe când, numai trăcând Nistrul, găsești neespresivele fizionomii ale slavilor de nord¹⁰⁵. Sențelege că, recunoscându-le acest titlu de nobleță rutenilor din Bucovina, nu mi-a trecut nici prin minte ca să le imput doar renegarea originii lor. Omul în secolul nostru poate fi de orice naționalitate va voi, spiritul timpului le-a conces de mult la toate drepturi egale; totuși însă îmi voi aduce aminte cam din treacăt cumcă o colonie română din Moravia¹⁰⁶, deznaționalizată, pierzându-și limba 107

89. În Dacia *supraintercalat* 90. *după* ro[mânești] *șters* 91. *după* sârmanilor *șters* 92. *inițial*: meritat-o 93. *după* fără *șters* 94. *deasupra* lui un asemenea pop[or] *șters* 95. *după* unui *șters* 96. *deasupra* lui no[stru] *șters* 97 *aici și-ar găsi locul, într-o oarecare măsură, fragmentul neintegrat și abandonul deși neanulat de pe 26v* : A susține cumcă Bucovina a fost ruteană, Bucovina care, de când s-a pomenit a fi, n-a fost sub dominare slavă ! Dar bine, ce să zicem atunci de Podolia și Pocuția, cari-n evul mediu nu știi că sub ce dominare or fi fost mai mult, sub cea română or sub cea <slavă> polonă? Nu <vo[rbele]> noi, ci faptele dovedesc. <Iată-le după cât avem documente autentice a mână :> Așa d.e. Domnul Petru Vodă (Mușat) 98. *după*. sânt *șters* 99. *după* Fapt *șters* 100. *pentru pasajul care urmează vezi prima versiune, abandonată, pe 25v, reproducă în notă* 101. *după* h[ărăzește] *șters* 102. *după* Donațiune de natura *șters* 103. *după* fu *șters* 104. *aici se încheie reluarea textului de pe 25v și tot aici se intercalează acela de pe 26rv, 27r* 105. ale slavilor de nord *provine, prin modificarea terminației și supraintercalări din slave (text inițial: fizionomii slave); urmează diferite esențialmente de cea a bucovinenilor șters* 106. *deasupra* lui Bohemia *șters* 107. *inițial*: cu limba pierdută ; s-a *supraintercalat* pierzându-și și s-a *șters* cu și pierdută

susține încă și-n ziua de azi că ea nu e moravă.¹⁰⁸, ci română. În Bucovina d.e. s-a-ntâmpnat contrariul — vro crimă nu-i; dar vro dovadă de vigoare¹⁰⁹ asemenea nu e.

Cu un cuvânt: rutenii ortodoxi ai Bucovinei nu sunt decât români rusificați, căci noi nu ^{42v} credem într-o emigrare *en masse* în anii 1622. Rusnecii au fost totdeauna slabi de caracter. Ei s-au făcut catolici toți, fără ca să se ¹¹⁰ găsească vreo oază de ortodoxi în toată întinderea Galiției. Altfel de tot a fost cazul la românii transilvani. Pe de-o parte foloasele morale ce li prezintă uniunea erau foarte mari și salutarii, căci acea uniune e mama ¹¹¹ deșteptării românilor, pe de alta însă totuși partea cea mai mare a locuitorilor Transilvaniei ¹¹² a rămas ortodoxă cu toate torturile stăpânilor de altă lege și de altă națiune. De-aceea și-n astă privință nu ne convine a suferi comparațiunea cu rusnecii. Cei ¹¹³ alipiți de Rusia a redevenit *sans facon* iar ortodoxi — și azi să li plătească cineva celor din Galiția și ei [n-]lar redeveni ortodoxi.

Acei ¹¹⁴ persecutori romanizați, cum îi numește d-nul autor ¹¹⁵, nu sunt în faptă decât români rusificați și ¹¹⁶ reromanizați ¹¹⁷; și e o onoare pentru ei, pentru ¹¹⁸ că au putut să se ¹¹⁹ scuture de crima ce-a comis-o părinții lor cedând unor influințe pe cât de oculte pe-atât de neonorifice și nobilimea noastră din Bucovina se polonizase, ce era mai natural decât ca o nensemnată parte a poporului să se rutenize — însă azi neci nobilime, neci cler, neci popor nu vor neci să-și mai aducă aminte de acei timpi de decadință a sufletelor, și fiii vor căuta să îndrepte ceea ce-au stricat părinții.

Să finim ¹²⁰ cu începutul scrierei d-lui autor. Dacă Beseda mai are și alt scop afară de ^{43r} subminarea orto[doc]siei e o întrebare mare. Pe români, chiar pe cei rusificați, nu-i vor putea rutenii să-i dezlipească de credința că ¹²¹ ei sunt români, de conștiința lor națională, decât schimbându-le legea. Românii cei rusificați din Bucovina sunt încă cu sufletul români și numai români, deși limba li e rusa, căci nu viciu ¹²² mare a poporului nostru românesc a fost confundarea naționalității cu religiunea. Va sa zică ortodoxia vrea Beseda ¹²³ să dărâme mai întâi, căci ea este lanțul de fier care leagă-n Bucovina pe românul neaoș de cel înstrăinat. Acuzarea cumcă vor să dărâme ortodoxia e dreaptă. Nu ne ar mira neci chiar dacă am vedea pe rusneci în aceeași tabără cu polonii, căci li vor fi promițând mult polonii dacă vor lucra pentru anexarea Bucovinei la Galiția.

Spune apoi cumcă membrii fondatori și onorifici a Societății sunt, *cei mai mulți*, prelați uniți ¹²⁴ din Ungaria și Transilvania... Și citează apoi pe Șterca Șuluț (după cum se știe, mort), pe Cipariu și *etc.* Cine *etc.*? Cine sunt acei ¹²⁵ *etc.* pe care domnul autor îi pune ?

Să venim acum la partea formarie a operatului. Când e vorba de demnitatea, de frumusețea, de drepturile unei scrieri, atunci forma ei decide. O scriere injurioasă nu are neci dreptul răspunsului măcar. Dar vorba ceea „Respectă ea să fii respectat”. Dăm noi prima probă de respect față cu opiniunile contrariilor noștri, răspunzând la ele chiar când forma sub care ele se prezintă nu e din acelea care să merite un răspuns.

Pe inamicii rutenilor (romanizați cum zice d-nialui) îi acuză de *machinațiuni scârboase*, ^{43v} de *denunciațiuni infame*. Numai o singură împregiurare am avea aci de citat. Nu prea e în natura românului să intrige, să facă machinațiuni, ba încă, ce e mai mult, să se facă *spion*, să *denunție*. Și cu toate astea ce împregiurare ciudată ! Aceste vicii a denunțierii și a spionagiului ¹²⁶ par a fi la rusneci tradiționale, istorice. În câte documente românești posedem despre ruteni ca atari nu vine nicăiri vorba, numai unul posedem care ne arată ce buni erau popii rusneci de spionagiu. Pentru plată ei spionau actele legilor și-a guvernatorilor lor și le trădau Domnilor moldavi. Așa aflăm un ordin al regelui Sigismund către Ioane Wilczek, arhiepiscopul Leopolei, cu data din Cracovia anul 1511, apr. 2, prin care ordin regele statorește de-a se opri popii rusneci (*popones Ruthenorum*) să facă excursiuni în Moldova sub motiv de hirotonie, căci trădează interesele Poloniei (*Acta Tomiciana*, t. I, p. 154. — „Arhiva istorică a României”, vol. I, p. 8) ¹²⁷. Și pare-se cumcă descendinții și frații de-un sânge ai acelor *popones* ar acuza pe români de crimele de care erau capabili numai străbunii lor.

108. *deasupra lui bohemă șters* 109. *inițial* în Bucovina d.e. se-ntâmplă contrariul—vro crimă nu-i; vro dovadă de vigoare și caracter însă 110. *inițial* fără să găsești 111. *inițial*: maica 112. *după* români *șters*, 113. *supraintercalat* 114. *după* Acei persecutori *șters* 115. *inițial*: autorul 116. decât români rusificați și *supraintercalat* 117. *pentru idee vezi* 39r, *primele rânduri* 118. *supraintercalat* 119. *inițial*: să-și 120. *inițial*: Dar să sfârșim 121, *supraintercalat* 122. *deasupra lui păcat șters*; *pentru ideea din acest peisaj vezi mai jos transcrierea textului de pe* 26v—27r 123. *după* b[eseda] *șters* 124. *supraintercalat* 125. *inițial* Cine-i acel 126.

a denunțării și a spionajului *supraintercalat* 127. *versiunea inițială a acestui text, în chip evident abandonată fie că diferitele fragmente de redactare sunt anulate explicit sau nu, se află pe 26v—27r (text nebarat) și 26r—26v (text barat.) și o transcriem aici:* 26v În câte documente românești posedem, despre ruteni ca atari nu vine nicăierea vorba. De nume slavice nu e vorbă, acelea au fost la modă alaltăieri, sub domnia lui Mihai Sturza da încă într-un timp în care limba oficială a statului era slava. Oamenii evului meziu nu știau a dis [27r]tinge între naționalitate și religie. Ba ne-nșelăm, știm ceva și despre ruteni ca atare Știm la ce erau buni popii rusneci din secolul al XVI. *La spionajiu.* 26r Preoții ruteni din Galiția a fost buni de-un lucru mai cu seamă. De spionajiu. Pentru plată ei spionau actele regilor și guvernatorilor lor <poloni > și-apoi le trădau Domnilor moldavi. Așa aflăm [26v] un ordin al regelui Sigismund către Ioane Wilczek, arhiepiscopul Leopolei, cu data din <anul> Cracovia, anul 1511, aprilu 2, prin care regele găsește cu cale

Într-un loc onorabilul domn autor îi numește pe români conlocuitori. Numai conlocuitori ? Pare-mi-se că de-un asemenea ton ar trebui să se cam dezvețe unii și alții. Românii nu sunt *numai* conlocuitorii d-lor ruteni; această onoare ei nu prea au cauză de-a o invidia. Ei sunt ^{44r} ceva mai // mult ¹²⁸. Sunt posesorii de drept ai acestei țări — ceea ce sunt czechii în Bohemia, polonii în Galiția, ungurii în Ungaria veră, germanii¹²⁹ în Viena; va să zică sunt, ceva mai mult decât conlocuitorii d-lor ruteni și neci nu primesc o cameraderie pe care n-au dorit-o neciodată.

Scumpi și iubiți conlocuitori ai noștri din Dacia lui Traian, trebuie să știți cumcă ținem mult la aceea că am venit de la Roma și, asemenea acelor bătrâni și moroși veterani ai Urbei eterne, nouă nu ni convine colegialitatea orșicui, fie acela până și fiul mamei Rus. Se cam ștersese diploma noastră de noblețe : limba, dar din buchile ghelboșite de bătrânețe noi am transcris[-o] cu literele ¹³⁰ de aur ale romanismului ; cam gângăvise cântarea ¹³¹ bisericilor noastre, însă am purificat-o cu ¹³² spiritul sunt al propriei ¹³³ noastre limbe ¹³⁴.

de-a opri pe popii rusneci (*popones Ruthenorum*) să facă excursiuni în Moldova sub motiv de hirotonie, căci trădează interesele Poloniei (Acta Tomiciană, t. I, p. 154.--„Arhiva istorică a României”, vol. I, p. 8). 128. Ei sunt ceva mai mult *este scris de două ori, probabil dintr-o inadvertență provocată de iritația polemică* 129. *după* va să [zică] *șters* 130. *inițial:* literele 131. *după* biseri[ca] *șters* 132. *supraintercalat* 133. *după* geniului Romei *șters* 134. *versiunile inițiale ale acestui alineat se găsesc PE* 24r și 26v: 24r se cam învechise diploma noastră de nobleță : limba, dar <am transcris-o> din buchile strâmbe și gheboșite de bătrânețe am transcris-o cu literele de aur ale romanilor și 26v Da, de la Roma venim, scumpi și iubiți compatrioți <drept de la Roma ! > din Dacia Traiană ! Se cam ștersese diploma noastră de nobleță : limba, însă am transcris-o din buchile <bătrâne> voastre <și> gheboșite de bătrânețe în literele de aur ale limbelor surori; <se cam ștersese <știrbise> istoria noastră, însă ceea ce n-am făcut în trecut ne vom încerca a face în viitor >. Cam degenerase arborele nostru genealogic cu câte-o codiță străină, dar îl vom curăți de toate uscăturile.

REVISTĂ JURIDICĂ [„DOMNUL IOAN ALEXANDRU STURZA..”]

2264

^{422r} D. Ioan Alexandru Sturza, căruia-i mai datorăm un studiu interesant asupra dării mobiliare, publică într-o mică broșură textele articolelor asupra responsabilității ministeriale din legile respective ale Olandei, Austriei, Belgiei ș.a.

Cu tot motto-ul : *Exempla docent* și „Exemplele trebuiesc luate din timpuri normale, iar nu din acelea în care tirania de sus a fost înlocuită prin tirania stradelor”, am fi dorit ca autorul să procedă în mod genetic, adică să arate *occasio legis*, faptele cari au dat naștere la votarea unor asemenea legi, al doilea însă să arate în ce măsura se pot aplica legi de responsabilitate într-o țară în care se vor găsi directori de ministere și înalți funcționari c-o cultură mai mult decât minimă și cari stau pe picior de război cu gramatica românească, necum cu infinitul¹ de legi nouă cari s-au introdus la noi cu derădicata. Căci în legi nu există nici cel mai mic sâmbure de adevăr *absolut*. Legile ² sunt consfințirea unor stări de lucruri *date* și se creează în momentul în care acea ³ stare [e] [con]testată de cineva. A-l face pe un ministru [răspunzător pentru gestiunea unor funcționari ⁴

~

1. *după* legile *șters* 2. *după* toate *șters* 3. *după* s[tarea] *șters* 4. *inițial* răspunzător într-o țară în care funcționarii

[„ICH GLAUBTE...”]

2276 I

Ich glaubte dass es *besser* sein werde ?...

^{201r} Besser ? Es soll ja nicht besser werden in diesem Lande. Und ausserdem M. Was hat man denn dem Manne vorzuwerfen? Dass er *** haf ? Das hat ja ein anderer *** dem*

M X auch gethan — und wurde trotzdem zum ... ernannt. Was hat man y einzuwenden? Dass er gestohlen? Day hat ja der andere auch gethan. Oder soll es gerade vou nun an besser werden ? Nein, in dem Lande kann nicht besser werden und soll es auch nicht.

[„EU CREDEAM...”]

Eu credeam că va fi *mai bine*?...

Mai bine ? Nici nu trebuie să fie mai bine în această țară. Și pe lângă aceasta M ! Căci ce ar trebui să i se reproșeze omului ? Că a *** ? Dar aceasta a făcut-o și un altul *** lui M a făcut-o și X și fu totuși numit .. . Ce i s-ar putea obiecta lui Y ? Că a furat ? Aceasta a făcut-o și celălalt. Sau tocmai începând de acum trebuie să fie mai bine ? Nu, în această țară nu poate fi mai bine și nici nu trebuie să fie.]

[„MAI DEUNĂZI...”]

2264

Mai deunăzi ne-a pus păcatele să reproducem după o gazetă jidovască o scrisoare ²³⁵ adresată de d. C. A. Rosetti redacțiunii „Izraelitului român” în anul 1857, pe când dnea-lui se afla la Rusciuc și aștepta să intre pe pământul făgăduinței pe atunci, a realității reversibile astăzi. C-o introducere onctioasă „Românul” reproduce asemenea scrisoarea, menită fără-ndoială a face mare efect asupra celor naivi, pentru că e foarte sentimentală, ca monologurile jucătorilor de cărți din romanele lui Bret-Harte.

OMENIA OMENIE CERE ȘI CINSTEA CINSTE!

2264

„Românul” în n-rul său de¹ duminică 20 iunie își exprima satisfacțiunea că s-au ^{334r} redeșteptat politici de la „Timpul” din letargia în care-i aruncase faimoasa campanie în contra *antiautohtonilor*.

Antiautohtoni ? Ce termen pe care nu l-am întrebuințat niciodată. Greci și jidani, iată termenii proprii. „Românul” sau „Pseudo-Românul” adevăratul român ² prin mijlocitoare subreptie și introducere clandestină e redijat de băieți de jidan și de grec. *Voila* ³ *tout* ! Acesta ar fi un lucru indiferent în sine însuși, căci cine mai ține seamă de toate vietățile ce furnică pe fața pământului. Ceea ce e însă absolut necuviincios e ca asemenea venituri de ieri alaltăieri să pretindă a determina funcțiunile ⁴ vitale, viitorul poporului românesc chiar. Iată ceea ce supără și revoltă. Îndealtmintrelea, de următori ori nu campania, adevărul spus odată rămâne același. Româniea e îmbolnăvită de acest virus de malonestitate și pehlivanie băgat în trupul ei prin introducerea

acestor oameni // în afacerile publice și numai învingerea ^{335r} caracterului și rasei naționale poate să ne scoată din amețea intelectuală și decăderea morală în care am căzut.

Ce bucurie pe tagma patriotică că nu-i ⁵ mai relevăm cusurul de căpetenie care face într-adevăr din rolul politic ce și-l atribuie acești oameni o absolută necuviință socială. În adevăr ? Ce se cocotează grecul și jidanul în țara noastră cu strania pretenție de-a dicta legi poporului românesc? Aidi sictir !

1. *după* d[uminică] *șters* 2. *după* p[seudo] *șters* 3. *după* et *șters* 4. *după* real[e] *șters* 5. *inițial* că nu le mai relevăm

[„MAI ÎNTÂI, DACA..."]

2264

^{386r} Mai întâi, dacă politica ar face[-o] jidanii de la „Pesther Lloyd”, am crede* că prinde*** ***. Căci jidanii, deși nu sunt buni de nimic când e vorba de luptă, dar să ațâțe pe alții la ură și la ceartă, de aceasta sunt capabili. Din fericire politica esternă se face la Viena și Viena e foarte cuminte.

CU PATERNITATE INCERTĂ DIN „CURIERUL DE IASI”

RUBEDENII FOARTE ÎNCURCATE

Se știe că marele istoric Palacky era supranumit părintele nației cehești. Un ziar umoristic din Viena face următoarele reflecții:

Palacky este părintele nației. Fiica sa e după tată sora nației. Ginerele său d-rul Rieger e prin urmare cumnatul nației. Și, fiindcă nația are copii, Rieger e unchiul tuturor acestor copii. Dar el este și unchiul femeiei, a fiului său, a socrului SĂU (fiu al aceleiași nații), în fine Rieger e unchiul său propriu. Soția sa-i este soră, fiul său îi e frate. Fiul lui Rieger e fratele mumei sale proprii, iar ea e fiica, sora și cumnata nației, IAR nația se simte onorată.

[9 iunie 1876]

ANUNȚ BERLINEZ

Folositoarei foarfeca — la croitori în mână. — Dară cu ea nu șugui — alături cu o vână. Un foarfece e-ades mai mult — decât o conferință; — Ce poate-un croitor cu el — vezi la magazinul de concurență, adică straie de drum și de primblare pentru oraș și țară.

[13 iunie 1876]

ALT ANUNȚ

Berlinul are unele locale publice de danț de un renume foarte îndoielnic. Unul din acestea anunță:

Înștiințare prealabilă. Începând de duminică 17 până sâmbătă 24 iunie va avea loc un bal din vremea sultanului Șulem al III-le în serail la Constantinopole. Tronul sultanului se află în mijlocul salei și va fi ocupat

toată noaptea nu mai de padişah. Muzică se va face de către capella de curte a padişahului, toți muzicanții cu fes turcesc în cap. Danțurile se vor aranja chiar de către marele vizir Abdula Effendi. Toate damele înainte de miezul-noptii vor fi voalate. Grădina dară se va preface într-o pădure de finici, împodobită cu sute de copii ai Orientului.

[13 iunie 1876]

SPRE CARACTERIZAREA LONDREI

Un raport polițienesc comunică procesul-verbal încheiat de un juriu chemat a constata un caz de moarte prin foame însoțit de cele mai cumplite împrejurări. Henry Jeffrey fusese fabricant de hârtie și trăise cu familia sa într-o luxoasă comoditate. Sărăcit fără vină proprie,

avea de hrănit nevasta și patru copii. Au încercat a procura familiei sale pâinea de toate zilele prin munca cea mai aspră, ajutat fiind de unul din fiii săi. Dar acesta se-mbolnăvi în curând și tatăl, muncind preste puterile lui, deveni incapabil de-a lucra mai departe. Cellalt fiu lucra într-un magazin de lănuri și câștiga 1 funt sterling (25 l.n.) pe săptămână, însă un sac de lână îi căzu în cap și-au trebuit dus în spital. Fetele coseau și câștigau șase șilingi pe săptămână. Dar, de munca exorbitantă, de grijă și supărări căzură și ele la pat. Tot ce aveau a vândut bucată cu bucată, dar n-ajungea nici pentru hrană. Miss Lucretia Jeffrey muri în fine „din lipsa celor mai necesare alimente”, precum zice juriul. În odaia nefericitei familii juriul nu găsi decât o ladă goală, un scaun rupt și un pat (împrumutat de la comunitatea bisericească) pe care a doua fiică trăgea de moarte.

Acest caz a produs o senzație penibilă în public, dar câte mii și mii de cazuri vor mai fi în care mizeria lucrează mai încet și care se sustrag atenției publice !

[8 septembrie 1876]

O REPLICĂ A LUI DUMAS-FIUL

O damă distinsă spune lui Dumas-fiul, pe când trăia încă tatăl său: Trebuie să-ți fie foarte neplăcut ca tatăl d-tale duce-o viață așa de ușoară", — „De loc, doamnă, căci dacă nu-mi poate servi de model, îmi servește totuși de scuză."

[8 septembrie 1876]

COMPARAȚIE

Eugene d'Arnoult, odată foiletonist al ziarului „Siècle”, compară Prusia cu un băiet din poveste, găsit de-un bărbat și de-o nevastă în pădure și crescut de dâșii. Dar copilul deveni urieș, omorî pe bătrâna sa mamă, o tăie cu toporul și o mănă, iar tătâne-său îi rupse mâna, pe care asemenea o-nghiți. Muma e Poloina, tatăl Austria.

[8 septembrie 1876]

EXPLICAȚIE ASTRONOMICĂ

UN profesor voia să-i facă pe elevi să înțeleagă durata de 180 de ani care i-ar trebui unei ghiulele slobozite din tun ca s-ajungă de pe pământ la planeta Saturn. „Dac-om împușca cu tunul în locuitorii lui Saturn, ghiuleaua i-ar lovi pe strănepoții lor” zise el.

[8 septembrie 1876]

CARTEA CEA MAI MARE DIN LUME

Revista engleză „Athenaeum ” află că curatorii muzeului britanic sunt în tratație pentru cumpărarea unei copii de pe cartea cea mai mare din lume. Pe la capătul veacului al 17-lea împăratul de atunci al Chinei au instituit o comisie însărcinată a retipări într-o singură colecție

toate scrierile însemnate sau interesante din toate ramurile literaturii. Pe la începutul veacului al 18-lea comisia și-au fost mântuit lucrarea și au fost în stare să supui împăratului o compilație cuprinzând 6107 tomuri sub titlul de „Kin ting kov kin too show tsech ching” adică „Colecție imperială ilustrată din literatura veche și modernă”. Mai întâi s-au făcut o ediție restrânsă a acestei opere colosale, dar peste câțeva vreme anglofili neofili au înstrăinat partea cea mai mare a caracterelor de aramă turnate anume pentru tipărirea cărții; iar rămășița caracterelor au fost topită și s-au bătut bani din metalul lor.

Focul și răpirile au redus foarte numărul copiilor existente a ediției imperiale tipărite pe atunci și se crede că puține mai există astăzi. Curatorii muzeului britanic, aflând că una din ele se află de vânzare, au început tratările pentru a o cumpăra.

[20 mai 1877]

DIN „ROMÂNIA LIBERĂ”

[„ORI E MANIE, ORI E PREFĂCĂTORIE .”]

Ori e, manie, ori e prefăcătorie.

Prea stârnesc dâșii în rușii capului să vadă degetul Rusiei în toate.

Mi-aduc aminte d-un om cumsecade, dar care era urmărit de ideea că Englitera este amestecată în toate încurcăturile politice. Nimic nu se petrecea pe la noi, chiar molimă dacă se iva, fără ca Englitera să nu fie la mijloc.

Pe colectivști pare că i-a apucat acum mania rusofobă.

Brătianu a căzut de la guvern din pricina Rusiei; — Rusia, cu pahonți, jugănari și iconari, a răsculat satele; — orice mișcare de funcționari, orice măsură de guvernământ e luată sub inspirația Rusiei; — chiar Sărățeanu a fost scos din slujbă prin intervenția Rusiei.

Dacă acest chip de a judeca este sincer, atunci sunt bolnavi bieții creștini. O cură de hidroterapie le-ar fi mai folositoare decât o discuțiune de condei. Pe maniaci discuțiunea îi irită și-i împinge la excese. Ei au nevoie d-o derivație a sângelui de la creieri.

Dar eu nu cred că dâșii sunt apucați de manie. Ei știu că ceea ce spun nu este așa, dar sunt interesați să facă pe lume a crede că este așa. Socoteala politică i-a povățuit s-o ia peste câmpul ăsta. O ieși bine, o ieși rău, urma o s-aleagă. Ei cred c-o să le iasă bine. Nu e la mijloc sinceritate, peste tot e prefăcătorie.

O dată apucați pe drumul ăsta, li-e teamă să se mai întoarcă. Ce-ar zice lumea dacă s-ar întoarce?

Atitudinii lor rusofobe, încălzită în presă, solemn formulată în *Apelul către țară*, i s-a obiectat: — dacă știți că agenți rusești cutreieră satele pentru a răzvrăti țărănimea, ce măsuri ați luat în contra lor, pe când erați la guvern ?

A trecut o lună, și d-abia acum se răspunde la această obiecțiune.

Răspunsul este interesant.

Iată ce ne spune organul de căpetenie al fostului guvern :

Apăi bine, aceeași acțiune o are un partid când e la guvern și când e în opoziție ?

Un guvern este ținut la o mare rezervă în relațiunile sale cu străinătatea. Guvernul liberal nu putea să

întreprindă o luptă fățișe în contra Rusiei, ci trebuia să se mulțumească a combate uneltirile acesteia prin mijloacele ce-i stăteau la îndemână.

Acum, când partidul liberal nu mai are în mâinele sale administrațiunea, prin urmare când nu mai poate lupta contra agenților străini prin puterea statului și nu i-a rămas alt mijloc de luptă decât propaganda prin presă și întruniri, *tăcerea sa ar fi o crimă, inacțiunea sa un adevărat act de trădare națională.*

Dacă fondul ar fi adevărat, s-ar putea primi până la un punct oarecare distincțiunea ce o face organul colectivist între acțiunea de guvern și acțiunea de opozițiune ; — cu toate că eu nu m-aș putea face ucenicul acestei distincțiuni.

Nu intră în capul meu cum ceea ce e cu minte și moral când ești la guvern să fie smintit și criminal când ești în opozițiune, și vice-versa, — după cum nu intră existența mai multor morale.

Prea mult s-a abuzat la noi de această distincțiune, care a fost împinsă până la contradicțiile cele mai revoltătoare, între purtarea de partid în opoziție și purtarea ta când ai ajuns la guvernământ. Și este de regretat că, chiar acum, după atâtea triste experiențe, vedem proclamându-se

acel sistem de nepotrivire între o acțiune și alta și punându-se partidele la adăpostul unei distincțiuni amăgitoare.

Acestei deprinderi se datoresc atâtea salturi de la o extremă la alta cari au făcut pe lume să nu mai creadă în cinstea vorbelor celor ce fac politică.

Dar să ne întoarcem la tactica colectivistă.

Asupra fondului ei argumentează astfel :

O dovadă că guvernul liberal a combătut *pe cât a putut* uneltirile rusești e ca răscoala sătenilor n-a izbucnit decât mai multe zile după retragerea d-lui Ion Brătianu, atunci când nu mai era în țară o *administrație energetică* care să poată lua măsuri înțelepte pentru a împiedica lățirea răului.

Iscusit argument!

Este adevărat ca răscoala a izbucnit câteva zile după retragerea d-lui Ion Brătianu.

Dar urmează de aci că dânsa a fost pregătită de Rusia, ale cărei uneltiri au fost cu putere înfrânate de d. Brătianu ? Așa se face proba ?

De ce să nu fi fost dânsa pregătită de alte cauze ?

Poate că ne-ar câștiga și pe noi păreri sale dacă organul colectivist — acum când partidul său nu mai e ținut la nici o rezervă și inacțiunea sa ar fi un adevărat act de trădare națională — ar începe să spună limpede, cum și ce fel uneltea Rusia răscoala pe când d. Brătianu era la putere și în ce mod a combătut fostul guvern acele uneltiri.

O expunere cinstită a acestui lucru ar prețui mai mult decât toate articolele scrise d-o lună și jumătate prin foile collectiviste, în cari se spune moși-pe-groși și se agită cu intemperență de stil spectrul rusesc.

Dar de lucrul ăsta se feresc organele fostului guvern. Scopul ce-l urmăresc nu este lămurirea cinstită a situației, ci ca, făcând pe adversarii lor agenți ai străinilor împotriva intereselor țării, să-și mai câștige ceva din popularitatea pierdută printr-o domnie lungă și plină de păcate.

Sistemul acesta le-a mai reușit altă dată, când adversarii lor erau înfățișați ca austro-maghiari, iar România se tăvălea muribundă în sânge la picioarele contelui Andrassy. De ce nu le-ar reuși și acum ?

Ei știu că mulțimea poate fi ușor de amăgit. Au uitat însă un lucru, că lumea a cam pierdut credința în vorbele lor.

[23 mai 1888]

[„CINSTEA, ÎNȚELEPCIUNEA ȘI ENERGIA ..."]

Cinstea, înțelepciunea și energia sunt condițiuni neapărate pentru conducerea în bine și cu folos a oricărui stat. Și aceste însușiri se cer cu atât mai mult de la un stat încă tânăr, care ca astfel are mai mare trebuință de a se întări și asigura de stăpânirea libertăților sale, câștigate cu mai multă sau mai puțină sudoare și muncă, într-o luptă mai mult sau mai puțin îndelungată. Dar

se naște întrebarea dacă într-un stat cu guvernământ constituțional reprezentațiunea națională poate fi ea totdeauna stăpână pe cinstea, înțelepciunea energia ce se cer pentru o conducere fericită a statului și, fiind vorba despre un stat încă nou, despre un popor lipsit de maturitate politică, vom răspunde cât se poate de categoric că nu!

Numai după o vreme mai îndelungată de la întemeierea statului; numai după ce poporul va ajunge la acel grad de practică și maturitate politică în care să se simtă oarecum răzimat și așezat numai pe picioarele sale proprii; numai după ce acest popor, în urma unei păci și liniști mai îndelungate, va fi izbutit să se ridice la un grad înalt de cultură, și dezvoltare morală și materială, putem încuviința că reprezentațiunea sa națională însușește și cinstea, și înțelepciunea, și energia ce i se cer pentru păstrarea statului în starea sa actuală sau pentru conducerea lui treptată pe calea fericirii și a progresului; iar până atunci atât conducerea statului cât și educațiunea politică și socială a poporului, trebuiesc lăsate pe mâinile puținilor bărbați de inimă, înțelepciune și cu adevărata iubire de țară pe cari trebuie să-i aibă orice națiune ale cărei puteri de viață încă nu-i sunt cu desăvârșire sleite.

Acești bărbați însă să nu fie luați niciodată dintre oamenii revoluțiunii, sau dintre demagogii de meserie, căci —după cum ne dovedește istoria tuturor veacurilor — revoluționarii și demagogii niciodată n-au clădit, ci totdeauna numai au dărâmat

mai totdeauna au îngropat libertățile popoarelor, adese câștigate prin mari jertfe și nesfârșite șiroaie de sânge. Zic republicanii istoriei Held și Corvin.

În fața acelor cerințe ale unui stat tânăr, ce puteam zice de statul român, a cărui conducere a fost doisprezece ani lăsată pe mâna demagogilor, și încă a unor demagogi nu tocmai de cel mai bun soi, sub a căror netrebnicie și porniri pătimase mai totul s-a veștejit, mai totul s-a uscat ? Și dacă, din nenorocire, ar fi mai ținut mult guvernul preinșilor liberal-naționali la ce ne-am fi putut aștepta într-un stat în care masa populațiunii agricole, aproape singura clasă producătoare în astă țară, jefuită de toată suflarea oficială și oficioasă, sărăcită până în pânzele albe, în mare parte buhăit de beția rachiului, singurul mijloc ce-i mai rămăsese pentru a-și putea uita suferințele, în care elementul român, populațiunea autohtonă, slăbită, îndobitocită, deznădăjduită și bolnavă începuse a descrește din zi în zi mai mult, iar cei rămași, împingându-se energic pe povârnișul proletarismului în care proprietarul, arendașul și neguțătorul, fără a-și fi văzut ruina ce-i amenința, erau cuprinși de paroxismul frigurilor speculațiunii întăritate cu deosebire de institute meșteșugite de credit în care administrațiunea aproape în totul nu era, decât o năpastă mai amarnică decât biciul lui Atila, a cărei activitate culmina numai în prigoniri, vicleșug și jaf, în care justiția nu înfățișa decât un cult hibrid, pe ale cărui altare se jertfeau adese dreptatea, independența de caracter, curagiul civic, și câteodată chiar și onestitatea, în care în sfârșit tot ce era român mai ales era sistematic înlăturat de la masa vieții publice, pentru a face loc unei pături de străini suprapuse vieții noastre politice și sociale ... priviți tablourile funcționarilor colectivști, reamintiți-vă personalul fostelor consilii comunale și județene uitați-vă la Camerile lor, și numărați mulțimea străinilor ce mișuiau și mai mișuiesc în toate aceste institute, pentru ca să vă încredințați despre adevărul spuselor noastre !

Sub guvernul omului de la 48 populațiunea română descrește, elementul național se împutinează din ce în ce mai mult, pentru a face loc unui element străin, ce ne readuce aproape la trista stare dinaintea domniei lui Matei Basarab, care zice într-un document al său din anul 1639 : „Doamne ! veniți străini în moșia noastră, și-și spurcară mâinile lor cu mite, și îndrăzniră a vinde și a cârciumări Sfintele Tale, și a goni pe moșneni și în avutul lor a băga pe străini, fum de rușine vecinilor noștri ; oameni străini nouă, nu cu legea (religia), ci cu neamul, cu limba și cu năravurile cele rele”.

Tocmai aceste elemente străine, introduse pe sub ascuns în văgașele vieții naționale, cotropesc elementul autohton, până ce ajung să stingă dinastia Basarabilor și s-aducă în locul, ei domnia străină, domnia fanarioților.

S-ar părea poate unora cu totul fără interes de a se ști cari sunt elementele ce hotărăsc de soarta unui popor, fie ele autohtone, fie venite din afară; pentru cugetătorul mai ager însă, lucrul nu este totuna.

De când instinctele rasei celtice au învins, în revoluțiunea cea mare, pornirile elementului romano-german, care domnise până atunci, fața Franței s-a schimbat cu desăvârșire. În multe din țările nemțești se recunoaște foarte mult înrâurirea elementelor slave germanizate, și va rămânea pentru totdeauna o deosebire foarte mare între nemții de sud, o rasă aproape de tot curată, și nemții de nord, al căror substrat este slav. Nici pentru Englitera n-ar fi cu totul indiferent dacă azi predomițațiunea ar fi a rasei celtice în locul celei anglo-saxone. Aplecări și însușiri moștenite, virtuți și slăbiciuni învechite, calități și aptitudini intelectuale și morale dau domniei unui dement etnic cu totul alt caracter decât domniei celui alt element. Așa de pildă noi credem, dimpreună cu mulți alții, cumcă demagogia la noi este de origină fanariotă; că ea însemnează ura înrădăcinată a veneticului fără tradițiuni, fără patrie, fără trecut, împotriva celor ce au o tradițiune hotărâtă, un trecut istoric. Pentru asta se observă la *colectiviști* cum ei se recrutau cu deosebire dintre grecii și bulgarii romanizați. Setea de a-și încropi un trecut pe care nu-l au se dovedea din silința ce-și puneau d-a schimba totul, de a da totul o altă întipărire, un alt caracter. Aceste elemente hibride se vor deosebi totdeauna prin ura trecutului și a totului ce se poate numi tradițiune istorică într-o țară, fie instituție, fie rasă, religione și datini.

Nu mai încap dar îndoială cumcă la urma urmelor orice formă, cât de subtilă, a vieții omenеști să reducă la un substrat solid și ca experimental politica unei țări, pornirile ei în bine sau în rău, atârnă totdeauna de la complexiunea fizică a indivizilor, de la originea lor, de la cusururile sau virtuțile înăscute rasei lor.. Precum aceeași limbă se va pronunța altfel de un englez, altfel de un slav și altfel de un italian, tot astfel aceleași legi se vor tâlci după firea. celui ce le aplică, aceeași țară va avea altă soartă, după cum va fi natura celor ce o conduc.

D-o fire mai curată, d-o cultură mai aleasă, d-o judecată mai sănătoasă, guvernul actual este merit să grăiască limba *adevărului* și a *cinstei* acestui popor prea mult amărât și însetoșat

după astfel de lucruri. El o face, și negreșit că o viață nouă are să-nceapă pentru micul nostru stat, dar o viață într-adevăr românească și plină de sănătate.

Un gând mare avut-a regele nostru când a pus pe vitejeasca sa frunte coroana de oțel. Acel gând colectivității nu l-au înțeles. Actualul guvern are toate puterile de a-l înțelege și de a-l îndeplini. Înainte dar, cu Dumnezeu!

[3 august 1888]

["ÎNȚRE CESTIUNILE CE INTERESEAZĂ..."]

Între cestiunile ce interesează și agită sfera discuțiilor politice, desigur că nici una nu întrecă ca importanță și gravitate cestiunea agrară. Unii politicieni susțin — în contra evidenței și realității celei mai crude — că o asemenea cestiune de caracter agrar n-ar fi existând defel în România și că legea împroprietăriri, introdusă de Vodă Cuza în toamna anului 1864, ar fi rezolvat într-un mod suficient toate greutățile inerente acestei spinoase probleme. E prea adevărat că lui Vodă Cuza i se datoresc două acte de însemnătate istorică al căror merit nimenea nu-l poate tăgădui: secularizarea averilor mănăstirești, cari de sute de ani încetaseră a fi proprietate a bisericei naționale și trecuseră în exploatarea călugărilor greci, venetici și răpitori, un act care-a pus iarăși statul în posesiunea unor bunuri de-o întindere care întrecă aproape a cincea parte a teritoriului său. Al doilea act este împroprietărirea, dar aceasta, deși în principiu nu se poate decât aproba, în aplicațiune a dat loc la atâtea abuzuri și la atâtea viții de punere în lucrare încât în realitate, cu toate bunele intențiuni ale legii soarta săteanului nu s-a îmbunătățit de fel, ba încă se poate constata cu siguranță că e de zece ori mai încărcat cu munca decât în trecut și că situațiunea lui materială e totuși de zece ori mai rea decum era chiar în vremea Regulamentului organic. O dovadă că astfel este a fost răscoala, în care sentimentul mizeriei materiale a trebuit la urmă să izbucnească și să pună în pericol viața și averile celor ce se folosesc de munca sătenilor în mod uzurar și fără a le da în schimb o compenzațiune echivalentă. S-a observat apoi încă un inconvenient de care suferă agricultura română; aproape nici un proprietar și nici un arendaș, din

Țara Românească mai cu seamă, nu posedă instrumentele sale de muncă, nu are animale de tracțiune, nu pluguri, nu nimic. El intră cu mâinile-n șolduri în sat și țăranul trebuie să presteze și utilagiul muncii agricole pe nimica însăși, în schimbul câtorva pogoane de pământ, care i se dau în parte, dar din produsul cărora i se iau prin dijmă aproape trei din patru părți, ori patru din cinci, adeseori mai mult chiar. Să mai luăm în considerație că, din cauza supraîncărcării cu muncă pe pământul proprietăresc, săteanului nu-i rămâne mai niciodată timpul necesar pentru a-și cultiva bine și intensiv pogoanele sale proprii și cele luate cu dijmă, încât rezultatul inevitabil este că partea de produse ce-i revine lui e disproporționat de mică și nu ajunge nici pentru satisfacerea celor mai elementare necesități ale vieții, încât lipsa în care trăiește săteanul degenerază adeseori în foamete și face inevitabilă intervenirea statului și venirea în ajutorul satelor prin împărțire de porumb. Una din cauzele acestor rele este fără îndoială și împrejurarea că cea mai mare parte a păturei superpuse din țara românească e un caleidoscop de elemente străine, venite mai cu seamă de peste Dunăre, între care se află și bulgari și albanezi, însă grecii prevalează cu deosebire ca număr și ca instinct de exploatare neomenoasă. Acest lucru l-a constatat și d. M. Kogălniceanu într-o ședință a Adunării legiuitoare în care se pusese în discuțiune acordarea unor împământări.

Se înțelege de sine că elemente cari n-au nici un fel de legătura cu țara nici un fel de solidaritate cu populațiunea română, nu au venit decât ca să câștige și să exploateze, adese fără umbră de capital, căci în cele mai multe cazuri chiar trebuințele personale ale noului venit săteanul le acopere prin prestațiuni în natură, prin contribuție de pui, găini, ouă, unt, lapte etc. Acești exploatare au ruinat pe marii proprietari din vechime și ruinează astăzi și resturile de avere și vitalitate ale poporului cultivator și, spre bătaie de joc, tocmai dintre ei se recrutează așa numita elită socială de la noi.

Această stare de lucruri nu mai e de suportat și-n adevăr ministerul din martie a descoperit cu multă abilitate relele cari bântuie neconținut organizația noastră agrară și au stabilit în proiectele de legi respective măsurile ce trebuiesc luate pentru a înlătura piedecile ce se opun producțiunii normale. O ușurare a situațiunii săteanului se va produce fără îndoială

prin împărțirea pământurilor ce-i trebuiesc, dar o înlesnire și mai mare va aduce reforma aceea care tinde a regula învoielele de muncă și a scoate pe sătean de sub asuprirea și exploatarea arbitrară și uzurarie a diferiților arendași străini. Desigur că și aceste două proiecte, o dată votate, vor întâmpina multe dificultăți în aplicațiunea lor din cauza stării înapoiate a administrațiunii din țară care, deși s-a curățit, în mare parte, de elementele colectiviste, totuși n-a avut timpul necesar material pentru a ajunge să fie un organ perfect pentru îndeplinirea intențiunilor Statului; însă cu timpul și cu răbdare și mai cu seamă prin mai multă stabilitate se va înlătura și acest inconvenient și vom putea într-o zi să ne felicităm de rezultatul reformelor,

[6 ianuarie 1889]

["SE POATE PUNE ÎNTREBAREA..."]

Pe poate pune întrebarea dacă în împrejurările actuale și cu grupările existente ale partidelor politice din țară va fi sau nu cu putință ca guvernul să izbutească pe deplin în realizarea programului său de reforme, dând țării toate îmbunătățirile pe care timpul și situațiunea poporului le reclamă. E adevărat că în anul care a expirat țara a trecut prin o criză politică a cărei însemnătate și a cărei rezultate probabile nu se pot aprea de pe acum și imediat, dar pe de altă parte nu se poate tăgădui că acea criză stă într-o strânsă legătură cu soarta politică și socială a țării, și din ea trebuie să răsară soluțiunile normale ale problemelor politice pe cari reforma ni le impune. E deci cestiunea dacă ne aflăm în adevăr în preziua unor evenimente care să decidă în mod hotărâtor pozițiunea țării ca stat civilizat și constituțional, întemeiat pe cerințele dreptului modern și a exigențelor prezentului, dacă avem încă puterea de-a întări și îmbunătăți situațiunea dinlăuntru prin reforme înțelepte și măsuri corespunzătoare cu ele, dacă avem voința de a

continua în interesul bine înțeles al țării programul politic inaugurat în martie a anului trecut, sau dacă din nou tendințele adverse ale grupurilor politice cu aspirațiuni învechite și egoismul glacial al ambițioșilor politici vor ridica piedici în calea dezvoltării naționale. Presumpțiunea care admite posibilitatea introducerii reformelor presupune însă ca condiție neapărată ca, din lupta parlamentară ce se va încinge între grupurile politice actuale, guvernul din martie să iasă nu numai în formă, ci și în esență în ce privește spiritul politicei sale, c-o victorie deplină asupra adversarilor ; iar presumpțiunea a doua, adică crearea de piedece în contra realizării programului de reforme s-ar ivi desigur în cazul când unele din elementele politice cari participă la putere n-ar vedea în sacrificiile pe cari guvernul din martie le-au făcut pentru a ajunge la o înțelegere decât un semn de slăbiciune sau de închinare de a renunța la realizarea programei atât în ce privește forma cât și spiritul ei.

Rezervele pe cari guvernul din martie le-a stabilit pentru ca o înțelegere să fie cu putință au fost în privire formală întâi că nu se renunța la nici unul din membrii cabinetului cari ar fi colaborat la proiectele de reformă, iar în privire materială declarațiune, asemenea francă, că nu se renunța la nici unul din proiectele de reformă. Pe baza acestei convențiuni s-au format deci până-acum majoritatea parlamentară și tot pe această temelie ar fi de dorit ca să rămâie și în viitor.

Zicem că aceasta e de dorit, dar vine întrebarea : oare această majoritate va persista să existe și atunci când i s-ar zice că cabinetul are o altă misiune mai generoasă decât aceea de-a servi de unealtă în desfășurarea egoistă și unilaterală a manoperelor de partid și de-a păstra intrigilor politice caracterul veninos și vindicativ care îl au azi ? Această întrebare e întemeiată și ar fi o credulitate prea mare și un optimism exagerat dacă am admite că guvernul nu va fi nicicând pus în necesitatea de a-și arăta nemulțumirea față cu mașinațiunile unor preținși amici politici.

Dintre proiectele propuse se înțelege că primează cele privitoare la cestiunea agrară și că merită preferență și întâietate în șirul discuțiunilor parlamentare. Dar o cestiune de o importanță, de nu egală cel puțin coordonată celei de mai sus, este a reformei organizației judecătorești prin admiterea măcar parțială a inamovibilității. În această privință însă s-a întâmplat ceea ce Victor Hugo propunea pentru aducerea în lume a păcii universale. Amic al păcii și amic al celor ce propaga formarea unei ligi universale pentru a eterniza pacea, el zise : doresc pacea universală, dar înaintea încheierii ei mai trebuie un război universal care să-mpace

toate interesele. Cam astfel, înainte de a se fi votat legea inamovibilității, s-a întâmplat remanieri în personalul magistraturii cari seamănă cu mijlocul propus de Victor Hugo pentru întemeierea păcii universale. Dar să sperăm că, pe viitor cel puțin și sub domnia unei noi legi, va înceta obiceiul de-a numi sau demite magistrați numai pe motivul strâmt că ar fi având alte convicțiuni politice, căci toate considerațiunile de partid și personale ar trebui cu desăvârșire înlăturate când e vorba de numiri în magistratură, unde numai interesul unei dreptăți impersonale caută să decidă. În discordanță cu misiunea ce-a fost încredințată cabinetului, care a fost o misiune de împăcare, vedem răsărind din nou pe orizon pericolul unor procese de răzbunare politică ca cel privitor la dezordinile comise la unele redacțiuni și în sfârșit ca procesul pe care unele elemente voiesc să-l facă fostului cabinet Brătianu. E evident că asemenea lucruri sunt cu totul contrarie rolului de împăcare cu care coroana însărcinase cabinetul și ca toate acestea nu pot decât să alimenteze și mai mult urele și răzbunările politice; căci în privința acestui rol d. ministru de externe s-a exprimat încă în martie în numele noului cabinet.

Garanție de impunitate pentru guvernul trecut ? Noi în această privință — și această declarațiune o fac în numele întregului guvern — credem și nu ne vom depărta niciodată de această credință, că în politică *greșalele se îndreptează*, dar nu se răzbună. Dacă dv. credeți că în țara aceasta la fiecare răsturnare de guvern să se ajungă la *răzbunare* și *pedeapsa*, dacă credeți că pentru fiecare greșeală politică să fie, în afară de răspunderea morală, în afară de pierderea puterii, și o răspundere care atrage după sine pedeapsa, dacă dv. voiți să aruncați țara într-o confuziune și convulsiune nepomenite, declar că nu noi ne vom preta la un asemenea joc. („Era nouă", p. 291).

Toate aceste împrejurări izolate una de alta, par a nu avea însemnătate, însă, luate la un loc, ele întăresc presupunerea că se pregătesc diferite expediente, îndreptate în contra cabinetului, și în adevăr înțelegerea stabilită cu atâta greutate ar fi pusă în cestiune și s-ar decide definitiv

întrebarea dacă țara mai e în stare ca, sub conducerea unor oameni încercați și dezinteresați, să se dezvolte înainte, sau dacă în locul erei nouă de reforme administrative, sociale și financiare, o să revie timpul de neomenoasă exploatare și de vânătătoare de funcțiuni pe care l-am avut de curând. Mult n-ar dura o asemenea reacțiune, dar în ori[ce] caz, în timpuri în care țara are nevoie de o conducere serioasă pentru garantarea siguranței sale o asemenea reacțiune ar fi o nenorocire.

[13 ianuarie 1889]

COMENTARII

SPANIA [„SE ȘTIE CU CÂT DEVOTAMENT...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 57, 23 mai 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu întocmește această cronică de politică externă, cu informații dintr-o corespondență, *Madrid, 23. Mai (Orig. Corr.) (Die Frage der Fueros Polizei — Willkur. Aus Cuba. Die Regierung und die Staatsgläubiger)*, publicată în „Neue freie Presse” în 19/31 mai 1876¹. Fragmentele : „într-o ședință a senatului. . . bătut pentru legitimism” și „în una din ședințele Camerei... au protestat energic” sunt reproduse textual în traducerea poetului. Eminescu anexează aceste texte din ziarul vienez spre a face și mai explicit comentariul său.

Viața politică din Spania stă în atenția lui Eminescu și înainte de publicarea acestei cronici în ziarul ieșean. În manuscrisul 2306; 38r—28v își notează un vis din noaptea de 11/12 februarie 1876. Se făcea că se află în Ipotești, în casa părintească și-i avea în gazdă pe Don Alfons și Don Carlos, cei doi rivali, care își disputau tronul Spaniei. În relatarea visului se fac referiri și la „Neue freie Presse”, ziarul vienez².

Eminescu găsea ca trăsătura dominantă a vieții politice spaniole o constituia trecerea de la o extremă la alta. Aceasta explica, credea el, adoptarea unor legi pline de „măsuri excepționale”.

¹ NFP, (1876), nr. 4225, [19]31 mai, p. 4.

² D. Vatamaniuc, *Visul — o dimensiune a prozei eminesciene*. MANUSCRIPTUM, VII (1976), nr. 3, [iul.—sept.], p. 29—33.

[„ZIARUL «POLITISCHE CORRESPONDENZ» REPRODUCE...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 58, 36 mai 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu comentează știrile din presa străină cu privire, la pregătirile armatei sârbe și este îngrijorat de izbucnirea apropiată a războiului din Balcani.

Consiliul Municipal din Belgrad dă în 14/26 mai 1876 o proclamație către poporul sârb în care i se cerea să contribuie la împrumutul de stat pentru apărarea țării împotriva Imperiului otoman. Proclamația se publică în „Politische Correspondenz” și fragmentar în „Neue freie Presse” din 19/31 mai 1876, însoțită și de un comentariu¹. Eminescu o reproduce din ziarul vienez „Die Tages-Presse” din 19/31 mai 1876². „Acest act — scrie Eminescu — nu are nevoie de nici un comentariu.”

Eminescu însoțește proclamația cu o prezentare introductivă, *Serbia. [„Ziarului unguresc...”]*, pe care am tipărit-o în volumul IX, însoțită de comentarii (p. 115, 546).

¹ NFP, (1876), nr. 4225, [19]31 mai 1876, p. 3 (*Wien 30 mai*).

² TPR, VIII (1876), nr. 150, [19]31 mai, p. 3.

PIEI DE OM

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 58, 26 mai 1876, p. 3 (*Diverse*).

Eminescu ia cunoștință de acest articol publicat în „Pays”, ziarul francez, prin intermediul presei germane.

Cum nu cunoaștem nici publicația franceză și nici cea germană, nu ne putem da seama de partea sa de contribuție în relatarea,

acestor întâmplări. Poetul găsea aici descrierea unor aspecte din societatea americană, față de care avea mari rezerve și pe care o învinuiește, în spiritul întregii sale ideologii, de deteriorarea rolului moral al statului, lăsat pradă tendințelor excesiv individuale și utilitariste. Este prima mărturie în această privință din publicistica eminesciană.

Cu numele lui Brahma, invocat în final, ne întâlnim într-o versiune din manuscrise a poeziei *Cu mâne zilele-ți adaugi* din 1877 (OPERE, III, 169) și este reluat într-o versiune, tot din manuscrise, a *Luceafărului*, din 1880–1881 : „Se nasc și mor în sfântul Brahm” (OPERE, II, 389).

SERBIA [„«TIMES» ANUNȚĂ..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 60, 30 mai 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Situația din Serbia este comentată într-o telegramă, *Turkey and Servia. Vienna, June 12*, publicată în „The Times” în 1/13 iunie 1876 ¹. Eminescu preia informațiile, desigur, prin intermediul presei germane.

¹ TIMES, (1876), nr. 28.654, 13 iun., p. 5.

GERMANIA [„SCRISOAREA CĂTRE SUVERANI..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 62, 4 iunie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu comentează scrisoarea lui Murad al V-lea către suveranii Europei prin care îi informează despre suirea sa pe tron, în locul lui Abdul Azis, asasinat în împrejurări misterioase. Nu cunoaștem publicația bilingvă franco-germană. Poetul preia textul pe care îl traduce, probabil prin intermediul presei germane.

Extrase din „Gazette de Strassburg” reproduce și „Telegraful”, ziarul bucureștean ¹.

Poetul exemplifică cu acest text cronică sa de politică externă, *Germania [„Scrisoare către suverani...”]* pe care am tipărit-o în volumul IX însoțită și de comentarii (p. 122, 551).

¹ TEL, VI (187G), nr. 1245, 4 iun., p. 1–2.

TURCIA [„PROIECTUL DE CONSTITUȚIE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 63, 6 iunie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu selecționează din presa străină, cu o perspicacitate remarcabilă, documentele cu implicații majore pentru țara noastră. Proiectul Constituției otomane se, publică, tot în 6 iunie 1876, și în „Telegraful român” din Sibiu ¹, unul din ziarele românești mai bine informate asupra evenimentelor internaționale. Deși documentele de mare însemnătate și pentru țara noastră, „Românul”, oficiosul guvernului liberal, descoperă proiectul Constituției otomane în același ziar german abia în 9 iunie 1876 ². Transcriem primele două paragrafe din versiunea „Telegrafului” pentru studiul comparativ :

„I. Statul turcesc ca atare nu are nici o religie, recunoaște însă toate cultele, le scutește și le subvenționează.

II. Fiecare naționalitate și confesiune are liberul exercițiu al ritmului său sub capul suprem al bisericii respective și o administrație autonomă completă în biserică” („Telegraful român”).

„Telegraful român” este preocupat să dea o versiune cât mai fidelă a textului original și surprinde ambiguitățile intenționate din proiectul Constituției otomane. Religia de stat a Imperiului otoman era cea musulmană, însă spre a preîntâmpina orice obiecție a marilor puteri ori din partea popoarelor de sub stăpânirea sa, introduce expresia „ca atare” și specifică în continuare că recunoaște celelalte culte, le apără și le subvenționează. . . „Românul” săvârșește o greșală politică când înlătură expresia „ca atare” și altele de felul acesteia, introduse anume în proiectul de constituție, spre

a masca adevăratul fond al problemelor. Eminescu reține ambiguitățile din document și-i dă o interpretare în spiritul său. Se impune atenției în textul său și frumoasa limba românească.

¹ TELR, XXIV (1876), nr. 45, 6/18 iun., p. 174.

² ROM, XX (1876), 9 iun., p. 503.

[„DE MAI MULTĂ VREME..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 64, 9 iunie 1876, p. 3; nr. 65, 11 iunie 1876, p. 2—3 (*Revista internă*). Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrisori politice și literare. Vol. I* (1870—1877), București, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, 1905, p. 212—221.

Eminescu face prezentarea *Raportului* Cavalerului de Bosizio, viceconsulul Imperiului austro-ungar la București, în articolul [„De mai multă vreme...”], pe care l-am tipărit, însoțit de comentarii, în volumul IX (p. 125, 552—553). În volumul de față tipărim *Raportul* în traducerea lui Eminescu. Poetul revine la el în câteva articole (v. *supra*, p. 626—629). *Raportul* este comentat și într-un articol, *Rumăniien*, publicat în „Neue freie Presse” în 11/23 mai 1876 ¹.

¹ NFP, (1876), nr. 4218, [11]23 mai, p. 4.

ȚĂRILE DE JOS [„«INDEPENDENȚEI BELGICE» I SE SCRIE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 66, 13 iunie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Viața politică din Țările de Jos este prezentată în ziarul „L'Indépendance belge” într-o corespondență particulară, *Nouvelles des Pays-Bas. Correspondance particulière de l'Indépendance. La Haye, 16 Juin*, publicat în 9/21 iunie 1876¹.

¹ INDB, XLVI (1876), nr. 173, [9]21 iun., p. 3.

INUNDĂRI

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 66, 13 iunie 1876, p. 3 (*Noutăți*).

SERBIA [„MAI ZILELE TRECUTE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 67, 16 iunie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu caută să desprindă din complexitatea situației politice internaționale și demersurile diplomației europene

desfășurarea viitoare a evenimentelor. Poetul pornește de la un editorial *Budapest, 24 iuni*, publicat în „Pester Lloyd” în 25 iunie 1876 ¹.

Marile puteri se declarau pentru *statu quo*, observă poetul, însă „nu puteau suferi” ca popoarele de sub stăpânirea otomană să-și cucerească independența. Schimbările din Balcani nu țineau seama de diplomația europeană.

Informații în legătură cu aceste probleme dă și „Telegraful” într-o corespondență, *Pesta. 25 iunie*, pe care o publică în 19 iunie 1876 ², la distanță de patru zile de ziarul ieșean.

¹ PEL, XIII (1876), nr. 145, 25 iun., p. 2.

² TEL, VI (1876), nr. 1259, 19 iun., p. 2.

SERBIA [„REPREZENTANTUL RUSIEI.."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 70, 23 iunie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu publică manifestul cneazului Milan Obrenovie, către poporul sârb în continuarea cronicii sale de politică externă *Serbia* [„*Reprezentantul Rusiei*. . .“], pe care am tipărit-o în volumul IX (p. 131—132). Acolo am dat și informații asupra importanței acestui document și asupra ecoului stârnit de el în presa românească (p. 559—560).

[„ESTRAGEM DIN «NEUE FREIE PRESSE»...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 75, 7 iulie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Comentariul ziarului „Neue freie Presse”, pe care îl reproduce Eminescu, se publică cu titlul *Wien, 14 Iuli* în 3/15 iulie 1876¹ și el prezenta interes pentru cititorul român prin considerațiile cu privire la poziția României, în contextul politicii internaționale. Considerațiile acestea se impunea să rețină atenția, cu atât mai mult cu cât ziarul vienez era una din cele mai răspândite publicații politice din Imperiul austro-ungar.

„Neue freie Presse” face aprecieri cu privire la politica externă a Rusiei, neconforme cu realitatea, și ele se explică prin faptul că ziarul nu simpatiza popoarele slave, în care vedea o primejdie pentru Imperiul austro-ungar.

Eminescu nu elimină din text părțile cu care nu era de acord, spre a nu se pierde „legătura între idei”, însă își declină răspunderea pentru „unele aserțiuni ale foii”.

¹ NFP, (1876), nr. 4269, [3] 15 iul., p. 1.

ANGLIA [„CONDIȚIILE SUB CARL...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 76, 9 iulie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu extrage textul cu cele șase puncte dintr-un articol, *Wien, 17. Iuli*, publicat în „Neue freie Presse” în 6/18 iulie 1876¹. Documentul se publică, desigur, și în alte ziare germane.

Condițiile propuse de Anglia pentru rezolvarea „chestiunii orientale” constituiau expresia cea mai evidentă a „războiului diplomatic” susținut de diplomația engleză împotriva „celor trei puteri din nord”. După întrevvederea de la Reichstadt cele două țări duceau o politică comună în „chestiunea orientală”. Bismarck, cancelarul Germaniei, face, pe de altă parte, declarații de bună vecinătate cu Rusia și Austro-Ungaria, iar Anglia duce „războiul diplomatic” împotriva „ligii celor trei împărați”. Ilustrative în această privință sunt îndeosebi prevederile de la punctul 4, în care se precizează că Rusia, Austro-Ungaria și Germania să nu poată interveni în „chestiunea orientală” fără asentimentul celorlalte puteri, Anglia în primul rând și apoi Franța și Italia.

Eminescu reproduce acest document pentru tezele din final, potrivit cărora „provinciile” ce se eliberează de sub dominația Porții prin mijloace proprii să li se recunoască noul statut de către marile puteri.

¹ NFP, (1876), nr. 4272, [6] 18 iul., p. 4.

TURCIA [„AGENTUL ROMÂNESC DIN CONSTANTINOPOLE...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 76, 9 iulie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu publică memoriul României către Poartă într-o versiune care diferă de cea a Agenției Havas, reproducă și în „Telegraful”, o zi mai târziu¹. Versiunea Agenției Havas înscrie la punctul întâi recunoașterea numirii statului român.

„Recunoașterea numelui istoric de România — se arată aici —, pe care mai toate celelalte puteri i l-au acordat". Comunicatul Agenției Havas mai cuprinde și un alt punct important, care nu figurează în versiunea poetului. „Recunoașterea dreptului de jurisdicțiune a agentului român asupra românilor care locuiesc în Turcia".

Comunicatul Agenției Havas face și distincția între *memoriu* și *memorand*. Asupra acestei probleme stăruie și poetul în articolele sale de mai târziu. Memoriul este comentat și de „Neue freie Presse", într-un articol, *Berlin, 18, Iuli*, publicat în 7/19 iulie 1876, fără însă să reproducă și textul său ².

Eminescu publică în secțiunea a treia a *Revistei externe* din acest număr în comunicat, *Pentru, 15 iulie*, transmis de agențiile străine de presă, în care se relatează despre înfrângerea armatei sârbe. Comunicatul este reprodus din „Telegraful" din 7 iulie 1876 ³.

¹ TEL, VI (1876), nr. 1276, 10 iul., p. 1.

² NFP. (1876), nr. 427:5, [7] 19 iul., p. 6.

³ TEL, VI (1876), nr. 1273, 7 iul., p. 3.

[«SE ZICE CĂ PROIECTUL DE CONSTITUȚIE..."]

Se publică în „Curierul de Iași", IX, nr. 80, 18 iulie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Proiectul constituției otomane întocmit de Midhat Pașa se publică în „Neue freie Presse", în 15/27 iulie 1876 ¹ și în zăre străine.

Eminescu extrage din textul proiectului de constituție, punctele principale și informația cu privire la hotărârea Imperiului otoman să pună în circulație bani de hârtie. Poetul ilustra prin această informație greutățile financiare prin care trecea Imperiul otoman în războiul împotriva popoarelor din Balcani. Asupra acestei probleme se insistă și într-un comunicat, *Viena, 22 iulie*. Aici se dă o cifră mai mare a monedei-hârtie pusă în circulație de stăpânirea otomană.

Din textul proiectului de constituție, prezentat de Eminescu, lipsește *Art. 4*, în formularea din textul german ; „Vor der Kammer verantwortliches".

În prima parte a secțiunii, *Turcia*, din care face parte articolul de față, se publică „suplica" marelui vizir către grecii din Turcia, prin care le cere, să se înroleze, ca voluntari, în armata otomană. „Dacă ne vom învrednici cu această onoare — scrie marele vizir — , se va arăta încă o dată că ideea ce se plimbă în toate fantaziile sub nume de *Cestiunea orientală* este o pură invențiune a inamicilor noștri, și că copiii otomani din toate clasele compunând un trup legat de guvern și noi, dorim să întrebuițăm puterile noastre spre a dărâma această idee cu totul falsă".

„Suplica" marelui vizir este publicată în „Vulturul", ziarul bulgar din Ploiești, de unde o reproduce și Eminescu în foaia ieșeană.

¹ NFP, (1876), nr. 4281, [15] 27 iul., p. 3 (*Wien, 26, Iuli*).

DECAPITARE

Se publică în „Curierul de Iași", IX, nr. 87, 6 august 1876, p. 3 (*Diverse*).

MERCADANTE

Se publică în „Curierul de Iași", IX, nr. 87, 6 august 1876, p. 3 (*Diverse*).

Compozitorul italian Giuseppe Saverio Meradante (1795—1870), celebru la vremea sa, se bucură de prețuirea lui Bellini și Donizetti. Dintre lucrările sale i se citează *Donna Caritea* (1826), *Il Giuramento* (1837), *Elena da Feltre* (1838), *Lenora* (1844), *Gli Orazi ed i Curiazi* (1846).

Nu cunoaștem izvorul acestei notițe.

TURCIA [„CONDIȚIILE DE PACE..."]

Se publică în „Curierul de Iași", IX, nr. 100, 8 septembrie 1876, p. 2—3 (*Revista externă*).

Imperiul otoman propune condiții de pace intenționat inacceptabile, să provoace discordie între marile puteri. Poarta urmărea, pe de altă parte, să câștige timp pentru ocuparea Serbiei. Stă mărturie faptul că în vreme ce transmite condițiile de pace își intensifică operațiile pe fronturile de luptă împotriva armatei sârbe și muntenegrene. Semnificative sunt în această privință și prevederile finale potrivit cărora Poarta se declară gata să renunțe la unele pretenții ale sale. Diplomația otomană izbutește să angajeze marile puteri într-o discuție oțioasă cu privire la reducerea pretențiilor sale și-și continuă, cu eforturi sporite, războiul împotriva popoarelor din Balcani.

Condițiile de pace propuse de Poartă se publică în „Politische Correspondenz”, ziar pe care Eminescu, după toate probabilitățile, nu-l consulta direct. Este posibil ca și acest text să-l transcrie din altă publicație germană.

Informațiile lui Henry Elliot, ambasadorul englez la Constantinopol, despre atrocitățile săvârșite de armatele otomane în Bulgaria, sunt cuprinse într-o telegramă, *London, 14. September, publicată* „Neue freie Presse” în 3/15 septembrie 1876 ¹.

Poetul reproduce din „Românul” un comunicat, *Viena, 16 septembrie*, în care se prezintă condițiile de pace propuse de Imperiul otoman ².

¹ NFP, (1876), nr. 4331, [3] 15 sept., p. 6.

² ROM, XX (1876), 6—7 sept., p. 797.

CESTIUNEA ORIENTULUI [„ZIARELE DIN BUCUREȘTI...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 101, 12 septembrie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Textul tratatului de alianță dintre Germania și Rusia se publică integral în „Telegraful” din 10 septembrie 1876 ¹ și într-o formă prescurtată în „Românul” din 12 septembrie 1876 ². Documentul este publicat și de „Telegraful român” ³ și alte organe de presă românești.

Eminescu dă o versiune independentă de cea a ziarului bucureștean, probabil după presa germană.

Poetul reproduce, în completarea *Revistei externe*, o telegramă, *Londra, [9] 21 septembrie*, publicată în „Românul”, în 9—10 septembrie 1876, în care se dau informații despre unele acțiuni ale Angliei în „războiul diplomatic”, dus împotriva Rusiei și în sprijinul Imperiului otoman ⁴.

¹ TRL, VI (1876), nr. 1327, 10 sept., p. 2—3.

² ROM, XX (1876), 12 sept., p. 814.

³ TELR, XXIV (1876), nr. 73, 12/24 sept., p. 283. ⁴ ROM, XX (1876), 9—10 sept., p. 805.

ITALIA [„MEMBRII COMUNITĂȚII...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 106, 26 septembrie 1876, p. 2 (*Revista externă*).

Comentariul lui Eminescu [„*Dacă prețul convențiunei comerciale...*”] care însoțește scrisoarea comunității izraelite din Roma către Amadeu Melegari, ministrul de externe al Italiei, l-am tipărit în OPERE, IX, 212. Acolo am dat și informații în legătură cu această acțiune îndreptată împotriva țării noastre (p. 632—633).

Comunitatea izraeliților din Roma este a doua, după cea din Franța (OPERE, IX, 147), rare întreprinde demersuri pe lângă UN guvern din țările apusene să impună restricții economice țării noastre. Aceste organizații reprezentau, cum se desprinde și de aici, interesele cercurilor financiare din țările apusene.

Comentariul final este de natură să vină în sprijinul protestului lui Eminescu, pe deplin justificat, împotriva amestecului cercurilor evreiești din străinătate în viața politică a țării noastre.

DE PE CÂMPUL DE RĂZBOI [„O DEPEȘĂ A ZIARULUI ENGLEZESC...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 106, 26 septembrie 1876, p. 2—3 (*Revista externă*). Este reprodus în „Telegraful român”, XXIV, nr. 78, 30 septembrie 1870, p. 303 (*Rezelul*).

Eminescu trimite pentru informațiile din această cronică de politică externă la o corespondență, desigur, de pe front, a ziarului „Standard”, însă este de presupus că le preia, ca și în alte cazuri, prin intermediul presei germane.

Cronica relevă o bună informare asupra operațiilor de pe fronturile de luptă din Balcani și este interesant de observat că poetul face considerații de tactică în războiul dus de armatele sârbești împotriva celor otomane.

În urma înfrângerilor succesive, generalul Cerneaev va fi înlocuit de la conducerea armatei sârbești.

[„ZIARUL «AUGSBURGER ALLGEMEINE ZEITUNG» ÎNREGISTREAZĂ...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 111, 8 octombrie 1876, p. 2 (*Revista internă*). Este reprodus în „Telegraful român”, XXIV, nr. 82, 14/26 octombrie 1876, p. 320.

Corespondența *Rumänien, Bukarest, 13. Oct.*, pe care o traduce Eminescu, se publică în „Allgemeine Zeitung” în 5/17 octombrie 1876 ¹. Se desprinde și aici că se făceau în presa străină tot felul de speculații cu privire la călătoria lui I. C. Brătianu la Livadia.

Întrebarea ce și-o pune publicația germană în finalul retoric va primi răspuns în desfășurarea ireversibilă a evenimentelor istorice.

¹ AAZ, (1876), nr. 291, [5]17 oct., p. 4431.

RUSIA [„DIN PETERSBURG SE DEPEȘEAZĂ...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 111, 8 octombrie 1876, p. 2 (*Revista externă*).

Telegrama *Telegraphische Berichte. St. Petersburg, 15. oct.*, reprodusă de Eminescu, se publică în „Allgemeine Zeitung” în 5/17 octombrie 1876 ¹. Poetul o reține pentru caracterizarea diplomației engleze. Observațiile sale privitoare la traducerea telegramei relevă un cunoscător al limbii germane.

În încheiere, Eminescu reproduce un fragment dintr-un articol publicat în „Gazeta rusească de St. Petersburg”, în care se insistă asupra rolului rezervat României și Greciei în evenimentele din Balcani. Aceste fragmente sunt luate din „Telegraful”, ziarul bucureștean ².

¹ AAZ, (1876), nr. 291, [5] 17 oct., p. 4425.

² TEL, VI (1876), nr. 1348, 6 oct., p. 2.

[„ÎN PRIVINȚA PERSPECTIVELOR DE PACE...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 112, 10 octombrie 1876, p. 2 (*Revista internă*).

Prezentare introductivă la editorialul *București, 7/19 brumărel reprodus*, fragmentar, din „Românul” din 8 octombrie 1876 ¹. Oficiul guvernului liberal examinează situația internațională și ajunge la concluzia că nici Turcia și nici Anglia nu mai puteau menține echilibrul european. Poziția României se anunță dificilă și ziarul recomandă o atitudine de neutralitate strictă și măsuri spre a nu fi surprinși nepregătiți în cazul unei conflagrații europene.

¹ ROM, XX (1876), 8 oct., p. 897.

[„ZIARUL «AUGSBURGER ALLGEMEINE ZEITUNG» POVESTIND CĂLĂTORIA...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 113, 13 octombrie 1876, p. 3 (*Revista internă*).

Comunicatul *București, 5 octombrie 1876*, la care se referă Eminescu, se publică în „Monitorul oficial” din 6/18 octombrie 1876 ¹. Este comentat într-o corespondență, *Rumänien. Bukarest, 18. Oct.*, apărută în

„Allgemeine Zeitung” în 10/22 octombrie 1876 ².

Comunicatul relatează despre vizita lui I. C. Brătianu și G. Slătineanu la Livadia, fără să facă mențiune la convorbirile cu caracter politic. Supozițiile publicației germane vor fi confirmate, în mare măsură, de desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

¹ MO, (1876), nr. 222, 6/18 oct., p. 5443.

² AAZ (1876), nr. 296, [10] 22 oct, p. 4511—4512.

ITALIA [„AM REPRODUS LA TIMPUL SĂU...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 122, 7 noiembrie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu se ocupă în mai multe rânduri, cum se vede din articolele *Franța* [„O deputațiune...”] (OPERE, IX, 147) și *Italia* [„Membrii comunității...”] (v. *supra*, p. 693) de acțiunile ostile statului român, întreprinse de unele asociații evreiești din străinătate, sub pretextul că-și apărau coreligionarii, din considerente umanitare, împotriva persecuțiilor religioase. Poetul demonstrează că asociațiile din străinătate nu cereau drepturi pentru evreii stabiliți de multă vreme în țară și care depuneau o muncă utilă societății, ci privilegii pentru purtătorii de capital străin, îndeosebi germani, să poată exploata poporul român. Mulți evrei din această categorie își procurară prin consulatele austro-ungare adeverințe de „supuși austrieci” sau „sudiți”, cum le spune poetul, care îi scuteau de orice obligații către stat. Măsurile legislative ale României erau dictate de considerente economice și urmăreau să limiteze câmpul de acțiune al purtătorilor de capital, nu numai evrei, în exploatarea populației autohtone.

Eminescu reproduce în traducere articolul *Questione degli israeliti in Rumenia*, publicat în „La Voce della Verita” din Roma în 1 noiembrie; 1876¹, în care se condamnă propaganda ostilă și calomniile la adresa țării noastre. Documentul relevă faptul că imigrarea evreilor în România era urmarea persecuțiilor îndreptate împotriva lor în Rusia țaristă și remarcă, cu ironie, că Germania, care se considera țară civilizată, lua măsuri legislative restrictive împotriva evreilor. Aceeași Germanie învinuia România în schimb de intoleranță, țara cea mai tolerantă în privința confesiunilor religioase.

Documentul ridică, alături de problemele politice, și pe cea a paternității traducerii. Eminescu mărturisește că se folosește de textul original care i-l trimite o „mână necunoscută însă desigur binevoitoare”. Poetul avea cunoștințe suficiente să facă traducerea din italiană. Se știe că frecventează la Universitatea din Viena cursurile lui Adolfo Mussafia, profesorul de italiană, și face traduceri din această limbă, ceea ce se vede din manuscrisele sale. În caietul 2257, 323—345 se păstrează două capitole din *Il Principe* de Machiavelli, sub titlul *Ideile lui Machiavelli*, în traducerea poetului făcută direct din italienește (OPERE, XIV, 897—904). Cum această traducere o anticipează pe cea din manuscrise cu o jumătate de deceniu, transcriem și textul italian pentru studiul comparativ, cu atât mai mult cu cât publicația „La Voce della Verita” nu se află în bibliotecile noastre.

„Questione degli israeliti in Rumenia

Appena si sparse la voce che, un trattato di commercio e in via di trattative fra l'Italia e la Rumenia, alcuni gioniali della capitale si sono affrettati di intaccare sotto forma di difensori la questione degli israeliti stabiliti in Rumenia.

Prendendo per base una petizione che la comunita israelitica di Roma ha diretto, qualche tempo fa, all'on. Ministro degli esteri, e forse anche le continue e infondati lagnanze dei diversi comitati israeliti, questi giornali hanno cominciato a ripetere il ritornello solito „che gli ebrei sono in Rumenia l'oggetto di una persecuzione religiosa”.

Fino ad oggi non abbiamo creduto dovere intervenire nella discussione, non avendo sufficiente cognizione dei fatti che si riferiscono a questa questione.

Oggi pero siamo in grado di dichiarare, sulla base d'informazioni attinte da buona fonte, che questa persecuzione non ha esistito giammai in R., e che il rifiuto di accordare i diritti civili agli ebrei, lungi dall'essere la conseguenza di una questione religiosa, ha solo per motivo puro e semplice, una questione economica e nazionale.

I fatti seguenti proveranno questa verita. L'immigrazione degli ebrei nella Rumenia, successivamente cresciuta al punto che e presentemente, e che si calcola a circa seicento mila anime, e la causa immediata della loro espulsione dal territorio Austro-Russo.

Questa stessa espulsione fu suggerita da misure d'ordine pubblico, poiche la totalita di questi immigranti era gente nomada, ridotta a miseria, e che ricorreva per vivere e per realizzare qualche profitto ai mezzi illeciti immaginabili.

Di fronte a tale invasione, la R. ha piu di una volta espresso la sua indignazione ed apprensione contro una agglomerazione piu forte di questa popolazione. Non solo la sua voce fu soffocata, ma fu spinta l'ingiustizia fino ad accusarla d'intolleranza, essa che e la piu tollerante di tutti i paesi piu civilizzati, e stigmatizzarla di voler inaugurare una nuova crociata.

La R. sfreggiata in questo modo, come i deboli innanzi ai forti, ha dovuto raccogliersi e cercare di attenuare il male non potendolo distruggere. Essa ha procurato di regolare la condizione degli ebrei con leggi e regolamenti che, senza offendere il loro culto, che restava libero come tutti gli altri, prescrivevano i diritti ed i doveri correlativi, ai quali dovevano assoggettarsi. In altri termini tutto era stato legalmente elaborato e stabilito in vista di una assimilazione progressiva modellata su quella che fu praticata in altri paesi, dove pare dieci volte meno numerosa che in R.

Questa combinazione, che gli economisti ed i filantropi proclamano ed ammettono dovunque, ha da un lato fatto alzare le alte grida degli ebrei, e dei loro comitati in Europa, ed attira da un'altra parte sulla R. e sul governo un biasimo severo e dimostrazioni anche comminatorie da parte di certi governi ordinariamente male informati su tutto cio che si riferisce all'Oriente, ovvero che non concordava colle loro vedute. Che ne e avvenuto? Incoraggiati da questa protezione, gli ebrei hanno preso l'alta mano in R. ed hanno l'aria di sfidare il governo e la nazione. Una gran parte tra essi si trova munita di potenti consolari per essere esonerati dalle imposte e dal servizio militare; altri hanno diffuso i loro capitali nell'acquisto simulato di immobili e di proprieta moldave a forza di prestiti onerosi fatti ai proprietari primitivi indigeni. Quelli poi che non possedevano veruna risorsa hanno accaparrato il piccolo commercio, rincarito di giorno in giorno gli oggetti di prima necessita della vita ed aperti innumerevoli osterie nelle citta e particolarmente nelle campagne, ove gli infelici contadini sono spogliati ed in via di abbruttimento. Questo flagello si e sparso piu sensibilmente nella Moldavia, poiche la ebbe luogo la prima invasione, ed il numero degli israeliti si e considerevolmente accresciuto, cosi vedesi con tristezza Jassy la sua capitale trasformata in Giudea, pullulante di israeliti tutta la settimana, tranne il Sabato, in cui la citta sembra deserta e tutti i mercati chiusi.

Per completare questo triste quadro vi sarebbero a segnalare altri inconvenienti, ma il limite della nostra esposizione non ci permette di allargarlo pel momento.

Del resto i fatti che abbiamo citato, verificati di distinti viaggiatori ed altri personaggi di alta posizione che hanno soggiornato in R., questi fatti, diciamo, bastano essi soli per dimostrare l'inanità degli argomenti posti al servizio della causa israelitica. Questi fatti potrebbero tutt'al piu essere ignorati dai paesi piu remoti; ma che una stampa seria europea accolga nelle sue colonne insinuazioni insidiose dei comitati o comunita israelitiche, e che questo tessuto di falsità, già induzioni e teorie che il buon senso il piu volgare non saprebbe commettere; che questa stampa, in una parola, trovi giusto, ragionevole, e degno dei lumi della nostra epoca di far tracollare la sua bilancia dal lato di una debole fazione di ebrei finanziari, e per conseguenza influenti, senza tener conto alcuno del grido unanime di *cinque milioni di Rumeni*, e cosa che reca dolorosa presa. Checche ne sta, noi crediamo che la R. non ha pensato mai a far della questione israelitica una questione di religione, ma una questione economica e virtualmente nazionale, come già abbiamo detto, che nell'interesse della sua stessa esistenza e vista l'impossibilità materiale o morale di giungere, come fu detto, ad una assimilazione come si pratica in altri paesi, la R. coperta dalla egida delle sue leggi e della sua costituzione non accorderà mai a qualunque prezzo la pienezza dei diritti civili e politici agli ebrei.

Per concludere, questa decisione riposa sulle seguenti considerazioni.

1. Perche gli ebrei, di cui si tratta, lungi dal rassomigliare ai loro correligionari di Europa, si oppongono ad ogni trasformazione sociale, ebbri del loro fanatismo religioso, come al momento della loro immigrazione in Asia ed in Europa.

2. Perche le leggi fondamentali della R., che hanno servito di base alla sua organizzazione sociale, vi si oppongono formalmente e sarebbe violarle il cedere alle domande degli israeliti.

3. Perche accordare i diritti civili e politici agli ebrei sarebbe colpire un popolo intiero nelle sue istituzioni e nelle sue convinzioni, e si esponebbe ad un pericolo evidente la sua esistenza nazionale, e cio potrebbe spingerlo ad eccessi incalcolabili, ai quali altri popoli piu potenti si sono portati in simili circostanze."

Presa românească acordă mare însemnătate acestui articol și „Românul” îl publică în 30 octombrie 1876 ² iar „Telegraful” în 3 noiembrie 1876 ³. Versiunea din ziarul bucureștenesc diferă de cea a poetului și este inferioară sub raport stilistic.

Eminescu se întâlnea cu publicația italiană în susținerea tezei potrivit căreia fiecare stat avea obligația să ia măsurile pe care le credea de cuviință în apărarea intereselor sale naționale.

¹ VV, IV (1876), nr. 250, 1 nov., p. 1.

² ROM, XX (1876), 30 oct, p. 965—966.

³ TEL, VI (1876), nr. 1370, 3 nov., p. 1.

[..SOSINDU-NE PROCESUL-VERBAL..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 132, 3 decembrie 1876, p. 2—3 (*Revista externă*).

Eminescu reproduce discursul lui Bismarck ținut în Reichstadt în 5 decembrie 1876, în care acesta definește politica externă a Germaniei. Ocupă un loc important în discurs raporturile Germaniei cu Rusia și poziția guvernului german în „chestiunea orientală”. Se amintește și de astă dată de amicitia Germaniei cu Anglia, veche de peste un secol. Cancelarul german invocă argumente de ordin economic, deși își declină competența în acest domeniu și uzează de aprecieri sarcastice la adresa oponenților politicii sale. Discursul vine să confirme că politica externă a Germaniei se orienta, cum s-a mai arătat, în comentariile noastre, de la anexiunile teritoriale spre expansiunea economică.

Discursul se publică cu titlul *Die Rede Bismarck's*, în „Pester Lloyd”, în 26 noiembrie/7 decembrie 1876 ¹, și în alte ziare străine. Eminescu reproduce în traducerea sa cea mai mare parte a discursului și face mărturisirea că numai lipsa de spațiu îl împiedică să nu-l dea *in extenso*.

Discursul cancelarului german este comentat de o mare parte a presei europene și a celei românești. „Telegraful” îl publică în 1 decembrie 1876 ², iar „Românul”, într-o altă versiune, în 2 decembrie 1876 ³. Discursul este reprodus din ziarul din urmă și în „Telegraful român”, ziarul sibian ⁴.

Eminescu rezumă tezele din interpelare, peste care alte publicații trec repede, și dă o versiune proprie a textului german, care se remarcă prin cursivitate și frumusețea limbii.

Alte două secțiuni ale *Revistei externe* din acest număr, *Turcia și Franța*, sunt întocmite de Eminescu cu extrase din „Românul”, din care se reproduce un articol [*„Știrile ce primim. ...”*] și un comunicat oficial, *Constantinople, 12 decembrie* ⁵, și din „Telegraful”, din care se reproduce tot un comunicat oficial, *Paris, 12 decembrie* ⁶. Aceste texte nu se tipăresc în ediția de față.

¹ PEL, XXIII (1876), nr. 309, [26 nov.] 7 dec. Suplimentul „Abendblatt des Pester Lloyd”, nr. 281, [26 nov.] 7 dec., p. 1. Discursul este comentat într-un editorial, *Buckarest, 2 Dezember*, publicat în ziar (p. 2).

² TEL, VI (1876), nr. 1393, 1 dec., p. 2—3.

³ ROM, XX (1876), 2 dec., p. 1074.

⁴ TELR, XXIV (1876), nr. 98, 9/21 dec., p. 384—385.

⁵ ROM, XX (1876), 2 dec., p. 1073.

⁶ TEL, VI (1876), nr. 1395, 3 dec., p. 1.

GERMANIA [„ÎMPĂRATUL AU ÎNCHIS SESIUNEA...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 136, 15 decembrie 1876, p. 3 (*Revista externă*).

Discursul lui Wilhelm I la închiderea sesiunii Reichstagului se publică în „Pester Lloyd” în 11/23 decembrie 1876 ¹. Împăratul Germaniei reafirmă orientarea politicii externe, expusă de Bismarck în cuvântarea sa din 26 noiembrie/ 7 decembrie 1876 (v. *supra*, p. 640—643).

¹ PEL, XXIII (1876), nr. 325, [11] 23 dec., p. 3.

TURCIA [„ÎN ȘEDINȚA CONFERENȚEI...”]

Se publica în „Curierul de Iași”, X, nr. 2, 9 ianuarie 1877, p. 2 (*Revista externă*).

Conferința marilor puteri de la Constantinopol îl delegează pe Salisbury, reprezentantul Angliei, să facă pe lângă Poartă ultimele demersuri în vederea acceptării propunerilor pentru reglementarea „chestiunii orientale” pe calea tratativelor. Poarta respinge și ultimele propuneri și conferința se încheie fără rezultat.

Eminescu își extrage informațiile dintr-un comunicat, *Konstantinopel, 15 Iänner*, publicat în „Pester Lloyd” ¹ și reprodus și în presa românească ².

Din compararea textului poetului cu cel din „Pester Lloyd” se desprinde că el revine problemele puse în discuție și nu urmărește să dea o traducere a comunicatului din ziarul german.

¹ PEL, XXIV (1877), nr. 16, [4] 16 ian., Supliment „Abendblatt der Pester Lloyd”, nr. 12, 16 ian., p. 2.

² ROM, XXI (1877), 15 ian., p. 9.

[„ATÂT PRESA, CÂT ȘI PERSOANE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 16, 13 februarie 1877, p. 5 (*Revista internă*).

Comunicatul lui Gh. Chițu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, este înserat în coloanele ziarului „Le Journal de Bucarest” în 13/25 februarie 1877 ¹.

¹ JDB, VIII (1877), nr. 669, [13] 25 febr., p. 2.

[„DUPĂ INFORMAȚIUNILE CE LE ARE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 17, 16 februarie 1877, p. 4 (*Revista internă*).

Comentariul lui Eminescu pare să fie o parafrază a relatării din „Vocea Covurluiului”, ziar în colecții incomplete în bibliotecile noastre,

Notița recomandă prudență în comunicarea unor asemenea informații spre a nu stârni susceptibilitățile Imperiului otoman.

TURCIA [„ÎN 7/19 MART S-A DESCHIS..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 27, 11 martie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

Discursul sultanului se publică în „Pester Lloyd” cu titlul unei corespondențe, *Konstantinopel, 19 März*, în 8/20 martie 1877 ¹. Este reprodus în „Telegraful”, în altă versiune, o zi mai târziu ². „Românul”, oficiosul guvernului liberal, publică un lung articol, *Discursul tronului citit la deschiderea parlamentului turcesc*, în care caută să desprindă orientarea politică a Imperiului otoman ³.

Eminescu întâmpină cu rezerve, cum se vede și din alte articole ale sale, promisiunile făcute de cercurile politice otomane.

¹ PEL, XXIV (1877), nr. 79, [8] 20 mart., Supliment: „Abendblatt Pester Llyod” nr. 65, [8] 20 mart., p. 2.

² TEL, VII (1877), nr. 1475, 12 mart., p. 1. ³ ROM, XXI (1877), 12 mart, p. 232.

GERMANIA [„REICHSTAGUL A RESPINS..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 28, 13 martie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

Dezbaterile din Reichstag privind fixarea sediului Curții Supreme la Lipsca sunt anunțate într-un comunicat, *Berlin., 21 März*, publicat în „Pester Lloyd” din 10/22 martie 1877 ¹.

Comunicatul se publică și în „Telegraful” în 11 martie 1877, într-o traducere care trădează necunoașterea temeinică a limbii germane.

¹ PEL, XXIV (1877), nr. 81, [10] 22 mart., p. 3.

TURCIA [„UN ORDIN..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 31, 20 martie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu reproduce, în traducerea sa telegrama *Russchuck, 28. März*, publicată în „Neue freie Presse”, în 15/29 martie 1877 ¹.

Informațiile privind celelalte știri reprezintă, după toate aparențele, o sinteză, cu date din comunicatele agențiilor străine de presă.

Unele știri de aici se întâlnesc și în alte ziare românești, însă în altă redactare ².

¹ NFP, (1877), [15] 29 mart., p. 7.

² TEL, VII (1877), nr. 1480, 18 mart., p. 1.

JUNCȚIUNILE ROMÂNE

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 34, 1 aprilie 1877, p. 3.

Eminescu supune aprecierii presei din țară acest articol al lui D. de Nordenfels publicat în „Deutsche Zeitung” în două numere ¹. Autorul apără interesele Imperiului austro-ungar și poetul consideră că aducea un serviciu real țării, informând opinia publică asupra politicii economice a imperiului vecin. Merită să rețină atenția și promptitudinea cu care traduce articolul din ziarul german. „Curierul financiar”, o publicație de specialitate, care avea obligația să prezinte asemenea materiale, semnalează articolul la zece zile în urma ziarului ieșean ².

¹ DZ, (1877). nr. 1889, [27 mart.] 7 apr., p. 7; nr. 1890, [28 mart.] 8 apr., p. 8.

² CF, IV (1877), nr. 15, 10/22 apr., p. 137–138.

FARSE LITERARE

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 38, 10 aprilie 1877, p. 4 (*Diverse*). Este reprodus în *Unirea democratică*, I, nr. 134, 17 aprilie 1877, p. 3 (*Felurimi*).

Scriitorul german Paul Lindau (1839–1912) conduce publicațiile „Dusseldorfer Zeitung” (1864–1865) și „Die Gegenwart” (1872–1881). Cea din urmă este citată și de T. Maiorescu în studiul *Literatura română și străinătatea*, cu recenzie la antologia Mitei Kremnitz *Neue rumänische Skizzen* ¹.

Statutul articolului nu poate fi stabilit în absența textului original. S-ar părea că stam în fața unei prelucrări. Expresii ca „productele condeielor” și „colbul de pe pecatele tinerețelor”, aluzie la Costache Negruzzi, cu *Păcatele tinerețelor*, sunt în spiritul publicisticii eminesciene.

¹ T. Maiorescu. *Critice. 1866–1907* Ediție completă. III. Ediția a II-a. București, „Minerva” Institut de Arte Grafice și Editură, 1915, 15–16; *Opere*. II. Ediție, note, comentarii, variante, indici de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Note și comentarii de Alexandru George și Al. Săndulescu. București, Editura Minerva, 1984, p. 15–16.

DE LA CALAFAT

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 53, 20 mai 1877, p. 5 (*Noutăți*).

Correspondența din Calafat, *Kalafat*, 27. *Mai*, se publică în ziarul vienez „Die Presse” în 17/29 mai 1877 ¹ și ea stă și în atenția ziarului „Românul”, care dă o traducere independentă în 25 mai 1877 ².

Correspondența constituie o mărturie importantă a unui martor ocular la desfășurarea evenimentelor din 1877.

¹ DPR, XXX (1877). nr. 145, [17] 29 mai, p. 4.

² ROM, XXI (1877), 25 mai, p. 460.

AUSTRO-UNGARIA [„ZIARUL VIENEZ...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 55, 27 mai 1877, p. 5 (*Revista externă*).

Correspondența din Liov, reprodusă de Eminescu, se publică în „Deutsche Zeitung”, cu titlul *Lemberg*, 25. *Mai*, în 17/29 mai 1877 ¹. Poetul îi face loc în coloanele ziarului ieșean, ca o ilustrare a stărilor de lucruri dintr-o țară vecină.

Practicile uzurare ale cămătăriei, prin care se sărăcea populația din Galiția, sunt prezentate, cu date statistice, în lucrarea lui Julius Platter din care preia și Eminescu informații în articolele sale (v. *supra*, p. 211).

Textul are lacune, ziarul fiind deteriorat,

¹ DZ, (1877), nr. 1940, [17] 29 mai, p. 4.

[„«GAZETTA DE COLONIA» PRIMEȘTE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 58, 3 iunie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

PELAGRA ÎN DISTRICTUL NEAMȚIU. SIMPTOMELE. CAUZELE PROBABILE. MIJLOACELE CE TREBUIE A-I OPUNE

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 93, 28 august 1877, p. 3. Se tipărește în volum, prima dată, în Mihai Eminescu. *Economia națională*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 116—117. Fragmentar.

Prezentare introductivă la studiul cu acest titlu publicat de doctorul Dim. Cantemir în „Revista științifică”¹ și reprodus de Eminescu parțial în coloanele ziarului ieșean².

Poetul găsea aici argumente în susținerea tezei sale privind unele din cauzele care contribuiau la mortalitatea populației din mediul rural.

¹ RȘT, VIII (1877), nr. 10, 1 iul., p. 147—152; nr. 11, 15 iul., p. 168—172.

² CI, X (1877), nr. 93, 28 aug., p. 3 ; nr. 95, 2 sept., p. 3.

[„«DIE PRESSE» DIN VIENA..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 98, 11 septembrie 1877, p. 2—3 (*Revista internă*).

Correspondența de pe frontul din Balcani, pe care o reproduce Eminescu în traducerea sa, este datată *Poradim*, 14. *September* și se publică în „Die Presse” în 9/21 septembrie 1877¹. Poetul reține din presa străină relatările care informează despre victoriile românilor și rușilor împotriva otomanilor.

¹ DPR, XXX (1877), nr. 260, [9] 21 sept., p. 2—3.

AUSTRO-UNGARIA [„RĂSPUNZÂND UNEI INTERPELAȚIUNI..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 101, 18 septembrie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

Eminescu face o sinteză a știrilor privind poziția guvernului austriac și a guvernului maghiar în „chestiunea orientală” Poetul pleacă de la comentariile din „Neue freie Presse” în legătură cu aceste probleme. Sunt de amintit îndeosebi dărilor de seamă, *Oestereichischer Reichsrath*, despre dezbaterile din Parlamentul austriac¹, precum și corespondențele din Budapesta privind dezbaterile din Dieta maghiară².

în continuarea comentariului său, Eminescu reproduce un articol din „Românul”, *Demonstrațiunile maghiarilor*, publicat în 16 septembrie 1877, în care se relatează despre manifestații în mai multe orașe din Transilvania, organizate de sprijinitorii Imperiului otoman.

¹ NFP, (1877), nr. 4710, [23 sept.] 6 oct., p. 3—4, nr. 4711, [24] 7 oct., p. 3—4, nr. 4714, [28 sept.] 10 oct. p. 3. și în numerele următoare.

² NFP, (1877), nr. 4715, [29 oct.] 11 oct, p. 6, (Pest, 10. *Octobre*).

TURCIA [„«MONITORUL UNIVERSAL» PRIMEȘTE..."]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 118, 30 octombrie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

Correspondența din Constantinopol, *Corr  spondance   trang  res. Lettres de Turquie. Constantinople, 24 Octobre 1877*, se publică în „Le Moniteur universel” în 23 octombrie/4 noiembrie 1877¹.

Eminescu reproduce, cum singur spune, un fragment din această corespondență, din care se vedea că sultanul nu era în deplinătatea facultăților intelectuale.

¹ MONUNIV, (1877), nr. 302, [23 oct.] 4 nov., p. 2.

GERMANIA [„VORBIND DESPRE...”]

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 118, 30 octombrie 1877, p. 3 (*Revista externă*).

Correspondența *Allemagne (Correspondance particuliere du Nord. Berlin, 3 novembre)* se publică în „Le Nord” în 26 octombrie/6 noiembrie 1877 ¹.

Eminescu extrage din această lungă corespondență numai fragmentul privind instabilitatea vieții politice din Franța. Poetul explică această situație în multe din articolele sale prin demagogia liberală.

¹ LNO, XXIII (1877), nr. 310, [26 oct.] 6 nov., p. 1.

DESPRE SITUAȚIA POLITICĂ A ROMÂNIEI DE MAIORESCU

Se publică în „Timpul”, V, nr. 290, 31 decembrie 1880/12 ianuarie 1881, p. 1—2. Este reprodus în „Românul”, XXV, 15 ianuarie 1881, p. 42—43; „Luminătorul”, II, nr. 6, 21 ianuarie/2 februarie 1881, p. 2—3; nr. 7, 24 ianuarie/5 februarie 1881, p. 2—3; nr. 8, 28 ianuarie/9 februarie 1881, p. 3—4; „Gazeta Transilvaniei”, XLIV, nr. 9, 22 ianuarie/3 februarie 1881, p. 2—3; nr. 10, 24 ianuarie/5 februarie 1881, p. 2—3; nr. 11, 27 ianuarie/8 februarie 1881, p. 3—4; „Telegraful român”, XXX, nr. 10, 24 ianuarie 1881, p. 38—30; nr. 11, 27 ianuarie 1881, p. 41—43.

Studiul lui Maiorescu, *Zur politischen Lage Rumäniens*, apărut în „Deutsche Revue” ¹, tradus de Eminescu cu titlul de mai sus și publicat de poet în „Timpul” în 31 decembrie 1880 ², tipărit în OPERE, XI, 458—459, fragmentar, întrucât acest număr din cotidianul bucureștean este grav deteriorat. Restabilim textul și-l publicăm integral, după „Telegraful român” din Sibiu.

Eminescu se pronunță împotriva tezelor lui Maiorescu, cum am arătat în comentariile la tipărirea fragmentară (OPERE, XI, 594—595), pe motiv că România, țară mică situată între trei imperii, se impunea să păstreze cea mai

strictă neutralitate. Poetul respinge tezele lui Maiorescu și pentru faptul că pleda pentru apropierea de Imperiul austro-ungar, cu ignorarea situației românilor de sub stăpânirea sa. Maiorescu considera justificată orientarea României spre Imperiul austro-ungar prin politica dusă de Imperiul țarist față de țara noastră.

Eminescu nu ține însă seama nici de acest aspect și se disociază de teze care contraveneau orientării sale politice indiferent de persoana care le pune în circulație. Poetul oferea unul din cele mai ilustrative exemple privind independența de gândire din întreaga sa publicistică.

¹ DREV, VI (1881), nr. 1, ian.—mart, p. 12—20.

² T, V (1880), nr 290, 31 def. 1880/12 ian., 1881, p. 1—2.

ROMÂNII DIN UNGARIA

Se publică în „Telegraful român”, XXX, nr. 55, 13/25 mai 1882, p. 217 ; nr. 56, 15/27 mai 1882, p. 221—222 ; nr. 58, 22 mai/3 iunie 1882, p. 229—230 ; nr. 60, 27 mai/8 iunie 1882, p. 237—238 ; nr. 66, 10/22 iunie 1882, p. 261—262; nr. 69, 17/29 iunie 1882, p. 273—274. Editorial, în toate numerele.

Societatea „Carpații” se constituie în 24 ianuarie 1882, cu prilejul sărbătoririi Unirii din 1859, și-și ia ca deviză „Noi prin noi”. Întemeietorii societății sunt intelectuali transilvăneni stabiliți în România — Th. Nica, G. Ocășanu, G. Secășanu, N. Densușianu, N. Droc-Barcianu, A. Ciurcu, A. P. Crainic, I. Slavici. În societate intră și Eminescu, cum se vede din *Diploma de membru*, ca „membru activ ordinar”, deși nu era transilvănean. Slavici și Eminescu semnează și un document din care se văd scopurile societății : „1. Să se constituie un comitet compus din bărbați capabili și serioși, care publică, fie la Brașov, fie la Arad, o foaie literară ilustrată

sub redacțiunea unui scriitor de acolo, bogată și variată, ferită de orișice tendință politică, cu desăvârșire ieftină și răspândită cu preț mai mare și în România, iar după ce foaia va fi prins desigur rădăcini peste Carpați, publicarea să se continue în România.

2. Să se înființeze o bibliotecă universală română, scrieri alese cu îngrijire din literatura română și traduse bine din literaturile străine, tot ceea ce e mai bun și mai interesant și să se vândă cu prețuri reduse cât mai multe exemplare din biblioteca aceasta.

3. Să se pună toată stăruința ca cărțile bisericești să fie revizuite mai înainte de a se tipări, de o comisie de scriitori români.

4. Să se pună la cale reprezentațiuni teatrale de diletanți, numai piese clasice traduse în românește, în care rolurile principale sunt jucate de cei mai buni actori și de cele mai bune actrițe.

5. Să fie ajutate reuniunile de cântare din Brașov, Sibiu și Lugoj a da în deosebite localități concerte, la care iau parte celebritățile noastre muzicale."¹

Documentul propunea un plan de activitate culturală pe linia dezideratelor formulate încă la Congresul studentesc de la Putna din 1871.

Activitatea Societății „Carpații” era supravegheată de Biroul de informații vienez, cum se vede din unele *Note* trimise din București. Eminescu se număra printre cei vizați direct pentru faptul că era și prim-redactor pentru partea politică la „Timpul”, cotidianul bucureștean (OPERE, XIII, 513—514).

Eminescu își asumă sarcina în cadrul activității la Societatea „Carpații” să comenteze monografia lui Paul Hunfalvy, *Etnographie von Ungarn*, tipărită la Budapesta în 1877 ². Monografia apare în colecția *Dite Völker Österreich-Ungarns. Ethnographische und Cultural-historische Schilderungen*. Aici se tipărește și monografia lui I. Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Stebenbürgen und der Bukowina*, în 1881.

Hunfalvy consacră în monografia sa un capitol și românilor într-o expunere de pe pozițiile istoriografiei ungare oficiale. Se reia, astfel, teza lui Roesler prin care se contestă continuitatea românilor în Dacia. Eminescu supune unui examen critic teza roesleriană și demonstrează că nu are nici o bază științifică. Poetul se sprijină, în argumentarea sa, pe lucrările lui Edward Gibbon, *The history of the decline and fall of the Roman Empire*, pe care o consultă, desigur, într-o ediție germană, Amedee Thierry, *Histoire d'Attila et de ses successeurs*, Theodor Mommsen, *Römische Geschichte*, Lorenz Diefenbach, *Völkerkunde Osteuropas insbesondere der Halmoshalbinsel und der unteren Donaugebiete*, Joseph Ladislau Pic, *Ueber die Abstammung der Rumänen*. Pentru Robert Roesler utilizează desigur *Rumänische Studien* din 1871. Sunt de reținut și cele două colecții de documente, a lui Istvan Katona, *Historia critică Regnum Hungariae*, și György Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Deși trimite la aceste lucrări, poetul își extrage cea mai mare parte a informațiilor din sinteza lui B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*.

Eminescu consultă nemijlocit lucrarea lui Julius Jung, *Roemer und Romanen in des Donaulaender*, tipărită la Innsbruck în 1877 ³. Activitatea științifică a istoricului austriac stă în atenția poetului și în epoca gazetăriei ieșene (OPERE, IX, 243—244, 655—656). Jung reprezenta în mișcarea științifică a vremii direcția care susținea continuitatea românilor în Dacia.

Salvianus (c. 390—c. 484), scriitor ecleziastic, dă o interpretare religioasă în lucrarea sa, *De gubernatione del* năvălirii popoarelor migratoare. Priscus (410—473), om politic și cronicar bizant, descrie călătoria sa la Curtea lui Attila în

Historia gothorum. Eminescu își face, în manuscrisul 2270, 62r, 63r, extrase cu privire la relatările lui Salvianus și Priscus (OPERE, XIII, 364). Nici acum Eminescu nu consultă lucrările lui Salvianus și Priscus, ci preia relatările din cartea lui Julius Jung, amintită mai sus. Transcriem de aici fragmentul după care își face poetul extrasul din manuscrise.

„Der Gesandte Priscus lernte an Attila's Hofe einen Römer kennen, der als Gefangener dorthin gekommen war, dann sich beliebt und nützlich zu machen gewusst hatte, die Freiheit erhielt, eine Hunnin heirathete und sich vollkommen wol dabei befand, wie er dem erstaunten Priscus ausführlich auseinandersetzte : hier gebe es nicht ewige Chicane, wie im Reiche, die Rechtspflege sei streng, die Richter nicht käuflich, die Niederlagen der Heerführer und die dadurch bedingten unerschwinglichen Steuern nicht permanent. Was man in ehrlicher Arbeit erworben, vermöge man hier ruhig zu genießen ; ganz im Gegensatz zu den verrotteten Verhältnissen im Reiche. Und Salvian bemerkt einmal, dass diejenigen, welche zu den Gothen geflohen seien, nichts so sehr fürchteten, also dass sie wieder Römer werden müssten. Ja alle kleinen Leute würden bei den Gothen Zuflucht suchen, wenn sie ihr bischen Hab und Gut mitnehmen könnten. Denn dort sei es den Grossen nicht, wie bei den Römern, gestattet, die Kleinen ungestraft zu unterdrücken" (p. 183).

În manuscrise se păstrează și textul latin transcris tot din lucrarea istoricului austriac. Îl reproducem :

„De gub. dei V, 8 : Una et consentiens illic Romanae plebis oratio, ut liceat eis vitam, quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur, si non vincuntur a nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse quam apud nos Romani ? Itaque non solum transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt; set ut ad eos confugiant, nos relinquant" (p. 183).

Textul latin este dat de Jung în notă.

Extrasele din Salvianus și Priscus sunt integrate de Eminescu în editorialul [„« *Românul* » comentează asemenea. . ."] publicat în „Timpul” în 12 septembrie 1882 (OPERE, XIII, 187—189). Teza lui Hunfalvy care neagă continuitatea românilor în Dacia este comentată de Eminescu în articolul [„*Mai lesne se torc...*”] din 13 iunie 1883 (OPERE, XIII, 313—314). Extrasele din manuscrise, utilizate în articole, sunt mărturii indiscutabile care atestă paternitatea eminesciană. Se pot invoca — dacă mai este nevoie — și unele expresii tipice : „răi politici”, „istoria în mână”, „suta a . . .”. Expresia din urmă este folosită aici des pentru numirea secolelor.

Eminescu încadrează considerațiile sale privind opiniile lui Hunfalvy despre români în contextul general al politicii de maghiarizare promovată de guvernele de la Budapesta. Poetul prezintă, cu ironie, legislația maghiară, care înscrisa tot felul de drepturi pentru „naționalități”, dar care nu se aplicau și serveau doar ca mijloace propagandistice pentru străinătate. Eminescu își definește în termeni categorici poziția față de politica de maghiarizare : „vrem să rămânem ceea ce suntem, români”. Își definea poziția în termeni asemănători față de această politică și în primul articol, *Să facem un congres*, pe care îl publică în „Federațiunea” încă în 1870, în timpul studiilor universitare : „Suntem români, vrem să rămânem români” (OPERE, IX, 90).

¹ Augustin Z. N. Pop. *Noi știri biografice*, ST, XV (1964), nr. 5—6. mai—iun., p. 194—197.

² Paul Hunfalvy. *Ethnographie von Ungarn*. Mit Zustimmung des Verfassers ins deutsche Übertragen von Prof. I. H. Schwicker. Budapest, Franklin-Verein, 1877, p. 334—361.

³ Julius Jung. *Roemer und Romanen in den Dynauländern*. Historisch. Ethnographische Studien. Innsbruck, Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1877, p. 183.

BUKOVINSKAIA ZARIIA

Textul se păstrează în manuscrisul 2257, 24rv, 25r, 39rv, 47v 39v, 40rv-42rv, 26r, 42v-44r, 55v.

Este publicat de I. Scurtu în M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*. Vol. I (1870—1877), București, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, 1905, p. 398—409.

Studiul este tipărit de I. Scurtu ca două lucrări diferite : [*Salutarăm cu bucurie ...*] și *Bukovinskaia Zariia*. Nu este însă vorba de două lucrări ci de un singur studiu, în linii generale încheiat, dar nu în formă definitivă. Există unele imperfecțiuni de racordare, care nu prejudiciază însă construcția generală a studiului și urmarea logică a ideilor. Corpul principal al studiului, care poartă și titlul definitiv, este cel de pe filele : 39rv-43rv, 44r, în care se intercalează 24rv-26r (în 39r), 47v (în 39v) și 26r (în 42v).

Eminescu pregătește acest studiu ca răspuns la un articol publicat în „Bukovinskaia Zaria” din Cernăuți. Din enciclopediile sovietice aflăm că ziarul apare între 1870 și 1875 și reprezenta orientarea politică a burgheziei ucrainene. Nu am văzut ziarul, însă din studiul lui Eminescu se desprinde că poetul comentează un articol apărut în primele numere ale sale.

Unele încercări de a intitula articolul *Eșec regelui* se întemeiază pe o greșită interpretare a contextului foarte complex al paginii 24r, iar „Respectă de vrei să fii respectat”, tot de acolo, nu întrunește toate condițiile de validitate pentru a fi acceptat ca motto al articolului, rămânând totuși beneficiul dubiului.

Eminescu salută apariția ziarului cernăuțean ca un eveniment important în viața culturală a populației ucrainene. Românii din Bucovina stăruiau pentru organizarea unui front comun în lupta împotriva pangermanismului. Acest punct

de vedere este împărtășit și de Eminescu, care critică sever Imperiul austro-ungar pentru politica față de popoarele de sub stăpânirea sa. Curtea din Viena se călăuzea după principiul *Divide et impera* și semăna discordia între popoare spre a-și asigura dominația asupra lor. „Austria există — scrie Eminescu în *Influența austriacă asupra Principalelor române* — prin discordia popoarelor sale” (OPERE, IX, 165). Orientarea politică a ziarului ucrainean venea în sprijinul pangermanismului. Istoricii germani aveau tot interesul să-i prezinte pe românii din Bucovina în culori întunecate, spre a-și justifica opera de „civilizare” în provincia anexată în 1775, se știe prin ce mijloace. Corespondența din „Wanderer”, *Czernowitz*, 25. Iuni, pe care o pune la contribuție ziarul ucrainean, se publică în 16/28 iunie 1864 ¹ și în ea se contestă vechimea poporului român. Contestarea originii latine a poporului român se înscrisa pe linia tendinței mai vechi a unei părți a istoriografiei germane și a celei afiliate ei, de falsificare a realităților istorice. Se explică referirea ironică, din text, la „capetele” luminate, ale „doctorilor celor plini de pătrundere ai Germaniei”.

Eminescu pornește în susținerea latinității poporului român de la concepția potrivit căreia

fiecărui individ trebuie să i se dea libertate deplină în declararea naționalității. „Omul secolului nostru — scrie poetul — poate fi de orice naționalitate va voi — spiritul timpului le-a conces de mult la toate drepturi egale”. Problema fundamentală care se pune aici este cea a respectului reciproc dintre popoare. Este totuși de admis ca poetul să fi gândit, ca motto, cuvintele: „Respectă de vrei să fii respectat” și insistă asupra lor și în text. Corespondentul ziarului vienez se făcea vinovat tocmai de acest lucru, iar autorul articolului din „Zorile Bucovinei” nu făcea un serviciu conaționalilor săi prin creditul ce-l acorda calomniilor din presa germană la adresa poporului român. Poetul spera să vadă în ziarul ucrainean „un federat sincer și plin de inimă contra inamicului ce în Bucovina ni este comun : Contra pangermanismului”.

În susținerea originii latine a poporului român, Eminescu invocă mărturiile lui Bonfiniu, M. Kromer, Matej Strykowski, Paul Piasecki, Dionisie Fotino, Grigore Ureche, Miron Costin, D. Cantemir. Sunt nume pe care le invocau și reprezentanții Școlii ardelenne și succesorii lor în susținerea latinității poporului român. Poetul apelează și la publicații de specialitate ca „Arhiva istorică a României”, din care extrage mărturii din anul 1192, 1378, 1383, 1420, 1511², privitoare la poporul român și vecinii săi. Documentele sunt rescrise, cu păstrarea informațiilor ce-i serveau în demonstrație. Reproducem, pentru comparație, documentul din 1420.

„Ziemowitz, principele de Mazoyia și de Belz, acordă locuitorilor satului Lubicz dreptul judecăței românești.

Document, cunoscut lui Czacki (O prawach, t. 1, p. 213, nota 24) carele adaugă că, după un alt document din 1568 se vede cumcă între celelalte însușiri ale judecății românești se cuprindeau următoarele patru :

1. Amenzile penale aparțineau comunității iar nu fiseului regal;
2. Judecătoria se alegeau de către comunitate, fiind datori a judeca după obiceiile românești naționale ;
3. Întrunirile pentru a se consulta asupra trebuințelor comunității erau libere.
4. Munca se răscumpăra prin darea decime: de vite, de pâne, de legumuri."

Poetul avea publicația lui B. P. Hașdeu în biblioteca sa, fapt care explică familiarizarea cu documentele și utilizarea lor și cu alte privilegii în scrierile sale.

Merită să rețină atenția și considerațiile lui Eminescu cu privire la Românii din Moravia. Ele anticipează articolul *Românii din Moravia*, publicat în „Curierul de Iași”, șase ani mai târziu (OPERE, IX, 246).

Studiul se înfățișează în stadiul pregătitor asamblării pieselor într-o structură narativă, condiționată de demonstrarea unor teze cu argumente istorice. Este posibil ca textul să reprezinte ciorna pentru versiunea germană, destinată unei publicații vieneze. Dacă se tipărește, în adevăr, în publicațiile germane, nu este exclus să fie descoperite acolo și alte colaborări ale poetului, din anii studiilor universitare la Viena și Berlin.

Eminescu se relevă la începutul activității sale publicistice, cum se desprinde din acest studiu, un continuator al luptei reprezentanților Școlii ardelenne, în alt moment istoric și în alte condiții social-politice.

¹ WA. (1868), nr. 177, [16]28 iun.. p. 1—2.

² AIR, I (1864—1865), nr. 1, 8 aug., p. 8, nr. 13, 31 oct., p. 96, nr. 20, 5 ian., p. 153.

REVISTĂ JURIDICĂ [„DOMNUL IOAN ALEXANDRU STURZA. ..”]

Se păstrează în manuscrisul 2264, 422r, în primă redactare. Publicat de D. D. Panaitescu în „Manuscriptum”, VII, nr. 1, [ianuarie-martie] 1976, p. 3.

Eminescu comentează cea de-a doua lucrare a lui Ioan Alexandru Sturza, *Elemente de studiu pentru facerea legii de responsabilitate ministerială* (București, Tipografia Curții Walter & Göbl,

f.a.). Face mențiune și despre prima lucrare a sa, *Observațiuni critice asupra impozitului personal și mobiliar*. Propus de guvern în sesiunea extraordinară din iunie 1876 (București, Tipografia Curții Walter & Göbl, 1876).

Eminescu pregătește recenzia pentru rubrica *Revista juridică* a „Curierului de Iași” probabil, în octombrie 1877. Cum se mută la București, nu o mai publică și rămâne în manuscrise.

Poetul nu acorda însemnătate unor asemenea lucrări. Se explică de ce rupe coperta cărții și-și scrie pe ea recenzia.

[„ICH GLAUBTE...”]

Se păstrează în manuscrisul 2376 I, 201r, cu O grafie ce ridică dificultăți în descifrare.

Eminescu așterne pe hârtie aceste rânduri în martie 1881, când liberalii și conservatorii duceau tratative în vederea proclamării Regatului. Poetul este indignat de abandonarea principiilor în lupta politică. Însemnarea se afliază la articolul [*„Ceea ce-mi roade inima ...”*], rămas, de asemenea, în manuscrise (OPERE, XII, 460–462, 632–633).

Este precedată de altfel de acest articol și-i urmează poezia *De-ar fi mijloace*, datată de Perpessicius cu fiind din 1881 (OPERE, IV, 429, V, 488, VI, 464).

[„MAI DEUNĂZI...”]

Se păstrează în manuscrisul 2264, 23r în primă redactare.

Scrisoarea lui C. A. Rosetti, *Rusciuk, 11/25 mai 1857*, se publică în „Israelitul român” în 7/19 iunie 1857¹. Eminescu o reproduce în „Timpul” din „Fraternitatea” în 23 iulie 1881². Poetul o însoțește cu o scurtă prezentare introductivă. „Ziarul « Fraternitatea », organ al izraeliților din România, reproduce în numărul său din 10 iulie o scrisoare a d-lui C. A. Rosetti, adresată ziarului « Izraelitul român » pe care o comunicăm și noi.” Scrisoarea este reprodușă în „Românul” în 24 iulie 1881, cu o prezentare pe care o transcriem : „Mai multe ziare ale opozițiunii au găsit, în inteligența și patriotismul lor, un mijloc sigur d-a dovedi trădarea, sau trădările, trecute și prezente ale d-lui C. A. Rosetti.

Acest mijloc temeinic ele zic că l-au găsit pe o epistolă a d-lui Rosetti, din anul 1857, pe când încă era exilat, pe care toate o publică acum unele după altele;

Și publicând-o zic;

Iacă demascat acest vânzător al Patriei.

Pentru ca demascarea să fie mai sigură, pentru ca toți să cunoască trădările d-lui C. A. Rosetti, reproducem și noi acea epistolă.

Noi n-o însoțim de nici o explicare. O reproducem după acele ziare și le mulțumim de onoarea ce fac d-lui C. A. Rosetti publicând acea epistolă ce este, după noi, o onoare pentru cel care a simțit ș-a vorbit astfel și astfel a lucrat și lucrează fără schimbare în principii și fără șovăire.”³

Eminescu caracterizează introducerea „oncioasă” pentru elogiul adus lui C. A. Rosetti privind consecvența sa în orientarea politică. Din scrisoare se vede că C. A. Rosetti intră în țară, la întoarcerea din exil, cu pașaport de la ambasada otomană și cu concursul unor cercuri evreiești.

Scrisoarea și prezentarea introductivă veneau în sprijinul opiniei lui Eminescu privind legăturile lui C. A. Rosetti cu cercurile comerciale și bancare evreiești.

¹ ISROM, I (1857), nr. 12, 7/19 iun., p. 2–4. Text românesc și francez.

² T, VI (1881), nr. 158, 23 iul., p. 2 (*O scrisoare veche a d-lui ministru de interne*). Nu am văzut ziarul „Fraternitatea” pentru 1881.

³ ROM, XXV (1881), 24 iul., p. 648.

OMENIA OMENIE CERE ȘI CINSTEA CINSTE!

Se păstrează în manuscrisul 2264, 334r-335r în primă redactare, cu intervenții din timpul elaborării.

Eminescu răspunde la editorialul *București, 19 cireșar/1 cuptor 1882*, publicat în „Românul” în 20 iunie 1882. „Până aici — scrie oficiosul guvernamental — nu putem decât să fim foarte satisfăcuți de redeșteptarea

politică de la « Timpul » și letargia în care îi aruncase faimoasa lor companie contra antiautochtonilor.¹ „Românul” se referă în considerațiile sale la editorialul [„*Faptele guvernului ...*”] publicat în „Timpul” în 17 iunie 1882², care însă nu aparține poetului, întrucât se afla, la acea dată, la Constanța, în concediu (OPERE, XIII, 463). „Românul” se referă, când vorbește de „anti-autochtoni”, și la articolele sale din mai-aprilie 1882, în care polemizează cu oficiosul guvernamental.

Eminescu dă curs indignării împotriva modului cum privea „Românul” problemele în discuție și folosește expresii pure și invective. Poetul își controla însă scrisul îndată ce depășea asemenea momente. Aceasta este și explicația că însemnările rămân în manuscrise.

¹ ROM, XXVI (1882), 20 iun., p. 445.

² T, VII (1882), nr. 130, 17 iun., p. 1 (*București, 16 iunie 1882*).

[„MAI ÎNTÂI, DACA...”]

Se păstrează în manuscrisul 2264, 386r; însemnare cu creionul pe verso-ul unei *Dovezi*, trimisă de Garda civică, rămasă cu rubricile necompletate.

„Pester Lloyd”, oficiosul maghiar de limbă germană, care apărea la Budapesta, duce o campanie susținută de denigrare a României. Pornind de la faptul că Imperiul austro-ungar trecea ca o mare putere, ziarul trata țara noastră ca un stal vasal imperiului vecin. Într-un articol, *Budapest, 16. August*, publicat în 5/17 august 1881, califica politica externă a României ca „impertinentă” și cere guvernului de la Budapesta să ia măsuri severe contra „vagabonzilor valahi”. Oficiosul maghiar acuză guvernele de la Budapesta și Viena că duceau față de România o politică lipsită de energie în chestiunea dunăreană. Campania de presă a ziarului „Pester Lloyd” dusă împotriva țării noastre îmbracă forme de-o violență rar întâlnită în presă după festivitatea de la Iași din iunie 1883.

Eminescu îi face vinovați pe redactorii de la „Pester Lloyd” de politica de învrăjbire între naționalități în editorialul [„» *Pester Lloyd* » *polemizează ...*”] din 19 august 1881 (OPERE, XII, 297—299). Poetul reproduce, pe de altă parte, în traducerea sa, un articol în care oficiosul maghiar se ocupă de festivitatea de la Iași. Se cuvine observat că poetul condamnă deopotrivă cuvântarea lui P. Grădișteanu, ca și atacurile oficiosului maghiar îndreptate împotriva țării noastre.

Eminescu își face această însemnare probabil în mai—iunie 1883. Poetul face remarci cu privire la campania de presă a ziarelor maghiare față de România în editorialul [„*Serbarea guvernamentală ...*”] din 18 iunie 1883 și tot aici vorbește de politica cuminte a Vienei (OPERE, XIII, 316—318).

RUBEDENII FOARTE ÎNCURCATE

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 64, 9 iunie 1876, p. 3 (*Diverse*).

Eminescu publică necrologul lui Frantisek Palacky (1798—1876), în 19 mai 1876, când insistă asupra activității istoricului ceh (OPERE, IX, 124—125).

Istoria pare să fie o traducere sau o prelucrare după o sursă neidentificată.

Sunt în această situație și alte câteva texte, *Anunț berlinez*, *Alt anunț*, *Spre caracterizarea Londrei*, *O replică a lui Dumas-fiul*, *Comparație*, *Explicație astronomică*, *Cartea cea mai mare din lume*, pe care le tipărim mai departe.

Asemenea texte se impunea să fie dezgropate din „Curierul de Iași”, de mult o raritate bibliografică, spre a fi introduse în circuitul public și a oferi posibilitatea unui cerc larg de cercetători să se pronunțe asupra statutului lor.

ANUNȚ BERLINEZ

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 66, 13 iunie 1876, p. 3 (*Diverse*).

ALT ANUNȚ

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 66, 13 iunie 1876, p. 3 (*Diverse*).

SPRE CARACTERIZAREA LONDREI

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 100, 8 septembrie 1876, p. 3 (*Diverse*).

O REPLICĂ A LUI DUMAS-FIUL

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 100, 8 septembrie 1876, p. 3 (*Diverse*).
Nu cunoaștem sursa. Probabil din izvoare străine.

COMPARAȚIE

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 100, 8 septembrie 1876, p. 3 (*Diverse*).

EXPLICAȚIE ASTRONOMICĂ

Se publică în „Curierul de Iași”, IX, nr. 100, 8 septembrie 1876, p. 3 (*Diverse*).

Eminescu reproduce explicația profesorului de astronomic desigur din presa germană. Această teză este ilustrată și în poezia *La steaua*, precum și în alte scrieri ale sale.

CARTEA CEA MAI MARE DIN LUME

Se publică în „Curierul de Iași”, X, nr. 52, 20 mai 1877, p. 5 (*Diverse*).

[„ORI E MANIE, ORI E PREFĂCĂTORIE...”]

Se publică în „România liberă”, XII, nr. 3915, 25 mai/6 iunie 1888, p. 1. Editorial : *București, 24 mai 1888*.

Eminescu părăsește Botoșanii în 12/24 aprilie 1888, cum rezulta dintr-o scrisoare a Henrietei, sora sa, către Cornelia Emilian (OPERE, XVI, 748) să reentre în gazetărie după o întrerupere de aproape șase ani. Adunarea deputaților votează în ședința din 2 aprilie 1888 un proiect de lege prin care i se acorda o pensie viageră de 250 lei pe lună.¹ Senatul votează proiectul de lege în ședința din 23 noiembrie 1888.² Rapoartele pentru acordarea pensiei sunt făcute de Iacob Negruzzi, în Adunarea deputaților și de N. Gane în Senat. Legea este însă promulgată abia în 25 ianuarie 1889³, mult prea târziu. Poetul este internat în spital pentru a treia oară, ca să-și încheie aici călătoria pământească.

Când părăsește Botoșanii, unde petrece, sub îngrijirea devotată a Henrietei, sora sa, o bună parte din timpul bolii, își făcea probabil socoteala că pensia îi asigura un venit stabil și se putea consacra scrisului. Poetul are în vara anului 1888 o revenire din boală și nimic mai firesc să dorească reintrarea în gazetărie.

Existau și condiții favorabile să-și reia activitatea publicistică. Partidul liberal pleacă de la conducerea țării în martie 1888 și-i ia locul un guvern junimist sub președinția lui T. Rosetti și în care intră, între alții, T. Maiorescu și P. P. Carp (28, p. 241), susținători ai lui Eminescu și mai înainte. Junimiștii preiau și ziarul „România liberă”, organul de presă al „tinerilor liberali”, și-l transformă încă din 15 ianuarie 1885 în organul lor de presă. Cotidianul bucureștean, devenit publicație junimistă, reproduce în foileton aproape toate lucrările importante din „Convorbiri literare”, revista ieșeană. Eminescu putea spori prestigiul „României libere” prin colaborarea sa.

Pornind de la aceasta constatare noi i-am atribuit lui Eminescu două articole, *Iconarii d-lui Beldiman*, din 13/25 noiembrie 1888 și *Iar iconarii*, din 20 noiembrie/2 decembrie 1888, întrucât primul apare cu inițialele numelui său, iar al doilea este o continuare a discuției.

Problema colaborării lui Eminescu la „România liberă” stă în atenția cercetătorilor după apariția volumului OPERE, XIII. *Publicistică* și se propune includerea în ediție și a altor articole (115, 117). Documentul de la care se pornește este o notă a lui I. Scurtu, luată după o convorbire cu Mihai Brăneanu, redactor la „România liberă” și prieten cu Eminescu. „La 1888, după o convalescență din nebunie - se arată în însemnarea lui I. Scurtu —, a fost angajat de Carp, prin Brăneanu, la «România liberă», să scrie un articol pe săptămână. Scris regulat, dar nu mai avea vechea vigoare; era logic, dar

cam șters." (114). Când vorbește de colaborarea săptămânală la „România liberă”, M. Brăneanu face o confuzie cu situația poetului după înlocuirea sa de la conducerea „Timpului”, în ianuarie 1882. Acum își asumă Eminescu obligația să colaboreze la „Timpul” cu trei articole săptămânal. Colaborarea la „România liberă” este adusă în discuție publică, cum vom arăta mai departe, în ianuarie 1889, cu puțin înainte ca poetul să fie internat pentru a treia oară în ospiciu.

Apelul către țară, la care se fac referiri, este comentat în „Românul” în trei editoriale, *București, 21 florar, București, 23 florar și București, 24 florar*, publicate în 22—23 mai, 24 mai și 25 mai 1888⁴.

Orientarea politică a „României libere” este antiliberală și în sprijinul guvernului junimist. Răscoalele țărănești din martie—iunie 1888 duc la căderea guvernului liberal și încă în 23 martie/4 aprilie se formează un guvern junimist, condus de Theodor Rosetti, în care intră P. P. Carp, T. Maiorescu, Al. Marghiloman, M. Ghermani, Al. B. Știrbei și Gh. Barozzi. Editorialele, ca și celelalte articole din „România liberă”, în parte semnate cu inițiale, nu cuprind elemente pentru identificarea colaborării poetului la cotidianul bucureștean. Este interesant de observat pe de altă parte că ziarul face publicitate activității sale literare, informând cititorii în câteva rânduri, că Eminescu lucra la piesa *Lais*, pe care contemporanii o credeau operă originală. „Drama de care am vorbit că o pregătește poetul Eminescu - se arată în una din aceste note din 4/16 septembrie 1888 — e definitiv terminată. Ea se va citi zilele acestea într-un cerc intim.

Scena se petrece la frumoasa Laïs din Corint, și versurile sunt rimate.

Pe când ni se afirmă, e una din cele mai bune producții ale poetului”⁵. Dintr-o altă notă de la știrile diverse aflăm că piesa urma să se pună în repetiție. „Piesa în versuri a amicului nostru Eminescu — se arată aici — prezentată Teatrului Național se va pune în repetiție peste trei-patru zile.

D. C. Nottara va ține rolul de prim amoretz din piesă, iar rolul Laisei se va încredința unei debutante care dă multe speranțe pentru viitor.”⁶

Eminescu este numit în aceste note „prietenu” și „amicul” susținătorilor „României libere” și nu rezultă de nicăieri că era angajat colaborator al ziarului guvernamental junimist.

Cele două articole, *Iconarii d-lui Beldiman* și *Iar iconarii*, ne apar colaborări întâmplătoare, primul și cu semnătură, să sporească prestigiul ziarului nu atât prin problemele puse în discuție, cât mai ales prin numele colaboratorului, supralicitat și prin informațiile cu privire la activitatea sa literară.

Există un singur argument — și acela discutabil — în stabilirea paternității eminesciene a unor articole din „România liberă” din perioada aprilie 1888 — februarie 1889. Avem în vedere, anume unele „amănunte” din articolele din „Timpul”, care se întâlnesc și în cele din „România liberă”, uneori expuse chiar cu aceleași cuvinte. Eminescu arată în editorialul *[„Dacă vorbim de adunătura..”]*, publicat în „Timpul” în 26 mai 1883, că un deputat liberal cita des Anglia. „Iată cum, mână mână pe mână — scrie poetul — și amândouă obrazul, Guliță ajunge deputat al colegiului II de Dâmbovița.

Acest deputat are obiceiul de-a cita des Englitera. „La noi în Englitera, e așa ș-așa și pe dincolo.”

Un țăran din Ghergani găsise niște ouă de cioară. „La noi în Englitera un asemenea ou costă 6 pân-la 7 franci.”

La noi, în România, sămânța de ciorovină e mai ieftină : dovadă mulțimea de pui zburătăciți în Dealul Mitropoliei. Asta e pozitiv.

Dar oare la voi ... în Englitera, votează cineva în colegiul I pe baza unor acte de donațiune *nule* și de *nul efect* ? La voi în ... Englitera, fură cineva dreptul unui județ *eminamente istoric* de-a se reprezenta în Sfatul țării în favorul unor venetici pripășiți ca Tache Giani ? La voi, în ... Englitera, Cariagdis [îl] cheamă pe lordul-mayor al Londrei, C. A. Rosetti pe șeful partidului liberal ? La voi în ... Englitera, plebea Țarigradului domnește în toate orașele și peste toate ? „Ori te poartă cum ți-e vorba , ori vorbește cum ți-e portul.”

Dacă la voi în Englitera, predominarea îndelungată a onestei rase anglo-saxone și ținerea morțișă la tradițiile trecutului, la legea și limba strămoșilor, au făcut din acea țară cea mai puternică din lume, tot astfel și la noi în România, predominarea poporului român, a tradițiilor lui de drept și istorice va duce această țară la culmea puterii” (OPERE, XIII, 305-306).

Există în editorialul din „România liberă” și cel din „Timpul” elemente care permit să stabilim o apropiere între ele. Nu se poate demonstra totuși cu certitudine că întâmplările relatate de Eminescu în această pagină antologică de șarjă politică nu circulau, sub forma anecdotică, prin redacțiile bucureștene și câțiva ani mai târziu.

¹ MO, (1888), nr. 28, 13 aprilie, p. 393 (*Desbaterile Adunării deputaților*).

² *Idem*, nr. 5, 25 noiembrie, p. 40—41 (*Desbaterile Senatului*).

³ *Idem*, (1889), nr. 241, 2/14 februarie, p. 5429.

⁴ ROM, XXXII (1888), 22—23 mai, p. 517, 24 mai, p. 521, 25 mai, p. 525,

⁵ RL, XII (1888), nr. 3295, 4/16 septembrie, p. 4 (*Mai nou*).

⁶ *Idem*, XIII (1889), nr. 3404, 21 ian./2 febr., p. 3 (*Mai nou*).

[„CINSTEA, ÎNTELEPCIUNEA ȘI ENERGIA... „]

Se publică în „România liberă”, XII, nr. 3270, 3/15 august 1888, p. 1. Editorial : *București, 2 august 1888.*

Eminescu se ocupă de problema statului în numeroase articole încât s-ar părea că se înscrie pe linia vechilor sale preocupări. Considerațiile de aici sunt însă prea generale și se întâlnesc și în alte articole din presa vremii. Mai importantă este,

s-ar putea părea la prima vedere, citarea tratatului lui Otto von Corvin și Friederich Wilhelm Held, *Illustrierte Geschichte des Alterthums*, din care primul volum se tipărește, într-o nouă ediție, în 1880 ¹. Tratatul este însă citat și în editorialul [„*Un învățat neamț ...*”], semnat T și publicat în 20 august/1 septembrie 1888. ² Aici se vorbește și de Rhamsenit, regele Egiptului. Eminescu îl numește și el pe Carol I, într-un editorial, [„*În vederea alegerilor ...*”], publicat în „Timpul” în 27 iunie 1881, „Rampsinit Îngăduitorul” (OPERE, XII, 221).

Coincidențe ca cele de mai sus pot fi întâmplătoare. Ne întâmpină însă în editorialul de față și o situație aparte. Ne referim anume la citatul din documentul lui Matei Basarab din 1639. Eminescu folosește acest citat în editorialul [„*Urmând discuțiunea ...*”], publicat în „Timpul” în 30 iulie 1881. „Doamne ! — zice el—veniră străinii în moșia noastră și-și spurcară mânilor lor cu mite și îndrăzniră a vinde și a cârciumări Sfintele Tale și a goni pe *moșneni* și în avutul lor a băga pe *străini*; fum de rușine vecinilor noștri .. oameni străini nouă, *nu cu legea* (religia), ci cu *neamul*, cu *limba* și cu *năravurile cele rele* (OPERE, XII, 269).

Citatul este integrat și în editorialul de față fără modificări, încât se pune întrebarea de nu cumva stăm în fața unei reproduceri. Dacă editorialul aparține în adevăr lui Eminescu, atunci va trebui să recunoaștem că drama intelectuală prin care trece nu-i alterează memoria, puțin obișnuită, cum recunosc contemporanii săi.

¹ Otto von Corvin. *Illustrierte Geschichte des Alterthums*. Erster Band. Von den ersten Anfängen der Geschichte bis zum Verfall der Selbständigkeit von Hellas. Zweite neu bearbeitete Auflage. Leipzig und Berlin, Verlag und Druck von Otto Spamer, 1880.

² RL, XII (1880), nr. 3283, 20 aug./1 sept., p. 1.

[„ÎNTRE CESTIUNILE CE INTERESEAZĂ...”]

Se publică în „România liberă”, XIII, nr. 3393, 6/18 ianuarie 1889, p. 1.

Eminescu considera problema țărănească, cum se desprinde și din articolul de față, ca una de existență națională. Aici stă și explicația pentru prețuirea ce-o arată reformelor lui Alexandru Ioan Cuza în publicistica sa. Asemenea constatări nu sunt argumente în stabilirea paternității. Ne reține însă atenția precizarea că Alexandru Ioan Cuza trece în stăpânirea statului prin secularizarea averilor mănăstirești „aproape a cincea parte a teritoriului” țării. Precizarea aceasta, ca și caracterizarea celor care se făcură stăpâni în țara noastră, le întâlnim și în editorialul [„*În sfârșit, după zece zile ...*”] publicat în „Timpul”, în 27 februarie 1882. „Abstracție făcând de la împroprietărirea țăranilor — scrie Eminescu —, țara chiar a fost împroprietărită c-o a cincea parte din teritoriul ei, de pe care Cuza Vodă a alungat acele adunături de bizantini sodomiți în luptă cu biserica națională, oplosiți aici nu pentru răspândirea creștinătății, ci pentru a populariza uzura, adulterul, concubinajul și păcatele Gomorei” (OPERE, XIII, 64). Alături de caracterizarea „sodomiților” și a precizării cu privire la suprafața expropriată s-ar putea reține și termenul *uzurar* și *uzurarie*.

Caracterizarea călugărilor greci cu epitete ca cele din articolele în discuție constituia un loc comun în presa noastră. Termenul *uzură*, cu formele sale variate, se întâlnește și în alte articole din „România liberă”, unele semnate cu inițiale. Singurul element în sprijinul paternității

eminesciene îl constituie precizarea cu privire la suprafața expropriată. Dar și aici s-ar putea să fie vorba de consemnarea, independent, a unor stări de lucruri cunoscute de toată lumea.

[„SE POATE PUNE ÎNTREBAREA..."]

Se publică în „România liberă”, XIII, nr. 3397, 13/25 ianuarie 1889, p. 1. Este reprodus în „La Liberté roumaine”, III, nr. 10, 14/26 ianuarie 1889, p. 1.

Guvernul conservator prezidat de Theodor Rosetti ține alegeri generale în octombrie 1888 și conservatorii își consolidează poziția, nu însă în măsură să guverneze singuri. Președinte rămâne tot Th. Rosetti, dar alături de P. P. Carp, T. Maiorescu, Menelas Ghermani, Al. Marghiloman, Al. B. Știrbei, intră G. Manu la Război și G. Vernescu la Justiție. Cel din urmă intră în guvern ca o concesie făcută de junimiști conservatorilor. Prezența lui G. Vernescu, liberal, la Ministerul de Justiție, întreține o criză latentă, care duce la ieșirea junimiștilor din guvern în martie 1889 (p. 241—270).

„România liberă”, organ al grupării junimiste, îl atacă în acest articol pe G. Vernescu care amenința că va ieși din guvern și va provoca căderea sa. Theodor Rosetti și P. P. Carp își asumă sarcina să salveze situația. „România liberă” publică a doua zi o notă în care se desolidarizează de articol. „În numărul nostru de vineri — se arată aici — s-a strecurat un articol de fond fără autorizarea redacțiunii, articol care conține niște apretețuri cu totul streine de modul nostru de-a vedea.

Declarăm că nu avem nici o solidaritate cu părerea individuală a autorului acestui articol.”¹

Nota este reprodusă în mai multe ziare și însoțite de comentarii. „Democrația” o interpretează ca o scuză care nu putea convinge pe nimeni. „De câte ori redacția « României libere » — scrie ziarul în articolul *Un sfat „României libere”* —, fie că nu a avut vreo înțelegere prealabilă, spre a-și urmări drumul în scrierea lucrurilor altfel de cum le simte, fie că fără voia ei răsuflă și scrie altfel câte un articol în contra unei părți a actualului guvern, vărsându-și focul contra conservatorilor și ridicându-și tovarășii săi junimiști în slava cerului, te pomenești a doua zi cu o dezmințire. Dezmințirea este stereotipă. *Un necunoscut s-a strecurat furiș la redacție și a dat la tipar un articol pe care noi cești-lalți nu-l împărtășim.*

Aceste dezmințiri stereotipice cari dacă nu arată altceva apoi cel puțin starea proastă a administrației gazetei, au putut merge când pentru prima oară s-a dezmințit vreun entrefilet a doua oară când s-a dezmințit vreun articol; dar când vii să dezminți articolul de fond de 3 coloane și jumătate lucru e cam boacăn.”²

Th. Rosetti și P. P. Carp îl indică pe Eminescu ca autor al articolului, să evite căderea guvernului. „În urma articolului apărut ieri în « România liberă » — scrie „Națiunea” — în care d. Vernescu era tratat într-un mod prea adevărat pentru un organ ministerial, d-sa și-a dat demisia azi dimineață.

Însă în urma asigurărilor d-lui Carp, cumcă va dezavua — ceea ce a și făcut în numărul de azi al oficioasei pe d. Eminescu, autorul articolului în chestiune — d. Vernescu și-a retras demisiunea.

« Uite popa, nu e popa ».”³

„Lupta”, ziarul lui G. Panu, știa că Th. Rosetti și P. P. Carp îl invită și pe Dimitrie Augustin Laurian, redactorul „României libere”, să confirme relatarea lor. „În urma explicărilor avute cu d-nii P. Carp și Rosetti, d. G. Vernescu și-a retras demisiunea. D. D. Laurian a declarat că autorul articolului e d. M. Eminescu. În « România liberă » a și apărut o notă care dezavucă articolul în chestiune.”⁴

Th. Rosetti, P. P. Carp și D. A. Laurian recurg la o diversiune și-l indică pe Eminescu ca autor al articolului când dădea din nou semne de alienare mintală. Mărturiile lui M. Brăneanu, la care ne-am mai referit, cuprind informații prețioase în această privință. „Scurtă vreme înainte de nebunie — declară Brăneanu —, dădea semne de nervozitate și excitare suspectă. Într-o astfel de dispoziție a scris la « Rom/ânia/ lib/eră/ » un articol violent în contra colegului lui Carp din Minister,

Vernescu /la Justiție/, șeful liberalilor-conservatori, fuzionați cu junimiștii. Din cauza asta, mai ales că raporturile între Carp și Vernescu erau și așa foarte încordate, a izbucnit o criză ministerială și a căzut guvernul. Deci Eminescu a răsturnat și un guvern" (116). Mărturisirea lui M. Brăneanu trădează preocuparea de-a pune în seama lui Eminescu deopotrivă paternitatea articolului și căderea guvernului. Criza ministerială era însă latentă, cum am mai arătat și ieșirea junimiștilor din guvern este provocată de orientarea politică divergentă a junimiștilor, conservatorilor și liberalilor-conservatori.

Există însă în presă și informații care îl indică autor al articolului pe M. Brăneanu, redactor la „România liberă”, fapt peste care nu se poate trece. „Revista politică din < România liberă> — scrie „Telegraful român” — , care atacă pe d. Vernescu pentru schimbările din magistratură, se afirma ieri la Cameră c-a fost dictată de d. ministru Al. Marghiloman și scrisă de redactorul Brăneanu.

Ca să împace însă pe d. Vernescu de ale cărui voturi aveau mare trebuință în chestiunea porturilor-france și care își dase demisiunea, d-nii Carp și Teodor Rosetti, față cu d. Laurian i-au declarat că articolul privește pe d. Eminescu și în acest sens au și publicat în acel ziar câteva rânduri azi.”⁵

Th. Rosetti și P. P. Carp nu puteau să-l indice pe M. Brăneanu, redactor la ziarul guvernamental, ca autor al unui articol în care se îndreptau atacuri în contra unui membru al guvernului. Să salveze situația trec răspunderea asupra lui Eminescu, care intră din nou, peste puțin, în ospiciu, să-și sfârșească aici călătoria pământească.

Concomitent cu articolul din „România liberă” se publică și în „Neue freie Presse” o corespondență din București, în care sunt laudați junimiștii și atacați conservatorii. Presa era informată că această corespondență era opera lui P. P. Carp, ministrul de externe în guvernarea junimistă. „Nevoind pentru moment să se răzbune în țară — scrie „Războiul” — , d. Carp însărcină presa străină, asupra căreia d-sa ca *pacificator al Europei* are mare influență, ca să atace pe conservatori.”⁶

Asupra corespondenței din „Neue freie Presse” insistă și „Națiunea” care lasă să se înțeleagă că articolul din „România liberă” ar fi inspirat de Populeanu, magistrat, împotriva căruia G. Vernescu ia măsuri administrative.⁷

Eminescu este indicat ca autor al articolului într-un context politic, în care argumentele în sprijinul paternității sunt de conjunctură. Există un singur element care poate face legătura cu publicistica eminesciană. Opinia lui Victor Hugo privind instaurarea păcii universale este citată de Eminescu și în editorialul [„*Friguri de reforme..*.”], publicat în 17 septembrie 1882. „Victor Hugo propune pacea eternă — scrie Eminescu — , cu condiția ca un ultim și mare război să înlătureze toate nedreptățile de pe pământ”. (OPERE, XIII, 190).

Când stabilim asemenea relații, nu susținem că invocăm argumente decisive în stabilirea paternității eminesciene. Sunt importante, evident, coincidențele relevate în comentariile noastre. Ne-ar mai trebui însă și argumentele privind fondul problemelor puse în discuție și elemente stilistice revelatorii, spre a putea trece articolele în categoria celor certe. Dar tocmai acestea ne lipsesc.

¹ RL, XIII (1889), nr. 3398, 14/26 ian., p. 1.

² DEMOCRAȚIA, II (1889), nr. 240, 15/27 ian., p. 2.

³ N, VIII (1889), nr. 1885, 15 ian., p. 3 (*Informațiuni*).

⁴ LUPA, III (1889), nr. 736, 15 ian., p. 2 (*Informațiuni*).

⁵ TELR, II (1889), nr. 11, 15 ian., p. 3.

⁶ RAZB, XIII (1889), nr. 4127, 11 ian., p. 1. Editorial: *București, 10 ianuarie. Desfacerea cumetriei*.

⁷ N, VIII (1889), nr 1881, 11 ian., p. 1—2 (*Căsnicia contoților*).

(urmeaza Bibliografie; vezi documentul alaturat)